DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

MEHMET ŞENOL

GAYRİRESMİ FUTBOL TARİHİ



Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

MUNDİ

Türkiye futbol tarihinin ilk yılları, kişiden kişiye, kulüpten kulübe değişiyor; kimi zaman bilgi kırıntılarıyla yetinmek gerekirken kimi zaman da bir bilgi yığınını anlamlandırmak için ek çaba harcamak gerekiyor. Ama belki de daha önemlisi, bu tarihi oluşturan insanların hikâyesi, o "büyük anlatı"nın içinde kaybolup gidiyor.

Beyoğlu'ndaki Anadolu Birahanesi'nin kapısının önünde buzlu badem satan o yaşlı adamın, 1903'te topu da, adamı da geçirmediği için "Tahtaperde" adını almış o eski futbolcu olduğunu;

Moda Deniz Kulübü'nün üst katındaki küçük odada ömrünün kalan kısmını tamamlayan Kulaksızzade Galip'in, Fenerbahçe'nin belki de en önemli futbolcusu, hatta bir dönem başkanı olduğunu;

Galatasaray'ın Hasnun Galip Sokak'taki meşhur binasının 1920'lerde Galata'da demirli ona yakın Amerikan gemisinin denizcilerinin uğrak yeri bir salon olduğunu, burada cumartesi günleri dans edip boks yaptıklarını kim biliyor bugün?

Mehmet Şenol'un uzun yıllar süren araştırmalar sonucunda hazırladığı *Gayriresmi Futbol Tarihi*, "küçük adam"ların tutkuyla yazdığı kişisel futbol tarihleriyle Türkiye'nin siyasal ve toplumsal tarihinin nasıl kesiştiğini gözler önüne seriyor.

MUNDİ
mundikitap.com
twitter.com/mundikitap
instagram.com/mundikitap
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Mehmet Şenol

GAYRİRESMİ FUTBOL TARİHİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mundi Kitap

Gayriresmi Futbol Tarihi, Mehmet Şenol
© 2020, Can Sanat Yayınları A.Ş.
Tüm hakları saklıdır.

1. basım: Kasım 2020, İstanbul
Bu kitabın 1. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Editör: Özlem Alkan K
Düzelti: Aylin Samancı Elmasdağ, Melis Oflas
Mizanpaj: M. Atahan Sıralar

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)
Kapak tasarımı: Alper Zeki / Lom Creative (www.lom.com.tr)/
Kapak fotoğrafı: Mehmet Şenol arşivi (İstanbul Lisesi-Feyziye maçı sonrası, Olimpiyat Dergisi, Sayı:141, 1934)

Baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18
Topkapı, İstanbul
Sertifika No: 43087

ISBN 978-605-06713-8-4

MUNDİ KİTAP
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
mundikitap.com
bilgi@mundikitap.com
Mundi Kitap, Can Sanat Yayınları Yapım ve Dağıtım Tic. ve San. A.Ş.'nin tescilli markasıdır.
Sertifika No: 43514

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mehmet Şenol

GAYRİRESMİ FUTBOL TARİHİ

İNCELEME

MUNDİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

MEHMET ŞENOL, İlk, orta ve lise öğrenimini Ankara'da tamamladıktan sonra Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Siyaset Bilimi Bölümü'nü bitirdi. 1980'li yıllarda gazeteciliğe başladı. 12 Eylül Darbesi sonrası yayınlanan ilk gençlik dergilerinden olan *Yeni Olgu* ve *Gençlik Toplum* dergisinin kurucularındandır. 1983 yılından itibaren *Yeni Gündem* dergisinin Ankara bürosunda siyasi muhabir olarak çalışmaya başladı. Daha sonra İstanbul'da *Ana Britannica*'da yazı kurulu üyeliği, Manajans Thompson'da metin yazarlığı, IBM Türkiye'de yayıncılık ve iletişim alanlarında çalıştıktan sonra Graf Yayıncılık'ı kurdu. *Şizofrengi* dergisinin yayın kurulu üyeliğini, *Tribün* dergisinin yayın yönetmenliğini yaptı. 2002'den itibaren Türkiye'nin ilk kulüp yayını *Galatasaray* dergisini çıkarmaya başladı ve 13 yıl yönetti. Günlük *Fotomaç* gazetesinde köşe yazarlığı yaptı. Mehmet Ali Birand ve Mehmet Polat'la birlikte *Galatasaray: 100 Yıllık Sevda* belgeselinde görev aldı. 2008'de kaybettiğimiz Mehmet Ali Gökaçtı'yla birlikte *100 Yıllık Öykü* kitabını yazdı. *Top Bir Dünyadır* (Yapı Kredi Yayınları, 2004), *Dünya Kupası* (İletişim Yayınları, 2002) kitaplarına makaleleriyle katkıda bulundu. Galatasaray Stat Müzesi'nin kuruluşunda Müze Komisyonu üyesi olarak uzun yıllar görev yaptı. 2016 yılında hayatını kaybeden Atilla Aksoy'la birlikte Türkçe ve İngilizce *Liderlik İçin Doğdu/Born to Lead* (2012) kitabını hazırladı. Nebil Özgentürk'le birlikte *Galatasaray Efsaneleri* belgeselinde çalıştı. Çeşitli haber sitelerinde ve bloglarda spor, futbol tarihi üzerine yazıyor, uluslararası sivil toplum örgütlerine film çekiyor, sayısını kendisinin bile anımsamadığı henüz hayata geçiremediği yeni projelerle oyalanıyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bana futbolu çok sevdiren,
radyodan gelen maçın
o tarifsiz kokusunu
her zaman hissettiren
Babam'a.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İçindekiler

Önsöz 13

1. Bölüm: Siyasi Bir Bölünme Hikâyesi 17
2. Bölüm: "Tahtaperde" Aleko 33
3. Bölüm: Kulaksızzade Galip 41
4. Bölüm: İttihat ve Terakki'nin Kanatları Altında 47
5. Bölüm: Milo ve Pavle Bakıç'in Peşinde 63
6. Bölüm: Localı, Kombineli: Unıon Kulüp 71
7. Bölüm: Şu "Meşhur" Harington Kupası 87
8. Bölüm: Atatürk'ün Takımı! 103
9. Bölüm: Toplumsal Bir Proje Olarak "Güneş" 113
10. Bölüm: Yaşarken Tek Kupa: Gazi Büstü 127
11. Bölüm: Futbol Çayırları, Futbol Mevsimi 135
12. Bölüm: "Esas" Kurucular Henry Pears, James La Fontaine, Horace Armitage 153
13. Bölüm: On Yıllık Bir "Şilt" Hikâyesi 167
14. Bölüm: Bir Ali Sami Bey Biyografisi 179
15. Bölüm: "Tatavla Gerillaları" 235

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

16. Bölüm: 1906 Mektupları: "Fakirlere Limon" 251
17. Bölüm: İlk Temas 271
18. Bölüm: Hayallere Yolculuk 285
19. Bölüm: Öncülerin Çilesi 299
20. Bölüm: Ezelî Rekabetin Kökeni 321
21. Bölüm: Kahveler, Lokaller, Yangınlar 347
22. Bölüm: YMCA, Stat, Olimpiyat 383
23. Bölüm: "İki Direk Arası" Madam Mayrik, Çoban Mehmet, Kazancı Tahsin 415
24. Bölüm: "İçeriden" Devrim 443
25. Bölüm: *Kara Kedi* 471
26. Bölüm: 58 Talebe 491
Kaynakça 509
Dizin 517

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÖNSÖZ

Türkiye futbol tarihinin başlangıç günlerine dair bilgiler kişiye göre, kulübe göre değişiyor. Bazen de o kadar çok bilgi yığını ortaya çıkıyor ki, anlamlı bir bütün oluşturabilmek için ayrıca çaba gerekiyor.

Ama belki de daha önemlisi, bu tarihi oluşturan insanların hikâyesi, o "büyük anlatı"nın haşmetli gölgesinde kaybolup gidiyor.

Beyoğlu'ndaki Anadolu Birahanesi'nin kapısının önünde buzlu badem satan o yaşlı adamın, 1903'te topu da, adamı da geçirmediği için "Tahtaperde" adını almış o eski futbolcu olduğunu;

Moda Deniz Kulübü'nün üst katındaki küçük odada ömrünün kalan kısmını tamamlayan Kulaksızzade Galip'in, Fenerbahçe'nin belki de en önemli futbolcusu, hatta bir dönem başkanı olduğunu;

Galatasaray'ın Hasnun Galip Sokak'taki meşhur binasının 1920'lerde Galata'da demirli ona yakın Amerikan gemisinin denizcilerinin cumartesi günleri sabahtan akşama kadar ülkelerinin havasını soludukları, dans ettikleri, boks yaptıkları bir özel salon olduğunu kim anımsıyor ki şimdilerde?

Elinizdeki kitap, futbolun başlangıç dönemlerine ilişkin bir mikro tarih çalışması denemesi... Tarihi büyük adamlar yazmıyor. Balıkesir'deki köyünden kopup gelen o "Çoban" Mehmet, Anadolu Birahanesi'nin önünde Venedik sepetiyle bekleyen o yaşlı amca, daha 1910'da çok sevdikleri öğretmenleri için okulu boykot edip

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

caddede "avare avare" gezen o 58 talebe, 1930'da tozlu topraklı yollarda kendi kullandığı otomobille Anadolu'yu dolaşan o her şeye meraklı adam, yaptığı zeytinyağlı sarmaları lokalin ortasındaki büyük sobanın etrafında ısınan futbolculara elleriyle veren o kondüktörün karısı madam yazıyor...

Bu kitapta futbolun alışılmış, çok bilinen kulüplere "özel" tarihlerinin yerine onların hikâyelerini bulacaksınız.

Aynı zamanda bugün artık gittikçe daha belirgin hale gelen futbolun politikleşmesinin ilk günlerini biraz daha yakından göreceksiniz. "Politik" futbol, spor tarihi kitaplarında genellikle göz ardı edilir. Oysa ülkenin siyasi ve toplumsal tarihiyle birlikte okunduğunda, sadece futbolun ilk dönemlerinin resmi biraz daha bütün şekilde ortaya çıkmaz, aynı zamanda bugüne değin ulaşan siyasi etkinin kaynakları ve daha önemlisi gelenekselliği de anlaşılır. İmparatorluğun yıkılışının son dönemlerinde kendi geleceğini arayan, yüzyıllarca sadece büyük otoriteye koşulsuz itaat ederek yaşamayı ve ölmeyi tartışmasız kabul etmiş bir halkın kendini ve dünyayı keşfetme sürecinde, futbolun büyüsüne kapılmış İttihat ve Terakki'nin birçok liderinden sultanın şehzadelerine kadar birçok ismin o günlerde ne kadar belirleyici olduklarını, hatta halen devam etmekte olan rekabetin ortaya çıkmasında ne kadar büyük etkileri olduğunu da kitapta adım adım izleyebilirsiniz.

Politikleşmiş futbolun izlerini keşfettikçe, bugün gözümüzde büyüttüğümüz birçok futbol maçının –efsanesinin– olayının, o günlerin siyasi çalkalanmasında, dönemin siyasi liderlerinin ülkeye ilişkin tasarılarına uygun bir şekilde çeşitli toplumsal araçlarla nasıl yönlendirildiğini ve algılatıldığını da daha iyi kavrayabilirsiniz.

Elinizdeki kitabın ülkemizdeki futbolun ilk dönemine ilişkin ayrıntılı bir arşiv çalışması olmadığını, Osmanlıca birçok belgeyi, haberi, makaleyi özenle çeviren ve yok olmaktan kurtararak okumaya açan, Cem Atabeyoğlu'ndan Mehmet Yüce'ye kadar uzanan, sayıları sınırlı da olsa birçok tutkulu tarihçinin, çok az da olsa anılarını yazmayı bir görev bilen dönemin –o zaman kullanılan deyimle– "futbolist"lerinin veya o günlerin –yine dönemin deyimiyle– idmancılarının yaşadıklarını kısa kısa da olsa anlattırmaya gayret sarf eden ölümsüz muharrirlerin haberlerinden, yazılarından bir kısmı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nın, belirli bir perspektifte bir araya getirilerek yorumlanması ve daha da önemlisi hikâyeleştirilmesi olarak da görebilirsiniz.

Bu açıdan, her ne kadar aksini yapmaya çalışsam da kaçınılmaz bir şekilde tüm resmin yine ve maalesef bir kısmını verebildiğini söylemek isterim. Dönemin tüm insanlarını, kahramanlarını, antikahramanlarını ve elbette bugün unutulmuş tüm hikâyelerini içeren eksiksiz ideal kitap, ancak bir seri külliyatın yazılmasıyla mümkün olabilir. Bunu yapacak genç ve meraklı bir tarihçi kuşağının yetişmekte olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Onların çoğuyla tanıştım. Benim de zaman zaman kullandığım günümüzün sosyal medya imkânlarıyla nasıl bir ilgi alanı yarattıklarını, tutkularını sistemli bir tarza döktüklerini hayranlıkla izliyorum.

Futbol, "tutku" olmadan olamayan bir spor. "Tutku", kesinlikle doğrudan taraf olmakla daha çok anlamlanan bir duygu. Futbol tarihi, bir tutku ve "taraf"ların katılımıyla çok daha ilgi çekecek, bugünü de daha iyi anlamamızı sağlayacak bir alan. Bu alanın üniversitelerin de ilgisini çekmesini beklemek, hiç de çok şey beklemek değil, inanıyorum.

* * *

Bu kitabın yazılması sürecinde özellikle ismen teşekkür etmek istediklerim var.

Öncelikle, kalbimde ve tribünlerde yaşattığım futbol sevgisini tertipli bir yola sokan, futbolu "yazıya geçirdiğimiz" *Tribün* dergisi ve *Galatasaray* dergisini çıkardığımız yıllar boyunca birlikte çalıştığım bütün yazar dostlarıma teşekkür ediyorum. 15 yılı aşan bu yayıncılık macerasında hep birlikte yarattığımız ve on binleri etkileyen enerji ve heyecanlarından dolayı onlara sonsuz minnettarım.

Bana her zaman yazılarımı hazırlarken, araştırmalarımda destek olan, yıllardır sakladıklarıyla, küpürleriyle, aile albümleriyle, arşivleriyle yardımcı olan dostlarım Çağlar Şavkay'a, Adnan Demirayak'a, Cenk Tıkız'a, Emre Danişment'e, Levent Şahinoğlu'na, Arzu Keskin'e, Candan Erçetin'e, Sara Koral Aykar'a, Ebru Köksal'a, Atahan Altınordu'ya, Eray Sözen'e, Barış Kenaroğlu'na, Faruk Baydar'a, Ömer Kükner'e, Alp Özgör'e, Mehmet Polat'a, Şenol Şimşek'e, Sıtkı Görçiz'e, Cengizhan Yüceil'e, Tarık Nejat Dinç'e, Ece-Mert Bora'ya, Zafer Pınarcık'a, İbrahim Başar'a Turgay Tekatan'a ve Melis Erbak'a;

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Yazılarıyla, kitaplarıyla ve yorumlarıyla bana güç veren dostlarım İzzeddin Çalışlar'a, Mehmet Yüce'ye, Melih Şabanoğlu'na, Sevecen Tunç'a, Tarık Ünlütürk'e, Mehmet Durupınar'a, Alp Bacıoğlu'na;

Unuturum endişesiyle tek tek ismini sayamayacağım kadar çok ve candan 416 Blok'un tutkulu, tutkulu olduğu kadar eğlenceli tribün-deplasman arkadaşlarıma;

Ne yazık ki artık kafamdakileri paylaşamadığım, anılarını, önerilerini dinleyemediğim Kemal Onar Ağabey'e, Atilla Aksoy Ağabey'e ve aziz dostum Mehmet Ali Gökaçtı'ya;

Osmanlıca metinleri, belgeleri benim için özenle Türkçeye aktaran Adnan Işık ve Duygu Erözbek'e;

Kitabın ilk okumasını titizlikle yapan ve önerileriyle yol gösteren Candan Yeni'ye;

Son olarak, futbola ilişkin her şeyimi benimle hep paylaşan, onlarla tribünde maç seyretme keyfini bana yaşatan oğullarım Kerem'e, Bulut'a, kızım Sevda'ya, yeğenlerim Gökhan-Umut'a ve bana bunca yıl bu tutkum yüzünden tahammül eden Deniz'e teşekkür ediyorum.

Mehmet Şenol
Ağustos 2020, Cunda

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org



1. BÖLÜM

SİYASİ BİR BÖLÜNME HİKÂYESİ

Öyle şeyler var ki tarihte, biraz meraklı olunca upuzun, sürprizlerle dolu bir yol açılıveriyor önünde.

Daha çok hikâyeler, hikâyelerin arkasındaki kişileri görmek istiyor insan ama çoğunlukla güzellemelerden, şanlı tarih oluşturmak için yapılmış çalışmalardan öğrenmeye çalışıyoruz tarihi. Kitapları okuduğunuzda elbette çok şey öğreniyorsunuz ama biraz daha derine inmek istediğinizde, biraz daha araştırmak istediğinizde tıkanıyorsunuz. Bir adım sonrası yok. Hadi çok meraklısınız diyelim, biraz daha araştırdınız, baktınız, okudunuz, buldunuz. O zaman da tek taraflı tarih gerçeğiyle karşılaşıyorsunuz. O kitaplarda anlatılanların, yazılanların doğruluk derecesi hakkında kuşkuya düşmeye başlıyorsunuz. Tam olarak öyle demeyelim, doğru elbette ama filin tarifi gibi. Sadece tuttuğu yeri anlatıyor. Aslında filin bir parçasını anlatıyor...

Bazen de gerçeklere, tarihte yaşanmış, olmuş bitmiş olan olaylara gözleri kapalı, gerçeğin nazikçe üzeri örtülmüş şekilde olduğunu sezebiliyorsunuz.

Çok örnek verebilirim bu konularda. Bir tanesi, bu bölümün konusu olsun.

Galatasaray içinde yaşanan büyük bölünme, örneğin. Ateş-Güneş ayrılığı...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Türkiye tarihinin en ilginç ama aynı zamanda en olağanüstü kulüp macerasının, bu travmatik bölünmenin pek anlatılmayan arka planı olduğunu zamanla fark ettim.

Bölünmenin arkasında neler yok ki... Liberaller, devletçiler, "Aferistler", İş Bankası, İsmet İnönü, Celal Bayar, Atatürk'ün Ankara'daki sadık adamları arasındaki gizli iktidar mücadeleleri...

Kişisel bir anıyla başlayalım: Bizim de katkımız olan, hatta önsöz yazdığım üç ciltlik kitabının hazırlanış süreci boyunca Kemal Onar'ın Bebek'teki evinde saatler süren sohbetlerimiz olurdu. Rahmetli, Ateş-Güneş bölünmesiyle ilgili sorularıma her zaman "üstü örtülü" yanıtlar verir, geçiştirirdi. Söyledikleri de zaten "resmî anlatı"nın ötesine geçmezdi. Galatasaray'la ilgili çıkan bütün kitaplarda da bu konu o "resmî anlatı" çerçevesinde aktarılır zaten...

"Resmî tarih" anlatısı şu: "Galatasaray'da bazı üyeler kulübün profesyonelleşmesini istiyorlardı. Kulübün o dönemki yöneticileri buna karşı çıktılar, profesyonellik isteyenleri kulüpten attılar, onlar da 'sarı-kırmızı'ya denk gelen Ateş-Güneş'i kurdular... Bazı futbolcular da oraya geçti ve Galatasaray böylece ikiye bölündü..."

Bu kadar. Gerçekten bu kadar mı? Değil tabii ki.

Peki, nedendi bu bölünme gerçekte? 1930'lu yıllarda yaşayan çok az sayıda Galatasaraylının, o ünlü *Kasabının Sırrı* filmindeki gibi kimseyle paylaşmadığı, bilmediğimiz bir sırrı mı vardı?

Evet, vardı. Kitaplarda pek anlatılmayan, özel sohbetlerde şöylece bir değinilen ama hemen üstü örtülen.... Şimdi artık o dönemi yaşayanlardan şahit de kalmadı. 1930'larda genç olanların son temsilcilerini de sonsuzluğa çoktan uğurladık.

Geriye bir tek çok sıkı bir tarih araştırması kalıyor. O yılların "Galatasaray gündemi"ni arşivlerde, kütüphanelerde günbegün takip etmekten, tek tük yayımlanmış anı kitaplarını (ihtiyatla) okumaktan, bazı gazete sütunları arasında sıkışıp kalmış "itiraflar"ı derlemekten başka bir şansımız yok.

Evet, meraklıları için o tozlu sayfaları aralayalım artık...

Galatasaray'ın bölünmesine neden olan, bugüne kadar hiç açığa çıkmamış, arka plandaki isim, o dönemin çok kuvvetli, kudretli (aynı zamanda kulüp üyesi olan!) bir siyasetçisidir: Celal Bayar.[1]

1. İhsan Fuat Özgen, "Cumhuriyet Döneminde Celal Bayar'ın Siyasi ve İktisadi Faaliyetleri", (Yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul, 2007.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Galatasaray'daki bölünmenin gerçek öyküsünü, 1930'ların Türkiye tarihiyle birlikte okuduğunuzda yakalamış olursunuz. 30'lar Ankara'sında Atatürk'ün mutlak egemenliğinde devam eden ama aslında içeride sessiz ve büyük bir rekabetin hüküm sürdüğü yıllar. Zaten o dönemin üç güçlü ismi vardır: Atatürk, İnönü ve Bayar...

Rekabet aslında kişisel gibi görünüyor ama "siyasi" bir arka planı var. Biri İttihat ve Terakki'den başlayıp bugün CHP'ye kadar devam eden devletçi anlayış, yani İsmet İnönü... Diğeri İttihat ve Terakki'yle hayata başlasa da oradan Demokrat Parti'ye, oradan Adalet Partisi ve ANAP'a uzayan liberal anlayış, yani Celal Bayar.

O dönemde biri başbakan, diğeri ekonomi bakanı. Bu iki anlayış arasındaki rekabette üstünlük Atatürk'ün tercihine göre değişiyordu. Tabii ki İnönü, Atatürk'ün en yakın arkadaşıydı. Bir kere ikisi de askerdi. İnönü aynı zamanda Garp Cephesi komutanı, ardından Mudanya ve Lozan fatihiydi, bu yüzden de başbakandı.

Ama Atatürk'ün o dönemdeki gözdesi Celal Bayar'dı. 1932'de Bayar'ı İnönü'ye rağmen ekonomi bakanı yapmış, genç Cumhuri-



Mustafa Kemal'in son on yılına damgasını vuran İnönü-Bayar rekabetinin spor alanındaki tezahürlerinden biri de Ateş-Güneş Kulübü'nün kurulmasıydı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yet'in ilk devlet bankası olan İş Bankası'nın kurucuları arasına almış, ilk genel müdürü olarak atamıştı. Hatta 1937'de Atatürk, İnönü'den görevinden çekilmesini isteyince onu başbakan yapmıştı!

Peki bu rekabetle Galatasaray'ın ne ilgisi var? Çok açık: Türkiye'nin en gözde kulübünü anlayış olarak ele geçirmek... Kulüp içerisinde "vekil"leri var ikisinin de: İnönü'nün kulüpteki etkisi çok büyük, çünkü Suat Hayri Ürgüplü'nün şahsında simgeleşen ona bağlı isimler yönetimde, çoğunluğu eski üyelerden oluşan kalabalık bir "bağlılar" grubu eşliğinde.

Celal Bayar ise Galatasaray'ın 20'li yıllarına damgasını vuran, kulübün gençlerinin, sporcularının adeta taptığı Yusuf Ziya'yla temsil ediliyor. Genel müdürü olduğu İş Bankası'nın İstanbul müdürü Yusuf Ziya Bey'in çevresinde de gençler, sporcular ve şehrin "özel teşebbüs"çü birçok üyesi var.

Tıpkı Ankara gibi, İstanbul'da Galatasaray'da da büyük bir iktidar mücadelesi var... İktidardaki Suat Hayri Ürgüplü şahsındaki gelenekselci sadık kanat ile muhalefetteki İş Bankacı, özel teşebbüsçü Yusuf Ziya kanadı çarpışıyorlar.

Kulüp içi mücadelenin on yıllık bir geçmişi var... Yönetimde "eskiler" var, muhalefette ise "gençler". Muhalefet medya yoluyla yönetimi sürekli topa tutuyor. Yönetimi arka arkaya sürekli yapılan kongrelerde bunaltıyor, eleştiriyor. Öyle ki bazen yönetim bunalıyor ve epey kalabalık bir grubu kulüp üyeliğinden topluca atacak kadar sertleşiyor.



Başbakan İsmet İnönü'nün Galatasaray'daki gücü, Suat Hayri Ürgüplü'nün şahsında cisimleşiyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu güçlü muhalefete "Aferistler" adı takılmış. Yusuf Ziya'nın başını çektiği bu grubun çoğu İş Bankası kökenli olduğu için, bankanın Fransızca karşılığı olan *Banque d'affaires*'den dolayı bu adı vermişler. Çünkü aynı zamanda "çıkarcı" anlamına da geliyor bu *affairiste* sözcüğü. Hakaret olarak kullanılıyor yani.

Bu "Aferistler"in şöyle güçlü bir argümanı var: "Kulübü yok olmaktan biz kurtardık," diyorlar...

Doğruya doğru. 1918'de Birinci Dünya Savaşı'nı kaybettiğimizde, İstanbul da işgalciler tarafından ele geçirildiğinde, Galatasaray büyük bir darbe yemişti.

Oysa dört yıl önce, her şey çok güzeldi. İttihat ve Terakki'nin 1914'teki güçlü "milliyetçi" iktidarı sırasında, tüm kulüpler gibi Galatasaray da "nemalanmıştı." Savaş öncesi ülkeyi terk eden yabancıların mallarına el koyan İttihat ve Terakki, bu malları ulufe gibi birçok derneğe, kişiye ve bu arada spor kulüplerine de dağıtmıştı.

Ali Sami'nin müzenin ilk temellerini attığı lokal olarak kullanılan Kalamış'taki muhteşem villa binası, denizcilik kolunun şahlanmasına yol açan *İnci* kotrası bunlardan Galatasaray'a düşen iki tanesiydi. Ama savaş kaybedilmişti. İşgalcilerin ilk "şartı", müsadere edilen tüm malların iadesiydi. Galatasaray binayı boşaltmış, yelkenliyi teslim etmiş, o korku ortamında birçok üye de kendi geçim derdine düşmüştü.

Öyle ki, Galatasaray'ı kuran ilk kurucular kuşağı kulübe artık uğramaz olmuştu. Ali Sami de İttihat ve Terakki döneminin bahriye nazırı Cemal Bey'in verdiği güzel bir iş olan Bahriye Mektebi öğretmenliğinden ayrılmak zorunda kalmış, o da geçim derdine düşmüştü... Ali Sami'nin kişisel fotoğraf albümünde o dönemden kalan şöyle bir fotoğrafı var, altına not düşmüş: "Zor zamanlarım..."

Nitekim Ali Sami de kendi elleriyle kurduğu müzedeki tüm parçaları okul müdürüne teslim ettikten sonra istifa ediyor (8 Mayıs 1919). Galatasaray tarihinin ilk seçimi de hemen on gün sonra 60 kişiyle yapıldı ve ikinci nesil Galatasaraylılar, gidenlerin yerine kulübü devam ettirmek için canla başla çalışmaya başladı. Bu dönem gerçekten kâbus gibidir: Yerleri bile yoktur yöneticilerin, köprü altındaki kahvede ya da birinin yazıhanesinde toplanıyorlardı.

İşte tam bu noktada bir isim öne çıkıyor, Galatasaray tekrar ayağa kalkıyor, hatta büyümeye ve gelişmeye başlıyor... Kim mi? Galatasaray tarihinin belki de en önemli üç isminden biri: Yusuf Ziya Bey!

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org



Yusuf Ziya Öniş, Galatasaray'ın dağılmaya yüz tuttuğu bir dönemde devreye girip kulübü yeni rotaya sokan isim olmasına rağmen tarihteki bu kritik önemi genellikle es geçilmiştir.

Burada bir parantez açıp bu kadri bilinmemiş büyük isme biraz büyüteç tutalım.

Hani şu "resmî anlatı"daki "profesyonellik" kavramı var ya... Bu kavramı Türkiye'ye getiren de zaten bizahiti Yusuf Ziya Bey'di. Ama bugün kullandığımız anlamdan çok farklı olarak!

Lise sonrası İsviçre'ye gitmiş, orada altı yıl ülkenin en önemli takımlarından Servette FC'de oynamıştı. Modern kulüp yapısını ilk kez orada tanımıştı. Orada gördüklerinden o kadar etkilenmişti ki, 1920'de İstanbul'a döndüğünde İsviçre Spor Teşkilatı Nizamnamesi'ni kendisi hemen çevirmiş, bugünkü TFF'nin temelini oluşturan Futbol Heyet-i Müttehidesi'ni kurmuştu.

İşte heyecanlı genç Yusuf Ziya'nın ülkeye döndüğünde karşılaştığı kulüp, yani Galatasaray, adeta kapanmak üzere olan, kahvelerde beş-on kişinin toplanmasıyla idare edilen bir kulüptü.

Bu yüzden geldiğinde anlattıkları ve deneyimiyle kulüpte el üstünde tutulacaktı. Kulüpten ayrılan ilk kuşak Galatasaraylıların yerine taze bir kan, güçlü bir nefes olmuştu. (Refik Osman Top, yıllar sonra yazdığı anılarında Yusuf Ziya Bey'i sevme nedenini "Galatasaray'ı yıkılmaktan kurtarması" olarak açıklayacaktı.)[1]

1. *Yeni Posta*, Sayı: 1127, 13 Eylül 1933.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Değişik şeyler söylüyordu genç adam. Ona göre ülkede işler eski usul yürüyordu, kendi içine kapanmış, uluslararası arenaya açılamıyordu. Oysa işi bilen maaşlı adamlar kulübü yönetse, kulübün işleyişinin kuralı olsa, iyi sahalar yapılsa, daha çok uluslararası maç yapsa iyi olmaz mıydı? Böyle devam edersek başarı asla gelmezdi.

İşte bu "her şeyi bilen adam" o kadar ilgi gördü ki, daha 29 yaşında Galatasaray'ın başkanı oldu! Hatta aynı anda federasyon başkanı da oldu. Yetişmiş kimsenin olmadığı ya da çok sınırlı sayıda olduğu mahrumiyet zamanlarından bahsettiğimizi unutmayın. Bu "vizyoner" genç, ülkeye ilk defa yurtdışından bir yabancı teknik direktör de getirdi: Billy Hunter.

Hatta, bununla da yetinmedi, Billy Hunter'ı ülkeden ayrılırken ikna edip Galatasaray'a getirdi. O zaman için çok büyük maliyeti olan bu hoca transferini Prens lakaplı Ali Haydar Bey'le birlikte karşılamıştı.

Yusuf Ziya artık Galatasaray'a damgasını vurmuştu. Gelen sporcuları seçiyordu, İsviçre'de gördüğü sistemi uygulamaya çalışıyor, çabaları özellikle gençler ve sporcular arasında büyük beğeniyle karşılanıyor, zaten sınırlı sayıdaki medyadan (*Olimpiyat* dergisi) da büyük destek görüyordu. Galatasaray'da büyük bir ağırlığa kavuşmuştu.

Ama kulübü "İsviçre usulü" (profesyonelleşme dedikleri işte buydu) toparlayınca, pozitif bir tablo oluşturunca, "eskiler"in tekrar kulübe sahip çıkmalarını ve o zor günlerde kulübü sırtlayanların da onlara, "O zamanlar neredeydiniz? Niye terk ettiniz kulübü?" şeklindeki tepkilerini beraberinde getirdi.

Ama "güç" eskilerdeydi elbette. Kapanmayan kulübün "esas" sahipleri bir süre sonra geri dönmüş ve yönetimi tekrar bu ikinci kuşaktan geri almışlardı. O dönemin tanıklarından biri, Nüzhet Öniş, bölünmenin hemen eşiğinde 1933 yılında *Yeni Posta*'ya şöyle yazmış:

> Harb-i Umumi'de takım kuracak kimse yoktu. Galatasaray'ı sevenler o düşkün günlerinden uzaklaşmışlardı. Lokalsiz, futasız, atletsiz ve nihayet futbolsuz kalan Galatasaray beş-on arkadaşın gayretiyle kurtuldu... Kulüp köprü altındaki Amir Efendi'nin kahvehanesinden Beyoğlu'na yükseldi. Bu durum dışardaki eski

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org



William Brown Hunter (sağda), 1924 yılında Türkiye Milli Takımı'nın başına gelen ilk yabancı teknik direktördü. O yıl Paris'te yapılacak yaz olimpiyatlarına Milli Takım'ın hazırlanması için anlaşılmıştı. 1926'da Milli Takım'ı bırakmasının ardından 1928'e kadar Galatasaray'ı çalıştırmaya devam etti.

> Galatasaraylıları tekrardan kulüp ile alakadar olmaya sevk etti. Dönenler, Galatasaray'da idari işlere karışmaktan kendilerini men edemediler. Sporcular üzerinde kulüp siyaseti tatbike başladılar. İkilik belirdi. Bir kısmı sportmence kulübü idare etmek istiyordu. Bir kısmı da başa geçmeyi...

"Eskiler" yönetime ve "alışılmış sisteme" geri döndüler ama artık Galatasaray'da "modernleşme"yi isteyen bir ikinci kuşak grup da oluşmuştu. İşte ikinci kuşak grubun artık "İmparator" lakabını verdikleri Yusuf Ziya'nın öncülüğünde yıllar süren "iç mücadele"si böyle başladı.

Bu ikilik, arayı bulması için tekrar geri çağrılan kurucu Ali Sami'nin bile iki ay dayanabilmesine yol açacak kadar büyüktü. Bölünmeye kadar giden bu sekiz yılda tam sekiz kere başkan değişmiştir. Olağanüstü kongreler artık iki-üç ayda bir yapılmaktadır. Tartışmalar, hatta kavgalar... "Mecmuacılar" olarak adlandırılan genç üyeler bir kongrede üyelikten atılmış, bir başka kongrede tekrar geri alınmış...

Bardağı taşıran son damla, yine bir olağanüstü kongrede önemli bir muhalifin (*Akşam* gazetesinde sürekli eleştiri yazıları yazan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Eşref Şefik'in) ihracı oldu. İhraç, medyada da büyük tepki doğurdu. Ünlü edebiyatçı Peyami Safa bile "olay"a girmekten kendini alamamıştı. *Gol* dergisindeki yazısında şöyle diyordu:

> Açık söyliyelim: Bizler falaka ile büyümüş nesilleriz. Çocukluğumuzda büyüklerin yanında söz söylemek en büyük suçlardan biriydi ve ilk mektep sıralarında münakaşa sevdasının cezası kızılcık sopasıydı. Bir çoklarımız hâlâ fikirlerimizi açıkça söylemek istediğimiz vakit hâlâ ayaklarımızın altında o ince değneklerin keskin yanığını duyuyoruz; Eşref Şefik gibi düşündüğünü yazmak cesaretini gösterenlere karşı da bazılarımız mahalle mektebi hocasının göreneği ile hemen gazaba gelip falakaya sarılıyoruz. Osmanlı İmparatorluğu bize çocuk ve siyaset terbiyesi olarak bu iki usulden başka ne göstertti ki: Falaka ve cellat satırı! Galatasaray kulübünde hakiki cumhuriyet ilan etmek saati çalmıştır.[1]

"Galatasaray'da cumhuriyet ilan etmek"!

Cümlenin arkasında yatanları tahmin edebiliyoruz.

Ve kulübün yönetiminin artık gençlere teslim edilmesi gerektiğini söylemesine rağmen, başarısız olan gençlerin lideri Yusuf Ziya, 27 arkadaşıyla birlikte istifa etti.



Galatasaray kongresi

Eşref Şefik Bey hakkındaki karar nasıl tasdik edildi

Galatasaraylı dünkü kongresinde bulunanlardan bir kısım

17. Olimpiyat dergisinin 1933 yılında çıkan 89. sayısında yer alan bu fotoğraf, büyük bölünmenin fitilinin yakıldığı tarihî toplantıdan alınan bir fotoğrafı da içeriyor. *Olimpiyat* dergisinin Eşref Şefik yanlısı, yani "Mecmuacılar"dan olduğunu da belirtelim.

1. *Gol*, *"Golatasaray'da Neler Oluyor?"*, Sayı 89, 7 Ocak 1933.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

42 yaşındaydı henüz ve İş Bankası İstanbul müdürüydü. İstifa edenlerin yarısına yakını da İş Bankalıydı! *Türkspor* dergisi, İş Bankası'nda çalışan Galatasaray üyelerinin birer birer kulüpten ayrılmasını, Yusuf Ziya Öniş'in bankanın üst düzey yöneticisi olmasıyla ilişkilendirmişti.

Olayın merkezinde olan İş Bankası'nın genel müdürü ve dönemin iktisat vekili ise tahmin edilebileceği gibi Mahmut Celal Bayar'dı.

Galatasaray'ı "tutmayı" başaranlar ise İsmet İnönü'nün yakın çevresinden Suat Hayri Ürgüplü...

Celal Bayar, "rekabetçi", hür teşebbüsçü ve elbette Atatürkçü yepyeni bir kulübün model olarak başarılı olması için bu altı yıllık dönem içerisinde elinden gelen her şeyi yaptı. (Bkz: 9. Bölüm: "Toplumsal bir Proje Olarak Güneş") Atatürk bile Güneş'i iki kez ziyaret etti, her türlü desteği verdi. (Bkz: 8. Bölüm: "Atatürk'ün Takımı") İsmet İnönü ise, Celal Bayar'ın "gözde" olduğu bu dönemde Suat Hayri Ürgüplü ve arkadaşlarında kalan Galatasaray'a destek verdi, korudu. Hatta Galatasaray-Güneş arasındaki rekabetin çok sertleştiği bir dönemde, doğrudan devreye girip çok sert bir bildiriyle kulüpleri kapatmakla bile tehdit etti.



Bu müthiş fotoğraf, o kongreden hemen sonra Hasnun Galip binasının önünde çekilmiş. İmparator Yusuf Ziya ve arkadaşları! Yeni kulübü kuracak olanlar...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ama Celal Bayar'a ve onun Galatasaray'ı bölen "adamları" Yusuf Ziya'ya (ve İş Bankası ekibine) olan öfkesini (ve intikamını) alabilmek için sabırla bekledi. Atatürk'ün ölümünün hemen ardından harekete geçti. Güneş'in sadece kapatılmasıyla da öfkesi dinmedi. Celal Bayar'ın oğullarını, Yusuf Ziya'nın bizzat kendisini ve arkadaşlarını, bankada bir yolsuzluk bahanesiyle hapse attırmaktan bile çekinmedi.[1]

Denizcilik Bankası yönetiminden Öniş, Kevkep, Caniş, Savcı, Kasımgil, Meteos Temel, Atıf Ödül, Mahir Kevkep ve Hamdi Emin Çap tutuklandı. Sonunda Öniş'le Tahir Kevkep dört buçuk ay hapse mahkûm oldular. Karar temyizce bozulduğundan davaya yeniden bakıldı. Savcılık cezaların artırılmasını talep etti. Dava yaklaşık üç yıl sürdü. İnönü-Bayar çekişmesinin hızını azalttığı bu dönemin sonunda mahkemenin son kararı farklı oldu ve tüm sanıklar beraat etti. [2]

1. *Son Telgraf*, 24 Haziran 1939.

2. Atatürk'ün ölümünden hemen sonra İnönü cumhurbaşkanı olduğunda Bayar başbakan olarak görevine devam etti. Ama bu dönemin fazla uzun sürmeyeceği iktidar kademelerinde bulunanların öngörüsüydü. Nitekim İnönü cumhurbaşkanı olarak Bayar'ın başbakanlığı dönemine rastlayan yolsuzluk söylentilerinin üzerine gitmekte gecikmedi. Önce İmpeks dosyası açıldı: Şirket 1938 yılının Kasım ayında kurulmuştu ve amacı bazı İngiliz firmalarıyla anlaşarak Türkiye'de yapılacak işlerde kendisine komisyon ödendiği takdirde işin firmaya verilmesini sağlamaktı. Şirketin kurucuları Kemal ve Şâkir Seden kardeşlerdi. Üçüncü kardeş Süleyman Seden ise, Bayar'ın başbakanlığı döneminde kurulmuş olan Denizbank İstanbul şubesinde müdürdü. Böylece daha işin başında İmpeks ile Denizbank arasında bağ kurulmuş oluyordu. Şirketin Denizbank tarafından İngiliz firmalarına sipariş edilen 11 geminin ihalesinde komisyonculuk yaptığı söyleniyordu. Yine Fındıklı'da bulunan Satie binasının Denizbank'a üstelik rayicinin çok üzerinde bir bedelle satılması da ayrı söylentilerin kaynağıydı. Tahmin edilebileceği gibi, basında yayımlanan haberler üzerine Denizbank ve İmpeks'te aramalar yapılacak; üstelik İmpeks'e Denizbank tarafından verilen teminat mektubu dedikoduların artmasına neden olacaktı. Bütün bu gelişmeler önce Denizbank genel müdürü Öniş'in istifasıyla sonuçlandı. Öniş, İstanbul Ticaret Odası ikinci başkanlığından ve üyeliğinden de ayrıldı. Satie binasının satın alınmasından dolayı da Ziya Taner, Cemal Şahingiray, Sedat Urul ve Tahir Kevkep'in görevlerine hükümetçe son verildi. Ziya Taner, İstanbul Ticaret Odası birinci başkan vekilliğinden de ayrıldı. Diğer yandan Denizbank yönetiminden Neşet Kasımgil'le genel sekreter Sadun Galip Savcı da Ekonomi Bakanlığı'nca görevlerinden alınmışlardı. Sonuçta Bayar'ın kurduğu Denizbank'ın bütün yönetimi bu kez yine Başbakan Bayar tarafından tasfiye edilmişti. Yunus Nadi *Cumhuriyet* gazetesinde bütün bu söylentilerle hükümet değişimi arasında ilişki kurmak gerektiğine işaret ediyordu. Soruşturma hızla genişledi; iki yıl önce Ekonomi Bakanlığı'nca sipariş edilen gemilerin sözleşme şartlarına uymadığı, ihalelerin ve sözleşmelerin Bayar'ın ekonomi bakanlığı dönemine rastladığı özellikle vurgulanarak basında yazılmaya başlandı. En sonunda dava açıldı; Denizbank yönetiminden Öniş, Kevkep, Caniş, Savcı, Kasımgil, Meteos Temel, Atıf Ödül, Mahir Kevkep ve Hamdi Emin Çap tutuklandı. Sonunda Öniş'le Tahir Kevkep dört buçuk ay hapse mahkûm oldu. Savcı ile Caniş'e ise üç buçuk ay hapis cezası verildi. Kasımgil de üç ay hapse mahkûm oldu. Savcı ile Kasımgil'in cezaları tecil edildi. Karar temyizce bozulduğundan davaya yeniden bakıldı ve savcılık cezaların artırılmasını talep etti. Ancak mahkemenin son kararı farklı oldu ve tüm sanıklar beraat etti. Dava yaklaşık üç yıl sürmüştü ve basın davaya yakın ilgi göstermişti. Yıllar sonra

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bildiğiniz gibi, "liberaller" 1950'ye kadar Türkiye sahnesini İnönü'ye bırakmışlardı. Tahterevalli gibi, on yıllık sert İnönü iktidarının ardından Celal Bayar'ın Demokrat Partisi 1950'de nihayet iktidara gelmeyi başardı. Devir artık "hür teşebbüs" devriydi, devletçiliğin modası geçmişti.

Hapisten çıkan Yusuf Ziya'nın önce tekrar Denizcilik Bankası genel müdürü olması, ardından da Galatasaray'a geri dönerek tekrar başkan seçilmesi hiç de tesadüf değildir.

Futbol ve siyaset...

Sadece bugüne özgü değil. Bugün nasıl Başakşehir ile AKP arasında yakın ilişki varsa, on yıllar öncesinde de vardı bu ilişki...



Demokrat Parti iktidarı döneminde Yusuf Ziya Öniş yeniden Denizcilik Bankası genel müdürü olacaktı!

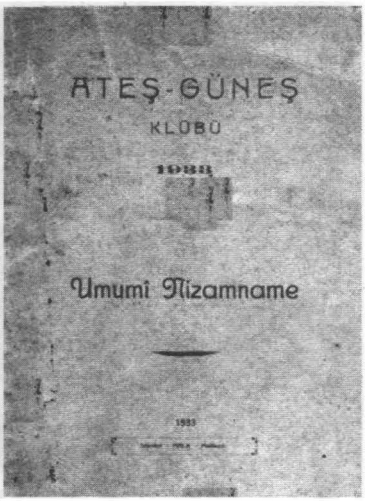
İmpeks ve Satie davasının tüm süreci hakkında daha geniş bilgi için bkz. Gürhan Kınalı, "İkinci Bayar Hükümetini Sarsan Yolsuzluk Hadiselerine İki Örnek: Satie ve İmpeks", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, Güz 2017. Beraat haberi için bkz. *Son Posta*, 12 Ekim 1940.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org



Güneş, Galatasarayı
7 - 0 mağlûb etti

Ankarada yapılan Harbiye - Üçok maçını da Harbiyeliler 3 - 0 kazandılar



"İÇTİMAİ KULÜP" – Ateş-Güneş'in tüzüğünde kulüp bir "sosyal kulüp" olarak tanımlanırken, amaçların ilki "milli kültür ve ülkü dairesinde ilmi, sıhhi, bedii, iktisadi, içtimai ve terbiyevi seviyeyi yükseltmek" , ikincisi de "Öz Türk dili cereyanları ile alakadar olarak TDTC'nin (Türk Dili Tetkik Cemiyeti) bu hususta tespit edeceği esasları yaymaya çalışmak" olarak yazılmıştı.



Tamşıvar takımı en kuvvetli kadrosile geldi

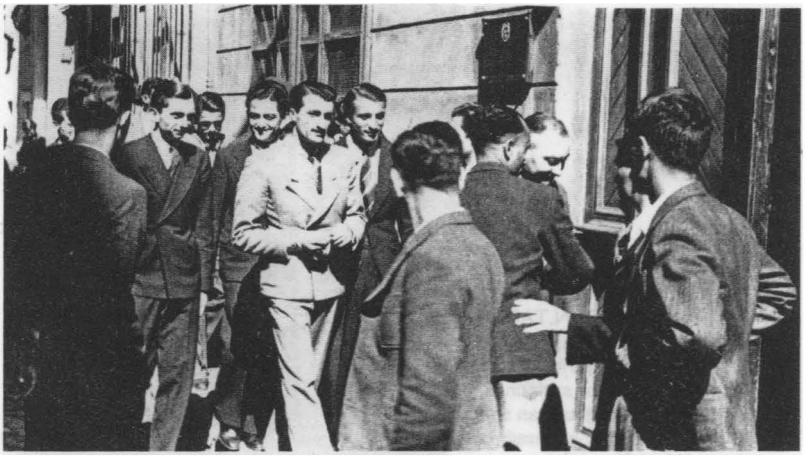
Ateş-Güneşin bugünkü maçile kulübün tarihi başlıyor

"ATEŞ-GÜNEŞLİLERİN TARİHİ BAŞLIYOR" – 27 Teşrinievvel [Ekim] 1933 tarihli *Akşam* gazetesinin spor sayfasında, bölünmenin "bardağı taşıran son damlası" olan Eşref Şefik'in imzasıyla yayımlanan haber. Yazıdaki heyecan ve daha sonra sıkı dostluğa dönüşecek olan "Fenerbahçe'nin yolundan gitmek" referansı ilgi çekiyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org



KARMA TAKIM – Güneş ve Galatasaray, rekabetin azaldığı, ayrılığın artık ortadan kalkmasının an meselesi olduğu 1938 yılında bir karma takım oluşturmuşlardı.



BİRLEŞME ÇABALARI – Ateş-Güneş'in Galatasaray'la tekrar birleşmesi için 1934 yılı boyunca birçok girişim yapıldı. Gazeteler, bazen çok umutlu haberler verdiler. Fotoğrafta Güneşliler, bu "birleşme" görüşmelerinin birinin öncesinde, Hasnun Galip Sokak'taki eski kulüp binalarının önünde...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org



"AYVA GÖT!" – Ateş-Güneş ile Galatasaray'ın ilk maçı 1 Aralık 1935'te oynandı. 5.000 seyirci vardı, izleyenler arasında Ekonomi Bakanı Celal Bayar da bulunuyordu. Galatasaray Lisesi öğrencileri, mezunları ve "kulübün dostları" sol tribünde toplanmışlardı ve önceden hazırlıklıydılar. Herkes yanında "ayva" getirmişti. Niye mi "ayva"? Ateş-Güneş'in kısaltması olan AG'ye gönderme yaparak kullandıkları "ayva göt" deyiminin simgesi olarak! 6-2 Galatasaray'ın galibiyetiyle biten ve sahaya atılan ayvalardan ötürü "ayvalı maç" olarak bilinen bu maçtan sonra Galatasaray-Güneş maçı o sezon oynanmadı.



Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org



2. BÖLÜM

"TAHTAPERDE" ALEKO

Türk futbol tarihinin "büyük anlatı"larında belki bir cümle içinde öylesine geçen o küçük hikâyeler ve o hikâyeleri oluşturan karakterler ilgimi çekiyor. Ama çok da bilgi sahibi olamıyoruz bu konuda, çünkü yazılan tarihler genel kulüp tarihi olunca "mikro tarih" ortadan kalkıyor ya da önemsizleşiyor veya çok ilgi çekmiyor.

Bu konularla daha yakından ilgilenmeye başladığımda, kalıpları zorlamak gerektiğini şu "Tahtaperde Aleko" olayında anladım.

Tahtaperde Aleko, futbolun İstanbul'da oynandığı ilk dönemlerin bir ismi. Galatasaray tarih kitaplarında küçük bir anekdotla anlatılır. Ama öyle bir anlatılır ki, Türk'e tepeden bakan, onlarla alay eden, müstehzi gülüşlü bir "gâvur" gibi...

Galatasaray'ın kurucularından Emin Bülend, bir maç öncesi ona şöyle bağırır kitaplarda: "Ben buraya mezarını kazmaya geldim!"

Tam bir düello. Emin Bülend'i bu sözlerle yılmaz bir kahraman, gözüpek bir Türk cengâver yapıyoruz. Hele bir de "Kin" şiirini yanına eklediğimizde...

Filin biraz daha geniş bölümünü tarif etmeye çalışalım burada.

Kim bu Tahtaperde Aleko? Gerçekten üstten bakan, mağrur bir Rum uşağı mı?

Elbette değil. Tam tersine, herkesin çok sevdiği, güler yüzlü, sempatik, insan canlısı, dost biri. Bambaşka bir karakter çıkıyor karşımıza, biraz derine girince...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Türkiye futbol tarihinin "mikro" tarihine çok sınırlı sayıda da olsa farkında olmadan en büyük katkıları yapanlardan biri olan Burhan Felek, o ilk günleri anımsarken şöyle yazmış mesela:

> Gelelim tanıdığım eski sporculara... Bunların başında, adını işittiğiniz ve Kadıköylü futbolcuların tanıdığı Tahtaperde Aleko gelir. Tahtaperde Aleko, sanırım Kadıköy Futbol Kulübü'nün sağ bekiydi. Ben onu bir kere Kuşdili'nde, Galatasaray'a karşı oynarken görmüştüm. O devirde futbol müsabakaları herkese açık çayırlarda oynanır, yalnız etrafına çelik tel halattan bir korkuluk gerilirdi. Biz de oyunu bu telin dışından seyrederdik. Bir Galatasaray-Kadıköy maçında, Galatasaray'da sol açık oynayan meşhur Emin Bülend Bey'di. (Merhumun Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'nın torunu olduğu söylenirdi.)
>
> O zaman da hücumlar kanatlardan yapılırdı. Bir gün Emin Bülend, topu sürüyor, sürüyor, tam ortalayacağı sırada Aleko ayak koyup topu alıyor yahut çeliyordu. Bu iki defa tekerrür etti. Üçüncüsünde Emin içerledi, "Herif! Seninle karakola gideceğiz galiba! Ne çelme takıyorsun?" diyecek oldu. Aleko şakacı, yumuşak, terbiyeli bir sporcu idi. Rum şivesiyle, "Neden karakola gidelim beyim, birahaneye gideriz!" cevabını vermişti. Bunlar birbirinin arkadaşıydılar.[1]

Gördüğünüz gibi, asla düşman değiller, çok yakın arkadaşlar. Belki de birlikte akşamları sofrada sohbet ediyorlar.

Tahtaperde Aleko, futbola nasıl başladığını ve kendisine neden bu lakabın takıldığını şöyle anlatıyor:

> Bir gün Moda burnundaki şimdiki tenis sahasının ve binaların olduğu yerde, James la Fontaine'nin başında olduğu Kadıköy ile Imogene adındaki İngiliz maiyet gemisi futbol takımı müsabaka yapıyorlardı. Ben de seyretmeye gitmiştim. Topa karşı merakım büsbütün arttı. Yine Moda'da benim gibi meraklı birkaç arkadaş ile birlikte çalışmaya başladık. Elpis adında Rum esnafından müteşekkil bir kulüp yaptık. Bay la Fontaine oyunumuzu beğenmiş olacak ki, bizi Kadıköy Kulübü'ne aldı. Orada oynadım. Şimdiki

1. https://nostaljihaber.net/burhan-felek-tanidigim-eski-sporcular/

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> Fenerbahçe'nin olduğu yerde bir İngiliz takımı ile müsabaka yapıyorduk. Ben sağ bek oynadığımdan, karşımda forvet oynayan İngiliz'i hiç geçirmedim. Seyircilerden bir Musevi gencinin, "Bu tahtaperde varken İngilizler hava alır," diye bağırması üzerine ertesi gün yapılan maçta seyirciler, "Tahtaperde, tahtaperde," diye bağırdılar. İşte bana da bu isim böyle takıldı.[1]

Tahtaperde Aleko, Kadıköy takımında oynadığı o gençlik günlerinin ardından ne yaptı? Emin Bülend'le sohbet etmeye, arkadaşlığa devam etti mi?

Bunu kulüp resmî kitapları pek anlatmıyor. İzini sürmek zorundasınız, eğer çok merak ediyorsanız.

"Tahtaperde" Aleko Kaliya tam adı. 1880'de Midilli'de doğmuş, 15 yaşında İstanbul'a göç etmiş. Kadıköy lokantalarında fıstık satarak geçinmeye başlamış. Moda'da seyrettiği İngilizlerin oynadığı o maçtan sonra arkadaşlarıyla (Meyhaneci Todori, Gazcı Yorgo) Elpis, ardından La Fontaine'in davetiyle Cadi-Keuy... 1.90 boyuyla lakabını alacak kadar güçlü bir defans oyuncusu. Ta ki bir maçta sakatlanana ve mecburen futbolu bırakana kadar futbol çayırlarının yıldızı...

1965 yılında vefat ettiğinde 85 yaşındaymış. Lakabı o kadar kalıcı olmuş ki, Kadıköy'de onu herkes "Tahtaperde" olarak çağırırmış.[2] Beyoğlu'nun Anadolu Birahanesi'nin önünde kolunda sepetiyle görüyoruz sonra onu:

> ...Beyoğlu'nun en seçkin yerlerinden biridir. Temiz, terbiyeli, ayağına çabuk garsonları vardır. Duvarında bir guguklu saat, saat

1. Mehmet Yüce, *Osmanlı Melekleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014

2. 1904'te oynanmaya başlayan İstanbul Ligi'nin en gözde topçularından biri de Tahtaperde Aleko'ydu. Elpis takımının yıldızı ve kaptanı Aleko kendisiyle 1963 yılında röportaj yapan Necdet Erdem'e o günleri şöyle anlatmıştı: "1880 yılında Midilli'de doğmuşum, ailem oradan İstanbul'a göç etmiş. 1900'lerin başında İstanbul'a gelen bir İngiliz savaş gemisinin futbolcuları bize futbolu tanıttılar. Kadıköy'deki Papazın Çayırı'nda onlarla top oynadık. Bu arada biz de kendimizi geliştirmiştik. Bu savaş gemisinin bir sol açığı vardı, kimse kendisini durduramıyordu. Ona bir tek ben adım attırmıyordum, o yüzden de çok sinirleniyordu. Hatta bir maçta saha ortasında tepinmeye başladı. Maçı izleyenler arasında bulunan Musevi bir genç, "Geçemezsin onu, bak çekmiş tahta perdesini. Tahtaperde Aleko onun adı... Tahtaperde Aleko!" diye bağırmaya başladı. İşte o günden sonra bu lakap bana yafta gibi yapıştı kaldı. Elli yıldır nereye gidersem Tahtaperde Aleko diye çağırırlar." *Hayat*, sayı 24, 6 Haziran 1963.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

başlarında öter... Hanın kapısı önündeki işportacı da lakerdanın, karidesin ağızda eriyenini satar. Kadıköy futbol takımının ünlü beki "Tahtaperde" adındaki Rum da kolunda Venedik sepeti, içinde kavrulmuş fındık, tuzlu badem, müşterilerle tek mi çift mi oynar.[1]

Zaten hobi olarak oynanan o 1910'ların ardından hayatını nasıl kazandığını da, Mehmet Baler'in Moda Deniz Kulübü'nün tarihi hakkında hafızasını zorlarken anımsadıklarından öğreniyoruz:

Kulübün alt kattaki büyük salonuna girince, sağda ahşap ve cilalı tırabzanlı ara kattan aşağı inen büyük ve geniş bir merdiven. Solda terasa açılan camlı kapılar. Yerler karo mozaik ama Avrupa malı, az da olsa parlıyor ve yemek masaları. Dipte kontrplaktan mat koyu kahverengiye boyanmış ahşap koca bir bar tezgâhı, barmeni de hiç barmen tipine uymayan, suratsız Hamparsun Patladanyan Efendi! Zevksiz soğuk bir yer. Sandalyeleri de çok yüksek. Raflarda iki-üç şişeden başka içki yok. Kimse gidip oturmaz.

Sağdan içeride soğuk büfede eski Kadıköy futbol takımının geçilmez santrhafı Tahtaperde Aleko çalışırdı. Uzun tekne seyahatlerinde hem aşçı, hem sporcu diye onu da alırlar, yemek gecikince söylenenlere teknenin mutfağından bağırır: "Ne yapalım, ateş zayıf, balık şişman!" Kulübün aşçısı da Ada Mobilya'dan Viktor'un babası. Harika yemekler yapardı, sanırım bugünkü patlıcan salatasının reçetesi de ondan kalmadır...

Tahtaperde Aleko ile *Hayat* dergisinin 1963 yılında, ölümünden bir yıl önce yaptığı söyleşiden, futbol sonrası yaşamına ilişkin verdiği bazı ipuçlarını ve orada öğrendiğimiz kişisel trajedisi dışında, bir sonraki bölümde anlatacağımız Galip Bey'le olan dostluğunu da öğreniyoruz. Moda'da oynadığı günleri ve attığı ilk golü şöyle anlatıyor Aleko:

İlk zamanlarda Moda Kulübü, Elpis takımları vardı. Sonra bunlar çoğaldı. Ben, Moda Kulübü'nde sağ bek oynuyordum. Hatırımda kaldığına göre, yukarıda soyadı aldığım maçtı. İngilizlerin o su gibi akan sarı delikanlısı, gelip gelip şutları çekiyor ama bir türlü

1. Salâh Birsel, "*Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*", Karacan Yayınları, İstanbul 1981, s. 30.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gol olmuyordu. Maç sonlarına doğru, bir ara bizimkilerin bir akını oldu. Ben, santra yerine kadar gelmiştim. Birden, top bizim akıncının ayağından alındı. Bir şutla bana kadar geldi. Biraz sürüp körlemeden bir vurdum. Nasıl vurdum, ben de bilmiyorum. Ama, birden seyirciler tarafından bir "Goooolll!" sesidir geldi. Bir de baktım, fesler havada uçuyordu. Bu, benim bek olduğum halde attığım ilk golüm oldu. 40 yıl var, oynadım bu mereti... Günde 10 altın kazandığım olurdu. "Tahtaperde, maç var, gel!" diye bir haber saldılar mı, ne altın, ne iş soluğu sahada alırdım. Böylesine severdim meşin topu...

İdmancılığının ilk dönemlerini, "Bu sıralarda bekârdım. Takım arkadaşlarımdan Hasan, Hüseyin adında iki kıymetli for vardı. Onları ve daha bazılarını alıp, eve getirir, çilingir sofrasını kurar, hem tek tek atar, hem de ertesi günü birlikte çıkacağımız maç için, İngilizlere karşı oyun şekli hazırlardık!" sözleriyle anan Tahtaperde, Galip Bey'le olan dostluğunu da şöyle anlatıyor: "Bir Galip Beyimiz vardı. Senelerce Fenerbahçe'ye takım kaptanlığı yapmıştır. Mertti, cömertti, her şeyini kulübüne verenlerdendi. Son akşamı, onunla bir-iki çakıştırmıştık. Sonra gitti. O gidiş! Ölüm haberini aldığım zaman, bana bıçak soksalardı kan çıkmazdı..."

Evet, Tahtaperde Aleko, hayatının son dönemlerine kadar Moda Deniz Kulübü'nün bugün hâlâ duran binasında çalışan, tekne gezilerinin aşçısı... Yanlış teşhis yüzünden 19 yaşındaki oğlunu kaybettikten sonra "neşesi gitmiş, hayatı bırakmış"...

Ama dediği gibi, "hayat onu bırakmamış"; bir sonraki sayfadaki fotoğraflarda da göreceğiniz gibi, son günlerine dek, dimdik...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org



TAHTAPERDELİ ELPİS – Aleko'nun bek oynadığı Elpis takımının 1905 yılında çekilmiş fotoğrafı. Kaleci Yorgo, sağ bek Tahtaperde (ayakta, soldan 3.), sol bek Mihal, idareci Yorgo (giysili), sağ haf Kiryako, santr haf Papazınoğlu, sol haf Boyacı Niko, sağ açık İstefo, sağ iç Todori, santrfor Yorgo, sol iç Vasil, sağ açık Yorgi.



ALEKO 84 YAŞINDA – Yıl 1963. Baldızı kravatını düzeltiyor, kızı kol düğmesini ilikliyor. Tıraşsız gören hiç olmamış Aleko'yu. Ömrünün son günlerinde radyodan dinliyor maçları: "Benim gibi yapınız, radyonun başına oturun. Dinler, bağırır, kurdunuzu dökersiniz." *Hayat*, Sayı 24, Haziran 1963.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org



ALEKO CADI KEUY'DE – Tahtaperde Aleko Kaliya, döneminin en güçlü takımı olan (o günkü yazılışıyla) Cadi-Keuy takımının fotoğrafında, uzun boyuyla (ayakta, soldan dördüncü).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org



3. BÖLÜM

KULAKSIZZADE GALİP

Aynı tarihçe anlatımında ilgimi başka bir isim çekiyor. Aslında o isim, futbolun kuruluş dönemlerine ilişkin "gizli tarih"te benim en çok ilgimi çekenlerden biri...

Galip Bey... Galip Kulaksızoğlu...

Kim mi? Fenerbahçe'nin kurucularından. Hatta biraz araştıran herkesin de bildiği gibi, Fenerbahçe'yi Fenerbahçe yapan en önemli isim.

Ama bir sorun var. Galip, Galatasaray'la başlamış kişisel futbol hikâyesine... Bundan mıdır bilinmez, "resmî" tarihte yer bulsa da, oynadığı olağanüstü büyük rol genellikle es geçilmiş. Gerçi bugünlerde cesur genç tarihçiler yeniden ona sahip çıkmaya başladılar, çünkü geçişin o dönemlerine inildikçe anlaşıldı ki, bugün Fenerbahçe gibi bir kulüp varsa, Galip o listede belki de birinci sırada yer alacak bir efsane.

Galip'in adını biz Galatasaray'ın kurucu başkanı Ali Sami Yen'in yıllar sonra 8 Haziran 1947 tarihi itibarıyla kaleme aldığı hatıralarında duyuyoruz aslında.

1900'lü yılların başındaki güç koşulları anlatırken "sporun galebesini temine uğraşan Galatasaraylılar"ın o sıradaki "yalnızlıklarından" bahsederken ("Fakat bu sahanın fethinden sonra bir başka derde kapıldık. Bu defa sahnede tek başına kalmak tehlikesi beliriyordu. O zamanki tek taraflı spor ailemiz selameti bölünmede buldu. Seyir-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

cisi, taraftarı, idarecisi ve sporcusuyla beraber aynı kaynaktan gelen, öz parçamız ve can kardeşimiz olan Fenerbahçe'nin doğmasıyla Türk milli spor rekabeti ilk adımını attı.") Galip'i şöyle anlatıyor:

> Fenerbahçe'nin tesis edileceğini ben şöyle duymuştum. Futbol maçlarını yaptığımız sırada auta kaçan topları temiz vuruşlarla ve güzel bir uslupla sahaya iade eden ince yapılı, terbiyeli ve mahcup bir genç dikkat-i nazarımı çekmişti. İsmini sordum, Galip dedi. Bir müddet sonra aynı Galip, sıkılarak yanıma sokuldu. "Ali Sami Bey," dedi, "buralı arkadaşlarım Fenerbahçe isminde yeni bir kulüp kuracaklar. Onların mağlubiyetine yardım etmeyi kendime yediremiyorum. Oraya geçmemi muavafik görmüyorsanız, ben yine Galatasaray'da kalırım. Fakat müsaade ediniz başka spor yapayım, futbolu terk edeyim." Futbolu bırakma dedim. Teşekkür etti ve koşarak kayboldu. Yeni kardeşimize, Hasan Fuat, Hamit Hüsnü, Hasan Kamil, Galip, İsmet, Hikmet gibi arkadaşlarımızı verdik. Bu bölünme ondan sonraki ayrılmalar gibi aramızda bir soğukluk yaratmadı. Çünkü Fenerbahçe'nin kurulması Galatasaray için de bir ihtiyaçtı.

Galip, Kadıköy'de Saint-Joseph'li gençlerin kurduğu takıma böyle gidiyor işte. Ve çok kısa sürede çok önemli bir isim haline geliyor. Hatta kulübün her şeyi oluyor. O ilk döneminde derme çatma kurulan, her an kapanması beklenen kulübü alıp bugüne getiren isim oluyor.

Galip'le ilgili bugün kimse bilmiyor ama onunla yaşayan, o dönemin tanıkları çok müthiş anlatıyorlar onu. Fenerbahçeli futbolcu Bedri Gürsoy, Galip'in kulüpteki konumunu anlatırken, "Kulüpte her şeydi. Sevecen bir ağabey ve hami, antrenör, menajer, masör, saha müdürü (Galip olmasa kale fileleri, saha çizgileri bile yapılamazdı. Toplarımız şişirilip önümüze konulamazdı), kulüp müdürü, pansumancı, doktor, eczacı, futbol topu tamircisi, futbol ayakkabısı tamircisi, raket tamircisi, tenis sahasının filesinin tamircisi, kısacası akla gelen her şeyi bilir, yapar, becerirdi," diye yazmış.[1]

Anlatılanlara bakılırsa, futbolcu (ve kaptan) Galip sadece iyi bir defans oyuncusu değil, ama aynı zamanda takımın hocası, kulübün

1. Fenerbahçe Spor Kulübü, *50.Yıl Kitapçığı*, İstanbul, 1957.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

"futbol şube sorumlusu"ydu. Hatta bir dönem Fenerbahçe'ye başkanlık yaptığını da biliyoruz. Kulübün en karanlık günlerinde, 1910 yılında, Ziya ve Ayetullah beyler istifa edince elini taşın altına koyan ve başkanlığı fiilen yürüten de oydu. Kulübüne olan bağlılığı o kadar yüksekti ki, o zor günlerde kendisini kendi takımlarına davet edenlere, "Zararı yok, zayıf takımımız bu yıl yine beşinci olur. Ben bu acılara arkadaşlarımla birlikte katlanırım. Ama evvelallah, elbet bir gün tüm rakiplerimizi yenecek güce erişiriz. Ben de o zaman yine arkadaşlarımla beraber övünür, mutluluk duyarım," cevabını vermişti.

Galip Bey, o dönemin futbola başlayan tüm Türk futbolcuları gibi varlıklı sınıfa mensup, iyi bir okulda okuyan, kafası Batı'ya dönük bir gençti. Her ne kadar futbolun ilk döneminin tüm zorluklarını yaşayanlar gibi, yerli halkın çayırlarda uzun şortlu "idmancı"ları görünce tulumbacılar zannettikleri dönemin bir simgesi olsa da, Midilli eşrafından ve Midilli Mutasarrıfı Kulaksızzade Mustafa Paşa'nın oğluydu ve Saint-Joseph'de okuyordu. Fenerbahçe'nin kuruluşu sırasında henüz 17 yaşındaydı.

Kulübün 1907-1950 yılları arasındaki 60 yıllık döneminin tam ortasında, tam merkezinde oldu. Bedri Gürsoy'un deyimiyle, kulübüne "canını bağışlamış, adamıştı."

Dönemin bütün isimlerinin ortak özelliği bu. Sadece futbol değil, diğer spor dallarında da varlar. Avcılık, tenis, yelken... Galatasaray ve Fenerbahçe'nin kurucu isimleri aynı ortamlarda aynı sporları yapıyorlar. İleriki bölümde göreceksiniz, örneğin Ali Sami Bey, aynı zamanda Emin Bülend'le birlikte Fenerbahçe'nin avcılık kolunun da kurucuları arasında! Ali Sami'nin en yakın arkadaşı olan Sait Selahattin (Cihanoğlu), Galip Bey'in aralarında bulunduğu arkadaş grubuyla uzun av partileri yapıyor. Teniste de öyle, yelkencilikte de öyle.

Bir örnek vereyim. 1920'lerde Fenerbahçe'de oynamış bir isim olan Ragıp Ziya Mağden, bundan 60 yıl önce yayımladığı (1961) *Fenerbahçe Batamaz* ismindeki kitabında Galip'i anlatırken, bahsettiğim ilk kurucular kuşağını şöyle anıyor:

> Zaten o, Ali Sami Yen, Beşiktaşlı Şeref merhum, Vefalı Saim ve Altınordulu Mahmut ağabeyler, Sait Çelebiler, Hamdi Emin Çaplar, Fethi Tahsinler, Yusuf Ziyalar ekolüne mensup bir insan-ı kâmildi. Hiçbir hasis menfaat O'na yaklaşamaz, O'nu sarsamaz, hak

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yolundan O'nu ayıramazdı. Son nefesine kadar Türk cemiyetine, Türk sporuna hizmet etmiş büyük bir ahlak, fazilet ve feragat örneği halinde çalışmış olduğu içindir ki bugün bütün sporcular (yaşlı, genç, eski ve yeni) O'nu büyük takdir ve muhabbetle anmakta ve hatırasıiu taziz eylemektedir.[1]

Mehmet Baler'in anılarından öğreniyoruz ki, Galip Kulaksızoğlu, yukarıda bahsettiğim Moda Deniz Kulübü'nün müdürüymüş. Kulübün alt katından daracık bir merdivenle çıkılan asma katında "ev"i varmış, portatif kamp karyolasında yatarmış.

Kulübün alt katında, o günlere göre gösterişli bir giriş ve antre vardı. Sarmaşıklar sarmış bir çardak altından girilen çift kanatlı ahşap, camlı kapısı ile oldukça güzel bir görünüm verirdi. Üstünde dekupe lacivert renkli büyük harflerle "DENİZ KLÜBÜ" yazardı. Herhalde kulüp kelimesini İngilizlerden almış olma-



Merhum Galibin cenazesi dün kaldırıldı

Merhum Galibin cenaze merasiminden bir intiba

Vefat ettiğini dün teessürle haber ver - diğimiz Fenerbahçe kulübü müesseslerinden ve memleketimizin güzide sporcularından biri olan Galibin cenazesi dün büyük bir merasimle Karacaahmede defnedilmiştir. Merhumun cenazesi Fenerbahçe stadının hususi balkonuna getirilmiş ve orada toplanan büyük bir kalabalık önünde, kulüb müesseslerinden Nasuhi Baydar, merhumun spor ve kulübüne yaptığı hizmetlerden uzun uzadıya bahsetmiş ve ezcümle demiştir ki:

«— Galib olmasaydı, Fenerbahçe kulübü olmazdı. Eski toplarımızı o tamir eder, sandallarımızı o kalafatlar, kortlarımızın filelerini elile o örerdi. Bu esnada hayatını nasıl temin ederdi, bu bir sırdı. Hür ve minnetsiz yaşamış olan Galib, kimseye zahmet vermeden sessiz, kısa bir yolu giden saygılı yolcu gibi ebedi istirahatına çekilmektedir. Asil ruhlu, temiz insanın huzurunda hürmetle eğilelim ve ona veda edelim.»

Bir çok kulüblerin göndermiş olduğu çelenkler içinde örtülen tabut, senelerce spor yaptığı sahadan eller üzerinde ve Şehir bandosunun matem havası arasında Kadıköyüne götürülmüş, namazı kılındıktan sonra Karacaahmeddeki ebedi medfenine gözyaşları arasında tevdi olunmuştur.

Ailesinin teşekkürü

Kıymetli kardeşimiz, dayımız ve amcamız Moda Deniz kulübü müdürü Galibin gerek cenazesinde bulunan zevat ve gerek şifahen ve tahriren taziyette bulunan muhterem cihbbaya aynı ayrı teşekkürü teessürümüz mâlî olduğundan sonsuz minnet ve şükranlarımızın ihlâğına gazetenizin tavassutunu rica ederiz.

Kardeşleri: Şevket, Nedime ve Şekib Kulaksızoğulları, yeğenleri: Jale, Hale, Naime ve Ferruh Kulaksızoğulları

1. Ragıp Ziya Mağden, *Fenerbahçe Batamaz*, Cilt Matbaası, İstanbul, 1961.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mızdan "k" harfinden sonra gelen "u" harfi düşürülerek yazılmıştı.

Muteber ziyaretçiler bu kapıdan karşılanırdı. Atatürk, İngiliz kralı 8. Edward'ı bu kapıdan karşılamış ve teşyi etmiş, Irak kralı Faysal ile İran şahı Rıza Pehlevi ve eşi Süreyya da bu kapıdan buyur edilmişlerdi. Akşam yemekte Kral Pehlevi, eşi Süreyya'yı dansa kaldırınca bizler de hemen dansa kalkmış, kalabalık pistte kral ve kraliçeyi yakından görmeye çalışmıştık.

Kapıda garson İsmail'in ağabeyi kapıcı Aziz dururdu. Bildiğim kadarı ile oğlu Ali, son zamanlara kadar kulüpte garson ve şef olarak çalıştı. Kapıdan içeri girince sağda vestiyer bulunur, Aziz paltoları alıp oraya asardı. Vestiyer aynı zamanda sigara ve içki deposuydu. Solda ise müdüriyet odası, küçük bir oda, içeride kulübün müdürü, Fenerbahçe'nin unutulmaz oyuncusu Galip Kulaksızoğlu, muhasebeci Bay Hırant Küçükyan ve kâtip Turgut Atakartal, Kadıköy'ün meşhur tiplerinden, Galatasaray kalecisi Kova Osman'ın en yakın arkadaşı Kavanoz Turgut, hepsi bir odada, masalarında çalışıyorlar. Üstelik odanın içinden çıkılan daracık bir merdiven vardı. Ayrıca merdiven, asma katta Galip Bey'in evi olan ve bir portatif kamp karyolasında yattığı küçücük tek odaya çıkıyor. Galip Bey vefat ettikten sonra, Hidayet Fuat Tugay Bey kulübe müdür oldu.[1]

Galip Bey, çok erken yaşta, henüz 50 yaşındayken vefat etti.

Moda Deniz Kulübü'nü 1935 yılında açan bir diğer Fenerbahçeli, Zeki Rıza Sporel'di. Kulübün, İngilizlerden devralınan şimdiki binasına Galip Bey'in müdür olarak atanmasında da Fenerbahçe bağlantısı dikkat çekiyor. Bir diğer dikkat çeken nokta da, "denizcilik" gibi bir ölçüde varlık gerektiren bir uğraşın İstanbul'daki ana karargâhının da devlet eliyle kurulmuş olması.[2]

1. https://www.modadenizkulubu.org.tr/kulubumuz/tarihce

2. "O yıllarda Zeki Rıza Sporel'in *Ceylan* isimli bir kotrası vardı. Zamanın iktisat vekili Celal Bayar'la yaptıkları bir kotra gezintisindeki sohbet sırasında, Atatürk'ün 'Denizlere inmek medeniyetin şiarıdır' vecizesini dile getiren Bayar, dört-beş ay sonra Zeki Rıza Sporel'in Bahçekapı'daki Milli Spor isimli mağazasına uğradı ve bir deniz kulübü kurulmasının mümkün olup olmadığını sordu. Zeki Bey de bu işin pek kolay olabileceğini, ancak 30 bin TL'ye ihtiyaç olduğunu söyledi. Ertesi gün İş Bankası'ndan 30 bin TL bir kredi açılmış ve deniz kulübü kurma çalışmaları başlatılmıştı. Nihayet 8 Nisan 1935 yılında, Türk-İngiliz Kulübü'nün bulunduğu binada Moda Deniz Kulübü kuruldu." Bkz: Müfid Ekdal, *Kadıköy*, Kadıköy Belediyesi Yayınları, İstanbul, 1996.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org



استانبول لك ۱۹۱۲ - ۱۹۱۱ فوت بول شامپیرناسی

شهزاده صلاح الدین افندیلك حضورلری عثمان فؤاد افندیلك جانبدن کی کلشده متأسس قادیقوی ـ پیورتیمز قلوب هیئتی .
یمجی ، صاغدن اعتباراً : کامل بك (قاپیتان) ، سعید بك ، غالب بك ، نوری بك ، کامل بك ، صندالیده اولدوراندر ، صاغدن اعتباراً : عزی بك ، مجری بك ،
ـه بك ، محمد بك فیلی ، آرقده اباتده اولدوراندر ، صاغدن اعتباراً : حلمی بك ، احمد زاده عارف بك (رئیس اول) ، (کوچك (رئیس ثانی) ، الکلیزاده عباس بك

ŞİLDİ TUTAN KAPTAN – Galip Kulaksızoğlu, Fenerbahçe'nin şilde ilk ismini yazdırdığı 1910-1911 sezonu şampiyonluğunun hatıra fotoğrafında, şildin tam arkasında.



17 YIL FUTBOL OYNAMAK – Galip Kulaksızoğlu, bugün için zor anlaşılabilir ama 1907-1924 yılları arasında tam 17 sene futbol oynadı. Üstelik bu 17 yılın 15 yılında kaptan olarak görev yaptı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org



4. BÖLÜM

İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN KANATLARI ALTINDA

Tam da bu noktada, Türkiye futbol tarihinin enine boyuna hemen hiç araştırılmamış, incelenmemiş, "perde arkasında kalmış" bölümüne geçmek istiyorum.

Futbolun ülkede doğum yılları olan 1900'den başlayıp Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen o 23 yıllık dönem...

Bu döneme damgasını vuran esas aktör kim derseniz, biraz tarih bilen herkes aynı cevabı verir: İttihat ve Terakki.

Abdülhamid'e karşı gizlice başlayan, öncelikle entelektüeller, okumuşlar, askerler, öğrenciler arasında giderek büyüyen ve 1908'de Meşrutiyet Devrimi'yle müthiş bir başarıya ulaşan İttihat ve Terakki'nin gücünün yoğunlaşma dönemi, tam da kulüplerin kuruluş ve ilk günlerine denk geliyor.

Öyle bir etkisi var ki, çok geniş bir araştırma konusu, onlarca kitap yazılabilir. Oysa kulüplerimizin tarihlerinde adeta "yok"tur İttihat ve Terakki etkisi. O kitaplara bakılırsa, tarih gençlerin spor yapma çabalarının lineer bir akışından ibarettir. Birçok soru yanıtlanmaksızın açıkta kalır bu bakış açısında. Sorulara örnek vereyim.

1907'de kurulan Fenerbahçe 1912'ye kadar adeta kapanmakla yüz yüzeyken nasıl olup da kendini toparlayabilmiştir?

Her ne kadar bir kısmı varlıklı aile çocukları da olsa, Galatasaray'ı kuran gençler, nasıl olup da Fenerbahçe semtinin en güzel villalarından birine, denizcilik merkezi olarak sahip çıkabilmişlerdir?

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Nasıl olabilmiş de bu paraları sınırlı gençler *İnci* gibi, *Belkıs* gibi muhteşem, bugünün yatlarına eşdeğer teknelere sahip olabilmişlerdir?

Bilinmez, kitaplarda yer almaz ama örneğin Fenerbahçe 1907'de kurulmasına rağmen İstanbul Ligi'ne ancak Meşrutiyet'in ilanından sonra katılabilmiştir.

O kadar zor durumdadır ki, ligdeki ilk yılında gerçekten çok başarısızdır. Üstelik sağdan soldan topladığı futbolcularla var olma savaşı vermektedir. Örneğin, 12 Ocak 1911 tarihli, genel sekreter Ayetullah Bey imzalı Fransızca bir mektup, İstanbul Limanı'ndaki İngiliz *Imogene* gemisinden takıma beş kişinin "takviye" edildiğini gösteriyor.

İstanbul kulüplerinin tarihinde 1911 kritik yıl olarak göze çarpıyor. Bu yıl, 1908 Devrimi'nin ardından giderek ön plana çıkmaya başlayan İttihat ve Terakki hareketinin artık iktidara tam olarak el koyduğu yıl. II. Abdülhamid'i tahttan indirdikten sonra kontrol artık onlarda.

İşte kulüpler tam da o dönemde "palazlanmaya" başlıyor... Hevesli gençlerin toplandığı ve bu oyunu ilk kez oynayan, özellikle Rum ve İngiliz asıllı arkadaşlarıyla hep birlikte oynamaya çalıştıkları görece barış dönemi geride kalıyor.

İttihat ve Terakki'nin giderek "ırk"sallaşan, millileşen bakış açısı futbolu da esir alıyor. Osmanlı anasırları giderek geri plana çekilmeye başlıyorlar, çayırlardan, çimlerden uzaklaşıyorlar. Korku iklimi hâkim oluyor.

Tam da burada çok dramatik bir "değişimi" anlatmamız şart.

Galatasaray'ın kurucuları meselesi...

Üzeri her zaman özenle örtülen ama dönemin giderek artan "millici" ortamını anlatabilecek belki de en iyi örneklerden biri tam da bu belki de.

Mekteb-i Sultani talebeleri, bir takım kurduklarında Osmanlı İmparatorluğu dönemiydi ve özellikle İstanbul'da imparatorluk topraklarında yaşayan herkes Osmanlı anasırıydı. Yani köken olarak bugün bir "ülke" olarak gördüğümüz başka topraklarda doğsalar da, o "yerel" dili konuşsalar da Osmanlı vatandaşlarıydı.

Ve özellikle Mekteb-i Sultani'de okuyan, bu konumda olan epey öğrenci vardı.

Bulgar vardı, Sırp vardı, Karadağlı vardı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Şimdi aşağıdaki fotoğrafa bakalım. Bu, Galatasaray'ın elimizde bulunan ilk takım fotoğrafı.

Bu fotoğrafta tam 16 kişi var. Sol üstten başlayarak: Mazhar, Asım Tevfik, "Sütçü" Milo, Refik Cevdet, Boris Nikolof. Orta sıra: Abidin, Tulyos, Bekir Sıtkı, Nuri, Kürt Celal, Kamil. Oturanlar: Tahsin Nahit, Ali Sami, Emin Bülend, Reşat, Küçük Ali.

Görüldüğü gibi, Milo (Bakiç), (Boris) Nikolof, (Ullah) Tulyos var bu fotoğrafta.

O döneme ait diğer takım fotoğraflarında da başka "yabancı" isimler var. Milo Bakiç, Pavle Bakiç, Nikolof, Setrak Darjantiyan, Tullius, Kiril (Dubçev), Ahmet Robenson, kardeşi Abdurrahim Robenson, Bojkoff, Kiril, Muttalip...

Beyoğlu'ndaki Galatasaray Müzesi'nin arşivinde, 1900'lü yılların tüm maçlarını, skorlarını, oynayan oyuncuları, skorları, gol atanları büyük bir titizlikle deftere işleyen Ali Sami yadigârı paha biçilmez kayıtlar var. Bu tarihî kayıtların bir kısmını bu bölümün fotoğraf ekine aldım. Bu isimler, Galatasaray'ın ilk döneminin futbolcuları. Bazı isimler ilk takımda yer alanlar, yani kurucular...



Milo ve Pavle, Karadağlı. Nikolof ve Belçev, Bulgar uyruklu. Robenson kardeşler, İngiliz vatandaşları. Tullius, Rumen. Muttalip ise Endonezyalı.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Geniş bir coğrafyaya yayılmış, kozmopolit yapıdaki Osmanlılığın bir parçası olarak, Galatasaray tarihinin onur duyması gereken, gelenekleri arasında saydığı çokkültürlülüğün, açık bakış açısının simgeleri bunlar. Ama işte bazen bunlar sadece laf olarak kalabiliyor.

Kurucular konusuna şimdi girebiliriz. Galatasaray'ın kurucusu, 1 No'lu üyesi olan, yıllarca başkanlığını yapan Ali Sami Yen, kendi elyazısıyla yazdığı kuruluş yıllarına ait anılarında 1905 yılında kulübün 13 kişi tarafından kurulduğunu yazar ve her birine numara verir.[1] Buna göre ilk kurucular şunlardır:

1-Ali Sami Yen 2-Asım Sonumut 2-Emin Bülend Serdaroğlu 4-Celal İbrahim 5-Boris Nikolof 6-Milo Bakiç 7-Pol Bakiç 8-Bekir Bircan 9-Tahsin Nahit 10-Reşat Şirvani 11-Hüseyin Hüsnü 12-Cevdet Kalpakçıoğlu 13-Abidin Daver.

Ancak 1913 yılında, Ali Sami Bey kayıtlarda değişiklik yapıyor. Daha doğrusu, kurulan tüm derneklere kuruluş beyannamesi bildirme zorunluluğu getirilince, Beyoğlu Mutasarrıflığı'na gönderdiği beyannamede toplam 55 olan üye sayısını 18'e indiriyor. Tahsin Nahit gibi, Hüseyin Hüsnü gibi başka kulüplere gidenlerin, istifa edenlerin yanında, 5, 6 ve 7 numaralı kurucular, yani Boris Nikolof, Milo Bakiç ve Pol (Pavle) Bakiç de siliniyor tarihten.[2]

1. Galatasaray Terbiye-i Bedeniye Kulübü Ihsaiyet Defteri (Sayım-İstatistik Defteri), s. 181-182. Tarih-i Tesisi 1321. Müessis: Galatasaray Sultanisi beşinci sınıf talebesinden 889 numaralı Ali Sami. Galatasaray Beyoğlu Müzesi arşivinde bulunan bu defter toplam 183 sayfa.

2. Gidenler arasında Galip Kulaksızoğlu (28 numaralı üye), Hamit Hüsnü Kayacan (40 numaralı üye), İsmet Uluğ (26 numaralı üye) gibi Fenerbahçe'de başkanlık yapanlar da bulunuyordu. Ali Sami'nin 37 üyeyi sildikten sonra boşa çıkan numaraları bir arkadan gelene kaydırmasıyla durum epey karmaşıklaşmış. Örneğin 5 numaralı üye Boris Nikolof'un numarasını eski 8 Bekir (Bircan) almış. 6 numaralı Milo'nun numarası 10 numaralı Reşat'a geçmiş. 7 numaralı Pavle'nin numarasını (eski 12) Refik Cevdet almış. 1913'ten itibaren bu yeni numaralar esas alınarak üye numaraları verilmiş. Aslında 1949 yılında bir başka "garabet" daha yaşanmış Galatasaray'da. O dönemde yapılan tüzükte, kulübün kurucu sayısı üçe indirilmiş: Ali Sami Yen, Cevdet Kalpakçıoğlu ve Ahmet Kara. Birdenbire kurucu olarak ortaya çıkan Ahmet Kara'nın 1909 Eylül'ünde üye olduğu biliniyor. Yine Ali Sami Yen'in inisiyatifiyle yapılan bu radikal değişikliğin nedeni tam olarak bilinmiyor. Büyük olasılıkla Ali Sami, kulübe oldukça cömert yardımlarda bulunan Ahmet Kara'yı onurlandırmak istemişti. Tarihte yapılan bu büyük haksızlık, 2018 yılında rahmetli Kemal Onar'ın inisiyatifiyle en azından simgesel olarak düzeltildi ve bugün de hâlâ geçerli olan tüzüğün 5. maddesindeki "Kurucular" bölümü (Silinme nedenleri, "resmî tescil tarihinden önce üyelikten ayrılmaları" gerekçe gösterilerek) şöyle yazıldı: Kulüp, Ali Sami Yen ve aşağıda isimleri yazılı arkadaşları tarafından kurulmuştur: İntisap Tarihi

1) Ali Sami Yen 01.10.1321 (1905)
2) Asım Tevfik Sonumut 01.10.1321 (1905)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

1913, İttihat ve Terakki'nin artık her şeye el koyduğu yıllar. Milliyetçiliğin, Türk (ve Müslüman) olmayanların giderek "düşman"laştırıldığı dönem... Balkan Savaşı...

Nikolof ki Galatasaray'ın takım kaptanı. Milo ve Pavle ki ilk maçımızdaki sağ ve sol kanat defans oyuncuları.

Yıllar sonra Galatasaray başkanlığı da yapan Adnan Akıska, kendisine verilen görevle, listeler üzerinde ayrıntılı bir araştırma yaparak ilk dönemde ismi listelerden silinen tüm isimleri ortaya çıkarmış. (Bkz: Bölüm fotoğraf eki)

Görüldüğü gibi, bütün "Türk" olmayanlar gitmiş, çünkü Osmanlı'nın son dönemlerinde, özellikle Balkan Savaşı sonrası oluşan büyük travma, Türkçülük, milliyetçilik akımını güçlendiriyor. Aslında Galatasaray kurucularının listelerden "yok olması"nın pek konuşulmayan ve yazılmayan zorlu, kavgalı ve sıkıntılı bir sürecin sonunda olduğunu bugün biraz daha yakından geriye baktığımızda anlıyoruz.

Başlangıçta var olan bu kozmopolitliğin, giderek güçlenen milliyetçileri rahatsız ettiği çok açık. Üstelik 1 numaralı kurucunun bizzat kendisi Arnavut kökenli. Sadece İstanbul'da değil, Galatasaray takımı içinde de esiyor bu güçlü rüzgâr elbette...

3) Emin Bülend 01.10.1321 (1905)
4) Celal İbrahim 01.10.1321 (1905)
5) Bekir Sıtkı Bircan 01.10.1321 (1905)
6) Reşat Şirvanzade 01.09.1322 (1906)
7) Refik Cevdet Kalpakçıoğlu 01.09.1322 (1906)
8) Abidin Daver 01.09.1322 (1906)
9) Ahmet Robenson 01.09.1322 (1906)
10) Ahmet Adnan Pirioğlu 1323 (1907)
11) Neş'et 01.10.1324 (1908)
12) Ruşen Eşref Ünaydın 01.10.1324 (1908)
13) Yusuf Celal 01.10.1324 (1908)
14) Hasnun Galip 01.10.1324 (1908)
15) Hüseyin Zihni Eden 01.09.1325 (1909)
16) Mehmet Rıza Kara 01.09.1325 (1909)
Boris Nikolof (*) 01.10.1321 (1905)
Milo Bakiç (*) 01.10.1321 (1905)
Paul Bakiç (*) 01.10.1321 (1905)
Tahsin Nihat (*) 01.10.1321 (1905)
Hüseyin Hüsnü (*) 01.10.1321 (1905)
(*) Bu kişilere kulübün tescil tarihi olan 14 Ağustos 1913 öncesi üyelikten ayrılmaları nedeniyle kurucu numarası verilmemiştir.
Kulüp 14 Ağustos 1913 tarihinde görevde olan; * Reis; Ali Sami Yen (1 numaralı üye) * 2. Reis; Mehmet Rıza Kara (16 numaralı üye) * Kâtip; Refik Cevdet Kalpakçıoğlu (7 numaralı üye) tarafından Beyoğlu Mutasarrıflığı'na yapılan müracaatıyla resmî olarak tescil ettirilmiştir. Tescil tarihindeki Kulüp üyelerinin listesi Tüzük ekindeki Ek2'de belirtilmiştir.

Galatasaray'ın Pandora kutularından olan ve daha yakından bakılması, incelenmesi gereken figürlerinden olan Aydınoğlu Raşit Bey, kulüp içinde isyan bayrağını ilk dalgalandıranlardan biri.

Aydınoğlu Raşit Bey, Galatasaray'ın, ilk takımında yoğunluktan yer bulamayanlar için kurduğu ikinci takımı kimliğinde olan ve adını döneme uygun bir biçimde Progress (Terakki'nin karşılığı!) koydukları takımı, devrimin ardından oluşan milliyetçi coşkulu günlerin ardından, yine doğrudan siyasi çağrışımı olan simgesel Altınordu'ya çeviren ve kuran isim. Galatasaray'dan kopmasının temel nedeni tam da bu: Takımda Türk olmayanların, üstelik karar verici mevkilerde olması...

Uzun süren sessizlik döneminin ardından bir dergide yayımlanan hatıralarında ayrılık günlerini şöyle anlatıyor Raşit Bey:

> Bulgarların [Nikolov'u kastediyor] ve Karadağlıların [Milo ve amcaoğlu Pavle'yi kastediyor] müstakil kulüpler teşkiliyle milli bir vaziyet ihdasları, İslamları da müttehid harekete sevk etmekteydi. Fakat Arnavut arkadaşlarımız her nedense Slavları daha yakın bulurlardı...[1]

Anlaşılıyor ki kulübün kuruluşunun ilk yıllarında, Ali Sami Bey büyük baskı altında kalmış. Nitekim Galatasaray'ın ilk yurtdışı gezisi olan 1911 yılındaki Romanya gezisi sonrasında giderek artan bu gerilim ve çekişme, milliyetçi gençlerin ayrılarak Progress'i kurmasına yol açıyor. 1911 yılında lige de katılan Progress, ülkede artan milliyetçi rüzgârın özellikle 1914'ten sonra kasırgaya dönüşmesiyle İngilizce olan adını da değiştirip Altınordu'ya çeviriyor. (Altun Ordu olarak da okunabilir ancak günlük kullanımda Altınordu olarak geçiyor.)



Kaptan Nikolof ve yanında uzun boyuyla Milo Bakiç... Galatasaray'ın sahaya çıkan ilk takımının oyuncuları.

Altınordu... Ziya Gökalp'in *Altun Yurt* kitabındaki şiirindeki gibi:

1. *Spor Âlemi Mecmuası*, "İdmancı Hatıraları", Sayı: 13, 2 Temmuz 1339.

"Turan yurdu uykuda/Hanlar kalmış Hakansız/Karakurum buyruksız, Altınordu dağınık..." Türklerin anavatanına, Orta Asya'ya doğrudan referans...

Kulübün başkanının kim olduğunu artık tahmin etmek hiç zor değil: Talat Paşa! Üstelik dönemin sadrazamı olmasına rağmen...

İşte tam da bu dönemde, Galatasaray'ın kurucuları arasında yer alanlar "temizleniyor". Rumların, İngilizlerin güçlü takımları birer birer ortadan kayboluyor ya da sessizleşiyor. Sırp ve Bulgarların kurduğu kulüpler ise yok oluyor. Meydan sadece Türk kulüplerine kalıyor: Galatasaray, Fenerbahçe, Beykoz, Anadolu, Üsküdar, Altınordu...

Toplumun her kesiminde örgütlenmek ve gücünü artırmak istiyor İttihat ve Terakki, gençlerin alanlarına yavaş yavaş el atıyor.

Bu dönemde Fenerbahçe'nin üç başkanı da, sırasıyla Hulusi Bey, Sabri Toprak ve Dr. Nazım.[1]

Hulusi Bey, İttihat Terakki tarafından oluşturulan kabinenin nafıa nazırı (çevre bakanı).

Sabri Toprak, İttihat Terakki'nin başkâtibi... İttihat ve Terakki'nin "Türk olmayanları vatandan kovmasının" ardından geride kalan "ganimetleri" (*Belkıs* kotrası ve İngilizlerin kapatılan Baker Mağazası'ndaki bir araba dolusu spor malzemesi) kulübe getiren isim.[2]

1. "Arka arkaya görev yapan bu üç başkanın İttihat ve Terakki Fırkası'nın planlaması dahilinde görev yaptıkları açıktır. İttihatçıların çoğunun yurtdışında öğrenim görmüş olması, Rumeli'den gelmeleri, dünyaya açık olmaları, Paris ve Londra'dan bu anlamda etkilenmeleri sayılabilecek nedenler arasındadır. Ancak baskın neden futbolun kitlesel özelliğini ilk kavrayan iktidar olarak bu kavrayışlarının Osmanlı devletinde ele geçirdikleri iktidarı en geniş biçimde değerlendirme isteğine hizmet edebileceğini fark etmeleridir. İlgileri de tek bir kulüple sınırlı değildir. 1912'de İzmir'de kurulan Karşıyaka Kulübü'nün lokali/kurulduğu bina, İttihat ve Terakki Fırkası'nın binasıdır. Aynı şekilde iki yıl sonra kurulan Altay'ın kuruluş yeri de yine İttihatçıların damgasını taşır. İttihatçı maarif nazırı Necati Bey İzmir'de kendi odasını Altay'a verecek Altay da İttihatçı kulübü olarak tarihe geçecektir. Partinin Hicaz Yolları genel müdürü Hulusi Bey'in Fenerbahçe'nin Kuşdili'nde kulüp lokalini muhteşem bir törenle açması boşuna değildir. O dönemde İttihat ve Terakki'nin Fenerbahçe'yi ele geçirmek istemesinin nedeni, kulübün iki yıl üst üste lig şampiyonluğunu kazanması ve halk takımı olarak doğup artan biçimde halkın sempatisini kazanmasıdır. Halk ve şampiyonluk partinin gözünü almıştır. İttihat Terakki'nin genel sekreteri ve nafıa nazırı Hulusi Bey ile amaç hasıl olmuş 1914-1915 yıllarında Hulusi Bey kulübün başkanlığına getirilmiştir. 1915'te başkanlığı kabine arkadaşı maarif nazırı Nazım Bey'e devretmiştir. Mehmet Sabri Toprak da görünen o ki bu esnada zincirin halkalarından biri olmuş ve muhtemelen fırka tarafından verilen vazifeyi yerine getirmiştir." Daha geniş bilgi için bkz. Serhat Küçük, "Cumhuriyetin Biyografik Temellerinden: Mehmet Sabri Toprak", *Düşünce ve Tarih*, 2018.

2. Yalçın Doğan, *Fenerbahçe Cumhuriyeti*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 36-37.


Aydınoğlu Raşit Bey


Talat Paşa

Dr. Nazım ise İttihat ve Terakki'nin en önemli üç isminden biri.[1]

"Milli bilinç" oluşturma yönünde kulüpler adım adım iktidardaki İttihat ve Terakki'ye yanaşıyor. Bu yardım isteği karşılıksız kalmıyor elbette.

1. Tarihî kişilikleri "iyi" "kötü" gibi değer yargılarıyla ele almanın hiçbir anlamı yok. Dr. Nazım, az görülen ideal sahibi bir insan. Genç bir tıp öğrencisi olarak 1895 yılında firar ettiği Paris'te gizli cemiyet yöneticiliği ve tıp öğrenciliğini günde beş saat uyuyarak beraberce yapmış, geceleri dersini çalışmasını sağlayacak mum parası yokken kendisine muhalefeti bırakması karşılığında ayda 1.500 frank maaş ve kayd-ı hayat şartıyla 15 altın verilmesini teklif etmeye gelen büyükelçiyi karanlık odasının kapısından, "Ben hürriyet geri gelmeden memlekete dönmem," diyerek kovan bir insan. 1907'de hoca kılığında ülkeye dönmüş, İzmir'de tütüncü dükkânı işletir gözükerek, panayırlarda cambazlık yaparak İttihat ve Terakki Cemiyeti propagandası yapmış. Dr. Nazım'ın Atatürk'ten hiç de hoşlanmadığı kuşkusuz ama suikasttaki rolü hayli şüpheli. Ama şu da bir gerçektir ki; 1918'de Fenerbahçe başkanlığını bırakmasının nedeni Dr. Nazım'ın yurtdışına kaçmasıydı. Milli Mücadele sürerken İttihat Terakki'nin önderleri yurtdışındaydı. Sakarya zaferinin ardından, 1922'de siyasete karışmaması şartıyla dönmesine izin verildi. Dört yıl sonra da Atatürk'e düzenlenen suikast planındaki rolü nedeniyle idam edildi. Çünkü bütün iddiasına rağmen, bir köşeye çekilip oturmamıştı. Savaşı kazanan ve iktidara gelen Atatürk'e karşı, Milli Mücadele döneminde devre dışı kalmış İttihat ve Terakki'nin yeniden örgütlenme faaliyetinin içine girmişti. İttihat ve Terakki'nin beyni sayılan Enver-Talat-Cemal üçlüsünün ölmesinin ardından geride kalan üç liderden biriydi Dr. Nazım. Diğer ikisi Cavit Bey ve Kara Kemal'di... İşte bu geride kalanlar, 1923'teki seçim için Atatürk'ün Halk Fırkası alternatifi olarak eski İttihat ve Terakki'nin yerini alacak yeni bir parti için çalışmaya başlamışlardı. İlk toplantılar Cavit Bey'in Büyükada'daki evinde yapıldı Bu dar kadroda, yaşayan en önemli İttihat ve Terakki üyeleri vardı: Kara Kemal, Dr. Nazım, Sarı Efe Edip... Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları Ziya Hurşit, İttihat ve Terakki'nin eski maarif nazırı Şükrü Bey gibi eski İttihatçılar ile eski İkinci Grup üyeleriydi. Meclis'te muhalefete başladılar. Ama Tunceli ayaklanması sonrası, İstanbul'daki yandaş gazeteleri ve parti de kapatıldı. İşte 1923 toplantısına katılan Edip Bey de dahil, diğerlerinin de haberdar olduğu suikast planı böyle örgütlendi. Kapatılan partinin kurucusu Ziya Hurşit, iki yıl sonraki suikast planının da örgütleyeniydi. Tetikçileri toplayan, hazırlayan oydu. Laz İsmail'i, Gürcü Yusuf'u, Giritli Şevki'yle birlikte silah ve bombalarla İstanbul'dan gelip otellere yerleştiren oydu. 1923 toplantısına katılan dar kadrodan Sarı Efe Edip'in çiftliğinde, hep birlikte, Atatürk'ün otomobilinin yavaşlayacağı yeri tespit eden oydu... Suikast planı bir komplo muydu? Atatürk'e suikast gerçekten planlanmıştır ama Dr. Nazım'ın suikast planıyla doğrudan bir bağlantısı yoktu. Ancak sonu İzmir suikastına kadar giden o toplantıların notları ve orada alınan kararların metinleri, suikast sonrası evinde bulunmuştu. Zaten tümü İttihat ve Terakki'nin içinden çıkmış olan iktidardakiler, hazırlığın nerede nasıl başladığını, kimin planlayıcı olduğunu iyi bilecek kadar işin içineydiler... Dr. Nazım, 26 Ağustos 1926 Perşembe gecesi Cebeci'de idam edildi. Cevat Bey de... Bir roman kahramanı olacak kadar fedailik işlerinin içinde olan Kara Kemal, suikast girişimi açığa çıkınca tam yakalanacakken intihar etti... Ziya Hurşit de idamla cezalandırılanlardan biriydi. Mustafa Kemal Atatürk olaya ilişkin şunları söylemiş: "Cumhuriyetimizin ve ulusun ruhundan esinlenmiş ilkelerimizin bir vücudun ortadan kaldırılmasıyla bozulabileceğini zannedenler çok zayıf beyinli zavallılardır. Bu zavallıların, Cumhuriyet'in adalet ve kudret pençesinde hak ettikleri işlemlere maruz kalmaktan başka nasipleri olamaz."

Bu karşılıklı simbiyotik ilişki yeni avantajlar, imkânlar açıyor. İttihatçı desteğiyle sahalara çıkan takımların öncelikli amacı da yabancılara karşı maç kazanmak ve milli şuuru uyandırma konusunda iktidara yardımcı olmak. Erken yıllarda başlayan bu alışkanlık, bugüne kadar geldi, biliyoruz. Hâlâ da devam ediyor. İleride değineceğiz ama şimdi geride kalalım bir süre daha.

1908, özellikle de 1911 sonrası dönemi çok daha yakından incelediğimizde ilginç gelişmelerle karşı karşıya kalıyoruz. O lineer akan kulüpler tarihinde yepyeni bir bakış açısı kazanılabilir böylece...

İttihatçıların, spora el atmaları bu süreç içerisinde çeşitli aşamalardan geçti. Önce kendileri bizzat bir kulüp kurdu: İttihad Kulübü. Ancak bu ilk projenin yeterli somut sonuç vermemesi üzerine var olan kulüplere yöneldiler.

Aslında en iyi aday, futbola ilk başlayan, belli bir noktaya kadar gelmiş, zaten kökenleri Mekteb-i Sultani olduğu için tanınan ve sempati duyulan Galatasaray'dı. Ancak orada ciddi bir sorun vardı: Tevfik Fikret.

1908 Devrimi'ne kadar İttihat ve Terakki'yi ve devrimi içtenlikle destekleyen Tevfik Fikret ile İttihat ve Terakki yöneticilerinin ilişkisi kısa süre içerisinde bozulmuştu. Devrimin ideallerinden hemen uzaklaşıldığını gören Tevfik Fikret, İttihat ve Terakki'nin en sıkı muhaliflerinden biri olmuştu. Dahası Galatasaray, içinde barındırdığı kozmopolit kültür ve Osmanlı geleneğinin devamı olan yapısı dolayısıyla İttihatçı geleneğe aslında hiç de uygun düşmüyordu.

Geriye tek alternatif kalıyordu: Fenerbahçe. Zaten yeni kurulmuş olan ve varoluş sorunları yaşayan mütevazı Fenerbahçe, yüz yıllık geleneğe sahip okul kulübü olan, üstelik Mekteb-i Sultani'nin başında en sert muhalif Tevfik Fikret'in olduğu Galatasaray'a göre daha çabuk nüfuz edilebilir durumdaydı.

Nitekim Fenerbahçe'nin o dönemki yönetimi kapılarını ve koltuklarını tereddüt bile etmeden İttihat ve Terakki'ye bıraktılar. Kısa bir süre sonra kulüp, İttihat ve Terakki'nin kendisine destek sağlamak üzere toplumun değişik kesimlerini bir araya getirip sözcülüğünü üstlenmek üzere oluşturduğu diğer birçok örgüt gibi, sporda İttihat ve Terakki'nin örgütü haline geldi.

Burada ilginç olan, İttihat ve Terakki'nin toplum projesinin zaten aktif ve başarılı uygulayıcısı olan Dr. Nazım Bey'in spor alanında devrede olması...

Dr. Nazım, öyle sıradan bir isim değil. İttihat ve Terakki'nin Dr. Bahaeddin Şakir Bey'le beraber perde arkası örgütleyicisi. İttihat ve Terakki'nin toplumdaki "sesi" olan, tüccar teşkilatlarını, kadın teşkilatlarını, gençlik teşkilatlarını, hamalları, kayıkçıları kendi siyaseti etrafında toplayan gerçek bir örgütçü.

Bu nedenle, Hulusi Bey ve Sabri Toprak gibi teşkilatın iki çok önemli isminin ardından Fenerbahçe başkanlığını alması hiç de tesadüfi değil. Kısacası, kapısının önüne gidilip Fenerbahçe başkanlığı yapması için rica edilmiş bir isim değil Dr. Nazım.

Görüldüğü gibi, ciddi bir görev devri söz konusu kulüpte. Bu dönemin Fenerbahçe'ye faydası ne(ler) oldu? Elbette öncelikle maddi ferahlama, malzeme yardımı ve *Belkıs* yatının dışında, kulüp lokali ve saha. Ama daha önemlisi tanınırlık ve İttihat ve Terakki'nin elinde medya gücüyle oluşturulan artan sevgi ve sempati... Ve elbette gelen sportif başarı... Dr. Nazım Bey idaresinde söz konusu kulüp devlet içinde devlet olan İttihat ve Terakki Cemiyeti desteğiyle "herkesten daha eşit koşullar"la spor faaliyetleri icra etmeye başlamıştı Fenerbahçe.

Altınordu, Fenerbahçe, Altay... İlkinin arkasında Talat Paşa, ikincisinin arkasında Dr. Nazım Bey, sonuncusunun arkasında ise İttihat ve Terakki Cemiyeti İzmir Şubesi... İşte bu nedenle Profesör Şükrü Hanioğlu, bir yazışmasında, "Balkan Savaşı sonrası oluşan nefret ortamı içinde oynanan futbolu 'Yunanların beşinci kolu gibi görülen toplulukların (bazıları Yunan milli renkleri olan mavi-beyaz renkleri benimseyerek tabiri caiz ise yangına körükle giden) kulüpler ve hümanist Osmanlıcılığı nedeniyle resmî ideolojinin antitezinin kişiselleştiği birey olarak görülen Tevfik Fikret Bey'le özdeşleştirilen bir kulüp ile tek partili dönemin baskı rejimi altında eşit şartlar altında yarıştığını ve yapılanın 'saf' spor olduğunu söylemek oldukça zordur," diye niteliyor.

Kulüplerin tarihleri, başta söylediğim gibi, sadece iyi bir tarihten oluşmuyor. Daha önemlisi dönemin siyasi, toplumsal koşullarından bağımsız, sadece maç skorları olarak, şampiyonluklar sıralaması olarak ele almak çok büyük yanılgılara neden oluyor.

Filin tuttuğumuz yerini tarif etmek gibi... Duygusal bakıyoruz her olaya. Savunmaya geçiyoruz. Her şeyi güzel, nefis akan iyi bir tarih oluşturmaya çalışıyoruz. Hep "bizim" olanın "her şeyiyle iyi",

dışında olanın da "her şeyiyle haksız ve saptırıcı" olduğunu savunuyoruz.

Oysa "tüm bireylerce benimsenen her şeyiyle iyi bir tarih" bir ütopyadan başka bir şey değildir ve böylesine bir savunma içine girmek bizi kamplaşmaya götürmek dışında bir sonuç doğurmaz. Herhangi bir kulübümüzün kurulduğu andan günümüze herkesçe kabul edilebilen ve "her şeyiyle iyi" bir tarihinin olmasına imkân yoktur.

Nitekim Tevfik Fikret'in her şeyi, mücadeleyi filan bırakıp Aşiyan'a "çekilmesi"nin ardından Galatasaray'ın İttihat ve Terakki'nin güvenini tekrar kazanabilmek için neler neler yaptığını görüyoruz. Onlar da Dr. Nazım'a, Talat Paşa'ya denge olması için "koruyucu" başkan olarak eski Sadrazam Sait Halim Paşa'yı razı etmişler!

İttihat ve Terakki'nin mutlak iktidarında, yöneticilerinin kulüp başkanı olduğu bir dönemde, her şeyin tarafsız yürüdüğünü söylemek veya savunmak safdillik.

Divan Hey'eti sayın Başkanlığına
Şehir

Kulübümüzün ilk kuruluşu sırasında, muhtelif takımlarımızda yer almış bir çok elemanların sicil defterinde kayıtları bulunmadığı görülmesi üzerine Divan Hey'etinc müracaatle bu zevatın sicillerimize geçirilmeleri için bir formül bulunması dilenğinde bulunmuştum.

Bunun üzerine yüksek Divanınız bu hususta defterlerde tedkikat yaparak bir rapor hazırlamamı emr etmişti.

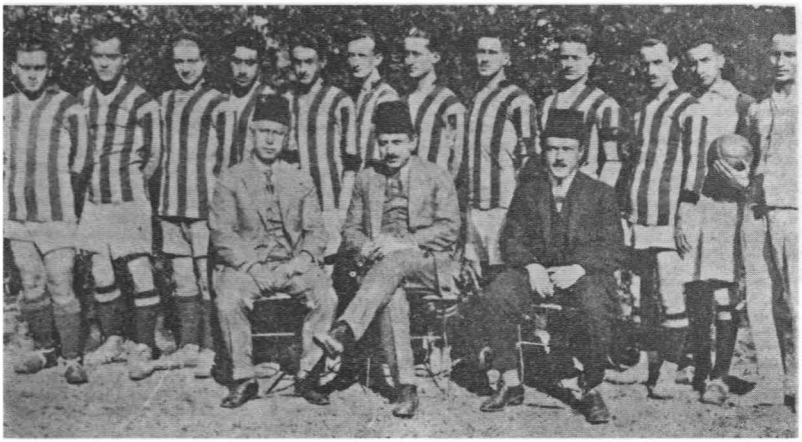
Bu kere hazırladığım ve tedkikatımın neticesini ihtiva eden raporumu aşağıya sunuyorum.

Tedkikatın merhum Kurucumuz Ali Sami beyefendinin el yazısı ile hazırladığı ilk sicil defterinde tesbit edilmesini uygun bulmuş ve oradaki kayıtlardan bir netice elde etmeye gayret göstermiş bulunuyorum.

Bu itibarla bu ilk sicil defterimizde isimleri ve bir kısmının da mektep numaraları kayıt edilmiş bulunan zevatın sicil numarası konmadığı görülmüştür. Bunları sırası ile aşağıya çıkartıyorum:

Sıra No.	İsmi ve sıfatı			M.Nosu.	D u h u l	H u r u ç
5	B.Nikolof	Sultani talebesi		71o	Ekim 1321	Haziran 1324
6	Milo Bakiş	"	"	695	Ekim 1321	Haziran 1326
7	Pol Bakiş	"	"		Ekim 1321	Haziran 1322
9	Tahsin Nahit	"	"	86o	Ekim 1321	Eylül 1322
11	Hüseyin bey				Ekim 1321	Eylül 1322
14	Kâmil	"	"	266	Eylül 1322	1324
15	Nuri bey				Eylül 1322	1323
16	Tolyos	"	"	618	Eylül 1322	1323
17	Pol Bolçof	"	"	712	Eylül 1322	Haziran 1323
18	Arif				Eylül 1322	vefat 1322
19	Sotrak	"	"	527	Eylül 1322	1324
2o	Hasan				Eylül 1322	Eylül 1327
21	Hüseyin				Eylül 1322	Eylül 1327
22	Muttalib	"	"	679	Eylül 1322	Haziran 1323
23	Hasan Fuat				Eylül 1322	Eylül 1326
26	İsmet				Ekim 1323	Haziran 1324
27	İzzet				Ekim 1323	Haziran 1324
28	Galib				Ekim 1323	Haziran 1324
29	Nahir	"	"	84o	Ekim 1323	Haziran 1326
3o	Mehmet Ali	"	"		Ekim 1323	Haziran 1324
31	İdris	"	" Şehit		Eylül 1324	Eylül 1327
32	Horace Armitage				Eylül 1324	Nisan 1326
36	Mustafa	"	"	2o	Eylül 1325	Haziran 1326
37	İstiryo	"	"		Eylül 1325	Mart 1327
38	Cyrill	"	"		Eylül 1325	Eylül 1328
39	Böjkoff	"	"		Eylül 1325	Eylül 1328
4o	Hamit Hüsnü		Fenerbahçe		Eylül 1325	Eylül 1327
41	Raşit		A.Orduyo		Eylül 1325	Eylül 1327
42	Cevat				Eylül 1325	
43	Rıfat	elektrik mühendisi	Röwertz		Eylül 1325	Haziran 1327
44	Kâmil	Sultani talebesi	Fenerbahçe		Eylül 1325	Ekim 1327
45	Behçet	"	" A.Orduyo		Eylül 1325	Eylül 1327
48	Küçük Milo	"	"		Eylül 1325	Eylül 1328
49	Hüsnü		A.Orduyo		Eylül 1326	Eylül 1328
51	Sedat		A.Orduyo		Eylül 1326	Eylül 1328
52	Saffet		A.Orduyo		Eylül 1326	Eylül 1328
53	Alaettin		A.Orduyo		Eylül 1326	Eylül 1328

ÇIKARILANLAR – Galatasaray'ın eski başkanlarından Adnan Akıska'nın kulüp Divan Kurulu'na sunulmak üzere yaptığı çalışmanın raporu. İsmi silinen 37 kişinin tam listesi.

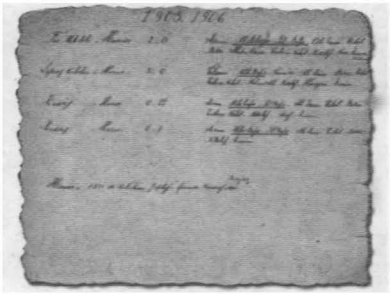


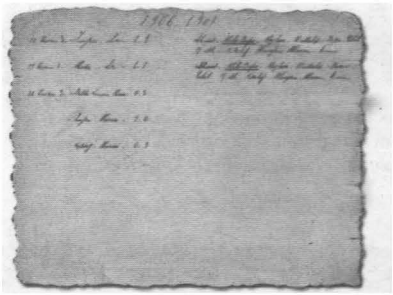
İKTİDAR VE FUTBOLCULAR – Futboldan çok idarecilerin öne çıktığı dönemi simgeleyen, 1914 yılına ait bir Fenerbahçe takım fotoğrafı. Önde oturanlardan ortadaki başkan Sabri Toprak. Sağında Hamit Hüsnü, solunda Nasuhi Baydar. Üç isim de İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimleri.

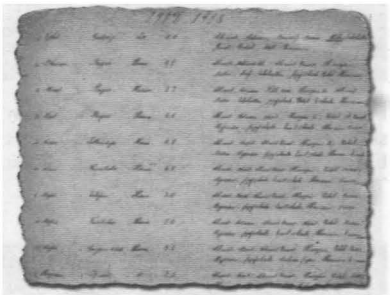


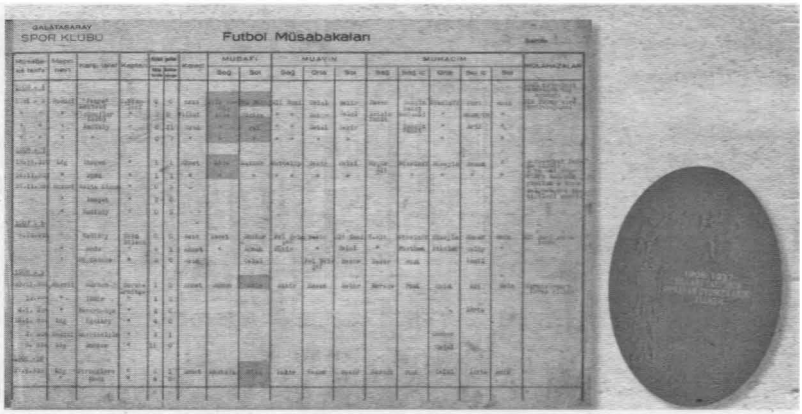
1910'LARIN İKTİDAR TAKIMI – Talat Paşa'nın başkanlığı, Aydınoğlu Raşit'in (en solda) yönetiminde, başarıdan başarıya koşan, istediğini transfer yapabilen, futbolcuları savaşa gitmeme hakkına sahip şampiyon Progress International, daha sonra Ziya Gökalp'in önerisiyle değiştirilen adıyla Altınordu.











İLK MAÇLAR, İLK 11'LER – Ali Sami Bey'in ilk günden itibaren yazmaya başladığı maçlar ve takım kadroları listesi. Listelerde, kurucu olmalarına rağmen daha sonra listelerden çıkarılan "gayrimüslim" isimlerin tümü yer alıyor.



استانبول فوت بول برلکی مسابقه‌لرندن : آلتون اردو ـ سلیمانیه طاقمی

SAVAŞ DÖNEMİNİN YILDIZ TAKIMLARI – İttihat ve Terakki'nin mutlak iktidar dönemi olan Birinci Dünya Savaşı yıllarında İstanbul sahalarının en önemli iki takımı Altınordu ve Fenerbahçe'ydi. Bu takımların aralarında oynadıkları maçlar, 26 Ekim 1917 tarihli *Tasvîr-i Efkâr* gazetesinden alınan bu fotoğrafın haberi: "Savaşın üç seneden beri devam etmesine rağmen gençlerimiz futbolu takip etmeyi ısrarla sürdürüyorlar. Bu sene futbol maçları Kadıköy İttihad Spor Kulübü'nün öncülüğünde düzenlenmiştir. 1914 yılından beri dördüncü yılında birinci kümede: Altınordu, Anadolu İdman Yurdu, Süleymaniye, Galatasaray, Fenerbahçe kulüpleri, ikinci kümede de Altın Örs, Turan, Gürbüzler, Nişantaşı ve Vefa Kulüpleri vardır. Birinci kümenin ilk maçı geçen hafta Altınordu ile Fenerbahçe arasında yapıldı ve Altınordu 2-1 galip geldi."



"TEK SPOR FAALİYETİ" – *İkdâm* gazetesi, 2 Mart 1918 tarihli küçük haberinde "Kadıköy İttihat Spor Kulübünde yapılan maçlar bizdeki tek spor faaliyetidir. İstanbul'un çeşitli semtlerinde bulunan birkaç spor kulübü her hafta burada maçlar düzenliyorlar" yazmış. Fotoğraf, Altınordu-Süleymaniye maçından.



5. BÖLÜM

MILO VE PAVLE BAKIÇ'İN PEŞİNDE

Futbolun ilk dönemlerinin aslında gerçek öncüleri olan "gayrimüslim" futbolcu gençlerin, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından İstanbul'dan koptuktan sonraki hayatları nasıl gelişti? Neler yaşadılar, tekrar ülkeye geri dönebildiler mi?

Onlarla aynı futbol günlerini yaşayan ilk Türk futbolcuların özellikle 40'lı, 50'li yıllara ait anılarından çok fazla bilgiye sahip değiliz. Çoğu kulaktan dolma bazı söylentiler de yazılı hale gelince gerçekmiş gibi kabul edilmiş. Örneğin, Galatasaray'ın kurucusu Karadağlı Milo Bakiç'in, İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Osmanlı ordularına karşı ülkesi Karadağ için savaşırken ölmesi gibi trajik bir anlatı var eski kitaplarda.

On yıllar sonra, hatta daha net konuşalım, 1912 yılından sonra Galatasaray'ın ilk takımında oynayan Milo ve Pavle Bakiç "kardeşler"in akıbeti üzerine, Türkiye'nin Karadağ büyükelçisi vasıtasıyla ilk defa aldığımız bir haber üzerine yaptığımız geçmişe yolculuğu anlatmak istiyorum bu bölümde.

Galatasaray tarihinin en trajik hikâyelerinden birinin kahramanı olan, daha hayatının baharında, 24 yaşında yaşama veda etmiş ilk Galatasaray futbolcularından biri olan Milo'nun da kardeşi olarak bildiğimiz, bu gezinin ardından kardeş çocukları oldukları ortaya çıkan (ve adının da Paul değil Pavle olduğunu öğrendiğimiz) Paul Bakiç'in izinde bir yolculuk...

Tarihe meraklı Galatasaraylılar, aşağıda gördüğünüz fotoğrafta üstte sağdan üçüncü sırada bulunan uzun boylu ve yakışıklı futbolcu Milo'yu, ilk takımımızn futbolcusu, o sırada Galatasaray Lisesi'nde okuyan Karadağ kökenli bir öğrenci olmasının yanı sıra Ruşen Eşref'in yazdıklarından kalan şu cümlelerle anımsar:

> Karadağlı Milo, bir leylek gibi uzun bacaklı, bir pars gibi atılgan, yanına kimseyi yanaştırmaz, topa tekmeyi kayaya balyoz indirir gibi yapıştırır, topu yerden ziyade havada gezdirir, karşısındakine ürkeklik veren bir oyuncu idi! Galatasaray için o kadar yararlı ve Galatasaraylılığa o kadar bağlı idi ki, memleketine döndükten sonra ne yapıldı edildi, gene buraya getirildi. O da hemşehrisi Rako gibi Harbiye Mektebi'ne alındı. İkisi de değerli birer süvari subayı çıktılar. Bir müddet bizim orduda hizmet gördüler. Sonra memleketlerine döndüler.[1]

İlk futbolcularımızdan Tahsin Nihat da arkadaşı Ali Sami'ye gönderdiği 3 Kasım 1906 tarihli mektubunda takımdaki futbolcuları tek tek değerlendirdiği, kendi deyimiyle "cetveli" yaparken en süslü cümleleri Milo için kullanır: "Kuvvet, cesaret, oyunculuktan müteşekkil bir futbolcu heykeli".[2]



Bir önceki bölümde bahsettiğim, kurucular listesinden "silinen" ve şimdi artık "numarasız" olan üç gayrimüslim futbolcudan ikisi...

Kulübün kuruluş tarihi olan 1905'te Galatasaray Lisesi'nde okuyan Osmanlı anasırına mensup birçok öğrenci vardı. Galatasaray Lisesi'nin seçkin öğretim sistemi, birçok aile için okulu cazibe merkezi haline getiriyor, Osmanlı'yı oluşturan unsurların aileleri ülkelerinden birçok genci bu okulda okutmak için adeta yarışıyordu.

1. Ruşen Eşref Ünaydın, *Galatasaray ve Futbol*, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1957.
2. Galatasaray Beyoğlu Müzesi arşivi, "Ali Sami Yen" Klasörü.

İşte Milo ve Pavle, bu şansı yakalayan isimlerdendi. Galatasaray'ın kuruluş tarihine denk gelen öğrencilik yaşamlarında Ali Sami Yen ve arkadaşlarının oluşturduğu ilk takımda oynama şansına eriştiler. Galatasaray kayıtları Milo'nun ilk dönemin neredeyse bütün maçlarında yer aldığını belgelerken, Pavle'nin ise birkaç maçta Galatasaray forması giydiğini gösteriyor. 20. yüzyılın başlangıcında, içinde yaşadığımız bölge değişimin tam kıyısındaydı. İmparatorluğun erime süreci hızlanmış, ulus-devlet modeli bağımsızlık eğilimlerini güçlendirmişti. Kopuşa neden olacak savaşların hemen öncesinde, fırtınadan önceki sessizlik döneminde, Galatasaray formasıyla top koşturan gençler, bugüne kadar süren bir tarih yazmışlardı. Ancak savaş erkenden gelince, özellikle Balkan Savaşı'nın patlamasıyla birer birer dağılmışlar, Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasıyla da tamamen kopmuşlardı.

İşte bu süreçte, en dramatik hikâyenin kahramanı Milo Bakiç oldu. Okul döneminde Balkan kökenlerinden dolayı "Sütçü" lakabıyla anılan ve çok sevilen, takımın değişmez sağ beki Milo, Galatasaray Lisesi'nden mezun olmasının hemen ardından bugünün Harp Okulu, Harbiye Mektebi'ne girdi ve oradan subay olarak mezun oldu. Bir süre Osmanlı ordusunda görev yaptıktan sonra ülkesine subay olarak dönen Milo, 1912 yılında patlak veren Balkan Savaşı sırasında subay olarak Karadağ ordusunda yer alıyordu.

Bizim yıllardır trajik bir hikâye olarak, Ruşen Eşref'in kitabından naklen bildiğimiz, Milo'nun savaş esnasında Osmanlı ordusuna karşı savaşırken ölmediğini, ancak yine savaş döneminde kolera hastalığından vefat ettiğini bu gezi sırasında öğrendik.

Pavle ise ülkesine döndükten sonra yaşamına devam etmiş, evlenmiş ve çocukları olmuştu. İşte daveti yapanlar Pavle'nin torunlarıydı...

2014 yılı Haziran ayında, dönemin başkan yardımcısı Candan Erçetin'le birlikte Balkanlar'ın küçük ülkesi Karadağ'ın başkenti Podgorica'ya ve oradan da Bakiç'lerin doğdukları küçük Zabrje köyüne yaptığımız bu gezide, Bakiç ailesinin bugünkü lideri Karadağ çevre eski bakanı Radovan Bakiç'ten tutun torunlarına, hatta artık ülke dışında yaşayan birçok aile mensubuyla bir araya geldik.

Orada bir Bakiç ailesi mensubunun bize gösterdiği Pavle Bakiç'in gençlik fotoğrafı, Galatasaray'da çok az forma giyse de, 1905'te başlayan ilk dönemin isimlerinden tek eksik kalan görüntüsüydü.



Galatasaray'ın ilk takımının oyuncusu Pavle.

Milo Bakiç'in köydeki mezarı "temsili"ydi. Milo'nun gerçek mezarıyla ilgili olarak anlatılan şu: "Sütçü" Milo, İkinci Balkan Harbi sırasında Makedonya'nın Koçani kasabasında 17 Temmuz 1913 yılında kolera hastalığına yakalanıp vefat ediyor. Daha sonra mezarını Zabrje'ye taşımak üzere Koçani'ye giden Milo'nun ablaları mezarı bulamıyorlar ve bugün Zabrje'de onun hatırasını ölümsüzleştirmek amacıyla Karadağ'ın eski İstanbul büyükelçisi Mitar Bakiç'in toplu mezarındaki taşa Milo'nun ismini yazıyorlar.

Gezi sırasında, Milo ve Pavle'nin okuduğu, köyün 1890'dan bu yana açık tek okulunu ve Pavle'nin doğduğu evi ziyaret ettik. Evde bugün torunu Nikola Bakiç oturuyor. Evin temellerini aynen bırakarak yakın zamanda tamamen yenilediklerini anlatıyor. Evin içi adeta tarih kokuyor. Duvarlarda eski resimler, eski anılar... Pavle Bakiç'in aile fotoğrafı da var bir duvarda. Hâkimlik yapan torunu o eski fotoğrafın öyküsünü anlatıyor. Evdeki eşyalar, herkesi 1900'lerin başına, savaş ve yoksulluk günlerine döndürüyor. Bu evin içerisinde geçen çocukluk günlerinde, birkaç yıl sonra okumak için bu evden çıkıp binlerce kilometre öteye gideceklerini ve orada bugün dünyanın en büyük kulüplerinden birinin kurucularından ikisi olacaklarını nereden bilebilirlerdi? Hayatın anlaşılamaz gizemi...

Türkiye'nin köklü kulüpleri içerisinde kuruluş dönemi en iyi belgelenen kulüp Galatasaray. Beşiktaş ve Fenerbahçe gibi yaklaşık olarak aynı dönemde kurulan diğer kulüpler, bu eksiklerinin çoğunu Galatasaray arşivlerine dayanarak kapatmaya çaba gösteriyorlar. Örnek olarak, birçok kişi bilmez, Fenerbahçe Müzesi'nin kuruluş çalışmalarında, elbette Galatasaray'ın izniyle, Fenerbahçeli bir ekip Galatasaray Müzesi'nde uzun süre çalışmış ve kendi kulüplerinin tarihlerine ilişkin ellerinde olmayan birçok belge ve bilginin kopyasını bizden alarak müzelerini oluşturmuşlardır. Buna rağmen Galatasaray'ın kuruluş günlerinin de birçok noktası hâlâ aydınlatılmaya muhtaç. Karadağ buluşması bu anlamda, çok önemli bazı bilgilerin yerinin gerçek bilgilerle değiştirilmesine neden oldu.

Bakiç'lerin kardeş olmadığını, amca çocukları olduklarını öğreniyoruz. Milo'nun savaşırken öldürülmediğini öğreniyoruz. "Sütçü" lakabına ilişkin sorduğumuz bütün sorular karşılıksız kaldığı için bu lakabın babasının mesleğinden kaynaklanmadığını, Rumeli kökenlilere okul içerisinde verilmiş bir lakap olduğunu çıkarıyoruz.

Milo ve Pavle... Birisi genç yaşında hayata veda etti. Diğeri öğrencilik yıllarındaki futbol tutkusunun ardından bambaşka bir alana yöneldi. Evlendi, çocukları oldu ve büyük bir ailenin ülkece gurur duyulan bir ismi olarak o da bu hayattan ayrıldı.

Bu iki genç, o küçük köyden İstanbul'a yola çıkarlarken bugün milyonların peşinde olduğu Galatasaray'ın kurucusu olacaklarını, tarihte sonsuza kadar yaşayacak bir dönüm noktası başlatacaklarını bilmiyorlardı..

Şimdi, ikisi de sadece kendi ülkelerinde değil, bu uzak topraklarda da tanınıyorlar; futbol tutkusunun inanılmaz gücü...



MİLO, TEVFİK FİKRET'İN YANINDA – Milo Bakiç (ayakta, soldan ikinci), ilk kez İstanbul Ligi'nde şampiyon olan Galatasaray'ın lise müdürü Tevfik Fikret'le birlikte lisenin duvarının önünde, altlarına serilmiş halının üzerinde çektirdikleri hatıra fotoğrafında. (1909 Mayıs) Hemen sağındaki Ali Sami Bey. Tüm isimleri de soldan sağa sayalım. Ayaktakiler: Adnan İbrahim, Milo Bakiç, Ali Sami, Ahmet Robenson, Asım Tevfik, Emin Bülend, Dr. Hamid Hüsnü, Hasan Fuad. Oturanlar 1. sıra: Celal İbrahim, Sabri Mahir, Tevfik Fikret, Hasan Basri, Bekir Sıtkı. Oturanlar 2. sıra: Horace Armitage, Ali İdris.



1910 ŞAMPİYONU MİLO – Milo, ikinci şampiyonluğu kazanan 1910 kadrosunda (oturanlar 1. sırada, soldan üçüncü). Tüm isimler: (soldan sağa) ayaktakiler: Ahmet Robenson, Refik Cevdet. Oturanlar (1. sıra): Ali Sami (Yen), Stelyo, Milo Bakiç, Hasan, Bojkoff, Bekir Sıtkı. Oturanlar (2. sıra): Kiril, Fuad Hüsnü, Celal İbrahim, İdris, Emin Bülend.



BİR ELÇİNİN YEĞENLERİ – Osmanlı-Karadağ tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Mitar Bakiç'in yeğenleri olan Milo ve Pavle'nin İstanbul'a geliş öyküleri çok ilginç. 1903'te çok erken yaşta, henüz 51 'indeyken ölen ortaelçi Mitar Bakiç'in ailesine, onu çok seven Sultan Abdülhamid tarafından aylık bağlanmış. Mitar Bakiç'in eşine ve çocuğuna gösterilen ilgiden akrabaları da nasibini almış ve iki yeğeni Milo ve Pavle Bakiç de onun hatrına Mekteb-i Sultani'de Abdülhamid'in bursuyla okumuşlar. Hatta "Karadağ sefirinin akrabasından ve Mekteb-i Sultani talebesinden Milo Bakiç namındaki çocuğa maaş tahsis edilmesi" yönündeki kararı Osmanlı arşiv belgeleri arasında. Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bab-ı Âli Evrak Odası, 3878/290812, (Hicri 08/R/1329).

Milo'nun okula girişi, bir tesadüfler zinciri sonucu olmuş. O dönemde Sultan Abdülhamid'in bursuyla eski adı Mekteb-i Sultani olan Galatasaray Lisesi'nde öğrenim gören Karadağlı birçok öğrenci mevcuttu. 25 Nisan 1899'da Mekteb-i Sultani'de bulunan Karadağlı öğrencilerden Jojer Vraskoviç isimli çocuk mektepten ihraç edilince, yerine Milo Bakiç isimli çocuğun kayıt ve kabulü padişahın da isteğiyle gerçekleşmiş. İlişiği kesilen çocuktan kalan 100 kuruş maaş da dahil olmak üzere ve arkadaşlarıyla denklik olması açısından diğer Karadağlı talebelere Hazine-i Celile'den verildiği gibi 94'er kuruş maaş verilmesi kararlaştırılmış. Fakat karar Temmuz 1899'da tekrar değerlendirilerek bir yıl sonra, yani Mart 1900'de maaşın yeniden tesviyesi yönünde düzeltme yapılmış. Böylece İstanbul'da öğrenime başlayan elçinin yeğenleri, onun himayesinde çok rahat bir dönem geçirmişler. Hatta elçi Bakiç'in bir müddet yeğenleriyle aynı evi paylaştığı da söylenir. Onlara kol kanat germiş, İstanbul gibi bir metropolde okuyup tutunabilmelerini ve büyük işler başarabilmelerini sağlamış.

Milo Bakiç, Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra ülkesi Karadağ'a gitmiş, kısa süre sonra geri dönmüş ve Harbiye Mektebi'ne yazdırılmış. Harbiye Mektebi'ni de başarıyla bitirip subay olan Milo Bakiç, kısa bir süreliğine de olsa süvari subayı üniformasını giyerek Osmanlı ordusuna hizmet vermiş. Balkan Savaşı patlak verince ülkesi Karadağ'a geri dönerek Karadağ ordusunda, Janko Vukotić'in komutasında Çetine'de görev yapmış. Pavle Bakiç'in hikâyesi ise Milo'dan biraz farklıdır. Mekteb-i Sultani'yi bitirdikten sonra eğitimine Prag ve Paris'te devam etti ve futbolla ilgilenmedi. Kendisini bilime adayan Pavle Bakiç, finans uzmanı olarak Bijelo Polje'de ve Mitroviça'da çalıştı. Uğur Özcan, "İstanbul'da Karadağlı Bir Sefir: Mitar Bakiç", *Balkan Tarihi* Cilt 2, Prof. Dr. Zafer Gölen ve Yrd. Doç. Dr. Abidin Temizer, (yay. haz.) Osmanlı Mirası ve Türk Kültürünü Araştırma Derneği Yayınları, İstanbul, 2016.



PLAKET – 2014 yılında Bakiç'lerin Karadağ'daki köyüne yapılan geziden bir anı. Dönemin Karadağ'da görev yapan Türkiye büyükelçisi Mehmet Niyazi Tanılır ve yine o dönem Galatasaray'da başkan yardımcılığı görevini yapmakta olan ünlü sanatçı Candan Erçetin, Bakiç ailesinden Pavle Bakiç'in torunu Dr. Nikola Bakiç ve eski çevre bakanı Radovan Bakiç'le beraber Türkçe-Karadağca yazılmış plaketi duvara asıyorlar.



AÇILIŞ – Zabrje köyünün tören alanında, yağmura rağmen Avrupa'nın değişik ülkelerinden gelen Bakiç ailesinin üyeleri hazırlanmıştı.



PAVLE'NİN TABLOSU – Pavle Bakiç'e ait olan ve yıllardır ailenin en değerli hatırası olarak saklanan bu tablo, bugün Galatasaray Müzesi'nde bulunuyor.



6. BÖLÜM

LOCALI, KOMBİNELİ: UNION KULÜP

Futbolun başladığı çayırlardan en önemlisi olan Papazın Çayırı, 1908 yılında Union Club Sahası oldu.

Gelenlerin orada oynanan oyunları seyredebilmesi engellendi. Çayırın etrafı çevrildi, giriş-çıkış yönlendirildi ve bir kapı yapıldı. Futbolun nizami çizgileri çekildi. Hatta tribünler yapıldı. Eğer futbolun endüstriyelleşmesini konuşacaksak, bu ülke topraklarında ilk kez tam 112 yıl önce başladı!

1908'de çok ilginç bir gelişme yaşandı. İstanbul'da futbol artık oynanıyordu. Takımlar ortaya çıkmıştı. Artık Türk kulüpleri de vardı. Her hafta sonu (cuma) çayırlarda maçlar yapılıyor, İstanbul Futbol Birliği'nin düzenlediği İstanbul Futbol Ligi de her sezon yenileniyordu.

İşte İngilizlerin yönettiği İstanbul Futbol Birliği Yürütme Kurulu'nun fikriydi "şirketleşme."

1908 Devrimi'nin hemen ardından, İstanbul Futbol Birliği yöneticileri İngiliz Pears ve La Fontaine ve Moda'nın kadim İngiliz ailesi Whittall'ların Reji'si, İstanbul şehremini Cemil Bey'i (Topuzlu) ziyaret ettiler.

Fikir basitti. Bir "ortaklık" kurulacak, futbol "paralı" hale gelecek ve daha iyi organize edilecekti. Yürütme, işi iyi bildikleri için

İngilizlerde olacak ama "yerli" ortaklarla birleşilerek yapılacaktı. Bugünkü düzene ne kadar benziyor, değil mi?

İstanbul şehremini Cemil Topuzlu'nun hürriyet kahramanlarına yardım amacıyla verdiği davette Reji Whittall çıkıp konuştu önce. Projeyi anlattı.[1] Nizami futbol sahası yapılacaktı, tribünler yapılacaktı. Hatta komple tesisler yapılacaktı. Tenis sahası, çim hokeyi sahası vb...

Whittall, bunu Cemil Bey'le ortak olarak yapmak istiyordu.

Ertesi gün, sadece bu konuyla ilgili özel bir toplantı yapıldı. Cemil Bey'in, Reji Whittall'in, La Fontaine'in, Henry Pears'ın yanı sıra (sonradan Fenerbahçe'ye başkan olacak) Ziya Bey (Songülen), Maruf Rıfat Bey proje için en uygun yere karar verdiler: Papazın Çayırı.[2]

Başkâtip Cevat aracılığıyla konu, Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'e götürüldü. Teklifi önce kabul etmeyen sultan daha sonra, kurulan "şirket"le (Union Club) yıllığı 30 altın kira karşılığında 20 yıllık bir sözleşme yapılmasına karar verdi. Cemil (Topuzlu) Paşa, yıllar sonra hatıralarını yazdığı kitapta, bu sürecin arkasındaki "ti-

1. Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*'nin 10. cildinde bu konuşmayı şöyle aktarıyor: "1908 Temmuz'unda, Belediye Başkanı Cemil (Topuzlu) Paşa, hürriyet kahramanlarına yardım maksadı ile Çiftehavuzlar'daki köşkünün bahçesinde bir garden-parti tertip etmiş, davetlilerden Reji Whittall (bir İngiliz) ki evlâdları İstanbul'da ilk futbol oynayanlardandı, Cemil Paşa'ya: 'Paşa, çok şükür hürriyete kavuşuldu. Gençler artık cemiyetler kurabilecek, memlekette futbola büyük bir alaka var. Bu spor ırkın tekâmülüne hizmet ettiğinden İngiltere'de milli bir hüviyete bürünmüştür. Aynı hali Türkiye için de arzularım. Türk gençlerinde bu top oyununa istidat çok büyük. Şu muhitte bir stadyum yapalım, hem futbolu halka sevdiririz, hem de bu işin müteşebbisleri olarak faydalanırız,' demiştir." Reşat Ekrem Koçu, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 10.

2. Papazın Çayırı ile Union Club sahasının aynı yer olup olmadığı konusu biraz belirsiz. Ayrıntılara takılıp deli gibi araştırmalarıyla büyük işler yapan "kafası kırık" tarihçilerden C. Argun, Pervititch'in haritasından yola çıkarak aynı yer olmadığını, aralarında yaklaşık 200 metrelik bir mesafe olduğunu söylüyor. Ama her halükârda Union Club sahası, bugünkü Fenerbahçe Stadı'nın olduğu yere denk düşüyor. "Ulaşabildiğim her türlü kaynağı araştırdım, 300 yıllık haritaları, kitapları taradım, 'Union Klüb' sahasının 'Papazın Çayırı' olduğuna dair bir referans bulamadım. Hatta bu sahanın evveliyatıyla ilgili tek bir işaret yok. Eski Silahtarağa Sahası deniyor, onu da bulamadım. Çayır dersen Kuşdili Çayırı var. Papaz dersen Bağdat Caddesi'nin hemen öte tarafında, bugünkü motosikletçilerle tren yolu arasında kalan bölgede bir 'Papaz-Bahçesi' var. Ha oralar komple Papazın Bahçesi'ydi de cadde geçti, bölündü de olmaz, zira o yol ta Bizans'ın İznik yolu. Meraklısına, Pervititch'in bu haritası bizim müzede de var. Papazın Çayırı'nı ilk kim uydurmuş, papaz kimmiş, bu işte gerçeklik payı var mı, bilen varsa bir adım öne çıksın." Bkz: https://medium.com/@cargun/okura-not-epey-uzunca-bir-yazi

cari gerçekler"in üzerinde pek durmayıp üstünkörü geçse de ilginç detaylar vermekten de geri kalmıyor.[1]

1. "1908 sonları idi. Meşrutiyet ilan edileli pek az olmuştu, Çiftehavuzlar'daki köşkümde bir garden parti tertip etmeyi düşündüm. Bu müsamerenin hasılatını siyasi suçlarından dolayı sürgüne gönderilip geri dönmüş bulunan mağdur vatandaşlarımıza verecektim. Köşküm yerli ve ecnebi birçok şahıslarla hıncahınç dolmuştu, hatta hürriyet kahramanlarından Niyazi Bey merhum da meşhur geyiği ile beraber gelmişti. Bu geyik adeta bir nevi sembol idi, hatta uğur getirdiği için Niyazi Bey'in taburu ile beraber askerî yürüyüşlere de iştirak ediyordu.
Bu müsamerede adliye nazırı olan Manyasizade Refik Bey merhum ve eski saray harem ağası Tahsin Nejat Efendi (yakın zamanda ölen bu zat çok değerli bir edip, hoca ve muharrirdi) kürsüye çıkıp hürriyet hakkında pek alkışlanan nutuklar söylediler. Halk bu iki kâtibi omuzları üzerinde taşıdı. Siyasi mağdurlar için de sekiz yüz altın gibi mühim bir para toplandı. Bu parayı ertesi günü onlara dağıttım. Garden Parti'ye gelenler arasında Moda'da oturan zengin İngilizler ve ezcümle Mösyö Vitol da vardı. Bahçede gezinirken, Vitol bana şunları söyledi: 'Paşa, çok şükür, hürriyete kavuştunuz, bundan sonra gençlerinizin toplanması daha kolay olur. Görüyorum ki sizde futbol merakı henüz başlamak üzere, hâlbuki bu spor İngiltere'de umumi ve milli bir oyun halini almıştır. Futbolun, ırkın ve gençliğin tekâmülü için de büyük faydaları vardır. Türkiye'de de futbolun gençlik arasında ilerlemesini arzu ediyorum. Bu itibarla Kadıköy cihetinde bir stadyum kuralım, hem halka futbolu sevdirmiş, hem de bu oyunu ilerletmiş oluruz ve kulübün müessisleri, yani bizler maddeten istifade ederiz,' dedi. Yanımızda Arif Hikmet Paşa vardı, o da Mösyö Vitol'ün mütalaasına iştirak etti. Böylece ertesi günü köşkte toplanıp bu meseleyi müzakere kararını verdik. Toplantıda bulunup stadı kuran zatlar şunlardı: eski bahriye nazırı Arif Hikmet Paşa, Mösyö Vitol ve akrabasından birkaç İngiliz, Mösyö James, İngiliz lakabıyla maruf Rıfat Bey, Server Paşazade Ziya Bey ve ben.
Müzakere esnasında tasavvurumuzu kuvveden fiile çıkarmayı kararlaştırdık. İlk iş olarak stat yapılacak bir yer istedik. Ben, Yoğurtçu'daki Hazine-i Hassa'ya ait tarlayı ileri sürdüm (şimdiki Fenerbahçe Stadı). Arkadaşlar teklifimi pek muvafık buldular. Fakat 'Orasını nasıl elde ederiz?' dediler. Kendilerine, 'O benim bileceğim şey. Yarın saraya gider, padişahtan tarlayı isterim,' cevabını verdim.
Stat yerini bulduktan sonra, sıra para bulmaya geliyordu. Mösyö Vitol, 'Yapılacak stadın etrafını tahta perde ile çevirmek, zemini tesviye etmek, stadyum binasını yapmak ve bunu teftiş etmek için en aşağı 3.000 altına ihtiyaç vardır,' dedi. Onu da aramızda tedarik etmeyi düşündük. Hisseme 250 altın düştü. Arif Hikmet Paşa buna yakın bir meblağ verdi. Türklerden bizden başka kimlerin para verdiğini hatırlamıyorum. Yalnız İngilizler, mevcut parayı 3.000 altına iblağ ettiler. Kurduğumuz teşekküle de şu ismi bulduk: İttihat Kulübü.
Ertesi gün saraya gittim. Başkâtip Cevat Bey'i gördüm. Ne için geldiğimi anlattım. O sırada Sultan Hamid, mevkisi sarsıldığı için, her talebi is'af ediyordu. Bu sebepten, hünkârın, tarlayı vereceğine emindim. Fakat Cevat Bey huzurdan dönünce, 'Efendimiz buyuruyorlar ki, Hazine-i Hassa'ya ait olan emlaki isteyenler bir iki tane değildir. Daha geçen gün, Cemil Paşa Ahmet Rıza Bey ile gelmiş ve Kandilli'deki Adile Sultan Sarayı'nı mektep yapılmak üzere bağışlamamı rica etmişlerdi, verdim. Bu talepler tevali ettikçe, elde Hazine-i Hassa'ya ait bir şey kalmayacak!' Umduğum çıkmamıştı. O zaman aklıma derhâl bir çare geldi. 'O halde senevi 30 altına tarlayı kiralamamıza efendimiz müsaade buyursunlar,' dedim. Cevat Bey tekrar huzura girdi. Dönüşte, 'Efendimiz, buna diyeceğim yok, buyuruyorlar,' cevabını getirdi.
Böylece, Kadıköyü'ndeki İttihat Kulübü namına, mevzubahis tarlanın 20 veya 30 sene müddetle kiralanması hakkında irade sadır oldu. Hemen kontratı yaptık. Doğruca Mösyö Vitol'ü buldum. Onun ile beraber işe başladık. Birkaç gün sonra tarlanın etrafına tahta perde çekmiştik. Kış yaklaşıyordu. O sahada ise hiç ağaç yoktu. Hemen köşkümün bahçesinden 20 tane çınar ağacı çıkarttım, sahanın kenarlarına diktirdim ki bugün orada gördüğünüz ağaçlar bunlardır. Binayı da yaptırdık. Bu suretle futbol oynanmaya başlandı. Fakat seyirci, yani hasılat yoktu. Halk futbola rağbet etmiyordu. Mösyö Vitol kâr edeceğimizden bahseylemişti amma yerin kirası bile çıkmıyordu!

Üç bin altına mal olan, çayırın tahta perdeyle çevrilmesi, 100 kişi kapasiteli, "Marsilya kirmetli" tribün yapılması ve bir lokal inşaatı sonrasında saha, futbol karşılaşmalarına 1908 sonbaharına kadar birkaç ayda hazır hale getirilecekti. Yeni stadın tam teşekküllü hale getirilmesinin bir adımı olarak, "kapalı" tribünün karşısında bir de yemek-içmek için bir "büfe" yapılması söz konusuydu. Yeni büfenin, daha önceki girişimci özgürlüğüne büyük darbe olduğu, maç seyretmek isteyen herkesin artık seyirciler arasında dolaşan seyyar satıcılar yerine o büfeden alışveriş yapmak zorunda kalmalarının bir "medeniyet" göstergesi mi, yoksa bir endüstriyelleşme adımı mı olduğu çok açık. Buna en iyisi "Union Club" öncesi tribünlerin rengârenk ortamını ustalıklı bir üslupla anlatan, en ince detayı bile veren tek tarihsel metni okuyarak karar verebiliriz:

> Yeni stadyomda sâde oyuncu, seyirci işi değil, satıcı işi de bir düzene konmuştu. Eskiden ne idi o! Her futbol alanının dört bir yanı bir nevi panayır yeri gibi olurdu:
> Boyundan asma, fakat üstü çuvalımsı bir örtü ile örtülür değirmi sepetlerde ya da üstü açık tablalarda simit gezdiren *simitçiler*, *yağlı çörekçiler*; sehpalar üzerinde çekmeceler gibi camlı kutularda mal taşıyan *kâğıthelvacılar*, ortada malları yusyumru beyaz bir hamur künbed gibi parlayan *koz helvacılar*; başlarının üstünde raf raf, renk renk güzel güzel tabaklarda gerginci bir dükkânın duvarları gibi bezenmiş gülâbdanlı, şekerdanlı, küçük pekmez ibrikli tablalarını tahta sehpalara yerleştirip, simid biçimi başlıklarını sehpaların bir kenarına iliştirip müşteri bekleyen; baktılar ki tepelerindeki ağırlıktan kurtuldular, hemen meşin kemerlerinden çektikleri vakfon tabakadaki tütünden sigara sararak rahat bir nefes alan *mahallebiciler*; bir omuzlarından renk renk uzun kovalar gibi asılı kocaman yuvarlak kutularındaki mallarını türlü makamdan beyitler okuyarak müşteriye öven *keten helvacılar*; elvanlı bir çarh-ı

Bu vaziyet umumi harbe kadar devam etti. Umumi harp başlar başlamaz, araya karışan hadiseler yüzünden sporla uğraşacak vakit bulamadık. Ben de Avrupa'ya gittim. Kulübe, Kara Kemal el koymuş. Adını da İttihat Spor Kulübü yapmış.
İşte bugünkü Fenerbahçe Stadyumu'nun tarihçesi... Yalnız zannedersem, Fenerbahçe Kulübü bu hakikati pek bilmiyor, çünkü müteaddit defa yapılan toplantı ve sene-i devriye merasimlerinde bir kerecik olsun beni davet etmek lütfunda bile bulunmadılar! Halbuki gönül, gençliğin kadirşinas olmasını ne kadar istiyor." Cemil Topuzlu, *Seksen Yıllık Hatıralarım*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1982.

feleğe benzer tepsilerinin her üçgenleme bölümünden ellerinde zincir halkaları, mahpeş anahtarları gibi şangırdattıkları bir-sürü çelik kalemden her biriyle ayrı renkte, başka çeşnide, türlü türlü baharatlı birer tutam lezzeti alıp alıp ufacık bir tahta çubuğa bir an içinde koskoca bir kavuk sarığı gibi dolayarak müşterilerine veren İran Azerbayicanlı *macuncular*; kıl heybelerin içinde dürülü Amerikan torbalarda sıcacık tutulan kavrulmuş leblebi satıcısı Anadolu Türkleri; bacası duman tüten değirmi tepsisinde kuskus pilavı gibi tâne tâne ılık *sakız leblebisi satan adalı Rumlar*; kollarına taktıkları camekânlı çinko kutularda kavrulmuş fındık, *Amerikan ve Şam fıstığı satıcıları*; sırtlarında boylarından aşkın, sanki mi-nâre endâmlı pırıl pırıl sarı pirinç gövdeli, şıngır şıngır para pul sesli güğümlerde harup, demirhindi şerbetleri gezdiren *şerbetçiler*; omuzlarından asma yay gibi sırığa iki yandan üçüzleme iple tutturulmuş zarif resimli kovacıklarda minâre şerefelerinin kandilleri gibi sıra sıra dizili gazoz dolaştıran, bir ellerindeki çifte bardağı biribirine ziller gibi şıkır şıkır vura vura âdetâ türküler okuyarak satış yapan *gazozcular*; üstü tombul bakır güğümlü, dibi küçücük takma mangallı *salepçiler*; bellerine tahta f şekliler içinde gibi bardak dolamış bozacılar; hatta üzerlerine güneş ışığı vurdukça Venedik camından yapılma gibi ışıl ışıl ışıldayan kırmızı kırmızı horoz şekerleri, sapının üstünde mapemond gibi parıldayan kızıl kızıl elma şekerleri, âvize çubukları gibi beyazlı pembeli *baston şekerleri satıcıları*, seyirci dizisinin arkasını fevkalâde pitoresk ve oryantâl bir gezginci küçük ticâret tabakası halinde kaplardı.

Yeni stadyom kurulunca, o koleksiyon dağıldı, o artık geçmiş gitmiş bir zamanın kânı idi. Şimdi büyük tribünün önünde orta yerde, hele mevsiminde, zemini yemyeşil; oyun nizamının dilediği çizgileri dikkatle dümdüz çekilip bembeyaz belirtilmiş futbol alanından başka kenarda da kırmızı kumlu bir koca koşu değirmisi vardı. Bir de öte yakada gene büyük tribünün tam karşısında tek katlı, küçücük, tıpkı tribünün dışyüzü gibi beyaz boyalı bir büfe evceğizi kurulmuştu... Yiyecek içecek alım satımı işte onda toplanmıştı simidinden, çöreğinden sandviçine; suyundan, limonatasından, gazozundan birasına kadar!..[1]

1. *Galatasaray ve Futbol*, s. 127-129.

Yeni statta "medenileşme"nin sembollerinden biri olarak, biraz uzakta da olsa, sadece "Türk hanımı seyircilere mahsus" bir yer de yapılmıştı. Tabii sadece futbola ait bir stat olmaması için sahanın etrafına kırmızı kumdan bir pist yapılmıştı. Sadece atletizm yarışmaları değil, bisiklet ve motosiklet yarışmaları da burada yapılırdı

İstanbul Futbol Birliği'nin tüm idari yetkilileri bu arada yeni kurulan şirkete, Union Club'a geçiyordu.[1]

"Şirket"in ortaklık/yönetim yapısı şöyle oluşturulmuştu: F.E. Whittall (başkan), James La Fontaine, Ernest Thomson, Cemil Bey (Topuzlu), Rıfat Bey, Ziya Bey, Arif Hikmet Bey.

Planlanan, sadece "nizami futbol sahası" oluşturmak değildi. Bu tesiste olmasına karar verilenler arasında kriket, futbol, ragbi, hokey için çim saha; köşe dönmeleri de dahil 500 metre uzunluğunda bir at yarışı ve bisiklet parkuru; kadın ve erkekler için duş ve lavabolu soyunma odası; 1.000 kişi kapasiteli büyük tribün; Müslüman kadınlar için 150 kişilik tribün; yarış pisti ve sahayı gören restoran, bar gibi alanların da olduğu bir oda; tenis kortu, patenli hokey sahaları; güreş için platform da vardı.

Bugünden bakıldığında çok şaşırtıcı bir tahayyül.

Planlananların tümünün yapılıp yapılmadığını bilmiyoruz. Ama bugüne ulaşan sınırlı sayıdaki fotoğraftan bunun mümkün olduğunu anlayabiliyoruz. Yeni sahanın büyük ilgi gördüğünün de bir simgesi.

Artık hedef, maç sayısının mümkün olduğunca artırılmasıydı. Halihazırda İstanbul Ligi ve oraya katılan beş-altı takım vardı ama çığ gibi büyüyen diğer İstanbul takımlarını da içerecek liglerin kurulması gerekiyordu. Elbette bütün maçların artık Union Club'un hazırladığı sahada yapılması şartıyla... Nitekim düzenleme yapıldı. Union Club alanı –İngiltere Futbol Birliği kurallarına göre– birinci

1. Union Club'a birliğin üstünde egemenliğe varan yönetsel ayrıcalıklar tanıyan 1908 Sözleşmesi'nde, birliğin yürütme kurulunun Union Club Yürütme Kurulu olduğu, üst organlardan Hakem Kurulu'nun Union Club yönetimince görevlendirildiği, lige katılma başvurularıyla kulüp değiştirmelerin denetlenmesinde esas alınacak üye listelerinin Union Club Genel Sekreterliği'ne gönderileceği, mevsim başındaki ad çekmeye temsilci göndermeyen kulüpler adına yetkinin Union Club tarafından kullanılacağı, maç hakemlerinin yine Union Club yönetimince belirleneceği yazar. Bkz: Kurthan Fişek, *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi: Dünyada ve Türkiye'de*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 1983.

küme için pazar günleri 14.00-14.30 arası, ikinci küme için de yine pazar günü birinci küme maçlarının ardından açılacaktı.

Bir düzen getirilmişti. Amatör keyfiliğe son verilmesi hedeflenmiyordu. Anılan gün ve saatte alanda bulunmayan kulüpler hükmen yenik sayılacaktı. Mevsim bitiminde en çok puanı toplayan kulübün birinciliği onaylanacak ve ödülleri verilecekti. Belirlenecek tüm anlaşmazlıkların çözümünde ana sözleşmenin İngilizce metni esas alınarak Union Club yönetimince son karar verilecekti.

Elbette futbolun yaygınlaşması için bazı esneklikler tanınmıştı. İnşaatı tamamlanan tribünlere paralı üyelik (kombine) düzeni getirilmişti. Ama kale arkalarına teşvik amacıyla çok uygun fiyata ayakta seyirci alınabilecekti.[1] Union sahasında, maçları kenardan ya da kale arkasından izleyenlerin sahaya girmelerini engelleyebilmek önemli bir sorundu. Bazen maçlarda oyun alanı bu yüzden daralırdı. Top taca veya auta çıktığı zaman futbolcuların seyirciden topu alabilmeleri çok uzun sürerdi. Zaman zaman da hakemin, "Efendiler, dışarıya!" şeklinde sert tondaki seslenişi duyulurdu.[2]

Elbette yan hakem yoktu. Ya da eline mendil verilen ve biraz futbol seyretmiş kişiler bu görevi üstlenirdi. Union sahasının çimle-

1. "Yarım yüzyıllık Türk futbol hayatında birer geçit olarak anılmaya değer bu ilk gerçekler, hatıralarda izlerini bırakarak birer birer hvöl oldular. Artık maç seyretmek isteyenlerin kara katranlı tahta perde ile duvarlanmış Papazınbağı Çayırı'ndan içeri ancak para verirlerse girmeler çağı başlamıştı: Gişeden renkli biletler alınır, tünele girer gibi turnikeden geçilir, verilen paraya göre, içeride çayırda ayakta durmaktan başlanır, üstü kapalı büyük tribünün iki yanındaki anfiteatr sıralarında oturulmaya, en ortadaki 'şeref' tribününde hasır koltuklarda ağırlanmaya kadar yükselinir, türlü fiyatta türlü mevkilere bölünmüş asri stadyom çağı..." *Galatasaray ve Futbol*, s. 123.

2. Bu "seslenişin" ilginç hikâyesini ve adeta başlangıçta hakemle kavgaya bile yol açacak yanlış anlaşılması şöyle anlatılır: "Merak bu, coşkunluklu anlarda seyircilerden birtakımı yan çizgiyi aşıverirlerdi, olanı biteni daha eyisi eyisine görüverelim diye... O zaman, elinde bayrak, geniş paçaları rüzgârda yelken gibi uça uça koşan İmojen yan hakemi beyaz kasketli başını tos vuracak gibi öne eğe eğe, bayraklı elini boks yumruğu indirecek gibi o ilerlemişlere doğru havadan savura savura, '*Go back, go back on the line!*' diye bağırırdı, çizgi düzenini sağlamaya çalışırdı.
Fakat kim bilir hangi eyaletli bir tayfe ağzında büsbütün bir sakız çiğneme homurtusu hali alır İngilizcenin 'geriye gidin' manasına gelen 'go back' sözü, bir fonetik yakınlığından olacak, Türkçede 'göbek'e de, daha kötüsü, haşa huzurdan, 'köpek'e de çekilebileceğinden zaten itişmeye kakışmaya benzer bu masum tartışma muamelesinin halk üzerindeki etkisi, hiç yoktan yere bir izzet-i nefs meselesi haline gelerek bir iki defa, az kalsın adam akıllı kavga koparacak tehlikeli raddeye bile varmıştı...
Sonraları iş anlaşılıp tabire alışılınca, bir 'Sensin o dediğin!' gibilerden gülümseyerek şakaya bozulmakla geçiştirilmişti... Tuhafı şu ki İmojenli de meselenin nezaketle karşılanmasından memnun kalmış gibi gülümserdi..." Agy., s. 133.

ri ilkbaharda uzar, kesilmesi dahi düşünülmediği için oyuncular, rakip futbolcuyla birlikte bir buçuk karışa varan çimen, papatyalar ve gelincikler arasından topu sürmeye çalışırlardı. Bu arada isteyen oyuncular gözlükle oynayabilmektedir. Karanlığa kalan karşılaşmalarda kalelerin görülmesi için, kale arkasındaki izleyiciler tarafından toplanan kâğıtlar yakılarak aydınlık yaratılmaya çalışılırdı.[1]

1908'in sonlarına doğru gerçek bir stat gibi çalışmaya başlayan eski Papazın Çayırı, yeni adıyla Union Club Sahası 1914 yılına kadar mükemmel çalıştı. Bölümün fotoğraf ekinde o güzel günlerden bir kısım fotoğrafı bulabilirsiniz. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nu yöneten İttihat ve Terakki Fırkası'nın Birinci Dünya Savaşı'na katılma kararıyla, tüm ülkede olduğu gibi futbolda da çok şey hızlıca değişmeye başladı.

İlk değişen, Union Club fikrinin sahibi, sermayedarı ve yöneticileri olan isimlerdi. Whittall, La Fontaine, Thompson ve diğer İngilizler, sadece Union Club'ı değil, İstanbul'u terk etmek zorundaydılar. Nitekim 1900-1914 arasında futbolu yeşerten, oynayan, oynatan ve sevdiren tüm efsaneler birer birer ülkelerine döndüler. Moda, bir İngiliz kasabası olmaktan giderek çıktı.

Artık Kadıköy'e İttihat ve Terakki yöneticileri, ileri gelenleri hâkimdi. Kadıköy'de adıyla sanıyla İttihat Spor vardı. Bir görüşe göre, İngiltere'nin Osmanlı'nın sipariş ettiği, üstelik parası da ödenmiş gemilerini teslim etmemesi bahane edilerek Union Club Sahası'na hızla el konuldu. İttihat ve Terakki'nin "Küçük Efendi"si ("Büyük Efendi" Talat Paşa'ydı) olan Kara Kemal, iaşe nazırı olarak bu "el koyma" hareketinin uygulayıcısıydı.

Sahanın adı İttihat Spor Sahası olarak değiştirildi. Yeni adıyla İttihat Spor Sahası'nın yöneticisi de elbette belliydi: İttihat Spor'un kurucusu, Kadıköy'ün önde gelen İttihatçılarından (önceki bölümlerden anımsayabileceğiniz gibi, Galatasaray'dan ayrılanların kurduğu Progress International'ın, daha sonraki adıyla Altınordu'nun kurucusu) Aydınoğlu Raşit Bey...

1914-1918 arasında, yani Birinci Dünya Savaşı yıllarında, bu saha İstanbul'un futbol sahası olarak kullanıldı. Gazete arşivlerini tararken birçok İstanbul Ligi maçına rastlayabiliyoruz. Genel hava,

1. Doğan Yıldız, *Türk Spor Tarihi*, Eko Matbaası, İstanbul, 1979.

savaşın kasvetli atmosferinde, lig maçlarının İstanbul ahalisine bir nefes alma fırsatı olarak kullanıldığını gösteriyor.

Savaşın Osmanlı İmparatorluğu'nun kesin yenilgisiyle sona erdiğini, İttihat ve Terakki Fırkası'nın tüm ileri gelenlerinin savaşın sorumluları olarak ülkeyi terk ettiklerini ve çoğunun Almanya'ya kaçtıklarını, kaçamayanların da Malta'ya sürgün edildiklerini biliyoruz.

Artık İstanbul'da sahne, İttihat ve Terakki'nin siyasi rakibi Hürriyet ve İtilaf'ındır.

İttihatçılara ait ne varsa el değiştiriyordu. Ve sıra elbette İttihat Spor Sahası olarak bilinen yere gelmişti.

Aydınoğlu Raşit Bey'in bu yeni "devir" olayına karşı bir süre direndiğini biliyoruz. Aslında tam olarak direnme de diyemeyiz buna. Hukuki bir çözüm yolu olarak geliştirdiği bir formülle (büyük ihtimalle savaşın kesin sonucu henüz belli olmadan, bir tedbir olarak) sahayı bir devlet kurumu olarak Milli Emlak'a devretmişti. Kullanım hakkını da devam ettiriyordu.

İstanbul'un yeni "sahibi" İtilafçıların, tam on yıldır şehri (ve imparatorluğu) idare eden kadronun tümünü birkaç ayda tasfiye etmesi elbette mümkün değildi. Devlet bürokrasisinin her kademesinde İttihatçıların olması çok normaldi. Nitekim bu kadroların –henüz savaş bitmeden– başlattıkları Anadolu'ya geri çekilerek direniş hareketini başlatma hamleleri gücünü asla bitirmediğini de gösteriyordu.

Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gittiğinde neredeyse hazır bulduğu birçok örgütlenme (Müdafaa-ı Hukuk cemiyetleri, Sivas Kongresi, dağıtılan Meclis-i Mebusan üyelerinin temsiliyet gücünü devam ettirmek için Anadolu'ya geçmeleri, direniş için Anadolu'ya silah, malzeme, cephane taşınması, istihbarat vb. ve daha birçok şey) onların eseriydi. Kısacası Ankara merkezli oluşturulan yeni iktidar odağı ile İstanbul merkezli İtilafçı-padişahçı odak arasındaki mücadelenin yansıması, İttihat Spor Sahası söz konusu olduğunda ilginç bir durum ortaya çıktı.

Muteber bir İttihatçı mensubu olarak Aydınoğlu Raşit Bey, sahanın kullanım hakkını elinde tutmayı başarmıştı, ancak savaşın Ankara'nın lehine dönmesinden sonra, Mustafa Kemal'in kendisine bu süreçte büyük destek veren İttihatçı kadroyu tasfiye etmesi ve İstanbul'da halen varlığını sürdüren, kilit noktalara hâkim ama Ankara'da beliren ve güçlenmeye başlayan yeni lidere ve onun çevre-

sindeki İttihatçılıktan kopmuş yeni kadroya bir miktar "çekimser" kalanları zor günler bekliyordu.

Bu çekimserliğin bedelini ödeyecekler arasında Aydınoğlu Raşit Bey de vardı. Nitekim Ankara biraz palazlandıktan, gücünü konsolide ettikten –özellikle 1925 mübadelesinin ardından Cumhuriyet'i taşıyacak eğitimli ve nitelikli kadrolara da sahip olduktan sonra– İttihat Spor Sahası'nın akıbeti hemen hemen belli olmuştu. Aydınoğlu Raşit Bey'in karşısında artık İtilafçılar değil, Ankara'daki yeni iktidar sınıfının en önemli isimlerinden biri vardı: Şükrü Saracoğlu!

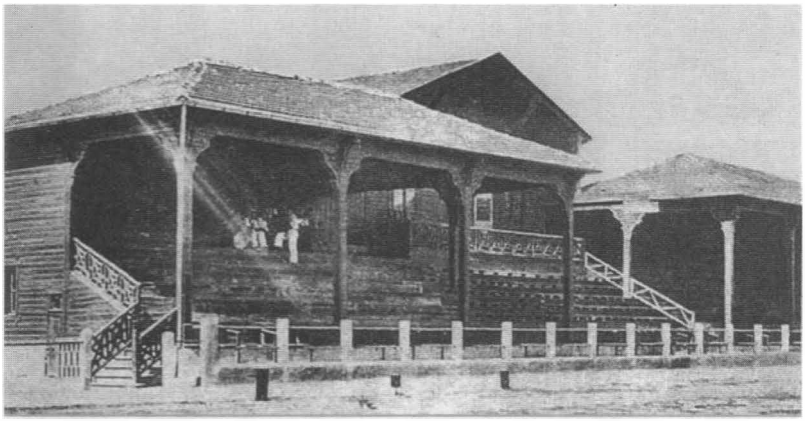
1927'de Maliye Bakanı olan Saracoğlu'nun 1934-1950 yılları arasında, tam 16 yıl boyunca Fenerbahçe başkanlığı görevini de yaptığını biliyoruz.

Elinde tuttuğu sahanın kullanım hakkını geri vermemek veya Fenerbahçe'ye devretmemek için direnmeye çalışan Aydınoğlu Raşit Bey'e uygulanan çözüm kesin ve netti: Kanun çıkarmak!

Meclis'ten tek maddelik bir yasa çıkarılmasını sağladı Saracoğlu. Yasaya göre, spor tesisleri ve semt sahalarının nasıl kullanılacağı belirleniyor, aynı semtte faaliyet gösteren takımlardan üye sayısı fazla olana imtiyaz sağlanıyordu.

İttihat Spor'un üye sayısı düşük olduğundan, arazinin kullanım hakkı artık "yasa gereği" Fenerbahçe'nin olmuştu.

Bu sahanın birkaç yıl sonra, yine hem bakan hem başkan Şükrü Saracoğlu tarafından Milli Emlak'tan Fenerbahçe'ye epey uygun bir fiyata satıldığını biliyoruz, ama bu bambaşka bir hikâye...



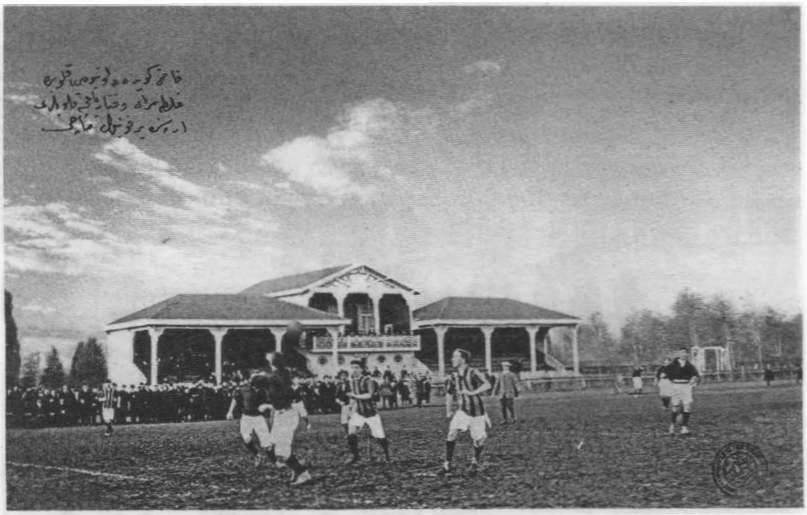
LOCALAR – Union Club Sahası'nın tribün ve loca bölümünün fotoğrafı. Ortadaki loca bölümünde bir yandan maç seyredilirken diğer yandan yemek yenebiliyor, içilebiliyordu. Yıl 1908!



ÇİFT SAHA – Union Club Sahası'nın bu fotoğrafında dikkatimizi, ana sahanın yanında dar da olsa bir saha daha kurulmuş olduğu çekiyor.



ÇİMLERİN HALİ – Union Club Sahası çiminin İngiltere'den getirildiği yazılsa da tartışmalı. Ancak fotoğrafta görüldüğü gibi, orta alan kabaklaşsa da kenardaki çimlerin duruyor olması iddiayı güçlü kılıyor.



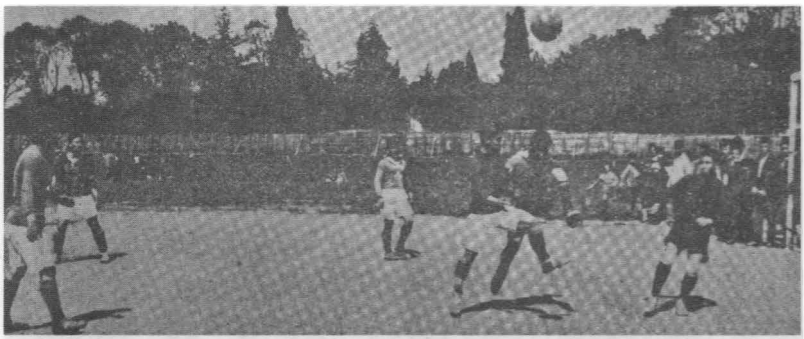
BOŞ TRİBÜN – Renklendirilmiş bu fotoğraf, 4 Ocak 1914 tarihli Fenerbahçe-Galatasaray karşılaşmasından. Anlaşılan Union Club tribünlerinin bir kanadının biletleri satılamamış.



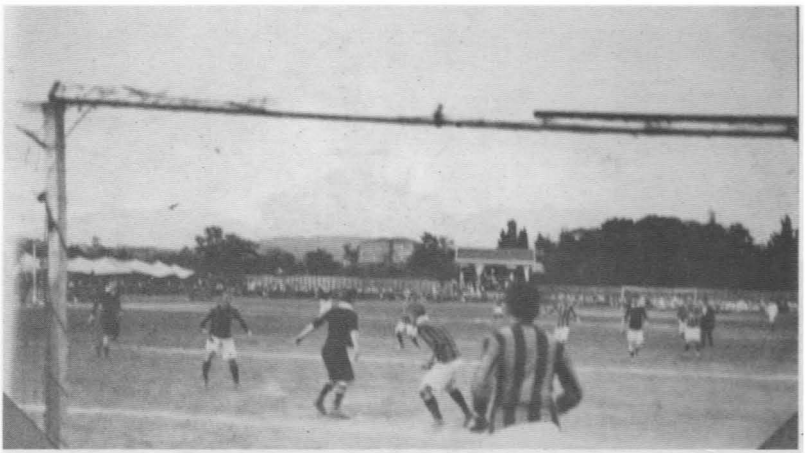
REFET PAŞA – 16 Mart 1920'den beri işgali bitirmek üzere Ankara hükümeti adına *Gülnihal* vapuruyla 19 Ekim 1922'de İstanbul'a gelen Refet Paşa, İttihat Spor Sahası'nda.



ASKERÎ GÜÇ GÖSTERİSİ – İstanbul'a ilk kez bir yabancı takım geldiğinde İttihat Spor Sahası, adeta imparatorluğun askerî kapasitesini ve gücünü, gençlerin savaşma inancını sergilemek için de kullanıldı.



AĞAÇLAR VE TAHTA PERDE – Union Club'ın tribün tarafından çekilen bu fotoğraf, saha kısmı düzleştirilmiş arazinin engebeli bölümü ve kaçak girişleri engelleyen ahşap perdesi.



DİREĞE SARILAN AĞLAR – İttihat Spor Sahası'nın kale direklerine sarılmış, büyük kısmı parçalanmış ağları. Solda seyircileri güneşten/yağmurdan korumak için yapılan tribün ilgi çekici.



GENİŞ AÇI – Union Club saha çizgilerinin, "numaralı" tribünün ve kale arkasının birlikte alındığı fotoğraf, "idmancı"ların kıyafetlerine bakılırsa 1918 sonrasına ait.



"EFENDİLER DIŞARI!" – Bugün bile çekilmesi güç bu olağanüstü fotoğrafın orijinali Galatasaray Beyoğlu Müzesi'nde. Kale arkası seyircilerinin heyecanına ve neredeyse saha içinde olmalarına dikkat...



7. BÖLÜM

ŞU "MEŞHUR" HARINGTON KUPASI

Bir önceki bölümün fotoğraf albümünde bir fotoğraf dikkatinizi çekmiştir. İstanbul'un işgalini sona erdiren Refet Paşa'nın, İttihat Spor Sahası'nda, kucağında bir kız çocuğuyla birlikte, arkasında Kadıköy'ün ileri gelenleriyle poz verdiği hatıra fotoğrafı... Son 20 yıldır Fenerbahçe'de süregiden futboldışı anlatı (hikâye) geleneğinin en temel hikâyelerinden biri olan Harington Kupası retoriğini incelemeye bu fotoğraftan yola çıkarak başlayabiliriz sanıyorum. Bu retoriğin zihinlere seslenen en önemli algı kalıbı olan "İşgalcilere karşı halkın umudu olarak Harington Kupası'nı aldı" savının arka planına bakabiliriz.

Bunu yaparken, gerçekleri önce yerli yerine oturtmamız gerekiyor, çünkü kullanılan retoriğin çok önemli parçaları "es" geçildiği için, hayalî "fil"imizin yine sadece elimizle tuttuğumuz kısmını görebiliyoruz.

Önce, Fenerbahçe'nin bugün yoğun Milli Mücadeleci, Atatürkçü retoriği kullandığı işgal döneminin tümünde kulübün başında olan, faaliyetlerine önderlik eden Fenerbahçe başkanına bakalım. Fenerbahçe'nin konuşulmasından hoşlanmadığı, dillendirmek istemediği bir konu bu. Çünkü bütün o retoriği tek başına paramparça ediyor. Dönemin Fenerbahçe başkanı, Osmanlı hanedanından Şehzade Ömer Faruk Efendi çünkü. Evet, iyi yetişmiş bir şehzade, üstelik Sultani mezunu. Ama sadece bir şehzade de sayılmaz, tarihin

derinlikleri arasında başarısızlıkla sonuçlandığı için unutulup gitmiş önemli bir planın, Milli Mücadele'nin başarıya ulaşacağının artık belli olduğu bir dönemde, padişah ve halife tarafından planlandığı bilinen "son çırpınış"ın öznesi olarak Atatürk'ün yerini almaya "memur" edilmiş bir isim. Gerçekten de Milli Mücadele'de her şey yoluna girerken, yani İnönü zaferleri kazanıldıktan sonra yapmış bunu. "Plan" diyorum, çünkü babası Abdülmecid'in, amcasının oğlu Vahdettin'e, hemen öncesinde iki mektup gönderip "Anadolu'ya şehzadelerin gönderilmesi"ni önerdiğini biliyoruz.

Kuva-yı Milliye hareketinin önderliğini Osmanlı sülalesine geçirme planının öznesi olmuştur Fenerbahçe başkanı.

Vahdettin'in damadı, İstanbul günlerinden tanıdığı olan Mustafa Kemal'in "gelme" haberine rağmen, ısrarla Ankara'ya gidip hareketin başına geçmek için yola çıkmıştır. Fenerbahçe kaynakları bu hazin olayı çok tartışmalı bir varsayımla anlatıyorlar. Onlara göre, şehzade Anadolu hareketine katılmak istediği için İnebolu'ya gitmiş.

Bu konudan hiç haberdar olmayan elbette çok ama duyup da o "mazeret"e inananların sayısı da az değil.

Ama gerçek niyetin ne olduğunu, Mustafa Kemal, olaydan bir yıl bile geçmeden, 24 Aralık 1921'de Meclis'te yaptığı ve nihayet yayımlanan TBMM gizli celse kayıtlarındaki konuşmasında anlatmış. Mustafa Kemal, Anadolu hareketinin başarıya ulaşacağının ortaya çıkmasıyla padişah tarafından başlatılan bu girişimin, Ömer Faruk Efendi'yi Milli Mücadele'nin başına getirerek onu yeni padişah yapmayı planladığını şöyle anlatıyor:

> Şahsen Ömer Faruk Efendi'yi tanırım. Bana bazı mektuplar yazmıştı ve kendisiyle yakından temasta bulunan bazı arkadaşlarla da şifahen haber göndermişti. Bana gönderdiği şeylerde diyor ki: "Ben oraya geliyorum. Ben oraya gelir gelmez, benim şeraitimi şimdiden tespit ediniz ve buradan birtakım insanlar getireceğim ve benimle beraber kalacaklardır." Doğrudan doğruya istihdaf ettiği gaye, hâlife ve padişah olmak. Bunun mümkün olmayacağını kendisine söylemişler. Bunu kafasına koymuş. Hâlbuki Ömer Faruk Efendi'yi buraya getirmek, halife ve padişah yapmak mevzubahis değildi. Belki de birçok teşevvüşatı [karışıklıkları] mucip olacaktı. "En iyi vazifenizi İstanbul'da görürsünüz," demiştim. Yalnız ona demişler ki, "Gider gitmez emrivaki yaparsın ve millet

her şeyi unutur, büyük alayişlerle sizi padişah eder." Ve o da ona güvenerek benim muvafakatimi almaksızın gelmiştir ve hakikaten İnebolu'ya çıktığı zaman, memul... ve derhâl İstanbul'a haber vermiştir. Yani caizse padişahın ve halifenin muvafakati ile gelmiştir.[1]

Atatürk, görüldüğü gibi, "gaye"yi bizzat teşhis etmiş: "Doğrudan doğruya istihdaf ettiği gaye, hâlife ve padişah olmak..."

İşte Fenerbahçe kaynaklarının "İstanbul ve Padişah Vahdettin İngilizlerle birlikte Milli Hareketi yok etmek için çabalarken, FB'li Şehzade Ömer Faruk Efendi, Milli Hareket'e katılmak için Anadolu'ya geçmişti" cümlelerinin arka planı maalesef bu.

İşgal dönemi dahil beş yıl (1919-1924) Fenerbahçe başkanlığı görevini yapan Ömer Faruk Efendi, 1924 yılının başlarında arkadaşı, Milli Mücadele'nin lideri tarafından ülkeden çıkarılmış ve bir daha Türkiye Cumhuriyeti'ne dönememiştir.

Halife Abdülmecid Efendi'nin oğlu, padişahın kızı Sabiha Sultan'la dillere destan bir düğünle evlenen, filozof Rıza Tevfik'in ironik ifadesiyle "Anadolu işgale uğrarken İsviçre Alpler'indeki Terrie kasabasında tatilde olan" Ömer Faruk Efendi, 80 yaşında Mısır'da öldü...

Ömer Faruk Efendi'nin yıllar sonra, sürgündeyken, "Bize artık ihtiyaç kalmamış. Ben bittabi bunu bilemezdim, çok gençtim," diyerek günah çıkarması oldukça trajikti.

Evet, artık General Harington Kupası'nın hikâyesine, merkezinde yer alan başkan-şehzadenin pek bilinmeyen hikâyesinden sonra geçebiliriz...

General Harington Kupası maçı, 29 Haziran 1923'te yapıldı.

Fenerbahçe resmî sitesinde de anlatılıyor maç. Yazı, bize milliyetçi duyguların fişeklendiği, çok hararetli bir atmosferi betimliyor.[2]

1. TBMM Gizli Celse Zabıtları, s. 526.

2. "İşgal Orduları Başkomutanlığı, Fenerbahçe Kulübü'ne karşı özel bir kin duymaktaydı. Çünkü Fenerbahçe takımı yalnız İşgal Kuvvetleri'ne mensup takımları peş peşe yenerek halkın milli duygularını şahlandırmakla kalmıyor, aynı zamanda düşman açısından 'hayli zararlı' faaliyetlerde de bulunuyordu. İstanbul işgal altındayken, Fenerbahçeliler Kurbağalıdere kenarında kulüp binasının önündeki iskeleye yanaşan motorlarla Anadolu'ya silah kaçırmaktaydılar... Fenerbahçe Kulübü'nün bu 'zararlı(!) faaliyeti' İşgal Orduları Başkomutanlığı tara-

"Fenerbahçe'ye özel bir kin duyan" işgalci komutan Fenerbahçe'yi maça davet ediyor. Kulüp kabul ediyor. Mağrur ve küstah bir şekilde statta özel koltuğunda oturup, alaycı bakışlarla futbolcularının Fenerbahçe'yi eze eze yenmesini seyretmeyi planlamış olan general büyük hüsrana uğruyor. Fenerbahçe, mucizeyi gerçekleştiriyor ve halkın kin ve öfkesinin simgesi olarak kendisinden kat kat güçlü olan işgalcileri ("adeta bir İngiltere Milli Takımı"!) yeniyor. Halk coşku içinde sokaklara fırlıyor, futbolcuları omuzlarında caddelerde taşıyor...Tam bir film senaryosu. Ama gerçek hayatta hikâye böyle gerçekleşmedi.

Bir zaman tüneli makinemiz olsaydı, 29 Haziran 1923 gününe geri dönseydik, şunlarla karşılaşacaktık: İstanbul'da hayat normal akışına döneli neredeyse bir yıl olmuştu. Padişah Vahdettin çoktan şehri terk etmişti. Şehri artık Kuva-yı Milliye, yani Ankara hükümeti yönetiyordu. O maçtan tam 9 ay 25 gün önce Kuva-yı Milliye İzmir'e girerek Kurtuluş Savaşı'nı fiilen sona erdirmişti (4 Eylül 1922).

O maçtan tam 9 ay 11 gün önce Mudanya'da bizzat Ankara hükümetini temsil eden İsmet Paşa, General Harington'la masaya otururak İstanbul'dan çekilme takvimi oluşturmuşlardı (11 Ekim 1922).

19 Ekim 1922, yani maçtan tam 8 ay 10 gün öncesi, Ankara hükümetini, Kuva-yı Milliye'yi temsilen Refet Paşa'nın İstanbul'a geldiği gündür.

Geldiğindeki karşılamayı, o inanılmaz coşkulu görüntüleri bölümün fotoğraf albümünde bulabilirsiniz. Fotoğraflardan da anlaşılabileceği gibi, işgal altındaki bir şehir değildir artık İstanbul. Duy-

fından haber alınmış, ancak bunun farkına varan Fenerbahçeliler kayıkhaneyi derhal boşaltarak cephaneyi çevredeki üye ve sporcu evlerine taşımışlardı. Kulübü basan İşgal Kuvvetleri birlikleri ortada delil bulamamışlardı. Ancak yine de başkomutanlık tarafından Fenerbahçe Kulübü'ne süngülü bir müfreze bırakılmış ve Fenerbahçe kulüp binası haftalarca işgal altında tutulmuştu. Tüm çabalara rağmen bir şey elde edememiş olmak, İşgal Ordularının İngiliz başkomutanı General Harington'ı oldukça öfkelendirmekteydi. Fenerbahçe'ye, hiç olmazsa futbol sahasında acı bir darbe indirebilmek için elinden geleni yapmaktan geri kalmamıştı. Başkomutan Harington amacına ulaşabilmek için ortaya altın madalyalar konulmuş bir turnuva düzenlemiş ve turnuva sonunda üç takım ön plana çıkmıştı: Irish Guards, Grenadiers Guards ve Goldstream Guards... Bu üç takımın en seçkin elemanları sıkı bir çalışmaya tabi tutulmuştu. Bu arada Cebelitarık ve Mısır'daki İngiliz askerî kuvvetlerinden, hepsi de profesyonel birer futbolcu olan dört önemli oyuncu getirtmiş ve adeta bir 'İngiltere Milli Takımı' oluşturmuştu. Hedef o kadar büyüktü ki, ortaya konan bir metreye yakın, gümüş işlemeli kupa Başkomutan 'General Harington' adını taşıyordu. Goldstream Guards adı altında oluşan bu takım özel şekilde kampa alınarak sıkı bir çalışmaya tabi tutulmuştu..." https://www.fenerbahce.org/kulup/general-harington-kupasisi

guların tavan yaptığı tek yer bu zaman dilimidir. Sokaklarda tek bir işgal askeri yoktur, tümü gelen emirle eşyalarını kışlalarda toparlamakla meşguldür.

Kısacası, işgalin esas sona erişinin tarihi 19 Ekim 1922'dir. Bölüm ekindeki albümde bir fotoğraf daha göreceksiniz. İşgali sona erdirmek üzere Ankara hükümeti adına gelen Refet Paşa'nın Galatasaray'ın kurucusu Ali Sami Bey'le o gün çekilen bir fotoğrafı. Elbette Galatasaraylılar, bu "malzeme"yi kullanarak "işgale karşı mücadele süresince İstanbullulara önderlik eden Galatasaraylıların reisi Ali Sami Bey, meşakkatli mesailerinden ötürü Refet Paşa tarafından tebrik ediliyor" gibi hamaset dolu bir öykü uydurmamışlar Allahtan. Ama ironik olan şu ki, bu fotoğrafın çekildiği gün, 23 Ekim 1922'de, Fenerbahçe başkanı Ömer Faruk Efendi, bir ay sonra bir İngiliz gemisiyle İstanbul'u terk edecek olan kayınpederi padişahla "saltanatın yürürlükten kaldırılacağı" haberinin sonucunu konuşuyordu. (1 Kasım 1922'de kaldırıldı.)

Peki, Refet Paşa'nın idareyi fiilen almasının üzerinden tam sekiz buçuk ay geçtikten sonra, bu kupa nasıl olur da "işgalden kurtuluşun simgesi" olabilir? Elbette olamaz. Ve değildir de zaten.[1]

Tekrar zaman tüneli makinemize girelim ve tam maç gününe, 29 Haziran 1923 gününe geri dönelim.

İstanbul'da şunlarla karşılaşacaktık:

Refet Paşa, İstanbul'un idaresini artık tamamen eline almıştır. Öyle ki, Türk askerleri evlere baskın yapmakta, Ankara'dan gönderilen "tutuklanacak hainler" listesindeki isimleri tek tek evlerinden almaktadır.

İşgal Kuvvetleri, buna karışmamakta, çekilmenin lojistik işleriyle uğraşmaktadırlar. Sürekli toplantılar yapılmakta, ayrıntılar konuşulmakta, İşgal Kuvvetleri'nin ellerindeki malzemelerden taşınamayacak olanların satışı yapılmaktadır.

1. İşgal dönemi boyunca futbolun "mucidi" İngilizlerin İstanbul'daki askerlerinin kendi aralarında başından beri futbol oynadıkları, dönemin Osmanlı gazetelerinde de sık sık yer alıyor. *Dersaadet* gazetesinin 23 Temmuz 1920 tarihli sayısında İngilizlerin kendi aralarında düzenledikleri "Mütareke Futbol Kupası"na katılmak isteyen ordu mensuplarından ve İstanbul'daki İngiliz sivillerinden oluşan takımların Taşkışla'da kaydolmaları gerektiği yazılmış. Daha sonra bu çağrı İstanbul'daki Galatasaray, Fenerbahçe, Altınordu, Anadolu, Süleymaniye ve İdmanyurdu kulüplerine de yapılacaktır ve karşılıksız kalmayacaktır. Mesude Yusra Aslan, "İşgal Yıllarında Bir İstanbul Gazetesi: *Dersaadet*", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış yüksek lisans çalışması, 2010.

General Harington, zaten yumuşak başlı, Türklerle iyi geçinmek isteyen bir idarecidir. Mustafa Kemal'e hayrandır. İstanbul'u, İstanbulluları seven biridir. Hatta daha dün işbirliği yaptığı isimlerin tutuklanmalarına yardımcı bile olmaktadır. Buna bir örnek vereyim. En üst düzey adamı olan müttefiklerarası Polis Komutanı Albay Colin Robert Ballard'ı, Refet Paşa'yla çalışmayı reddettiği için almış görevden. O dönemdeki bir Fransız raporu, Harington'ın karakterini de ortaya çıkarıyor.[1]

İşte böyle bir işgal komutanının İstanbul'dan ayrılmadan önceki etkinliklerinden biriydi o maç. Aslında maç da demeyelim, söz konusu olan bir turnuvaydı! Üstelik İngilizlerin kendi kurdukları takımlar arasındaki bir turnuva... Harington Kupası, aslında vakit geçirmek isteyen İngiliz askerleri için düzenlenen bir turnuvaydı. O takım isimlerini de (Irish Guards, Grenadiers Guards ve Goldstream Guards) askerler bulundukları birliklerine göre koymuştu. Evet ordudaki askerler bunlar ama "efsane üretici" kaynaklar bunları "İngiliz Milli Takımı" gibi tanımlıyorlar. Hatta sadece o maç için İngiltere'den, Mısır'dan profesyonel futbolcu getirdiklerini de uyduran "kaynaklar" da var.

Anlatıda kullanılan diğer gerçekdışı yan unsurlarından biri de şu: General Harington'ın giderayak bir PR çalışması çerçevesinde "dostluk" adına yaptığı çağrı da "özel kin duyduğu" safsatasını uydurdukları Fenerbahçe'ye değil. Söz konusu turnuva tamamlandıktan sonra (Goldstream kazanmış), zaten işgal yılları boyunca dostluk maçı yaptıkları tüm kulüplere davet yapmışlar. Bu daveti diğer kulüpler pek önemsememiş, yanıt verme gereği de duymamışlar. Tek yanıt veren, Fenerbahçe yöneticileri olmuş... Dolayısıyla o maçın, "işgal koşulları"nda değil, "dostluk koşulları"nda yapılan eğ-

1. "Albay Ballard, daha fazla hakarete uğramayı ve gidip Refet'in önünde sürünmeyi reddettiği için hayli kızgın bir başkomutan (Harington) tarafından öfkeyle kapı dışarı edildi. Maxwell onu izledi ve neredeyse kıdemli müttefik polislerinin tümü bu hafta İngiltere'ye gitmek üzere yola çıkıyorlar. Geriye kalanlar İşgal Kuvvetleri polis müdürünün emrine verildiler ve onlara, müttefik askerî ve sivil kadroları ilgilendiren tutuklamalar ve diğer görevler için Türk polisine her yoldan yardımcı olmaları tenbih edildi. (Pasaport kontrolü ve polisin yetkileri konularında). General Harington, olay çıkmasını istemediği için şiddetli, sert, kararlı, açık seçik, harika emirler çıkardı. Allah Allah! O, üçüncü sınıf bir tüccarla bir halı için bile pazarlık edemezken, nerede kaldı, bir ulusun onuru ve bir ordunun gururu için bunu yapsın." Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul 1918-1923*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

lenceli bir etkinlik olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Nitekim maçtan sonra hep birlikte bir çay partisine gitmeleri de bunu gösteriyor.[1] Yani anlatıdaki gergin, on binlerin atılan her golde intikam diye bağırdığı bir hava asla yok. Tersine, herkes keyifli. İngilizler nihayet döneceği için mutlu, Harington, bir sevgi halesi içinde olduğu için mutlu, Türkler, zaten mutlu.

General Harington'ın anılarının Türkçeye çevrildiğine dair bir düşünce var ama İngilizce yayımlanmış gerçek Harington'ın anıları kitabıyla bu "reklamı" yapılan kitabın pek bir ilişkisi maalesef yok. Çünkü Harington'un orijinal anılarında ne kupayla, ne Fenerbahçe'yle hatta ne de futbolla ilgili tek bir satır var. Kitabı merak edip orijinalini okumak isteyenler aşağıdaki dipnotta bulunan adresten bilgisayarlarına indirebilirler.[2]

Harington'ın kitabının zaten bir bölümünü oluşturan İstanbul günlerinde en ilgi çekici şey, karısının köpekleriyle Belgrad Ormanları'nda yolunu şaşırıp kaybolması ve generali telaşlandırması. Bir de son bölümde tanıdığı şahsiyetleri anlatırken Vahdettin ve Halide Edib bölümü var ilgimizi çekebilecek, o kadar. Bir ara kriketten bahsediyor. Bir de ordu spor komitesinin kurucusu olduğundan, hepsi bu. Kitabın geri kalanı askerlik anısı. General Harington, kitabının o bölümünde Mustafa Kemal'e nasıl saygı duyduğunu, İstanbul halkıyla nasıl dost olduğunu filan anlatıyor.

1. *Tevhîd-i Efkâr*, "Tarabya'da Dünkü Bahçe Eğlencesi", 30 Ağustos 1923.

General Harington'ın Tarabya'da düzenlenen "bahçe eğlencesi/garden party"sine katılanlar arasında Fenerbahçe başkanı Şehzade Ömer Faruk Efendi de bulunuyordu. Haberde, "Dün, General Harington tarafından Tarabya'da Summer Palace'ta (garden party) denilen bahçe eğlencesi tertip edilmiş ve bu eğlenceye Türk ve ecnebi olmak üzere beş yüz kişi davet olunmuştur," deniyordu. Habere göre, bir İngiliz vapuru öğleden sonra saat üçte misafirleri İstanbul'dan alıp Tarabya'ya götürmüş ve İngiliz sefaretinin yazlık sarayının kapısında General Harington ve eşi tarafından karşılanmışlardı. Haberin verdiği ayrıntılara göre, yazlık saray bayraklar ve çiçeklerle donatılmıştı. Bahçede bir İngiliz askerî bandosu, içeride ise orkestra vardı. Konuklara ikram olunan menünün çok zengin olduğu da belirtiliyordu. Ecnebi davetliler arasında İtilaf Devletleri ve tarafsız devletler mümessilleri, sefaret heyetleri yer alırken, Türklerden İstanbul kara ve deniz kuvvetleri komutanları, yüksek bürokratlar ve matbuat erkânı bulunuyordu. *Tevhîd-i Efkâr*, halife hazretleri namına seryaverin de davette hazır bulunduğunu, ayrıca halife efendinin oğlu Ömer Faruk Efendi, Adnan Bey, Selahaddin Adil Paşa, Refet Paşa, müşavir askerler, Kaymakam Tevfik Bey'in de davete icabet ettiğini haber veriyordu. İstanbul Valisi ve Şehremaneti Vekili Haydar Bey ise meşguliyeti dolayısıyla eğlenceye katılmamıştı. Ali Satan-Yasin Özdemir, "İstanbul'un Tahliyesinde Yaşanan Bir Mektup Olayı: General Harington'un Daveti ve Gazeteci Velid Ebuzziya'nın Reddi", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt III, Sayı 1, Bahar 2016.

2. https://archive.org/details/TimHaringtonLooksBack/page/n109.

Ama sanki Harington'ın anıları gibi sunulan o kitapta da, esasen aslı Fenerbahçe sitesinde olan o "destan anlatısı" var: Hamaset edebiyatının mükemmel bir örneği. "İşgalcilerle hesaplaşma"... "intikam duyguları"... "Kocatepe'deki şahlanışın provası..."[1] Yani maç futbolu geçmiş, işgalcilerle hesaplaşmaya dönmüş. İstanbul halkının intikam duygularını teselli eden yegâne olay olmuş. Fenerbahçe Kuva-yı Milliye ruhunun halk içindeki sembolü olmuş.

Oysa işgal dönemindeki Fenerbahçe'nin maçlarının elimizdeki birçok fotoğrafı ve birçok gazete maç anlatısı tam tersini söylüyor. Bu maçlar, dostça başlayan ve biten maçlar. Gayet normal aslında bu fotoğraflar. İki takım hep birlikte poz vermiş... Ama normal olmayan, bu maçların adeta "istiklal savaşı" gibi gösterilmesi...

Neden böyle bir algıya başvurmuş yazar sizce? Sanırım artık doğru olup olmadığını kimsenin sorgulamaya bile cesaret edemeyeceği kadar yerleşikleşmiş bu çarpıtılmış masalın devam etmesini istiyor. Halel gelmesini istemiyor. Sanıyorum tam da bu nedenle, tarihsel gerçekliğine bakmaksızın bir "görsel cazibe" olarak filminin çekilmesi planlanıyor. Çekilmekte olan filmde 29 Haziran 1923 günü oynanmış o maçın sonunu aynı şu standart anlatıdaki gibi canlandırdığı sosyal medyaya gönderilen fotoğraflardan anlaşılıyor. Yani "fesler havada uçuşmuş", "omuzlar üstünde staddan çıkmışlar"... "Beyoğlu caddelerine omuzlar üzerinde "milli zafer"...

Anlatılan "maç sonrası coşku", anlatıyı yazanların yaptığı zekice bir çarpıtma. Dostluk fotoğrafının çekildiği sıradan bir maç sonu

1. "Mütarekenin karanlık yıllarında, İşgal Kuvvetleri'ne mensup takımları her hafta birbiri peşi sıra futbol sahalarında yenerek milletin rencide olmuş gururunu okşayan Fenerbahçe tüm halkın sevgilisi haline geliyor, zamanla da Milli Mücadele'nin ve milliyetçi karşı çıkışın adeta İstanbul şubesi halini alıyordu. Onlar, cephelere gönderdikleri futbolcuları misali Çanakkale'de yaptıkları müdafaanın bir örneğini de sanki Taksim'in Taşkışla sahasında gösteriyor, yaptıkları toplu hücumlarda ise sanki kısa bir süre sonra Kocatepe'den verecekleri milli taarruzdaki şahlanışımızın provasını veriyorlardı. Bu şevk ve iman içinde mütareke ve işgal İstanbul'unda Türk futbolu denince ilk akla gelen Kadıköy'ün Fenerbahçe'si oluyor, cepheden gelen her yeni zafer İstanbulluların moralini yükseltirken, Fenerbahçe takımı da aldığı galibiyetlerle halkın başını dik tutmasını sağlıyordu. 1910'lu yıllarda en fazla iki bin kişinin izlediği Fenerbahçe, 1919-1920 yıllarında altı-yedi bin kişinin hıncahınç doldurduğu tribünlere oynuyor, bir zamanların ürkek mahcup yapılan tezahüratları artık açık açık, yüksek sesle hep bir ağızdan dile getiriliyordu: 'Ya ya ya, şa şa şa, Fenerbahçe çok yaşa!' Artık iş futbol oyunu halinden çıkmış, vatanın asıl sahipleri ile işgalcilerin hesaplaşması şekline dönüşmüştü. Fenerbahçe takımı artık 'Kuva-yı Milliye' ruhunun halk içindeki sembolü olmuştu. Bunun birinci sebebi işgal takımları ile oynadıkları toplam 50 maçta ikisi hariç hiç yenilmeyip 41 maçta galip gelmeleriydi ki Altınordu ve Galatasaray takımları ne yazık ki bu başarıyı gösterememişlerdi. İkinci sebebi ise 'Anadolu Harekâtı'nın başında olan Mustafa Kemal'in 'Fenerbahçeli' olarak bilinmesiydi." https://www.fenerbahce.org/kulup/tarihce

olmasını istemedikleri için o maçta oynayan, hatta gol atanlardan Zeki Rıza'nın yıllar sonra oynanan başka bir maç için yazdığı bir anıyı oraya monte ediyorlar. O "anı", Taksim Stadı'nın yıkılışı nedeniyle 1940'ta *Akşam* gazetesinde yayımlanan stat anılarında bahsettiği 1927 yılına ait Slavia maçının sonu aslında:

> Slavia ile yaptığımız ikinci maç günü. Bu maçı hiç unutamam. Slavia'yı yeneceğimizi hiç ümit etmiyordum... O ne büyük bir hadiseydi. Maçtan sonra bir an içinde kendimi bir insan selinin omuzları üstünde bulmuştum. O zaman bu âdetti. Parlak başarılardan sonra Taksim Meydanı'na kadar futbolcular omuzlarda taşınırdı. Biz de uzun müddet omuzlarda gittik.

Bir de "anlatı"da, İsmet İnönü'nün Lozan'dan telgraf çekmesi var, hayal dünyasının bir diğer ürünü. Öyle bir telgraf henüz bulunamadı, Lozan yazışmalarının tümü yayımlanmasına rağmen.

İşgal döneminde Fenerbahçe 50, Galatasaray 23 (10'u Fransız askerleriyle), Altınordu 7 olmak üzere toplam 80 maç yapmış. İlk maçı, işgalin hemen 11 gün sonrasında Fenerbahçe yapmış... Savaşın sona ermesinden sonra (30 Ağustos 1922) da maçların 11 ay boyunca devam etmesi (son maç 30 Eylül 1923), bu maçların niteliğinin sadece "maç" olduğunu gösteriyor. Maç yaptılar diye suçlamak da yanlış. Unutmayalım ki, Ankara hükümetinin destekçileri arasında İtalyanlar ve Fransızlar da vardı. Dahası İngilizler Yunanistan'la yaptığımız savaşta tarafsızlık kararı almıştı. (Birazdan silah kaçırma bahsinde ayrıntılı olarak değineceğim.) O dönemin havasını bilmeden böyle hamasi öğelerle doldurulmuş bir efsane yaratmak gerçekle uyuşmuyor.

Buradan "Milli Mücadeledeki Fenerbahçe" argümanına geçebiliriz. Bu "rolü" şöyle anlatıyor Fenerbahçe kaynakları:[1] "Şöyle bir

1. Meydan (2017). Kitaba bakılırsa Atatürk'ün Samsun'a çıktığı aynı gün Fenerbahçe Kulübü'nde "Milli Mücadele'deki rolümüz"·toplantısı yapılmış: "FB, Kurtuluş Savaşı'nın gizli örgütlerinden Mim Mim Grubu gibi örgütlerle koordineli bir şekilde çalışarak Kurtuluş Savaşı'nın en önemli ayaklarından birini oluşturmuştur. Nitekim, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı 19 Mayıs 1919 tarihinde FB'nin Altıyol'daki kulüp binasında çok özel bir toplantı yapılmıştır. FB'nin önde gelen yöneticilerinden Ali Naci Karacan ve bazı arkadaşları bir yıl kadar önce Mustafa Kemal'in de oturduğu o masanın etrafında oturarak, işgal boyunca FB'nin izleyeceği politikayı tartışmışlardır. O toplantının sonunda alınan kararlar, FB'nin işgal İstanbul'unda toprak sahalarda yapacağı maçların artık 'ulusal çıkarlara' hizmet edeceğini

ağız tadıyla İstanbul'u işgal ettirmeyen Fenerbahçe'den intikam almak isteyen" bir general... Kapatılmasın diye "araya giren" saraylılar... "MİM grubuyla koordineli çalışan" Fenerbahçe... Gizlice silah kaçırılan "kayıkhane" var bir de anlatılarda...

İşgale karşı mücadele, çok boyutluydu. Okullar, esnaf, işçiler, kadınlar, basının bir kısmı ve esasen gizli teşkilatlarda çalışan isimsiz binlerce kahraman yürütüyordu. Kadınlar meydanlarda miting yapıyor, üniversite öğrencileri, İngiliz yanlısı hocaların derslerine girmeyip, onlar ayrılana kadar boykot yapıyorlar ve isteklerini kabul ettiriyorlardı.1 Kısacası topyekûn bir mücadeleydi bu.

Teşkilat-ı Mahsusa, Karakol, Müdafa-i Milliye (Mim Mim), Felah, Muvanet-i Bahriye... İttihat ve Terakki/Kuva-yı Milliye için çalışan birçok örgüt, Anadolu'ya silah taşıdı. Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı –kısa bir süre dışında– zaten Ankara'yla koordineydi. Milli Mücadele kimsenin takım rengine bakılan bir süreç değildi. Bu yüzden birçok Galatasaraylının zaten çoktan Ankara'ya gittiği ve bizzat Mustafa Kemal'in yanında, ekibinde olduğu bilinmez.[2]

İşgal sırasında, İstanbul'un Anadolu'ya açılan kapısı olan Kadıköy ve Üsküdar, İtalyan kontrolündeydi. Ve burada kontrol gevşek bile değil, yoktu. İngilizlerle büyük anlaşmazlıklar yaşayan İtalyanların (ve ardından Fransızların) Kemalist harekete destek verdiğini, uçak dahil epey silah yardımı yaptığını ve İstanbul'daki silah kaçakçılığına ses çıkarmadığını biliyoruz.[3] Dolayısıyla bir efsane gibi anlatılan İngilizlerin "kulübü bastığı, iki futbolcuyu öldürdüğü", General Harington'ın Fenerbahçe aleyhine bildiri yayımlayarak kulübü kapattığı" iddiaları, kanıtı olmayan, gerçeklikten uzak, şanlı ta-

göstermektedir. Ali Naci Karacan, o gün aldıkları kararları sonradan şöyle açıklamıştır: 1. FB'yi mütareke döneminin İstanbul'a döktüğü İşgal Kuvvetleri'ne mensup takımlarla çarpıştırarak, mümkün olduğu kadar galibiyetlere sevk etmek. 2. İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ve bilhassa Rumlar, Ermeniler ve bunların muhtelifleriyle yapılacak maçları gazetelerde mümkün olduğu kadar anlatarak FB'yi milli bir mücadele bayrağı haline koymak ve halka sevdirmek. 3. Bir taraftan ve mütemadiyen maçlar ve diğer taraftan bu maçların gazetelerde propagandasını yaparak büyük kitlelerin futbola karşı alakasını hareketlendirmek... Aslında 'vatan savunması' FB'nin kuruluş felsefesiydi."

1. *İşgal Altında İstanbul 1918-1923*, s. 143.

2. Ayrıntılı bilgi için bkz. İzzeddin Çalışlar, *TBMM ve Galatasaraylılar 1920-1923*, Galatasaraylılar Derneği Yayını, İstanbul, 2020.

3. Agy., s. 78.

rih oluşturmada kullanılan anlatılardan bazıları. Üstelik bu "rahat" İtalyan bölgesinde iki ana ikmal hattı olduğu da bizzat kullananlar tarafından ayrıntılı olarak yazılmıştır. Bu hatlardan birincisi, Menzil Hattı denilen Dudullu ve Geyve hattıdır.[1] Diğeri ise Üsküdar'daki *Özbekler Tekkesi*'dir (Oradan da Çamlıca).[2] Aslında İttihat ve Terakki'nin sakladığı malzemenin esasının Avrupa yakasında olduğu da biliniyor. Yeşilköy'deki Çobançeşme cephaneliğinden 250.000 fişeğin çalınması, Haliç'teki depodan 500 sandık cephanenin kaybolması gibi yüzlerce raporlanmış gerçek hikâye var kitaplarda...

İlginçtir ki, 1970'lerde ve 80'lerde (ve tabii daha öncesinde) Fenerbahçe Kulübü'nün bu bağlamda bir söylemi yok. 1980'lerin ortasından itibaren, tarih, değme edebiyatçıya taş çıkaracak hamasi hikâyelerle yeniden ambalajlanıp sportif başarı açısından alıştığı performansı göremeyen ve bu nedenle huzursuzlanan taraftarına sunuluyor. Rüştü Dağlaroğlu'nun *Fenerbahçe Tarihi* kitabının 1987'de yeni yayınına denk geliyor bu. Bu mistifikasyon malzemeleri ilk orada üretilmiş. Rahmetli Dağlaroğlu'nun tarihçi olmadığını, yıllarca sporculuk ve genel sekreterlik yapmış bir Fenerbahçe âşığı olduğunu biliyoruz. Onun hayatında ve hayal dünyasında büyük bir yer kaplayan Fenerbahçe için tarih yazmak istemesi çok doğal bir şey. Ama ne yazık ki olmayan şeyleri olmuş gibi yazmak, sıradan olayları büyük bir başarı gibi anlatmak, bu kitapta fazlasıyla mevcut. Beşiktaş'a kızıp Fenerbahçe'nin kuruluşunu 1899'a çekebilecek kadar[3] tarihî gerçekleri önemsemeyecek bir tutkudan bahsedi-

1. Vahide Alev, *"Özbekler Tekkesi"*, *Tarih ve Toplum*, Eylül 1984, s. 38-43.

2. Cengiz Bektaş, "Özbekler Tekkesi", *Tarih ve Toplum*, Ağustos 1984, s. 40-45. Özbekler Tekkesi 18. yüzyılda yapıldı. Geleneksel olarak, hacca giden Özbekler, Mekke'ye doğru yol alırlarken, sembolik olarak halifenin iznini almak için, İstanbul'da mola verirlerdi. Tekke, Özbekler'in önceleri çadırlarda misafir edildikleri yerde inşa edilmişti.

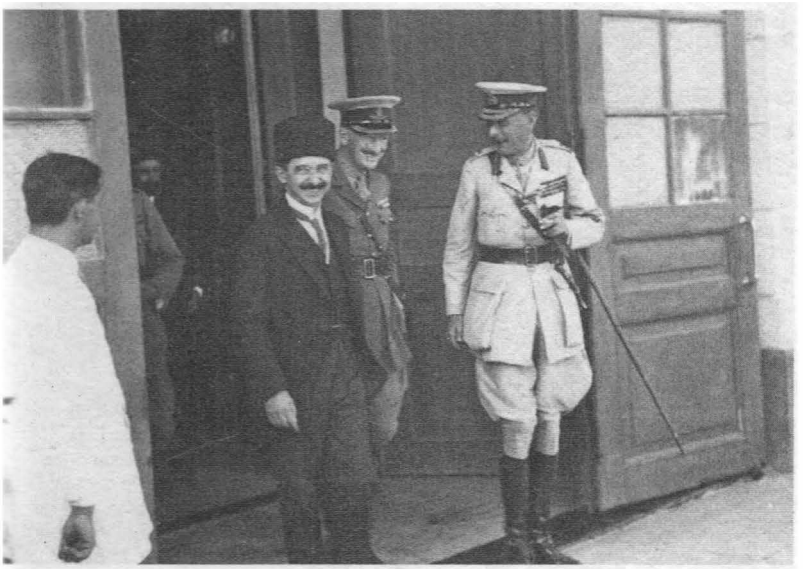
3. "Fenerbahçe Spor Kulübü, sürekli çalışma dönemine 1907'de girebilmek olanağına kavuştuğu için, sanki o yıl kurulduğu görüşüne saplanıldı ve türlü başarı ve galeler arasında bu önemli konu uzun yıllar ihmal edildi... Oysa Fenerbahçe'yi 1907'de sürekli olarak faaliyete sokan Ziya, Ayetullah ve Necip adlı Modalı gençler, bu girişimlerinde gene aynı semtten ağabeylerinin 1899 ve 1902 yıllarında yaptıkları ve monarşi rejiminin baskın ve sürgünleri nedeniyle yaşatamadıkları bir Türk futbol kulübü kurup yaşatmak amacını gütmüyorlar mıydı?.. İşte 1899'daki ilk girişimin öncülüğünü yapanlarla, Kadıköy Futbol Kulübü ve Fenerbahçe Futbol Kulübü adları altındaki girişimlerde bulunanlar da gene aynı yörenin aynı ideali taşıyan ve sürdüren gençlerinden başkaları değildi. Üç girişimde de amaç, toplum ve çevre aynıdır. O halde, Fenerbahçe'nin gerçek kuruluş yılı da 1899'dur. O yıl kurulmuş, ancak engelleyici rejim nedeniyle, üst üste iki kez kapatılıp dağıtılmış ve sürekli faaliyete 1907'de geçebilmiştir." Rüştü Dağlaroğlu, *1907-1987 Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi*, Dur Ofset, İstanbul, 1987.

yoruz. Başka bir dolu tahrif de var maalesef. Örneğin, yazarken artık yaşamayan isimlerden kurguladığı bir hikâyeyle, Atatürk'ün "Fenerbahçeliliği"ni "ispat" etme çabası da kitapta maalesef. Rahmetlinin başka birçok değerli çabası var, biliyoruz elbette ama abartılarını alıp destansı hikâyeler haline getirenlerin iyi niyetli olmadığı kesin.

Oysa Fenerbahçe'nin tarihi, olduğu haliyle de okunabilecek, sevenlerinin gurur duyacağı, futbolseverlerin takdir edeceği kadar köklü... Kurmaca bir tarih yaratmak için olayları eğip bükmenin gereği yok. Bir sonraki bölümde ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğimiz "Atatürk Fenerbahçeli"ydi tartışması gibi...



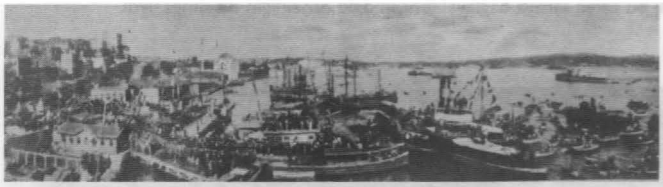
ŞEHZADE BAŞKAN – İşgal döneminin Fenerbahçe başkanı Ömer Faruk Efendi, kulübün ırzla uyum sağlayarak İttihat ve Terakki döneminin etkin isimlerinin hâkimiyetinden kurtularak sırtını bu sefer saraya bağlayabilmesindeki esnekliğin de simgesiydi.

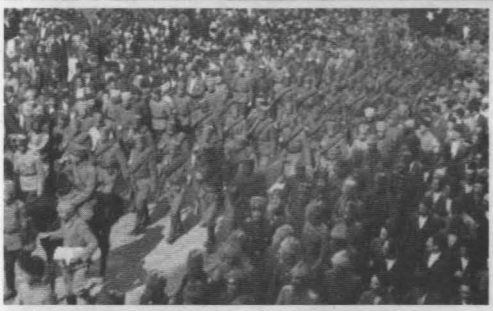


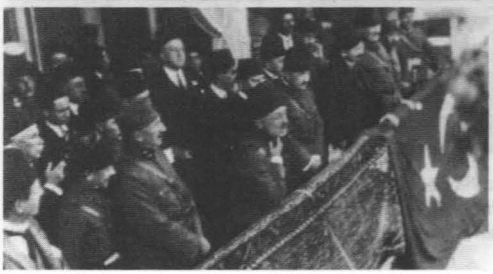
HIZLI UYUM 29 – Haziran 1923 tarihinde oynanan Harington Kupası maçından epey önce, yani 11 Ekim 1922'de İsmet İnönü ile General Harington (sağda), Mudanya'da işgali sürdüren anlaşmayı imzalamışlardı bile.



REFET PAŞA ALİ SAMİ BEY İLE – İşgal döneminin fiilen sona erdiği tarih, TBMM adına Refet Paşa'nın İstanbul'a geldiği 19 Ekim 1922'dir. Refet Paşa'yı, şehre gelişinde "Türk sporcuları adına" karşılayan, dönemin Galatasaray başkanı Ali Sami Bey'di. Refet Paşa, ertesi gün Galatasaray Lisesi'ne de gitmişti.







İŞGALDEN KURTULUŞ COŞKUSU – Refet Paşa, Ankara'dan yola çıkıp önce Bursa'ya uğradı ve burada Mustafa Kemal Paşa ve diğer yetkililerle görüştükten sonra 19 Ekim 1922'de Mudanya üzerinden İstanbul'a geldi. Refet Paşa'yı getiren *Gülnihal* vapuru, İstanbul Limanı'na girdiğinde coşkulu şehir halkı onu bekliyordu.

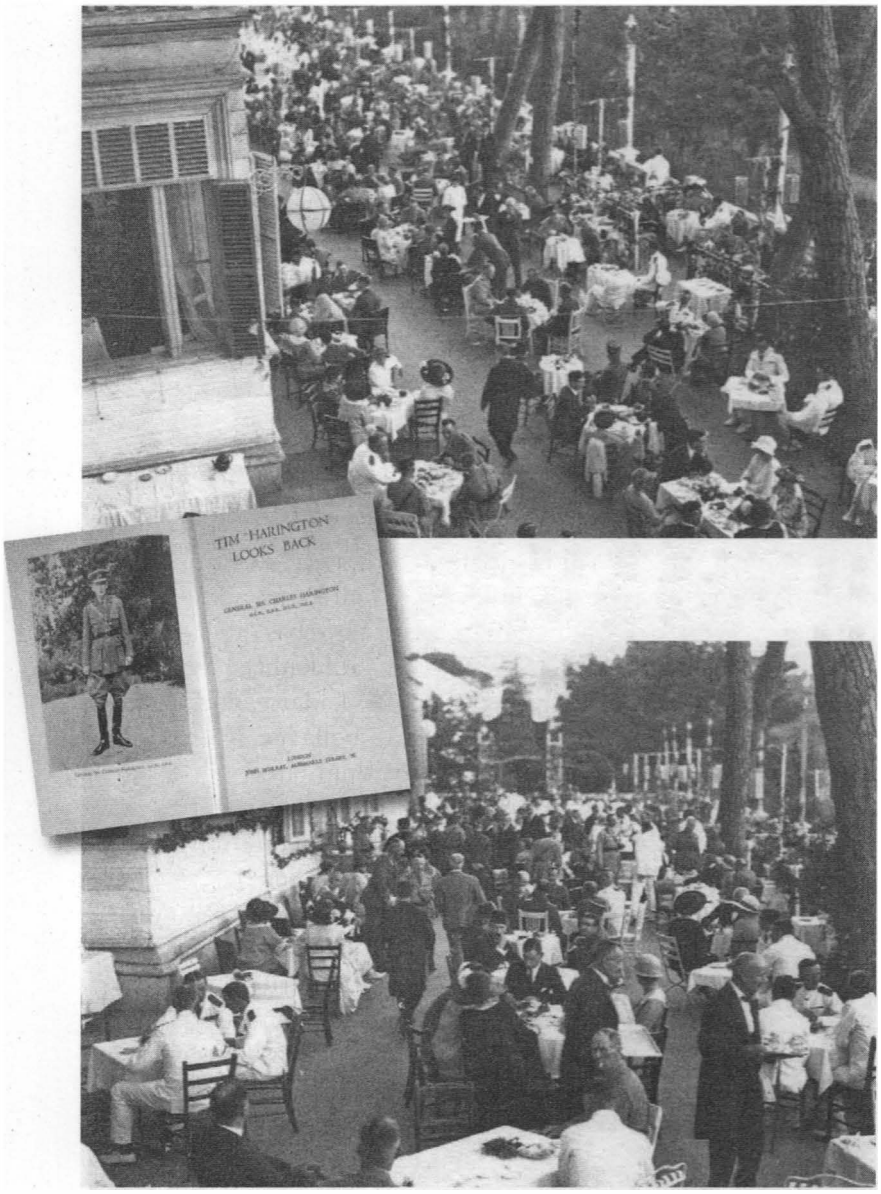








DOSTLUK MAÇLARI – Sadece Fenerbahçe'nin değil, işgal döneminde İstanbul'da oynanan bütün maçlar dostluk maçlarıydı. Takımlar maçlardan önce ve sonra birlikte böyle poz verirlerdi. *Spor Âlemi* dergisinin kupürü 30 Eylül 1923 tarihli maçtan. Coldstream Guards-Fenerbahçe maçı sonrası... Bu maçların "işgale direniş" maçları olarak mistifikasyonu yıllar sonra başladı.



ÇAY PARTİLERİ – General Harington'ın Tarabya'da düzenlediği "bahçe eğlencesi/*garden party*"sine katılanlar arasında Fenerbahçe'nin o dönemki başkanı Ömer Faruk Efendi de vardı. İstanbul'a Refet Paşa'nın girmesinden sonra İngilizlerle olan tüm ilişkiler tamamen dostluk gösterilerinden ibaretti zaten. "General Harington Kupası" futbol maçı da bunlardan biriydi. Harington da kitabında zaten bu dostluk günlerini ballandırarak anlatır.



8. BÖLÜM

ATATÜRK'ÜN TAKIMI!

Son yıllarda "Atatürk bizim kulübün taraftarıydı" demek adeta bir moda haline geldi. Herkes kendince bulduğu kanıtlara ve verilere dayanarak Atatürk'ü kendi taraftarı ilan etmeye başladı.

Ancak gerçek böyle mi? Geçmişe biraz dikkatlice bakılırsa durum hiç de öyle değil. Baştan söyleyeyim, o kadar yazılıp çizilenin aksine, Atatürk'ün takım tutmakla, hatta futbolla hiçbir ilgisi yoktu.

Esasen bu bölümde, İstanbul kulüplerinin tartışmalı delillerle sağlıklı olmayan sonuçlara varma çabalarının arka planını inceleyeceğiz. Öncelikle, bilelim ki, "Atatürk bizim takımı tutardı" tartışması, 1900'lü yılların çok büyük bölümünde söz konusu bile değil. Böyle bir argümana ihtiyaç bile duyulmamış on yıllar boyunca. Ülkemizde genellikle "yerel" kalan sportif rekabetin 80'lerden itibaren zemin değiştirmesiyle ortaya çıkarılan yeni enstrümanlardan biri bu. Kabul etmek gerekir ki, sportif özelliğe sahip olmasalar da, etkileriyle bir şekilde bu açığı kapıyor ya da hiç olmazsa kulüplere belirli bir prestij sağlıyor. Tüm toplum nezdinde itibar ve yüksek prestij taşıyacak argümanlar bunlar. Seçilen simgeleri kulüp taraftarlığıyla özdeşleştirmek işe yarıyor. Bu durum zaten futbol Türkiye'de var olalı beri hemen her kulüp tarafından gündeme getirilen ve kullanılan bir konu. Her kulüp falanca siyasi liderin ya da kamuoyundaki tanınmış bir kişinin kendi taraftarı olduğunu dile getirerek, kendisine kamuoyu nezdinde daha fazla bir meşruiyet sağlama

gayreti içinde olmuş. O kulübün kitleselliğini ve kamuoyu nezdindeki itibarını göstermesi açısından makul ölçüler içinde kaldığı takdirde işlevsel bile sayılabilir, çünkü kulüplere aynı zamanda "maddi avantajlar"ın yolunu da açıyor. Ama bu, özellikleri itibarıyla bir ülkenin tümüne mal olmuş bir kişilik, yani Mustafa Kemal Atatürk etrafında yapıldığında, ister istemez "Bir dakika!" demeniz şart.

Sırayla gidelim. Fenerbahçeli miydi? Beşiktaşlı mıydı? Galatasaraylı mıydı?

Böylesi bir tartışmada elbette ilk etapta konunun muhatabı olarak karşımıza Fenerbahçeliler çıkıyor. Atatürk'ün Fenerbahçeli olduğu iddiası tartışılmaz bir gerçekmiş gibi kamuoyunun önüne sürüldü, hatta kitap bile yazıldı. Beşiktaş gibi diğer bazı kulüpler bu yarışa dahil olmak istedilerse de, kabul etmek gerekecek ki, bu konuda Fenerbahçelilerin eline su bile dökemediler.

Daha önceki bölümlerde de yazdığım gibi, 1900'lü yılların başında İstanbul'da faaliyet gösteren kulüplerin yetersiz kaynaklarından ötürü dönemin siyasi çevrelerine kapılarını hep açık tutmaktan başka yolları yoktur. Bu konudaki tek istisna, Galatasaray'ın arkasında zaten bir kurumun (Mekteb-i Sultani'nin) varlığı ve ondan da önemlisi, Meşrutiyet'in ilan edildiği günlerde Tevfik Fikret gibi bir yöneticiye sahip olması dolayısıyla siyasi cereyanlardan, dolayısıyla da bağımlılıktan uzak kalmayı başarmış olmasıdır. Buna karşın, o günlerde kurulan pek çok kulübün hem maddi hem de manevi anlamdaki imkânsızlıkları ve yetersizlikleri onları dönemin siyasal çevreleriyle ilişki içinde olmaya itiyordu. Örneğin Karşıyaka Kulübü'nü kuran gençler, ellerinde herhangi bir imkân olmaması nedeniyle dönemin en etkili siyasal örgütü olan İttihat ve Terakki'nin kapısını çalmışlar, zaten halka yayılmak ve kök salmak peşindeki örgütün yöneticileri de örgütlenmek, spor yapmak ama ondan da önemlisi ülkedeki yabancılara ve gayrimüslimlere meydan okumak azmindeki bu gençleri desteklemişlerdi.

İşte çoğunluğu Saint-Joseph'li gençlerden oluşan Fenerbahçe'nin kurucuları da kurulduktan bir müddet sonra bu çevrelerle temasa geçmek zorunda kalmışlardı. Çünkü kurdukları takımla sahalarda bir varlık göstermeleri mümkün olmuyordu. Başta Hamid Hüsnü (Kayacan) Bey ile Sabri (Toprak) Bey olmak üzere, o dönem İttihat ve Terakki'nin sivil kanadının önde gelen isimlerinin Fenerbahçe içinde yer almaları gidişatı değiştirmeye yetmişti. 1910-1911

sezonuna kadar mevcut İstanbul Ligi'nde "averaj takımı" olmaktan öteye gidemeyen Fenerbahçe, bu hamlesinin ardından, başta Imogene olmak üzere dönemin güçlü takımlarından yaptığı transferlerin yanı sıra Galatasaray'da oynamış ancak Kadıköy bölgesinde oturduğu için kendisini bu kulübe yakın gören gençlerin de katılmasıyla kayda değer bir aşama kaydetmişti. Fenerbahçe'ye o dönem başkan olan Hulusi Bey ve arkasından Dr. Nazım Bey dönemlerinde bu kulübümüz, İttihat ve Terakki'nin baskıcı politikalarına toplumsal destek sağlayacak örgütlerden birisi haline getirilmişti.

Bütün bu süreçte, Galatasaray, İttihat ve Terakki'den gelen baskılara karşı durmayı başarmış ve yönetimini –deyim yerindeyse– "kaptırmamıştı". Bunda İttihat ve Terakki'nin iktidara geldikten sonraki politikalarını görerek desteğini tamamen çeken Tevfik Fikret'in rolü çok büyüktü. Nitekim Galatasaray'ın kuruluş tüzüğünde, kulübün kuruluş amacı "spor yapmak" olarak yazılırken, Fenerbahçe'nin geçtiğimiz günlerde bir sahafta "bulunduğu" açıklanan ilk tüzüğünde, kulübün kuruluş amacı "vatanı savunacak gençler yetiştirmek" olarak belirlenmişti. Bu, dönemin siyasal gücü olan İttihat ve Terakki'nin gençlere yönelik programının neredeyse ta kendisiydi. "Askerî" içerik taşıyan bu tüzüğe karşın, Galatasaray'ın "sivil" kökleri ta 100 yıl öncesinden çok sağlam bir şekilde atılmıştı.

Fenerbahçe'nin Atatürk'le özdeşleştirilmesi tarihî gerçeklere o kadar ters düşüyor ki, o dönemde Fenerbahçe'nin başkanı olan Dr. Nazım'ın 1926 yılında, yani Cumhuriyet'in ilanından sonra Atatürk'e karşı düzenlenen suikast girişiminin planlayıcısı olarak idam edilmesi, Fenerbahçe'nin Atatürk'le değil, İttihat ve Terakki'yle birlikte anılmasının daha doğru olduğunu düşündürüyor. Nitekim bu bilindiğinde, bir önceki bölümde anlattığım gibi, Birinci Dünya Savaşı yenilgisi sonrasında, İstanbul'un işgali döneminde İşgal Kuvvetleri'ne karşı oynanan maçları her Türk takımının yapmasına rağmen, neden Fenerbahçe'nin yaptığı maçların "öne çıkarıldığı"nı da açıklıyor: Mahmut Şevket Paşa suikastı sonrasında tamamen İttihatçı kontrolüne giren İstanbul basınının bu "başarı"ların altını neden çizdiği ve diğer maçlara yer vermediği bu "İttihat ve Terakki bağlantısı"yla anlam kazanıyor.

Burada şu notu mutlaka düşmemiz gerekiyor. İttihat ve Terakki'ye yakınlaşma girişiminden hemen sonra, kuruluşunun ilk yıllarındaki görüntüsünden hızla sıyrılan Fenerbahçe zirveye oynamaya,

şampiyonluklar kazanmaya başlamıştı. Ancak Aydınoğlu Raşit Bey'in fiilî başkanlığını, Talat Paşa'nın ise koruyucu başkanlığını üstlendiği Altınordu Kulübü'nün ortaya çıkışı, işlerin o kadar da kolay olmadığını göstermişti, çünkü arkasına tartışmasız bir siyasal destek ve maddi gücü alan Altınordu, Fenerbahçe'nin en iyi oyuncularını kadrosuna dahil etmişti. Altınordu, İttihat ve Terakki'nin kendi içindeki hiziplerin mücadelesinin bir başka boyuttaki yansıması bağlamında kendisine rakip gördüğü Fenerbahçe'ye ağır bir darbe vurmaktan çekinmemişti. Bu durum kaçınılmaz olarak Fenerbahçelileri siyasal çevrelerle daha güçlü ilişkiler kurmaya ve bu ilişkileri kamuoyuyla paylaşmaya sevk etmişti. Bunun doğal bir sonucu olarak da, dönemin etkin isimleriyle temas kurmak ve gerekli olduğu takdirde onlardan istifade etme prensibi Fenerbahçe'nin yönetim anlayışında bu tarihten itibaren önemli bir yer edinmişti.

İşte Atatürk'ün Fenerbahçeliliği konusunu tam da bu noktada ele almak gerekiyor. Zor dönemlerde ayakta kalabilmek için siyasal dinamiklere duyulan ihtiyaç 1918 yılında Fenerbahçelileri o günlerde yavaş yavaş kamuoyunda tanınmaya başlayan parlak bir subayla yakın temas kurmaya itmişti. Bu subay Mustafa Kemal'den başkası değildi. Mustafa Kemal, 1916 ile 1919 yılları arasında İstanbul dışında görev almadığı zamanlarda İstanbul'da kalmayı tercih ediyor ve dönemin kritik siyasal gelişmelerini izliyordu. Bu bağlamda, kimi zaman kısa bir dönem için olsa da kiraladığı bir evde kalıyor, kimi zaman da arkadaşlarının evlerine konuk oluyordu. Mustafa Kemal özellikle yaz aylarında havanın iyi olduğu zamanlarda ise çoğunlukla yakın arkadaşı Sabri (Toprak) Bey'in Moda'daki evinde kalıyordu.

İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden ve aynı zamanda Fenerbahçe'nin de yöneticisi olan Sabri Bey, 1918 yılındaki bir ziyaretinde, yemekler yenilip içildikten sonra, Mustafa Kemal'e, yakınlarda Fenerbahçe Kulübü olduğunu belirterek orayı ziyaret etmelerini öneriyor. Mustafa Kemal de bu öneriyi kabul ederek kulüp lokalini ziyaret ediyor ve kulübün anı defterini de imzalıyor. Geçirilen keyifli bir günün sonunda programa dahil edilen kulüp ziyareti ise üzerinden yıllar geçtikten sonra başlı başına bir vakıa haline geliyor. Ancak ondan da önemlisi, biraz yakından bakınca olayın dikkatlerden kaçan bambaşka yanlarının da olduğu görülüyor. Ve işin aması da tam bu noktada gündeme geliveriyor.

Atatürk'ün Sabri Toprak'la kulübe geldiği ve defteri imzaladığı kesin, ancak ortada bir tarih sorunu bulunuyor. Fenerbahçeliler ellerindeki defterde bulunan tarihe dayanarak, Atatürk'ün 3 Mayıs 1918 günü kulüplerini ziyaret ettiğini söylüyorlar. Ancak Atatürk biyografisini biraz yakından incelediğinizde ortaya bazı sorunlar çıkıyor. Şöyle ki, Aralık 1917 ile Ocak 1918 tarihlerinde Veliaht Vahdettin Efendi'yle Almanya gezisine çıkan Mustafa Kemal, geziden dönüşünde giderek artan karaciğer rahatsızlığı dolayısıyla tedavi için Karlovy Vary'ye (Karlsbad) gidiyor ve nisan ayından temmuz ayının sonuna değin de burada kalarak tedavi oluyor.[1]

Peki, 1918 yılı Nisan'ından Temmuz'a değin yurtdışında olan Mustafa Kemal nasıl olup da 3 Mayıs tarihinde Fenerbahçe Kulübü'nü ziyaret etmişti? Buna kesin bir cevap bulamasak da, Rüştü Dağlaroğlu'nun *Fenerbahçe Tarihi* isimli kitabındaki bir not ister istemez dikkatimizi çekiyor. Dağlaroğlu kitabının 623. sayfasında, kulüp lokalinin 1932 yılında geçirdiği meşhur yangından bahisle, yangın sonrasında yönetimin yayımladığı bir bildiriden bahsediyor. Ve bu bildiride aynen şu ifadelerle "Başta Ulu Gazimiz olmak üzere kulübümüzün mesaisini takdir eden kıymetli yazıları taşıyan hatıra defterimiz kül olmuştur" denilerek, Mustafa Kemal'in imzaladığı meşhur defterin akıbeti de anlatılıyor. Yani bu defterin yanarak yok olduğunu bizzat kulübün resmî bildirisinden öğreniyoruz. Ancak esas ilginç olan kısım bundan sonra başlıyor ve kitabın sayfasına düşülmüş bir nottaki bilgi, insanı yine ister istemez şaşırtıyor. Bu notta verilen bilgiye göre, 1944 yılında Fenerbahçe yöneticisi olan ve o tarihte *Vatan* gazetesinde çalışan Kemal Onan'ın masasına "kimliği meçhul birisi" getirip bu defteri bırakıyor. Ve defterin sadece kabının yandığı, kalanınınsa sağlam olduğu görülüyor.

Kulübün resmî açıklamasında yandığı söylenen bir defter, tam 12 yıl sonra esrarengiz bir şekilde ve özellikle de Atatürk'ün ölümünden sonra neden ve nasıl ortaya çıkıyor? Bu iki kritik soruya bir cevap bulabilmemiz mümkün değilse de, eldeki verilerle defterdeki tarih arasında çok ciddi bir çelişki olduğu açık bir gerçek. Bu da, defterin muhtemelen sonradan düzenlenmiş olabileceği, ancak bu yapılırken tarihlerin karıştırılmış olabileceği ihtimalini düşündürüyor.

1. Erik Jan Zürcher, *Millî Mücadelede İttihatçılık 1905-1926*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 103.

1918 yılında henüz asker üniformasıyla orduda görev yapan bir subay olan Mustafa Kemal'in, Cumhuriyet'in ilanından sonra Karşıyaka Kulübü'nü iki defa, Altay'ı bir defa, Galatasaray Lisesi ve Müzesi'ni dört defa ve hepsinden daha dikkat çekici şekilde Güneş Kulübü'nün lokalini üç defa ziyaret ettiğini ayrı bir not olarak da düşelim. Atatürk'ün lokal yangınından sonra para yardımında bulunduğu bu kulübü ziyaret etmediği gibi, yanan defter yerine cumhurbaşkanı sıfatıyla yenisini imzalamamış olması da bir başka not tabii.

Fenerbahçeli tarihçi Rüştü Dağlaroğlu'nun kitabının sonraki baskılarına eklediği bazı "kanıt"lar var ki, ciddiyetsizliği tartışılmaz olsa da yine de aktarmakta fayda var. Dağlaroğlu, kitabında Atatürk'ün bir Fenerbahçe maçını seyrettiğini iddia ediyor. Ona göre, "BÜYÜK ATA 1925 Ekim'inde Bursa'da iken Türkiye şampiyonu Muhafızgücü'nden milli kaleci Hamit, haf Kâmil, Talat, Sudi ve Nuri gibi ünlülerle Bursalı seçme futbolcuların oluşturduğu kadronun Fenerbahçe ile bir maçının ilginç olacağını düşünen alay komutanının isteğine sarı-lacivertli kulüp, bir gün sonraki lig maçı dolayısıyla, ancak takviyeli üçüncü takımı yollayabildi. 1-1 sonuçlanan maçı ULU ÖNDER de" izlemiştir. Anlattığı rivayetin kendisi bile Atatürk'ün isteğine yanıt verilmediğini ("Lig maçımız var, gönderemeyiz takımı. 3. takımımızı gönderiyoruz.") ortaya sererek kendini yalanlıyor.[1]

Atatürk'ün "Beşiktaşlı"lığına gelelim. "Fenerbahçeli" Atatürk'ün –Beşiktaşlılar tarafından da biraz ironik olacak bir şekilde– bir zamanlar Akaretler'de (şimdiki Süleyman Seba Caddesi) ev kiraladığı ve rivayete göre kulübü pek çok kereler ziyaret ettiği söylenir. Hatta Beşiktaş tarihçisi Vâlâ Somalı bir adım daha ileri gider, Atatürk'ün "Beşiktaşlılığı"nı 1914'e kadar geri çekmeyi bile başarır! "Ata-

1. *1907-1987 Fenerbahçe Spor Külübü Tarihi.* Dağlaroğlu, kitabında, yazıldığı dönemde artık tümü vefat ettiği için muhataplarının asla yalanlayamayacağı bir diğer masalımsı "iddia"da daha bulunuyor: "Ezelî rakiplerin 10.8.1928'de 3-3 berabere kaldıkları maç akşamı, Dolmabahçe Sarayı'nda sonucu öğrendikten sonra, Büyük ATA'mız, sarı-kırmızılı kulüp başkanı gazeteci ve Sivas Milletvekili Necmeddin Sadak, Onur Başkanı Maarif Vekili Mustafa Necati ve 1.1 sayılı üye Büyükelçi Ruşen Eşref Ünaydın'dan oluşan 3 G.S.lı misafirine karşı, Sabri Toprak ve Vasıf Çınar beylerden oluşan 2 F.B.li misafirine doğru yaklaşıp: Burada da (3) e (3) le berabereyiz !... dediğinde, merakla kendisine bakan üçlü guruba dönüp, anlamadınız mı ?! tarzında bir bakıştan sonra: - Ben de Fenerbahçeliyim! demiştir." Bu absürd "kanıt"a karşılık olarak, anlattığı "anı"yı kendisine aktaran olarak öne sürdüğü Galatasaraylı Ruşen Eşref'in 1959'da vefat ettiğini ve futbolla çok yakından ilgili olduğunu, hatta Galatasaray'ın ilk dönemini anlattığı bir kitabın sahibi olduğunu, ama Atatürk'ün çok yakınında olan bir isim olarak hiçbirinde bundan bahsetmediğini not olarak yazalım.

türk'ün Beşiktaş ile ilgisi 1915'te Çanakkale Müdafii olarak adını dünya tarihine yazdırmadan önce başlamıştı," diyerek ön alır ve devam eder: "1914 ile 1920 yılları arasında Akaretler Spor Caddesi'nde Beşiktaş Kulübü'ne komşu olan Mustafa Kemal Atatürk, görevleri icabı sık sık İstanbul dışına çıktığı günlerde, birlikte oturduğu annesini siyah-beyazlı sporcu ve idarecilere emanet etmiştir, gözü arkada kalmadan..."[1]

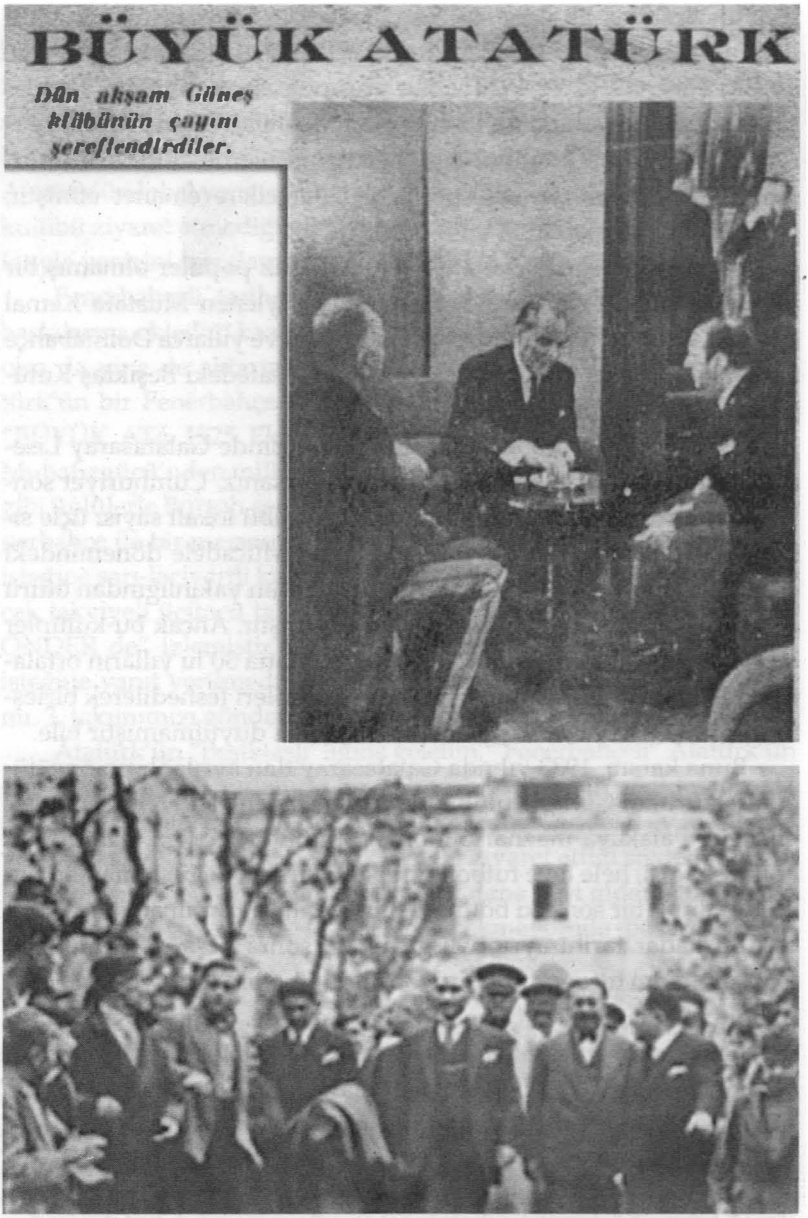
Ancak aynı soru ortada duruyor. Henüz popüler olmamış bir insanken kulübü defalarca ziyaret ettiği söylenen Mustafa Kemal Atatürk, daha sonra cumhurbaşkanı olduğu ve yıllarca Dolmabahçe Sarayı'nda ikamet ettiği halde, iki adım mesafedeki Beşiktaş Kulübü'ne neden hiç gitmemiştir?

Atatürk'ün eğitim incelemeleri çerçevesinde Galatasaray Lisesi'ni ve Müzesi'ni ziyaretini bir yana koyarsanız, Cumhuriyet sonrasındaki dönemde ziyaret ettiği futbol kulübü lokali sayısı üçle sınırlıdır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Milli Mücadele dönemindeki çabalarından ve yöneticilerinin Atatürk'le olan yakınlığından ötürü Altay ve Karşıyaka kulüpleri ziyaret edilmiştir. Ancak bu kulüpler de sonraki yıllarda pek hatırlanmamıştır. Hatta 30'lu yılların ortalarında İzmir valisinin talimatıyla İzmir kulüpleri feshedilerek birleştirildiğinde Altay ve Karşıyaka'nın feryatları duyulmamıştır bile.

Buna karşın, 1933 yılında Galatasaray'dan ayrılanların öncülüğünde kurulan Güneş Kulübü, doğruyu söylemek gerekirse büyük bir ilgi ve alakaya mazhar olmuştu. Bunun da nedeni, Atatürk'ün kulüp sevgisi, hele hele futbol tutkusu filan asla değil, tamamen politiktir. Bunu bir sonraki bölümde biraz daha ayrıntılı anlatacağım.

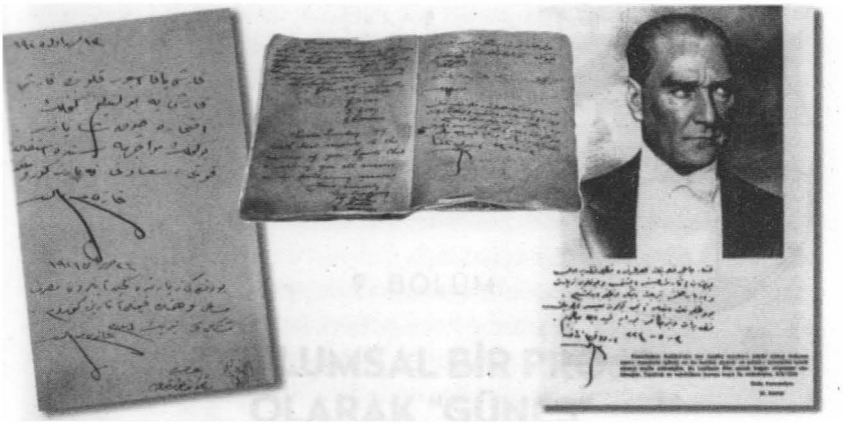
Bu kadar tarihî ayrıntıya girdikten sonra başa dönelim. Atatürk, bir takım tutuyor muydu? Görüldüğü gibi, tutmuyordu. Hatta futboldan anladığı da şüphelidir. Bir seferinde, Gündüz Kılıç'ın babası olan, yakın arkadaşı Kılıç Ali'nin evinde, Gündüz'e, "Bu futbol dediğiniz nedir, nasıl oynanır, kuralları nedir?" diye sorup, hatta kâğıda çizdirip anlattırdığı bilinir. Kısacası, şu yukarıda sayıp döktüğümüz tarihî gerçekler karşısında, Atatürk hangi takımlıydı tartışmasının gündelik taraftar popüler tartışmalarına boş cephane taşımaktan başka hiçbir faydası yok.

1. Vâlâ Somalı, *Türk Sporunda Bir Asır: 1903-1996*, İstanbul, 1997.


BÜYÜK ATATÜRK

Dün akşam Güneş klübünün çayını şereflendirdiler.

LİSE ZİYARETLERİ – Atatürk'ün Galatasaray Lisesi'ni 2 Aralık 1930, 28 Ocak 1932, 1 Temmuz 1933 ve 12 Eylül 1934 tarihlerindeki dört ziyareti de Galatasaray tarafından Atatürk'ün Galatasaray sevgisiyle açıklanır. Tevfik Fikret'e olan hayranlığı ve eğitime verdiği önemle bilinen Atatürk'ün lise ziyaretlerinin kulüp bağlılığıyla açıklanması elbette mümkün değil.



İKİ İMZA – Atatürk'ün iki kez ziyaret ettiği Karşıyaka Kulübü'ne imzaladığı defter (solda) ve Fenerbahçe'ye imzaladığı defter (üstte). 1918'de imzalanan sayfanın, şimdilerde frakh Atatürk resmiyle birlikte kullanılmasının garipliği bir yana, iki Atatürk imzası arasındaki büyük fark çok dikkat çekici... Ortadaki ise, yandığı açıklanan ancak 12 yıl sonra "esrarengiz" bir elin Fenerbahçeli bir yöneticinin masasına koymasıyla yanmadığı anlaşılan hatıra defterinin imza bölümü...



9. BÖLÜM

TOPLUMSAL BİR PROJE OLARAK "GÜNEŞ"

Güneş Kulübü'nün ortaya çıkışının hikâyesini ilk bölümde ayrıntılı olarak yazmıştım. Yusuf Ziya Öniş'in başını çektiği bir grup, istifa sonrası ilk birkaç ay sessiz kalmış, sonrasında yeni bir kulüp kurmak amacıyla harekete geçmişti.

Gözden kaçırılmaması gereken bir nokta, Güneş Kulübü'nün kurulduğu yıldır. Yani 1933.

1933 yılı Türkiye'de çok önemli dönüşümlerin yaşandığı bir tarihe denk düşer. Başta üniversite reformuyla "Tarih ve Güneş Dil Teorileri" gibi iddialı büyük dönüşüm projelerinin yürürlüğe konduğu bir dönemdir.[1] O güne değin eskinin tasfiyesiyle uğraşan Cumhuriyet yönetimi, 1933 yılından itibaren deyim yerindeyse ülkenin yeniden kültürel, siyasal ve toplumsal restorasyonuna girişmiş bulunmaktaydı.

Spor alanında hayata geçirilmesi düşünülen birçok proje vardı. Bu bağlamda hiç şüphesiz ki kurulmakta olan Güneş Kulübü de ayrı bir öneme sahipti. Çoğunlukla Galatasaray'dan ayrılanların kurmakta olduğu bu kulüp, yeni dönemdeki spor kulüplerinin nasıl olması gerektiği konusunda bir model olabilirdi.

1. Güneş Kulübü'nün tüzüğünde, kuruluş amaçlarından ikincisi, "Öz Türk dili cereyanları ile alakadar olarak TDTC'nin (Türk Dili Tetkik Cemiyeti) bu hususta tespit edeceği esasları yaymaya çalışmak" olarak yazılıydı.

Bu sebeplerdir ki, kulübün adı Atatürk tarafından Güneş olarak belirlendi. (İlk kuruluşta Ateş-Güneş'ti, ancak bazı eleştiri ve yakıştırmalardan sonra değiştirildi.) Kulübün başkanlığına da Atatürk'ün en yakın dostu ve yaveri Cevat Abbas Gürer getirildi.

Kulüp, bugüne değin nereden sağlandığı belgelere dayanılarak ispatlanamamış olsa da, o günlerde hiçbir kulübün sahip olmadığı maddi olanaklara sahipti. Muhtemelen devlet tarafından sağlanmış olan bu büyük maddi kaynaklarla Taksim'de beş katlı çok şık bir kulüp lokaline, yine Taksim'de tenis kortlarına ve İstinye'de su sporları tesislerine kavuşmuştu.[1] Ayrıca yüksek transfer bedelleri ödenerek ya da o günlerde hiçbir kulübün bulunamayacağı vaatlerde bulunarak en iyi oyuncular transfer edilmişti.[2] Kısacası, Güneş özel bir kulüptü. Belli ki kendisinden beklenen çok şey vardı.

Güneş, arkasına aldığı siyasal destekle bir dönem fırtına gibi esti. Yabancı takımlarla boy ölçüşebilecek bir takım yaratma iddiasının uygulama alanı olarak Güneş Kulübü, futbol hayatına yabancı takımlarla maç yaparak başlamıştır. Kısa zamanda adeta bir milli takım hüviyetinde görülmeye başlandı.[3] Bu yüzden de usule aykırı

1. "Güneş, Taksim Sıraselviler Caddesi üzerindeki beş katlı bir binayı satın alarak tesisleşme işine başlamıştı. Bina, kulüp idari birimlerinden, futbolcuların soyunma odalarına ve saunasına değin bir spor kulübü için gerekli tüm birimlerle donatılmıştı. Bu arada ilginçtir, Ateş-Güneş Kulübü'nün merkezinde Fenerbahçelilere de bir oda tahsis edileceği açıklanmıştı. Bunun yanı sıra kulüp, Town Club'a ait olan Taksim'deki tenis kortlarını da satın almıştı. Taksim Stadı'nın bir müddet önce vefat eden Beşiktaşlı Şeref Bey'e ait hisselerini satın almak için de girişimde bulunulmuştu. Galatasaraylılar, kendi statları olarak gördükleri Taksim'in hisselerinin yüzde 25'inin Ateş-Güneş tarafından alınmasına tepki gösterecekler, ancak bu satışı sineye çekmek zorunda kalacaklardı. 1934 yılının Haziran ayında İstinye'de Ateş-Güneş Kulübü'nün denizcilik tesisleri de açılacaktı." Mehmet Ali Gökaçtı, *Bizim İçin Oyna*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

2. Güneş'in kısa zamanda ulaştığı maddi refahta kopuşta merkezî rolünden dolayı İş Bankası'nın katkısı tam olarak tespit edilemese de Sevecen Tunç en azından iki transferde İş Bankası'nın desteğini tespit etmiş: "İş Bankası'nın özellikle 1920'lerin sonundan itibaren İstanbul'da futbol, boks, atletizm ve denizcilik gibi spor dallarını desteklediği bilinmekle birlikte, Ateş-Güneş'e doğrudan bir yardımı olup olmadığı tespit edilememiştir. Ancak ülkenin en başarılı futbolcularını kulübe katmak çabasındaki yöneticilerin, futbolculara İş Bankası'nda memuriyet sağlamaya yönelik vaatlerinin, en azından takımın önemli oyuncularından Faruk ve Reşad nezdinde gerçekleştiği tespit edilmiştir. Devletin liberal kanadına olan yakınlığın Güneş'in yükselişinde farklı dinamiklerin varlığına işaret ettiği bir gerçektir." Sevecen Tunç, "Ateş Güneş Kulübü, 1933-1938", *Tarih ve Toplum*, Güz 2016. Söz konusu kaynak: "Kendi İşleri Başında" *Kırmızı-Beyaz*, Sayı 38, 28 Şubat 1938; Sayı 42, 28 Mart 1938.

3. 1937 yılında Yugoslavya karşısında oynanacak maçta, Futbol Federasyonu'nun milli takımı, Güneş ve Fenerbahçe kulüplerinin oyuncularından kuracağı dönemin basınında yer alıyor. Bkz: *Kırmızı-Beyaz*, Sayı 6, 19 Temmuz 1937. Güneş, faaliyet gösterdiği diğer branşlarda da "milli takım" gibiydi. Çekoslovakya'dan gelen bir güreş takımıyla yapılacak karşılaşmaların organizasyonu, federasyon tarafından Güneş'e verilmişti. Bkz: *Kırmızı-Beyaz*, Sayı 20, 25

bir şekilde birinci kümeye alındı. Lige 3. kümeden başlaması gerekirken, önce Kumkapı ve İstanbulspor'la birleşerek onları eritmek istemiş, kulüplerden gelen tepki üzerine bunu başaramayınca devreye "politika" sokulmuş ve İstanbul Bölgesi Spor Kongresi'nde bölge futbol başkanlığına kulübün kurucularından Kemal Rıfat Kalpakçıoğlu'nun seçilmesiyle, "birinci kümede mücadele edebilecek güçte bir takım olması" gerekçe olarak gösterilerek Güneş, birinci kümeye alınmıştı!

Ligde oynadığı maçlarda da belirli oranda kayırıldı Güneş. 1937 yılında averaj hesabı yapılması gerektiğinde yönetmelik Güneş'in lehine yeniden düzenlendi ve Güneş şampiyon ilan edildi. Bu kararın arkasında elbette dönemin başbakanı (ve kulübün üyesi) Celal Bayar ve Güneş'in kurucu üyelerinden olan Futbol Federasyonu Başkanı Sedat Rıza İstek bulunuyordu. O sezon, Güneş'le aynı puana sahip Fenerbahçe ve Beşiktaş (Beşiktaş üstelik hiçbir maçında yenilmemişti) tüm itirazlarına rağmen "devlet"in futbola bu düzeyde müdahale etmesine engel olamamışlardı.

Kısacası, bu kulübün var olabilmesi, yaşayabilmesi ve Türk sporunda kendisine bir yer edinebilmesi için ne gerekiyorsa yapıldı.

Güneş Kulübü sportif etkinliklerin dışında sosyal, kültürel hatta siyasal birçok etkinliğe de imza attı. Konserler ve konferanslar düzenlendi. Konferanslar, Cumhuriyet'in yeni ideolojisinin aktarıldığı bir tür siyasi etkinliklerdi. Dönemin en ünlü tarihçisi Fuat Köprülü, Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal'in özel hekimliğini üstlenen ve 1933 Üniversite Reformu sonrasında ordinaryüs unvanını alan Neşet Ömer İrdelp çağrılan isimlerden bazılarıydı. Konular ise dönemin siyasi atmosferini ve genç Cumhuriyet'in yöneticilerinin toplumda oturtmaya çaba gösterdiği veçheleri gösteriyor: "Kültür İnkılabı", "Türk Irkı ve Dünyaya Yayılışı" ve "Ulu Gazi ve Türkiye'yi esirlikten kurtarma mucizesi".[1] Bu etkinliklerin bazıları radyolardan canlı olarak tüm Türkiye'ye yayınlandı. Çocuklar için filmler çektirildi. Siyasal ve kültürel yayınlara destek olundu. Birçok toplumsal etkinlikte Güneş Kulübü öncülük yaptı.

Ekim 1937, Tunç (2016).

1. "Ateş Güneş Dünkü Konferans," *Olimpiyat*, Sayı 151, 1934; "Ateş Güneş'teki Konferans ve Çay", *Olimpiyat*, Sayı 143, 1934; Ateş-Güneş Kulübü'nün Yılbaşı Eğlencesi, *Olimpiyat*, Sayı 141, 1934.

Güneş sadece bir spor kulübü olarak değil, o günlerde sosyal bir örgüt olarak da dikkatleri üzerine çekti. Ve bu özelliğinden dolayı da Atatürk'ün İstanbul'da olduğu dönemlerde değişik zamanlarda ziyaret edildi. Atatürk bazı önemli görüşmelerini bu kulüpte yaptı. Kulübün şeref defterini imzaladı ve bu durum kulüp yöneticileri tarafından "Güneşliler Bayramı" olarak ilan edildi. Kulübün birçok etkinliği bizzat Atatürk tarafından gönderilen kutlama mesajlarıyla tebrik edildi.

Güneş Kulübü'nün kısa süren bütün faaliyetleri, Atatürk'le ilgili bazen inanılmaz boyutlara varan bir kutsama içeriyordu. Kulübün Nihat Topçubaşı tarafından yazılan marşı bu kutsamayı oldukça iyi tarif ediyor:

Hız aldım Atatürk'ten / Alnım açık yukarda / Ölçülmez gücüm var / Başta kolda bacakta / İleri durmadan ileri / San aldım Atatürk'ten / Onun sözüdür sözüm / Ülküde hem savaşta / Ona bağlıdır özüm / İleri durmadan ileri / Ad aldım Atatürk'ten / Ona tapmaktır işim / Yaşarken de ölürken de / O benim Güneş'im / İleri durmadan ileri

Güneş'in amblemi de doğrudan Atatürk ve partisini yansıtıyordu. Ortadaki güneş elbette Atatürk'tü. Güneşin ışınları da, kurduğu ve bugün Cumhuriyet Halk Partisi'nin logosunda varlığını devam ettiren altı Kemalizm ilkesini simgeliyordu. 19 Mayıs gününün "Atatürk Günü" olarak kabul edilmesi teklifi de ilk defa 1934 yılında Güneş Kulübü tarafından Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'na sunulmuş ve bir sonraki sene 19 Mayıs kutlamaları tüm ülke çapında yapılmaya başlanmıştı.[1]

Kısacası Güneş ile Atatürk arasındaki ilişki diğer kulüplerin hiçbirisindekine benzemeyen farklı bir güzergâhta yürüdü. Ama Atatürk bütün ilgi ve alakasına rağmen, kamuoyu önünde hiçbir zaman Güneş taraftarı olduğunu söylemedi ya da bu yönde en ufak bir imada bile bulunmadı. Başta başkan Cevat Abbas Gürer olmak üzere Güneş Kulübü yöneticileri de, Atatürk'e candan bağlı olmalarına rağmen hiçbir zaman onun kendi kulüplerinin taraftarı olduğu yönünde bir beyanda bulunmadılar.

1. Hakan Uzun, "Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk'ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanışı", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı 24, Kış 2010, sf. 109-125, Aktaran Tunç, 2016.

Güneş'in, Atatürk'ün vefatının ardından kaderi ona bağlıymışçasına sahneden çekilmesi bu nedenle şaşırtıcı değil. Ankara'da devletçi İnönü ile liberal Bayar arasında süregelen iktidar mücadelesinin İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı olmasıyla "galibi"nin netleşmesi Güneş'in de sonunu simgeliyordu.

İnönü'nün birinci adam olmasından sonra başları "adli" açıdan da büyük derde giren "liberaller", tekrar sahne almak için Demokrat Parti'nin 1950'de sahneye çıkmasını beklemek zorundaydılar. Yeni partiyi kuranlar arasında başta Celal Bayar, Ulvi Ziya Yenal, Fuat Köprülü, Eşref Şefik, Kemal Salih Sel olmak üzere birçok Güneş kurucusu ve üyesi vardı. Kulübün başkanı Cevat Abbas 1943 yılında vefat etmese onun da bu ekibin içinde yer alacağı kesindi.

Ateş-Güneş macerasını başlatan esas figür ve motoru olan Yusuf Ziya Öniş 1951'de Demokrat Parti'nin iktidar döneminde –kulübün iktidara yakın bir ismi yönetime getirerek faydayı maksimize etme çabasının doğal bir sonucu olarak– Galatasaray başkanlığına geri döndüğü gibi partisinin milletvekili olarak TBMM'ye de girecekti!

1933-1938 arasında Güneş'in Galatasaray'la olan ilişkisi nasıldı?

Bu sorunun ilk yıllarına ait yanıtını birinci bölümde meşhur "ayvalı maç" dolayısıyla vermiştim. Bölünmenin ilk yıllarında yaşanan gerilimin bir sonucu olarak, nispet yaparcasına Fenerbahçelilerle yakınlaşan, hatta merkezlerinde Fenerbahçelilere bir oda tahsis edeceğini bile açıklayan Güneş yöneticileri "ilk adım"ın Galatasaray'dan gelmesini bekledi.

Nitekim Galatasaray'ın 1934 kongresinde 200 imzalı "birleşelim" önergesi bile verildi.[1] 1936'da bir ara birleşme görüşmeleri yapıldı. Hatta daha da ileri gidildi, yeni bir tüzük taslağı hazırlandı. İki takım futbolcularından oluşturulan karma takım, maçlar bile yaptı.

Ancak tekrar birleşmeyi istemeyen –bölünmenin tetiğini çeken tavırlarına benzer şekilde– Galatasaray içindeki sert, tavizsiz kanat yine kazandı ve ucuna kadar gelen birleşme gerçekleşmedi.

1. 17 Şubat 1934'te yapılan kongrede verilen bu önerge, Ali Haydar Bey'in başkanlığındaki yönetimi temsilen söz alan İhsan Bey tarafından "Ateş-Güneş'in sosyal bir kulüp olduğu, dolayısıyla Galatasaray Spor Kulübü'nün Ateş-Güneş'le birleşmesinin söz konusu olmadığı" gerekçesiyle gündeme bile alınmamıştı. O kongrede toplam 67 kişinin istifa ettiği, yerlerine 218 yeni üye kaydedildiği de açıklanmış.

Galatasaray içerisindeki bu tavizsiz kanadın birleşme görüşmelerine set çekerek devam ettirdiği "öfke"nin, Güneş'in yöneticilerini de olumsuz anlamda epeyce etkilediğini, kesilen görüşmelerin ardından gelişen olaylardan anlayabiliyoruz.

Galatasaray-Güneş ilişkilerinin en sertleştiği an, tam da görüşmelerin kesildiği 1936'dan 1937 sonuna kadar süren devredir. Güneş, ilginç bir şekilde, bu kritik yol ayrımından sonra "sosyal kulüp" niteliğinin bir adım ötesine geçmiş ve futbolda başarı için adeta gaza basmıştır. 1935-1936 sezonunda beşinci olan takım bir sonraki sezon ikinci, 1937-1938 sezonunda ise şampiyon oldu ve Milli Küme'yi de kazandı. Bu süreçte çok gerilen ilişkilerin patlak verdiği an, 4 Temmuz 1937 yılında oynanan ve yarıda kalmamasına, 1-1 berabere sonuçlanmasına rağmen gerçekten kısa sürede bir "ülke meselesi" haline gelen Galatasaray-Güneş maçı olmuştur. Güneş Kulübü'nün, devlet ve İş Bankası destekli sınırsız gücünü sergilediği büyük transfer atağıyla Galatasaray'ın en iyi oyuncularını bünyesine katması ve bundan dolayı Galatasaray'ın neredeyse yeniden takım kurmak zorunda kalması o maçı adeta bir savaşa çevirdi.[1]

Bu maçın böyle kalmayacağı hemen ertesi gün belli olmuştu. İki kulüp müthiş bir suçlama savaşına giriştiler. Gazeteler de adeta taraf olmuştu. Yöneticiler "savaş zayiatı"nı abarttıkça abartıyorlardı. Gü-

1. Zaten büyük bir gerilim içinde başlayan maçtaki sinir savaşı, önce 40. dakikada Galatasaraylı Ekrem ile Güneşli Rebii'nin tokatlı yumruklu kavgasına sahne oldu. Hakem Sait Selahattin'in sonradan "Devre arasında öğrendim," dediği bu kavgadan sonra ikinci yarıda sertlik devam etti. 46. dakikada Galatasaraylı Reşat'la "çarpışan" Güneşli Melih oyundan beş dakika çıkmak mecburiyetinde kaldı. Tribünlerde çoğunlukta olan Galatasaraylılar sertliği teşvik ediyorlardı. Nitekim 67. dakikada Galatasaray'ın golü geldi ama sevinemeden, sadece iki dakika sonra bu sefer Güneş gol attı. 77. dakikada büyük kavga başladı. Galatasaraylı Haşim ile Güneşli İbrahim mücadelesinde tekmeyi yiyen Haşim yerde kıvranmaya başladı. Kalanını *Cumhuriyet*'ten okuyalım: "Bittabi oyuncular maçı bırakarak vaka yerine koştular. Derken birdenbire bütün oyuncuların birbirine girdiği görüldü. İki taraf da tokat, tekme, yumrukla dövüşmeye başlayınca halk da tribünlerden sahaya atlayarak ortaya koşmaya başladı. Birkaç saniye zarfında saha tamamıyla halkla dolmuştu. Polisler güçbela oyuncuları birbirinden ayırarak içeri naklettikten ve seyirciler arasında da gerek sahanın ortasında ve gerek tribünlerde başlayan kavgalar durulduktan sonra sükûnet ancak avdet etti. 15 dakika kadar tevakkuf eden oyun tekrar başladığı zaman hakemin Galatasaraylı Ekrem'le Güneşli İbrahim'i oyundan çıkardığı, Haşim'in ayak kemiği çatladığından Galatasaray'ın 9, Güneş'in 10 kişi kaldığı görüldü. Yarı karanlık içinde cereyan eden son dakikalar da çok asabi bir hava içinde geçti. Maç 1-1 berabere bitti." Hakem Sait Selahattin, maçtan sonra şöyle diyordu: "Bir aralık maçı tatil etmeyi düşündüm fakat uzun ihtilaflara yol açmamak ve iki kulüp arasında bir antipati uyandırmamak için bitirmeye karar verdim. Zabıta sahayı süratle tahliyeye muavvak oldu. Bu sayede ufak bir fasıla ile maça da devam etmek kabil oldu."

neşlilere göre, İsmail'in karaciğeri kan toplamış, Melih'in bacağını kesmekten kurtarabilmek ancak elektrik tedavisiyle kabil olmuştu. Necdet yediği tekme yüzünden tehlikeli bir ameliyat geçirecekti. Diğer oyuncular da kimi hastanelerde, kimi evlerinde tedavi altında bulunuyordu! Galatasaraylılar da ayak kemiği çatlayan Haşim'in hastenede baygınlıklar geçirdiğini, Salim'in yediği tekmeler yüzünde yürüyemeyecek durumda olduğunu söylüyordu. Gazete başlıklarına bakılırsa "bazı gizli eller, iki kulüp ve dolayısıyla iki gençlik kütlesi arasında derin bir kin ve düşmanlık uçurumu açmaya" çalışıyorlardı.

Dönemin Galatasaray ikinci başkanı Suat Hayri Ürgüplü'nün Türk Spor Kurumu ikinci başkanı Adnan Menderes'e gönderdiği mektup,[1] "tehlike"nin futbolcular ve kulüp yöneticileri arasında değil "tribünlerde" olduğunu iddia ediyordu. "Halk"ın sahaya inmesi, anlaşılan Ankara'da büyük huzursuzluk yaratmıştı. Sportif alandaki bir bölünmenin elbette gençleri meşguliyet açısından hiçbir sakıncası yoktu, bir miktar enerji boşalımı sağladığı için teşvik bile edilebilirdi ama "sahaya inmek"! Hele ki "gençlerin, okul çocuklarının sahaya inmesi!"

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın "istenen gençlik ve spor ortamı"nı yaratması için devreye girmesi, "4 Temmuz Vakası" diye adlandırdıkları bu maçın hemen ardındandır. Yukarıda bahsini geçirdiğim Adnan Menderes ismi gibi, ağırlıkla "liberaller"in ve Güneş Kulübü üyelerinin söz sahibi olduğu futboldaki "karar verici" Türk Spor Kurumu'nun "4 Temmuz Vakası" raporunu bekleyen İsmet İnönü'nün rapordan (ve verilen sınırlı cezalardan) hiç hoşnut olmadığı 27 Temmuz 1937 tarihinde yayımladığı "tamim"den bellidir.

İnönü, verilen cezalarla, "istikamet islah olunmadıkça derdin esasının tedavi edilemeyeceği"ni söylüyor ve önce kulüplerin kurduğu İdman Cemiyetleri İttifakı'nı topa tutuyordu. İnönü, "iktidarlarına ve hüsnü niyetlerine ihtimal verilerek salahiyette bırakılan" İttifak'ın "iktidarsızlık, hesapsızlık ve anarşi içinde memleketi spordan mahrum tutarak infisah [hükümsüz hale gelmek]" ettiğini, kendi kurdukları Türk Spor Kurumu'nu da çalışmaktan "men ettiğini" iddia ediyor ve "hazineden yapılan fedakârlıkların", partinin gös-

1. *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1937.

terdiği "kolaylık ve yardımların" bir işe yaramadığını düşünüyordu. Alınan beş karar şöyle açıklandı:

> 1. 4 Temmuz hadisesinin doğrudan doğruya alakadarları tecziye olunmuştur.
> 2. Spor ahlakı mazbut olmayan ve spor edebiyatını nifakta ve gençleri zehirlemekte zanneden unsurları spor sütunlarına kabul etmemeleri için, bu beyanatım gazete sahiplerine tavsiye olarak yazılmıştır.
> 3. İçtimai ve mesleki mevkilerini spor bakımından nifak yolunda kullanmış olan zatların, böyle nüfus kullanamayacak vaziyette bulundurulmaları mercilerine takip ettirilecektir.
> 4. Maarif Vekaleti, Galatasaray talebesinin yanlış spor zihniyetinde bulunmalarına mektep talim ve idare heyetinden sebeb olanları tahkik edecek ve tedbir alacaktır.
> 5. Türk Spor Kurumu, nizamnamesinin emrettiği teşkilatı süratle tahakkuk ettirecek ve nizamnamenin emrettiği vazifeleri ciddi ve sert bir surette mürakabe edecektir. Anarşinin izalesi ve spor terbiyesinin iadesi için bilhassa İstanbul'da sürat ve katiyetle hareket etmek lazımdır.
> 6. Bu tavsiyelere ve alınan tedbirlere rağmen sayılan bu fenalıkların devamı görülürse, kulüpler lağvedilerek yeni şerait altında kurulacaktır. 1

Bu sert açıklama, içeriği ve hedefleri bakımından, ilginçtir ki tam yedi yıl sonra 21 Temmuz 1946'da Türkiye çapındaki ilk seçimlerde karşı karşıya gelecek olan iki büyük akımın temsilcileri İnönü-Menderes/Bayar'ın ilk restleşmeleri olarak değerlendirilebilir, Adnan Menderes'in o dönemde Türk Spor Kurumu'nun ikinci başkanı olduğu düşünülürse...

Nitekim İnönü'nün bu açıklamasının Güneş'e geri adım attırdığını pek söyleyemeyiz. Hatta aksine, Galatasaray yanlısı basında çıkan "Güneş'in kapatılacağı" dedikodusuna adeta sert bir karşılık olarak, sadece bir hafta sonra kulüp yöneticilerinin spor şubelerini kapatmaktan vazgeçtiği ve kulübün "bilhassa futbol üzerindeki çalışmaları bu mevsim büsbütün artırarak" faaliyetlerine devam edecekleri duyuruluyordu. Dediklerini de yaptılar. Güneş, gücünden

1. *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1937.

hiçbir şey kaybetmeden, daha çok futbola ağırlık vererek şampiyonluğu yakaladı. Yeri gelmişken, şampiyonluğun nihayet geldiği 1938 yılı başbakanın Celal Bayar, Futbol Federasyonu başkanının da Güneş Kulübü üyesi Sedat Rıza İstek olduğu notunu da düşelim tekrar. İnönü'nün restine Bayar'ın "kontür" çektiğini bugünden geri baktığımızda görebiliyoruz. Maçların oynandığı Taksim Stadı'nda çok büyük hisseye sahip olan Güneş yöneticilerinin, diğer İstanbul kulüplerine karşı sürdürdüğü rekabetin arka planında elbette hasılatlardan aldıkları büyük aslan payı da yatıyordu.

Ama Güneş'in adını geçirirken hep "Türk Milletinin Deha Güneşi", "Güneş Başlı Atamız" ve "Türk Varlık ve Benliğini Yaratan Sevgili Güneşimiz" olarak tanımladığı Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de vefat etmesi, gücünün zirvesinde olan Güneş'in de sonunun geldiğinin işaretiydi. Güneş, kısa ömründe belki bütün yönetmelikler zorlanarak bir kere şampiyon oldu ancak hiçbir zaman İstanbul halkının benimsediği ve sevdiği bir kulüp olamadı. Sıraselviler'deki beş katlı binasında çok sınırlı bir çevrenin kendi kendilerine yarattığı, zaman geçirdikleri ama güçlü siyasi etkileri sayesinde basında çok daha fazla ses getirdikleri bir "içtimai kulüp" olarak kaldı.

Atatürk'ün hastalığı çok ilerlemiş ve ülke her gün seyri hakkında bilgilendirilirken, Yusuf Ziya ve arkadaşları, Ekim 1938'de sessiz sedasız Güneş'ten ayrıldılar. Onları İnönü'nün kısa bir süre sonra açacağı "hesaplaşma", yani yolsuzluk dosyaları bekliyordu artık.

Ateş-Güneş
Dünkü konferans

Ateş Güneş klübü, dün, verkişmin en kıymetli günlerinden birini yaşadı. Klüp âzasından Profesör Köprülü Zade Fuat Bey, Türkün eşsiz kahramanı ve dünyanın eşsiz inkılâpçısı Ulu Gazideı; Türkiyeyi esirlikten ve parçalanmaktan kurtarma mucizesinden, inkılâplardan bahseden çok güzel bir konferans verdi.

Konferansta Cumhuriyet Halk Fırkası umumî kâtibi Recep Beyetendile C. H. F. İstanbul Vilâyet merkezi reisi Cevat Kerim, fırka İstanbul idare heyetinden Ali Rıza, T. İ. C. İ. İstanbul mıntakası reisi İbrahim Kemal Beyler, başta üniversite rektörü Neşet Ömer Bey olmak üzere bir çok profösörler İstanbulun üç yüzden fazla kadın, erkek mümtaz ve içtimai mevki sahibi zevat hazır bulunmuşlardır.

İstanbul radyosu Fuat Beyin dahilkarlarca alkışlanan konferansını emmiketin her tarafına naklet-

miştir.

Profesör Fuat Beyin bu güzel konferansının tamamını gelecek sayımızda neşredeceğiz.

Ateş - Güneşde bir saatten fazla kalan Recep Beyefendi klüp ve mesaisi hakkında izahat almış, teşvikkâr mutahedelerde bulunmuşlar ve imzalı bir fotoğraflarını vadetmek suretiledir ayrıca teveccühlerini izhar buyurmuşlardır.

•

Geçen 23 şubat cuma günü Ateş-Güneş klübü bir çocuk günü tertip etmişti. O gün, yapılan merasim, "İpek Film" tarafından sesli olarak filme alınmıştı. Bu filim önümüzdeki hafta için İpekçi kardeşlerin sinemalarında sonra da başta Ankara olmak üzere memleketin her tarafından geçirilecektir.

Ateş - Güneş klübü, bu çocuk gününün bütün hitabelerini, manzumelerini monologlarını da bir kitap halinde önümüzdeki hafta zarfında neşr edecektir.



Ateş - Güneş klübü çocuk bayramında çekilen filmi dün kendi davetlileri gördüler. Resimler sinemadan görünüş

Ateş - Güneş'in Çocuk filmi dün Melek sinemasında çok beğenildi

Ateş - Güneş klübü, 23 Şubat Sıraseraviller deki binasında ilk Çocuk Gününü yapmış ve bu günü İpek film müessesesi tarafından sesli filme alınmıştı.

Ateş - Güneş klübü, bu sesli filmi dün "Melek" sinemasında davetlisine çocuklara ve ebeveynine göstermek suretile 23 Mart ikinci Çocuk Gününü de yaşatmıştır.

İpekçi Kardeşlerin, dün akşam saat onbeş civarında Ateş - Güneş klübüne bırakmak suretile takdirkârane yardım ettikleri bu ikinci Çocuk Gününde Melek sinemasının salon ve localarını çocuklar ve davetlilerle doldurmuştu.

Ateş - Güneşin İpek film müessesesi ve klüp âzasından operatör Cemal ve Ramiz Beyler tarafından muvaffakiyetle çekilen ve seslendirilen filmi, çocukları çok eğlendiren iki komik filmle birlikte göstermiştir. Ateş - Güneş çocuk filmi muvaffakiyet kazanmış bir çok yerleri şiddetle alkışlanmıştır.



Ateş - Güneş klübü çocuk bayramında çekilen filmi dün kendi davetlileri gördüler. Resimler sinemadan görünüş

Ateş - Güneş'in Çocuk filmi dün Melek sinemasında çok beğenildi

Ateş - Güneş klübü, 23 Şubat Sıraseravillerdeki binasında ilk Çocuk Gününü yapmış ve bu günü İpek film müessesesi tarafından sesli filme alınmıştı.

Ateş - Güneş klübü, bu sesli filmi dün "Melek" sinemasında davetlisine çocuklara ve ebeveynine göstermek suretile 23 Mart ikinci Çocuk Gününü de yaşatmıştır.

İpekçi Kardeşlerin, dün saat onbeş civarında Ateş - Güneş klübüne bırakmak suretile takdirkârane yardım ettikleri bu ikinci Çocuk Gününde Melek sinemasının salon ve localarını çocuklar ve davetlilerle doldurmuştu.

Ateş - Güneşin İpek film müessesesi ve klüp âzasından operatör Cemal ve Ramiz Beyler tarafından muvaffakiyetle çekilen ve seslendirilen filmi, çocukları çok eğlendiren iki komik filmle birlikte göstermiştir. Ateş - Güneş çocuk filmi muvaffakiyet kazanmış bir çok yerleri şiddetle alkışlanmıştır.

ek güreşçiler

ZAHAT ETMEK İSTİYENLER
TEBLİĞ

iştirak edecek olan takımımızın saa 13 den 14.30 a kadar devam ede

ireş birinciliklerine iştirak edecek zovatlan seyahat şeraitini anlamak

Ateş-Güneşteki Konferans ve Çay

Perşembe akşamı Ateş - Güneş klübünün Sıraseravillerdeki (lokalinde klübün reisi Cevat Abbas Bey tarafından (Türk sırkı ve dünyaya yayılışı) mevzulu bir konfrans verilmiştir. Konferansda Üniversite profesör ve doçentlerinden bazılarile klübün âzası, davetliler ve ailelerinden mürekkep iki yüze yakın zatı bulunmuştur. Konferanstan sonra davetlilere çay verilmiş ve sekiz buçuğa kadar dansedilmiştir.

Yılbaşı eğlencesinden sonra davetlileri memnun bırakan bu ikinci toplantı da muvaffakiyetli olmuştur. Bu vesile ile klüp reisi Cevat Abbas Beyin yılbaşında klüpte söylediği güzel nutku aynen neşrediyoruz.

"İÇTİMAİ KULÜP" – Güneş Kulübü'nün kendisine öncelik olarak seçtiği "sosyal kulüp" olma niteliği, Atatürk'ün oluşturmak istediği modern toplum hedefine yönelik bir dizi faaliyeti de beraberinde getirdi. Sıraselviler'deki beş katlı bina ağırlıkla seminerler, konferanslar, paneller ve çay partileri için kullanıldı.

Dünkü kongrede :

Ateş - Güneş, ATATÜRK ün abiral eylediği GÜNEŞ adını coşkun alkış ve yaşalarla onayladı..

Dün Taksimde Sıraservilerdeki, Ateş - Güneş klübünün yıllık toplantısı yapıldı.

Klübün bütün üyeleri toplanmışdı. Kongrenin başkanlığına Bay Macit, yazmanlıklara Bay Emin ve Bay Ulvi Ziya Yenal seçildiler.

Toplanan seçkin bayan ve bayların kurumu, klübün başkanı Cevat Abbas Gürerin, ayrıca koyduğumuz söylevini dinledikten sonra klübün bir yıllık akça alım verimi konuşuldu.

Başkan Cevat Abbas Gürerin söylevi alkışlandıktan sonra kongrenin en kıvançlı kurulları yaşandı.

Atatürkün klübe abiral eylediği yalnız GÜNEŞ adı bütün üyelerin alkış ve yaşaları arasında klübün yeni adı olarak kutlulandı.

Sevikli büyüklerimize, T. İ. C. İ. na, İstanbul mıntakasına saygı iletleri çekilmesine söz verildi.

ATATÜRK ün Samsuna Çıkdığı 19 Mayıs, Klübe Bayram Günü Sayıldı...

RESİM : Güneş Klübünde dünkü kongresinde rapor okunurken..

Bundan sonra klüp başkanının sözü üzerine Atatürkün Samsuna çıktığı gün olan 19 Mayıs klübe Bayram günü olarak onaylandı.

Bundan sonra, geçen bir yıl büyük varlıklar gösteren (İdare Heyetinin) olduğu gibi kalmasına söz kesildikten ve alkışlar arasında kulduklundıktan (teşekkür edildikten) sonra kongre dağıldı.



MEHMET - LONDOS

Maçı tehir mi edildi?

Son dakikaya kadar, Amerikada Cim Londos ile Dinarlı Mehmet arasında ayın 7 inci cuma günü icrası mukarrer bulunan güreş maçı hakkında hiç bir malûmat gelmemiştir. Çekdiğimiz telegrafa da mütehabet [illegible]



Kongrede bulunan üyelerden bir kısmı



Türk Ulusunun büyük yaratıcısı, temsilcisi Ulumer Hedonisi sevgili Atatürk'ün maria remzini taşıyan Güneş Klübler ayak kabkları Dinarlılarımızın 20 sayın gününde (Güneşler kayramı olarak her yıl kutlulanmasına ve 30 - 1 - 1935 tarihinde bir yıllanmış parlamentosunda bu yıllanmış kabulünün klüb olarak kayıtlı karar tarmağlır.

"GÜNELLER BAYRAMI" – Öz Türkçe kullanımının dikkati çektiği haberde, Atatürk'ün kulübe Ateş-Güneş yerine yalnızca Güneş ismi önerisi var. Küçük resim de 1935 yılında Atatürk'ün ziyareti sonrasında yönetim kurulu tarafından karar defterine düşülen kayıt.

Gençliğe büyük bir müjde

Başvekil bozuk spor teşkilâtını kat'î surette ıslaha karar verdi

Dün neşredilen tebliğ



Türk sporunun hâmisi ve nâzımı Başvekil İsmet İnönü Ankarada bir maçı seyrederken

Dokuzuncu Yerli Mallar Sergisi

Meşher, rejimin sanayileşme hususundaki büyük gayretini tecelli ve tebarüz ettiren muvaffak bir eserdir

Son hâdiselerin failleri tecziye edilecek

Buna ve alınan diğer tedbirlere rağmen fenalıkların devam ettiği görülürse İstanbuldaki kulübler lâğvolunacaktır



Lik maçları dün bitti

[Başlarafı 1 inci sahifede]

toprak taşlarak bulları yerlere serpiş - miştir. Bununla beraber bu kadar çalış - malara ve kireç çizgilerin tazelenmesine rağmen, dün Taksim stadyomu sabası, mümkün olduğu kadar futbol oynanması bir halde kalmış ve bir buçuk saat müd - detle yirmi iki oyuncu sayan takdir bir fedakârlık ve gayretle bu balçık deryasının içinde çırpınıp durmuştur.

Beşiktaşlı Rüştünün idaresinde cere - yan eden maça takımlar şu terübbelerle çıkmışlardır.

Güneş: Cihad - Faruk, Reşad - Yusuf, Rıza, Ömer - Melih, Salâhaddin, Necdet, Murad, Rebii.

Vefa: Muvahhid - Sefer, Sâim - Abdüs, Lütfi, Süleyman - Necib, Şükrü, Muhteşem, Hüseyin, Mustafa.

Oyuna Vefalılar çok canlı ve ümid verici bir şekilde başladılar. Top on da - kika müddetle mütemadiyen Güneş nısf sahasında ve Vefalıların ayaklarında dolaşıp durdu. Bu sıralarda Reşad kendisini oyunun sevkine kaptırarak kalesi için tehlikeli vaziyetler hasıl etti. Vefalı - lar edemedikleri akınlarla sahayı ade - ta dik bir şekilde yarmaya başladılar. Fakat Güneş müdafaası işini çok ko - laylaştırdı ve birinci devre 2 - 0 Güneşin lehine bitti.

Dünkü maçtan bir görünüş

İkinci devre

İlk devrede sağ taraflarının işliyeme - diğini gören Güneşliler ikinci devreye çıkarlarken hücum hatlarını Salâhaddin, Necdet, Melih, Murad, Rebii şeklinde tadil etmişlerdi.

Güneş takımı, ikinci devrede hemen hemen tek kale oynadı. Kırk beş dakika içinde Vefalıların birkaç münferit akını ve hiçbir netice vermedi. Vefa müdafileri rakiblerinin çamur yüzünden uzaklardan yüt atamıyacaklarını yerinde hesablıyarak kalelerine çekilmek suretile bir tahiye kur - cunu hattının sağ tarafı bir türlü kendini toparlayıp umumi ahenge uyamadığı için, Yeşil beyaz müdafaasının işini çok ko - laylaştırdı ve birinci devre 2 - 0 Güneşin lehine bitti.

Güneşin üçüncü golü

22 nci dakikada sağ iç yerinden ve ileri boş bir vaziyette pas alan Melih u - zun bir şapse yaptıktan sonra gülünü çek - ti. Bu sefer kalenin üst direği topu geri gönderdi, fakat Rebii buna yetişerek takımına üçüncü golü kazandırdı.

Biraz sonra hakem favullü oynıyan Müttalyo dışarı çıkarınca Vefa takımı dokuz kişi kaldı ve yeşil beyazlıların kalesi Güneşliler tarafından daha sık ziyaret edilmeğe başladı.

Güneşin dördüncü golü

Maç bitmek üzereyken Güney hücum hattının sağdan bir inişi ve Süleyman topu çevireyim derken kendi kalesine s kuşu Vefanın oyundan 4-0 mağlûb çı

Dünkü maçtan başka bir görünüş

Güneş kulübü şampiyon oldu

İstanbul mıntakası kat'i neticeyi teblığ etti

Atatürkün Mısır Kralına hediyeleri

Bolu meb'usu Cevad Abbas bugün Kahireye hareket ediyor

Mısır Kralı Majeste Faruk'un üzerinde dolayısile Atatürkün hediyelerini götürmeğe memur edilen Bolu meb'usu Cevad Abbas bugün Toros ekspresile Kahireye hareket edeceği haber verilmektedir.

Diğer taraftan şehrimizde bulunan Cevad Abbas Gürer bazı Mısırlı Prenses ve Prensler de bu münasebetle düğünde hazır bulunmak üzere Kahireye gideceklerdir.

Prens Abbas Halim tarafından Be - roğlu kız sanat mektebine sipariş edi - len iki bin lira kıymetindeki altın sırma işlemeli sofra takımı İkmal edilmiştir. Bundan başka büyük bir masa örtüsü ile gene sırma işlemeli peçete takımları ve uzun eteklikler de vardır. İşlenen sofra modelleri müzeden alınmıştır. Bunlar üç - dört yüz sene evvelki Türk eserlerinin nümunelerine uygundur.

"ŞAMPİYONLUK GÜNÜ" – Güneş'in 9 Ocak 1938'de oynadığı İstanbul Ligi son maç sonrası dört takım da aynı puandaydı. Ama ertesi hafta Futbol Ajanlığı "değişik" bir hesaplama yönteminiyle Güneş'i şampiyon ilan etti. *Cumhuriyet* gazetesi, Vefa maçı sonucunun mühim olmadığını, ardından oynanacak olan dört takım arasındaki Milli Küme maçları galibinin İstanbul şampiyonu olacağını yazmış. Son maçın oynandığı gün, Güneş'in başkanı Cevat Abbas'ın, evlenen Mısır kralına Atatürk'ün hediyelerini götürmek üzere Mısır'a gitmesi, Güneş'in "manevi" gücünü de gösteriyor.

10. BÖLÜM

YAŞARKEN TEK KUPA: GAZİ BÜSTÜ

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Mustafa Kemal'in sporla ilgisinin –Güneş toplantılarına katılmaktan başka– hiç olmadığını söylemiştik.

Gerçekten, 1924-1938 arasında geçen 14 yıllık iktidarı sırasında en önemli uğraşıları genç Cumhuriyet'in ekonomik zorluklarıyla uğraşmak, özellikle demiryollarına yoğunlaşarak altyapı hamlesini başlatmak ve elbette artık Batı'ya yüzünü döndürmek istediği bu topraklarda yaşayanlara yönelik dilden kimliğe, tarih anlayışından kültürel kodlara kadar yeni bir kimlik oluşturabilmek olmuştu.

Zaten futbolu sevdiği bile şüpheli. 1922 yılında, komutanları bir araya getirmek için Büyük Taarruz öncesinde "kamuflaj" amaçlı olarak Akşehir'de düzenlenen futbol maçı dışında maçlara gittiği yaki değil.

Ancak ilginç bir şekilde, kendi adına herhangi bir kupa organizasyonu oynanmasına da izin vermedi. Bunun tek bir istisnası vardı. 1928 yılında Gazi Büstü adı konan bir maçın oynanmasına izin verdi.

Onun da esas nedeni Tayyare Cemiyeti'ne biraz gelir kazandırmaktı. Yani Atatürk, adına konan bu kupayı düzenleme iznini, yine bizzat kendisinin kurduğu Tayyare Cemiyeti'ne (bugünkü Türk Hava Kurumu) vermişti. İlginçtir ki, Tayyare Cemiyeti'nin ilk başkanı Cevat Abbas'tır. Atatürk'ün en yakını, yaveri. Abbas, aynı zamanda Galatasaray'dan ayrılanların kurduğu Güneş'in kurucusu

ve başkanıydı. Adına bir kupa konmasına izin verme kanalı böylece açığa çıkıyor.

Bu kupa maçının bir özelliği de İstanbul'un göbeğinde genç Cumhuriyet'in simgesi olarak tasarlanan Taksim *Cumhuriyet Anıtı*'nın açılmasına denk getirilmesiydi. Bugün yanından geçerken artık belki de hiç dikkat etmediğiniz *Cumhuriyet Anıtı*, dönemin en ünlü heykeltıraşlarından İtalyan Pietro Canonica'ya ısmarlanmıştı. Yapımı İtalya'da tam iki buçuk yıl sürmüştü. Parası halkın bağışlarıyla toplanan bronz anıt, Roma'dan İstanbul'a gemiyle getirilmişti.[1] İşe o Pietro Canonica, Gazi Büstü olarak ortaya konan, aslında alelade seri üretim bir heykel değil, gerçek bir sanat eseri olan büstü de yaptı.

Atatürk yaşarken ve onun isteğiyle düzenlendiği için her ayrıntısı özenle düşünülmüştü. Tayyare Cemiyeti, bu maçı genç Cumhuriyet'in bütün ideallerinin, yeni oluşmaya başlayan saygı-disiplin kalıplarının uygulama alanı olarak görmüştü. Toplumu biçimlendirme ve yeniden yoğurma tutkusunun, futbol alanındaki bir "örnek maç"ı olacaktı. O güne kadar başıboş ve kendi içerisinde zamanla olgunlaşan sivil bir alan olarak kendiliğinden şehir halkına mal olan futbol, yeni Cumhuriyet'in kurallarıyla oynanacaktı.

Bunun için alınan ilk tedbir, elbette maçın "yarıda kalmaması"nı sağlamaktı. Çünkü organizasyonu üstlenen ve tüm gelirleri[2] bağış olarak alacak olan Tayyare Cemiyeti, doğal olarak gelir garantili,

1. Sunay Akın'ın kendi Youtube kanalında anıtla ilgili verdiği ayrıntılar müthiş: Cumhuriyet'in yeni gösteri alanı olarak seçilen Taksim Meydanı'na anıt yapılması için dünya çapında bir yarışma düzenlenir. Heykeltıraşlar yaptıkları maketlerle yarışmaya katılırlar ve yarışmayı Pietro Canonica kazanır. Anıtın yapımı için halktan bağış toplanır ve en yüksek bağışı Berç Keresteciyan verir. Aynı zamanda şimdiki adıyla Mimar Sinan Üniversitesi'nde bir yarışma düzenlenir ve birinci olan kişi, tüm masrafları devlet tarafından karşılanmak üzere İtalya'ya Canonica'nın atölyesine anıtın yapımında çalışmak üzere gönderilir. Bu yarışmayı kazanan Sabiha Ziya, 21 yaşında bekâr bir kadın olmasından dolayı bazı çevreler tarafından yurtdışına gitmesi istenmese de, milli eğitim bakanı Mustafa Necati desteğiyle İtalya'ya gönderilir. Sunay Akın, anıtın yan yüzlerinde olan kadın portrelerinin, yarışmayı kazanan maket üzerinde olmadığını, Sabiha Hanım'ın Roma'ya gitmesinden sonra Canonica tarafından bu figürlerin eklendiğini söyler. Canonica, Taksim Meydanı'nın adının İstanbul'a suların bu meydandan taksim yapılması nedeniyle verildiğini öğrenerek anıtı bir havuz şeklinde tasarlamıştır. Anıtın maketine göre; anıtın iki yanındaki yalaklara akan sular, anıt çevresindeki havuzda toplanacaktır. Ancak anıt bu şekilde yapılamaz. Çünkü Canonica'yla yapılan anlaşmaya göre Canonica'ya altı taksit şeklinde yapılacak ödemenin son taksidi parasızlık yüzünden heykeltıraşa verilemez. Bu nedenle *Cumhuriyet Anıtı* tamamlanmamış şekilde yani havuzsuz olarak kalır.

2. Bu nedenle bilet fiyatları da biraz yüksek tutulmuştu. Tertip Heyeti, o gün oynanan üç maç için de geçerli olmak üzere bilet fiyatlarını şöyle tespit etmişti (yazım hataları orijinalinde var) "1- Numrolu balkon mevkileri: 10-5 ve 3 lira; 2- Tiribün: 2 lira; 3- Duhuliye: 1 lira; 4- Tirübün ve duhuliye biletleri, hüviyet varakalı kulüp azasile, zabitan ve mektep talebesi için nısıfdır [yarı yarıyadır]."

Galatasaray ile Fenerbahçe arasında oynanacak karşılaşmayla kupanın verilmesine karar vermişti.[1]

Tayyare Cemiyeti, bu maçın "kulüpçülük hissi"yle oynanmasını istemiyordu. Maçtan günler önce bir broşür bastırıp şehir halkına dağıtıldı, tüm gazetelerde yer alması sağlandı. Her şey en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş ve "ideal bir maç ortamı" için seyircilerden futbolculara, maçın başlangıcından bitişine, hatta kupa töreni sonrasına kadar uzun bir "yapılacaklar listesi" hazırlamıştı.

Öncelikle, "seyircilerin parmaklıklardan dışarı çıkmasına kaviyyen müsamaha ve müsaade" edilmemesi bu önlemlerden biriydi. "Seyirciler arasında hadise çıkmaması" için, Avrupa'da olduğu gibi tribünlerden "kapıdan girince sağdakine Fener taraftarlarının, soldakine de Galatasaray taraftarlarının oturmaları münasip" görülmüştü.

Seyircilere hakem konusunda da önceden sert bir uyarı yapılıyordu. Duyuruda "hakemlere ve oyunculara karşı leh ve aleyhte bağırmak ve gürültü etmek, oyunu işgal ve halkın istirahatını ihlal edeceğinden bu gibi taşkınlıklardan katiyen mücanebet olunması [kaçınılması] ve polisin müdahalesine meydan verilmemesi" rica olunuyordu.[2]

Takımları ve futbolcuları kapsayan "maç planı" –uygulamasının kolaylığından olsa gerek– daha da ayrıntılı düşünülmüş ve bugüne gelen az sayıdaki fotoğraftan ve gazetelerde çıkan yorumlardan da anlayabildiğimiz kadarıyla büyük oranda uygulanmış. "Birlik ve beraberlik" ve "askerî" disiplin içerisinde genç Cumhuriyet'in

Bir tatil günü (10 Ağustos 1928 Cuma), Taksim Stadı'nda üç maç birden yapıldı. Şölen havasında geçen "maç günü"nde, önce Galatasaray ve Fenerbahçe takımlarının en küçük takımları oynadı. Saat 14.00'te başlayan o maç 35'er dakika sürdü ve 0-0 bitti. Ardından gençler, yani 3. takımlar çıktı sahaya. Onlar da 45'er dakika oynadı. Ve bu maç Galatasaray'ın 5-2'lik üstünlüğüyle sona erdi. Nihayet akşamüstü 17.00'de başlayan "esas maç", yani takımlar maçı futbolla geçen şölenin son gösterisiydi. Fenerbahçe maçın bitmesine 17 dakika kala 3-1 öndeydi. Ancak Muslihittin Peykoğlu ve Mehmet Leblebi ile iki gol bulan Galatasaray, karşılaşmayı 3-3'e getirdi. Kazanan tarafın belirlenmesi için 31 Ağustos 1928 Cuma günü tekrar Taksim Stadı'nda maç yapıldı. O gün Galatasaray maçı başından sonuna dek önde götürdü. Cici Necdet'in 3 ve Şadli'nin golleriyle 4-0'lık büyük farkla 90 dakikayı önde bitirdi. Stadı dolduran binlerce seyircinin alkışları arasında Gazi Büstü, takım kaptanı Aslan Sabahat'ın ellerinde yükseldi.

2. Oynanan iki maçın da hakemi Beşiktaşlı Şeref Bey oldu. Böylece İstanbul'un üç kulübünün de Gazi Büstü maçlarında bir şekilde temsil edilmesi sağlanmış olacaktı. Bilgi olarak not düşelim: O dönemde sadece maç hakemi belirlenirdi. Yan hakemleri, maç hakemleri kendileri seçerdi.

tüm ritüelleri burada da hemen dikkati çekiyor. Örneğin, takımlar sahaya "bir Galatasaraylı ve bir Fenerli olarak kol kola ve ağır yürüyerek" girmişler. Sahanın ortasında duran Gazi Büstü'nün etrafında –daire teşkil ederek– durmuşlar. Önce Milli Marş okunmuş, bu sırada bütün oyuncular "esas vaziyetde resmi tazim ifa" etmişler.

Kupa töreni de benzeri kurallarla ayrıntılı olarak planlanmış. Öncelikle her maçın bitiminde bütün oyuncular "sahanın merkezinde ve hakemin etrafında toplanıp, yekdiğerine şeref nidası irat" etmişler. Ardından galip Galatasaray'ın bütün oyuncuları ile üçüncü ve dördüncü takımlar galiplerinin "yalnız kapdanları" büstün önünde "şeref balkonu"na dönüp beklemişler. Tayyare Cemiyeti reisi sahaya girip büstleri teker teker vermiş. Ardından her üç takım kaptanı da "sırasiyle reise teşekkür edip, arkadaşlarına dönerek ve bir eliyle de büstü tutarak evvela Gazi hazretlerinin ve sonra da Tayyare Cemiyeti'nin şerefine 'yaşa' nidasını irad" etmiş. Törenin bitiminden sonra tribünler boşalana kadar "büstler masa üzerinde ve galip takım azası tamamen veya kısmen masanın başında" durmaya devam etmiş.

Bu büyük kupanın, Latin harflerinin günlük gazetelerde ilk kez kullanıldığı döneme denk gelmesi, gazete başlıklarındaki değişik kompozisyonlarda da rahatlıkla görülüyor. Yarı Arap alfabesi, yarı Türkçe alfabe kullanılarak atılan başlıkların gazetelerin birinci sayfasında olması, maçlara ve kupaya verilen büyük önemi gösteriyor. O dönemde bir futbol maçının, turnuva organizasyonu bile olsa, gazetelerin birinci sayfası neyse de böyle manşete taşınması mümkün değildi.

Gazeteleri okuduğumuzda anlıyoruz ki, Atatürk'e mahcup olmamak için titizlikle hazırlanan bu "maç planı"nın "seyirci" bölümü pek uygulanamamış. Alınan bütün önlemlere rağmen bir Galatasaray-Fenerbahçe maçı olduğu için yine küfür kıyamet şeklinde geçmiş. Dönemin en güçlü ve spora önem veren gazetesi olan *Cumhuriyet*, bundan şöyle şikâyet ediyor:

> Dışarıda bağrışan kulübcülerin gürültüsü oyuncuları da sinirlendirmiş, her tarafda bir heyecandır başlamışdı. Bitaraf bir spor meraklısının bu gürültüde müsabakaları zevkle seyir etmesine imkan yoktur. Bağırışmalardan, alkışlardan insanın başı ağrıyor, kulakları uğulduyor, hele bir türlü eksik olmayan "yuha"lardan gönlü bulanıyordu... Kaç gündür gazeteler bu müsabakalar esna-

sında herkesin sükunet göstermesini temenni etmişdi. Tayyare Cemiyeti de aynı temenniyi matbu bir şekilde herkese dağıtmışdı. Fakat ne de olsa bir kısım halk var ki onlara spor terbiyesi öğretmek kabil olmuyor, hem kendileri tirübünlerde münakaşalarla kavgaya kadar yol açıyorlar, hem de oyuncuları sinirlendirerek, bütün müsabakanın zevkini kaçırıyorlar. (...)

Görüldüğü gibi aradan yıllar geçmiş ama değişen bir şey yok... Belki de yukarıdan talimatla insanların istenilen kalıba dökülemeyeceğinin bir başka kanıtı da diyebiliriz.

Büyük ilgi çeken ve tribünlerin tamamen dolduğu, kupayı getiren ikinci karşılaşmaya kısaca değinelim. İkinci maçta, Galatasaray'ın sonucu getiren radikal bir karar vererek, hücum hattına iki genç oyuncu Şadli ile Necdet takviyesiyle çıktığı anlaşılıyor. Nitekim daha sonradan "Cici" lakabıyla meşhur olacak olan Necdet, ilk kez birinci takım forması giydiği o maçta tam üç gol birden atmış.[1] Bu maçı yazan dönemin tek spor dergisi olan *Spor Âlemi*'nin 13 Eylül 1928 tarihli ve 25 "numrolu" sayısında "Üç küçük gencin yaptığı fedekarane hareketler esnasında Fenerbahçe'ye ilk sayı yapıldı. (...) Golden sonra stadın bir cephesini işgal eden binlerce sarı kırmızılı tarafdar, kulüplerinin seremonisini yapdılar. Sevindiler, coştular'" diye yazıyor.

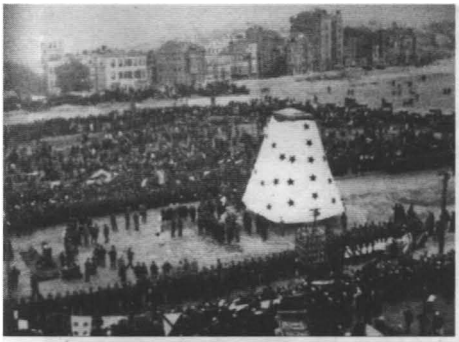
Derginin yazdığı gibi, kupa coşkusu maçtan sonra da devam etmiş. Büst, Taksim Stadı'ndan Galatasaray Lisesi'ne kadar maçı seyreden binlerce Galatasaylının eşliğinde Galatasaray'ın Balkan şampiyonu meşhur güreşçisi Mehmet Çoban'ın ellerinde götürüldü.

Gazi Kupası organizasyonunda A takım maçları dışında oynanan iki kupa için de iki küçük Atatürk büstü verildi. O maçlardan birini Galatasaray 5-3 kazandığı için küçük büstlerden birini daha aldı. Fenerbahçe de dördüncü takımlar maçını kazandığı için bir küçük büst kazandı.

1. *Cumhuriyet* gazetesinin haberine göre, maç şöyle geçmişti: "Fenerbahçeliler mağlubiyetin 'gayrikabil-i içtinab' [kaçınılmaz] olduğunu hisseder etmez kaçamak yollar aramaya başladılar. Bir defasında kaleci Fehmi, Galatasaraylı Kemal Faruki'ye bir yumruk attı. Yine bir defasında Sedri gibi pek öyle kavgacı olarak tanınmamış bir oyuncu, sonra birkaç defa da büsbütün sulhperver [sakin, barışçı] büsbütün ince bir futbolcu olarak şöhret kazanmış diğer bir oyuncu, karşılarındaki Galatasaraylı oyuncularla kavga çıkarmak için adeta bahane aradılar: Her vesilede çatmak istediler. Onların bu suretle sinirlenmesi haklı mıydı, değildi. Karşılarındaki Galatasaraylı oyuncuların hatası var mıydı? Yoktu. (...) Vakıa şudur ki, Fenerbahçe'nin çelebi tanınmış oyuncuları bile kavga çıkarmak, mesele ihdas etmek için bahane arıyorlardı..."

Bugün küçük büst Beyoğlu Müzesi'nde, büyük büst ise Ali Sami Yen Stadı'ndaki müzede, Atatürk'ün kulübe gönderdiği mektupla[1] birlikte sergileniyor. Fenerbahçe'nin genç takımıyla kazandığı küçük büst ise ne yazık ki 1932'de kulübün Kuşdili'ndeki lokalinde çıkan büyük yangında 150 civarındaki kupayla birlikte yok oldu.

1. Futbolla ilgili Atatürk imzalı tek mektup budur. Dönemin Galatasaray Başkanı Necmeddin Sadak'ın Gazi Büstü'nün kazanılmasından sonra Atatürk'e yazdığı mektuba, Atatürk'ün verdiği cevap şöyle:
"Dolmabahçe 4.9.1928
Galatasaray terbiye-i bedeniye kulübü reisi ve Sivas meb'usu Necmiddin Sadık bey efendiye,
Mektubunuzu aldım. Türk gençliğinin spor sahasında da gösterdiği kabiliyet ve faideli faaliyeti takdirle müşahade ve takib ediyorum. Hakkımda ibraz buyurulan asar-ı muhabebetten mütehassis oldum.
Teşekkür ederim efendim.
Reisi Cumhur Gazi Mustafa Kemal"







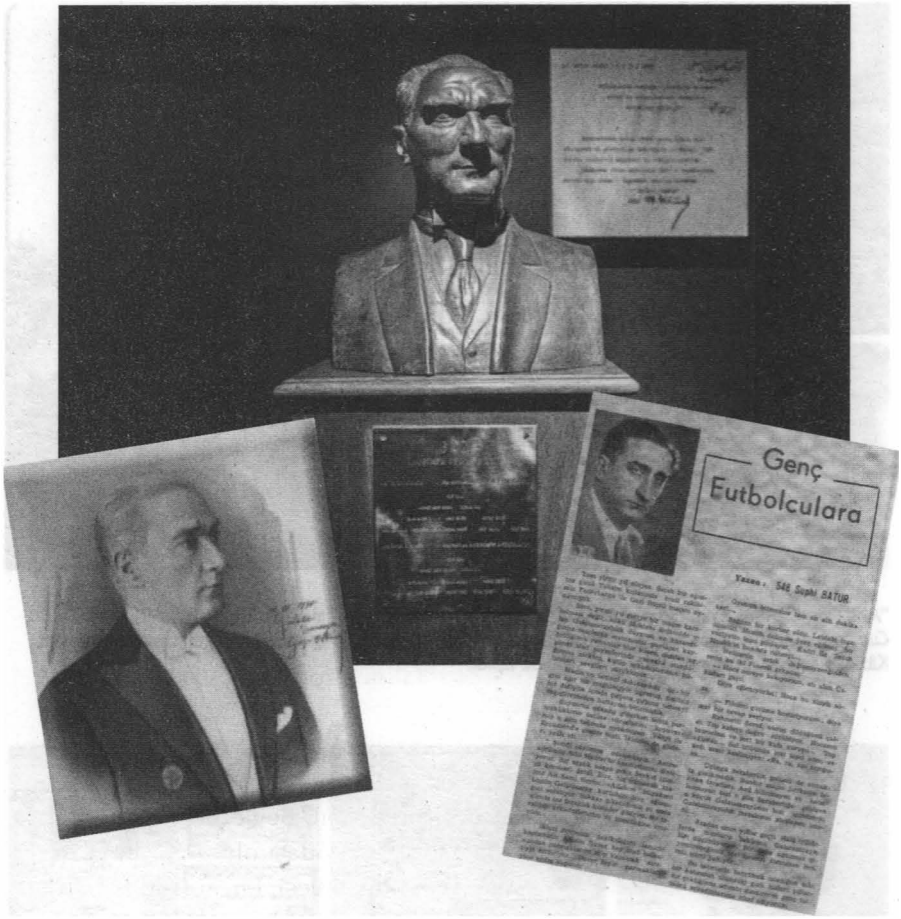
"ANIT" – Canonica'nın bir buçuk yılda tamamladığı ve 23 günde Taksim'e yerleştirdiği Taksim *Cumhuriyet Anıtı*, havuzsuz ve çevresi düzenlenmemiş bir halde, 8 Ağustos 1928 günü yapılan törenle, Kâzım Özalp tarafından 30 bin kişi eşliğinde açıldı.







"BÜST VE TAKIM LOGOLARI" – Gazi Kupası maçı günü ve sonrası gazetelerin manşetlerini bu maç süslüyordu. Latin harflerine geçişin tam ortasına rastlayan 1928 yılı Ağustos ayının gazetelerinin birinci sayfaları... 10 Ağustos Cuma günü Taksim Stadı'nda oynanan maçın ilk yarısını Fenerbahçe 3-1 önde kapamıştı. Galatasaray kurucusu Ali Sami Yen'in, "Allahım büyüklüğünü göster, bugün Galatasaray'ı kurtar," dediği söylenir. Nitekim maç 3-3 tamamlanmış, 21 gün sonra oynanan maçı da 4-0 kazanan Galatasaray, büstün sahibi olmuştu.



"BÜST, MEKTUP VE İMZALI FOTOĞRAF" – Galatasaray'ın Gazi Büstü, bugün kulübün stadındaki müze salonunda sergileniyor, karşılaşma sonrası Mustafa Kemal Atatürk'ün kulübe gönderdiği tebrik mektubuyla birlikte. Galatasaray'ın Atatürk hatırası olarak sakladığı bir diğer obje de imzalayıp verdiği fotoğrafı. Fotoğrafın üzerinde "Galatasaray'a" da yazmış Atatürk. Anılardan öğrendiğimize göre, lise ziyaretinde müzeyi gezerken Gazi Büstü'nü de görünce, "Bu kıymetli müzeye fotoğrafım lazım, imzalayıp vereyim," dediği rivayet edilir. Maçta oynayan (daha sonra Galatasaray başkanlığı da yapan) Suphi'nin (Batur) tam 20 yıl sonra, 1948'de kaleme aldığı yazısında ilk maç gününe ait müthiş güzel ayrıntılar var. Polis Şevket'in getirdiği haber, Abidin Daver'in balkonda parmaklarını açıp kapayarak kalan süreyi futbolculara bildirmesi, "sol tribün"de konuşlanan Galatasaray seyircisi...



11. BÖLÜM

FUTBOL ÇAYIRLARI, FUTBOL MEVSİMİ

1900'lerin başında İstanbul'da çayırlar vardı.

Yemyeşil çimenle kaplı bu çayırlar, İstanbul ahalisinin sosyal mesire yerlerydi. Ama sonra bu çayırlar, şehre yeni gelen ve birdenbire çok popüler olan yeni bir spor dalının, futbolun ana mekânları oldu...

Futbolun kuruluş dönemi olarak görülebilecek ilk dört-beş yılın her ânına nakşolmuş unutulmaz mekânlar vardır. Mekteb-i Sultani, lisenin avlusu, kulübün kurulduğu sınıf, Beylerbeyi'ndeki bir dönem eğitim yapılan barakalar, soyunma odası olarak kullanılan Karacaahmet Mezarlığı, Zeynel Ağa'nın kahvesi, Lazari'nin kahvesi, Beyoğlu'ndaki Beker Mağazası, Yüksekkaldırım'daki Hayden Mağazası, Galata Voyvoda Caddesi'ndeki İngiliz Kooperatifi, Bahçekapı'daki Şişman Yanko'nun dükkânı...

Her birinin futbol tarihinde bir yeri, özel bir anlamı vardır. Ancak bu mekânlar içerisinde çayırlar çok ayrıcalıklı yer tutarlar, çünkü 20. yüzyılın başının bu ilk "stat"ları, İstanbul'un her yerinde bol bol bulunabilen çayırlardı. Futbol oynanabilen, yemyeşil, biraz engebeli ama düzce sayılabilen mesire yerleri! Futbol ve takımlar, bu çayırlıklarda, çimenliklerde doğdu! Bu mekânların çoğu, hatta hemen hemen tamamı artık yazılmış birkaç anı kitabında, tesadüfen de olsa yazıya geçirilmiş birkaç anekdotta yer alıyor. Bu mekânların coğrafi izdüşümünü bugünkü yerlerinde takip etmek neredeyse

imkânsız artık. Geçmiş, İstanbul'un geçmişinin çoğu gibi bir daha geri gelmemecesine hoyratça silinip gitti.

Türkiye futbolunun coğrafi futbol mekânlarına da retrospektif bir geziye çıkalım. Elimizde kalan o döneme ait birkaç fotoğrafın dışında, paha biçilmez değerdeki Yıldız Sarayı albümlerinden seçtiğimiz birkaç fotoğraf eşliğinde, dönemin "stat"ları olan çayırların havasını koklamaya çalışalım.

1900'lerin günlük yaşamına bir bakış oluşturma çalışmaları sırasında "çayır"ların günlük yaşamdaki önemi hemen göze çarpıyordu. İstanbul çayırları ya da "mesire yerleri", sadece futbolun doğduğu mekânlar değil, İstanbulluların piknik yaptığı, gezdiği, eğlendiği, hatta "resmî" organizasyonların da yapıldığı yerlerdi. Örneğin, İstanbul'un toplumsal yaşamında büyük önemi olan Hıdırellez Bayramı'nın mekânı ya Kağıthane Çayırı ya da Beykoz Çayırı'ydı. Saray, bu bayramda deyim yerindeyse çayıra çıkardı. Bu bayram, padişah gibi yüksek duvarlar arkasında yaşayan yöneticilerin (cuma namazı gibi sınırlı sayıda ve seçilmiş bir topluluğun katıldığı anlar dışında) halka kendini kısmen gösterdiği mistik anları simgeleyen dönemlerdi ve mekân olarak açık hava, çayır seçilirdi. Eski İstanbul'un sosyal hayatının bu önemli mekânları olan mesireler, kendisine has âdetleri, eğlenceleri, olayları ve tüm gelenekleriyle sosyal hayatı bütün canlılığıyla yansıtan yerlerdi.

İşte bu çayırlar, 1900'lerin başında aynı zamanda futbolun doğduğu yerler oldu. Burada bir parantez açmak gerekirse, aslında futbolun Türkiye'de ilk doğduğu çayır, 19. yüzyılın son çeyreğinde İzmir'deki Bornova Çayırı'dır. Yüzyılın sonuna doğru İstanbul'a gelmiş, Kadıköy ve Moda çayırlarına inmiştir. Moda Çayırı'nın, yani bugün hâlâ betonlaştırılmadan kalan Yoğurtçu Çayırı'nın İstanbul futbolunun doğuşundaki merkezî rolüne ileriki bölümlerde –esas aktörleriyle birlikte– ayrıca değineceğim.

"Avrupa" yakasının futbol çayırlarının ayak izlerini Galatasaray'ın ilk kuruluş yıllarının hemen öncesinde ve devamında bulabiliriz.

1900'lü yılların başında gençlerin gizlice futbol oynadıkları, idman yaptıkları çayırların "haritalaması"nı o günlere ilişkin çok değerli bir anı kitabının sahibi Ruşen Eşref şöyle yapar:

> Rumeli yakasının çayırları Taksim Kışlası Talimhanesi'nden başlar, kuzeye doğru Tatavla Çayırı (Kurtuluş), Hürriyet-i Ebediye Tepesi, Bebek Tepesi, Büyükdere Çayırı, Batı'ya doğru ise Çırpıcı Çayırı ve Bakırköy Çayırlığı öne çıkar.[1]

Henüz kulüp gibi bir formel yapıda cisimlenmemiş, geleceği belirsiz, bir heves, bir tutku olarak bir arkadaş grubunun her türlü yasağa ve sınırlamaya karşı faaliyeti olarak görebileceğimiz futbolun bu epik dönemini canlı üslubuyla şöyle betimliyor Eşref Ünaydın:

> Artık o cumartesileri ve pazarları, İstanbul'un Rumeli yakasında gezgincilik ede ede gürbüzleşmeğe, pişkinleşmeğe yüz tutuyordu. Bunun için mesela Şişli'de Bulgar Hastanesi'nin karşısındaki rüzgarlı tepede, Tatavla sırtında, hele Taksim Kışlası'nın Talimhane Meydanı'nda, çoğu Rum kulüpleriyle şu bu karşılaşmalarda bulunurlardı.

Tabii bu karşılaşmalara "hazırlık karşılaşması" gözüyle bakmak gerek. "Ligcilik" dönemi başlamamıştı. Ortada resmî hiçbir şey yoktu, sadece çayırlarda, tepelerde maç yapmak isteyen gençlerin hevesi belki... Nitekim o "gezgincilik" günlerinde, bir pazar günü Galatasaray gençleri Tatavla Kulübü'nden tam 12 gol yemişti!

Çayır olmasa da, hatta bir futbol mekânı da olmasa, Talimhane Meydanı'na özel bir başlık açmamız gerekiyor, çünkü bu alanın Galatasaray'ın kuruluş tarihindeki yeri ayrıdır. Taksim'de, bugün Gezi Parkı'nın bulunduğu yerde eskiden bulunan Topçu Kışlası'nın karşısındaki Talimhane Meydanı, genişçe bir alan olduğu için ideal bir top alanıydı. Galatasaray Lisesi'ne olan yakınlığı da meydanın bu amaçla sık sık kullanılmasını sağlıyordu. Bu alan, deyim yerindeyse "herkesin"di. Futbola meraklı tüm gençler, Rumların kurmuş olduğu kulüplerin oyuncuları burada futbol oynardı. (Okula giden küçükler de burada duraklar, ağabeylerinin egzersizlerini seyrederken bir gün burada top oynayabilmenin hayalini kurarlardı.) Talimhane'nin bir kenarında Galatasaraylı gençler çalışırken, diğer tarafında Tatavlalı gençler idman yapardı. Sadece futbolcular mı? Topçu askerler de askerî talimlerini burada yapardı. Anılardan edindiğimiz bilgilere göre, öğleden sonra futbolcular meydanı boşaltır, kıyı-

1. *Galatasaray ve Futbol*, s. 84.

ya çekilirler, kışlanın askerlerine bırakırlarmış. Kenarda bekleyen genç futbol meraklılarının, talimlerin bitmesini sabırsızlıkla beklemelerini hayal etmek çok güç olmasa gerek.

İstibdatın, yasağın bu en koyu döneminde Türk topçuların bir araya gelmesi de epey sıkıntılıydı. Bu yüzden "gözden ırak" çayırlar bulunur, oralara gidilirdi. Şişli'de Bulgar Hastanesi'nin karşısındaki rüzgârlı tepe, Tatavla sırtı ve çayırı, Bakırköy, Baruthane, Karagümrük, Çukurbostan, Süleymaniye, Güzelbahçe, Baltalimanı... Bu çayırlık alanlar, Galatasaray'ın "gezgincilik" döneminin mekânlarıdır.

Ama gerçek hedef, "ötekiler"in sürekli maç yaptığı Kadıköy'ün çayırlarıdır. Çünkü oradaki Papazınbağı Çayırı, futbol stadına benzeyen tek yerdi. Orada oynamak, futbola tutkuyla bağlanmış her genç için adeta bir rüya gibiydi. İstanbul'da başlayan ligde sadece dört takım vardı: Kadıköy, Moda, Elpis ve Imogene... Bu dört kulüp de Kadıköy'ün birbirine çok yakın, hatta yan yana iki çayırında, Kuşdili'nde ve Papazınbağı Çayırı'nda oynuyorlardı. Bu çayırlarda "gol direkleri" vardı! Dümdüz kireçli çizgileri vardı! Bu çayırlar önceleri açıktı. Giriş serbestti. Herkes gelebilir, herkes seyredebilirdi. 1908 yılında ilan edilen İkinci Meşrutiyet'le tanınan dernek kurma serbestliği sonucunda, İstanbul'da kurulan Türk kulüplerinin sayısı çığ gibi arttı; Anadolu, Beykoz, Vefa futbol kulüpleri o yıl tescil edildi. Kısa zamanda Türk kulüplerinin sayılarındaki bu artış, İstanbul'da yeni bir ligin kurulması ihtiyacını doğurdu. Maçlar resmî tatil günü olan cuma günleri oynanacağından Cuma Ligi adı verilen yeni bir lig kuruldu. Takımların sayılarının hızla artmasıyla, İstanbul'da futbol alanlarının sayısı da çoğalmaya başlamıştı. Papazınbağı, sadece düz bir çayır olmaktan çıktı. Çayırın dört bir yanı tahta perdeyle örtüldü. İçeri girmek "duhuliye" ücreti karşılığı mümkündü artık.

Anadolu yakasında Kadıköy'deki Kuşdili Çayırı, şimdiki stadın bulunduğu yerdeki Papazın Çayırı, Yoğurtçu Deresi yanındaki Altınordu'nun Kördere Çayırı, Dereağzı'nda Kemikçi Çayırı, Baklatarlası, İbrahimağa sahası ile Rumeli yakasında Taksim, Talimhane, Bakırköy, Baruthane, Karagümrük, Çukurbostan, Süleymaniye, Güzelbahçe, Beyazıt Harbiye Nezareti sahaları ve Boğaz'ın Anadolu kesiminde ise Anadoluhisarı, Küçüksu Er Meydanı, Beykoz Ortaçeşme sahaları mevcut sahalara eklenmişti.

Artık İstanbul'da pek çayır da kalmadı. Eski çayırların bir kısmının yerine stat yapıldı, çoğu ise yok oldu, betona kurban edildi.

Prof. Semavi Eyice geçmiş ve bugünü karşılaştırırken hepimizi hüzünlendiriyor aslında:

> Ben lise talebesi iken, yani 1940-45'lerde İstanbul'un çayırları vardı. Kağıthane, Göksu Çayırı vardı. Kadıköy'de Fenerbahçe, Kuşdili Çayırı, Haydarpaşa'da İbrahimağa Çayırı vardı. Bunların hepsi bitti. Haydarpaşa Çayırı'na koskoca market yapıldı. İstanbul'un çayırları meşhurdu, şimdi hiçbiri kalmadı. Hâlâ İstanbul'un güzelliğinden bahsediliyor. Güzel nedir? Geriye ne kalıyor? Anlayamıyorum.[1]

1900'lerin ilk on yılında futbolun oynandığı belli başlı çayırlara sırasıyla bakalım.

Adını padişahın av kuşlarını yetiştiren kuşbazlardan alan, 1900'lü yılların başında piknik, panayır gibi etkinliklerin düzenlendiği, sonraki yıllarda bayram yeri olarak kullanılan Kuşdili Çayırı, 1900'lerin başında futbol karşılaşmalarına sahne oldu. Bugün tramvay deposu olarak bilinen hangarda Kuşdili Sineması vardı. Uzunlamasına yapılmış tek katlı binanın hemen hemen hiçbir lüksü yoktu. Buna rağmen Kuşdili Sineması, Hamdi'nin Gazinosu ve bunların yer aldığı Kuşdili Çayırı Kadıköy'ün gözde eğlence yeriydi. Kemani-i Şehir Memduh Efendi, Kuşdili'nin efsanevi kemanesiydi. Her zaman şık ve siyah elbise giyer, en kaliteli kravatları takar, kolalı gömlek kullanırdı. O zamanlar keman çalmak isteyenlerin idealiydi. Bir gün Çamlıca'da, bir musiki toplantısında yakın bir köşkte oturan tanınmış bir aileden bir hanım onu dinlemiş, âşık olmuş, dedikodular almış yürümüştü. Loncadan yetişen Memduh Efendi Divanyolu'ndaki evinde oturur, Arif'in Kıraathanesi'nde, ramazan aylarında döneminin ünlü sanatkârlarıyla Fevziye, Şems kıraathanelerinde, sair günler Eptalipos ve Gülistan gazinolarında fasıla çıkardı. Yaz günleri ise Kuşdili ve Çırçır'da gözükürdü. Memduh Efendi 1938 yılında İstanbul'da öldü, Edirnekapı Tokmaktepe Mezarlığı'na gömüldü.[2]

Kuşdili'nin eski havasını ve Hamdi Bey'in bahtsız sonunu Müfid Ekdal şöyle anlatıyor:

1. http://www.tayproject.org/haberarsiv20096.html.
2. Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, (2 Cilt), MEB Yayınları, İstanbul, 2000.

Şimdiki adı Kızıltoprak Polis Karakolu olan yerde daha evvel Kuşdili Karakolu vardı. Karakol yanındaki yazlık sinemada geceleri film gösterilir, bazen de tiyatro oynanırdı. Hamdi'nin Gazinosu, Kuşdili Sineması, her yaz kurulan ip cambazının karşılıklı dikilen yüksek direklere geriliş teli, dondurmacısı, koz helvacısı, kâğıt helvacısı, macuncu, şerbetçi ve seyyar fotoğrafçıları ile yaz akşamları Kuşdili Çayırı bir huzur ve eğlence yeri olurdu. Yaşlı hanımlar yere serdikleri küçük seccadelerde otururlar, gençler devamlı gezer ve gönül maceralarına ışık tutacak bakışlar ararlardı. Çayır, bayram günleri daha da hareketlenirdi. Seyyar muhallebiciler, köfteciler, simitçiler, şam tatlıcıları Kuşdili Çayırı'nı doldururlardı. Hamdi'nin Gazinosu, çayırın dere kenarındaki ağaçların bulunduğu araziye kurulmuş yazlık bir bahçeydi. O zamanlar Kadıköy'ün en aranan yeri olarak isim yapmıştı. Akşamdan sonra gazinoda musiki faslı başlar, çayırda gezenlerle Kurbağalıdere'de sandalla dolaşanlar karadan ve dereden yavaş yavaş bahçeye yanaşarak para vermeden faydalanırlardı. Kuşdili'ndeki Şehbal Tiyatrosu ile Hamdi Bey'in gazinosu kendi ürettikleri elektrikle aydınlanırlardı. 1927 yılına dek akşamları geceleri herkes tarafından aranılan, deresi, sandalı, mehtabı, içkisi, musikisi ile isim yapan gazinonun müşterileri, dans modasının başlamasıyla Belvü, Mühürdar'a kaymaya başladı. Günden güne tenhalaştı. 1928 yılında müşterisizlikten ve borçlarından bunalan Hamdi Bey kendini gazinonun bahçesindeki bir ağaca astı.[1]

1980'li yıllarda, semt pazarının kurulmasıyla birlikte ağaçlar birer birer yok edilerek çayır doğal dokusunu kaybetti ve beton bir alana dönüştü. Salı Pazarı, sadece orta yaşı geride bırakanların hatırlayabildiği ismiyle Kuşdili Çayırı, Kadıköy'ün imar görmemiş son alanıydı. 1930'lardan itibaren burada kurulan, zamanla markalaşan ve ünü kent dışına taşan, gıda maddesinden ihraç fazlası tekstile her şeyin bulunduğu halk pazarı, 2008'in son ayında Hasanpaşa'ya taşındı. Tümüyle boşalan alan İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından otopark olarak işletiliyor; şimdilerde de AVM planları yapıldığı ortaya çıktı.

Kısaca Papazın Çayırı, Papazınbağı Çayırı veya sonraki adıyla Union Club Sahası, günümüzde Fenerbahçe Ülker Stadyumu'nun ol-

1. Müfid Ekdal, *Bizans Metropolünde İlk Türk Köyü Kadıköy*, Kadıköy Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, İstanbul, 1996.

duğu yer olarak bilinse de, aslında eski haritalara bakarak yerini tam olarak belirlemek gerekirse, stadın karşısındaki, bugün motosiklet satıcılarının olduğu bölgedeydi. Bu bölümün fotoğraf albümünde bulacağınız harita, Fahrettin Türkkan Paşa arşivinde bulunan, Antoine Hekime'in çizdiği 1900 tarihli Kadıköy haritası.[1] Haritadan da anlaşılabileceği gibi, sultana ait bu çimenlik alan, "Papazın Bahçesi", bugün Fenerbahçe Stadı'nın bulunduğu yerin karşısına düşüyor. Bu alanda ilk olarak 1900'lerin başında, İstanbul'da yaşayan İngiliz ve Rumlar futbol oynamaya başladı. 1908'de; dönemin padişahı II. Abdülhamid'in doktoru Cemil Topuzlu'nun önerisiyle kurulan Union Club, maçlarını oynamak amacıyla alanı, yıllık 30 altın karşılığında kiraladı. Bu yüzden Union Club Sahası olarak anıldı. 1929'da saha, Fenerbahçe tarafından kiralandı. Sahada; 1931, 1934 ve 1948 yıllarında genişletme çalışmaları yapıldı. 1965'te ise yıkılarak yenilendi.

Bir zamanlar "Vitoz" adıyla anılan Güngören Köyü'ndeki Çırpıcı Deresi'nin iki yakasındaki alan olan Çırpıcı Çayırı, sadece ilk günlerin futbol çayırı değil, esas olarak İstanbul'un en namlı mesire yerlerinden birisiydi. Halk Hıdırellez'in ilk haftalarından itibaren kışa kadar her cuma akın akın Kâğıthane'ye, Göksu'ya gittiği gibi buraya gelirdi. Çırpıcı Deresi'nin iki yakasını da yakın zamana kadar var olan köprüler içinde Davutpaşa fırınının önünde bugün dahi kullanılan Genç Osman Köprüsü çok ünlüydü. Bu köprünün bir başka özelliği Avrupa'yı İstanbul'a, İstanbul'u da Avrupa'ya bağlayan Topkapı yolunun üzerinde olmasıydı. Köprünün kitabesi 1960'lara kadar yerinde durmaktaydı. Bu kitabe bir kamyonun çarpması sonucu parçalanıp dereye düştü ve imha oldu.

Çırpıcı Çayırı'nın Bakırköy sınırlarında kalan güney kesimindeki Veli Efendi Çayırı, adını Şeyhülislam Veliyyüddin Efendi'nin kendisi-

1. Carlos Gunnera mahlasıyla yazan tarihçi C. Argun'a göre "Papazın Çayırı", uydurulmuş bir tanımlama olabilir: "Union Club sahasının Papazın Çayırı olduğuna dair bir referans bulamadım, hatta bu sahanın evveliyatıyla ilgili tek bir işaret yok. Eski Silahtarağa Sahası deniyor, onu da bulamadım. Çayır dersen Kuşdili Çayırı var. Papaz dersen Bağdat Caddesi'nin hemen öte tarafında, bugünkü motosikletçilerle tren yolu arasında kalan bölgede bir Papas Baghçesi var. Ha oralar komple Papazın Bahçesi'ydi de cadde geçti bölündü de olmaz zira o yol da Bizans'ın İznik yolu. Papazın Çayırı'nı ilk kim uydurmuş, papaz kimmiş, bu işte gerçeklik payı var mı, bilen varsa bir adım öne çıksın." (https://medium.com/@cargun/) Yine de Gunnera'nın yazdığı gibi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda bulunan haritada ("Plan de Cadikeuy côte d'Asie") Papazın Bahçesi adı duruyor ve yeri de bugünkü stadın tam karşısı.

ne tahsis edilen arazi üzerinde bir çiftlik kurmasından sonra alınış. Kitap meraklısı Veliyyüddin Efendi'nin kurduğu o çiftliğin içine yaptırdığı mescit ve çeşme gibi yapıların bugün izine rastlanmıyor.

Biraz da futbolun ilk döneminin "tipik bir sezonu"na göz atalım. İstanbul'da bir yıl nasıl geçerdi? Futbol ne zaman oynanırdı? Futbolu çok seven gençler neler yapardı? 1900'lerin bugün artık tamamen unutulmuş ruhuna bir yolculuk yapalım birlikte.

Gerçi küresel iklim değişikliği her şeyi –belki de sonsuza kadar– değiştirdi ama geçmişe doğru ufak bir yolculuğa çıktığımızda hemen anlıyoruz ki, eski İstanbul'da her şeyin bir zamanı vardı. Bu "zamanlar" geldiğinde, İstanbul yüzyıllardır pek değişmeyen o zamanın ruhuna bürünürken, İstanbul halkı da o "zaman"a özgü gelenekleri, rutinleri, heyecanları, zevkleri, kısacası o zamanın ruhunu yaşamaya başlardı.

Tersten, ilkbahardan başlayalım.

Mart ayı ortalarında futbol oynanan çayırlar "kapatılır", girişlerine inzibatlar yerleştirilirdi. Neden mi? Padişahın atları için! "Hazine-i Hassa" adıyla anılan, padişahın şahsi gelir ve mallarından olan atların yiyecekleri, tam da o aydan itibaren bu çayırlarda büyümeye başlardı. Ruşen Eşref'in deyimiyle:

> Çayırlar, çimler büyüsünler diye geliş geçişe yasak edilip, dört başlarına Arnavut kılıklı, Trablus kuşakları üzerlerindeki fişek dolu kemerleri altıpatlar tabancalı silahşör bekçiler dikilince kapanırdı!.. Bu çayır bekçileri, "hakemler gibi" tiz düdükler çalarlardı; bazı öfkeli seyirciler gibi ağız dolusu tehdit savururlardı, dinlemeyenlere ellerindeki kalın sopaları gösterirlerdi... Onlar padişah adına bir nevi çayır zabıtası idiler!.. Onlar bu koruma işinin başına dikilince ve hakem düdüklerini çalınca bütün maçlar birden paydos olurdu!..[1]

Peki, futbol tatile girdiğinde neler olurdu? Hangi "mevsim" gelirdi? Baharın, hayatı, doğayı canlandırdığı bugünlerde, çayırlar bin bir çiçeğin büyümeye başlamasıyla adeta birer tabloya dönüşürdü. Doğanın yeniden uyanması, futbol mevsiminin kapanmasıyla birlikte futbol oynayan gençleri, bir başka yöne sevk ederdi. Gençliğin diri

1. *Galatasaray ve Futbol*, s. 89.

ateşiyle coşan yürekler, aşka doğru yelken açmak için gün sayardı. Gerçi okul da vardı, tam da o dönemde okulda dersler çoğalır, sınavlar ve ödevler bastırırdı. Ancak yaşları o dönemde 16-19 civarında olan ilk "futbolist"leri ve onlara özenen diğer gençleri kim tutabilirdi ki? Hayaller, kadınlar, geziler, gezintiler, bakışmalar, piyasalar dönemi yaklaşmaktaydı. Sonbahar ve kış mevsimlerinde futbola ev sahipliği yapan çayırların yeni işlevi, yeni "zamanı" geliyordu... Artık çayırlarda futbolcular değil, bütün İstanbullular vardı! Bu "aşk kokan günler"i kurucumuz olağanüstü bir üslupla anlatır:

> Olgun başaklar gibi yükselmiş çimenler ve çiçekler arasındaki her dönemeci gözden bir zevk cihanı saklayan, göze bir başka zevk cihanı açan o kıvrım kıvrım izlerde yavaş, ürkek, fakat istekle bakışlı; çekingen gülümseyişli lavanta kokan ipek mendillerle, daha doğrusu o mendillerin kenarlarındaki renklerle söyleşir, içini usulcacık açar, emelinin işaretini hiç belirsiz gibi verir öyle gayet tutumlu, fakat öyle derinden derine âşikâne bir dönüp dolaşma olurdu ki saat, ikindiye yakın zamandan akşam ezanı zamanına doğru ilerledikçe büsbütün kalabalıklaşır ve coşkunlaşırdı...[1]

Havalar açık giderse, Hıdırellez öncelerinden hemen mayıs sonlarına kadar tüm hızıyla devam ederdi bu güzel günler. Ama ilkbaharın sonunda çayırların biçilme zamanı gelirdi. Oraklarla biçilen çimenlerin toplanmasıyla "sıfır makineyle kestirilmiş delikanlı saçlarının çıplak bıraktıkları yamrı yumru başlar"a dönerdi o güzelim çayırlar!.. Ruşen Eşref, bahsettiğimiz "çayır gezintisi" âlemi dönemini, derslere çalışma zorunluluğu yüzünden tam anlamıyla yaşayamadıklarından yakınır:

> Hepsini, hepsini arkada bırakarak, fakat gönüllerimiz oralarda kalarak, gölge basmış mütalaathanelerin hüzün verici sessizliğine kucak kucak dışarı hayatı lezzeti de dolu olarak dönerdik.[2]

Çayır bekçilerinin görevleri mayıs ayında biterdi. O aydan itibaren çayırlar biçilmeye başlanırdı. Yerlere sıra sıra serilen ot balyaları

1. *Galatasaray ve Futbol*, s. 85.
2. Agy., s. 86.

arasına İstabl-i Amire (saray ahırı) atları beşer onar yayılırlardı. İstanbul'un başka zamanları da çayırların hazırlığıyla birlikte giderdi. Nisan ayının ortaları "lale zamanı"ydı, mayıs ayında fırtınalar ve bahar rüzgârları olurdu, ardından ay sonuna doğru "toprakların sulardan çekilmesi" zamanı gelirdi. Haziran ayından itibaren İstanbullular "sulara gitme" hazırlıklarına girişirlerdi. Temmuz ayında sıcaklar artar, ağustosun son haftasında leylekler gitmeye başlardı. Eylül sonlarında ilk güz yağmurları yağmaya başlar, çayırlar yeniden "körpe bir yeşil yüz" bağlamaya başlayınca futbol mevsimi açılırdı. Çayırların kesilmesiyle beraber Kuşdili'nde ve Papazınbağı'nda, tiyatro eğlenceleri faslı açılmış olurdu!.. Eski misk kokulu Kuşdili Çayırı bu fasılda, adi günlerde ıssız bir çorak tarla meydanı halini almış olurdu!

İstanbul'da her mevsimin bir sporu vardır. Sporu o zamana kadar güreş, cirit ve okçuluktan ibaret olarak bilen İstanbul ahalisinin azınlığı için ise "yaz sporları" dönemi başlıyordu. Moda İngilizleri, Küçük Moda'da yaptırdıkları bir kortta tenis oynarken, Kuşdili Çayırı'nda ise kriket maçları başlardı. Bembeyaz pantolonları ve keten gömlekleriyle Moda İngilizleri, Kuşdili'ne kriket oynamaya giderlerken "farklı"ydılar. Kendi aralarında oynarlardı bu sporu başlangıçta. Seyircisi de fazla olmazdı. Nedense Türkler sevememişti bu sporu. Bunun en büyük nedeni elbette "fakirlik"ti. Kriket (ve tenis) çok masraflı bir spor sayılırdı. Ekipman gerekiyordu. Raket, file, kort, diz siperi, altı lastikli beyaz pabuç, beyaz fanila, pantolon; Arteks gömlek... "Kapitülasyonlu İstanbul"da bu sporlar İngilizlerindi. Onlar tellerle çevrilmiş alanlarında "tenislerini oynarlar, çaylarını içerler, keklerini yerler ve sadece kendi aralarında sohbet" ederlerdi. Türklere ise sadece seyretmesi kalıyordu! Ruşen Eşref, "Evet öyle işte," der ve devam eder: "Kendi payıtahtımızda yabancı ortada aristokratik oyuncu ve rolcüydüler. Bizler de bir kenarda, eli ermez, gücü yetmez paryamsı seyircilerdik..."[1]

İngilizler Kuşdili'ndeki kriket, Moda'daki tenis "partileri"nin yanı sıra polo sporu da yapıyorlardı. Paşabahçe'de yalıda oturan Galatasaraylı meşhur defans oyuncusu Adnan İbrahim (Pirizade), Büyükdere Çayırı'nda İngilizlerin "polo" maçı yaptığını anımsıyor. Daha sonraki yıllarda, 1911'de, Galatasaray da özenerek yine İngiliz

1. *Galatasaray ve Futbol*, s. 92.

icadı bir spora merak saldı. "Tıpkı İngilizler gibi" bembeyaz giysileriyle patenli hokey takımı kurdular, fotoğraflar çektirdiler. Galatasaray patenli hokey takımı, 1923 yılına kadar maçlar yapmaya devam etti. Çok da başarılı sonuçlar aldılar. Ancak çok az sayıda takım olduğu için, bu sporun bir "ligi" hiç olamadı. Takımda Hasnun Galip, Ahmet Robenson, Bekir Sıtkı gibi futbolcular da oynardı. Ama kalıcı olamadı bu spor, yabancılar da şehirden gidince tamamen unutuldu.

Ama futbol bambaşkaydı. Çayır ve top yeterliydi, forma bile şart değildi! Futbol, diğer "teçhizatlı, masraflı" sporlardan olmadığı için her zaman popüler ve her zaman demokratikti! Kriket ve tenise "uzak kalan" gençler, Papazınbağı'nda yine futbol oynamaya devam etmeye çalışırlardı. Cuma-pazar günleri antrenmanlarla, giderek çoğalan Galatasaraylı futbolcuların oluşturdukları birden fazla "tim"in kendi aralarında "gayet hususi" maçlarıyla sezona kendilerini hazırlarlardı. Yasaklar Boğaziçi çayırlarında söz konusu değildi. Çünkü bu semtler daha futbolu bilmiyorlardı! Üstelik meraklı seyircisi de yoktu. Zaten Kuşdili ile Papazınbağı çayırlarında artık futbol değil, tiyatrolar hüküm sürüyordu. Futbolun kışına daha çok vardı! Futbolun "sahibi" İngilizler, bu "ara zaman"da topa ayak sürmezdi. Galatasaraylılar ise mektebin tatilinden istifade ederek, nerede sessiz ve meraklısı olmayan bir semt bulurlarsa orada bütün yaz, daha çok hafta arasında egzersiz fırsatını hiç kaçırmazdı.

İstanbul'un "futbol mevsimi" eylül sonunda başlardı. 1904 yılında kurulan İstanbul Futbol Ligi'nin (Constantinople Football Association League) öncüsü James La Fontaine isimli bir tüccardı. Henry Pears ve Horace Armitage da bu ligin kurulmasında büyük emekleri olan diğer isimlerdi. La Fontaine İngiltere'de özel bir şilt getirtmişti. Planlanan organizasyona göre, on yıl sürecek ligde en çok kazanan takım şildin sahibi olacaktı. Şildin hikâyesini birazdan anlatacağız.

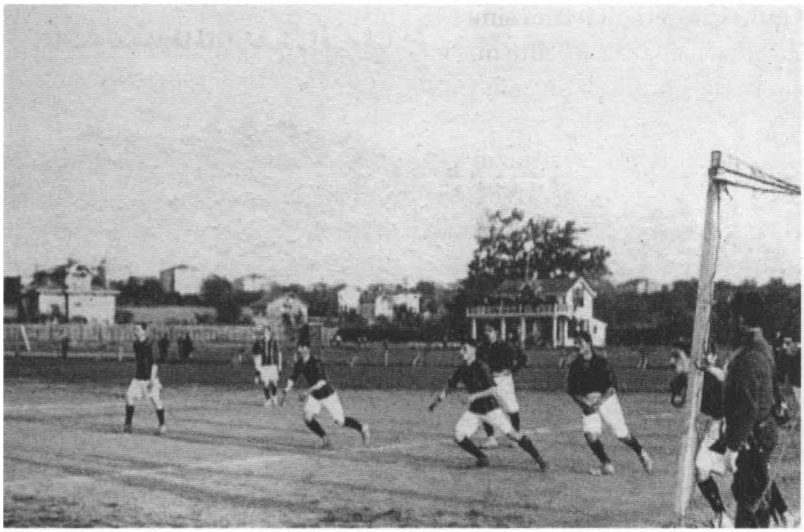
İstanbul Ligi, mart ayı ortalarına kadar sürerdi. Yaklaşık beş ay. İki saha kullanılırdı: Papazınbağı ve Kuşdili çayırları. Bir sezonda ligin her kulübü (ki en fazla altı takım olmuştur, 1909-1910) tıpkı şimdiki gibi gene iki defa karşılaşırdı. Mekteb-i Sultani ve Saint-Joseph okulları da eylül başında açılırdı. Ruşen Eşref o dönemi anımsarken, "O devirde futbol, çayırların böyle açılıp kapanmasıyla ilgiliydi.

Onun için futbolun mevsimi o devirde şimdikinden kısa sürerdi. Ve iki çayırda pazarları çifte maç yapılırdı. Hoş, o zamanlar kulüplerin sayısı da şimdikinden azdı ya!.."[1] der.

Veee... tekrar yazımızın başına dönüyoruz. Doğanın sonsuz ritmi tekrar ediyor. Kışın yağmurlarından sulana ıslana ve çamurlarıyla çiğnene yuğrula gelişmeye yüz tutmuş çayırların "hapis zamanı" geliyor yeniden. Geçen iki mevsim boyunca üzerlerinde bir yandan bir yana çiçekler gibi dalgalanmış renkli renkli futbol gömlekleri çayırlardan uzaklaşıyor... Altıpatlar tabancalı silahşör bekçiler çayırların başına dikiliyor yine!..

Evet, ne demiştik? Eski İstanbul'da her şeyin bir zamanı vardı...

1. *Galatasaray ve Futbol*, s. 94.



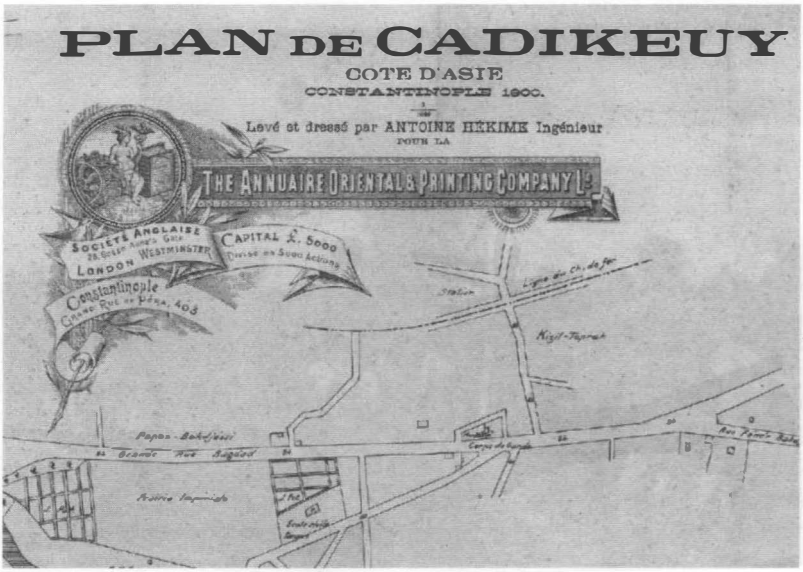
ÇAYIR DERBİSİ – Galatasaray ile Fenerbahçe arasında, Papazın Çayırı'nda oynanan maçtan bir görüntü. Arka tarafta seyirciler için yapılan veranda görülebiliyor. 17 Ocak 1909'da gerçekleştirilen ve iki takım arasındaki ilk maç olma niteliği taşıyan dostluk maçı, 2-0'lık Galatasaray galibiyetiyle sonuçlandı.



İDMANCI-SEYİRCİ HEP BERABER! – İstanbul çayırlarının ilk dönemlerini temsil eden bu harika fotoğraf, Galatasaray Beyoğlu Müzesi'nde bulunuyor. Fotoğraf, büyük olasılıkla Papazın Çayırı'nda çekilmiş.



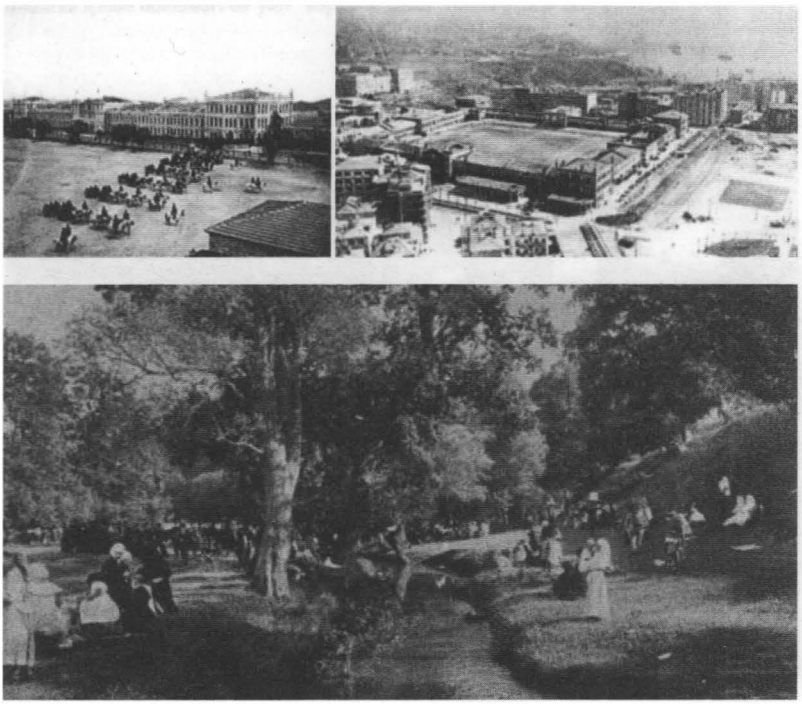
TATAVLA BAYIRI – Harekât Ordusu'nun İstanbul'a girişini gösteren bu eski kartpostal, Galatasaray'ın ilk futbol mekânlarından olan, bugünün Kurtuluş semti olarak anılan Tatavla bayırını da günümüze taşımış...



"PAPAZ BAHÇESİ" – Papazın Çayırı (ya da bahçesi), oğlu Ömer Türkkan'ın bağışıyla halka açılan Medine müdavii Fahrettin Türkkan arşivinde bulunan bu eski haritada görüldüğü gibi, bugünkü Fenerbahçe Stadı'nın karşısına, yani yolun karşı tarafına denk düşüyor.

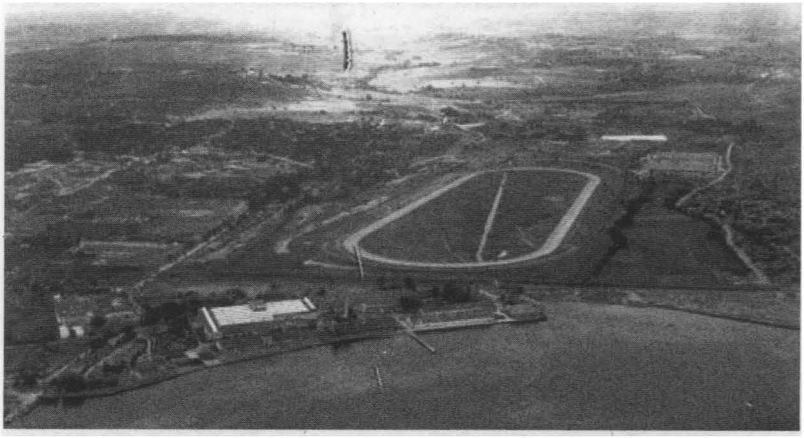


"EGZERSİZ" TALİMHANESİ – Liseye yakın olduğu için Taksim Meydanı'ndaki Topçu Kışlası Galatasaray'ın ilk futbol mekânı oldu. Askerlerin her gün yaptığı talimlerden dolayı "Talimhane" olarak anılan, bugünkü Gezi Parkı'nın bulunduğu yer, Galatasaraylıların "egzersiz talimleri"ni, Tatavla gençleriyle paylaşarak yaptıkları yerdi... (Alttaki resim, futbol oynanan bir diğer çayır olan Kâğıthane'nin Deresi'nin 1900 yılındaki görünümü.)





BİRBİRİNİN DEVAMI İKİ ÇAYIR – Bugünkü Veli Efendi Hipodromu'nun bulunduğu yerde olan Veli Efendi Çayırı (altta) ile onun devamı olan ve bugün Zeytinburnu sınırları içerisinde olduğu düşünülen Çırpıcı Çayırı (üstte), İstanbul'un futbol meraklısı gençlerinin ve kurdukları takımların kullandığı futbol çayırlarındandı. Çırpıcı Çayırı'ndan geçen dere, Zeytinburnu'ndaki deri atölyeleri tarafından 1950'lerden itibaren tamamen zehirli hale getirildi. Bugün Çırpıcı Çayırı'ndan çok az bir yer kalmış durumda ve park olarak kullanılıyor.





"SOYUNMA ODASI"! – Galatasaray Lisesi çıkan yangın sonrası geçici olarak Beylerbeyi'ne taşındığında, Galatasaray kurucuları yukarıda gördüğünüz Karacaahmet Mezarlığı'nın duvar dibi yolundan Kadıköy'e yürürler, maçlarını yaptıktan sonra aynı yoldan geri dönerlerdi. Tabii mezarlık içinde buldukları bir yeri "soyunma odası" haline getirerek!

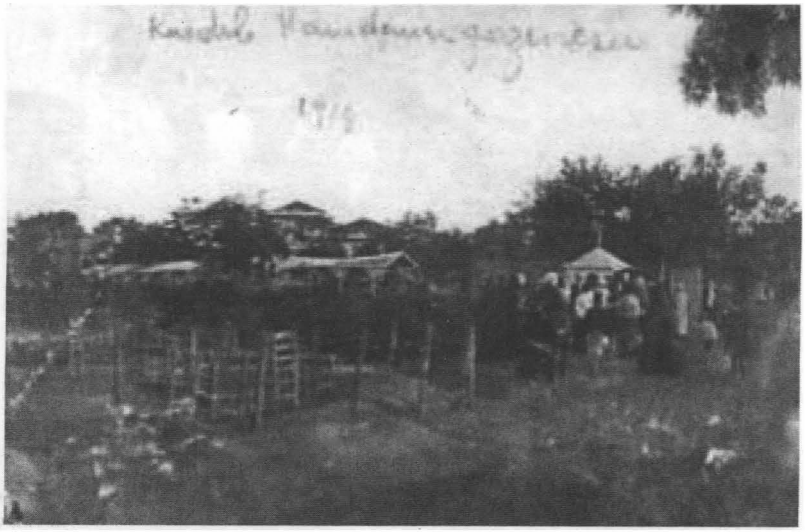


HEVES! – "İngilizler gibi bembeyaz keten gömlekler ve beyaz pantolonlarla oynamak.." Galatasaraylı sporcuların bu büyük hevesi 1910'lu yıllarda Galatasaray patenli hokey takımının kurulmasına yol açtı.



DERENİN KENARINDAKİ GAZİNO – Eskiden Salı Pazarı'nın kurulduğu, bugün otopark olarak kullanılan Kuşdili'nin 1900'lerdeki görünümü (üstte).

1920'lerin sonunda müşterisizlikten ve borçlarından bunalıp intihar eden Hamdi Bey'in Kuşdili'ndeki gazinosu (altta). "Kuşdili" şiirinde Oktay Rifat, yıllar sonra bile o çayırı en eğlenceli, piyasalı haliyle anlatıyor: "Param olsa satar mıydım/Kahverengi elbisemi/Damalı gömleğimi giyerdim/Alaca mendili takardım/Kuşdili'nden geçerdim/Param olsa satar mıydım/ Kahverengi elbisemi."





12. BÖLÜM

"ESAS" KURUCULAR

HENRY PEARS, JAMES LA FONTAINE, HORACE ARMITAGE

2007 yılının Eylül ayıydı. Bu topraklarda boy veren futbol denen oyunu başlatan en önemli üç isimden birinin, Horace Armitage'ın kızı Sasha ve torunu Julie, babalarının/dedelerinin izlerini bulmak için İstanbul'a geldiler.

Ne yazık ki yurtdışındaydım. Buluşamadık. Galatasaray için bu kadar önemli bir ismi Galatasaray Kulübü içerisinde tanıyan da yoktu bilen de. Yokluğumda kızının ve torunun bu keşif gezisinin en önemli ayağı olan Galatasaray kısmı maalesef eksik kaldı.[1] Çok kısa bir süre oynadığı Fenerbahçe'nin müzesini ziyaret etmişler. Ne yazık ki o talihsiz yangın sebebiyle onlarda da o döneme ait fazla malzeme olmadığını biliyoruz.



Oysa Horace Armitage, Galatasaray'ın belki de futbolu "futbol gibi" oynamasını sağlayan, ilk teknik direktörlüğünü yapan, ilk şampiyonluğunu kazandıran, kısacası Galatasaray'a eşik atlattıran bir isimdi.

1. Daha sonra internet kanalıyla o zamanki yokluğumu elbette telafi ettim. Galatasaray Spor Kulübü'nde ne yazık ki herkes ve her şey sadece futbola odaklı olduğu için, "dışarıdan" gelen bu tip aramalara yanıt verebilecek kimse olmazdı. O dönemde kulüp dışında olmama rağmen sanıyorum *Galatasaray* dergisini çıkarıyor olmamdan ötürü "şahsıma" yönlendirilirdi. Galatasaray'ın bu tip başvurulara rahatlıkla yanıt veren ve elinden gelen her türlü yardımı yapan birimleri ya da en azından doğru isimlere yönlendirebilecekler sanıyorum artık var.

O gelene kadar, Galatasaray Lisesi'nde oynayan gençler futbolu daha çok "rugby" tarzında oynuyorlardı.[1] Ali Sami, Horace'ın 1908'de aralarına katılmasıyla futbolun nasıl oynanması gerektiğini öğrendiklerini anlatır. Nitekim ertesi yıl, Horace'tan öğrendikleriyle ve Horace'ın "teknik direktör"lüğünde ilk kupayı alırlar, ardından bir tane daha, ardından bir tane daha... Horace Armitage'ın Galatasaray'da geçen üç yılı, onlara üç şampiyonluk getirdi.

İşte bu kadar önemli bir isimdi Horace Armitage.

Horace'a arkadaşları Orest diyordu. Orest, İstanbul'da yaşayan ve ticaretle uğraşan genç bir İngiliz'di.

İstanbul'da futbolun ilk kez başladığı 1900'lerin ilk yıllarında Kadıköy'deki çayırda, kendi kurdukları tahta kaleler ve kireçle ayırdıkları saha çizgileri içinde ilk futbol maçlarını oynayan İngiliz gençlerinden biriydi.

Peki diğerleri kimlerdi?

En önemli üç isim demiştik. Biri futbolu oynayan ve Türk gençlerine öğreten Orest'ti. Diğer iki isim ise iki iş adamıydı.

"Ata sporu" olarak gördükleri futbolu seven ve Konstantiniye'de, oturdukları semt olan Kadıköy'de, Moda'da hafta sonları aralarında oynamak isteyen iki İngiliz. Biri tüccar, diğeri avukat.

İstanbul'a yerleşmiş Levanten bir ailenin futbol tutkunu oğlu olan James La Fontaine[2] ve yakın arkadaşı Henry Pears.[3]

1. Osmanlı İmparatorluğu topraklarında rugby'den bugünkü kurallı futbolu o dönemde tanımlayan kavram olan "association futbol"a geçiş hakkında Melih Şabanoğlu, kitabında oldukça ayrıntılı bilgi veriyor: Melih Şabanoğlu, *Kuruluş: Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Spor Kulübü'ne Türkiye'de Futbolun Erken Çağı (1904-1907)*, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

2. "James La Fontaine 1881 doğumlu. 1900'lerde futbol oynuyor. Babası İzmir'de vefat edince ailenin İstanbul'daki işleriyle ilgilenmek için İstanbul'a geliyor. Çok enteresan, İzmir'deki ligi de o kuruyor. Pek muhtemeldir ki, İzmir Ligi İstanbul'dakinden daha eski... Buraya geldiğinde Moda Kulübü var, Constantinople Spor Kulübü'ne bağlı... İstanbul'da rastladığım ilk kulüp Club de Constantinople dedikleri bir kulüp, merkezi de Beyoğlu'nda. Birçok kulüp onun içinden doğuyor, kuruluyor. La Fontaine baskın bir karakter. Moda Kulübü'nü kendisi kurmadığından o kulüpte rahat hissetmiyor kendisini. O nedenle kuruyor Kadıköy Kulübü'nü. Rumları, Türkleri ve birkaç İngiliz'i yanına alıyor ve yönetiyor. Sonra da bütün futbolu o yönetiyor. James La Fontaine bu toprakları hiç terk etmemiş. Mezarı İzmir'de. Birinci Dünya Savaşı'nda, İngilizlerle savaşa girdiğimiz sırada Çorum'da tutulmuş. 1932'de hayatını kaybetmiş." Mehmet Şenol, "Osmanlı Melekleri: Mehmet Yüce İle Söyleşi", *Galatasaray*, Sayı 139, Eylül 2014.

3. Henry Pears aslında ilk ligin kurulması sırasında ipleri elinde tutan adam. Babasının adını taşıyan Henry Pears, babasının hastalığı nedeniyle gidip yerleşecekleri Kahire yolculuğu sırasında uğradıkları İstanbul'da kalma kararının ardından şehirde babası gibi avukatlık yapıyor. 1900'lerde Henry Pears artık 30'lu yaşlarında olduğu için "örgütçü" yeteneğiyle öne

James La Fontaine ismine ilk olarak, bugün için Osmanlı topraklarındaki futbolun ilk dönemini takip edebildiğimiz tek yazılı kaynak olan *The Levant Herald* gazetesinin 1900 yılında oynanan bir "futbol maçı"na dair haberinde rastlıyoruz. İngiliz gemisi *HMS Salamander* mürettabatına karşı İstanbul'da yaşayan İngilizlerden çıkarılan (ve adını "Constantinople FC" koydukları) toplama takımın –bugünkü Yoğurtçu Parkı'nın bulunduğu Yoğurtçubaşı Çayırı'nda oynadıkları maçta– oyuncuları arasındaydı. Kayıtlara göre meraklı "binlerce" kişinin izlediği bu ilk maçı yöneten de Henry Pears'tı.[1]

Yoğurtçubaşı Çayırı, İngiliz tüccarlarının yaşadığı semt olarak bilinen Moda'nın bir tür futbol çayırıydı. Levantenler, çalıştıkları Galata'dan istimbotlarıyla evlerine döndükleri Moda'yı adeta küçük bir İngiliz kasabası yapmışlardı. Whittall'lar, Giroud'lar, Maltass'lar, La Fontaine'ler... 1900'lü yıllarında başında, bu ailelerin genç olan çocuklarının uğrak yeriydi çayır. İngilizlerin ilk futbol öğrettikleri, İstanbullu Rumlar ve Ermeniler olmuştu. Ardından onları takip eden Türklerdi...

Salamander gemisine karşı oynanan maçlarda çayıra çıkan İngilizlerin listesini *The Levant Herald* vermiş. İsimlere bakınca, James La Fontaine'in kardeşi William'ı da görüyoruz.[2] Maçı yöneten Henry Pears'ın akrabası S.W. Pears ve K. Whittall... Moda'nın ünlü ailesi Whittall'lardan da takımda oynayan biri var.[3]

1899-1900 yıllarında Moda'da Yoğurtçubaşı Çayırı'nda oynanan ilk futbol maçlarına ait, bugüne kadar ulaşmayı başarmış bir elin parmaklarını bile geçmeyen fotoğraflarda ilgimi çok çeken bir isim var: Osman Efendi!

çıkıyor. Meşhur şildi ülkesinde yaptıran da o. Ligin organizasyonu da ağırlıkla ona ait. Pears'ın "İngiliz ajanı" olduğuna dair Osmanlı kayıtlarında şüpheler var. Balkan Savaşı sırasında Karadağ'da, Selanik'te olduğu rapor edilmiş.

1. *The Levant Herald*'ın haberine göre, maç 0-0 bitmiş. İki takımın tanıtımı müthiş: "Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı Kraliçesi ve Hindistan İmparatoriçesi Majesteleri Kraliçe Alexanderia Victoria'nın (I.Victoria) gambotu *HMS Salamander*'in futbol kulübü ile Osmanlı İmparatorluğu Padişahı Sultan Abdülmecid oğlu Abdülhamid Han Hazretleri'nin (II. Abdülhamid) ecnebi tebaasından mürekkeb Constantinople namındaki futbol kulübü, bir ayak topu müsabakası icra ettiler", "Osmanlı Melekleri."

2. Galatasaray'ın 50. kuruluş yıldönümü olan 1955'te, eski oyuncularına ve futbola katkı yapan kişilere hazırlanan madalyalardan biri de La Fontaine'in kardeşi William'a verilmişti.

3. Moda'daki Vitol Çıkmazı'na ismini veren Whittall ailesinin Moda'yla bütünleşmiş ilginç hikâyesi için bkz. Osman Öndeş, *Modalı Vitol Ailesi*, Tarihçi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2012.

Biz, ilk Türk futbolcusu olarak "Bobby" takma adıyla oynayan Fuad Hüsnü Bey'i (Kayacan) biliyoruz. Ama elbette 1899 yılında yukarıda bahsettiğim Yoğurtçubaşı Çayırı'nda oynanan maçları seyreden Türkler de vardı. Hatta bunların bir kısmı, bilindiği gibi "Siyah Çoraplılar" adıyla bir takım da kurmayı başarmışlardı. 1901'de kurulan bu takımın ne yazık ki çok kısa süren bir ömrü olduğunu ve dağıldığını biliyoruz. Ama işte gelin görün ki o dönem, çoğunlukla İzmir'den gelen İngiliz takımlarına karşı ilk İstanbul takımında oynayan bir Türk daha vardı. Üstelik ismiyle cismiyle oynuyordu. Hatta o takımın bugüne ulaşan tek fotoğrafında da kaytan bıyıklarıyla yer alıyordu. Orta sıra sol başta oturan Osman, İzmir'in Bournabat takımıyla oynayıp 3-0 yendikleri maçtan sonra[1] çekilen bu fotoğrafta Constantinople oyuncusu olarak ölümsüzleşmiş. Osman Efendi, o dönemde İngiliz Konsolosluğu'nda çalışıyormuş.[2]

Moda'nın futbolun doğuşundaki önemine devam edelim.

Birbirinden farklı bir şekilde de olsa, Türk futbolunu derinden etkileyen birçok ismin ve hatta kulübün doğum yuvası orası.

Osman'ın yanı sıra İngilizlerle oynayan iki isim daha var. İkisi de Modalı. Biri Fuad Hüsnü, diğeri de Hasan Basri.

Hatta, bir adım daha ileri gidelim, 1900'lerin başında Moda'nın ünlü Fransız lisesi Saint-Joseph (o zamanki adıyla Frerler) öğrencisi Mustafa Bedri.



Modalı Mustafa Bedri, Saint-Joseph'ten Mekteb-i Sultani'ye geçerken yanında bir "top" getiriyor ve Galatasaray'ın doğuşunun farkında olmadan ilk adımını atıyor [3]

1. *The Levant Tribune*, 17 Ocak 1899. "Osmanlı Melekleri."

2. İngilizlerin Osman Efendi'yi cüssesinden ve gücünden dolayı, Hayrullah Efendi'yle birlikte rugby takımında da oynattıklarını biliyoruz. Bkz: Mehmet Yüce, *Alel-ıtlak Baldın Çıplak: Hatırat, Makalat, Mülakat*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 31.

3. Ali Sami Yen, Bedri'yi şöyle anlatıyor: "Galatasaray'a 1902'de girdiğim zaman mektepte futbol oyunu bilinmezdi. Top ya jimnastikhane duvarına doğru çelinir ve geri gelirken her kimin istikametine alırsa ondan bir tekme yerdi veya dikliğine vurulurdu. Mektep hizası ne derece aşılabilirse o derece iltifat kazanılır ve bugünkü 'hoop güm'e benzer uğultuların yükselmesine sebebiyet verirdi. Rivayete göre eski jimnastikçilerimizden olup geçen sene ölen maarif müfettişlerinden merhum Bedri, Frerler mektebinden Galatasaray'a geçerken

Bir diğer Modalıya, o dönemde Saint-Joseph'te öğrenci olan Hasan Basri'ye geçelim. Hasan Basri, 1932'de yayımlanan hatıralarında Moda'yı ve James La Fontaine'i şöyle anlatıyor:

> "Bundan tam 25 sene akdem [evvel] Kadıköy'ünde Frerler Fransız mektebinde tahsilde iken eşaz oynardım. O sene zarfında Fransa'dan avdet eden bir muallim birlikte gayet cesim [büyük] bir futbol [topu] getirdi. Cesameti belki yedi numara vardı. İşte ilk futbol hevesi bundan yirmi beş sene evvel bende uyandı.
> Moda Çayın'nda yanlış olarak yaptığımız talimler o muhitte ikamet eden İngiliz tüccarlardan Mister James La Fontaine'in nazar-ı dikkatini celp etmiş ve hevesimizi takdir ettiğinden bizi reisimiz olarak haftada iki gün kendi nezareti altında çalıştırmaya başladı. Perşembe ve pazar günleri top nasıl tutulur, nasıl vurulur, hep bunlar üzerinde uğraşıyorduk. Velhasıl iki sene ve muntazam olarak yalnız topa karşı hakim olmayı az çok öğrendim... Şunu da ilave edeyim ki o tarihte İstanbul'da futbol asosyeşin olmadığından İstanbul'da bulunan İngilizler, İzmir'deki İngilizleri müsabakaya davet ederlerdi... Ben de kadim meslektaşım Hüseyin Bey'le onların müsabakasında ispat-ı vücut eder ve topları harice çıkınca Hüseyin'le beraber arkasından koşar ve ortaya atmak bahanesiyle fırsattan istifade ederek Hüseyin'le karşılıklı üç beş kere olsun vuruşurduk. Bu hareketim İngilizlerin nazar-ı dikkatini celp etmişti... [1]





beraberinde bir top getirmiş. Mektebin daha küçük sınıfına benden evvel giren Asım Tevfik de 1899 senesinde Galatasaray mektebinde bir top gördüğünü hatırlamaktadır." İzzeddin Çalışlar, *Galatasaray Arşivi: Ali Oraloğlu*, Galatasaray Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 33.

1. "Hasan'ın Hayatı ve Hatıraları", *Türkspor*, 9-16 Kanun-i Sani [Aralık] 1932. Aktaran: Şabanoğlu (2018).

Nitekim 1905 tarihli tarihî bir kartpostalda, Hasan Basri'yi, o sene başlayan İstanbul Ligi'nin ilk şampiyonu olan Cadi-Keuy'ün takım fotoğrafında, meşhur şildin hemen solunda, yere uzanmış poz verirken görüyoruz. Aynı Hasan Basri (Bütün), ligde ilk kez şampiyon olan Türk takımı Galatasaray'ın 1909 kadrosunda, Müdür Tevfik Fikret'le birlikte okulun bahçesinde çektirdikleri o meşhur hatıra fotoğrafında, tam da Fikret'in yanında gururla poz vermektedir.

Moda'nın futbola tutkunu bir diğer gencine, Fuad Hüsnü'ye, namıdiğer Bobby'ye geliyorum.

Aslında Fuad Hüsnü'nün, gençliğinin en delifişek döneminde, 21 yaşında Türklerin kurduğu ilk futbol takımı olan Black Stockings'in kurucularından olduğunu biliyoruz. Ancak Black Stockings'in, Fuad Hüsnü'nün kendi deyimiyle, "hayat ve faaliyeti çok kısa ve sönük geçtiği"[1] için İngilizlerin ağırlıkta olduğu Cadi-Keuy kulübüne geçti ve Bobby takma adıyla oynadı. Tabii ki kendisinin bahriyeli olduğu, üstelik amiral paşanın oğlu olduğu biliniyordu. Fuad Hüsnü, 1908 yılında takım arkadaşı Horace'la birlikte Galatasaray'a geçti (hatta 23 sıra numarasıyla kulübe de kaydoldu) ve arka arkaya kazanılan üç şampiyonluğun mimarlarından biri oldu. Ağabeyi Hamid Hüsnü, daha sonra Fenerbahçe'nin başkanı oldu. Üç şampiyonluğun ardından İngiltere'ye askerî bir görevle giden "Bobby" Fuad Hüsnü, dönüşünde ağabeyini takip ederek Fenerbahçe'ye geçti ve yıllarca orada oynayarak Fenerbahçe'nin sembol ismi oldu. Ancak ilginçtir ki, Fuad Hüsnü yıllar sonra, yani 1951'de tekrar Galatasaray'a geri döndü, bu sefer kulüp üyesi olarak elbette. Ayrılırken numarası 23'tü. Döndüğünde, o numara başkasının olmuştu ama Türk futbol tarihinin en önemli isimlerinden biri olarak Galatasaray yönetimi büyük bir jest yaptı ve 23 numaraya en yakın "boştaki" numarayı, yani 29 numarayı ona verdi.

İşte bugün Fenerbahçelilerin büyük bir gururla Yoğurtçu Parkı'nın girişine heykelini diktikleri "Bobby"nin, yani Fuad Hüsnü'nün Siyah Çoraplılar'da başlayıp Galatasaray'da devam eden, ardından Fenerbahçe'de 37 yıl süren ve yaşamının son 12 yılında yine Galatasaray üyeliğiyle son bulan müthiş hikâyesi bu.

1. Black Stockings, maalesef tek maç oynayabildi ve o da yarım kaldı. 26 Ekim 1901'de Rum gençlerine karşı oynanan bu maç devriyeler tarafından basıldı ve tamamlanamadı.



Fuad Hüsnü'nün heykelinin Galatasaray'da mı, Fenerbahçe'de mi olması gerektiğine siz karar verin. Kişisel kanaatimi yazmam gerekirse, "Bobby"nin heykelinin en yakıştığı yer, futbolun ilk tohumunun atıldığı Yoğurtçubaşı Çayırı'dır. Orada Siyah Çoraplılar'ın ruhları dolaşmaktadır. Hayatını Galatasaray'da sonlandırdıysa da, yeri orasıdır, doğrudur.

Galatasaray'ın kurucusu Ali Sami de "Moda burnundaki çayır," diye tarif ettiği Yoğurtçu Çayırı'na istemeye istemeye adeta zorla götürüldüğü bir günü şöyle anlatıyor:

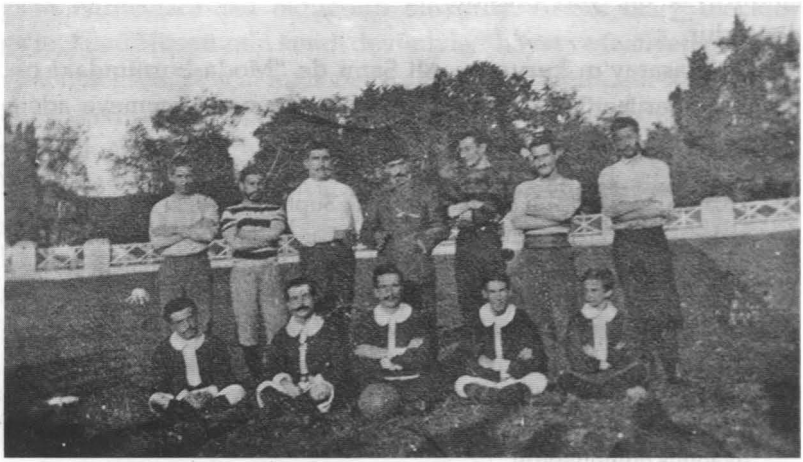
> 1905 ilk teşrininde idi. Moda'da oturan Suphi ismindeki bir amcazadem, tatil günümüzü geçirmek üzere Moda burnunda İngilizler arasında yapılacak olan bir futbol maçına beni zorla sürüklemişti. 1902'de Galatasaray'a gelmiştim. O zaman beşinci sınıf talebesi idim. Günümü böyle zevk almayacağımı tahmin ettiğim bir meşgaleye sarf etmemek için hayli mücadeleden sonra Moda çayırına vasıl olduk. İşte o günden itibaren belki hayatıma büsbütün başka bir istikamet vermeye sebep olan futbol ve spor merakı bende uyanmış bulunuyordu.[1]

Aynı konuşma kayıtlarında, James La Fontaine'in Horace Armitage'la aynı yerde tanıştıklarını da öğreniyoruz. Ali Sami, Avukat Henry Pears'ın kendisine anlattıklarını şöyle aktarıyor bize (İngilizce isimlerin yazılış biçimi aynen korundu):

> Zikrettiğim mahalli İngiliz futbol hareketlerin başında bu malûmatı eskiden kendilerinden almış olduğum İngiliz avukat Mister Hanrig Pirs ile bugünkü Fener stadının bulunduğu yerin Union Kulübü tesis ederek Türk-İngiliz iştiraki şeklinde Türk sporunun adımlarını atmasında çok himmetli sebkeden o zamanın maruf

1. 29 Mayıs 1939 Ali Sami Yen'in Pilav konuşması, *Galatasaray Arşivi*.

kuvvetli müdafi oyuncusu Mister Ceyms La Fontain'dir. Her ikisi de vefat etmişlerdir. Mister Hanrig Pirs diyordu ki: "Ben bir 1889 tarihinde İstanbul'a geldiğim zaman yalnız İngilizlerden mürekkep bir futbol ragbi takımı vardı. Ben futbol Asociation takımını 1897'de teşkil ederek takıma oyuncu sıfatıyla girdim ve kaptanlık vazifesini gördüm. Moda burnundaki çayırda *Melita* ve *Cockatrice* gemicilerine karşı müsabaka yapardım. 1901'de, Moda çayırında oyun seyrederken İngiliz Horace Armitage ile tanıştık ve ikimiz birlikte İngiliz ve Rumlardan mürekkep Kadıköy futbol kulübü namı altında bir cemiyet teşkil ettik. Kulübümüze Türk futbolcusu olmak üzere Hüsnü Paşazade bahriyeli Hasan Fuad Bey de dahil oldu.[1]



1. "Bobby" takma ismiyle oynayan Fuad Hüsnü Kayacan'ın futbol oynamasına nasıl izin verildiği, bir başka mitin sarsılmasına neden olabilir. Fuad Hüsnü, Mekteb-i Bahriye öğrencisiydi ve Amiral Hüseyin Hüsnü Paşa'nın oğluydu. Böylesine üst sınıfa mensup bir öğrencinin korku içerisinde olması anlaşılır değildir. Black Stockings maçını yarıda kesen hafiyenin Fuad Hüsnü'nün bindiği faytonu görünce yaptığına pişman olduğuna şüphe yok. Aynı şekilde, Mekteb-i Sultani öğrencilerinin de hafiyelere yakalanma korkusunu, "büyük güçlükler altında" futbol oynadıklarını anılarında anlatmaları biraz abartılı görünüyor. Örnek olarak, Galatasaray kurucularından Emin Bülend, Miralay Ömer Muzaffer Bey'in oğluydu. Annesi paşa kızıydı. Karacaahmet Mezarlığı'nda soyunma-giyinme ve orada bir keresinde hafiyelere yakalanma anılarının, kulübün kuruluş mitosuna efsanevi bir katkısı olduğu açık. O dönemde, 1908'de çıkan yangın sebebiyle okul Beylerbeyi'ne taşınmıştı. Kitabın 21. Bölümü'nde bu döneme daha ayrıntılı değindim. Kısaca; Beylerbeyi'nde okul disiplini büyük ölçüde bozulmuş, giriş çıkışların kontrolü çok zorlaşmıştı. Takımda oynayanlar, Kadıköy'e yürüyerek gidip geliyorlardı ve maç sonrası okula girmek için kıyafetlerini yolda değiştiriyorlardı. Akşam karanlığında zabıtalara yakalanmalarının da, öğrenci olmalarının da anlaşılmasıyla, sorun teşkil etmediği ve yollarına devam ettikleri çok açık.

İşte bu toprakların ilk futbol ligi olan İstanbul Futbol Ligi'ni (tam olarak Constantinople Sunday League – İstanbul Pazar Ligi) başlatan bu üç isimdi.

Bu üç ismin yanına bir isim daha eklememiz gerekiyor. İstanbullu bir Rum, Yanni Vasilyadis. İstanbul futbolunun ilk dönemine, Constantinople'dan sonra damgasını vuran Cadi-Keuy Kulübü'nün La Fontaine'le birlikte en önemli ismi. Horace, James La Fontaine ve Yanni Vasilyadis'i birleştiren kulüp.

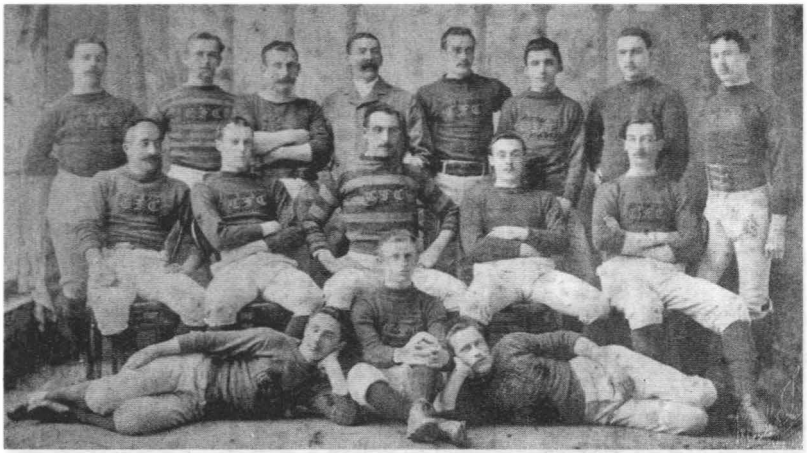
Lig fikrinin ve meşhur şildin ortaya çıkış öyküsüne geçebiliriz artık, çünkü bu toprakların ilk organize "futbol ligi" çalışması fikri, organizasyonu ve yıllar süren başarılı uygulaması, bu İngiliz gençlerinin eseridir...



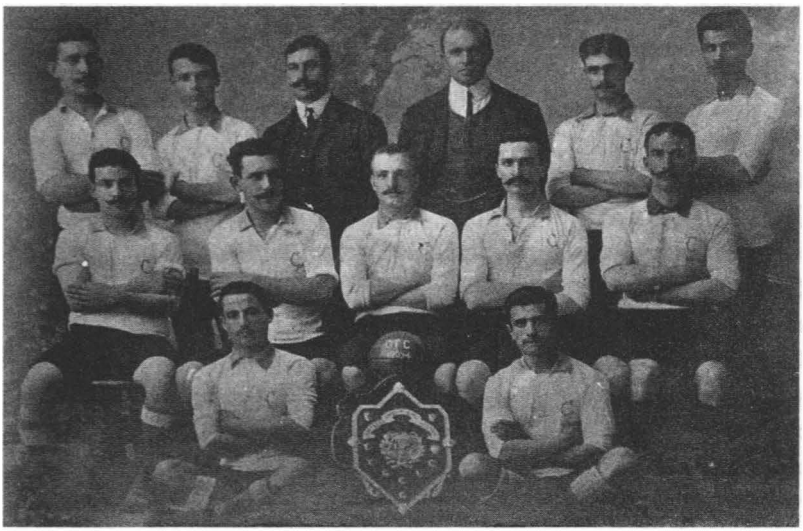
"BOBBY"! – Fuad Hüsnü Bey'in Bobby takma adıyla Kadıköy takımında oynadığı günlerden en eski (1904'e tarihleniyor) fotoğraf. Bu fotoğraf, ülke topraklarında başlayan "esas" kurucuların hemen hemen hepsini bir araya getirmiş. Ayaktakilerden soldan ikincisi Yanni Vasilyadis, dördüncü H.E. Pears. Oturanlardan ise soldan ikinci Horace H. Armitage, hemen yanındaki takım kaptanı James La Fontaine, onun yanında da "Bobby", yani Fuad Hüsnü Bey.



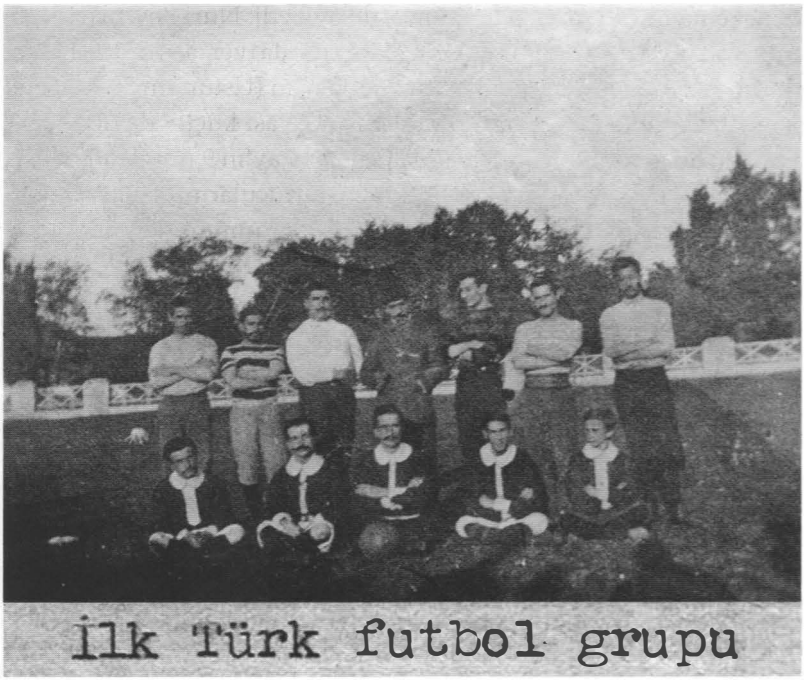
MODA TOWN! – Moda'da 1900'lerin başında 150 civarında İngiliz yaşıyordu. Whittall ailesi, Moda'nın en geniş arazisine sahipti. Fotoğraftaki konakları, bugünkü çay bahçesinin oradaydı. Girişi Moda Caddesi'ne kadar yüksek duvarlarla çevriliydi. Tüm arazi, bir botanik parkı gibiydi ve "Vitol Parkı" olarak bilinirdi. Whittall ailesinin gençlerini, 1900'lü yılların rugby/futbol takımı fotoğraflarında bulabilirsiniz.



OSMAN! – İstanbul'un Constantinople adını taşıyan ilk takımının 1889 tarihli bu fotoğrafı, İzmir'den gelen İngilizlerin takımı Bournabat'ı (Bornova) 14 Ocak 1889 Pazar günü 3-0 yendikten sonra çekilmiş. 17 Ocak 1889 tarihli *The Levant Herald* gazetesindeki habere göre, "Yoğurt Çeşme Çayırı"nda hava çok güzelmiş, 1.000'den fazla seyirci varmış. Maçı İngilizlerin İstanbul büyükelçisi Sir William White başlatmış. Maç, gazeteye göre "rugby kuralları"na göre oynanmış. Fotoğrafta İngiliz Elçiliği'nde çalışan Osman Efendi de var (orta sıra, en solda, bıyıklardan da belli!). Kıyafetli olan hakem ve şehrin ünlü avukatı Sir Edward Pears'ın oğlu Henry Pears.



ŞAMPİYONLAR – Kadıköy'ün 1906 takımı bir yıl süreyle kendilerinde kalacak olan şiltle poz vermiş. Yani La Fontaine, Todori, Bobby, Orest... Bu fotoğrafta da herkes var adeta. Tam liste şöyle: Ayaktakiler (soldan sağa): Moisiyadis, Cinon Poliheroniadis, Yanni Vasilyadis, James La Fontaine, Todori, Anthony Darny. Orta sıra (soldan sağa): "Bobby" Fuad Hüsnü, Dick La Fontaine, Horace Armitage, Nicholas Darny (kaleci), Yorgo Yerasimidis. Oturanlar (soldan sağa): Mihal Yerasimidis, Toto Stelyanidis kupayla...



İlk Türk futbol grupu

İLK TÜRK TAKIMI!

Aslında Siyah Çoraplılar[1] ilk Türk takımıdır. 1901'de kurulmuştur, ancak sadece –o da tamamlanamayan– tek maç (26 Ekim 1901) yapabildikleri için tarihe kaydı geçememiştir. Elimizdeki tek fotoğraf bu. Bu fotoğraf da Ali Sami Yen'in arşivinde bulunuyor ve kendisi "ilk Türk futbol grubu" olarak tanımlamış.

Ne Galatasaray'ın ne de Fenerbahçe'nin olmadığı bir zamanda Siyah Çoraplılar'ın bu müthiş idmancılarını sahiplenme yarışına gerek yok. Tümü gençti, öğrenciydi. Mekteb-i Sultani'de okuyanlar, Saint-Joseph'te okuyanlar, yani sonradan Galatasaray ve Fenerbahçe'ye kaynaklık eden iki okuldan gelenlerdi. Bu takımın kuruculararından ve biraz önceki bölümde bahsettiğimiz gibi Galatasaray-Fenerbahçe-Galatasaray rotasında ömrünü tamamlayan "Bobby", yani Fuad Hüsnü Bey (Kayacan), Mekteb-i Sultani öğrencisiydi.

1. Bu konuda daha ayrıntılı bir çalışma için bkz: Melih Şabanoğlu, "Siyah Çoraplılar Efsanesi", *Galatasaray*, Sayı 142, Aralık 2014.

"Sinekemanî" Nuri Bey (Duyguner) de öyleydi. Nuri Bey, üstelik 15 numaralı üyeydi ve 1906 takım fotoğrafında yer alıyordu. Hatta okuldaki meşhur jimnastik hocası Faik Bey'in (Üstünidman) yeğeni olan Tahsin Nihat da Siyah Çoraplılar'da –yaşı küçük de olsa– oynamıştı. Bu arada, Tahsin Nihat da Galatasaray'ın 9 numaralı üyesi.

Fuad Hüsnü, yıllar sonra takımın kurucularını şöyle sıralar: "Reşat Danyal Bey başkan, Mehmet Ali Bey umumi kaptan oldu, ben de kaptan muavini [yardımcısı] seçildim. Kulübün ve takımın diğer azası: Kemanî Nuri Bey, Fahri Bey, Nureddin Bey, Hafız Mehmed, Hafız Mustafa, Emcet, Hüseyin, Mazhar, Şevki ve Reşat beylerdi. Bunlardan başka şimdi adlarını hatırlayamadığım birkaç yedek âza [üye] daha bulunuyordu."[1] Kemancı Nuri Bey de bir söyleşide bu isimlere ilave olarak Mehmet Ali'nin kardeşi Neşet Bey'i, "topçu zabiti merhum Cevdet Bey"i, Konstantin Efendi'yi ve Daniş Bey'i ekler.[2] Görüldüğü gibi, Siyah Çoraplılar'ın kurucularının çok büyük bir çoğunluğu daha sonra futbol oynamamış. Oynamaya devam edenlerden üçü Galatasaray'da oynamış, onlardan biri de üç yıl sonra Fenerbahçe'ye geçmiş ve 31 yıl sonra tekrar Galatasaray'a dönmüş.

Fenerbahçeli tarihçi Rüştü Dağlaroğlu'nun Siyah Çoraplılar'ı Fenerbahçe'ye bağlama çabasının görüldüğü gibi maddi temeli yok. Ama Dağlaroğlu sadece Siyah Çoraplılar'ı değil, 1902'de İngilizlerin kurduğu Kadıköy Kulübü'nü de şu cümlelerle çok sevdiği kulübünün "öncülü" yapmaya çalışmış: "Kadıköy Futbol Kulübü ve Fenerbahçe Futbol Kulübü adları altında girişimlerde bulunanlar da, gene aynı yörenin aynı ideali taşıyan ve sürdüren gençlerinden başkaları değildi. Üç girişimde de amaç, toplum ve çevre aynıdır. O halde Fenerbahçe'nin gerçek kuruluş yılı da 1899'dur."[3] Amaç zaten herkes için aynı tabii ki de sadece "coğrafi konum"la iki farklı takımı birbirine bağlama çabasının tarihte bir karşılığı yok.

Kulübün nasıl daha ilk maçta kapandığının öyküsünü Sermet Muhtar Alus şöyle anlatıyor:

1. Fuad Bey, "Bizde Futbol: Mazi, Hal ve İstikbal", *Spor Âlemi*, 12 Eylül 1339 (1920), s. 110.
2. Sermet Muhtar Alus, "Spor Tarihimizden Kadıköyü'nde İlk Futbol", *Tarih Hazinesi Mecmuası*, 31 Ocak 1951.
3. *1907-1987 Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi.*

Haftalık *Malumat* mecmuası sahibi Baba Tahir'in yevmi [günlük] Fransızca *Servet Gazetesi*, bu maçlara dair teşvik yollu bir yazı neşretmiş. Fırsatı kaçırmayan namlı hafiyelerden [gizli görevli polis] biri, Sultan Hamid'e hemen jurnali [haberi] uçurmuş: "Kadıköy gençleri, Veliahd-i Saltanat Reşat Efendi'nin [Sultan Reşat] himayesinde [korumasında] bir cemiyet teşkil eylemişlerdir [oluşturmuşlardır]. Beray-i ubudiyet [kulunuz olarak], nazar-ı dikkat-i hümayunlarınızı celp ederim [padişahımın dikkatlerini çekerim]. Ferman." Muhbirin adının "Köçeoğlu Andun" olduğunu 1932 tarihli söyleşisinde de Sinekemanî Nuri Bey eklemiş.[1]

1. Sermet Muhtar Alus, "Cuma Tatil, Pazar Hak Getire, Çarşamba Günleri Meclisi Has Günüdür Gidilmez", *Akşam* gazetesi, 20 Mart 1932.



13. BÖLÜM

ON YILLIK BİR "ŞİLT" HİKÂYESİ

James La Fontaine, oynadıkları maçları hem daha heyecanlı hale getirmek hem de uzun süreli kılabilmek için bir fikirle geldi Henry Pears'a. On yıl sürecek bir lig planlıyordu. Bu on yıl içerisinde en çok şampiyon olan takım, ortaya konacak büyük ödülü alacaktı.

Tıpkı ülkesi İngiltere'deki gibi kurallar olacaktı: Lig tertip heyeti, hakemler, formalar, nizami saha, puanlama sistemi, karşılıklı maçlar...

Fikrin ciddiyetini göstermek için ülkesinden abanoz ağacı üzerine işlenmiş, üstünde yürek şeklinde on gümüş levha bulunan bir şilt ısmarladı.

Kalp şeklindeki o on gümüş levhaya, her sene şampiyon olan takımın adı yazılacaktı.

Şilt o sene kazanan takımda bir sene boyunca duracak, ertesi yıl kim şampiyon olursa ona devredilecekti. Ve 10 yılın sonunda da hesap yapılacak, en çok kim şampiyon olduysa şilt ilelebet o takımın olacaktı.

Aslında bu bölümün sonunda koyulması gereken 10 yıllık sonucu şimdiden buraya alarak başlayalım.

1905-1906: Cadi-Keuy; 1906-1907: Cadi-Keuy; 1907-1908: Moda; 1908-1909: Galatasaray; 1909-1910: Galatasaray; 1910-1911: Galatasaray; 1911-1912: Fenerbahçe (Galatasaray katılmadı); 1912-1913: Fener-

bahçe liderken yarıda kaldı (Balkan Savaşı); 1913-1914: Fenerbahçe; 1914-1915: Galatasaray.

Gördüğünüz gibi, dört kez şampiyon olan Galatasaray. Fenerbahçe üç, Cadi-Kuey iki, Moda da bir kez şampiyon olmuş.

Peki, şilt nerede?

Aslına bakarsanız, hiçbir yerde... Sondan bir önceki şampiyon olan Fenerbahçe'de statü gereği bir sezon muhafaza edilmesi gereken şilt, onuncu sezonda Galatasaray şampiyon olunca Galatasaray'a verilmesi ve artık dört olduğu için sonsuza kadar onda kalması gerektiği halde verilmemiş ve ne yazık ki 1932 Fenerbahçe lokali yangınında kül olmuş.

Galatasaray'ın Beyoğlu'ndaki müzesinde bu şilt tartışmasını bütün açıklığıyla ortaya koyan tarihî bir belge var: Ali Sami'nin 29 Teşrinisani 1336 (29 Kasım 1920) tarihinde kulüp idare heyetine verdiği yazılı izah.

Bu tarihî belge şilt konusunu aydınlatan elimizdeki tek belge.

Anlaşılıyor ki, 1911-1912 sezonuna kadar oynanan ilk altı sezonda, ufak bir tartışma dışında[1] sorun yaşanmıyor. Altı sezonun sonucunda üç Galatasaray, iki Cadi-Keuy, bir Moda şampiyonluğu var. Dolayısıyla şiltteki on yürek şeklindeki yerde de kazınan altı levha.

Şildin yedinci sezonu, dönemin yükselen milliyetçilik ortamı içerisinde başlar. Ligin gediklisi "yabancı" takımlar Moda, Elpis ve Imogene kapanmıştır. Kurulduğu günden beri İngilizlerin yönetiminde olan ve ligi idare eden İstanbul Futbol Birliği'nde artık Türkler de vardır. Kapanmanın eşiğinden dönen ve siyasi konjonktüre uygun bir şekilde tüm kapılarını İttihat ve Terakki'ye açan Fenerbahçe artık söz sahibidir. Kapanan Elpis ve Moda takımlarının

1. Şildin üçüncü sezonunda (1907-1908) sezonu şampiyon olarak tamamlayan Moda Kulübü, çok da iyi anılarla ayrılmadıkları Kadıköy Kulübü'nden şildi istemiş ancak Moda Kulübü'nün bu haklı isteği Kadıköy tarafından kabul edilmemiş. Bu yüzden de Moda Kulübü ismini gümüş yüreklerden üçüncüsüne kazıyamamış. Bu olay şiltle ilgili ortaya çıkan ilk mesele. Ancak dördüncü sezonda şampiyon olan Galatasaray, şildi geçen senenin şampiyonu olan Moda yerine Kadıköy'den almayı başarır ve dördüncü yüreğe kendi ismini işlemenin yanı sıra, Moda'nın ismini de gümüş yüreklerin üçüncüsüne işler. Ali Sami, mektupta bunu şöyle anlatıyor: "1323-1324'te (1907-1908) Moda ihrâz-ı galebe ettiği [galip geldiği, kazandığı] halde Kadıköy şildi vermemiştir. 1324-1325 (1908-1909), 1325-1326 (1909-1910) ve 1326-1327'de (10-11) Galatasaray Kulübü ihrâz-ı galebe ederek şildi Kadıköy Kulübü'nden almaya muvaffak olmuş kendi isminden vada [hakkı olduğu, söz verildiği], vesile [sebebiyle] Moda Kulübü'nün dahi ismini levhalara hakk getirmiştir [kazımıştır, ismini yazmıştır]."

oyuncularının kurduğu Rumblers'la birlikte birliğe hâkim olarak iki maddelik bir bildiri yayımlatır.

Buna göre, lige bir kulüp iki takımla katılamayacak[1] ve geçen sezon oynadığı bütün maçlarda sert ve nizamsız hareketlerde bulunduğu iddia edilen Galatasaray müdafii oyuncusu Adnan İbrahim (Pirioğlu) bir yıl süreyle ligde oynamayacaktır.

Aslında alınan bu iki kararın amacının, Galatasaray'ın lige katılmamasını sağlayacak bir kavgayı başlatmak olduğu açıktı. Üç yıl üst üste şampiyon olan takımın büyük üstünlüğünü kırmaya yönelik bu hamle beklenen sonucu verdi. Yusuf Ziya'nın tüm çabasına rağmen şartlar değiştirilmedi. Bu şartlara uymayacağını açıklayan Galatasaray lige alınmadı/protesto ederek lige katılmadı. Ali Sami Bey, açıklamasında Galatasaray'ın lige alınmadığını açıkça yazmış:

> ...1327-1328 (1911-12) senesinde Fenerbahçe, Rovers [Rumblers], Strugglers, Progress ve Kadıköy kulüplerinden terekküb eden [oluşan] Birlik, şampiyon olmasına rağmen Galatasaray'ı almamak için bir ittihat teşkil etmiş ve Galatasaray'ın bulunmadığı bu kümede Fenerbahçe ihrâz-ı galebe etmiştir...

O sezon, lige Fenerbahçe, Progress, Cadi-Keuy, Strugglers ile Rumların yeni takımı Rumblers katıldı ve Galatasaray'ın yokluğunda Fenerbahçe yenilgisiz şampiyon oldu.

Ama bir önceki yılın (hatta ondan önceki iki yılın da) şampiyonu olarak Galatasaray, böylesi büyük bir tartışmanın yaşandığı olayların ardından üç yıldır elinde tuttuğu şildi Fenerbahçe'ye vermeli mi, vermemeli mi? Ali Sami Bey, Galatasaray içinde yaşanan bu büyük tartışmayı ve alınan son kararı, o tarihî belgede şöyle anlatıyor:

> ...Bunun üzerine Galatasaray, Fenerbahçe Kulübü'nü davet ederek Nisan 328'de [16 Nisan 1912 Galatasaray-Fenerbahçe maçın-

1. Fenerbahçelilerin aldırdığı bu "karar"ın kökeni, bir önceki sezonda yatıyor. Altıncı sezonda (yani 1910-1911) Kadıköy, Galatasaray, Strugglers, Fenerbahçe ve Progress International yer alıyordur. Lige katılmayan Moda ve Elpis'in yerine Progress gelmişti. Galatasaray'da forma giyemeyen (bazı kaynaklara göre ayrılan) futbolcuların oynadığı Progress, Galatasaray'ın B takımı mı yoksa apayrı bir takım olduğu tartışması yaşanmıştı. Altıncı sezonun bir diğer özelliği 12 Şubat 1911'de Galatasaray'ın 7-0'lık kırılamayan tarihî Fenerbahçe galibiyetinin olduğu sezon olmasıydı. Progress de o sezon Fenerbahçe'yi epey farkla yenerek ligde ikinci olmuştu.

dan bahsediyor] sıfıra karşı bir sayıyla ihrâz-ı galebe eylemiştir. Arkadaşlarımız şildin verilmemesine taraftar idiler. Ve mülkiyetin, üzerine ismini üç kere hakketmiş olan Galatasaray Kulübü'ne ait olduğunu ileri sürdüler. Haksız yere şampiyonluğunu ilan eden Fenerbahçe'nin ismini de hakkettirmek istemediklerini anlattılar. Bunun üzerine Mr. James La Fontaine'e müracaat ettim. Ve şildin [Galatasaray'da] olması münasebetiyle mülkiyeti hakkında ne gibi bir karar mevcut olduğunu sordum. Mr. La Fontaine, "Şiltler ya umuma ait bir yerde hıfz olunur [saklanır, korunur] veya ismini en çok defa hakkettirene verilir veya ilk mütevali [üst üste, ara vermeden] üç sefer temin edende kalır. Mâhâzâ [olumsuzluk eki] biz bu şekillerden hiçbirini takarrür ettirmemiştik [kararlaştıramamıştık]. Bu noksanı ikmal etmek şimdiki birliğe terettüb eder [lazım gelir]. Şilde şimdiki halde İstanbul Futbol Birliği namını taşıyan heyet vardır, kararı o versin," dedi. Bunun üzerine şildi birliğe iade ettim ve bir mektup yazarak Galatasaray hakkında tatbik edilen muamelenin doğru olmadığını, idmancılığa hiçbir mazeret edilemediği halde [Ali Sami Bey burada Adnan İbrahim olayından bahsetmiyor ve Galatasaray'ın lige mazeretsiz olarak alınmadığını söylüyor] Galatasaray açıkta bırakıldıktan sonra ve haksız olarak şampiyon ilan edilen takımı mağlup ettiği halde, üç seneden beri birinciliği muhafaza eden bir takımın hukuk-u ihmal edilemeyeceğini bildirdim. Birlik bunu nazar-ı dikkate almadı.

Evet, La Fontaine'e danışan Ali Sami kararını vermiş ve şildi Fenerbahçe'ye teslim etmişti. Yedinci plaka da Fenerbahçe ismiyle dolmuştu.

Geriye üç plaka kalmıştı. 1912-1913 sezonu başladığında, daha ilk maçlar[1] oynanmışken Balkan Savaşı patlak verdi. Yarıda kalan sezon tamamlanamadı. Ancak artık "iktidar"da olan ve hatta birliği de kontrolü altında tutan Fenerbahçe, oynanamayan bu ligin sonucunu ilan ederek plakaya ismini "şampiyon" olarak yazdırmayı ihmal etmemişti. İtirazlar, birlikten ânında geri dönüyordu. Bu büyük tartışma ve çekişme, rekabetin bugünlere gelmesinde rol oynayan başlıca unsurlardan biri olmaya başlamıştı bile.

Şilde eklenecek sadece iki plaka kalmıştı ve şampiyonluk sıralaması, yapılan iki büyük emrivakiyle artık şöyle olmuştu:

1. Oynanabilen maçlardan biri, Kadıköy'de 0-0 biten Fenerbahçe-Galatasaray karşılaşmasıydı.

Galatasaray: 3
Fenerbahçe: 2
Cadi-Keuy: 2
Moda: 1

Şildin dokuzuncu sezonu (1913-1914) bu gerilimle başladı. Cadi-Keuy artık yoktu. Yerini İstanbul Telefon İdaresi'nde çalışan İngiliz teknisyen ve işçilerden oluşan mavi beyaz formalı Kampana (Telefoncular) Kulübü almıştı. Galatasaray birçok futbolcusunu savaşa yolladığı için güçsüzleşmişti. Galatasaray'ın "B takımı" olarak görüldüğü için tartışmanın yaşandığı Progress International, siyasi bir niteliğe bürünmüş, adını Altınordu olarak değiştirmişti. İki İttihat ve Terakki destekli takımdan Fenerbahçe'nin 1., Altınordu'nun 2. olduğu bu sezon sonunda Fenerbahçe 3. şampiyonluğa ulaşmış, şildin de geride sadece tek plakası kalmıştı. Ali Sami, belgesinde Fenerbahçe'nin bu şampiyonluğunu anlatırken ilginç bir not düşüyor:

> 1329-1330'da (1913-1914) teşekkül eden birlikte Fenerbahçe ilk defa olmak üzere bi-hakken [hakkıyla] ihrâz-ı galebe etmiştir. Galatasaray Kulübü'ne ilk golü yapabildiği tarihin 22 Kânun-u Evvel 1329 [4 Ocak 1914] olmasından, ondan evvelki şampiyonluğunu kafi bir vuzuhla [netlikle, açıklıkla] anlaşılmaktadır.

Görüldüğü gibi, Ali Sami, Fenerbahçe'nin "ilk defa hakkıyla" şampiyon olduğunu yazıyor ve Galatasaray'a attıkları ilk golün tarihini yazarak "evvelki" şampiyonluğun nasıl olabildiğini sorguluyor.

Artık tamamen futbol dışı bir platforma taşınmış olan bu büyük kavganın son raundu, şildin son plakasının sezonu (1914-1915) gelip çatmıştı.

Şildin onuncu sezonu (1914-1915), geçmişten gelen bu büyük gerilimin üzerine yeni konularla başlamak üzeredir. Öncelikle artık İstanbul'da İngiliz ve Rum takımı kalmamıştır. İttihat ve Terakki liderlerinin ülkeyi Birinci Dünya Savaşı'na doğru sürükledikleri siyasi iklimde soluk alınıp verilmektedir.

Lige katılmak isteyen birçok Türk kulübü vardır. Güçlü takımlar (Galatasaray, Fenerbahçe, Altınordu, Anadolu ve Anadoluhisarı İdman Yurdu), şildin onuncu sezonunu oynamak üzere İstanbul Futbol Birliği Ligi'ni kurmuşlardır.

Ancak sezon başlarken ilginç bir gelişme yaşanır. Fenerbahçe, birlikte olmasına rağmen, programı hazırlanan ve başlamak üzere olan lige katılmayacağını bildirir. Katılmaları için birliğin diğer takımları ne kadar ısrar etse de, Fenerbahçeli yöneticiler kararını değiştirmedi. Bunun üzerine birlik, Fenerbahçe'nin yerine Süleymaniye'yi alarak lige başladı. Ancak olay tam da lig başladıktan sonra şildin istenmesiyle patlak verdi.

Fenerbahçe, şimdi lige tekrar kabulü şartıyla şildi verebileceğini bildiriyordu! Arkasında yatan neden, Altınordu takımından yaptığı transferlerle güçlenmiş olmasıydı. Ancak zaten başlamış olan ligde oynayan kulüpler için bu kabul edilemez bir istekti. Nitekim edilmedi de.

Ali Sami Bey anlatıyor:

> 1330-1331'de [1914-1915] Galatasaray hayli kespü kuvvet etmiş [kuvvetlenmiş] idi. Ve Fenerbahçe bazı azalarının gaybubeti [başka yerde olması] hasebiyle biraz zayıf düşmüştü. O sene Cuma [daha zayıf takımların oynadığı bir nevi ikinci küme] ve Pazar birliklerinde oynayan en kuvvetli Türk birlikleri [takımları] bir araya gelmişlerdi. Bunlar Galatasaray, Fenerbahçe, Anadolu, İdman Yurdu ve Altınordu idiler. Fenerbahçe ilk celsede i'tizar ederek [kibar bir şekilde af dileyerek] çekildi. Fenerli arkadaşlar zayıf olduklarını söylemekte idiler. Birliğin ısrarları bir işe yaramadığı cihetle Fenerbahçe'nin yerine bilmutbaka [ittifakla] Süleymaniye Kulübü alındı. İşin bu şekilde halli Fener'in istinkâfına [kabul etmediğine, çekimser kaldığına] en büyük delildir. Birlik oyunlarına başladıktan sonra Fenerbahçe'den şilt talep edildi. Bu kere birliğe girmeye karar veren Fenerbahçe ancak kabulü şartıyla şildi verebileceğini Fuad Bey vasıtasıyla bildirdi. Kulüpler Fener'e hidayette [doğru yola gelmesi – burada doğru ligden bahsediyor] çok rica edildiğini ve böyle keyfe göre birlik tecdid [yenileme, tazelenme] edilemeyeceğini ileri sürerek "pek çok ısrar etmeme rağmen" Fener'in talebini reddettiler.

Fenerbahçe'nin yukarıda Ali Sami Bey'in açıkladığı nedenlerden dolayı alınmadığı ligi Galatasaray ile Anadolu aynı puanda bitirirler. Averaj sistemi o yıllarda henüz bilinmediğinden, şampiyonu tayin etmek için bu iki kulüp arasında bir final maçı düzenlenmesine karar verilir.

3 Nisan 1915 Cumartesi günü yapılan bu final maçında, Galatasaray rakibini üç gole karşı iki golle mağlup ederek şampiyon olur. İkinciliği final maçını kaybeden Anadolu, üçüncülüğü Anadoluhisarı İdman Yurdu, dördüncülüğü Altınordu alırken, Süleymaniye sonuncu olur.

İstanbul Futbol Birliği Ligi'ne yukarıda açıklanan nedenlerle katılamayan Fenerbahçe, bu lige dahil olmayan görece daha zayıf takımlardan oluşturduğu İstanbul Futbol Şampiyonluğu Ligi'ne başlar. Bu ligde Türk İdman Ocağı, Darüşşafaka, Hilâl ve Darülmuallimin takımları bulunuyordu. Fenerbahçe güçsüz rakipleriyle oynadığı ve bütün maçları kolayca kazandığı ikinci küme olarak da adlandırılabilecek bu yeni ligi şampiyon olarak bitirir.

Bu iki ligin sona ermesiyle Türk futbol tarihinde bir ilke daha imza atılıyor, bir sezonda iki şampiyon birden çıkıyordu.

Her iki lig oynanırken, Galatasaray Kulübü, kendi liginin, kurulduğundan bu yana oynanagelen İstanbul Ligi'nin devamı olduğunu ve bu ligin şampiyonunun İstanbul şampiyonu sayılmasını iddia ediyordu.

Ali Sami Bey bu konu hakkında Fenerbahçe'nin kazandığı ilk şampiyonluğuna da gönderme yaparak bakın neler diyor:

> Galatasaray'ın o sene [1914-1915] galip gelmesi üzerine Fenerbahçe'ye 1327'deki [1911, Galatasaray'ın lige alınmadığı yıl] vaziyeti anlatarak şildi istedim ve "1328'de [1912, Fenerbahçe'nin şampiyon olduğu yıl] haklı idiyseniz 1331'de [1915, Fenerbahçe'nin lige alınmadığı yıl] haksız olmanız lazım gelir. Çünkü o zaman haklı gördüğünüz muamele bugün size tatbik ediliyor. Ale-l-husus ki [hepsinden önce olarak] Galatasaray boykot edildi, siz ise iştiraktan itina ettiniz." Mamafih bu teşebbüs netice vermedi...

Ali Sami Yen son bir gayretle Fenerbahçe'yi şilt için bir maça davet etmiş, ancak anlaşılan bu teklif Fenerbahçe tarafından kabul edilmemiş. Yaşamını Türk sporuna adamış ve babasından aldığı anlaşılan disiplinli arşivciliğiyle birçok tarihsel gerçeğin su yüzüne çıkmasını sağlayan Ali Sami Bey, yukarıdaki alıntıdan devamla bu mevzuyu şöyle açıklıyor:

> ... Bunun üzerine her iki birincinin çarpıştırılmasını [müsabaka yapmasını] ve şildin galip gelene verilmesini teklif ettim. Fenerbahçe

bu teklifi kabul etmedi ve ne mensup olduğu zayıf kümenin ve ne de kendisinin malı olmayan şilde o sene dahi ismini hakkettirdi.[1]

Galatasaraylılar ne kadar şampiyon olduğu ligin önceden düzenlenen liglerin devamı olduğunu söylese de, şilde kendi isminin kazınması gerektiğini yazsa da, Fenerbahçe'de bulunan şildi almak istese de sonuç alamıyor...

Fenerbahçe yöneticileri, şildi bir önceki yıl şampiyon olanın saklaması kuralını avantaja çeviriyor ve şildi vermiyor. Kalan tek "boş" levhaya alelacele isimlerini yazıyorlar ve kendilerini şampiyon ilan ediyorlar... İki takımın bir maç yaparak kazananın şildi alması teklifini de redderek şildin nihai sahibinin artık kendileri olduğunu bildiriyorlar.

Son bir not: Tanrı'nın adaleti mi dersiniz, ne dersiniz, bilemem ama o muhteşem, abanoz ağacından yapılmış orijinal şilt 1932'deki yangında kül olmuş.

Şu an Fenerbahçe Müzesi'nde duran bir replikası...

Galatasaray, bu tarihî adaletsizliği en azından sembolik olarak kaldırmak için, La Fontaine'in İngiltere'den getirttiği orijinal şildin replikasını yaptırıyor bugünlerde, tamamlandığında müzesinde sergilemek üzere.

100 yılı aşan bu tartışma ve inat, sonuçta iki kulüpte de birbirinin aynı ama orijinal olmayan iki replikanın sergilenmesine sebep olacak.

1. Mehmet Yüce, *Galatasaray* dergisinde yayımlanan makalesinde, 11 Şubat 1916'da oynanan Galatasaray-Fenerbahçe karşılaşmasının, çok yanlış bir biçimde 1914-1915 sezonu şampiyonunun belirlendiği maç olarak anlatıldığını tespit etmiş: "Oysa şimdiye kadar birbirlerinden alıntılı futbol tarihimizi derleyen kaynaklar bu durumu bambaşka bir biçimde açıklıyor: 'Ligleri düzenleyen birlikler ve kulüpler bir araya gelerek Fenerbahçe ile Galatasaray arasında bir maç oynanması ve bu maçın sonucuna göre 1914-1915 şampiyonunun belirlenmesi fikrinde birleştiler. Galatasaray Kulübü'nden Ali Sami Bey ve Fenerbahçe Kulübü'nden de Elkatipzade Mustafa Bey'in imzası ile 31 Aralık 1915 Cuma günü bir protokol yapılarak 11 Şubat 1916 Cuma günü İttihat Spor Sahası'nda bu iki kulübün bir maç yapmasına, kazananın 1914-1915 sezonu şampiyonu olarak ilan edilmesine ve hatıra olarak da maçın oynandığı topu almasına karar verildi.' Tam bu noktada yukarıda iddia edilen şampiyonluk maçının, trajikomik bir durum olarak, aynı zamanda yeni başlayan 1915-1916 İstanbul Cuma Ligi'nin resmî lig maçı olduğunu belirtmek isteriz. Bahsedilen tarihte söz konusu maç oynandı. Fenerbahçe üç gole karşı yediği bir golle maçı kazandı. Ancak bu maç bir şampiyonluk maçı değil, bir lig maçıydı. Böyle bir şampiyonluk maçının, zaten oynanacak bir lig maçı yerine özel bir maç olması, her iki kulübün de ekonomik yönden işine gelirdi. Ayrıca Galatasaray-Fenerbahçe maçları tarihlerini gözden geçirdiğimizde yine iddia edilen anlaşmadan sonra nerdeyse üç yıl süreyle bu iki takımın hiç özel maç yapmadığını, sadece o dönemde düzenlenen Cuma Ligi münasebetiyle lig maçları yaptıklarını gözlemliyoruz." Bkz. Mehmet Yüce, "10 Gümüş Yürek", *Galatasaray*, Sayı 63, 2009.

1



1905-1906 Sezonu: Tam adıyla "Constantinople Football Association League" olan bu toprakların ilk futbol liginin 10 yıllık serüveni, İngilizlerin takımı Cadi-Keuy'in şampiyonluğuyla başladı.

2



1906-1907 Sezonu: Şildin ikinci sezonu da Cadi-Keuy'ün şampiyonluğuyla tamamlandı. Bu sezona beş takım katılmıştı ve aralarında ilk kez bir Türk takımı, Galatasaray da vardı.



3

1907-1908 Sezonu: Üçüncü sezonun şampiyonu Rumların Moda takımıydı. Ancak Modalılar, geçen yılın şampiyonu Cadi-Keuy şildi vermeyince üçüncü plakaya ismini yazdıramadı. Bu haksızlığı, daha sonra şilt Galatasaray'a geçtiğinde Ali Sami Bey, Cadi-Keuy'lülerle konuşup giderdi ve plakaya Moda ismini yazdırdı.



4

1908-1909 Sezonu: Ligin kurucularından ve Cadi-Keuy'ün en iyi oyuncusu Horace Armitage, Galatasaray'a geçtikten sonra futbol oynamayı artık daha iyi öğrenen Galatasaray, bu sezon ligdeki ilk şampiyonluğunu aldı. (Bu sezon, Galatasaray sahanın işletmesini alan Union Club'ın kendi adına koyduğu bir kupayı daha Cadi-Keuy'ü 4-0 yenerek kazandı. Bu, kulübün ilk kupasıdır.)



5

1909-1910 Sezonu: Bu sezonun da şampiyonu Galatasaray'dı. Turnuvaya dahil edilen iki yeni takım, Fenerbahçe ve Strugglers idi.



6

1910-1911 Sezonu: Galatasaray, bu sezonu da fazla zorlanmadan şampiyon olarak tamamladı. Sezonun önemli özelliği, daha sonra Galatasaray'dan ayrılarak bağımsız bir takım haline gelecek olan"ikinci takımı" Progress'in lige katılmasıydı.

7

1911-1912 Sezonu: Şildin yedinci sezonuna geçen sezon lige giren Progress yüzünden "bir takımın iki takımla katılamama" ve Galatasaray oyuncusu Adnan İbrahim'e verilen sezon yasağı kararı yüzünden Galatasaray katılmadı. Fenerbahçe ilk şampiyonluğunu kazandı.



8

1912-1913 Sezonu: Balkan Savaşı yüzünden sezon tamamlanamadı ama Fenerbahçe, tüm itirazlara rağmen, lig yarım kaldığında önde olduğu gerekçesiyle şilde ikinci kez ismini yazdırdı.



9

1913-1914 Sezonu: Savaş sonrası Cadi-Keuy artık ligden çekilmişti. Fenerbahçe, rahat şampiyonluk kazandı ve şilde üçüncü kez ismini kazıdı.



10

1914-1915 Sezonu: Sezon başlarken lige katılmayacağını açıklayan Fenerbahçe, ortasına gelinen lige tekrar katılmak isteyip de kabul edilmeyince başka bir lig oluşturup onu şildin "devamı" ilan etti. Güçlü takımların katıldığı gerçek ligi Galatasaray, yeni kurulan güçsüz takımlardan kurduğu ligi Fenerbahçe kazandı! Fenerbahçe, bir önceki yılın şampiyonunda durması geleneğinden dolayı zaten kendisinde olan şildin son plakasına da kendi ismini kazıttı.




خط سرای تربیه بدنیه قلوبی

تاریخ تأسیسی ۱۳۲۱

İZAH – Galatasaray'ın kurucusu Ali Sami'nin devam eden şilt tartışmasının on yıllık bütün hikâyesini anlattığı, 29 Teşrinisani 1336 (29 Kasım 1920) tarihli "izah"ı. Ali Sami Bey, tarihî belge statüsünü taşıyan raporu, Galatasaray idare heyetine hazırlamış. Belgede, aslında şildin başlangıç sezonu olarak düşünülen 1904-1905 Sezonu'nun, İngiltere'ye yapımı ısmarlanan şildin yetişmemesi nedeniyle "hazırlık sezonu" olarak kabul edilmesine Pears-La Fontaine-Armitage yönetiminin karar verdiğini de yazmış. Dolayısıyla şilt ligi, 1905-1906 Sezonu'ndan itibaren oynanmaya başlanmış.



14. BÖLÜM

BİR ALİ SAMİ BEY BİYOGRAFİSİ

Ali Sami Bey'in şilt konusunu en ince ayrıntısına kadar yazıya geçirmesi, onun karakteristik bir özelliği.

Gerçekten çok ilginç, örneğinin bulunması mümkün olmayan bir insanla karşı karşıyayız...

Ali Sami Bey'i ayrıntılı bir biçimde anlatan, kişisel özelliklerine, karakterine, özel hayatına giren bir denemeyi uzun boylu başka bir tarzda ve çalışmada yapmayı planlıyorum ama burada onu anlatmak şart yine de.

Ali Sami Bey'in "kişisel" hayatına 2005 yılında ilk kez kapılarını açarak girdim. Rahmetli Mehmet Ali Birand ile *Galatasaray'ın 100. Yılı Belgeselleri* üzerinde çalışıyorduk. Ali Sami Bey'in ailesine bir şekilde ulaşmış, fotoğraf albümlerine de erişebilir hale gelmiştik.

Ancak bir sorun vardı. Albümler ertesi sabah Arnavutluk'a gidecekti. Önümüzde sadece tek bir gece vardı. Belgesellerin yönetmenliğini üstlenen Sevgili Mehmet Polat aracılığıyla tüm albümler Beşiktaş'taki dergimizin bürosuna gece yarısını biraz geçmişken ulaştı.

Paha biçilmez bir hazineyle karşı karşıyaydım. Ali Sami Bey'in nasıl tutkulu bir insan olduğunu ilk albümün kapağını araladığımda fark ettim.

Yüzlerce fotoğrafı, tarihine göre önce tasnif etmiş. Ardından, her fotoğrafın altına daktiloyla ne olduğuna dair özet bilgi yazmış,

daha sonra da o daktilo yazılarını ince bir şerit halinde makasla kesmiş, fotoğrafın altına göre ayarlamış, yapıştırmıştı.

O gece sabaha kadar albümleri fotoğrafçımızla tek tek fotoğrafladık.

Sadece fotoğraflar mı? Albümlerle birlikte bir de koca bir koli gelmişti.

Defterler, çizimler, notlar... Karakalem çalışmalar... Kesilmiş kupürler...

Okul döneminin hiçbir yazılı dokümanını atmamıştı. Derste aldığı notlar, canı sıkılınca yaptığı çizimler, gelişigüzel aldığı notlar, yemek fişleri, kartlar, yazdığı şiirler, gittiği şehirlerden aldığı kartpostallar... Hepsi duruyordu. Ali Sami Bey, gerçekten çılgın bir koleksiyoncuydu.

Bize ulaşan albümler, Ali Sami Bey'in yeğenleri Samiye Öz ve Zeynep Tanaçan'ın evlerinde bulunan üç adet fotoğraf albümüydü. Ali Sami Yen'in, tespit edebildiğimiz kadarıyla toplam altı adet albümü var. Kalan üç albümün ikisinin Galatasaray eski başkanı Adnan Polat'ta olduğu daha sonra anlaşıldı. Anlattığına göre, aslında Adnan Polat, kendisine ulaşan bir eskiciden üç adet albüm satın almıştı. Ancak albümlerden biri, ödünç alan bir arkadaşından bir daha geri dönmemişti ve elinde iki albüm duruyordu. Eksik olan o albümüyle yıllar sonra, Şehir Üniversitesi'nde yaptığımız toplantının ardından üniversitenin arşivinde karşılaştım! Onlar da, bu paha biçilmez albümün değerini bildikleri için sahaftan satın almışlardı.[1] Üniversite arşiv sorumlusu arkadaşlarım, sağ olsunlar, kısa da olsa o albümü incelememe izin verdiler.

Aynı zamanda birbirlerinin kapı komşusu olan iki kardeş Samiye Öz ve Zeynep Tanaçan, büyük dayıları Ali Sami Yen'in fotoğ-

1. Şehir Üniversitesi'nde Taha Toros arşivi de bulunuyor. Toros'un, üniversite tarafından satın alınan arşivinden, Vefa Semerderoğlu'nun yazdığı bilinen ama basılmayan, ölümünün ardından da kaybolan "Galatasaray Tarihi" kitabının ikinci cildi de çıktı. Yeri geldiği için buraya aktarmamda sakınca yok, rahmetli Taha Toros, elindeki Galatasaray arşivinde bulunan yayımlanmamış Semenderoğlu kitabı için 2005 yılında –yine Galatasaray Kulübü'nün yönlendirmesiyle– beni aramış ve albümü satın alma yoluyla kulübe verebileceğini söylemişti. Galatasaray'ın 100. kuruluş yılı etkinlikleri bağlamında kanımca büyük bir iş olacaktı. Konuyu o dönemin başkanı rahmetli Özhan Canaydın'a ilettim ve bu arşivin mutlaka alınması gerektiğini de özenle vurguladım. Ancak rahmetli Toros, oldukça yüklü bir değer biçtiği için satın almak mümkün olmadı. Taha Toros arşivinin, Şehir Üniversitesi'nin kapatılmasıyla Marmara Üniversitesi'ne aktarıldığını varsayıyoruz.

raf albümlerinin babaları Emin Raşit Erer'den[1] kendilerine kaldığını söylemişti.

Bilindiği gibi, Ali Sami Yen'in çocuğu yok. Galatasaray'ın 1905'te ilk formalarını evinde diken kız kardeşi Samiye Erer'in kocası, Galatasaray Lisesi'nin ünlü tarih hocası Raşit Erer. İşte bu çiftin oğlu Emin Raşit Erer. Aynı zamanda, bir dönem Galatasaray'da futbol da oynamış.

Daha 19 yaşındayken, ülkede koyu bir baskının yaşandığı bir ortamda futbol takımı kurabilecek cesareti kendinde bulan, bu kadar güçlü ve saygın kişiliğinin kökenlerinde ne yatıyordu?

Elbette ailesi ve lise. Daha doğrusu, kültür ve eğitim. Müthiş bir aile ortamının içinde dünyaya gözlerini açtı Ali Sami. 20 Mayıs 1886 tarihinde İstanbul'da, ünlü dilbilimci ve yazar Şemseddin Sami'nin oğlu olarak Kandilli'deki yazlıkta doğdu.

"Fraşeriler" olarak bilinen ve bugün Arnavutluk'un bağımsızlık mücadelesinin öncüsü olan bir sülalenin üyesi olarak...

Fraşeriler...[2]

1. Emin Raşit Erer, Galatasaray'da epey de futbol oynamış. Bir de ilginç hikâye geçmiş başından futbolculuk yıllarında. Zeynep Tanaçan gülerek anlatıyor: "Galatasaray-Fenerbahçe maçında, hakem her zamanki gibi yanlış bir karar veriyor! Babam geriliyor, geriliyor, hakemin kuyruksokumuna çok sert bir tekme atıyor ve ömür boyu ceza alıyor." Futbol hayatı burada bitmiş Erer'in ama Galatasaray'la iç içe yaşamaya devam etmiş. Bir ara müze müdürlüğü de yapmış yaşlılık döneminde, müzeyi kuran isimlerden biri de o olmuş zaten. Atahan Altınordu, "Ali Sami Bey'in Yeğenleri ile Röportaj", *Galatasaray*, Sayı 89, 2009.

2. Türkiye'de Ali Sami Yen'in ailesi dendiği zaman sadece babası Şemsettin Sami Bey tanınır. Arnavutluk'un güneyinde Berat sancağının Permet kazasının Fraşer kasabasında tımar sahibi Fraşeri ailesinden Halit Bey'in küçük oğlu olarak doğan Sami Fraşeri ile ağabeyleri Abdül Fraşeri ve Naim Fraşeri, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde gerek Türkiye, gerekse Balkanlar'da bugüne kadar önemli izler bırakan Osmanlı aydınlarıdır. Arnavut Yeniden Doğuş Hareketi olarak adlandırılan "Rilindja" hareketinde çok önemli bir rol oynayan Fraşeri kardeşler, Arnavutluk tarihinin de en seçkin aydınları arasında yer alırlar. Sözlükçü Sami Bey olarak da tanınan Şemsettin Sami Fraşeri esas olarak başarılı ve öncü bir edebiyatçı olmakla birlikte, edebî eserleri, özellikle dilbilimciliği ve gazetecilik alanındaki nitelikli ve başarılı çalışmalarının gölgesinde kalmıştır. Türkçeye kazandırdığı ilk ansiklopedik sözlükler serisi bugün için bile eşi bulunmaz yapıtlardır. Şemsettin Sami Bey gazetecilik, edebiyat ve dilbilimi alanlarında olduğu kadar siyaset alanında da önemli bir isimdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çağdaşlaşması için kafa yormuş ve biliminsanı olarak saygın bir yer edinmiş olması siyasi muhalif görüşlerini endişelenmeden savunabilmesini sağlamıştır. Doğu ve Batı kültürünü derinlemesine özümsemiş bir düşünür olan Sami Bey, Batı hayranı Tanzimat bürokrasisine muhalefet eden, Batı'ya da daha eleştirel ve kuşkulu bir yaklaşımda olan "Yeni Osmanlı Hareketi"nin önemli isimleri arasındadır. Büyük ağabeyi Abdül ise çok daha aktif ve radikal bir şekilde siyasi hareket içinde bulunmuş, tutuklanıp beş yıl hapis yatmıştı. Şemsettin Sami Bey'in 1899'da yayımlanan *Arnavutluk Ne idi, Nedir, Ne Olacak* adlı kitapçığı Arnavut ulusal geleneğinde tam anlamıyla bir ulusal manifesto olarak kabul edilir. Arnavutların milli

Tiran'a bir gün yolunuz düşerse, şehrin en merkezî yerinde Ali Sami Yen'in babası Şemseddin Sami ve amcaları Abdül ve Naim'in heykelleriyle karşılaşırsınız. Sakın şaşırmayın, çünkü 1 numaralı kurucu Ali Sami Yen, bugünkü Arnavutluk Cumhuriyeti'nin doğumunda büyük rol oynayan Yeniden Doğuş Hareketi'nin öncüleri olan Fraşerilerin bir mensubuydu. Büyük Osmanlı aydınları Şemsettin Sami, Abdül ve Naim Fraşeri kardeşlerin devamı...

İşte albümler, bu yüzden Arnavutluk'a gidiyordu...

Ali Sami'nin hikâyesine, tam da buradan, 1. albümün ilk resminden başlayalım.

Bölümün sonundaki "Albümler" kısmında görebileceğiniz bu fotoğraf, Ali Sami'nin kendi soyağacını grafik olarak resimlediği sayfa. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u aldığı 1453 yılına kadar geriye gidiyor. Babası Şemsettin Sami'nin anne tarafında, Fatih'in İslama döndürdüğü bir papaz var. Ondan sonrası Koca İmrahor İlyas Bey'le devam edip gidiyor. İmrahor İlyas Bey, İstanbul'un ayakta kalan en eski dinî yapısına da ismini vermiş bir kişi. Yedikule'de Studios Manastırı'nın bir parçası olan Ayios İoannes Prodromos Kilisesi (Vaftizci Yahya Kilisesi) II. Beyazıd döneminde, 1486 yılında İmrahor İlyas Bey tarafından zaviye ve camiye çevrilmiş.

Böyle bir babanın oğlu olmak...

Ali Sami'nin hikâyesine devam edebilmek için önce babasından biraz daha fazla bahsetmek gerekiyor, çünkü karakterinin birçok özelliği babasından geçmiş ona. Bu titizlik, bu ayrıntı düşkünlüğü... bu özen... bu yalnızlık, bu konsantrasyon.... Hepsi babadan geçme...

"Böyle bir babanın oğlu olmak hiç kolay değil. Dayımın babadan gördüğü, öğrendiği bir sistemlilik, düzen var. Sözlük yazmak bir düzen işidir. Herhalde babasının rolü büyüktür hayatında,"[1] derken bü-

şairi olarak tanınan Naim Fraşeri de ağabeyi Sami Bey'le aynı eğitimi almıştı. İlk olarak Farsça Divanı'nı kaleme alan Naim Fraşeri yurtsever, epik şiirleriyle Arnavut bilincini pekiştirmeyi amaçladı. Ağabey Abdül Fraşeri'nin önderliğindeki Arnavut İttihadı hareketinin önderidir. Sami Fraşeri, kardeşleri Naim ve Abdül'le birlikte, Arnavut ulusal düşüncesinin babası sayılır. Arnavutluk'un başkenti Tiran'ın ana meydanlarından birinde üç kardeşin anıtı bulunur. Arnavut bağımsızlık hareketinde Fraşeri kardeşlerin rolü hakkında daha geniş bilgi için: Mesut Yaşar Tufan, "Türkiye ve Balkanlar Yakın Tarihinde Fraşeri Kardeşlerin Yeri", *1 Numaralı Galatasaraylı: Ali Sami Yen Sergi Kitabı*, İstanbul, 2011, s. 117

1. Atahan Altınordu, "İki İstanbul Hanımefendisi'yle Ali Sami Bey Üzerine", *Galatasaray*, Sayı 89, Nisan 2010.

yük dayısının şimdi hayranlıkla andığımız ve Galatasaray'ı bugünlere getiren düzenli, organize, teşkilatçı yönünün kökenlerini anlatmıştı bize Samiye Öz.

Baba Şemsettin Sami Bey, tartışmasız Türkiye tarihinin en ilginç, en üretken ve en çılgın entelektüellerinden biriydi.

İlk eğitimini Yanya'daki Rum okulunda yapmış, bu sırada öğrenmeye başladığı yabancı diller dolayısıyla lisana ve edebiyata olan ilgisini fark etmişti. Yanya'da başladığı memuriyet hayatını 1871'den itibaren İstanbul'da devam ettirmişti. Bu arada İstanbul'a yerleşmiş olması dolayısıyla artan imkânlar paralelinde dilbilim üzerine çalışmalar yaparak bu sahada kendisini geliştirmeye başlamıştı.

Yaptığı mutsuz evlilikler, günlerce odasına kapanıp sürekli kitap yazmak... Dünyayla ilişkiyi kesmek... Şemseddin Sami, başka bir dünyanın insanıydı kesinlikle... Daha 22 yaşındayken Türkçe alfabeyle yazılmış ilk Türk romanı *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat*'ı kaleme almıştı. Ardından ilk Türkçe ansiklopedi olan *Kamusü'l Alam*'ı ve ilk büyük Türkçe sözlük olan *Kamus-ı Türki*'yi de yazmıştı. Müthiş bir üretkenliği vardı. Tam dokuz dil biliyordu. Bunlarla da kalmamış, Latin ve Yunan harflerini kullanan ilk Arnavut alfabesini geliştirmiş, Arnavutça bir gramer kitabı yazmıştı. Kaleme aldığı *Arnavutluk Ne İdi, Nedir, Ne Olacak?* başlıklı kitapçık, Arnavut ulusal düşüncesinin başlangıcı olmakla kalmamış, kendisinin bir kahraman olarak görülmesini de sağlamıştı.

Bununla birlikte, Şemseddin Sami son yıllarını birtakım politik görüşlerinin sarayı rahatsız etmesi üzerine Caddebostan semtindeki köşkünde göz hapsinde geçirmek durumunda kalmıştı.

18 Haziran 1896 tarihli *Servet-i Fünun* dergisinde, derginin sahibi ve başyazarı Ahmed İhsan'ın Şemsettin Sami Bey'le yaptığı bir röportaj var.[1]

Bu röportaj, Şemseddin Sami'nin hayatını, dünyaya bakışını anlatan çok önemli bir belge. Ali Sami Bey'in nasıl bir aileden geldiğine, babasının onu Galatasaray Lisesi'ne vererek hayatına nasıl yön verdiğine dair önemli ipuçları var bu söyleşide.

1. *Servet-i Fünun*, 6 Haziran 1312 (18 Haziran 1896), Sayı 275, sf. 226-228. Alıntılar, bu makaleyi Nihal Boztekin çevirisiyle yayımlayan *1 Numaralı Galatasaraylı: Ali Sami Yen*, Sergi kitabından. (2011)

Söyleşinin yayımlandığı sayıda Ahmed İhsan'ın çektiği birbirinden güzel fotoğraflar da var. İhsan, röportajın sunuş yazısında bu fotoğrafları şöyle anlatıyor:

> ...Üstadı o sabah yarım bıraktıkları bir müsvettenin önüne, masanın üstüne açmış oldukları otuzdan fazla inceleme ve araştırma kitabının arasına oturttum. Çıkan fotoğrafı birinci sayfamızda görüyorsunuz. Diğer fotoğrafımız kendisinin bir portresidir ki özel olarak tarafımızdan çekilmiştir. Üçüncü fotoğraf değerli yazarın Erenköy'de, Caddebostanı İskelesi'ne yakın ve Bağdat Caddesi üzerinde bulunan evlerini gösteriyor. Bunun bir önemi de inşası sırasında mimariye ilişkin işlerinin bizzat Sami Beyefendi Hazretleri tarafından yapılmış olmasıdır. Hakikaten binanın mimarlığını tamamen kendileri üstlenmişler, planlarını çizmiş ve binayı ona göre yaptırmışlardır.

Ahmed İhsan, röportajı yapmaya Şemseddin Sami'yi nasıl ikna edebildiğini de ayrıntılı olarak anlatmış. İnsan içine çıkmayı sevmediği için "özel olarak tanıma şerefine erişen kimse olmadığından" yakınıyor ve son çare olarak ona bir mektup yazmaya karar verdiğini yazıyor. Ahmed İhsan'ın şansı, o yaz için "sayfiye yeri" olarak Şemseddin Sami'nin evinin hemen yanında bir yer kiralamış olmasıymış. "Güzel bir heyecanla üstadın huzuruna gönderdiği" iltifatlarla dolu rica mektubuna yanıt gelmesi röportajın kapılarını açar. Şemseddin Sami'nin cevap mektubu, gerçekten tam da ona yakışan bir belagat ve üslup ürünüdür.

> Bendenizi Osmanlı yazarları sınıfına dahil edip isim, üslup ve tasvirleri işin ehli kişilerce anlaşılabilen milli edebiyatçılardan saymak isteyerek, bu kulunuzun talep etmesine gerek bırakmaksızın acizane şahsımın, yazıhanemin ve kütüphanemin fotoğrafını çekme isteğinizi dile getirmiş olduğunuzdan, bu ilginize karşı aczimi ve böyle bir lutfu hak etmediğimi savunmaya yeltenemeyeceğim. Lakin heyhat! Bendenizin evinde resmedilmeye değer bir görüntüye rastlanmayacak, pek dağınık ve düzenden uzak bir perişan hâle tanık olunacaktır. Bunu da bir övünç kaynağı sayacak kişiler bulunabilirse de, bendeniz hiçbir vakit dağınıklığı düzen ve mükemmelliğe tercih edemeyeceğimden, ihmalciliğimin ve üşengeçliğimin bir sonucu olan bu durumla övünemem. Öte yandan, resmin en mükemmelinin resmedilen şeyi olduğu gibi göstereni ola-

cağından kuşku duyamayacağımızdan, bu acizin resmedilmeye değer bir hali varsa onun da ihmalcilik ve üşengeçliği olduğu bunu değerlendirebilecek kişilerce bilinirse bir gerçek meydana çıkmış olmaz mı? Bendeniz için asıl övünç kaynağı ve teşekkür gerekçesi, zat-ı âlinizle tanışma şerefine erişmem olup emriniz üzere yarın saat üçte veya her ne saatte isterseniz teşrif etmenizi bekliyorum. Bu yürekten ilginizin devamı dileğiyle sözlerimi tamamlarım efendim.

Ahmed İhsan, bu yanıtı alınca, Şemseddin Sami'yi "görüşme şerefine erişeceği" ve "o eserlerin ortaya çıktığı odayı gözlemlemeye fırsat bulacağı"na dair yaşadığı büyük bir coşkuyla fotoğraf makinesini hazırlıyor ve "o gün tam saat üçte sokağa" çıkıyor, "birkaç dakika sonra üstadın evinin önünde" bulunuyor.

Tam 125 yıl önce yapılmış bu müthiş röportajın aşağıdaki bölümü, Ali Sami'nin de yaşadığı o köşkte, Şemseddin Sami'nin kendine kurduğu "dünya"yı da yeterince anlatıyor:

Beni geniş bir odaya aldılar. Henüz etrafıma göz gezdirmemiştim ki Sami Beyefendi Hazretleri büyük bir ciddiyetle içeri girdi, ben de büyük bir şevk ve saygıyla ellerinden öptüm.
Şöyle sordu:
- Ahmed İhsan Bey zat-ı âliniz misiniz?
- Evet, kulunuzum.
- Yayın dünyasında geldiğiniz yere ve hizmetinize bakarak ben sizi daha yaşlıca düşünüyordum; görüştüğümüze çok sevindim.

* * *

Girdiğimiz evin içindekilerle bir aralık meşgul olmuş olan bakışlarım şimdi bu büyük üstadın güzel yüzünü yakından seyre dalmıştı. Gerçekten de Sami Beyefendi Hazretleri'nde görülen yüz güzelliği az bulunur. Henüz ihtiyar denemeyecek bir yaşta bulunmasına karşın, yoğun çalışmalarının etkisiyle bembeyaz kesilmiş olan saçlarının yarısını örttüğü başı nasıl büyük ve faal bir dimağa sahip olduğunu bir bakışta anlatıyor; aynı şekilde, bembeyaz olan bu saçlar güzel bakışlarını gayet parlak bir çift gözle süsleyen yüzüne o kadar yakışıyor ki tarif edilemez. Sözlerini gayet sağlam ve ciddi bir üslupla sarf ediyordu. Buna saygıdeğer üstadın yüksek nezaketini de eklemek koşuluyla fotoğraflarımıza bir göz atarsanız ne de-

mek istediğimizi tam olarak anlarsınız. Bu satırların aciz yazarı için bu görüşmenin nasıl bir şeref olduğunu hayalinizde canlandırabilirsiniz. Bu dalgın seyirden kendimi mecburen ayırıp bunca ciddi eserin yazıldığı kütüphane ve yazıhanelerine gitmek üzere odadan çıktık. Kütüphanenin durum ve şeklinin fotoğraf almaya uygun olmamasına çok üzüldüm. Üç büyük camekâna kendi içinde düzene sahip bir dağınıklıkla yerleştirilmiş kitapların görüntüsü, her bir cildin belki birkaçar yüz defa incelemeden geçmiş olduğunu anlatıyordu. Üstadın saygıdeğer elini bir daha öptükten sonra veda edip sokağa çıktık; yolda kendisinin büyük eserlerini sayıyorduk. Doğal olarak öncelikle Fransızca'dan Türkçe'ye ve Türkçe'den Fransızca'ya sözcükleri andık ki on-on beş seneden uzun bir süre okullarımızın öğretim programlarında bulunmuş ya da özel öğrenim görmek isteyenler bu eserden her zaman yararlanagelmiştir. Bundan sonra yayımlanma tarihi açısından ikinci, fakat önemi bakımından birinci derecede olmak üzere *Kâmusü'l-Alam*'ı andık ki bu önemli eser gerçekten de bir bilgi kütüphanesi gibidir. Son olarak yayımladıkları *Kâmus-ı Arabî* ise büyük sözlüğün zorluklarını yok etmekle beraber sözcükleri daha açık tanımlayıp anlattığından bir büyük eksiği tamamlıyor. Başlı başına bir makale konusu olan diğer edebî eserleri ve felsefi bilgisinin değerini yükselten bu son eserlerinden dolayı Sami Beyefendi Hazretleri'ne büyük bir saygıyla tebriklerimizi sunar ve hakkımızda lütfen gösterdikleri iltifat ve nezakete karşı minnetle teşekkür ederiz.

Yazı, Şemseddin Sami'nin kendi elleriyle yazdığı müthiş bir "CV" ile bitiyor.[1]

1. "Hicri 1266 senesi Receb'inin yirmi ikinci ve miladi 1850 senesi Haziran'ının birinci günü Arnavutluk'ta Yanya ilinin Ergeri sancağına tabi Premedi kazasında Dağlı nahiyesinin merkezi olan Fraşer köyünde dünyaya geldim.
Dokuz yaşındayken babam ve iki sene sonra annem vefat etti. Köyde ilkokul derslerini gördükten sonra, baba yerine geçen büyük ağabeyim tarafından öğrenimimi tamamlamak için 1281'de Yanya'ya taşınarak orada özel öğretmenlerden Arapça ve Farsça dersleri görmekle beraber, şimdi Maarif Nezaret-i Celilesi'nde [Milli Eğitim Bakanlığı] Encümen ve Teftiş-i Muayene [Teftiş Kurulu] başkanı olan büyük ağabeyim Naim Bey'le beraber bu şehirde Zosimeya adıyla bilinen Rum okuluna devam edip sekiz yıllık öğretimi yedi yılda Rumca, Eski Yunanca, Fransızca ve İtalyanca ile coğrafya, tarih, matematik, felsefe, kimya, tıp tarihi ve anatomi gibi bu okulda mükemmel bir biçimde okutulan bilimleri öğrendim. Fransız dilini de ayrıca özel öğretmen eşliğinde çalıştım.
Bu okuldan mezun olduktan sonra bir süre Vilayet Mektubi Kalemi'ne [Yazışleri Müdürlüğü] devam edip 1288 tarihinde İstanbul'a gelerek Matbuat Kalemi'ne devam etmeye başladım. Bu sırada, daha sonra yayımlamayı uygun bulduğum özet halinde bir genel tarih ile bir cildini yayımlamış olduğum Fransa'nın kısa bir tarihini Fransızcadan çevirdiğim gibi, *Taaşşuk-ı*

Ali Sami'nin köklerini biraz ayrıntılı tanıdıktan sonra çocukluğunu anlatmaya geçebiliriz.

Ali Sami Yen, 1886'da dedesinin Kandilli'deki yalısında doğdu. Baba Şemseddin Sami ile Dr. Celal İsmail Paşa, iki kız kardeşle

Talat ve Fıtnat adlı milli bir roman da yazdım. O zamanlar Türkçenin aile dili denen yönü hakkında henüz yeterince bilgi sahibi olmadığım bu öykünün isminden anlaşılır. Çeviri ve yazarlıkta deneyimimi artırmak için bir süre *Hadîka* adıyla yayımlanan gazetede bulundum. Bu gazetenin kapatılmasından sonra yine Matbuat Kalemi'ne devam etmekle beraber, bir yandan da 1290'da *İhtiyar Onbaşı* adlı bir dram ve *Galatee* adlı ünlü bir öykü kitabı çevirdim ve ikisini de yayımladım. Daha önce "Sahrab" adıyla *Şehname*'den alınmış bir trajedi üzerinde çalışmışsam da bu eserin düzeni, tiyatro yöntem ve koşullarına uygun olmadığından yayımlanıp sahnelenmesinden vazgeçilmiştir.

O sırada Trablusgarp'tan şehir gazetesi için bir yazar istenmişti. Matbuat İdaresi'nin uygun görmesi üzerine oraya atandım ve 1291'de Yanya'ya uğrayarak Korfu, Brindisi, Napoli, Mesina ve Malta yoluyla Trablus'a gittim. Bu sayede Avrupa'nın bir ucunu olsun gördüm. Bir sene Trablusgarp'ta yaşadıktan sonra İstanbul'a döndüm. Bu bir-iki yılda dört tiyatro eseri yazmıştım. Bir süre bazı gazetelerde yazarlık yaptıktan sonra kendi başıma çıkardığım *Sabah* gazetesiyle (ilk kuruluşunda) memleketimizde on paraya gazete yayımlamış oldum. Bu gazete bir yıla yakın bir süre devam etmiştir.

93'te Cezayir-i Bahr-ı Sefid Valiliği'ne [Akdeniz-Ege Adaları Valiliği] atanan Sava Paşa'nın mühürdarlığı göreviyle Rodos'a giderek beş ay orada kaldıktan sonra istifa edip, bir ay Yanya'ya gidip savaş zamanında orada Abidin Paşa Hazretleri'nin başkanlığında oluşturulan Sevkıyat-ı Askeriyye Komisyonu'nun birkaç ay başkâtipliğini yaptım.

94'te İstanbul'a dönerek Mihran Efendi'nin çıkardığı *Tercüman-ı Şark* gazetesinin yazarlığını yapmaktayken bu gazetenin kapanması üzerine "Cep Kütüphanesi" adı altına yayımlanan *Medeniyyet-i İslâmiyye*, *Esâtir*, *Kadınlar*, *Gök*, *Yer*, *İnsan Yine İnsan*, *Emsal*, *Letaif*, *Usul-i Tenkit ve Tertib* adlı kitapçıkları yazdım ve Fransızcadan iki büyük öykü çevirdim.

O sırada, yani 1297 yılında padişah hazretlerinin isabetli kararıyla Mabeyn-i Hümayun'da oluşturulan Teftiş-i Askerî Komisyonu'nun başkâtipliğine atandım. Komisyona devam ettiğim bu 17 sene süresince boş vakitlerimi *Kamus-ı Fransevî* adıyla biri Fransızca'dan Türkçe'ye ve diğeri Türkçe'den Fransızca'ya iki büyük sözlükle Fransızca'dan Türkçe'ye bir de *Küçük Kâmus-ı Fransevî*'nin ve hâlen yayımlanmakta olan *Kâmusu'l-Alâm*'ı yazmaya harcadım. Daha önceden bir ara *Hafta* ve *Aile* adlarıyla iki dergi yayımladıysam da birincisi 20. ve ikincisi 4. sayıya kadar devam etmiştir.

"Yanya'da bulunduğum birkaç ay süresince yeni yöntemle düzenlemiş olduğum ancak yayımlayamadığım *Sarf* ve *Nahiv-i Arabî*'nin bundan dokuz yıl önce *Tarifât-ı Arabiyye* adıyla bir özetini yayımladığım gibi, sonra *Himmetü'l Himam fi Neşri'l-İslam* adlı Arapça ve *Hurdeçin* adıyla da Farsça'dan seçilmiş şiirlerin toplandığı Türkçe bir kitapçık ve daha sonra da okumayı kolaylaştırmak yolunda bir *Alfabe* ile bir *Sarf-ı Türkçe* yayımladım.

Birkaç müzmin hastalık birden çekmeye başlayıp zamanımın büyük bölümünü acılar içinde geçirdiğim ve yaşlılık hastalığına da tutulduğum halde yine yazmaktan vazgeçemiyorum. Geçen seneden beri Kâmus-ı Fransevî'nin Fransızca'dan Türkçeye olan bölümünü yeniden yazma derecesinde düzeltmekte ve tamamlamaktayım. Bir yandan *Kâmusu'l-Alam*'a devam etmekle beraber, bu kez *Kâmus-ı Arabî* adlı büyük bir sözlüğün hazırlanıp yayımlanması çalışmalarına da başladım. Bu eserleri tamamlayabilmeyi Cenab-ı Hakk'tan dilerim.

Padişah hazretleri tarafından 1300'de ikinci sınıf saniyye rütbesiyle, 302'de üçüncü rütbeden Osmani nişanıyla, yine o sene tamamlanan *Kâmus-ı Fransevî*'ye ödül olarak evveli sanisi rütbesi ve iftihar madalyası ile 303'te üçüncü rütbeden Mecidi nişanıyla ve 311'de evveli rütbesiyle onurlandırıldım.

1301'de evlenip dört evladım dünyaya geldikten sonra 1310'da eşim vefat edince, bir sene sonra ikinci defa olarak evlendim."

evlenmişti. Edremitli Kazasker Sadettin Efendi'nin kızları Emine ve Ayşe'yle...

Ali Sami'nin doğduğu Kandilli'deki yalı, dede Sadettin Efendi'nin yalısıydı. Boğaz'da yaşadığı on yıl boyunca rutubetle tanışan baba Şemseddin'in siyatik ağrıları Kandilli'den taşınmalarına yol açtı.

İstanbul'a geldiğinde 21 yaşında olan Baba Sami, önce Erenköy'de bir dükkân açmış, sonra çıkarmaya başladığı *Sabah* gazetesi açıkgöz ve hırslı Mihran Bey'e geçince, eskiden patron olduğu yerde maaşlı bir yazar olarak çalışmaya başlamıştı. Ali Sami'nin ailesi para sıkıntısını hiçbir zaman aşamadı. Babanın üretken yazarlığı, bugün paha biçilmez değerde olan birçok roman, sözlük, ansiklopedi ürünü veriyor, kitaplar yayımlanıyor ama hiçbiri "para getirmiyor"du.

Bu arada Ali Sami'nin amcası, Şemseddin Sami'nin ağabeyi Abdül Bey'in Arnavutluk topraklarında verdiği özerklik mücadelesi, İstanbul'daki ailesini de etkilemeye başlamıştı. Abdül Bey, yakalanmış ve II. Abdülhamid tarafından "müebbet kalebentlik"le cezalandırılmıştı. Abdül Bey'in sürgünlüğünde Arnavutluk'ta mücadelenin liderliği el altından baba Şemseddin Sami'ye verilmişti artık. Arnavutluk topraklarında yaşanan sıkıntılar üzerine yazılar yazdığında Trablus'a sürgün edilmişti.

Baba Sami, "ayda bir kez dışarı çıkar, berbere gitmeyi sevmediği için saç ve sakal tıraşını kendi yapardı. Bir defasında tam beş yıl boyunca evine kapanmış, bu durumu sokağa çıkma fobisine bağlayanlar olduğu gibi, Abdülhamid'in göz hapsine bağlayanlar da olmuştu."[1]

Dört kardeştiler. Ablası Samiye, kardeşleri de Sadiye ile Sadi'ydi.

Ama birlikte büyüdükleri iki yaşıtı daha vardı. Teyzesi Ayşe Hanım'ın eşi Dr. Celal İsmail Paşa ve çocukları Yusuf Celâl ve Cemile'yle birlikte büyüdü, altı yaşına, yani annesini kaybedene kadar.

Annesi Emine Veliye Hanım'ı kaybettiğinde (1892) altı yaşındaydı.

Annesini kaybetmesinden hemen sonra baba Şemseddin Sami, Arnavut töreleri gereği, vefat eden ağabeyi Abdül Bey'in eşi Belkıs Hanım'la evlendi.

1. Dilek Kent, *Erenköy'de Duvarlar*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2011.

Eve dört çocuk daha gelmişti. Mithat, Emine, Halid ve Feridun adlı dört çocuğu olan Belkıs Hanım, Şemseddin Sami'den de İskender'i dünyaya getirdi.

Atmosfer epey zorluydu. Soylu bir sülale olan Fraşeri'ler geniş aile olarak yaşıyordu. Kendi töreleri, gelenekleri vardı. Dört kardeşin en büyük erkek çocuğuydu ve sorumluluk alma, mücadele etme, pes etmeme yönünü de bu atmosferde kazandı.

İlk tahsilini babasından aldı. Baba Sami, 15 yaşındayken (1901) onu dönemin önde gelen okullarından birisine, yani Mekteb-i Sultani'ye gönderdi. Birlikte büyüdüğü, kardeşi gibi gördüğü, teyzesinin oğlu Yusuf Celal'le birlikte.

Orada çok şey öğrendi. Modern spor anlayışından Fransızcaya, dönemin edebiyat akımlarından siyasal gelişmelerinin tümüne değin. Ama bir şeyleri sıfırdan oluşturmayı, oluşturduktan sonra azimle onu geliştirmeyi ve kurumsallaştırmayı da babasından öğrenmişti. Mekteb-i Sultani'deki eğitimle başlayan yepyeni ortamın ve çevrenin, sadece Ali Sami'nin değil, kardeşlerinin de hayatını tamamen değiştirdiğini görebiliyoruz. Örneğin, ileriki yıllarda Ali Sami'nin kız kardeşi Samiye (Erer), Galatasaray Lisesi'nde 27 yıl tarih ve coğrafya öğretmenliği yapacak olan Mansur Raşit (Erer) ile evlenirken, küçük kız kardeşi Sadiye (Neşet Beken) de Galatasaray kürek takımı kurucularından Dr. Suphi Neşet'le (Beken) evlenecekti. Erkek kardeşi Sadi de Mekteb-i Sultani öğrencisi oldu.[1]

Ali Sami'nin, babası kadar yaşamını etkileyen ikinci figür Dr. Celal İsmail Paşa'dır. Bir süre aynı evde devam eden hayatlarında, "baba" sayılabilecek bir isim oldu doktor paşa."

. Haydarpaşa Hastanesi'nde şef olan Celal İsmail Paşa'nın, çift atlı faytonuyla akşam işten dönüşünde, köşkün bahçesinde kendisini bekleyen maddi durumu iyi olmayanlara ve komşularına da baktıktan sonra evine girdiğini torunu Tevhide Hanım anlatır.[2] Kız kardeşi Veliye'nin beklenmedik vefatıyla yeğenlerini yanına almayı düşünen Ayşe Hanım, Ali Sami'nin ve kardeşlerinin adeta ikinci annesi olmuştu.

Sami ailesi ve Dr. Celal İsmail Paşa ailesi senelerce aynı evi pay-

1. Küçük kardeş Sadi, 1911'de çok talihsiz bir şekilde, daha 18 yaşındayken hayata veda etti.
2. *Erenköy'de Duvarlar*, s. 45.

laştıktan sonra başka eve çıkmak mecburiyeti oluşunca kendileri için yeni bir ev arayışına girdiler.

Aslında o dönemlerde köklü aileler istasyon civarında oturuyorlardı. Ekip biçmeye yaramadığı için de sahil nispeten daha ucuzdu. Maddi durumu pek parlak olmayan aile, bugünkü sahil yolunun Caddebostan kesiminde, Marmara Yelken Kulübü'nün yanından başlayan araziyi, yarısı Şemseddin Sami, yarısı da Dr. Celal İsmail Paşa tarafından kullanılmak üzere satın aldı.

Köşkler 1894 yılında inşa edildi.

Yukarıda *Servet-i Fünun* başyazarı Ahmed İhsan'ın da bahsettiği gibi, köşkünün planını Şemseddin Sami Bey kendisi çizmiş, inşaatında da bizzat çalışmıştı.

Yaptığı mutsuz evliliklere rağmen, birbiri ardına yazdığı kitaplar ve romanlarla bugün de kültür hayatımızın referans isimlerinden olan entelektüel babası Şemseddin Sami'nin bir çocuğa ilham veren atmosferinde yaşadı. Caddebostan'da inşaatı tamamlanan köşke taşındıklarında sekiz yaşındaydı. Babasını kaybettiği 1904 yılında ise 18 yaşına gelmişti.

Baba Şemseddin Sami'nin vefatı, maddi zorlukları da beraberinde getirmişti. Köşk, ölümünün hemen ardından 1904'te Aydınlı Safi Bey'e satıldı.[1] Çocukların en büyüğü Samiye evlenmişti. Ali Sami, yatılı okul dönüşlerinde Samiye Ablası ve Raşit Eniştesi'yle yaşıyordu. Okuldan mezun olduktan sonra bir süre değişik yerlerde oturduktan sonra Teşvikiye'de caminin tam karşısında bir apartmana taşındı.

Ali Sami, bir yandan okulda okurken diğer yandan futbol işlerine iyice girmişti. Galatasaray'ın kuruluşu... İlk maçlar, heyecanlı idealist günler...

Ancak okulun sonu da yaklaşıyordu. Nitekim 1906'da okuldan mezun oldu. "Futbolun karın doyurmadığı" günlerde artık işe girmek zorundaydı. 1907'nin Şubat ayında Reji Umumiyeti Müdüresi'nde ilk işine girdi. Henüz 21 yaşındaydı. Ali Sami'nin işe girmeden önce uzun bir seyahate çıktığını ve ablası Samiye'nin yanına gittiğini biliyoruz.

1. İlginçtir ki, bu köşk yıllar sonra yine el değiştirdi. Bu sefer Ali Sami'nin kız kardeşi Sadiye Hanım'la evlenen röntgen uzmanı Neşet Bey tarafından satın alınacak, yani torun Sadiye, dedesinin yaptığı köşkte oturacaktı. Adnan Giz, *Bir Zamanlar Kadıköy*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988.

O döneme ait fotoğrafların yanı sıra kurduğu takımda oynayan arkadaşlarıyla da uzun uzun mektuplaşmaları elimizde bulunuyor.

İş, Galatasaray, geziler, izcilik, avcılık... Futbolu çok sevmesine rağmen oyunculuğu çok kısa sürmüştü. 1907 yılının sonlarında Kadıköy takımına karşı oynanılan ve 3-0 kazanılan bir maç esnasında ayağını kırmıştı. Uzun süren bir tedavi süreci sonunda yine futbol sahalarına dönse de onun için artık yöneticilik devri başlamıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse, futbolculuğu pek de iyi değildi Ali Sami'nin. Dolayısıyla sakatlığı Galatasaray için büyük kayıp sayılmazdı. Aksine, futbolculuk döneminin kapanmasıyla esas gücünü göstereceği ve belki de Galatasaray'ı sonsuza kadar yaşatacak gerçek temelini oluşturacağı idarecilik, organizasyon yeteneğini daha da açığa çıkaracaktı.

Ruşen Eşref Ünaydın, onun oyunculuğunu ve sonrasını çok güzel anlatıyor:

> Ali Sami koşmak, oynamak, bağırıp çağırmaktan hoşlanmaz, zayıf, uzunca boylu, çok nazik ve terbiyeli bir arkadaştı. Oyununda iş yoktu. Mektepteki oyunlarda birkaç defa kaleci durmuş, büyük bir iş görememişti. Fakat idare hususunda muvaffakiyetliydi. Arkadaşları bir araya getirir, nizam ve intizam temin ederdi. Nitekim Galatasaray Kulübü teessüs ettiği zaman da idareciliği ile temayüz etmiş, kulübün reisi olmuştu.

Her şey çok güzeldi. En yakın arkadaşları Emin Bülend, Ahmet Robenson ve beraber büyüdükleri kuzeni Yusuf Celal'le[1] birlikte uzun yürüyüşlere çıkıyor, Reji'de iş arkadaşı olan Sait'le av partileri düzenliyordu. 1908 Temmuz'unda yaşanan "devrim" şehirde büyük bir özgürlük havası getirmişti. Yaşanan coşkunun tezahürleri, Ali Sami'nin yaşamında önemli iz bırakmıştır. Zaten yüzü Batı'ya açık bir okuldan mezun olmuştu. Her ne kadar zorlu bir çocukluk yaşasa da, kültürün adeta solunduğu seçkin ailelerin atmosferinde büyümüştü. Yabancı dadılar, bahçıvanlar, arabacılar... "*Melle*"ler... Yaşadığı evlerin komşuları da ya sarayda ya da çevresinde görevli

1. Mekteb-i Sultani'de birlikte okudukları Yusuf Celal, Ali Sami'yle birlikte Galatasaray'ın kurucuları arasında yer alırken, kız kardeşi Cemile'nin deniz tutkusuyla tanınan eşi Mahir Safi de Galatasaray'ın kürek takımının kurucusu ve ilk kaptanı oldu.

Osmanlı bürokratları veya yeni gelişmeye başlayan çoğu yabancı kökenli tüccar aileleriydi.

Gündelik hayatın unutulmaz tarihçisi Sermet Muhtar, bir kitabında Ali Sami'nin Caddebostan'da yazları kurulan deniz hamamlarının en önemli müdavimi olduğunu ve daha hızlı yüzebilmek için kendisine "tahtadan bir palet" yaptığını yazmış:

> Deniz hamamının başlıca müdavimi, Münif Paşazade idi. İdman Cemiyetleri İttifakı sabık reisi Ali Sami Bey biraderimiz; o zamanlar yeniden yeniye sibahate [yüzücülüğe] başlamış ve icagerdesi olan seri yüzmeye hadim [yarayan], yanları kanatlı tahta kaloşları, ilk defa burada tatbik etmişti. Kadınlar hamamı, erkeklerindekine o kadar uzaktı ki, dürbün ile erkeği kadını farkedemezdi. Civarda, Sadrazam Yaveri Cemal Paşa'nın, Şemseddin Sami Bey merhumun ve Doktor Celal İsmail Paşa'nın köşklerinden gayri belli başlı bir ev hatırıma gelmiyor. Cami ise daha ne kadar sonra yapıldı.[1]

Bu dönemde iş arkadaşı olan Fenerbahçe'nin önemli isimlerinden Sait Cihanoğlu'yla birlikte Kısıklı ve Hekimbaşı taraflarında çıktığı av partilerini kendi yaşamına ait verdiği ender röportajların birinde şöyle anlatıyor Ali Sami:

> Futbolda tekaüt olup kendimi idareciliğe verdikten sonra, merhum Emin Bülend'in teşvikiyle avcılığa başladım. Av münasebetiyle Tophanelioğlu'ndan Kısıklı'ya ve Hekimbaşı Çiftliği'ne doğru sabah karanlığında çıkarak güzel gezintiler yapardık. Fenerbahçeli arkadaşım Sait Cihanoğlu ile de güzel avcılık hatıralarımız vardır. Fakat bende yalnız tabiata yakınlığın güzel hatırası kaldı, yoksa hayvan öldürmeden hiçbir gün en küçük zevk alamadım ve bu duygu yaşla o derecede büyüdü, bugünkü avla alakam duvarda asılı ve hiçbir zaman patlamayan bir tüfekten ibaret kalmıştır. Hayvancıkları koruyabilsem muhakkak ki daha çok zevk alabileceğim.[2]

Bu dönemde özel hayatında beklenmedik bir gelişme, 1911'de en küçük kardeşi Sadi'nin henüz 18'indeyken amansız hastalığa yakalanarak vefat etmesi oldu. Sadi hakkında ne yazık ki çok fazla bilgiye sahip değiliz. Özel arşivinde sakladığı bir not ve küçük bir

1. Sermet Muhtar Alus, *Masal Olanlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
2. İzzeddin Çalışlar, *Galatasaray Arşivi: Ali Oraloğlu.*

gazete haberi var sadece. Gazete haberinde Sadi'nin Şemsettin Sami'nin oğlu olduğu vurgulanmış.

1913 yılı Ali Sami'nin yaşamında önemli bir dönüm noktasıdır. O yıl, yıllarca büyük bir aile olarak bir arada yaşadığı ve manevi anne ve babası saydığı teyzesi Ayşe Hanım ile Doktor Celal İsmail Paşa'nın evlerinden ayrılarak kız kardeşi Sadiye'yle birlikte komşuları ve aile dostları Eckerlin'lerin arazisindeki bir eve taşındılar. 27 yaşındaydı Ali Sami artık. Eckerlin'lerin evinde 1922'nin sonuna kadar tam on yıl yaşadılar. (1922'de Sadiye de evlendi.)

Ali Sami'nin en zorlu ve kişiliğini etkileyen yıllarını geçirdiği Eckerlin dönemini biraz daha ayrıntılı anlatmak gerekiyor.

Eckerlin'in Erenköy'deki evi, bir bağ eviydi. Erenköy'de (ve Kızıltoprak'ta) 1910'lu yıllarda üzüm yetiştiriliyordu. Üzüm Osmanlı döneminin en önemli ihraç ürünlerindendi. Eckerlin ailesi de Erenköy'de oldukça geniş bir arazide üzüm yetiştiriyor ve şarap yapıyorlardı. Eckerlin'ler, 1870'lerin başından beri İstanbul'da yaşayan bir aileydi. Demiryolları hattının inşası döneminde imparatorluk başkentine gelmişler ve Haydarpaşa-İzmit Demiryolu'nun bir bölümünün yapımını üstlenmişlerdi. Diğer yandan da Erenköy'de bağcılık yapıyorlardı. Ali Sami, kız kardeşi Sadiye'yle birlikte işte bu geniş üzüm bağında bir eve taşınmışlardı. Bölümün fotoğraf albümünde, tam on yıl yaşadıkları bu arazide bulunan şaraphanenin bizzat kendisi tarafından çekilmiş bir fotoğrafını bulabilirsiniz. Bu dönem, babalarının vefatından önce ölen amcaları Abdül Bey'in çocukları, yani kuzenleriyle sürekli görüşerek aile temasını hiç kaybetmediğini, diğer yandan Galatasaray'da aktif başkanlık ve spor yaparak, denizciliğe merak salarak hayatını devam ettirdiğini biliyoruz. Gerek Eckerlin'lerin, gerekse de teyzesinin kocası Dr. Celal İsmail Paşa'nın köşkü –sonradan yapılan replikası– gerekse de Erenköy'ün bağları artık yok.

Meşrutiyet'in ilanı sonrasında fiiliyat resmiyete dökülmüş ve Ali Sami Bey, tescili yapılan kulübün ilk başkanı olmuştur artık. 1918 yılına kadar sürdürdüğü bu görevi sırasında kulüp başarılardan başarılara koşarken, o da özellikle denizcilikte öne çıkmaya başlar. Futboldan sonra denizcilik şubesini de başlatmıştır Ali Sami. Kendisi de deniz eğitimi alarak başlar, büyük tutkusu ve hobisi haline gelecek olan denizciliğe.

Aslında burada küçük bir parantez açmak gerekiyor. Sadece Ali Sami değil, Galatasaray kurucularının çok büyük bir çoğunluğu Kadıköy'de oturmaktadırlar. Dolayısıyla denizcilik, daha somut konuşmak gerekirse yelkencilik artık futbol takımını kendisinden sonra gelenlere devretmiş olan ve 30'larına gelmiş kurucu kuşağı için önde gelen spor olmuştur. Kadıköy'de kurulan Fenerbahçe Kulübü'nde zaten çok yakın arkadaş oldukları ilk kuşak Fenerbahçe oyuncularıyla bu tutkularını paylaştıklarını görüyoruz.

Ali Sami, kendisindeki ve arkadaşlarındaki deniz tutkusunu şöyle anlatıyor:

> 1914'te umumi harbin başlaması yeni bir sporun başlamasına vesile oldu: denizcilik. Bütün kotra ve fıtalar müsadere edilmişti. Donanma Cemiyeti su sporlarını yaymak için bunları kulüplere dağıttı. Başka şekilde malik olamayacağımız vasıtaları ele geçirmenin heyecanı içinde, olanca sevme kabiliyetimizle kendimizi bu spora verdik. Ben yakın seferler kaptanlığı imtihanına hazırlandım, porsunluk, vardabandıralık öğrendim, bir kotranın bütün hizmetleri sırasından geçtim ve bugün Galatasaray Lisesi'nde bulunan bir küçük Denizcilik Müzesi vücuda getirdim.

Bu sözlerden 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı'nın hemen başında kulübe verilen, adını da *İnci* koydukları kotranın birincil motivasyon kaynağı olduğu anlaşılıyor. Zaten albümlerde pek çok deniz yolculuğu fotoğrafları var.

Denizciliğin, Türkiye'nin ilk spor müzesinin kuruluşuna da yol açtığını biliyoruz. Moda'daki, İtalyanlara ait lokalin savaş dolayısıyla hükümet tarafından el konulduktan sonra Galatasaray Kulübü'ne verilmesini, burasının da kulübün denizcilik lokali haline getirilmesini sağlayan Ali Sami, o güne kadar kazanılmış tüm kupaları buraya getirerek, ilk müzeyi de bu mekânda kurmuş oldu.[1]

1. "Kulüp bu sene içinde [1914] yapılan Moda kayak yarışlarına da muvaffakiyetle iştirak etmiş ve bu suretle denizcilik hayatının kulübe duhulü binanın denize mücavir bir mevkie naklini icap ettirmiştir. Binaenaleyh yapılan tahrirat neticesinde Fener bahçesindeki Otel Beau Rivage bulunmuş ve kulüp oraya nakledilmiştir. Kulüp elde ettiği fita ve sandallarla azasını mevsiminde deniz sporlarından istifadeye çalıştırmakla beraber futbolun terakkisi için de Ali Sami Bey'in de müsmir faaliyet ve gayreti tevali ediyordu. Ali Sami Bey denizcilik hayatında kulübün vaziyetini teali ettirmekle kalmayarak herkesin yapmaya muvaffak olamayacagi Bahriye Müzesi'ni de kendine has metanet ve inat ile vücuda getirmiştir ki bugün

Ali Sami Yen'in anılarında şu şekilde aktarılır:

> Vaktiyle donanma cemiyetinin yaptığı teftişlerde birinciliği kazanmak için bütün kudretimizle çalışır, bütün şahsi vasıtalarımızı da bu uğurda kullanırdık. O sırada kotra eksiklerinin tamamlanması için kalafat yerinde sık sık dolaştığımdan bir gün ihtiyar bir gemicinin sattığı bir derin su iskandilini 15 kuruşa almaya muvaffak olmuştum. Çok eski modası geçmiş bir alet idi. Fakat temizleyip parlattıkça gemicilik odamızın masasının üzerinde kendisini gösterdi. Yanına ikinci bir alet getirme hevesi yavaş yavaş denizcilik müzemizin ortaya çıkmasına yol açtı. Kendi vasıtalarımızla almaya muvaffak olamadığımız aletleri de, bizi teşvik etmek isteyen o zamanki Bahriye Nazırı Cemal Paşa'dan almıştık. O tarihte kulüp merkezini Beyoğlu'ndan Kalamış koyuna taşımıştık. Evde kendim için toplamış olduğum spor resimlerini de kulübe getirdim. Mevcut kupalarımıza üç camekan temin etmiştik. Deniz ve kara sporlarına ait hatıralar bir araya gelince cazibesi büyüdü ve bu suretle yavaş yavaş Galatasaray Müzesi ortaya çıktı.[1]

Ali Sami Yen'in denizcilikteki bu tutkusu, ona yepyeni bir iş olanağı açtı.

Ali Sami'nin denizcilik çabaları sadece Galatasaraylılar veya diğer kulüp sporcuları tarafından iyi bilinmiyordu. Dönemin bahriye nazırı (denizcilik bakanı) Cemal Paşa'nın da dikkatini çekmişti.

Cemal Paşa, deniz tutkunu Ali Sami Bey'e Şubat 1917'de hayatı boyunca unutamayacağı bir görev verdi. Heybeliada'daki Bahriye Mühendis Mektebi'nde beden terbiyesi ve spor öğretmenliği...

Hem deniz hem öğretmenlik...

Bunu şöyle anlatıyor söyleşide:

> **Bu çalışmalarımla alakalanan Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Bahriye Mühendis Mektebi'nden merhum Ferit Bey'in de talebi ile beni bu**

Mekteb-i Sultani Müzesi'ne bi-hakkın revnak veren bir eser-i nefis olmuştur. Muhaberenin zuhur devamı maateessüf Galatasaray Kulübü'nün futbol hayatındaki tedennisi badi olmuştur. Birinci takımını teşkil eden azasını hemen kaffesi cihet-i harbe giderek yerlerini daha genç arkadaşlarına terk etmiş ise de bu genclerin de berayi tahsil Avrupa'ya azimet etmeleri kulüpte mühim bir boşluk vücuda getirmiştir. Tedenninin vücuda getirdiği anlaşamamazlık kulübün hayatına darbe vuracak dereceye varmış ve bu halin devamı daha ziyade müşkülatın tahasüne badi olmuştur. 1335 (1920) senesi Mart'ının 27'sinde Fenerbahçe'deki kulüp eşyası Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'ne naklolunmuştur." *Spor Âlemi*, sayı 8, 17 Şubat 1920.

1. *Galatasaray Spor Kulübü 50. Yıl Kitabı*, İstanbul, 1955.

> mektebe beden terbiyesi ve spor öğretmeni tayin etti. Bu tesadüf olmasaydı belki ben de Çanakkale'de şehit düşen arkadaşlarının sırasına girecektim. Cemal Paşa hiçbir yardımı esirgemedi. Terbiyeli, disiplinli, çalışkan ve her cepheden tam teçhizatlı bir denizci muhiti içinde geçirdiğim birkaç sene tabiata ve binnetice spora yatkınlık zaviyesinden beni en çok tatmin etmiş olan senelerdir.[1]

Ali Sami'nin, 1917 yılında Ahmet Robenson'un kardeşi Abdurrahman'ın davetiyle başladığı keşşaflık, yani izcilik "tecrübe"leri de var... Hazırladığı fotoğraf albümlerinde bu izcilik, aslında bugünkü anlamıyla "trekking"e daha çok uyan gezilerinin birbirinden güzel fotoğraflarını da arşivlemiş. Bu fotoğraflar, aynı zamanda İstanbul civarının, yani Beykoz'un, Riva'nın, Çavuşbaşı'nın 100 yıl önceki halini de ölümsüzleştirmiş. (Ali Sami, Emin Bülend ve Robenson kardeşlerin bu müthiş gezi fotoğraflarını, bu bölümün sonuna eklediğim özel albüm bölümünde bulabilirsiniz.)

Yine aynı günlerde, Ali Sami, köşklerinin bahçesine bir tenis kortu yaptırarak bu sporla uğraşmak isteyen gençlere kendi çapında bir spor tesisi daha kazandırır. Kendisinden nadir bahsettiği *Vakit* gazetesindeki röportajında köşkte kurduğu tenis kortunu şu sözlerle anlatır: "1913'te Erenköy'deki bahçemizde bir tenis kortu kurduk. Kapımızın önünden geçenlerin durup, teessüfle karışık garip nazarlarla baktıklarını hatırlarım." Yen'in albümlerinin birinde o bahçedeki tenis kortu önünde çektirdikleri güzel bir fotoğrafı bulabiliyoruz.

Birinci Dünya Savaşı sonra erdiğinde, savaşın mağlubu Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da hayat giderek zorlaşmıştır. Bahriye Mektebi'ndeki görevi sona eren Ali Sami'yi maddi açıdan zor günler beklemektedir.

Ali Sami'nin savaş sonrası yaşadığı bu zor zamanlarda Galatasaray başkanlığını da bıraktığını biliyoruz.[2] Fenerbahçe'de kurduğu lokalin boşaltılması için verilen mühlet içerisinde bütün çabası lokaldeki eşyaların muhafaza edilebileceği bir yer bulmak oldu. Mek-

1. 50. *Yıl Kitabı*, s. 135.

2. "Ali Sami Bey'in hariçte meşgaleleri, kulüp işleriyle uğraşmaya vakit bırakmadığından 15 Mart 1335'te [1920] akd edilen bir ictima-i umumide azanın bütün ısrarına rağmen riyasetten istifa ederek yerine aza-i kadimeden Refik Cevdet Bey reis intihab olunmuştur." *Spor Âlemi*, Sayı 8, 17 Şubat 1920.

teb-i Sultani müdürü Salih Arif Bey'le konuştuktan sonra yine ayrıntılı ve teslim edilen bütün eşyaları tek tek sıraladığı yazılı bir protokol hazırlayarak okula devreder.[1]

Ali Sami Bey'in en mutlu olduğu zamanlar olarak anlattığı Büyükada'daki öğretmenlik günleri geride kalmıştır artık. Liseyi bitirdikten sonra 3 yıl devam ettiği hukuk fakültesini "vazifesinin müsaadesizliği ve harp dolayısıyla" bitiremeden bırakan Ali Sami, çeşitli işlere girip çıkar bu dönemde. 1919'dan 1922'ye kadar malul gaziler pazarı müdürlüğü, 1923'te İstanbul Ticaret Odası Tahkikat ve İstihbarat müdürlüğü... Bu farklı görevlerin ardından 1940'a kadar çalışacağı ve oradan emekli olacağı Uyuşturucu Maddeler İnhisarı'na girer. Eskiden çalıştığı tütün tekelini idare eden bir kuruluş olan Tütün Rejisi'nde çalışmaya geri dönmüştür.

Ama artık özellikle futbol dünyasında en önemli isim olarak yerini çoktan almıştır. Bu nedenle, futbola dair birçok konuda adres odur, akıllara ilk o gelmektedir. 1922 tarihinde kurulan ve ülkenin ilk spor teşkilatı olan İdman Cemiyetleri İttifakı'nın başkanlığı için kimsenin fazla düşünmesine gerek yoktur: Ali Sami Bey... Tam on yıl bu görevde, her yıl yeniden seçilerek kalır. İstanbul'un düşman işgalinden kurtuluşunun hemen sonrasında topladığı sporcu arkadaşlarıyla birlikte şehri kurtaran Refet Paşa'yı ziyarete giderler. Paşa yaptığı teşekkür konuşmasında Ali Sami ve arkadaşlarına, "Bizler Anadolu'da savaşırken, sizler de burada işgal güçlerinin takımlarına karşı yaptığınız maçlarda aldığınız galibiyetlerle halka moral vererek çok mühim bir iş yaptınız..." diyerek kendilerini kutlar.

Ali Sami'nin bu dönemde Ankara'yla, Cumhuriyet hükümetiyle doğrudan iletişim kurduğu anlaşılıyor. Sık sık Ankara'ya gidip

1. Protokolde, 530 adet ve 368 kalem eşya tek tek sıralanmış. 14 Nisan 1919 tarihli bu protokolün bir yıl sonrasında, Ali Sami Bey, okula bir mektup daha gönderir. Mektupta teslim ettiği eşyalarda gördüğü noksanları tek tek listeler. "Teslim edilen iki büyük masadan birinin mektep hademesine yemek masası olarak tahsis edildiği" için "harap bir halde" olması tespitinden tutun numaralı olarak teslim edilmiş çerçevelerin resimlerinin çıkarılarak yerine başka bir resim konulmasına kadar tespit ettiği bütün hasarları sıraladıktan sonra şöyle der: " ... Evvela Cemiyetimiz [kulüp], emaneten bıraktığı eşya üzerindeki hakkı mülkiyetini hiçbir surette iskat veya tahkik etmiş olmamakla birlikte işbu eşyayı bermucibi nizam azayı müessese kararıyla ve cemiyetimizin müessisi Ali Sami Bey'in inzimam-ı reyi şartıyla harhangi bir zamanda almak ve mahalli ahare nakletmek hakkı meşruunu muhafaza eyler." Bu uyarının ardından teslim edilen eşyaların okul içerisindeki korunuş biçiminin değiştiği kesin. Vefa Semenderoğlu, *Galatasaray Müzesi*, İstanbul, 1995. (Galatasaray Spor Kulübü 90. Yıl Organizasyonu).

İsmet İnönü'yle görüştüğü ve onu kafasındaki yeni spor düzeninin kurulmasına ikna ettiği şu satırlardan anlaşılıyor. Arkadaşı Burhan Felek, Ali Sami'nin kişiliğini de anlatan yazısında bu dönemine ilişkin şöyle yazmış:

> Memleketimizde ilk ve son normal amatör spor teşkilatı olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın nizamnamesini Ali Sami, Yusuf Ziya ve ben hazırladıktı. Ben raportör idim. Aslını Fransızların Union des Sociétés Sportives des Sports Athlétiques ismindeki teşkilattan kopye ettik. Fakat kendimize göre uyarladık. İlk kuruluşta bir umumi merkez, üç de federasyon vardı: Futbol, güreş, atletizm. Teşkilatı hükümete kabul ettiren Ali Sami olmuştur. İsmet Paşa ile görüşüp, onu tek parti devrinde gençliğin bir özel ve bağımsız spor örgütü kurmasına ve biraz da para yardımı yapmağa ikna eden odur. Bugün teşkilatta mevcut olup olmadığını bilemediğim matbu ve güzel hepsi aynı eb'adda nizamnameler, kongre zabıtları ve diğer matbuaları o hazırlamış, bastırmış, hepimize muntazam bir organizasyon mekanizmasının nasıl işlediğini öğretmiştir.[1]

1924 yılında ise Ali Sami Bey, Olimpiyat Komitesi Başkanı sıfatıyla Paris oyunlarına giden heyetin başında yer alır. Felek, aynı yazısında Ali Sami'nin "İki kafilelik, 40'dan fazla sporcuyu hükümetten bu iş için aldığı 27 bin lirayla yetiştirdiğini, giydirdiğini, kuşattığını, Paris'e kadar gidiş geliş seyahat ettirdiğini, orada ikâmet ve iaşesini temin ettiği"ni yazıyor.

İş hayatında da çok önemli görevler üstlenmiştir. Uyuşturucu Maddeler İnhisarı Müdürü olmuştur artık.

Ali Sami Yen'in bu görevi yürütürken, özellikle Yugoslavya'yla yapılan anlaşmalardaki rolü hayatidir. Türkiye, 1928 yılı itibarıyla Avrupa'da faaliyetlerine başlayan afyon karteline karşı afyon üretimi ve satışı konusunda kaliteli ürün yetiştiren Yugoslavya'yla işbirliği yapmak için harekete geçmişti ve konunun Türkiye adına tüm girişimlerini Ali Sami Bey yürütüyordu. İki ülkenin imzaladığı antlaşma, Avrupa afyon kartelinin etkisiyle başlangıçta uygulamaya konulamadı. Fakat bu engellemeye karşın, Türkiye ve Yugoslavya anlaşma uyarınca kurulacak ortak satış birliği içindeki paylarını ayarlayarak yavaş yavaş birliği tesis etmeye başladı. Ali Sami Bey,

1. Burhan Felek, *Yaşadığımız Günler*, 1973, Şehir Üniversitesi Taha Toros arşivi.

bu dönemde gazetelerde Galatasaray kurucusu olarak değil, Türkiye için çok önem taşıyan görüşmelerin bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından yetkilendirilen yürütücüsü olarak yer alıyor.[1]

Ali Sami Bey, 30'lu yıllara gelindiğinde ise yavaş yavaş arka plana doğru çekilmeye başlar. Bu yıllarda siyasilerin spora giderek daha fazla müdahale etmeleri, hatta 1930'lu yılların ikinci yarısında spor teşkilatlarının doğrudan tek parti idaresinin bir parçası gibi değerlendirilerek yeniden yapılandırılması, onun spor yöneticiliğini bırakmasına neden olur.

Ama tam da bu dönemde, yine ülke için çok yeni, kendisi için de yepyeni bir tutkunun esiri olmaya başlamıştır: Otomobil!

Buraya kadar anlattıklarımdan çok aykırı bir kişilik olduğunu sanırım anlamışsınızdır. Görüldüğü gibi, onu sadece bir "kurucu" olarak anlatmak çok doğru değil. Atatürk'le çağdaş, yaklaşık olarak aynı dönemlerde doğmuş, aynı hayaller, aynı ideallerle hayatta yepyeni işler başarmış bir kuşağın spordaki öncü temsilcisi aynı zamanda...

Çok renkli, çok hevesli, yeniliklere açık, çok meraklı bir kişilik...

Açık bir şekilde görülüyor ki, bitmeyen bir tutkuydu Ali Sami Yen'in hayatını yönlendiren. Kurma, organize etme, yönlendirme, yenilikleri getirme, uygulama... Cumhuriyet ilan edildiğinde 38 yaşındaydı. Arkasında Türkiye'de modern spor namına kurulan, oluşturulan ne kadar kurum varsa, yapılan ne kadar iş varsa hepsinde katkısı, imzası vardı. Birini bitiriyor, diğerine geçiyordu.

1922 tarihinde kurulan ve ülkenin ilk spor teşkilatı olan İdman Cemiyetleri İttifakı'nın da başkanıydı aynı zamanda. Sadece o kurum mu? O dönemde tüm spor branşlarında federasyonların kurulmasına öncülük etmişti. Hatta bu spor branşları için gerekli yönetmelikleri yabancı dillerden bizzat kendisi tercüme ederek, arkadaşlarına tercüme ettirerek yürürlüğe koyan da odur. Yetmedi, Roman-

1. 14 Nisan 1932 tarihinde imzalanan anlaşma, 31 Mayıs 1933 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmiş. Bu konuda açıklama yapan Uyuşturucu Maddeler İnhisarı Müdürü Ali Sami Bey, şu ifadeleri kullanmıştır: "Yugoslavya ile aramızda mevcut afyon satış mukavelesinin tatbikatına ait direktifler almak ve Ankara'da yapılacak büyük fabrika işiyle meşgul olmak üzere hükûmet merkezine gidiyorum. Yugoslavya ile aramızdaki mukaveleye göre, tarafeyn mümessillerinden mürekkep bir heyet, iki memleketten muayyen nisbetler dahilinde yapılacak satış işlerini idare edecektir. Yapılacak satış, tarafeyn memleketlerinin afyon istihsalâtı miktarı ile mütenasip olmak üzere bizden yüzde 77,5, Yugoslavyadan yüzde 22,5 nisbetinde olacaktır." *Milliyet*, 3 Ekim 1933.

ya karşısında ilk maçına çıkan Milli Takım'ın teknik direktörü de Ali Sami Bey'di!..

Beden Terbiyesi'nin kurucusu, ilk futbol takımının kurucusu, Olimpiyat Komitesi'nin kurucusu, ilk hakem, ilk teknik direktör, ilk yurtdışı seyahati organizatörü...

İşte otomobil sevdası bu yıllara, 1931'e denk geliyor. Bu sevdanın nasıl başladığını bizzat kurucumuzun ağzından dinleyelim. 27 Mayıs 1946 tarihli *Vakit* gazetesinde kendisiyle yapılan bir söyleşide, Reşid Halid Gönç, "Şimdi en çok sevdiğiniz spor hangisidir ve hangisini yapmak kudretindesiniz?" şeklinde bir soru yöneltiyor Ali Sami Yen'e... Ali Sami Yen'in yanıtı şöyle:

> Bu iki suali birleştirdiğinize çok iyi ettiniz. İnsan her yaşta bir spor yapabilir. En çok sevdiği spor tatbik edebildiği, vücudunun seve seve kolaylıkla tahammül edebildiği spordur. Sporu tatbikatsız ve nev platonizm içinde sevmek eksik bir duygudur. Eskiden dansı çok severdim. Hâlâ da severim. Fakat adalenin elastikiyeti ve kudreti ile ahenk bozulmaya başlayınca, aynı cazibenin kalmasına imkân yoktur. Bugün en çok sevdiğim spor otomobilciliktir. Bu merakı da bana 1931'de bir talebem aşıladı. "Bu medeni vasıtayı kullanma mecburiyeti düşebilir," diyordu. Haklı buldum. Şoförlük, makinistlik dersleri aldım. Tamiratı kendim yapa yapa bir meleke tayin ettim ve bu sayede şoförsüz dört uzun seyahat yaptım. İmkân bulanlara tavsiye ederim. Dünyayı pembe görmek için bundan güzel gözlük olamaz. Vapur ve şimendifer seyahati bunun yanında bir karikatür kalır, çünkü bu vasıtalar kendileriyle beraber her gittikleri yere standardize edilmiş ruhlarını da götürürler ve asıl güzelliği taşıyan teferruatın üzerinden atlarlar.

Dikkatinizi çekmiştir, 1931 yılından söz ediyor Ali Sami Yen!

1930'larda tüm Türkiye'deki otomobil sayısı 4.500 civarındaydı. Karayollarında benzin istasyonu olmadığından büyükşehirlerdeki istasyonlardan bidonlarını da doldurarak yola çıkmaktaydı. Peki 1930'lu yıllarda Türkiye'de karayolları nasıldı? Esas olarak askerî ihtiyaçları karşılamak için karayolu ağları tüm Anadolu'da geliştirilmişti. Bunun için yüzlerce yıl kullanılan İpek Yolu izlekleri kullanılıyordu. Ama yine de 1923 yılında karayolları kötüden biraz halliceydi. İstanbul-Ankara arası karayoluyla iki günde gidilebilmekteydi. En büyük problem ise köprüsüzlüktü. Atatürk Cumhuri-

yeti, başlangıçta bütün enerjisini demiryolu yapımına ayırsa da, 1929'dan itibaren karayolları da hızla gelişmeye başladı. 1930'ların başında ülkede otomobille gidilebilecek yaklaşık 16.000 kilometre yol vardı. Genel olarak kötü durumda, tamire muhtaç, bakımsız iz şeklinde yollar... Dolayısıyla bu yollarda yolculuğa çıkmak büyük cesaret işiydi, daha da ötesi, mekanik bilgisi gerektiriyordu...

Tamircinin olmadığı, benzinliklerin sadece şehirler ile büyükçe kasabalarda olduğu yollarda seyahat... Ama bakir, müthiş bir yolculuk duygusu veren, Ali Sami'nin müthiş tanımlamasıyla "dünyayı pembe görmek için bundan güzel gözlüğün olamayacağı" yollar...

Ali Sami, "asıl güzelliği taşıyan teferruat"ları yakalamak üzere Türkiye'yi karış karış gezdi. Hatta Türkiye sınırlarını aşarak Avrupa yollarına da otomobiliyle çıktı.

Otomobil merakı sadece bir hobi olarak da kalmadı. Yabancı dilden yönetmeliklerini tercüme ederek, motor sporlarının bu ülkedeki ilk yazılı kurallarını hayata geçirdi. 1940'lı yıllarda Seyrüsefer Komisyonu üyeliği ile Turing Kurumu'nun otomobil kısmının başkanlığı görevini üstlendi. Ali Sami Turing'de görev alınca ne beklenir? Elbette Türkiye'deki motor sporlarının ivme kazanması beklenir! Nitekim Ali Sami Yen'in bu görevlere atanmasıyla birlikte, daha önce altyapısını hazırladığı motor sporları onun teşvikiyle 1940'lı yılların sonlarından itibaren Türkiye'de de yapılmaya başlandı... Önce "Türk Seyyahîn Cemiyeti" sonra "Türkiye Turing Klöbü" (Touring Club Turc) adlarını taşıyan Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'ndaki döneminde Türkiye'nin ilk afişleri, ilk turistik rehberleri, ilk karayolu haritası basıldı.

Son yıllarında hızı bir miktar kesilmiştir Sami Yen'in. Yine sporla iç içedir. Galatasaray'ın, lisenin toplantılarına, pilav günlerine katılmakta, arkadaşlarıyla beraber olmaktadır. Titizliği orada da hükmünü sürdürmektedir. Hasnun Galip Sokak'taki kulüp binasında yanan gereksiz ışıkları söndürmekte, binada çıkan ama hemen söndürülen ufak bir yangın sonrası günlerce uğraşarak odaları, kitapları tek tek düzenlemektedir. Lokalin ortasında yanan dev sobanın etrafında arkadaşlarıyla sohbet etmekte, onları can kulağıyla dinleyen gençlere nasihatler vermeyi ihmal etmemektedir.

Olağanüstü spor geçmişi sayesinde, sporu yöneten Ankara bürokrasisinin aklına ilk gelen isimlerden biri olmaya devam etmekte-

dir hâlâ. 1950 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın isteği üzerine, sporun amatör bir teşkilat tarafından idaresini sağlayacak bir yasa tasarısının hazırlıklarına katılır. Yine aynı dönemlerde, spora yönelik olarak bir kitap hazırlığına girişir. Ancak yayımlamaya muvaffak olamaz.

Son olarak, biraz da özel hayatına değinelim. Bilindiği gibi, Ali Sami Bey, Fahriye Hanım'la evliydi. Bu evlilikten çocukları olmadı. Fahriye Hanım, bir anısında bu konuyu şöyle aktarır: "Ali Sami, çocuk yapma konusundaki tüm ısrarlarıma, 'Bütün Galatasaraylılar senin çocuğundur,' diye yanıt verirdi."

Samiye Öz, hatıralarındaki büyük dayısını şöyle anlatmıştı bize:

> Dayım vefat ettiğinde daha sekiz-dokuz yaşlarındaydım. Dolayısıyla fazla hatırlamıyorum. Çok hoş bir adamdı, beyaz saçları vardı, son derece şıktı. Çok spor giyinen, stili olan bir erkekti. Boxer türü çok güzel bir köpeği vardı ama çocuklarla ilgilenen, tonton dayı tipi değildi. Bekâr ve çapkın bir dayıydı. Çocuklarla mesafeli bir ilişkisi vardı. Hep çok meşguldü. Ama çok hoş, çok güzel bir enerjisi vardı. Çok çapkındı. Zaten albümlerde bütün mektupları ve fotoğrafları mevcut, ancak sergilenmiyor. Neredeyse her sayfada başka bir kadın var, hepsi birbirinden hoş. Çoğuyla da yurtdışında tanışmış Ali Dayım. Gerçekten çok güzel kadınlar var. Zaten dayım geç evlendi çok.

Yakışıklı ve çapkın...
Bu özelliğini yakın arkadaşı Burhan Felek, dobraca şöyle yazmış:

> Ali Sami benim nazarımda siyah saçlı, avurdları çökük, uzun, ince ve zarif genççe bir adam olarak yaşar. Gülüşü tatlı, dişleri güzeldi. Merhum, zamparalığı güzel sanat haline, edebiyat, şiir haline getirmiştir. O yüzden başını döndürmediği kız kalmamış. Gene o yüzden evlenmesi gecikmiş olduğunu ve artık evlenemeyeceğini bana pek nadir başbaşa sohbetlerimizin birinde söylemişti. İnsan büyük söylememeli, rahmetli ve pek sempatik dostum, geçici sandığı hovardalık serüvenlerinden birinde yakayı ele verdi ve ölünceye kadar hemhâl olduğu refikası Fahriye Hanım'la evlendiydi. Çevik bir Çerkez kızı idi. Atan adlı pehlivanlar onun ailelerindendir.

Ali Sami'nin bu çapkın, uçarı ve çocuksu karakterini anlatan güzel bir şiir var elimizde. Ablası Samiye'nin evlendiği Raşid Man-

sur Erer'in 1919 yılında yazdığı şiir onu anlatıyor. Enişteşinin gözünden Erenköy'ün hızlı ve uçarı delikanlısı Ali Sami:

Bizim Erenköy'ünde işittim ki açılmış
"Nermin" adlı alamod yeni bir terzihane
Birçok emek sarf olmuş, hayli para saçılmış...
Sahibi Ali Dayı isminde bir divane!

Böyle zarif işlere gerçi hayli meraklı
Özenirse her işin neticesini getirir
Fakat biraz çocuktur, ermez her şeye aklı
Bugün bulsa bin lira, akşama dek bitirir

Köyde onun şöhreti –darılmasın– kaçıktır
Mehtapta şems siper taşına daim başında;
Öğle vakti güneşte mutlak başı açıktır
Gören der ki ya deli, ya çocuk, beş yaşında!

Ardı sıra kızların dolaşmaktan usanmaz,
Kâinatı iplemez, enişteşi mesela
Yüz bin kere söylenir, yine o hiç utanmaz
Bir kapıyı kapamak onun için bir bela!

Raşid Bey enişteşi der ki: özünde iyidir...
Efkârı çok yüksektir, gönlü fakat müptezel
Herhangi bir kadının koşar mutlak peşinde
Varsa onun için peri kızından güzel,
Ketty Hanım'ı her şeb görür düşünde!
Daha neler bilirim, fakat artık keseyim
Kendisini severim, korkarım ki darılır
Bu hırs ile gider de benim Ali Bey'im
Odasına savuşup telefona sarılır.

Eğer ıslah olup da geçerse bu sevdadan
İnkisar edeceğim elbet Allah işitir
İlahi Ali Dayı, dilerim ki Huda'dan
Akıbet-i ömrünü Çayırova'da geçir!

29 Temmuz 1951 günü, sabaha karşı geçirdiği bir kalp krizi sonucunda hayata veda etti Ali Sami Bey. Pek kullanmadığı bilinen

"Yen" soyadını neden almıştı? Felek'in dediği gibi, "hayatta layık olmayarak karşılaştığı haksızlıklar ve zorlukları yenmek için kendine kuvvet versin diye" mi, bilinmez. Ama bilinen o ki, disipliniyle, hayal gücüyle, yeni olan her şeye karşı sınırsız merakıyla ortalamanın çok dışında biriydi. Sıradan olana, savsaklamaya, adamsendeciliğe tahammülü yoktu. Bu uğurda en yakın arkadaşlarını yıldıracak kadar ilkeli ve disiplinliydi. Hatta kendi kurduğu Galatasaray'dan, yapılan yanlışlardan dolayı uzaklaşabilecek kadar... 1925 yılında kulübün geçmekte olduğu bir darboğazın buhranlı günlerinde kendisine yapılan başkanlık çağrısını kabul edip yıllar sonra tekrar başkan olduğunda, gördüğü manzaraya ancak iki ay dayanıp istifa edecek kadar...

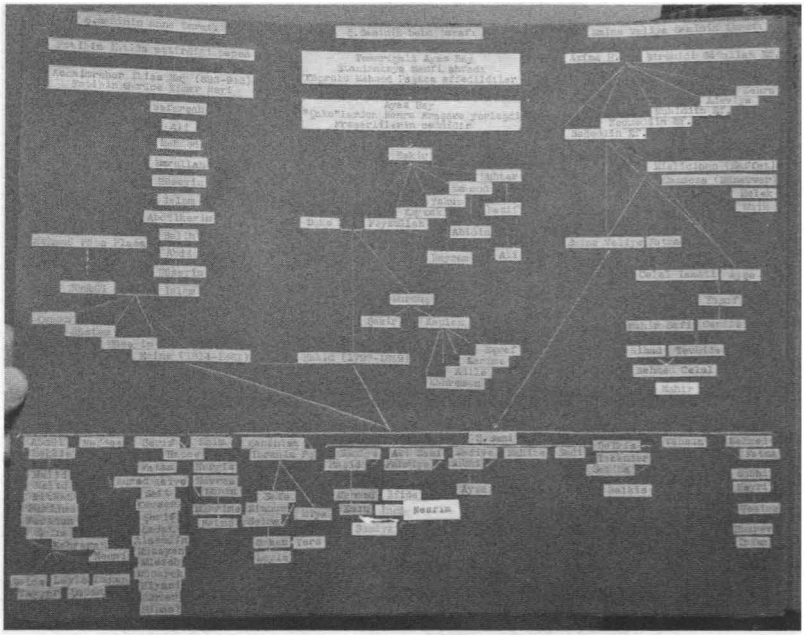
Tıpkı babası gibiydi, babasının oğluydu.

Özenle hazırladığı albümlerinden seçtiğim, çoğunu ilk kez göreceğiniz fotoğraflarla, Ali Sami Bey'in dünyasında unutulmaz bir yolculuğa çıkabiliriz artık...











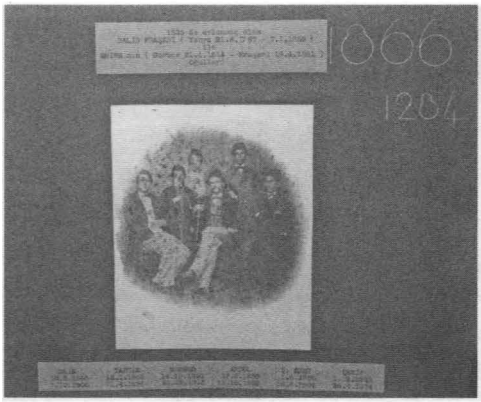
Şemsettin Sami.



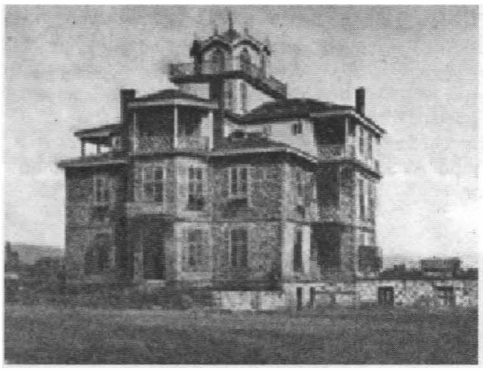
Yakub ve Abdül Fraşeri yan yana.



Sami ve Naim Fraşeri yan yana 1870'ler.







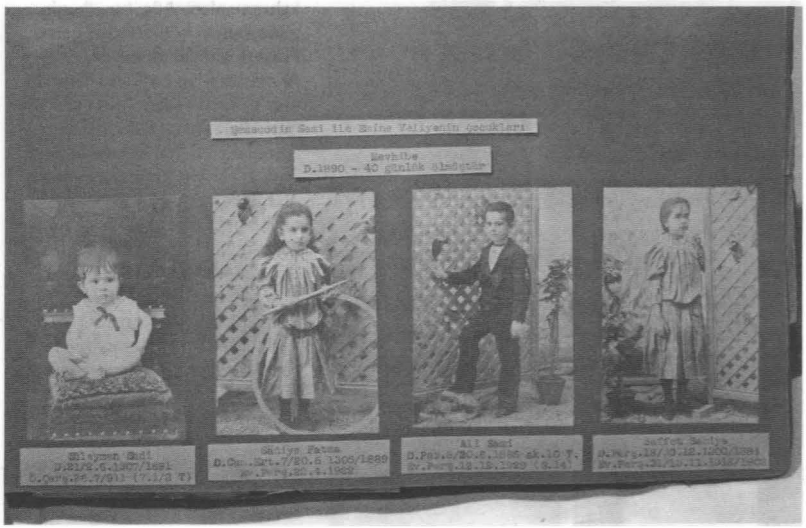


KÖKLÜ GEÇMİŞ – Ali Sami Yen'in babası Şemseddin Sami ve amcaları Abdül ile Naim, Arnavut Ulusal Rönesansı'nın simge isimleri, ulusal ve kültürel kahramanları. Aile, bu ülkenin güneyindeki köylerinden gelen Fraşeri ismiyle tanınıyor. Arnavutluk'un başkenti Tiran'ın merkezinde Fraşeri'lerin yan yana heykelleri var. Arnavutlar için Şemseddin Sami, "Arnavut Sami" iken, bizim bir Osmanlı aydını olarak Sami'nin Arnavutluk tarihindeki merkezî konumunu bilmememiz ilginçtir. Oysa tarihçi Shkëlzen Maliqi'nin deyimiyle, onlar "hem Arnavut, hem Türk"tü. Ali Sami, işte bu vizyoner ilerici ailenin mensubuydu. Spor alanında yaptıkları bunu açık biçimde gösteriyor. Kendi özel ilgilerini takip ederek, babasını takip etti. Sağda, Şemseddin Sami'nin –çizimlerini yaptığı, inşaatında da çalıştığı– Erenköy'deki köşkü. Sağ üstte, 1896 tarihli *Servet-i Fünun*'da yayımlanan Şemseddin Sami söyleşisinin kapak sayfası.





KISA SÜREN EVLİLİK – Emine Veliye ile Şemseddin Sami'nin 1884'te başlayan evlilik hayatları sadece sekiz yıl sürebildi. 1892'de hayata veda eden Emine Veliye, henüz 40 günlükken hayatını kaybeden Mevhibe'yle birlikte beş çocuk doğurdu: Mevhibe, Samiye, Ali Sami, Sadiye ve Sadi. Emine Hanım'ın (sağdaki fotoğrafta ortada) henüz 30 yaşındayken ani vefatıyla kız kardeşi Ayşe Hanım (sağdaki fotoğrafta solda) çocukların anneliğini üstlendi. Aile geleneği uyarınca, Şemseddin Sami de vefat eden abisi Abdül Fraşeri'nin karısı Belkıs Hanım'la ikinci evliliğini yaptı. Ali Sami'nin fotoğraf albümlerinde üvey annesi Belkıs Hanım'ın izine pek rastlanmıyor.



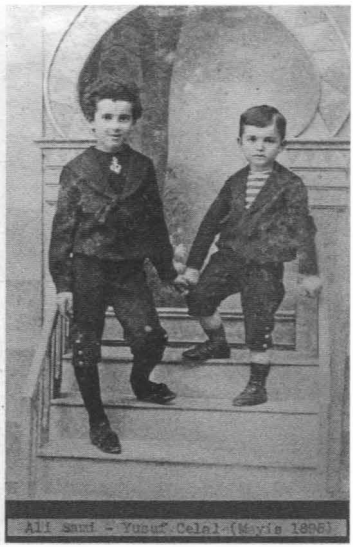


TEYZE EVİ – Ablasının vefatından sonra Ali Sami'yi kardeşleriyle birlikte yanına alan teyze Ayşe Hanım'ın ailesi. Ayşe-Doktor Celal İsmail Paşa çiftinin Caddebostan'daki köşkleri (üstte), bacanak Şemseddin Sami'nin köşküne –birlikte aldıkları arazide– çok yakındı. Şemseddin Sami'nin vefatından sonra köşk satılınca, dört kardeş (Samiye, Ali Sami, Saniye ve Sadi) teyzeleri Ayşe Hanım'ın yandaki köşküne geçtiler, orada yaşamaya başladılar. Orada kuzenleri Yusuf Celal ve Cemile de vardı. Ali Sami'nin birlikte Mekteb-i Sultani'ye gittiği Yusuf Celal, çok erken yaşta, 27'sindeyken vefat etti. Celal İsmail Paşa bir doktordu ve Haydarpaşa'da çalışıyordu. En üstteki fotoğrafta, Doktor Celal İsmail Paşa elinde sigarasıyla poz vermiş. En sağdaki, eşi, yani Ali Sami'nin teyzesi Ayşe Hanım. Öndeki genç kızlardan soldaki köşkte çalışan Lucie ve sağdaki de Ali Sami'nin kız kardeşi Sadiye.



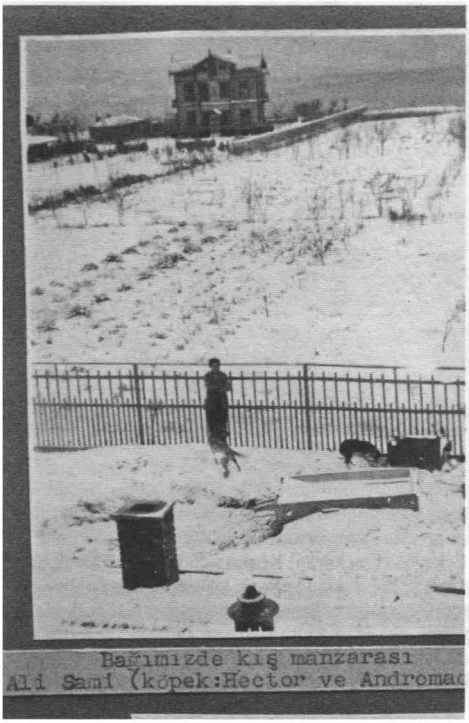
KULLANILMAYAN FOTOĞRAF – *Servet-i Fünun* dergisinde baba Şemseddin Sami'yle yapılmış tek söyleşide yayımlanan fotoğraflar dışında o gün çekilmiş ve büyük olasılıkla, yanlış yıkamayla üst üste iki fotoğraf bindiği için kullanılmayan bu fotoğraf Ali Sami'nin albümünde yer alıyor. Fotoğraf, birlikte büyüyen kardeş ve kuzenleri toplu gösteren elimizdeki tek fotoğraf.



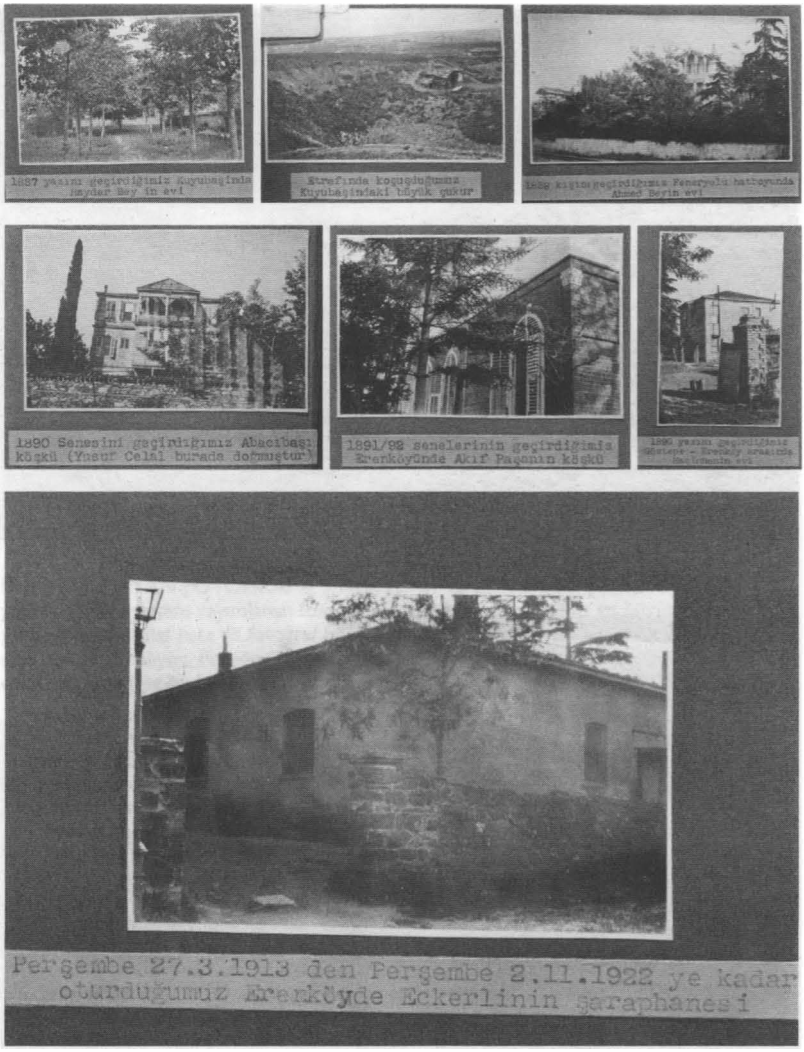


Solda ablası Samiye'yle birlikte. Sağda ise birlikte büyüdüğü kuzeni Yusuf Celal'le. Yusuf Celal, annesinin ölümünden sonra kardeşleriyle birlikte yanına alarak kendisini büyüten teyzesi Ayşe Hanım'ın oğlu.

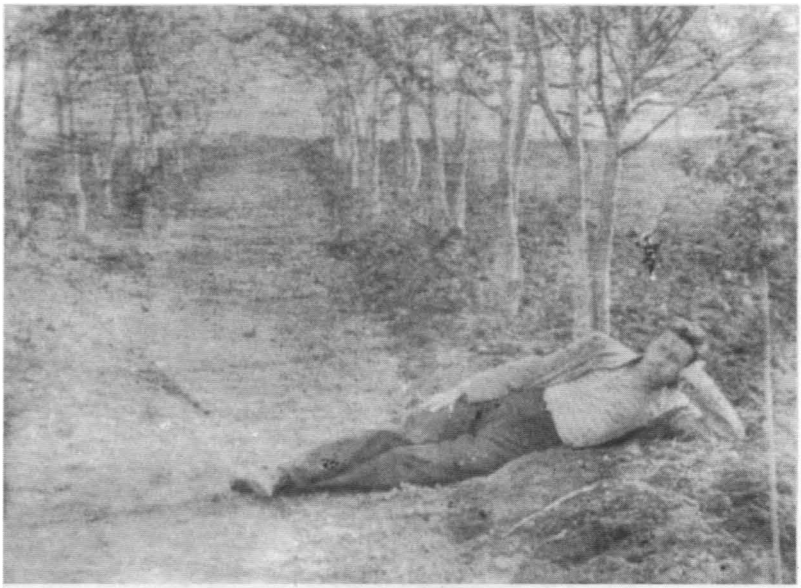




SUADİYE SAHİLİ – Ali Sami, yukarıda gördüğünüz fotoğrafın "şimdiki Suadiye kurbu"nda (yakınlarında) çekildiğini yazmış. Üzerinde poz verdikleri kayaya da "Le Rocher de Mithat" (Mithat'ın Kayası) adını verdikleri notunu iliştirmiş. Fotoğrafta yer alanlar (soldan sağa): Köşkün aşçısı Marie Dupont, kız kardeşi Emine, erkek kardeşi Sadi, Ali Sami, küçük kuzeni Cemile ve ablası Sadiye. Fotoğrafta ismi geçen ve kayaya adını verdikleri Mithat, amcası ve büyük Arnavut kahramanı Abdül Fraşeri'nin oğlu, Fraşer'li Mithat Bey, Mithat'ın babası Abdül Bey vefat edince annesi Belkıs Hanım, Ali Sami'nin babası Şemseddin Sami'yle evlendiği için birlikte yaşamaya başlamışlardı. Soldaki fotoğraf, şimdi yerinde apartmanların olduğu, Caddebostan'daki Celal İsmail Paşa Köşkü'nün üzüm bağlarının önünde, 1900 kışında çekilmiş. Ali Sami'nin, yaşamının birçok döneminde köpekleri olacaktır.



GÖÇEBE HAYAT – Ali Sami'nin çocukluğunun ve ilkgençliğinin sürekli bir değişim-taşınmayla geçtiğini albümlerden de takip etmek mümkün. Emine-Ayşe kız kardeşlerin babalarının Kandilli'deki evlerinde başlayan hayatının özellikle ilk yıllarında kısa süreli yaşamlarını geçirdikleri pek çok evin fotoğrafını albümüne almış ve kalış tarihlerini de işaretlemiş. Yaklaşık on yıl yaşadıkları Eckerlin (Oeckerlin) Köşkü'nün bir fotoğrafı albümde olmadığı gibi, köşkte mi, yoksa köşkün içinde bulunduğu bağa ait evlerden birinde mi oturduğu anlaşılamıyor. Albümde sadece Oeckerlin bağının şaraphanesinin fotoğrafı var. Bu evlerin yanı sıra, Ali Sami'nin liseden mezun olduktan sonra başlayan çalışma hayatında Tarlabaşı'nda Madam Frosso'nun evinde, okuldan arkadaşı Fahreddin Hayri'yle birlikte kısa bir süre (3 Aralık 1908-15 Mayıs 1909) oturdukları notunu da düşmüş.





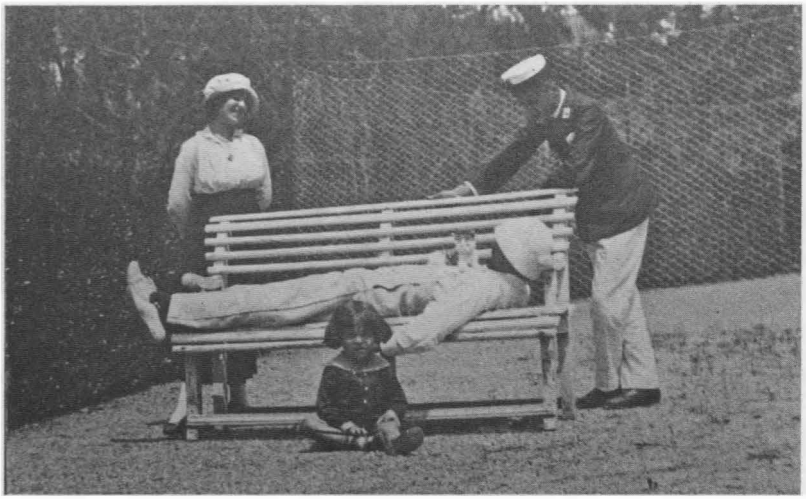
KOMŞULAR – 1908 yılına ait bu fotoğraftaki isimleri (soldan sağa) şöyle sıralamış: Yohanna, Cemile (kuzeni), Ludmilla, Clementine Sejk, Ali Sami, Sadiye (kız kardeşi), Angela, Fahrinissa Asaf, Lucie, Hayrettin. Albümde özellikle Sejk kardeşlerle epey fotoğrafı göze çarpıyor.



"ÇIKMADIM" – Ali Sami, yıllar sonra kendisiyle yapılan bir söyleşide, futbol hayatının aktif olarak sona erdiği o günü şöyle anlatacaktı: "O zamana kadar daima yenildiğimiz Kadıköylüler bize bir türlü gol atamıyorlardı. Bir aralık karşı taraf topçusu Todori'den topu almak isterken sağ bacağım onun bacakları arasında kaldığından yere düştüm ve sağ dizimin bütün tendonları koptu. Derhal hastahaneye götürmek üzere beni sahadan çıkartmak istediler, fakat maç o kadar heyecanlı idi ki ısrar ettim ve saha kenarına yatarak oyunun 0-0 bitmesini büyük bir zevkle seyrettim. Bu beraberlik bana acımı unutturmuştu." (Ali Oraloğlu, "Dünün Sporcuları Şimdi Ne Yapıyorlar?", *Galatasaray Arşivi*, s. 25-26.)





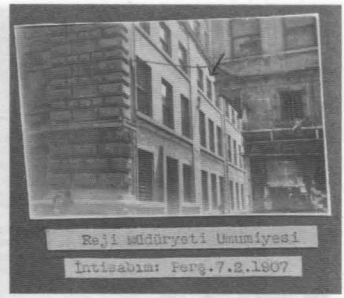


"ECKERLIN TENİSİ" – Ali Sami, Erenköy'de uzun süre oturdukları Eckerlin evinin tenis kortunda ("Eckerlin evi tenisi" olarak adlandırmış) evin görevlilerinden Bayan Jeanne, küçük Emin ve Mehmet'le birlikte. Göğsünde bir kedi yavrusu.



KUZGUNCUK SIRTLARINDA – Ali Sami, komşuları ve samimi arkadaşları olan Sejk'lerin iki kızından Clementine'le birlikte Kuzguncuk sırtlarında yaptıkları bahar gezintisinde (Mayıs, 1909). Küçük fotoğrafta ise dokuz yıl kaldıkları Eckerlin'lerin bağlarında arkadaşlık yaptığı ve yakınlaştığı Ketty Eckerlin...





DARÜLFÜNUN TALEBESİ – Ali Sami, Mekteb-i Sultani'den 1906'da mezun olduktan sonra uzun süren bir ata toprakları –Balkanlar– gezisinin ardından kısa adı Reji olan "Memâlik-i Osmanîye Duhânları Müşterekü'l-Menfa'a Reji Şirketi"inde işe başladı. Birçok ünlü isim veya ailesinden birilerinin Reji İdaresi'nde çalıştığını biliyoruz. Örneğin Ahmet Haşim de aynı yıl Reji'de memur olarak çalışmış. Ressam Nurullah Berk'in dedesi "Alafranga Asım Bey" Reji nazırıydı. Halide Edib de Reji Nazırı Mehmet Edip Bey'in kızıdır. Ali Sami, daha sonra hukuk fakültesinde üç yıl okusa da mezun olmadan okulu bıraktı.

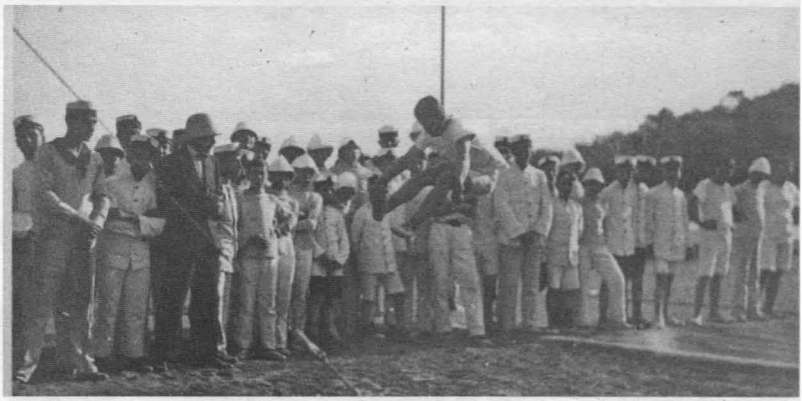






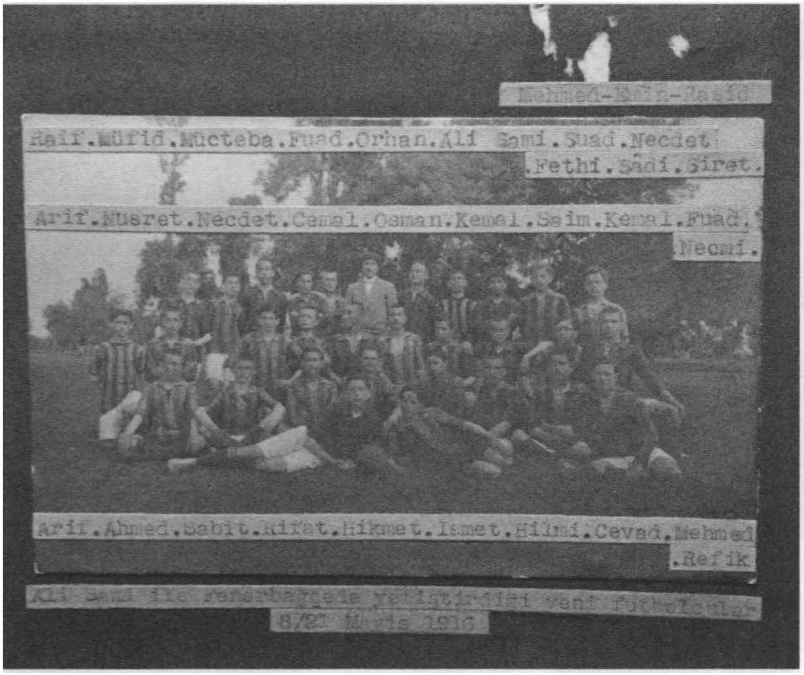
FENERBAHÇE'DE GALATASARAY MÜZESİ – Osmanlı Bankası müdürlerinden Mr. Demerrer'in Fenerbahçe Koyu'ndaki evi Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla müsadere edilerek Galatasaray'a verildi. Kulübün Kadıköy yakasındaki ilk lokalinin açılış fotoğrafında, Ali Sami beyaz kıyafetiyle. Burada kurduğu Galatasaray Müzesi'nde hatıra fotoğrafı da çektirmiş. Söz konusu müsaderede Galatasaray, diğer kulüpler gibi, Ali Sami'nin sözleriyle "bir kotra (*İnci*) ile iki futa almayı başardı".







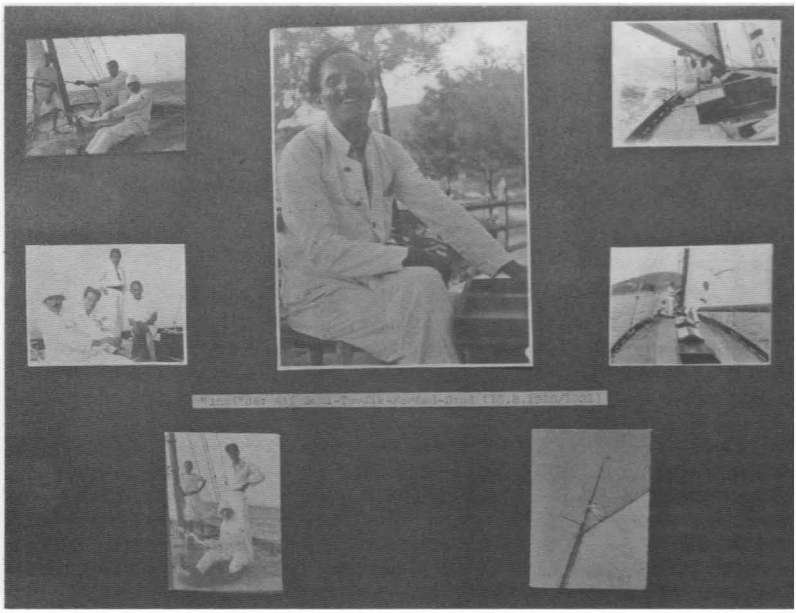
MUALLİM ALİ SAMİ – Denizcilik merakı, ilk defa düzenlenmeye başlanan kürek yarışlarına gitmeyi seven üst düzey Osmanlı paşalarının dikkatini o kadar çekmişti ki, Heybeliada'daki Harbiye Mektebi'ne jimnastik öğretmeni olarak görevlendirildi. Hem deniz, hem spor, hem eğitim... Ali Sami, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam eden bu öğretmenlik dönemini "en mutlu olduğu anlar" olarak anlatıyor. Yukarıda, yardımcılarıyla birlikte; ortada, okula tenis kortu hazırlatırken; aşağıda, öğrencilerine uzun atlama yarışması yaptırırken; karşı sayfa üst, Fenerbahçe'deki lokalde gençlere futbol eğitimi verirken; karşı sayfa alt, Erenköy köşkünde kurduğu tenis kortunda arkadaşlarıyla birlikte.


Mehmed-Kadri-Nazif
Raif.Müfid.Mücteba.Fuad.Orhan.Ali Sami.Suad.Necdet
.Fethi.Sâdi.Şiret.
Arif.Nusret.Necdet.Cemal.Osman.Kemal.Salim.Kemal.Fuad.
Necmi.
Arif.Ahmed.Sabit.Rifat.Hikmet.Ismet.Hilmi.Cevad.Mehmed
.Refik
Ali Sami ile Zonguldakda yetiştirdiği yeni futbolcular
8/27 Mayıs 1916





İNCİ'DE – Galatasaray, müsadere edilen mallardan *İnci* kotrasını almış. 1915 Ağustos'u. İstanbul Boğazı'nda, Ali Sami Bey'in önderliğinde, Galatasaraylılar denizciliği öğreniyorlar. Ali Sami, bu dönemde yelken eğitimi alarak sertifika sahibi olduğunu anlatıyor anılarında.







1912-1913 ŞAMPİYONU – Ali Sami Bey'in albümündeki bu bilinmeyen fotoğraf, tartışmalı 1912-1913 Sezonu'nun kaderine de bir miktar açıklık getiriyor. Şilt bölümünde gördüğünüz gibi, o sezon Balkan Savaşı'nın başlaması nedeniyle lig yarım kalmış, ancak Fenerbahçe o sezon o sırada 1. sırada olduğu için şilde adını kazımıştı. Mekteb-i Sultani'de Müdür Salih Arif Bey'le çektirilen bu fotoğrafta, başkan olarak yer alan Ali Sami Bey'in alta "şampiyon" olarak yazması ilginç.

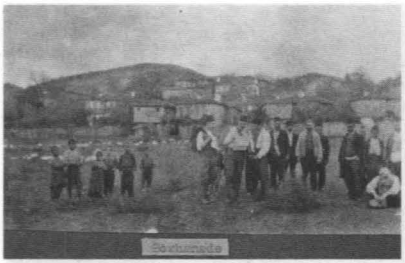


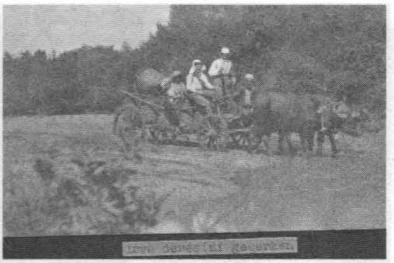


AVCILIK – Galatasaray'ın kurucusu Ali Sami'nin Fenerbahçe'nin o dönemdeki efsane ismi ve futbolcusu olan Sait Cihanzade'yle sıkı dostluğu ve av maceralarının fotoğraflarından epey var albümlerde. 1939 yılına tarihlenen bir yazısında, Sait'le olan dostluğundan yola çıkarak ezeli rekabeti de şöyle anlatmış: "Fenerbahçeli arkadaşım Sait Selahaddin bir münasebetle hatırlattı. Beraber ava giderdik. Sait çok meraklı olduğu için hiçbir pazar sabahını kaçırmak istemezdi. Galatasaray'a karşı oynayacağı günler ben onu ava gitmekten ve yorulmaktan men ederdim. Halbuki o senelerde Galatasaray takımına en çok gol atan da Sait Selahaddin idi."

















TREKKING! – Ali Sami'nin albümlerinde bir dizi yürüyüş fotoğrafı var. Galatasaray'da izciliği 1912 yılında başlatan isim olan, ilk takımın da oyuncularından Ahmet Robenson'la 17 Haziran 1912 tarihinde çekilen fotoğrafa "izcilik fikrini veren ilk gezinti" notunu düşmüş. Diğer fotoğraflar, 1910'da yaptıkları bir tür keşif turunu ölümsüzleştirmiş. Soldaki büyük fotoğrafta, Ali Sami, Ahmed Robenson, kuzeni Mithat ve Hasan Fuat'ın içinden geçtiği "orman" Arnavutköy sırtları. Altta geçtikleri dere ise Riva Deresi. Beykoz'un orman köyleri Bozhane ve Karakulak'ta dinlenmişler. **Alemdağ Tepesi'ne tırmanmışlar. Sırt çantaları, batonları ve haritalarıyla 1910 yılının modern trekkingcileri...**



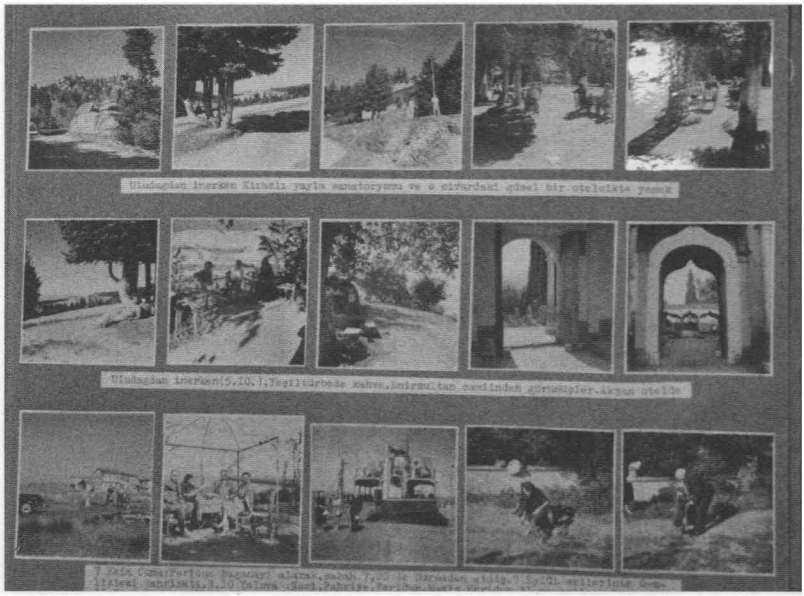
İLK FOTOĞRAF – Ali Sami Galatasaray takımının ilk toplu fotoğrafının altına "Ali Sami'nin 1905'te tesis ettiği Galatasaray'ın ilk takımı" notunu düşerek, kuruluş tarihi tartışmalarını ortadan kaldırıyor. Alttaki fotoğraf da büyük olasılıkla aynı yıla ya da 1906'nın başlarına ait, Galatasaray'ın ikinci toplu takım fotoğrafı. Fotoğrafların ikisinde de Ali Sami, yönetici olarak kenarda ya da sandalyede değil, futbolcu olarak yerini almış.





REİS-İ SANİ VE KASADAR RIZA BEY – Kitabın 4. Bölümü'nde uzun uzun anlattığımız Galatasaray'ın kurucularının değiştirilmesi bahsinde adı geçen, 1909'da kulübe üye olmasına rağmen uzun bir süre "resmî olarak" kurumlara bildirilen üç kurucudan biri olarak geçen Rıza Bey'in (Kara) Ali Sami Bey ile olan bu fotoğrafı, Ali Sami Bey'in neden Rıza Bey'i kendisi ve Cevdet Bey'le birlikte kurucu olarak bildirdiğini de biraz anlatıyor. Anlaşılan, 1910'lu yıllardan itibaren ilk kurucu ve futbolcu kuşağının yaş icabı ya da iş icabı, bir gençlik hevesi olarak futboldan ve belki de bir yük olarak kulüp idareciliği sorumluluğundan uzaklaşmalarından dolayı, o dönemdeki yakın dostu Rıza Bey'i hem kurucu hem de kendisinden sonraki en yetkili kişi yapmış. Rıza Bey, *İdman* dergisinin Galatasaray özel sayılı 1913 yılına ait iki numaralı sayısında (sağda) görüldüğü gibi, Ali Sami'nin hemen sonrasında (sağdan sola okuyarak) fotoğrafıyla yer alıyor.





OTOMOBİL UÇAR GİDER – Ali Sami Bey'in 1931 yılında, bir öğrencisinin "aşılaması"yla satın aldığı otomobille başlayan yeni hobisi, şoförlüğü ve motor tamir etmeyi de öğrenmesiyle ona yepyeni ufuklar açtı. Bozulan arabasını kendi başına tamir etmesini çok iyi bildiği için özellikle üzerine basa basa söylediği gibi, "şoförsüz" tam dört uzun yolculuğa çıktı. Albümden, Bursa ve çevresi yolculuğunun fotoğraf dizisi.



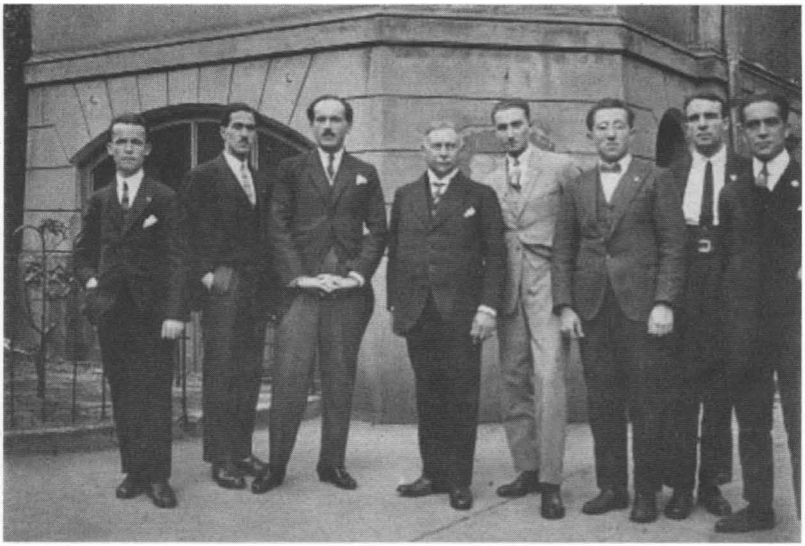


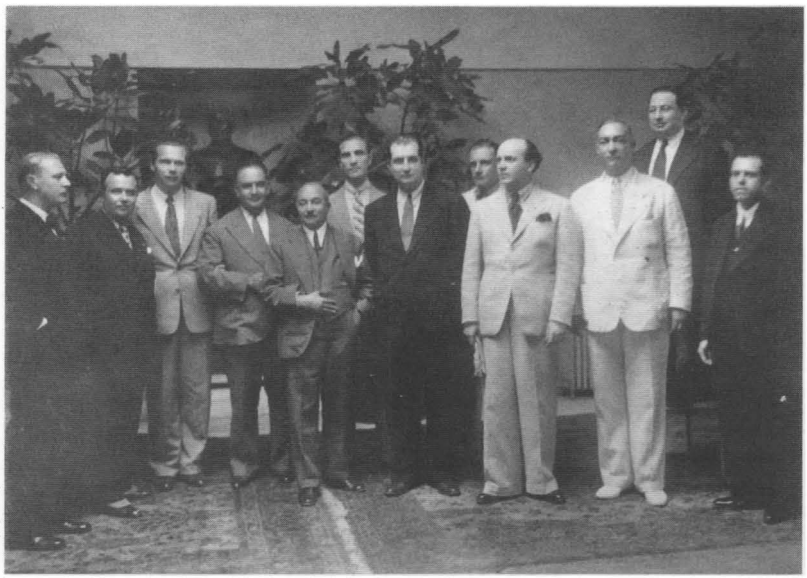






AVRUPA YOLLARI – Fahriye Yen'le 1930 yılında evlenen Ali Sami Bey'in 1930'lu yıllarda otomobille yaptıkları üç uzun Avrupa yolculuğu daha var. Ali Sami Bey, Galatasaray'ın yurtdışında yaptığı futbol karşılaşmalarına katılmayı ihmal etmezdi. 1938 yılına ait alttaki fotoğraf, Galatasaray'ın bir Balkan turnesinde, Belgrad'da Terazia Meydanı'nda çekilmiş. Fahriye Hanım hemen yanında.



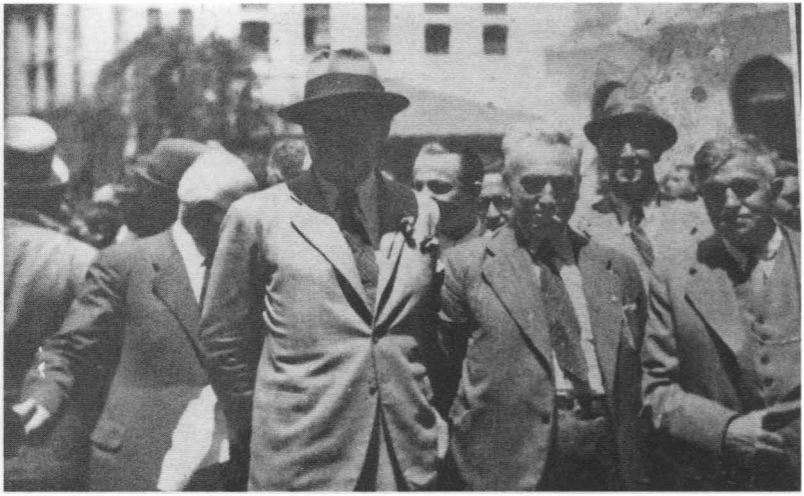


HER ZAMAN ŞIK SALON ADAMI – Ali Sami Bey'in gençliğinde dans etmeyi çok sevdiğini ve gayet iyi dans ettiğini söylediği söyleşiler, giyimine dikkat eden, şıklığını hiçbir zaman elden bırakmayan bir salon adamı olduğunun da kanıtı. Albümde bunu gösteren epeyce davet fotoğrafı var. Yukarıdaki fotoğraf, Galatasaray takımıyla gittiği Almanya gezisinde maç öncesi verilen davetten. Üstteki fotoğrafta ise Uyuşturucu Maddeler İnhisarı müdürlüğü sırasında, ülkeye anlaşma yapmak üzere gelen Yugoslavya heyetiyle birlikte...

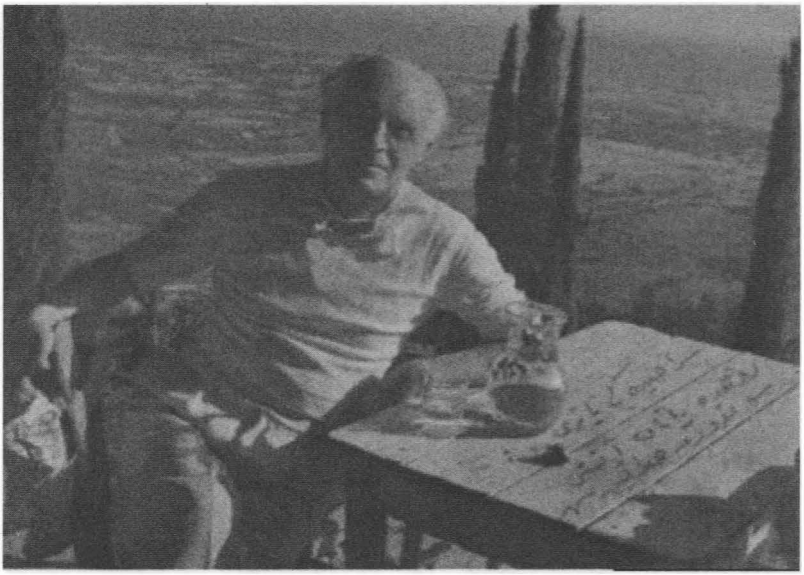


MUHALLEBİCİDE – 9 Kasım 1949 yılına tarihlediği bu fotoğrafında, eşi Fahriye (sağda) ve dostları Necla Alhas ve Muzaffer Ark'la birlikte. Alttaki fotoğraf da aynı döneme ait. Dostları ve akrabalarıyla birlikte.





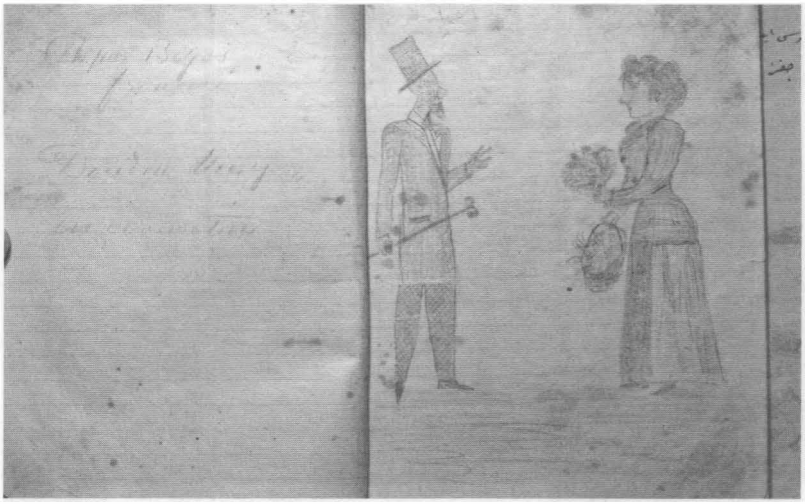
OKULUNDA – Ali Sami Yen, babası ve geniş Fraşeri ailesiyle birlikte kendisini biçimlendiren en önemli kurum olan Galatsaray Lisesi'yle olan bağını hiçbir zaman koparmadı. Sınıf arkadaşlarıyla, devre arkadaşlarıyla ve elbette kendisine çok büyük sevgi ve saygı gösteren tüm Galatasaraylılarla her fırsatta birlikte oldu. Üstteki fotoğraf, 5 Haziran 1938'de lisede yapılan Galatasaray pilavında çekilmiş. Yanında, Galatasaray'ın kurucularından Refik Cevdet Kalpakçıoğlu.





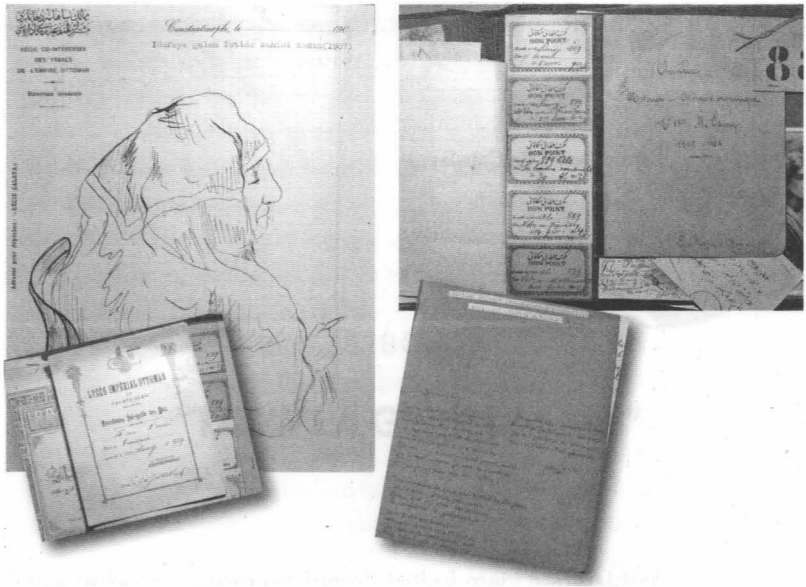
SON KEZ KULÜPTE – Ali Sami Yen, 29 Temmuz 1951'de, bir Pazar günü evinde ani bir kalp krizi sonrası henüz 66 yaşındayken vefat etti. Ölümü, dönemin gazetelerinin tümünde yer aldı. Vasiyeti, cenazesinin kulübe getirilerek oradan kaldırılması idi. Öyle de yapıldı (altta). Babası Şemseddin Sami'yle birlikte Feriköy Mezarlığı'ndaki aile kabristanında ebedî uykusunda...







YETENEKLİ RESSAM! – Ali Sami Yen, ince zevki ve kibarlığının yanı sıra incelmiş bir çizim yeteneğine de sahipti. Ailesine yadigâr kalan albümlerde yer alan onlarca okul defterinde ve kâğıtlarda, sınıfta, evinde ve işinde yaptığı birçok eskiz, çizim ve hatta yağlıboya tablo da bulunuyor. Üstteki resim, okul defterinden. Soldaki resim, kendini çizdiği bir eskiz. Karşı sayfada, 1907 yılına ait çizimde, o yıllarda çalışmaya başladığı Reji'de, "istida [dilekçe] sahibi bir kadın"ı resmetmiş. Ali Sami Bey, okul yıllarına ait hemen hiçbir şeyi atmamış. Okulla ilgili 1901-1906 yıllarına ait hemen her şeyi, sınav kâğıtlarını, tuttuğu notları, başarı belgelerini, eskizlerini, okuldan verilen fişleri saklamış. (Karşı sayfada) Ali Sami'nin defterinde şiirleri de var. Fransızca kaleme aldığı şiirler, dönemin gençlerinin yaşadığı (ve galiba halen devam etmekte olan) Doğu-Batı ikilemini olağanüstü dizelerle yansıtıyor. Ali Sami gibi, İngilizlerin oynadığı oyuna heves ederek takım kuran ve onlarla baş eden, Batı tarzı eğitim veren Mekteb-i Sultani'de okulda okuyan bir gencin ruh halini yansıtan dekadan şiiri şöyle:



Bilmem neden,
imparatorluğumuzun bir köşesinde
doğduğum söylenir; ama ben bana
Avrupalı densin diye ayak direrim.

Onlar gibiyimdir: Özgün.
Hiçbir düzmeceliğim yoktur.
Sadece onların duygularını,
kişiliğini aldım.
Batılı olmak için.

Buyrun: Güzel sanatları pek severim.
Virtüöz olduğum bile söylenebilir.
Mozart'a acayip gönlüm kayar;
ama unutmayalım,
zurna da bir başkadır.

Frak hiç fena gitmez bana.
Kendimi kabul ettirmişimdir
topluma.
Balo kıyafetiyle gayet rahatımdır;
ama entari de bir başkadır yani.
Hafif nakaratlara bayılırım.
Tragedyayla içlenirim.

Operet de ne coşkulüdür;
ama Kel Hasan bir başkadır.

Sosyeteye sık takılırım,
O her şeyden atılıp tutulan
büyük dünyada içim hep övünç
doludur ya;
ama harem de bir başkadır.

İncecik beden, zarafet,
eh biraz cazibe ve güzellik
vazgeçilmez şartlardır.

Öylesini de severim ama
istemeye gelince,
tombulca olan bir başkadır.

Pastayı yakın dostum gibi
severim. Yıllanmış şaraba da
meraklıyım. İşin erbabı olarak
beni bir dinleyin: Pastırma da
bambaşkadır.
Ne var? Söylevim kötü mü
bitti? Görüyorum ki bütün

zevklerim çatışıyor.
Ben kendimi Batılı sansam
da... İşte böyleyim:
Her şey bir başkadır.

Fransızcadan çeviren: İzzeddin Çalışlar



15. BÖLÜM

"TATAVLA GERİLLALARI"

Türk futbol tarihinin en önemli futbol maçı hangisidir?

Bu soruya herkesin bir yanıtı vardır ve büyük olasılıkla çoğunluk, bir Türk takımının ilk kez bir Avrupa Kupası'na uzanmasını sağlayan 2000 yılındaki Arsenal karşılaşmasını söyleyecektir veya Süper Kupa'nın alındığı Real Madrid maçını veya 2002'de Türkiye Milli Takımı'nın Dünya Kupası'nda oynadığı ve kazandığı üçüncülük maçını...

Ama bana sorarsanız en önemli maç, 25 Kasım 1906 Pazar günü saat 14.00'te oynanan bir maçtır!

Another Team-Imogene maçı...

O pazar günü ne çok farklı bir galibiyet alınmıştı ne de medya günlerce bu maçtan bahsetmişti. Hatta maçı izleyebilenlerin sayısı 500'ü geçmiyordu. Üstelik maç da 1-1 berabere bitmişti. Rakibi ise bugün kimsenin adını bile anımsamadığı, tarihin derinliklerinde yok olmuş bir takımdı: Imogene futbol takımı...

Bugün kimsenin anımsamadığı bir maçı "100 yıllık tarihin en önemli maçı" olarak nitelemekle sübjektif bir yargıda mı bulunuyoruz?

En iyisi buna siz karar verin. Sizlere aşağıda 25 Kasım 1906 Pazar gününün hikâyesini anlatacağım. O günü yaşayan kişilerin ağzından, o günlerin "hava"sını aktarmaya çalışacağım. Okuduktan sonra sizin ne karar vereceğinizi bilemiyorum ama bildiğim bir şey

var ki, 26 Kasım 1906, sadece Galatasaray'ın değil, Türk futbol tarihinin en önemli noktasıdır. Yazılmayı, kuşaklardan kuşaklara aktarılmayı ve unutulmamayı fazlasıyla hak etmiştir.

Öykümüzü 1905'ten başlatalım.

Evet, 1905 Ekim'inde bir takım kurulmuştu. Genç öğrenciler, Ali Sami'nin önderliğinde bir araya gelmiş, okul bahçesinde oynanan "top savaşı"nın dışında bir takım olmaya karar vermişlerdi. Aralarında para toplayıp forma bile diktirmişlerdi ama henüz bir isimleri yoktu.

Ali Sami'nin yıllar sonra kaleme aldığı bir yazıdaki nitelemesiyle, "top ortaya atılacak ve tekmelenecek" türü eğlencelik oyun anlayışının geçerli olduğu lise bahçesinin sınırları dışına çıkmak, şehre gitmek istiyorlardı.

Çünkü şehirde, okul bahçesinde oynanan futbolla ilgisi olmayan bir oyun vardı. Futbol, "spor olsun" diye oynanan bir oyun değildi. Takımlar vardı, futbolcular vardı, formalar, spor ayakkabılar, hakemler, takımları takip eden seyirciler, kireçle sınırları çizilmiş sahalar ve daha önemlisi bir lig vardı.

Üstelik kıran kırana geçen, giderek daha çok ilgi toplayan bir lig!

Ama adı henüz "Galatasaray" bile olmayan gençler için şehirdeki hayat çok uzaktı. Lig maçlarının oynandığı sahalara (çayırlara) ancak seyirci olarak gidebilirlerdi, çünkü Türklere futbol oynamak yasaktı. Futbol adına yapabildikleri en önemli şey idman yapmaktı. Şişli'deki Bulgar Hastanesi'nin tam karşısındaki Rüzgârlı Tepe'de veya gözden uzak Tatavla sırtlarında gençler bir araya geliyor ve futbol oynuyor, öğreniyorlardı.

Gençler, "Pazar Karşılaşmaları" adı verilen İstanbul Futbol Ligi'ni kendilerine "hedef" olarak seçmişlerdi. 1905'in sonlarında bu hedef o kadar ulaşılmaz görünüyordu ki... çünkü daha öğrenecek çok şeyleri vardı. "Paslaşarak tek kaleye şut çekmek, sıkı ve isabetli penaltı atmak, birlik ve beraberlik kombinezonları denemek gibi" futbolun temellerini öğrenmek zorundaydılar...

Ama gençler "dışarıya renk veremiyorlardı." Bir takım olmuşlardı ama futbola olan aşklarını "gizli bir din" gibi içlerinde tutmak zorundalardı. Lise bahçesinin kapısında cumartesi sabahlarından itibaren beliren "iki yaman gözcü"nün görevi okul talebelerini takip etmekti.

Dönemin yönetiminin beş-on arkadaşın kendi aralarında bir evde toplanmalarına bile "Ayaklanma mı hazırlıyorlar?" paranoyasıyla yaklaştığı o günlerde, sadece şehre en uzak tepeler ve çayırlar futbol aşkına düşmüş gençlerin mekânıydı. Daha çok Beyoğlu'nun salonlarında, Tophane'nin kahvelerinde yoğunlaşan hafiyeler oraları bilmiyordu. Pazar liglerinin oynandığı Papazınbağı Çayırı ve Kuşdili çayırlarının ise özel "futbol hafiyeleri" vardı zaten...

İşte bu karışıklıkta, gençler fazla baskı altında kalmadan hafta sonlarında uzak tepelerde, çayırlarda çalıştılar, çalıştılar... Futbolu daha iyi öğrendiler, birbirlerini tanıdılar, alıştılar. Hafta sonları futbol, hafta içi okul ve ders... Gençlerin gözleri gelişigüzel açılmış bir kitabın şu veya bu sayfaları üstünde dalgınca dolaşırdı, çünkü ruhları, serbest ufuklarda, "nice koşmalar, nice şutlar, nice goller, nice müphem isteklerde" gezinirdi.

Galatasaray'ın ilk dönem kurucularından Ruşen Eşref'in "müphem istek" olarak nitelediği uzak hedef, kurdukları takımla İstanbul Ligi'nde yer almak ve oynamaktı. 1906'nın ilk aylarında bu hedef sadece güzel bir hayal olabilirdi, çünkü bir Türk takımının lige katılması imkânsızdı. İstanbul'da futbol denen oyunu sadece İngilizler ve İngilizlerin yetiştirdiği Rumlar oynuyorlardı. Ortada da belli başlı iki kulüp vardı. Birinin adı Moda, diğerinin adı ise Cadi-Keuy'dü...

Cadi-Keuy, ağırlıkla İngilizlerin ve az sayıda da olsa Rum gençlerinin oynadığı bir takımdı. Kurucu başkanı ise bir İngiliz, James La Fontaine'di. Futbol Ligi'ni kuran isim olarak adı o küçük futbol çevresinde efsaneydi. Futbolu artık oynamıyordu ama golf kıyafetiyle maçların yapıldığı çayıra geliyor, ağzında düdük, elinde beyaz metal kronometreyle hakemlik yapıyordu...

Aralarında çıkan anlaşmazlık sonucu bazı İngiliz gençlerinin ayrılarak kurduğu bir diğer takım ise Moda'ydı. İstanbul'un bu güzel semti, 1900'lerin başlarında adeta bir İngiliz kolonisiydi. Şehrin içinde ama şehirden uzaktaki bu semtte yaşayan İngilizler, Moda Burnu'ndaki küçücük çayırlık alanda idman yaparlardı. Maç günleri ise Türk çayırlarına –Ruşen Eşref'in çok güzel benzetmesiyle– "spor kuşamlarını şövalye zırhları gibi takınmış centilmenler olarak" maçlardan ancak birkaç dakika önce "nazır" olurlardı"!

Ve ligin diğer iki takımı... Daha katıksız Rumlardan kurulu El-

pis ve sırf İngiliz deniz askerlerinden kurulma Imogene... Toto, Simon, Miço,"Tahtaperde" Aleko, Vlami, Botatis, Horace, Sofyanos ve diğerleri...

İstanbul Ligi'nin herkesin dilindeki efsane futbolcularının adları bunlardı... Türk ismi yoktu, çünkü Türkler ligde yoktu! Bir tek Bobby, Türklere pek benziyordu. İngilizceyi bir İngiliz gibi konuşan Bobby, Fuat Bey'den (Kayacan) başkası değildi. Futbol aşkı üstün gelmiş, ligde oynayabilmek için adını Bobby koymuş ve ligde oynayabilen tek Türk olmuştu. (Başka türlü oynamak da zaten mümkün değildi.) O da bir Galatasaraylıydı. Bobby maçlardan sonra İngilizvari zarif giysisini giyer, centilmen ve ciddi tavırlarıyla bir İngiliz gibi oradan uzaklaşırdı. Paşanın oğlu, üstelik bir deniz subayı olduğu söyleniyordu!

İstanbul'da lig maçları sonbaharda ve kış aylarında yapılırdı. Yaz boyunca panayır yeri olan çayırlar boşalır, lig organizasyon ekibi sahayı hazırlamaya girişirdi. Kireçler dökülür, kaleler dikilir, fileler kalelere bağlanırdı...

Ligin organizasyon toplantıları büyük bir ciddiyetle yapılır ve o senenin kuralları ortaya konurdu. Hatta bunlar matbaada basılır ve herkese gönderilirdi, çünkü futbol, bugünkü gibi, yine futboldu! İtirazlar, gol oldu-olmadı tartışmaları, kazanmak için yeni oyuncu getirmeler, son anda yapılan transferler gibi futbolun içinde olan her şey bir önceki yılın tecrübeleri de eklenerek yeni sezon öncesinde kesin kurallara bağlanırdı. Şehirdeki futbol farklıydı, ne de olsa futbol ciddi bir işti!

1906-1907 Sezonu'nun hazırlıkları başlamıştı bile. Ligin kurucusu İngiliz James La Fontaine, en büyük yardımcısı Horace Armitage'yle birlikte dört kulübü yaz aylarında toplantıya çağırdı. Görünüşe göre, yeni sezon da dört takımdan oluşacaktı: Kadıköy, Moda, Elpis ve Imogene. Geçen sezon, hatta ondan da önceki sezon olduğu gibi...

Aslında onlar da birbirleriyle oynamaktan sıkılmışlardı, keşke bir yenilik olsaydı. Her maçlarını saha kenarından hasretle, imrenerek seyreden Türklerden de bir takım çıksa ve lige katılabilseydi!

Peki, şu kendilerine sürekli mektuplar yazıp maç yapmak isteyen, ciddiye almayıp cevap bile vermedikleri Galatasaraylı talebeler olabilir miydi? Hani şu geçen maçta hakemlik görevi verdikleri Ali Sami'nin arkadaşları? Ciddiye almak gerekir miydi?

Gerçi lig tam başlamak üzereydi. Yine aynı dört takımla başlamaktansa, bu gençleri ve hatta lige çok katılmak isteyen Baltalimanı'nın gençlerini de lige alabilirlerdi. Görünüşte özellikle talebe Türk gençlerine futbol yasak olmasına rağmen James La Fontaine, "Çağıralım şunları, bir konuşalım" deyiverdi![1]

Organizasyon Komitesi'nin "görüşelim bir hele" çağrısı ulaştığında, Galatasaraylı gençler hâlâ Tatavla'nın gözden uzak çayırlarında bitmek tükenmek bilmeyen çalışmalarını sürdürüyorlardı. Ruşen Eşref'in çok güzel bulduğu bir deyimle "Tatavla gerillacılığından sıyrılıp İstanbul Ligi'nin bilimsel ve Batılı kadrosunda cephe tutarak geleceğe yol açma zamanı"[2] gelmiş miydi yoksa?

Ama gelen çağrıya "evet" yanıtı vermek hiç de kolay değildi. Mektuplar yazmışlardı ama onlar özel maç yapabilmek, kendilerinin düzeyini görebilmek içindi! Lige katılmak başka bir şeydi.

Öncelikle cesaret gerekiyordu, çünkü yönetimin koyduğu bir yasak vardı ve o yasak çiğnenmiş olacaktı. Kuşdili ve Papazın Çayırı'nda gezinen "futbol hafiyeleri" buna izin vermezdi! Daha ilk hazırlık maçında yakalanmışlardı, üstelik resmî lig maçına nasıl katılabileceklerdi ki!

Ve Galatasaray'ın gençleri, günlerce aralarında tartıştıktan sonra tarihî bir karar verdiler. Takım olarak lige katılmak istiyorlardı, bu fırsatı kaçıramazlardı. Eğer organizasyon kabul ederse, her türlü sorumluluğu ve riski üzerlerine alıp katılacaklardı![3]

Bu cesur kararlarını yıllar sonra şöyle anlatacaklardı:

> Bu memlekette kurulmuş fakat bir üstünlük imtiyazı gibi o âna dek sırf yabancılarla Türk'ten başka yerli unsurların eline bırakıl-

1. Galatasaray'ın İstanbul Futbol Ligi'ne katılması sürecine ilişkin çok ayrıntılı bir çalışma için bkz: *Kuruluş: Mektebi-Sultani'den Galatasaray Spor Kulübü'ne*, s. 181.

2. *Galatarasay ve Futbol*, s. 61.

3. Galatasaray'ın dört kurucusunun Ali Sami Bey'in evinde sohbet ettikleri ve kayda alınan tarihî buluşmada, bu toplantıya İngilizler kendilerine "itibar etsinler, adam yerine koysunlar diye Sirkeci'den Bahçekapı'ya faytonla gittiklerini" gülerek anımsıyorlar. Üstelik Şişli'den Sirkeci'ye kadar yayan gitmişler! Müracaat toplantısına Ali Sami Bey, Asım Tevfik ve Nikolof'un gittiklerini de yeri gelmişken ekleyelim. Bu tarihî buluşma sohbetinin kaydı, Galatasaray Müzesi eski müdürü Ali Oraloğlu'nun vefatından sonra derlenen Çalışlar (2014) arşivindeki, 31 Temmuz 1937 tarihli *Son Posta* gazetesinden kestiği son derece ilginç bir kupürde bulunuyor. Kupürü, bölümün albümünde bulabilirsiniz. Bu tarihli gazetenin özel ekinde ilk (ve son) defa Galatasaray'ın kurucularından Ali Sami Bey, Bekir Sıtkı, Refik Cevdet ve Asım, Ali Sami'nin evinde bir araya gelerek kuruluş günlerini anlatmışlar.

> mış futbol lig maçı dünyasına bu memleketin öz çocuklarının ilk Türk sporcu kuşağı halinde doğuşu olacaktı... Yabancıya boyun eğmeyi varlık şartı sayan ödlek bir rejimde hiçbir yüksek resmî makamdan teşvik görmeksizin, bilakis o makamlarca engeller çıkartılmasına hiç aldırmadan!

Alınan ortak katılma kararı organizasyona bildirildiğinde ok yaydan çıkmıştı artık. Onay haberi de kısa zamanda geldi. Sorumluluk onlarda olmak şartıyla lige katılmalarına karar verilmişti.

Ali Sami, lig hazırlık komitesine çağrılmıştı bile. Bir şilt konmuştu zaten ortaya. Her takım o özel şildin İngiltere'de yapımı ve getirilmesi için para veriyordu. Gençlerin coşkusu görülmeye değerdi. Şilt parasını hemen aralarında toplayıp verdiler.

Ama lige katılmanın başka bedelleri de vardı. Formalar, ayakkabılar gerekiyordu. Bir takım olmak için bir örnek olmak gerekiyordu. Aralarında varlıklılar olduğu gibi, maddi durumu zorda olanlar da vardı. Okulda "bekâr" olanlardan futbol ayakkabısı ve çorabı almaya gücü yetmeyenler için çabucak bir "ilk sermaye" toplandı.

Ama daha çok para gerekiyordu! Asım Tevfik, kulübe girmek isteyenlerden topladığı beşer kuruşları lige katılım heyecanıyla artırdı. Tüm üyelerden, "masraf karşılansın diye üçer, dörder aylık birden toplamayı" başardı. Toplanan paralarla ilk hedef forma almaktı. Artık herkes bulduğunu, uyuşturduğunu değil, "takımın forması"nı giyecekti!

Tarihe bugünden baktığımızda, birçok şaşırtıcı gerçekle karşılaşılabiliyor. Şimdi burada yazacağımız tarihî gerçek bugün birçoğumuza garip gelebilir. Ama gerçek, gerçektir! Lig Organizasyon Komitesi, liglere katılmasına karar verilen ama henüz adı bile olmayan yeni takımın forma rengini belirleyecekti. Diğer takımların renkleriyle karışmasın diye organizasyonun saptadığı renkler ise "sarı-lacivert"ti! Birçok tarih kitabına "sarı-siyah" olarak geçse de gerçek renklerin ne olduğunu en emin kaynaktan, kurucu Ruşen Eşref'in kaleminden okuyalım:

> Bizlere haber salınmıştı ki büyüklerin anlaşması siyaha yakın koyu lacivertle sarı üzerinde toplanmıştır! Galatasaray'ın ilk forması, yarısı dümedüz koyu lacivert, yarısı da dümedüz sarı göm-

lek oldu! Sonradan Fenerbahçe'nin benimsediği renklere pek benzer iki renk...[1]

Olsun! O zaman başka bir Türk takımı yoktu ki! Gömlekler Beker Mağazası'na sipariş edilmişti, İngiltere'den gelecekti. Bir yandan çalışmaya devam ediyorlar, diğer yandan da sürekli uğradıkları mağazadan gelecek müjdeli haberi bekliyorlardı...

Yaz ayları ve eylül ayı böyle geçti. Formalar geldi, ayakkabılar alındı, çoraplar tedarik edildi. Coşku ve heyecan son raddesine varmıştı. İdmanlar neredeyse dört katına çıkarılmıştı. Herkes büyük bir ciddiyetle "görevine" sarılmıştı. Bu arada okuldan artık mezun olmuş olan Ali Sami, başkan olarak lig komitesinin toplantılarına düzenli olarak katılıyor, lig nizamnamesinin oluşturulmasında, kuralların belirlenmesinde aktif görev alıyordu. Tabii kendi takımını da ihmal etmiyor, hem futbolcu olarak hem de giderek belirginleşen reis kimliğiyle takımın oluşma ve hazırlanma sürecine katılıyordu.

Artık bir değerlendirme yapmanın zamanı gelmişti. Ciddi bir hazırlık maçı yapmak gerekiyordu. Fransız Frerler (Faure) Mektebi takımı, özel takımlar içinde nispeten en güçlü olanlarıydı. Yaz ayları boyunca yaptıkları çalışmanın yeterli olup olmadığını ölçmek için bu takımla maç yapmak iyi olacaktı. Uzun yazışmalar, gidip gelme-

1. *Galatasaray ve Futbol.* Sadece Ruşen Eşref değil, Ali Sami Bey de İngiltere'den ısmarlanan ve bu ilk resmî lig maçına yetişen formaların sarı-lacivert renklerde olduğunu 1939'da yaptığı bir konuşmada şu sözlerle teyit eder: "O zaman İngiliz Ekonomik Kooperatifi'nde çalışan ve aynı zamanda komisyonculuk yapan Rum futbol idarecilerinden Yani Vasiliadis'e müraacat ettik. Bize Birmingham'daki William Shillcock'un kataloğunu verdi. Fenerbahçe'nin bugünkü rengini seçtik. Şu farkla ki, sarı siyah formalar çizgi çizgi olacak yerde yarı yarıya parçalı idi." *Galatarasay Arşivi*, s. 125.
31 Temmuz 1937 tarihli *Son Posta* gazetesi özel ekinde yayımlanan, Galatasaray kurucularından Ali Sami Bey, Bekir Sıtkı, Refik Cevdet ve Asım'ın, Ali Sami'nin evindeki harika sohbetlerinde de "sarı-lacivert forma" konusu teyit edilmiş. Benzeri bir teyidi de 2 numaralı kurucu Asım Tevfik yapıyor: "Yarısı sarı, yarısı koyu lacivert bir forma ısmarladık, bu formalar geldi. Artık oyunlara bu ikinci formamızla girmeye başladık." Taha Toros arşivi, Şehir Üniversitesi, Asım Tevfik 50. Yıl röportajı.
Bu konuda bir karşı görüş olarak, Melih Şabanoğlu, kurucuların açıklamalarının ilk döneminde geçen "sarı-siyah"ın "sarı-lacivert"e dönüşmesinde "Fenerbahçe'nin özellikle 1920'lerden başlayarak popülerliğini artırması, 1930'lu yılların sonuna doğru da ülkenin en popüler takımı olma unvanını alması"yla "doğrusal bir ilişki" olduğunu, "Galatasaray Türkiye'nin en popüler kulübüyken ikinci formanın sarı-siyah olduğunu söyleyen kurucuların, Fenerbahçe daha popüler olunca sarı-lacivert iddiasını dile getirmeye başladıklarını" söylüyor. Şabanoğlu, bu savına dayanak olarak, dönemin kataloğunda sarı-lacivert parçalı forma bulunmadığını gösteriyor. *Kuruluş: Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Spor Kulübü'ne Türkiye'de Futbolun Erken Çağı (1904-1907)*, s.172.

ler sonunda bir maç ayarlandı. Hazırlık maçı eylül ayı sonlarında nihayet yapıldı. Galatasaray 2-0 galip geldi. Gelinen nokta bir yıl öncesiyle karşılaştırılamayacak kadar mükemmeldi. Bir yıl önce aslolan hevesle oynamaktı! Topa gelişigüzel vurmak, topçulara adeta inadına omuz atmak, teknik yerine vücut kuvveti kullanmak, itiş kakışla çiğneye çiğnene gol atmaya çalışmak, çok koşmak... İşte bu gibi ilkel futbolun, adeta rugby'nin tipik özelliklerinden giderek uzaklaşmışlar, futbolu futbol gibi oynamayı öğrenmişlerdi. Bu gelişme bir yıl önce hedefledikleri "lise bahçesinden şehre gitmek" hedefine çok yaklaştıklarını gösteren bir gelişmeydi.

Artık geriye son bir adım kalmıştı.

Ve 25 Kasım Pazar günü geldi çattı. 1906-1907 Sezonu başlıyordu. Dönemin futbol haberlerini verebilen tek gazete olan, İngilizce yayımlanan *The Levant Herald* gazetesinin o günkü nüshasında ligin başlama haberi verilirken, takım sayısının beşe çıktığı yazılıyor ve dört bilinen takımın ismi sayıldıktan sonra, beşinci takımdan "*another team*" (diğer takım) olarak söz ediliyordu. Bu bile önemliydi, çünkü Galatasaray isminin kullanılmaması gençlerin işine geliyordu.

Ama Galatasaray'da iki önemli eksik olacağa benziyordu... Birincisi, Ali Sami'nin ta kendisiydi! Çünkü İstanbul'da değildi. Takımın en önemli isimlerinden Cevdet de (Kalpakçıoğlu) yoktu. O da oynayamayacak kadar kötü durumdaydı. Sol bek Abdurrahman (Robenson) da o gün başlayan şiddetli baş ağrısından dolayı tarihî fırsatı kaçırmak zorunda kalmıştı.

Saat 14.00'teki maça tam iki saat öncesinden gelmişler, çayırın ortasında toplanmışlardı bile... Ama önce soyunacakları bir yer lazımdı! İmojenlilerin soyunacağı yer belliydi; çayları sürekli tazelenen, sobası sürekli yanan, arka tarafta bir de soyunabilecekleri küçük bir odanın bulunduğu Lazari'nin kahvesi. Onlara ise, biraz daha ötedeki Kuşdili Çayırı'nın köşesindeki muhallebici dükkânı kalıyordu. Muhallebi ücreti karşılığı, Zeynel Ağa soyunup giyinmelerine müsaade etmişti.

Ve vakit geldi. Saatler 14.00'ü gösterirken, çayırın bir tarafından ilk defa bir Türk takımı, ilk defa bir lig maçına çıkmak üzere koşarak ortaya geldi. Sahanın kenarını dolduran meraklılardan alkışlar yükseldi. Epey kalabalık olmuştu. İstanbul'un küçük futbol dünyasının meraklılarının tümü oradaydı. Ve aralarında iki özel konuk da vardı. Biri, Faik Üstünidman'dı. Lisenin bu yaman jim-

nastik hocası, elinde büyüyen öğrencilerini bu tarihî günde yalnız bırakmaya dayanamamış ve gelmişti! Yanında en yakın arkadaşı Rıza Tevfik de vardı. Bu iki umulmadık misafirin maça gelmesi ve "şöyle bir görünüp geçmesi, Galatasaraylıların o gün büyüklerden gördüğü yegâne teşvik olmuştu."

O gün saha kenarından maçı izlemeye gelen Ruşen Eşref, Galatasaraylıların sahaya çıkışını şöyle hatırlıyor:

> Onları pazıları, cesaretleri, bir örnek yepyeni gömlekleri, yeni ve düzgün spor çorapları, tirşe renkli, buldog burunlu futbol ayakkapları ile hep bir arada görünce öyle göğsümüz kabarmıştı ki!.. Her birini usta sanatkârlar elinden çıkma nefis heykellere benzetiyorduk!.. Onlar, çayıra doğru, oyuncular gibi değil, boy ölçüşmeye, koz paylaşmaya girecek pehlivanlar gibi koşuştular! Her hareketleri birer sembol gibi geliyordu bizlere...

Türk gençleri ilk resmî lig maçına çıkıyorlardı. Daha bir yıl öncesinin uzak hayali gerçek olmak üzereydi. 11 kişinin bir örnek formasıyla çayıra çıkabilmiş olması bile onlara mutluluk vermeye yetebiliyordu. Kurucuların yıllar sonra anımsadıkları gibi, o zamanın futbola yer veren tek gazetesi olan İngilizce *The Levant Herald*'ın Galatasaray yerine kullandığı takım adı olan "Diğer Takım", yani "Another Team"[1] sahaya çıkmıştı.

1. Mehmet Şenol, "İlk Kez Günışığına Çıkan Bir Belge ve Düşündürdükleri: Belgelerde Another Club", *Galatasaray*, sayı 112, Mayıs 2012.

Tam adı *Bulletin of the Levant Herald* olan, yarısı İngilizce yarısı Fransızca yayınlanan gazetenin hem aylık hem de günlük olmak üzere iki farklı versiyonu vardı. Bu gazetenin "günlük gazete" versiyonu da haftada üç ya da dört kez yayımlanıyordu. Ne yazık ki bu yayının birçok nüshası yok, kaybolmuş durumda. İstanbul'da yayımlanmış olmasına rağmen İngiltere'deki British Library kataloglarında sadece belli yılların mikrofilmleri var. İSAM (İslam Araştırmaları Merkezi) ve Atatürk kütüphanelerinde ise çok sınırlı sayıda kopyaları bulunuyor. University of California (UCLA) Tarih Bölümü'nden Murat Yıldız'ın temin ettiği 25 Kasım 1906 tahli gazetede yayımlanan lig fikstüründe "diğer takım" anlamına gelen İngilizce kelime "A.N. Other" şeklinde bir takım ismi olarak yazılmış.

Kitabında bu tanımlamanın sadece Galatasaray'a özgü olmadığını, "Osmanlı tebaasına mensup vatandaşların isimlerini resmî otoriteden gizlemek amacıyla uzun süreden beri kullanımda" olduğunu yazan Melih Şabanoğlu, bu terimin "mucidi"nin İstanbul Futbol Kulübü genel sekreteri H.J. Tweedy olduğunu, Avrupa ve Asya takımları arasındaki bir maç için futbolculara isimlerini yazarak yaptığı duyuruda Asya takımında yer alan iki futbolcunun adlarını "A.N. Other" ve "O.N.E. More" olarak kullandığını belirtir. *Kuruluş: Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Spor Kulübü'ne Türkiye'de Futbolun Erken Çağı (1904-1907)*, s. 250.

Her halükârda Sultani gençlerinin ilk kez katıldığı ligde, başlangıç döneminde adının "Diğer Takım" olarak yazıldığı kesindir.

Sıranın en önünde kaptan olarak sahaya adım atan Nikolof'tu. Tıknaz yapılı, çakır gözlü, kumral bıyıklı bu lise talebesine arkadaşları "Ayı" lakabını takmışlardı. Çok koşamıyordu ama "ona çarpanlar onu değil, kendilerini düşürürlerdi!"

Galatasaray'ın gençleri, maçtan saatler önce, soyunmak için Ermeni muhallebicinin daracık odasına doluşmuşlarken Imogene'liler uzakta belirdi. Müthiş görünüyorlardı. İngiliz deniz erleri bir örnek giyinmişti.

Hiç kimseye aldırış etmeksizin, yalnızca kendi aralarında şakalaşarak çamurlu Kuşdili Çayırı'nın nemli havasına, kokusu bizim tütün kokularına hiç benzemeyen İngiliz tütünü kokularını savura savura soyunacakları Lazari'nin kahvesine yöneldiler:

> Gerçi onlar memleketimizde misafir idiler. İtibar görmeleri tabii idi. Fakat asıl sahip onlarmış gibi o kurumlu hâlleri, işte o gözümüze batıyordu! Bizler, bu memleketin çocukları da üniformalı isek de asla onlar gibi hep bir arada gelmiş, bir çatının altında hep birden öyle cakalı, öyle rahatçacık toplanmış, öyle güler yüzle karşılanıp ağırlanmış değildik![1]

Imogene'lilerin ne zaman galibiyet golünü atacaklarını tahmin etme yarışına giren seyircilerin alkışlarıyla başladı maç. Ancak zaman ilerledikçe gelmeyen gol, genç Türk oyuncuların giderek yükselen direnişi "rahat hava"da geçmesi beklenen maçın akışını giderek değiştirdi. Ne yapsalar Galatasaray kalesine bir türlü yaklaşamıyorlardı. İngiliz denizcilerinin sinirleri giderek gerilmeye başlamıştı.

Bizimkilerin sert oyununun da katkısıyla, oyun bir ara iyice elektriklendi. Defansın sağında oynayan Abdülmuttalip'in üstüne üç Imogene'li futbolcu "bir tavşana saldıran tazılar misali" yüklendiler. Abdülmuttalip, yerde olmasına rağmen topu kaptırmadı ve pasını vermeyi başardı. "Topu yerdeyken iki bacağının arasına alıp topaç gibi fıldır fıldır dönmelerle kurtarınca, ahali bir şöhretli cambazın olağanüstü hünerini seyretmiş gibi galeyandan kamaşarak çayırı dakikalarca uğuldattı."

Topu kaptırmayan Galatasaraylılar ilk yarıyı golsüz kapattıklarında yorgunluktan çayırın ortasına yığılıp kalmışlardı.

1. *Galatarasay ve Futbol.*

Devre arası beş dakikaydı. Zeynel Ağa'nın dükkânına gidip gelmeye yetmeyecek kadar bir zaman!

Daha da yorulmaktansa, gençler paltolarına sarınıp çayıra çömelerek bir yandan terlerini silip, bir yandan kendi aralarında konuşarak ikinci yarının başlamasını beklediler. Yanlarında getirdikleri yarım limonu yalayarak hararetlerini söndürmek en büyük lüksleriydi.

Imogene futbolcuları ise hemen çayırın yanındaki "soyunma odaları"nın, Lazari'nin kahvesinin yolunu tuttular. Orada limonlu sıcak çaylar onları bekliyordu!

İkinci yarı daha da büyük bir mücadeleye sahne oldu. Karşılarında düşündükleri gibi kolay yenebilecekleri bir rakip bulamayan Imogene futbolcuları artık daha ciddi oynuyorlardı. Bizimkiler de defansta kapanıyor, buldukları her fırsatta tazı gibi koşusuyla bilinen Emin Bülend'in önüne top atmaya çalışıyorlardı. Ancak ikinci yarının ortalarına doğru gol geldi. Imogene'liler sevinç yumağı oldular. Bu talihsiz ânın ardından rakibin artık çözüleceğini düşünüyorlardı. Arkasının gelmesi artık kolaydı.

Ancak öyle olmadı. Maçın kalan kısmında, aylardır bugüne hazırlanan genç futbolcularımız daha da hızlandılar. Morallerini bozmayarak daha çok hücuma çıkmaya başladılar. Ve sonlara doğru beraberlik golümüz geldi. Kaptan Nikolof'un attığı gol Galatasaray'ın ilk resmî golü olarak tarihe geçiyordu. Aslında goldeki esas pay Hasan ve Hüseyin'indi. Onların asistliğinde hazırlanan pozisyonda Nikolof'a topa dokunmak kalmıştı sadece. Ruşen Eşref'in deyimiyle, "armut pişip onun ayağına düşmüştü."

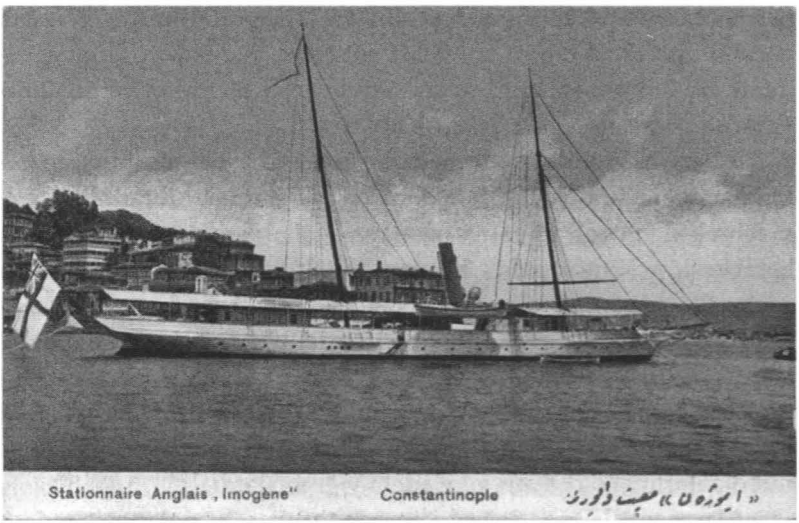
Hakem düdüğünü çaldığında, yorgunluktan ve mutluluktan futbolcularımız oldukları yere adeta yığılmışlardı.

Maçın sonlarına doğru kenarda iyice sabırsızlanıp, Imogene'den gelen yan hakemin *"Go back! Go back on the line!"* (Geri çekil, çizgiyi geçme!) uyarılarına bakmaksızın adeta saha içinde son dakikaları bekleyen arkadaşlarının hücumuna uğramışlardı. Mutlulukları, mağrur duruşları, Imogene'lilerin gelip onları tebrik etmesiyle daha da artmıştı.

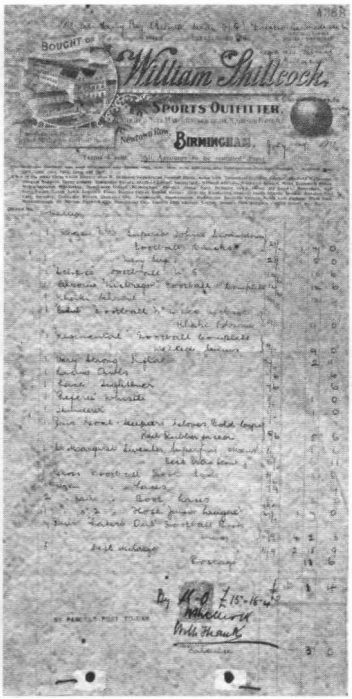
Galatasaray, o güne dek İstanbul'un Türk olmayan futbol âleminde artık var olacağını böylece ilk kez duyuruyordu. O pazar günü ilk defa kurallı bir mücadele ortamına girip, "hem de has İngiliz timine karşı", daha ilk çıkışta berabere kalmak bir zafer sayılırdı.

Bunun getirdiği kazanç Galatasaraylıların maneviyatını öyle bir yükseltmişti ki, o günleri yaşayanların sözleriyle "kendilerine ve spor alanındaki güvenlerine bir sağlamlık" vermişti.

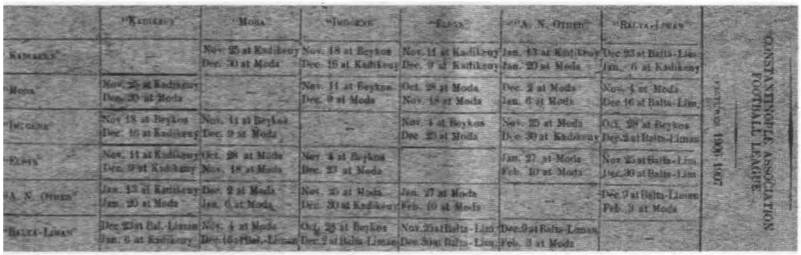
O pazar günü, Galatasaraylılar bir yol açtılar. Hem kendilerinin hem de Türk futbolunun yürüyeceği yolun önünü... Ruşen Eşref'in sözleriyle, o maç "bir aşağılık duygusunun yenilerek bir başa başlığın ilk belirmesi demekti... Sırf kendi içgüdüsünün doğruluğuna güvenerek, milli gayret ve şeref duygularına uyan bir avuç Galatasaraylının öz emeli, emeği ve başarısıyla Türk futbolculuğunda ilk temel taşını koyması" demekti.



KRALİYET GEMİSİ – İstanbul'da görev yapan İngiliz Büyükelçiliği görevlileri için Galata Limanı'nda demirli bekleyen "maiyet gemisi" *Imogene*'de görevli futbol meraklısı askerlerin oluşturduğu takım, imparatorluğun ilk şampiyon takımı olmuştu.



SİPARİŞ – Emin Bülend'in bir mektubunda, "Son sistem kunduralar ısmarladık. Bu kunduraları ASTON VILLA nam kulübün forvetleri giyiyor imiş," diyerek bahsettiği siparişin Birmingham'ın William Shillcock Mağazası'nın kataloğundan yapılmış olması muhtemel.



BİR RİCA – 25 Kasım 1906 tarihli *The Levant Herald* gazetesinde yer alan sezon fikstürü. Galatasaray'ın ilk kez katıldığı ligde adı "Diğer Takım" (A.N.Other) olarak yazılı. Gazeteyi çıkaranların, Sultani öğrencilerini, olası hafiyelerden, Yıldız Sarayı'nın baskısından kurtarmaya çalıştıkları açık. Ali Sami, lig başlamadan önce kendilerine artık Galatasaray denmeye başlandığını ama ilk kez "resmî" nitelikli bir lige alınmalarından sonra bu ismi kullanmaktan ürktükleri için *The Levant Herald*'dan "Galatasaray" ismini kullanmamalarını rica ettiklerini şöyle anlatıyor: "Bu ismi [Galatasaray] kendimize mal etmekten çok ürktük, içinde 'saray' gibi dikenli bir kelime vardı. Fakat ne yaptık isek hakiki ismimiz benliğimize yapıştı kaldı. Elyevmde [bugün] bizi birbirimize ve irfan ocağımıza bağlayan bu şerefli Galatasaray ismidir. Galatasaray isminin şuyu bulmasından [duyulmasından] o derece çekiniyorduk ki, futbol müsabakaları neticeleriyle o zaman yegâne alakadar olan İngilizce *The Levant Herald* gazetesinden Galatasaray demek istediği zaman 'another', yani 'bir başkası' tabirini kullanmasını rica etmiştik.

Galatasaray nasıl kuruldu

Klübün 1, 2, 4 ve 7 numaralı âzalarının 32 sene evelki hâdiseyi canlandırmak için yaptıkları toplantı



33 YIL SONRA BULUŞMA – Galatasaray'ın kuruluşunun 33. yıldönümü dolayısıyla *Son Posta* gazetesinin 31 Temmuz 1937 günkü sayısının içinde yayımladığı "hususi" kısım. Dört kurucunun; Ali Sami Bey, Bekir Sıtkı, Refik Cevdet ve Asım'ın Ali Sami Bey'in evinde sohbet ettikleri ve kayda alınan tarihî buluşmada, kuruluş tarihi, ilginç bir şekilde 1904 olarak anımsanmış.


Galatasaray nasıl kuruldu

Son Posta

GALATASARAY

Galatasaray 82 yıldan neler yaptı?

Galatasaray nasıl kuruldu



16. BÖLÜM

1906 MEKTUPLARI: "FAKİRLERE LİMON"

Bu başlangıç maçının hemen ardından oynanan diğer lig karşılaşmalarında, ilk futbolcuların tipik lig mücadelesi iniş çıkışlarını, öfke ve sevinçlerini, sıralama hesapları yapmaya başlamalarını takip edebildiğimiz mektuplar var.

Daha doğrusu, şükür ki mektuplar var, demeliyiz belki de. Çünkü ilk "futbolist"lerin ya da o zaman için daha halk dilindeki kullanışıyla "baldırı çıplak"ların duygu ve düşüncelerini, hesaplarını ve öfkelerini en iyi bu mektuplardan takip edebiliyoruz.

Eğer Ali Sami 1906'da okuldan mezun olduktan sonra o yaz Selanik'teki ablasının yanına gidip epey uzun bir süre kalmasaydı, o mektuplar yazılamayacaktı ve bizler o günlerin havasını, gündelik hayatta futbolcuların yaşadıklarını, mektuba geçirilmiş küçük ayrıntılardan ortaya çıkan ruh hallerini, aralarındaki ilişkilerin doğasını bilemeyecektik.

Büyük arşivci Ali Sami Bey, arkadaşlarının yaklaşık yedi-sekiz ay süren bu ayrılık sırasında kendisine gönderdiği o mektupları okuduktan sonra atmamış ve elbette saklamış. Asılları Galatasaray Beyoğlu Müzesi'nde bulunuyor bu mektupların.

Ali Sami'nin, 1906'nın yaz aylarında, o dönemde evlenen ablası Samiye Hanım'ın eşinin görevi dolayısıyla Selanik'e gittiğini biliyoruz.[1] Şahsi albümlerinde yaptığı sıralamadan o aylarda Üsküp'te ve

1. Refik Cevdet Kalpakçıoğu: "Ders yılı sonunda tatil aylarında maliye müfettişi olarak Selanik'te bulunan eniştesi Raşit Bey'in yanına gider". Taha Toros arşivi, Şehir Üniversitesi, 2-3.

Varna'da da olduğu anlaşılıyor. Orada çektiği fotoğrafları albümüne koymuş Ali Sami Bey. Daha sonra da Selanik'e geçtiğini takip edebiliyoruz yine albümdeki resimlerden.

İşte Ali Sami'nin yurtdışında bulunduğu sıralarda başlıyor yakın arkadaşları ve kurucular Emin Bülend, Asım Tevfik ve Tahsin Nihat'la olan yazışmaları.

Toplam yedi adet olan bu mektuplar, 1906 yılının İstanbul'u, şehirdeki futbol iklimi ve özellikle daha doğalı 10 ay olmuş olan Galatasaray'ın bebeklik dönemi hakkında eşsiz bilgiler içeriyor. Bu mektuplardan altısının arka planını bugünden geriye bakışla bu bölümde ele alacağım. Diğerine, Tahsin Nihat'ın mektubuna ise –içeriği açısından doğrudan ilgili olduğu için– bir sonraki bölümde yer vereceğim.

Emin Bülend ve Asım Tevfik'in mektuplarındaki üslup, Galatasaray'ın mayasını oluşturacak olan kardeşlik bağlarının müthiş bir resmini de veriyor. Okul ve yatakhane arkadaşlığının bu inanılmaz bağlılığının yanı sıra, mektuplardan İstanbul'daki futbol atmosferinin ayrıntılarını da öğreniyoruz.

O dönemde takım kaptanı olan Emin Bülend'in kendi takım arkadaşlarının özelliklerine tek tek yer verdiği satırlar doyumsuz bir tat bırakıyor. Emin Bülend, Ali Sami'ye "Kapitan Prezidan" olarak hitap ediyor. Yani "Kaptan Başkan!" Buradan Ali Sami'nin arkadaşlarının gözünde en üste konulmuş değerini görebiliyoruz.

İlginç bir gözlem, 1906'nın futbol atmosferindeki azınlık üstünlüğünün verildiği satırlarda Türk öğrencilerin onlara özenerek başlattıkları sporun bir süre sonra onları yenme iştahıyla kademe atlaması. Emin Bülend, Ali Sami'ye Galatasaray'ın durumunu anlatırken aslında o zaman gerçek bir hayali de resimliyor satırlarında: Onlar gibi olmak.

Sadece kıyafet olarak da değil, bir tarz olarak da onlar gibi olmak. Emin Bülend'in "Ben bir çift güzel kundura ile bir beyaz pantolon ve bir çift temiz çorap alacağım. İngilizler gibi, VEBER'ler gibi biz de maç günleri üniformalı Haydarpaşa'dan araba ile birimiz arabacının yanına mesela ben, Talezar'ın önünde ineceğiz. Suratlar asık olacak. Etvar tanzim olunmuş mahirane bir derbederlik arzederek, hülasa Afrika'dan kopup gelmiş arslanlar zanolunacağız. Heyy...." satırlarını okurken bugünkü Fenerbahçe Stadı'nın bulunduğu Kurbağalıdere'deki Telezar Sineması'nın önünde at arabasından inen Galatasaraylı gençlerin gözlerindeki ateş hayalimizde canlanmıyor mu?

24. 08. 1906

Ali'ciğim,

Bilsen neler yazılacak, fakat seni düşündükçe o kadar müteessir oluyorum ki zannedersem hiçbirini söyleyemiyeceğim. Evvelce hele bir mektubuna teşekkür edeyim. Aman Ali'ciğim gelmeye çalış. Bu sene bizim kulüp hemen kattiyen 2. belki de 1. olacaktır. Bu sene muaffakiyetli bir tedbir aldık. BEKİR santraf oynayacak, CELAL benim arkama gelecek; sebepte bunu ben düşündüm ve herkez iyi buldu, her kulübün sağ tarafı kavidir. Çünkü sağ ayakla oynayan bulunur, onun için biz bu suretle solu takviye etmiş oluyoruz. İMOJEN'in sağ tarafı hiç iyi pas veremiyecek. Velhasıl hiçbiri pas veremez, çünki CELAL iyi koşar, bilakis BEKİR şişer ve ağırdır. Ortaya gelince BEKİR de CELAL kadar kuvvetli olmakla orada koşamamasında büyük bir kusur olamaz. Çünki arkasında MİLO VE PAUL çelik gibi hazır.

Aman Yarabbi bizim çocukları bir görsen cümlemiz sabrımız gerilmiş çılgın gibi sabahtan akşama kadar kükreye kükreye oyun zamanını bekliyoruz. Şimdi bir de güzel forvet geldi. Kendisi tersaneli olup koşmaktan yorulmak bu adam için değil. Bir de bu sene TURNER usulu bir kombineyşın yapacağız. Mesela ben aut çizgisinden yatarak hafif bir pas vereceğim. Arkadan şutu basacak. Hulasa ne diyeyim iş fena bizim için değil ha...

Nizam intizam kulüpte bitmiş. Bu sene eksiğimiz heyhat yalnız sensin. Fakat kalsam bile izin alırım diyorsun... Sana tabi daha yazarız Paskalya zamanı falan izin al da gel. Yalnız İMOJEN ile Kadıköy oyunlarında bulun hiç olmazsa. ELPİS dağılmadı MAKRİKÖY lige giriyor. Hulasa hazır olmalıyız. 1. olmalıyız diyemem belki o haltı yeriz. DANİŞ senden sonra Çamlıca'ya nakletti. Sabahtan akşama kadar geziyoruz. Cümlenin selamı var. Sen daha nasılsın. Kulübe girdin mi yaz bize. Bizde sana çok şeyler yazacağız. Fakat muhabereyi bırakma KAPİTAN BREZİDAN her şey bu sene kendimizce bir mitingde karalaşacak. Ben bir çift güzel kundura ile bir beyaz pantolon ve bir çift tamiz çorap alacağım. İngilizler gibi VEBER'ler gibi biz de maç günleri üniformalı Haydarpaşa'dan araba ile, birimiz arabacının yanına, mesela ben, Talezar'ın önünde ineceğiz. Suratlar asık olacak. Etvar tanzim olunmuş mahirane bir derbederlik arzederek, hülasa Afrika'dan kopup gelmiş arslanlar zanolunacağız. Heyy....

Yarabbi sana toptan başka havadis veremeyecek miyim. Benim Bursa'ya gitmek zamanım yaklaştı. Gayri ben öteki mektubumda nereye yazılacağını söylerim, adreste veririm. FUAT Bey bu sene oynamıyor. KİMON da oynamıyor OREST gitti bile. Çayır için izin alındı. Hülasa sağ olalım da buluşalım. Gelip gelmemen için ne havadis var. Gelecek misin, Bir yer buldun mu. Gelsen ne iyi olurdu. imdilik sana veda ediyorum. Çünki içim bunu yazarken fena oluyor. Herhalde sağ olmanı her şeyde muaffak olmanı temenni eder ve takdis...

TİM ŞÖYLE:

ALİ NİKOLOF HÜSEYİN HASAN EMİN MAŞAYA BEKİR CELAL MİLO MAZHAR

Bu HASAN ve HÜSEYİN'i bizimkiler zorla aldılar. Fakat pek güzel oynuyorlar. PAUL BAKİÇ şimdi memleketindedir ve gelmeyecektir. Fakat AHMET'in kardeşi ABDURRAHMAN mükemmel bir bektir. Şimdilik hasta fakat iyi olunca onu koyacağız. Küçük Ali şimdi çok ilerledi. Şimdi Galatasaray 1 numara 2, 3, 4, 5 numaralı kulüplerimiz var bizden bir saat evvel 1 numadamız oynadı. KUMKAPI'ki MAKRİKÖY ayarında bir kulüptür. 3 golle yendi düşün Ali'ciğim düşün...

Oradan malumat ver Napolyon'un resmi çok güzeldi ve saklıyorum. Teşekkür ederim. Resim çıkartacağız fakat sen gelesin diye bekliyoruz.

Şimdilik havadisler böyle. KADIKÖY'le İMOJEN birbire kaldı. Hesap et biz de birbire kaldık. Şimdi MODA'lılar ile MODA biz KADIKÖY ve İMOJEN düşün bir kere bir ayarda kulüpleriz. Oyun enterasan oluyor diyorlar. Aman Yarabbi....

Neyse şimdilik hep icmal ettim... Fazla bir havadis yoktu. Belki canını sıkarım. Adio Ali'ciğim. Cevap.

20 TEŞRİNİSANİ 1322 [10 Kasım 1906]

KARDEŞİN EMİN

Böyle yaz: Beyoğlu'nda Taksim'de müzikal hümayun kışlası karşısında merhum Cemil Paşa'nın hanesinde EMİN serian cevap bende netice haftaya yazarım.

Mektuplardan, İstanbul'da futbola büyük bir ilgi oluştuğunu, Galatasaray'da oynamak isteyen gençlerin sayısında da adeta bir patlama olduğunu görebiliyoruz.

İlgi o kadar büyük ki, Galatasaray, kuruluşunun daha onuncu ayında tam beş tane takım oluşturmuş. Üstelik hepsi de gayet iyi oynayabilen ve güçlü rakiplerini yenebilen kıvama gelmiş:

> Şimdi Galatasaray 1 numara, 2, 3, 4, 5 numaralı kulüplerimiz var. Bizden bir saat evvel 1 numaramız oynadı. Kumkapı'daki Makriköy ayarında bir kulüptür. 3 golle yendi, düşün Ali'ciğim, düşün...

Emin Bülend, kısa zaman zarfında ulaştıkları bu noktayı sık sık hatırlatmaktan geri durmuyor. Bir zamanlar sürekli yenildikleri ra-

kipleri ile aynı "ayar"a ulaşabilmenin önemini arkadaşına vurgulamak için tekrarlamaktan, hatta espri yapmaktan da kaçınmıyor:

> Hulasa hazır olmalıyız. 1.olmalıyız diyemem, belki o haltı yeriz. Kadıköy'le İmojen birbire kaldı. Hesap et, biz de birbire kaldık. Şimdi Moda, biz, Kadıköy ve İmojen düşün bir kere, bir ayarda kulüpleriz. Oyun enterasan oluyor diyorlar. Aman Yarabbi...

Kurucular o kadar topa düşkün ki, mektup adeta bir futbol yazısı gibi akıp gidiyor. Futbol dışında konu neredeyse yok denecek kadar az. Hatta Emin Bülend, mektubu yazarken bunu bizzat fark ediyor ve, "Yarabbi, sana toptan başka havadis veremeyecek miyim?" diyerek kendine kızmaktan da geri kalmıyor!

Mektuplar bize Galatasaray'daki ilk taktik tartışmalarının da ipuçlarını veriyor. Emin Bülend'in mektuplarda göze çarpan rakip analizi ("İmojen'in sağ tarafı hiç iyi pas veremiyecek. Velhasıl hiçbiri pas veremez...") aynı zamanda iyi bir teknik gözü olduğunu da gösteriyor.

Mektupta dramatik bir bölüm var. Galatasaray'ın kurucularının bulunduğu takımın içerisinde yer alan Pavle ve Milo Bakiç. 13 kurucudan ikisi olan Karadağlı bu amca çocuklarından "çelik gibi hazır" diye bahseden Emin Bülend, mektubun sonunda Milo'yu takım kadrosunda göstermesine rağmen, "Poul Bakiç şimdi memleketindedir ve gelmeyecektir," diye yazmış. Bu keskin ifadeden, Pavle'nin (Poul diyor mektupta) liseden mezun olup Karadağ'a döndüğünü anlıyoruz. Milo ise hâlâ İstanbul'dadır, çünkü Harbiye Mektebi'ne devam edecek ve subay olacaktır. 1906 takımının resminin niye eksik olduğunu da şu satırlardan anlıyoruz: "Resim çıkartacağız fakat sen gelesin diye bekliyoruz." Arkadaşlığın, kardeşliğin boyutlarını bir kişi eksik diye takım fotoğrafı çektirmeyip beklemeyi tercih etmelerinden kestirebiliyoruz.

1906 Aralık tarihli ikinci mektupla devam edelim. Mektubun yazarı yine Emin Bülend ve arkadaşına İstanbul'dan Galatasaray ve futbol havadislerini aktarıyor.

12.11.1906

Gözüm Ali,
Şimdi kolonel gelmedi. Seninle biriki satır konuşmak her şeyden elbette ala, öğle teneffüsünde samimiyetli dolu bir kartını aldım. Bütün futbolistler toplandık. İki kelimesinde bir hurra diye bağırıyorlardı. Umumun sana karşı olan muhabbetini hiçbir vakit tasavvur edemezsin. Aramızdaki mesafe bu sevgi izale değil, bilakis onunla mütaasiben ziyade oluyor. Ah Ali sana söyliyecek çok şeylerim var. Lakin sevinçten ne söyleyeceğimi şaşırıyorum. FUAT Bey Kadıköy'üne istifasını verdi bize geldi. Saymadan bu seneki timi sana söyliyeyim: soldan sağa forvetler. EMİN, REŞAT, FUAT, NİKOLOF, KÜÇÜK ALİ. Hafbekler: KÜÇÜK POUL, BEKİR, (Burada Ali'ciğimizin yerine Ali'ciğimize layık bir halef olmak üzere CELAL eşeği.) Oraya başkasını getirmek orasının ismini berbat etmek olurdu. Bekler: POUL ve MİLO. Golkiper: Bunu bakalım tahmin edecek misin? Hani bizde 3 İngiliz vardı. Bunların yaşta en küçüğü, boyda en büyüğü, çeviklikte en ileri geleni olan AHMET... Katiplik yine bende .....dan LAST OUT son sistem kunduralar ısmarladık. Bu kunduraları ASTON VİLLA nam kulübün forvetleri giyiyor imiş. Biz de onları numune alarak forvetlerimiz onlardan giyecekler. Bekler ve hafbekler seninkilerden. Papazbahçe çayırının kirası için iki lira verdik. Biz edilen politikayı görmedin, sen de şaşarsın ben de.
Geçenlerde KADIKÖY ile oynadık. Bir TEMİSTOL'u bek aldık. (MİLO gelmemişti.) İki tarafta bir şey yapmadı. Cesaretimiz yerinde. Yalnız senin yerini işgal ettirmek bizim için bir parça güç oldu. Hususi ile bu sene KADIKÖY'ün sol cenahı, yani senin karşın dehşetli kuvvetli. KİMON fevkalade oyun oynuyor. Güzel paslar veriyor. Yanında ihsayd ise boyuna şutlar yağdırıyor. Santır bu sene İngiltere'den gelmiş, OYLEN'midir nedir, bir İngiliz. O kadar güzel paslar veriyor ki tarif kabul etmez. Fakat ..... gibi şut güzel atmıyor. Mamafih yine fena değil. Öte tarafta TODORİ bir şey yapamıyor. Bütün bütün sağda ŞARL MARŞAL isminde bir İngiliz (OREST malum ya gitti, burada değil) Fena koşmuyor ise de OREST gibi elbette değil. Mamafih hemen OREST kadar kenardan top götürüyor ve parasını veriyor. Pasları o kadar kuvvetli değil. ..... ile bu hafta Pazar günü oynanan maçta...

KARDEŞİN EMİN

* ELPİS'in golkiperi VİLAMİR ve yine orada hafbek VASİL bize girmek istiyorlar kati bir karar verilmedi HASAN ve HÜSEYİN dahi bize girebilir.
* Ne zaman gelebileceğini vakit kaybetmeden bildir. KADIKÖY ve İMOJEN ile olacak kontralara oraya tesadüf ettirelim. Şimdiden haber verki mitingde...

Doğrusunu söylemek gerekirse, Ali Sami'nin futbola duyduğu büyük aşk ve kişiliği ile yeteneği arasında oldukça geniş bir aralık

vardı. Ruşen Eşref'in deyimiyle "oyununda iş yoktu".[1] Mektuplardan anlıyoruz ki, arkadaşları da Ali Sami'nin bu yönünü çok kuvvetli bir şekilde hissediyorlar. Onu şehirden uzakta kaldığı günlerde mektup yazarak haberdar etmek bile tek başına bunun göstergesi. Nitekim sadece Emin Bülend'in değil, Asım Tevfik ve Tahsin Nahit'in de "Presidan"a bu dönemlerde yazdığı mektuplar vardır. Bunları da ilerleyen satırlarda aktaracağım.

Hatta Ali Sami'nin kurucu, organizatör kimliği o kadar belirgindir ki, yıllar sonra Çanakkale ve Balkan savaşları esnasında cepheye giden Galatasaraylılar da bizzat Ali Sami'yle mektuplaşırlar.

Mektuplarda, Ali Sami'nin oyunculuk açısından zayıf olan yönünü bilen arkadaşlarının uzaktayken gönlünü almak için kurdukları cümleler gerçekten çok müthiş. Emin Bülend, takımı sayarken sol bek için Celal'i yazıyor, "Burada Ali'ciğimizin yerine Ali'ciğimize layık bir halef olmak üzere Celal eşeği, oraya başkasını getirmek orasının ismini berbat etmek olurdu," diyerek reisin gönlünü almayı ihmal etmiyor.

Hele yurtdışında, yani uzakta olmanın doğal olarak getirdiği "unutulma" duygusunu yaşayan ve bunu belirtmekte sakınca görmeyen Ali Sami'ye hitaben "Emin ol, biz seni hiçbir zaman unutmadık. Sen bizim futbol âleminde daima mukaddes bir müessis sayılırsın. Şimdiki muvaffakiyetler hep senin eserindir," şeklinde seslenmek, Üsküp ve Selanik'te aylarca kalan Ali Sami'yi kim bilir ne kadar sevindirmiştir.

Mektuplardan, Galatasaray'ın giderek güçlenmekte olduğunu, hatta cazibe merkezi haline geldiğini anlıyoruz. İlk mektupta, Emin Bülend'in mektubunu tamamladıktan sonra aklına gelince alelacele boş bulduğu sol üst köşeye yazdığı bilgi notu ("Elpis'in golkiperi Vilamir ve yine orada hafbek Vasil bize girmek istiyorlar. Kati bir karar verilmedi. Hasan ve Hüseyin dahi bize girebilir") bu durumun göstergesi. Nitekim bu iki isim daha sonra Galatasaray'da oynadılar ve büyük fark yarattılar.

1. "Ali Sami koşmak, oynamak, bağırıp çağırmaktan hoşlanmaz, zayıf uzunca boylu, çok nazik ve terbiyeli bir arkadaştı. Oyununda iş yoktu. Mektepteki oyunlarda birkaç defa kaleci durmuş, büyük bir iş görememişti. Fakat idare hususunda muvaffakiyetliydi. Arkadaşları bir araya getirir, nizam ve intizam tesis ederdi." *Galatarasay ve Futbol* (1957).

Bir sonraki mektupta ise maç sırasında yaşanan bir olayı aktarıyor ki bu daha da ilginç. İngilizlerin kulübü olan Moda takımının iki oyuncusu Jean ve Dick'in maç sırasında Galatasaray takımını desteklemesi, hatta "öpücük" göndermesi, bu iki oyuncunun da gözünün Galatasaray'da olduğunu gösteriyor: "Hele Cin ile Dik'i görsen Moda ile fena inatları var. Oyun esnasında Dik mütemadiyen, 'Siz kuvvetlisiniz, vurun,' diyordu. Bana 3-4 sefer öpücük gönderdi. Haftaymda etrafımızı aldılar." Gerçi bu "öpücük" göndermenin temelinde, tartışmalar sonucunda Kadıköy'den koparak Moda'yı kuran İngilizlerin eski takımlarına karşı hissettikleri negatif duyguların payı büyük olabilir. Buna "İngilizler içi" rekabet de diyebiliriz.

Yine de o dönemde takımlar arasında geçiş yapmanın bugünkü gibi zor olmadığını belirtmek lazım. Bonservis vs. gibi bağlayıcılıkların olmadığı o güzel dönemlerin oyuncularını takımda tutan en önemli şeyin "takım arkadaşlığı" ve "bağlılık" olduğu şüphesiz. Bu açıdan da Galatasaraylıların gücü, arkadaşlıkları aşikâr olduğu için, takımın cazibe merkezi haline gelmesini açıklıyor.

Bugünden baktığımızda bize ilginç gelen bir diğer konu da, mecburi nedenler söz konusu olduğunda takıma takviye yapılmasının çok kolay olması. Futbolcular, aslında "resmî" bir ligde oynamalarına karşın, hiçbiri bu oyunu profesyonelce yapmadığından sabit kadrolar söz konusu değil. Takımların kadroları lig süresince sık sık değişebiliyor. Hastalık, memlekete gitme, vapuru kaçırma vb. gibi o zamanın önemli nedenleriyle gelemeyen oyuncu olabiliyor. Bu tip konular, günümüzün "mahalle maçı kuralları" çerçevesinde halledilebiliyor. Karşı takımın kabul etmesi halinde, hemen oradan, hatta karşı takımda oynama fırsatı bekleyen biri bile ânında kadroya alınabiliyor.

Emin Bülend mektubunda, "Geçenlerde Kadıköy ile oynadık. Bir Temistol'u bek aldık. Milo gelmemişti," diyor. İstanbul futbol camiasının küçük olması, herkesin birbirini tanımasını sağlamış. İkinci mektupta bahsedilen, Ali Sami'nin yerine oynayan "Maşaya" ismi ise tam bir sır perdesi. Büyük olasılıkla bir daha da oynamadı. Hiçbir belgede bu isme bir daha rastlayamadık.

30 Kasım 1916

Ali'ciğim,
Tahsin'e yazdığın mektupta unutulduğundan bahsediyorsun. Fakat emin ol biz seni hiçbir zaman unutmadık. Sen bizim futbol aleminde daima mukaddes bir müessis sayılırsın. Şimdiki muavvakiyetler hep senin eserindir.
Sana geçen haftaki İMOJEN'le oyunumuzun neticesidir, bir mektup yazdık. Fakat adresini bilmediğimizden kaldı. İsabet olmuş çünki şimdi MODA'nın da neticesini yazıyorum. Evvela İMOJEN ile lig maçı oynadık. Bir onlar bir biz yaptık. Herkes hayret etti. LAZARİ'nin kahvesinde bundan başka lakırdı olmadı.
Bizim İMOJEN'le oynadığımız öteki çayırda MODA KADIKÖY'üne, evet, Ali, KADIKÖY'üne 5 gol yaptı çünkü bu sene MODA çok kuvvetlidir. Dün biz MODA ile oynadık. Bu sene ben VOT ile kaptan oldum. Birinci haftaym geçti hiçhiçe. Fakat şurasını söyleyeyim ki evvelce biz MODA gibi bir kulübe bir haftaym golsüz kalsak deli olurduk. Şimdi hâlâ gol yapamadık diye deli oluyoruz. Neyse bir çeyrek kala fakir Emin, MODA'ya bir gol yapmasın mı! O gün KADIKÖY, ELPİS velhasıl hiçbir kulübün oyunu yoktu. Öyle parlak alkış olamaz. Fakat heyhat sonra bizim eşşek CELAL topu kornere atar gibi bize bir gol yaptı. Neyse MODA ile berabere kaldık. .... tutun da herkes ağlayacak gibi oldu. Fakat netice bizi ağlatacak gibidir. Böyle neticelere memnun olduğumuz zamanlar çoktan geçti. Ve bir de MODA'nın mektubumuza cevap vermediği zamanlar nerede kaldı. Şimdi biz fakirlere limon ikram ediyoruz! ..'ler... lar..ler "bravo Galatasaray'a" diyorlar. Ve bu Tahsin'le bu alkışlar bizden uzakta fakat kalbi daima bizimle birisine gidiyor. Ve o bizim için temennilerde bulunuyor, bizi takdir ediyor. Hele CİN ile DİK'i görsen MODA ile fena inatları var. Oyun esnasında DİK mütemadiyen "siz kuvvetlisiniz, vurun" diyordu. Bana 3-4 sefer öpücük gönderdi. Haftaymda etrafımızı aldılar.
Şimdi birincilik ümidindeyiz. Çünkü MİLO'yu, BEKİR'i, CELAL'i, beni, NİKOLOF'u velhasıl hepsini görsen tanımazsın. Şimdi NİKOLO gibi bir kaleci var. 6-7 defa NİKOLO da ziyade alkışlandı. Maşallah maşallah onu tanırsın, bizim mektepteki 3 Müslüman İngiliz'den en küçüğüdür. Fakat küçük diyorsam boylu ve iri vücutlu, düşün artık... Fakat teessür olunur ki, senin mevcudiyetin bizim için hâlâ bir verihadır, yerine adam yok MAŞAYA [?] koyduk ve işte zayıf tarafımız budur.
Ah Ali gelse idi.

KARDEŞİN EMİN

Mektuplardan anlıyoruz ki, 1900'lerin başında futbol oynanan en önemli çayır olan Papazınbağı Çayırı'nda maç yapmak paralı. Bugünkü "halı saha" mantığına çok yakın bir biçimde her takım çayır için "kira" parası veriyor. Emin Bülend, "Papazbahçe Çayırı'nın kirası için iki lira verdik," diyor. Bunun maçlık mı, sezonluk mu olduğu anlaşılamıyor, büyük olasılıkla sezonluk olsa gerek. "Şilt ligi"-ne katılabilmenin bedeli olması da muhtemel.

Yine mektuplardan, İstanbul futbol camiasının "malzeme ihtiyacı"nın nasıl karşılandığını da öğreniyoruz. Futbol malzemeleri, toplar, formalar, ayakkabılar doğrudan İngiltere'den geliyor. Emin Bülend'in mektubunda, "Son sistem kunduralar ısmarladık. Bu kunduraları Aston Villa nam kulübün forvetleri giyiyor imiş," diyerek bahsettiği siparişin Birmingham'ın William Shillcock Mağazası'nın kataloğundan yapılmış olması muhtemel. Bu spor malzemeleri kataloğu İstanbul'da Economic Kooperatifi mağazasında bulunuyordu. Çok iyi bir arşivci ve koleksiyoncu olan Ali Sami Yen, bu katalogdan sipariş verilen ve gelen malzemelerin faturasını da saklamış. (Bu faturanın fotoğrafını bu bölümün fotoğraflarında bulabilirsiniz.)

Osmanlı'da tütün ve pamuk ticaretiyle uğraşan bazı İngiliz ailelerin yoğun olarak yaşadıkları semt olan Moda'da 1903 yılında kurdukları Moda Futbol Kulübü'nün, mektupların yazıldığı sene epey güçlenmiş olduğu anlaşılıyor. Nitekim Moda bir yıl sonra, 1907-1908'de şampiyon oldu. Devrin en güçlü takımı sayılan, İngilizlerle Rumların ortak oynadıkları takım olan Kadıköy'ü 5-0 yenebilmiş olmaları Moda'nın gücündeki artışın en önemli göstergesi. Biraz önce belirttiğim gibi, İngilizler arası rekabet giderek kuvvetleniyor. Şilt bölümünde okuduğunuz gibi, Moda şampiyon olmayı başarsa bile Kadıköy şildi vermeyince ismini kazıyamıyor. Ancak Galatasaray'ın araya girmesiyle kazanılmış şampiyonluklarının "plaka"ya kazıma yöntemiyle tescil edilebilmesi mümkün olabiliyor.

Mektuplar, Galatasaray'ın yükselişini, başarıya açlığını, hırsını, yakında sonuç almaya başlayacağını adeta önceden haber veriyor. Takımların maç öncesi hazırlanıp giyindikleri, maçtan sonra da giyinip yorgunluk çayını içerek oynanan maçı "kıraat" ettikleri kahvenin "limon ikram etme" geleneğinde büyük değişim olmuş. Bugün bile devam eden "devre arasında limon yeme" geleneğinin,

yüzyıl başında İstanbul'da galip takımların yendikleri takıma ikramı şeklinde olması söz konusu. Bir futbol lokali olarak da görülebilecek Lazari'nin kahvesinde limon ikram etme geleneğini, gücünü göstererek kazanan Galatasaraylıların bundan bahsederkenki gururları çok belirgin.

Son iki mektubu da biraz inceleyelim. Emin Bülend'in bir önceki mektubuyla aynı gün (Belki de yan yana yazdılar!) yazılan bu ikinci mektup, şu meşhur Baltalimanı karşılaşması hakkında biraz daha ayrıntılı ve geniş bir bilgi veriyor bizlere.

Mektup, ilginç bir biçimde, iki Galatasaray oyuncusunun aynı maça bakış ve yorumlayışlarındaki farkları da ortaya koyuyor.

İlk mektup, kuruculardan Asım Tevfik'in.[1] Asım Tevfik ciddi istatistikler vererek başlamış mektubuna. Rakibin yedi şutu olduğunu, bunlardan ikisinin isabet bulduğunu yazmış kurucumuz. Rakip takımın yaklaşık iki katı (15/30) gol girişiminde bulunan Galatasaray'ın gençleri, bu hücumların hiçbirinde başarıya ulaşamamış.

Asım Tevfik, bu maçta oynamamış ama maçı izlemiş. Objektif bir bakış açısıyla değerlendiriyor ve hücum hattımızın çok çalışkan ve yaratıcı olduğunu yazıyor: "Forvetler o kadar mükemmel kombineyşın yapıyorlardı, tarif kabul etmez. Şimdiye kadar böyle kombinezonları hiçbir oyunda, hiçbir kulüpte görmedim."

Mektubun en ilginç bölümü, bir tarihî gerçeği ortaya çıkarmasında. Bugüne kadar Baltalimanı karşılaşmasını sıradan bir hazırlık maçı kategorisinde değerlendiren tarihçiler, sanırım bu mektupta hakemin varlığından ilk kez haberdar oluyorlar. Üstelik de öyle sıradan bir hakem değil. Asım Tevfik'in "Ceyms" olarak bahsettiği kişi, Türk olmamasına rağmen Türk futbolunun belki de en tarihî kişiliklerinden birisi: James La Fontaine!

Bugün bize ters ve fazlaca argo gelse de, Asım Tevfik'in dönemin günlük dilinde gayet normal sayılan bir üslupla anlattığı ha-

1. Asım Tevfik, ilk Galatasaray takımının futbolcularından olmasının yanı sıra aynı zamanda para toplama ve masrafların idaresi görevlerini de yapıyordu. İlk resmî maçın masrafları için lisenin futbola meraklı ve kulübe üye öğrencilerinden üç-dört aylık aidatı birden toplamıştı. Daha sonra lisede öğretmenlik yapan Asım Tevfik'in ticaret üzerine yazdığı kitapları vardır. Asım Tevfik, Sonumut soyadını aldıktan sonra üç çocuğuna da Gül'le başlayan isimler vermiştir: Gülseven, Gülderen, Gülseren. Böylece çocuklarının, evlatlarının isim ve soyadlarının ilk harfleri de GS olacaktı. Asım Tevfik, Galatasaray'daki 2 numaralı kurucu olmanın ayrıcalığını her zaman korumuş, en iyi arkadaşı olan Emin Bülend'le paylaşmayı reddetmişti.

kem James La Fontaine'den daha önceki bölümlerde etraflıca söz etmiştim. Futbol merakının ve örgütçülüğünün başladığı İzmir Bornova çayırlarından[1] sonra 1897'de gelip başlattığı futbol devriminin her bilinmeyen noktasında onun adı ortaya çıkıyor. Bu "özel" maçta hakem olarak ortaya çıktığı gibi...

Mektubun bir yerinde şöyle bir cümle var: "Kadıköy'ün ikiyüzlülüğünü, pezevenkliğini şimdi anladık. Üç ay evvel kundura ısmarladık, hâlâ gelmedi. Bize oyunlarda kundura bulacaklarını vadetmişlerdi. Hiçbirisi bugün bir şeylerini vermek istemediler."

Anlaşıldığı kadarıyla, James'in şahsında kızılan aslında Kadıköy Kulübü... Daha doğrusu, ligin organizatörleri. Galatasaray gençlerinin daha ilk adımını attıkları ligde, organizatörlerden beklentileri anlaşılan pek düşük değil. Amatör sınırlar içerisinde oluşturulmuş dostluklara hâkim olan ve alttan alta yürüyen bir gerilimi ("rekabet" de diyebiliriz buna) yazılan satırlardan hissedebiliyoruz.

İngiltere'den ısmarlanan futbol ayakkabıları gelmeyen Galatasaraylı gençlere, vaat etmelerine rağmen o maçta ödünç de olsa kundura vermemelerinin 5-0'lık sonuçta bir etkisi olmuş olabilir. Bu mektup, zaten daha önceden bildiğimiz "eskimiş, yıpranmış sarı-lacivert formalar"ın son kez giyildiği maç olarak tarihe geçmişti. Demek ki gençlerin Londra'daki spor mağazasından bekledikleri arasında futbol ayakkabısı da varmış!

Sırada iki kurucu mektubu daha var.

İki mektup da aynı zaman aralığına denk geliyor. Mektupların 25 Kasım 1906 tarihli olanı Asım Tevfik'e ait. 25 gün sonra, yani 20 Aralık 1906'da yazılan ikinci mektubun yazarı ise Emin Bülend.

Mektupların tümünün Ali Sami'ye yazılanlardan oluşması, bunlara verilen cevabi mektuplar yok mu sorusunu uyandırabilir okurlarımızda. Her ne kadar Asım Tevfik mektubunda, "Sana bu üçüncü mektubum olduğu halde senden hiç haber alamıyoruz. Rica ederim bunu alır almaz bir mektup yolla. Memnun değil misin yoksa, söyle..." dese de büyük olasılıkla Ali Sami de her mektuba yanıt

1. Günver Güneş, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla... İzmir'de Futbol", *Toplumsal Tarih*, Sayı 142, Ekim 2005. Güneş makalesinde, "Öyle teşkilatçıydı ki, 1899 yılında İstanbul'a gitmeden önce İzmir'deki Rumve Ermeni kulüpleri arasında lig usulü maçlar yapılmasını organize etmiş, hazırladığı lig 1922 yılına kadar devam etmişti," diyor.

yazıyordu. Belki cevabi mektuplar da kurucuların torunlarının evlerinin bir yerinde duruyordur, kim bilir?

Bu mektupların en önemli değeri bence Galatasaray'ın sarı-siyahlı (lacivertli) formadan sarı-kırmızıya geçiş dönemini yansıtmalarında... Bu "sarı-siyah" mı "sarı-lacivert" mi konusuna önceki bölümde değindiğimiz için tekrarlamayalım ancak özellikle Asım Tevfik'in mektubundaki şu satırlar, sarı-siyah forma döneminin en açıklayıcı belgelerinden sayılabilir: "Hepimiz birden Kuşdili Çayırı'na yeni yapılan gazinonun hususi odasına çıktık, soyunduk. 10 kişi bir düzende papatya çiçeği gibi sarılı siyahlı ortaya çıktık..." Bu satırlardan da anlaşıldığı gibi, 1906 yılının sonlarında Galatasaray sarı-siyah forma giyiyordu.

25 Kasım 1906 tarihi, kayıtlarda Galatasaray'ın ilk resmî lig maçını oynadığı tarih olarak geçiyor. Ancak maçın saati konusunda bir karışıklık çıkıyor ortaya. Asım Tevfik sabah 09.00'da oynandığını yazmış mektupta. Oysa Ruşen Eşref anılarında resmî maçın başlama saatini "saat 14.00" diye yazıyor!

Bu arada, Asım Tevfik, Galatasaray tarihinin ilk olması açısından bu çok önemli karşılaşmasını heyecan düzeyinde çok güzel vurgulasa da, bu maçın ilk resmî maçları olduğunu belirtmemesi göze çarpıyor.

Bu mektupta çok ilginç bir detay daha var. Asım Tevfik, "Sabahleyin erkenden Nikolof ile ben gittim. Yerleri düzelttik. Golleri diktik, çizgileri çizdik. Bu altıya kadar devam etti," diyor mektupta. "Goller" diye tanımladığı, kale direkleri... Oyuncular demek ki maç öncesinin bütün hazırlıklarını kendileri yapıyorlar. Bu durumun Kuşdili Çayırı için geçerli olduğunu düşünüyorum. "Resmî" maçların oynandığı diğer saha olan, Kuşdili'nin hemen yanındaki Papazın Çayırı'nda ise kale direkleri, ağlar ve çizgiler zaten var. Bu dört tarafı açık olan çayırdaki "malzemeyi" İstanbul futbolunun efsane ismi ve "sponsoru" James La Fontaine sağlıyordu. Ortağı Horace Armitage'le İngilizlerin kulübü Moda'nın eşrafının da yardımıyla elbette...

Mektupta maçın "ofsayt gol"den sonra uzun süre durması, hatta "oturarak" yapılan protesto değişik bir ayrıntı. (Bir sonraki mektupta da, Emin Bülend'in maçta yenen farkı hakemin yarattığı ilk gole bağlaması tanıdık bir durum! Ama yine de unutmayalım ki, mektuplar yazıldığında onlar henüz 20 yaşlarındaydılar!)

9 KANUNUEVVEL [ARALIK] 1906

FATALİTE, Ali'ciğim, FATALİTE.
Hiç ummadığımız taş başımızı yardı. BALTALİMANI bize 5 gol yaptı. Buna sen de şaş ben de şaşayım. Nasıl oldu da bize gol oldu, hiç kimsenin aklı sırrı ermiyor. Top ofsayt çizgisini 15 defa bile geçemedi. Fakat 7 defasında şut attılar 2'si tutuldu 5'i gol oldu gerisi de bekler tarafından kurtarıldı. Bizden ise daimi surette bizimkiler onların gollerinin içinde dolaşıyor idiler onların golkiperi hiç kurtarmadı ise 25-30 şut tuttu. Karşı tarafın bekleri vesairesi yerden kalkamıyorlardı. Forvetler o kadar mükemel kombineyşın yapıyorlardı tarif kabul etmez. Şimdiye kadar böyle kombinezonları hiçbir oyunda hiçbir kulüpte görmedim. Referi JEYMS eşşekolusu idi. KADIKÖY'ün iki yüzlülüğünü, p.....liğini şimdi anladık. 3 ay evvel kundura ısmarladık hâlâ gelmedi. Oyunlarda bize kundura bulacaklarını vaad edmişlerdi. Hiç birisi bugün bir şeylerini vermek istemediler. JEYMS'in deyusluğuna gelince, birinci gol olmadan evvel her nasılsa futbol birinci defa olarak bizim tarafa geldi ve out oldu. Fakat kurnaz BALTALİMANI'lılar hemen geri aldılar. Fakat yine aut idi. Aut diye biz yırtınıyorduk, aldırmadı. Oyunu bıraktık, golkiper ellerini KURUVAZE etti durdu bir şut attılar hiç kimse tabii müdafa etmedi, nihayetinde JEYMS keretası gol saydı. Bizim cesaretimiz kırılmadı. Çünkü yarım saatten beri devam eden oyun bizim süperyoritemizi gösteriyordu. Elbette biz de gol yapacaktık. Fakat heyhat atılan 40-50 şutun 25-30'u kaleye girdi ama kaleci kurtardı. Herkes şaştı biz de şaştık. Söyleyeceğimizi şaşırdık.
Ali'ciğim, şimdi olan oldu, bundan sonrasına bakmalı. Şimdi iki hafta sıra ile oyunumuz yok sonra alelhesap İMOJEN ile. Lakin noelde İstanbul liginin röprezantanı bir tim İzmir'e gidecek. Binanaleyh İMOJEN'in MODA'nın KADIKÖY'ün en iyi oyuncuları burada bulunmayacak ve mezkur kulüplerden kalan kısım ise tabi büyük maçlar yapmak istemeyecekler. İki hafta kadar da İzmir'e gidip gelmekle geçerse 4 hafta boş kalacağız ve sıkı sıkı egzersiz yapacağız. Senin İstanbul'a gelmene gelince, her şeyini hazırla. Tezkereni çıkart vapur veya trene binmeye müheyya al ve eğer vaktin var ise bir iki haftaya kadar gel. İstanbul'da eğer çok kalamayacak isen bizden bir telgraf alacağın zamana kadar bekle. Telgrafnameyi alır almaz maili veçhile vakit kaybetmeden hareket et. Zira henüz kupayı kaçırmadık. Bütün kulüpler bizden korkuyor. Zira JEYMS'in bugün ettiği rezalet başka bir şeye atfedilemez.
Seni seven AHMET ASIM TEVFİK
NOT: Bütün çocukların selamı ve aynı fikirde oldukları. EMİN'in mektubu son kararımızdır. Hangisi işine gelirse o suretle hareket et ve bize bildir. Bütün ümidimiz sendedir. Zira aslan olanın DOMPDOMPTEUR İHTİYACI YOKTUR... Hamiyet, hububet, şiddetle egzersiz... İki gözlerinden öperim canım ciğerim.
NOT: Bu haftaki diğer oyunların neticesi: İMOJEN 3 MODA 1, KADIKÖY 4 ELPIS 0

Maçı seyredenlerin Galatasaraylı futbolcuları "ofsayt" diye gaza getirmeleri de ilginç. Bu maçı "kalenin hemen arkasında" seyredenler arasında Galatasaray Lisesi'nin efsane beden eğitimi hocası Faik (Üstünidman) Bey ile filozof Rıza Tevfik'in de bulunduğu biliniyor. Acaba onlar da bağırmışlar mıdır "ofsayt!" diye? Bilemesek de bildiğimiz bir şey var ki, bu iki Galatasaray efsanesinin bu maçı seyretmesi tamamen bir raslantı ve bir "geçerken uğradık" durumu ama sahadaki oyuncuları inanılmaz teşvik ettiği de bir o kadar doğru!

Emin Bülend'in mektubuna gelince, Galatasaray tarihinin bir diğer önemli maçına değinmesi açısından çok önemli bir mektup. 5-0 kaybedilen Baltalimanı karşılaşmasını yazıyor.

Birçok kaynakta, bu maçta alınan farklı mağlubiyetin formaların renginin değiştirilmesine neden olduğunu yazar. Ben formaların değiştirilmesi kararının "yenilgi"den kaynaklandığını sanmıyorum doğrusu. Büyük olasılıkla 1906 yılının başından beri kullanılan formalar yıpranmış ve eskimişti. Baltalimanı maçı da buna vesile oldu.

Ama bir başka sorun ortada duruyor hâlâ. Meşhur 5-0'lık Baltalimanı maçı, bu mektubun da tartışmasız bir şekilde gösterdiği gibi, 26-30 Kasım 1906 tarihleri arasında bir günde yapılmış. Oysa Galatasaray'ın ilk sarı-kırmızı forma giydiği maçın 1908 yılı başındaki Barham isimli İngiliz filosu kruvazörü denizcilerine karşı oynanan maç olduğunu Ruşen Eşref kesin bir dille belirtir. Eğer iki bilgi de doğruysa, 1907 yılı boyunca Galatasaray hangi rengi giydi?

Sanırım bu çelişkiyi çözmenin tek yolu, 5-0'lık Baltalimanı karşılaşmasının "forma rengi"nin değiştirilmesine sebep olmadığını kabul etmek. Büyük olasılıkla, eskiyen formalar değişti ama renkler değişmedi! Ta ki 1908 yılı başındaki Barham maçına kadar sarı-lacivert (siyah) forma giymeye devam ettik.

Emin Bülend'in mektubunda, kurucumuzun özel yaşamına ilişkin çok önemli bir ayrıntı daha yakalıyoruz. Arkadaşları, yurtdışındaki Ali Sami'ye iş ayarlamaya çalışıyorlar: "Senin İstanbul'da kalman için bizim golkiperin büyük kardeşi Yakup Efendi seni Düyun-u Umumiye'ye İngiliz (...) vekiline tavsiye edecek. Tabii sen imtihandan kaçmazsan. Bu suretle bu iş olmuş demektir." Bu satırlardan, Ali Sami'nin sanki "mecburen" yurtdışında bulunduğu, iş bulunursa İstanbul'da kalmaya devam edeceği gibi bir anlam çıkı-

yor. Bunda liseden mezun olduktan sonra "işsiz" kalmasının rolü olabilir mi? Geride kalan bölümlerde okuduğunuz gibi, 1904'ün Haziran ayında babası Şemseddin Sami'nin erken vefatıyla (54 yaşındaydı) aile zor bir döneme girmişti. Caddebostan'daki köşk satılmış, Ali Sami de önce teyzesinde kalmış, daha sonra da komşularına taşınmışlardı. 1906 yılında liseden mezun olduğunda henüz 20 yaşında olan Ali Sami'nin mektup yazışmaları sırasında, ablası Samiye, eniştesi Raşid'le birlikte Üsküp ve Selanik'te olduğunu biliyoruz.

25 Kasım 1906

Azizim Ali,
Sana öyle bir havadis vereceğim ki bilmem ne hâle geleceksin. Sevinç mi hayret mi nedir. Ben onun tesiri ile titreyip duruyorum. Öyle bir heyecana uğradım ki tarifi kabil değil. Bugün, bundan evvelki mektubumda söylediğim veçhile İMOJEN ile oyunumuz vardı. Hepimizin yüreği atıyordu. İçimizden kimisi bize 8-10 gol yapılacağını, kimisi 4-5 gol yapılacağını, en cesurlarımız bile üçten fazla olmayacak diye temin ediyorlardı. Ben pata geleceğiz diyordum. Bana küfür edenler neyse... Sabahleyin erkenden Nikolof ile ben gittim. Yerleri düzelttik. Golleri diktik, çizgileri çizdik. Bu altıya kadar devam etti. Yedide bizim çocuklar hep bir arada geldiler. Yarım saat kadar bu halde kaldılar. Badeu hepsi birden Kuşdili çayırına yeni yapılan gazinonun hususi odasına çıktık soyunduk. 10 kişi bir düzende papatya çiçeği gibi sarılı siyahlı ortaya çıktık. Arası çok geçmeden İmojen de geldi. Tam dokuzda oyun başladı. Birinci haftaym o kadar heyecanlı oldu ki tarif kabul etmez. Dışarıdan bize boyuna ŞUT diye bağırıyorlardı. Çünki futbol daima İMOJEN'in yanında idi. Bizim beklerin biri santrada, diğeri ondan bir parça geride duruyordu. Bizim bekler arada öyle hızlı vuruyorlardı ki golün üstünden aşıyordu. Dışarıdan OHA be OHA diye bağırıyorlardı. Forvetler daima golün içinde dolaşıyorlardı. Golkiper birkaç defa şarj yiyerek yere yuvarlandı. Fakat talihimiz bize yardım etmiyordu. Zira gayet güzel şutlar gittiği halde yine golkiper yakalıyordu. Neyse, birinci partide hiçbir şey olmadı. İkinci parti başladı.
25 dakika geçmiş idi, bize bir gol yapıldı. Fakat ofsayt idi. Protesto ettik, kabul etmediler. Hepimiz birden oturduk, yerimizden kalkmadık. Bizim hakkımız var idi. Dışardan ahali ofsayt ofsayt selasını ayyuka çıkarıyorlardı. Tekrar tekrar ofsayt diye bağırdılar. Biz yerimizden kımıldamayarak 10 dakika kadar bu halde kaldıktan sonra ne hâl ise onların sözünü kabul ettik.

Fakat ahali protesto etmekten hali kalmıyordu. Yeniden oyuna başladık. Bizimkiler dehşetli surette kızmışlardı. Ben muhakkak biz de bir gol yapacağız diyordum. Çünki bizimkilerin ilerlemesi yenir tutulur şeyden değildi. Aradan bir çeyrek kadar geçmedi ki Ali'nin pası ve golkiperin üstüne atılması üzerinde bizim AYI dehşetli bir şut attı. File alt üst oldu. Neyse bu hâl ile oyun onu yirmi beş geçeye kadar devam etti. Hususi ile bizimkiler son 10 dakikada dehşetli surette hücum ediyorlardı. Nihayet oyun bitti. Bizim hak edilmiş bir, onların da muhtelüfilfih bir golleri vardı. Demek bizim şimdiki halde bir onların da bir puanları var. Fakat PREZİDAN DÖ LA LİG'e yarın bir protestoname göndereceğiz. Ali'ciğim nasıl bu halden memnun musun? Sana bu üçüncü mektubum olduğu halde senden hiç haber alamıyoruz. Rica ederim bunu alır almaz bir mektup yolla. Memnun değil misin yoksa söyle canım.

AHMET ASIM TEVFİK
25 TEŞRİNİSANİ [ARALIK] 1906

Hususi adresim: İstanbul'da Aksaray'da Çakırağa mahallesinde Müteveffa Tevfik Bey'in mahdumu Asım.

Kişisel fotoğraf albümünde "ilk işi" olarak 7 Şubat 1907 tarihini (Reji Müdüriyeti Umumiyesi, kısacası Tekel İdaresi) vermesinden, Emin Bülend'in çağrısıyla geri döndüğü, ancak Yakup Efendi'nin tavsiyesiyle başvurulan işe değil, Reji'de işe girdiği anlaşılıyor.

Ali Sami Şubat 1907'de işe girdikten sonra, Emin Bülend'in mektubunda da yazdığı gibi, takıma geri dönüyor ve futbol oynamaya devam ediyor. Zarif çalımları, kuvvetli driplingleriyle Galatasaray orta sahasının vazgeçilmez oyuncularından biriydi yine. Ta ki o yılın sonundaki Kadıköy'e karşı 3-0 kazanılan maça kadar. Bu karşılaşmada ayağı kırılır Ali Sami'nin. Bu talihsiz olay aynı zamanda onun futbol sahalarındaki kariyerine konan noktadır.

Ama Ali Sami'yi on yıl aralıksız sürecek başkanlık dönemi beklemektedir daha...

20 Aralık 1906

Canım Ali'ciğim,
Geçen hafta verdiğim havadisler ala imiş fakat biz kıymetini bilmiyorduk. Bu hafta BALTALİMANI, ki ehemmiyetsiz bir kulüptür, onlara 5 gol ile yenildik. Buna ne kadar müteessir ve mahsun olacağını, ne kadar hiddet edeceğini şimdiden anlıyorum. Hükmü kader, ne diyelim. Fakat hücumlarımız pek dehşetli idi. CİM bizim mağlubiyetimize sebeptir diyebilirim. Çünki ilk sefer top aut oldu, oynayın diye kumanda verdi. Bizim kaleci ve bekler müdafaa etmedi gol oldu. Diyeceğim bu ilk gol bizi mağlup etti ve münkesir olduk. Şimdi asıl senin gelmenden bahsedelim. Kendin tayin ettiğin tarihte gel. Çünkü emin ol ki sen bulunursan mutlak galip olacağız. Herkesin ümidi sendedir. Aman Ali gel. Senin İstanbul'da kalman için bizim golkiperin büyük kardeşi YAKUP Efendi seni Duyunu Umumiye'ye İngiliz (...) vekiline tesviye edecek. Tabii sen imtihandan kaçmazsan. Bu suretle bu iş olmuş demektir. Şununla beraber sen müsaadeyi 3-4-5 hafta için al da gel. Kimbilir belki de bir mâni zuhur edebilir. Biz mağlup olduk fakat herkes bizden korkuyor. Çünkü biz mağlup olduk fakat öyle dehşetli hücum ediyorduk ki herkes şaşırıyordu. Oyun hep onların golü içinde oynanıyordu. Bilmem hangi felaket rüzgarı o gün bizi mağlup ettirdi.
Şimdi dehşetli surette sıkı talim edeceğiz. Önümüzde 3 hafta var. Sen de gelirsen çok ileri gideceğiz. Sen gelirsen İMOJEN'i hakladık demektir. 30 KANUNUEVVELDE burada bulun. Senin yerin açıktır. Sen gelirsen tam olacağız belki de kuvvetli olacağız. Gayret gayret...
Bu mektubumda sana kalbi şeyler yazmıyorum. Kaç bin kişinin temennilerinin bizimle olduğunu söylemiyorum. Yalnız bu mektup iş mektubu olacak çünkü bir iki haftaya kadar mukaddes gözlerinden öpmek ümidindeyim. Nafile mektubumu uzatmayayım. Çünkü havadis bundan ibaret. Kalben büyük oyuncu arkadaşlarım da 3-5 bin kişinin karşısına oynamaya çıkınca, seni yalnız kalben yaad ile değil, aynen deruiyetle takdis edebileyim ümidindeyim. Ah Ali ah... Velhasıl içim çok fena oluyor... böyle yetişir... Adio... Oruvuar... Can ciğerim Ali

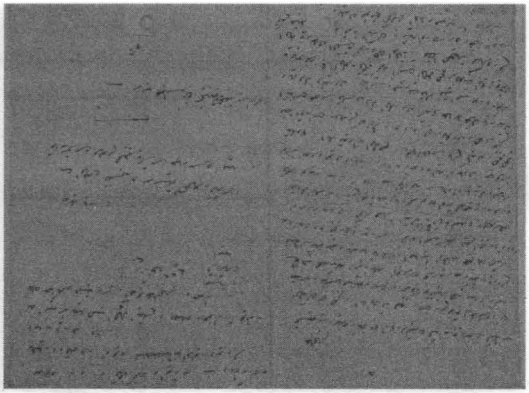
EMİN
30 TEŞRİNİSANİ 1322

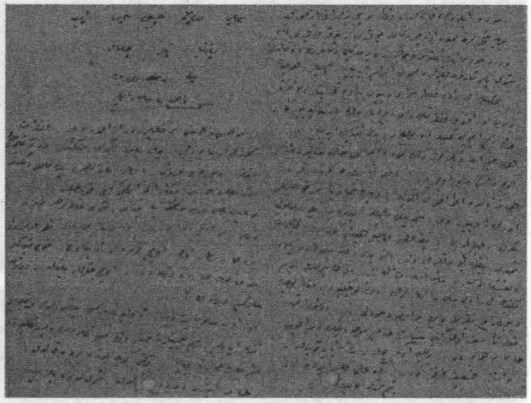
NOT:
Gelince beni Çamlıca'da arama, Şimdi adresim: Beyoğlu'nda Taksim'de Musikayu hümayun Kışlası'nda Pehlivan...

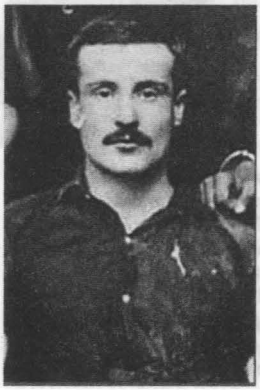
EMİN BÜLEND – Galatasaray'ın ilk kaptanı ve resmî olarak 3, ona göre ise 2 numaralı kurucusuydu. Duygusal, pes etmeyen ve mücadeleci kimliğiyle Galatasaray'ın oyun karakterine de damgasını vurdu. Şairdi aynı zamanda. Fecr-i Ati şiir topluluğunun kurucularındandı. Balkan Savaşı'nda görev aldı, Çanakkale Savaşı'na katıldı. 1942'de vefat etti.

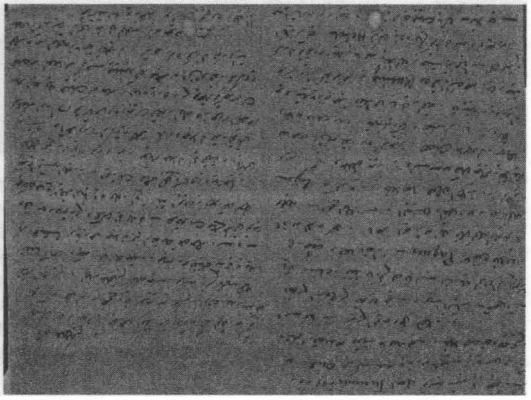
İyi bir şair olmasına rağmen, şiiri de futbolu bıraktığı gibi bıraktı ve bir yakınının söylediği gibi "baba ve anne tarafından dedeleri paşa olmasına rağmen şöhret, servet ve ikbal peşinde koşmadı. Görevine bağlı bir memur olarak çalışıp ailesini geçindiren ve sessizce yaşamak isteyen bir aile reisi olmayı" tercih etti. Atatürk'ün çok sevdiği "Kin" şiirini, Balkan Savaşı yıllarında yazdı. Osmanlı Rumlarının kendi takımları lehine coşkulu tezahürat yaptıkları bir maçın akşamında, Victor Hugo'nun da Yunanları öven satırlarına denk gelince, o öfkeyle yazdı:

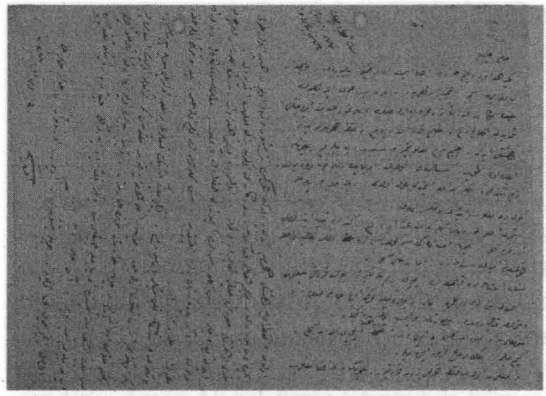
Garbın cebîn-i zâlimi
afvetmedim seni
Türküm ve düşmanım sana
kalsam da bir kişi
dim seni
Türküm ve düşmanım sana
kalsam da bir kişi

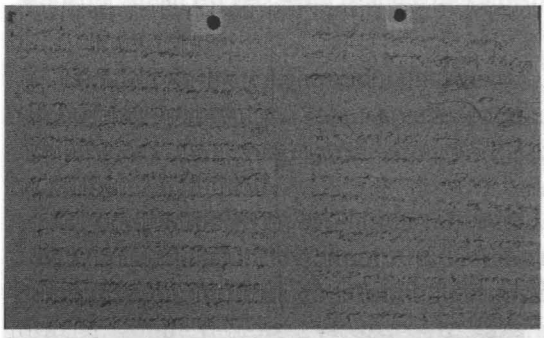


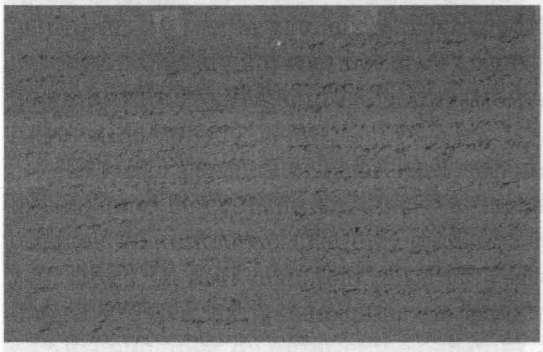














ASIM TEVFİK – Galatasaray'ın ilk takımında kaleciydi. Sadece kaleci de değil, kulübün ilk muhasip üyesiydi. Görevlerinden biri alınacak top, yaptırılacak formalar için arkadaşlarından her hafta birer kuruş toplamaktı. Kulübün 2 numaralı üyesiydi. Mekteb-i Sultani'den mezun olduktan sonra okulda uzun yıllar öğretmenlik yaptı. Üç çocuğunun ismini Gülderen, Gülseren ve Gülseven koyarak aldığı soyadı olan Sonumut'la birlikte baş harflerinin G.S. olmasını sağlayacak kadar Galatasaray tutkunuydu. Nitekim bu tutkusu yüzünden, en yakın arkadaşı olan Emin Bülend'in ölümünden kısa bir süre önce onu ziyarete gelen Ali Sami'ye vasiyet ettiği "2 numaralı kurucu ben olmalıydım" vasiyetini içi yansa da kabul edemedi. Ali Sami'nin deyimiyle "üç silahşor" olan bu üç arkadaşın birbirine bağlılığı mektuplarda da adeta solunuyor.



17. BÖLÜM

İLK TEMAS

Türk futbolunun "dışarıya açılması" sürecinde 1911 yılı milattır.

Bu başlangıç, nisan ayında ilk kez bir yabancı takımın yurtdışından maç yapmak için İstanbul'a gelmesiyle başlar.

Aynı yılın eylül ayında, ilk kez bir Türk takımının aylar süren hazırlıkların ardından imparatorluk topraklarının dışına maç yapmak için çıkmasıyla taçlanır.

Fırtına gibi geçen, olağanüstü yazışmalara, tartışmalara, hazırlıklara sahne olan bu beş-altı ayın kayıtları, belgeleri ve tanıklıkları sağda solda dağınık durumda hâlâ duruyor.

Bunları derli toplu bir şekilde bir araya getirmek, on yıllardır el değmeden durup saklanmış –deyim yerindeyse– bu ilk temasların kayıtlarını bu bölümde paylaşmak istiyorum.

Altı ay aralıkla gerçekleşen bu iki tarihî olayın merkezinde, o dönem futbolda altın yıllarını yaşayan Galatasaray vardır.

1906 yılında ilk kez katıldığı İstanbul Ligi'nde, kuruluşunun daha üçüncü yılında, 1908'de şampiyon olan Galatasaray, peş peşe kazanılacak şampiyonlukların ilk adımını atmıştı.

1909-1910 Sezonu'nda, altıncısı düzenlenen İstanbul Ligi'nde Galatasaray geçen yılların tecrübesi ve özgüveniyle şampiyonluk yarışını çok rahat sürdürmüş ve altı takımın katıldığı bu ligi de birinci bitirmeyi başarmıştı. Bir sonraki sezona, 1910-1911 Sezonu'na girilirken şampiyonluğun en büyük adayı yine Galatasaray'dı. Ni-

tekim bu tahminler yanlış da çıkmadı. Galatasaray şampiyonluğu üçüncü kez kucaklamıştı.

İstanbul futboluna Türkler giderek damgasını vuruyordu. Seyirci sayıları da artıyordu. Maçları eskiden 50-100 kişi seyrederken özellikle Union Club'un kurularak stat "işletme"sinin alınmasından sonra bu sayı giderek yükselmiş, artık futbolsever sayıları binlerle ifade edilir hale gelmişti. İddialı, kıran kırana geçen maçların seyirci sayısı 2.000'i de geçiyordu.

İmparatorluk topraklarında eskiden az duyulan, hatta bir tür kabalığı, köylülüğü ima eden "Türk" kelimesi büyük prestij kazanmış, milliyetçi atmosfer bütün şehri sarmıştı. Bu ortamda Türklüğün "gösterilmesi", özellikle Avrupa'ya sergilenmesi önem taşıyordu. "Türkler barbar değildir, Türkler de Avrupalıdır. Türkler uygardır, moderndir." Bunların gösterilmesi için her türlü fırsat değerlendiriliyordu.

İşte dönemin Bahriye Nazırı Mahmud Muhtar'ın öncülüğünde, imparatorluğun başkentine ilk yabancı takım daveti tam da bu dönemde yapıldı. Davetin yapıldığı bölge, imparatorluk topraklarının en eskilerinden olan Erdil'di.

Bugün Romanya sınırları içerisinde kalan, o dönemde ise Macarların çoğunlukta olduğu Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun parçası olan Transilvanya toprakları, yüzyıllar boyunca Osmanlı'nın koruması altında kalan bir bölgeydi ve o gün de iyi ilişkileri devam ediyordu. Bu bölgedeki Kolojvar kenti, Ruşen Eşref'in deyimiyle, Türkler için "bir vakitler dedelerinin akın ederek fetheylediği, içinde devlet kurduğu ve o devleti muhtar edip yabancı saldırganlara karşı koruduğu" bir kentti.

İşte o şehirde de –tıpkı İstanbul'da olanlar gibi– yepyeni bir merak olarak futbol başlamış, giderek serpiliyordu. 1907 yılında kurulan, dört yaşında olan ve henüz bir sportif başarısı olmayan bir kulüp olan Kolozsvári Vasutas Sport Club için İstanbul'dan gelen – yol dışındaki bütün masrafların karşılanacağı vaat edilen– davet kaçırılmayacak bir fırsattı.

Kolojvar, kentin can damarı olan demiryollarının desteğiyle kurulmuş bir öğrenci takımıydı.[1] Galatasaray'ın Kolojvar'a hangi

1. Kolojvar, bugünkü adıyla CFR Cluj, bugün de Romanya Demiryolları'nın adını taşıyor. Kulübün adının başına eklenen CFR, "Caile Ferate Romane"nin (Romanya Demiryolları)

kanallarla ulaşıp davet ettiğini bugün tam bilemiyoruz ama yazışmalardan Kolojvar takımından "Spor Akademisi" ekiyle bahsedilmesinden kulübün başlangıçta spor akademisi öğrencilerinden müteşekkil olduğunu, davetin kabulü telgrafının gelmesinden sonra, bu ziyaretin İstanbul nezdinde artık bir "devlet meselesi" haline getirildiğini biliyoruz.

Evet, bir yabancı futbol takımının imparatorluk başkentine ilk kez gelecek olması gerçekten de bir "devlet meselesi" olmuştu. Hazırlıklara aylar öncesinden başlandı. Öyle bir "organizasyon" olmalıydı ki, Türk'ün her alandaki sportif gücü ortaya serilmeliydi. Davetin sahibi olarak Galatasaray'a en iyi ağırlamanın yapılması konusunda devlet desteğinin sunulmasından çekinilmediği anlaşılıyor.[1]

Bu ilk temas dört gün sürdü. O dönemde İstanbul-Constanta (Köstence) arasında çalışan *Dacia* gemisiyle geldiler. Karadeniz kıyısındaki Köstence Limanı'na Kolojvar'dan trenle gelmişlerdi. (Aynı yolu tersine bu sefer de Galatasaraylılar altı ay sonra yaptılar.)

Kolojvar'lıların bu dört günlük gezilerinin programı çok yoğundu. 13 Nisan'da geldiler. Ertesi gün, İstanbul'un tatil günü olan cuma ilk maçlarına çıktılar, cumartesi dinlendiler, o akşam hep birlikte yemek yediler. Pazar günü ikinci maçlarını yaptılar. Ertesi gün üçüncü ve son maçlarını yaptıktan sonra salı günkü Köstence vapuruna yetiştiler ve ülkelerine döndüler.

İlk maç, Kadıköy'deki Union Sahası'ndaydı. O günün gazetelerinde çıkan haberlerden anlaşıldığı kadarıyla, bu "ilk temas"lar öncesinde ve sırasında futbol dışında birçok etkinlik de planlanmıştı. Üstelik sadece erkekler değil, kadınlar da Union Club pistlerinde kendilerini gösterdiler.

"Selim Sim" Bey'in konuşmasından sonra Union Club sahasında ve onu çevreleyen kırmızı atletizm pistinde yapılan spor etkinliklerini sıralayalım:

kısaltılmışı. 1907'deki tam adı, Kolozsvári Vasutas Sport Club ("Kolozsvár Demiryolları Spor Kulübü") idi. Birinci Dünya Savaşı sonrası Romanya topraklarına geçen ve eskiden yüzde 85'ini oluşturan Macar nüfusunun bugün yüzde 10'a düştüğü, adı da Kolojvar'dan Cluj-Napoli olan şehir, artık Macar değil, bir Romanya kenti.

1. Nitekim Kolojvar ile oynanan maçlardaki biletlerin çoğunu da saray satın almıştır. Süleyman Tekil, kitabında 1080 kuruş tutarlık biletleri "Zat-ı Şahane"nin, yani bizzat padişahın, 324 kuruş tutan biletleri "Veliaht Hazretleri"nin satın aldığını (toplam 1404 kuruş) yazar. Bkz: Süleyman Tekil, *Galatasaray: Dünden/Bugüne 1905-1982*, Denklem Matbaası, İstanbul, 1983.

Bisiklet, 28 yarışmacının katıldığı "ayak koşusu", el ve ayak yarışı, av müsabakası, genç kızların oynadığı "kaşık içine mevzi yumurtayı koşarak götürmek üzere icra edilen yarışma", alaturka güleşler, motosiklet yarışı, "tahta bacak" yarışması, kaldırak oyunu, kaldırak oyunu genç kızlar, sırıkla atlama yarışı, halat müsabakası, "maniali" yarış, "tersine binmek üzere tertip edilen mudhik (komik) merkeb" yarışı, iki turluk yürüme yarışı, alafranga güreş, okullar arası bayraklarla koşu, genç kızlar sürat yarışı, "bom üzerinde bom bom" oyunu...

Bu farklı yarışlarda alınan birinciliklerin sahipleri ve kulüpler, dönemin sporunda okulların hâkimiyeti hakkında bir fikir veriyor. Birçok yarışı Galatasaray, İstanbul Sultanisi, Robert Koleji, Kabataş Lisesi, Saint-Joseph'den gelen oyuncular kazanıyor. Kadın yarışlarında Müslüman olmayan Osmanlılar da öne çıkıyor. Birçok yarışta da yine Ermeni ve Rum kökenli Osmanlıların üstünlüğü göze çarpıyor. Üç yıl sonra Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bu renklilik tamamen değişecektir.[1] Futbol maçı dışında yapılan bu yarışmalarda kaza-

1. Mehmet Yüce, *Osmanlı Melekleri* kitabında 14-17 Nisan 1911 tarihleri arasında *Tanin* başta olmak üzere İstanbul gazetelerinde çıkan haberleri Türkçe'ye çevirmiş.

"İki günden beri Kadıköy'ünde spor müsabakaları yapılıyor. Ahiren (geçenlerde) şehrimize muvasalat etmiş olan Macar futbol kulübü ile Galatasaray futbol kulübü arasında cumartesi [cuma olacak] günü Kadıköy'ünde spor müsabakaları icrasına başlanmıştır. Müsabaka ibtidâr edilmezden evvel Selim Sim Bey bir nutuk îrâd etti. Ve Macar misafirlerimize beyan-ı hoş âmedi [hoş geldiniz] eyledi. Ba'de [sonra] bisiklet müsabakası yapılmış, Terakki Kulübü'nden Niyazi Efendi birinciliği kazanmıştır. Bundan sonra yigirmi sekiz müsabıkın iştira-kıyla yapılan ayak koşusu müsabakası Papazyan Efendi'nin birinciliği ihraz etmesiyle neticelendi. Müsabakanın en şâyân-ı dikkat kısmına henüz sıra gelmişti. Beyaz gömlekli misafirlerimiz al yeşil formalarıyla ve yeknesak elbise ile göründüler. Etrafında bir alkış sağanağı koptu. Fotoğrafları alındıktan sonra, arkalarında Galatasaray kulübü olduğu halde tur mahallini [atletizm pisti] devir ettiler. Ertuğrul Mızıkası bu hatveatı [adımları] teşci ediyordu [yüreklendiriyordu]. Nihayet iki taraf dizildi ve bir düdük mübarezeye ibtidâr edildiğini ilan etti. Başlangıçta her iki taraf biraz nezaketten kendini alamamış ve binâenaleyh hâzirûn [orada bulunanlar] sıkılmaya başlamıştı. Fakat bu çok devam etmedi. Mübareze kızıştı, kızıştı. Bu sırada 'maksad' sadaları işitildi ve bu bizimkilerin aleyhine idi. Tekrar başlandığı zaman Galatasaraylılar savletlerini [şiddetli hücumlarını] artardılar ve güzel bir tesâdüf evvelki ye'si izale eyledi. Ba'de yine başladılar ve bu defa edilen müsademat neticesiz kaldı. Hülâsa oyun bittiği zaman galip, mağlup temin etmedi. Hurra nidalarıyla bugünkü müsabakaya hitam verilmiş ve herkes dağılmıştı.

14 Nisan Cuma: El ve ayak [dört ayak] yarışlarında Kabataş İ'dâdîsi Spor Kulübü'nden Fahrettin Efendi birinciliği, Sedat Efendi ikinciliği kazanmışlardır. Yevm-i mezkûrede icra edilen futbol oyununda Galatasaraylılar ile Macar talebesi arasında müsavat [eşitlik] husûle gelmişti. Bu müsabaka 1-1 berabere neticelendi. Av müsabakasında Yusuf Bey birinciliği kazanmıştır. Genç.kızlar tarafından kaşık içine mevzi yumurtayı koşarak götürmek üzere icrâ edilen yarışmada Besime Hanım birinciliği, Huriye Hanım ikinciliği kazanmışlardır. Alaturka güleşleri sırasıyla Hüseyin ve Hüsnü efendiler kazanmışlardır. Torba içinden geçmek üzere tertip edilen müsabakalarda İstanbul Sultâni Kulübü'nden sırasıyla Emin ve Celâlettin Efendiler kazanmışlardır.

nanlara verilen hediyeler arasında dikiş kutularından fenere, yol çıkısından şekerlemeye, cezveye kadar birbirinden ilginç hediyeler var. Günün "esas" maçları için hazırlanan kupalardan iki adedi Galatasaray Müzesi'nde –henüz sergilenmemekle birlikte– bulunuyor. 16 Nisan tarihli ikinci maçta alınan galibiyet kupasının ön yüzünde "Kolosvar Galata Sérai Footbal Clubs 1911", arka yüzünde ise Osmanlıca olarak "Macar Galatasaray Hatırası 1327" yazıyor. 14 Nisan ilk maça ilişkin o dönem için hazırlanan hatıra kupası da saklanıyor. (Her iki kupanın fotoğrafını bölüm albümünde bulabilirsiniz.)

Galatasaray'ın bir yabancı takımla yaptığı ilk maça ilişkin olarak, Ruşen Eşref kitabında çok ilginç ve hiç unutamadığı bir âna değiniyor. Ünaydın'a göre, ilk defa o maçta seronomide selamlamayı Türkçe olarak yapmışlar:

> O gün İngiliz sayfiye evleri üsluplu tribünün ahşap anfiteatrından çayırın kırmızı kumlu koşu değirmisine doğru basamak basamak bir çağlayanın gürül gürül akışı gibi hıncahınç uğultular çıkararak yayılmış alkışları ve haykırışları şimdi ruhumda bir daha duyuyorum: Görüyorum ki Ünyon kulübün geniş meydanına çıkar çıkmaz fidan boylu "Honved" çalımlı Macarlar ortada bir dizi olmuşlar. O güne kadar İstanbul'da hiç duymadığımız bir sözle maçtan önce bir yaylım ateşi keskinliğinde üç defa hep bir ağızdan "Elyen, Elyen, Elyen" diye bağırarak Galatasaray'a selam veriyorlar.

16 Nisan Pazar: Motosiklet müsabakasında Galatasaray Kulübü'nün makinasını idare eden Zekeriya Efendi birinciliği kazanmıştır. Tahta bacak yarışında Lambironov [Sen Jozef mektebinden] birinciliği, Aleko Efendi ikinciliği kazanmıştır. Kaldırak oyununda birinciliği Mösyö Magrisyon kazanmıştır. Genç kızların müsabakasında Matmazel Vodoviç birinciliği, Matmazel Galavati ikinciliği kazanmıştır. Sırıkla atlama yarışını Robert Kolej talebesinden Kuyumcuyan efendi ih-râz-ı muvaffakiyet etmiştir. Yine bu gün de Macar ve Galatasaray takımları arasında icra edilen futbol müsabakasında Galatasaray Kulübü bir gole mukabil üç gol yapmıştır. Halat müsabakasında Mesudiye zırhlısının tayfasıyla İngiliz maiyet vapurlarından İmojen efrâdı binindeki müsabakada Mesudiye efradı birinciliği kazanmıştır. Mânialı [engelli] yarışlarda Ahmed Celâl Efendi birinciliği, Robert Kolej'den Kuyumcuyan Efendi ikinciliği kazanmıştır. Tersine binmek üzere tertip edilen mudhik [güldüren, komik] merkeb yarışında [son gelen merkeb birinci] İbrahim Efendi'nin merkebi geldiğinden birinciliği kazanmıştır.

17 Nisan Pazartesi: Yürüme yarışında [iki tur] Galatasaray Kulübü'nden Halit Bey birinciliği kazanmıştır Alafranga güreşte [amatörler arasında] Ahmed Celâl Bey birinciliği kazanmıştır. Mektepler arasında bayraklarla koşu müsabakasında Galatasaray efendileri birinciliği kazanmıştır. Macar misafirlerle İstanbul'un en maruf oyuncuları arasında futbol müsabakasında İstanbul kulübü ihrâz-ı muvaffakiyet etmiştir. Genç kızlar sürat yarışında Besime Hanım birinciliği, Macide Hanım ikinciliği kazanmıştır. Bom üzerinde bom bom oyununda İstanbul Sultanisi kulübü ihrâz-ı muvaffakiyet etmiştir. Macarlı misafirlerimiz bugünkü Romanya vapuru ile hareket edeceklerdir."

> O güne kadar İstanbul ligindeki bütün kulüplerde, bağırılması tek ve tüm âdet olagelmiş şey, İngilizvari üç kere: "Hip, Hip, Hip, hurra" idi; o da maçtan sonra... Macarların bu "Elyen"lerine ilk defa olarak o gün üç kere şimşek gibi hızlı bir çıkışla: "Yaşa, Yaşa, Yaşa" diye karşılık verildi... İşte böylece bu Türkçe selamlayış da Türk futbol âlemine ilkin Galatasaray'ın armağanı oldu...

Galatasaray formasıyla sahaya çıkan Hasan Basri de anılarında, dört yıl boyunca İstanbul'da İngilizlerle ve Rumlarla oynadıkları maçların kendilerini ne kadar geliştirdiğini Kolojvar maçlarında ölçme imkânı bulduklarını söylerken, dönemin yükselen milliyetçiliği söylemine de yansıyor:

> Artık İstanbul'un en güçlü teşekkülü haline gelmiştik. Yenemediğimiz takım yoktu. Benim ve arkadaşlarımın gayretleri ve yaptığımız sayılarla üç sene şampiyonluğu kazandık. İktisâb ettiğimiz kuvvetin asıl kıymetini o vakit İstanbul'a gelen Kolojvar isimli bir Macar takımı ile yaptığımız müsabakalar neticesinde anladık. Kendi halkımız arasında bu ecnebi takım ile iki maç yaptık ve neticede Türk'ün alnını yükselttik...

Bu yükselen milliyetçiliğin yansımalarına ilişkin olarak, yaşanan çok ilginç bir olaya değinmeden geçemeyeceğim. Altı yüz yıl süren, çok uluslu ve çok kültürlü bir imparatorluğun küçülme ve dağılma dönemine denk gelen bu günlerde, milliyetçi duygularla yüklü gençlerin iç dünyasından bahsedelim.

İlk maçın ardından, ertesi gün akşam, Galatasaray Kulübü, Kolojvar takımının oyuncu ve yöneticilerine Beyoğlu'nda şık bir restoranda akşam yemeği veriyor.

Yemekte yaşanan küçük ama sembolik bir ayrıntı, dönemin havasını ve imparatorluktan ulus-devlet sürecine geçişin ayak izlerini işaret ediyor.

> Kolojvarlılarla hem oyun meydanında, hem şehir içinde kardeşçe geçen o birkaç günü hatırlıyorum... Ve anlıyorum ki, yabancı bir kulübü kendi şehrinde ilk ağırlamak, memleketimizdeki spor teşrifatı geleneğine başlangıç kurmak şerefi de Galatasaray'ındır.
> Tepebaşı bahçesi karşısındaki pasajın ta dibinde, yüzü cadde ile alın alına gelen "Restaurant d'Europe" adındaki lokantada Galatasaray'ın Kolojvar şerefine verdiği akşam yemeğini hatırlıyorum. Bu, bir Türk kulübünün doğrudan doğruya kendi sofrasında mi-

safirini ilk ağırlayışıydı! Ne kadar neşeli, duygulu, eğlenceli, başarılı geçtiydi o yemek!..

"Kolojvar'ın idaresi başındakilerinden biriyle Kolojvarlı bir oyuncu –ahenkleri kulaklarımıza hiç yabancı gelmeyen, hatta "şok", "elöre", "van" gibi sözlerini kendi dilimize benzeterek hoşlandığımız– coşkun ve kardeşçe nutuklar söylemişlerdi; coşkun, yürekten, sevinçli ve sevimli, keskin ve ciddi...

"Onlara Galatasaray adına Ali Sami Yen ne belagatlı bir cevap vermişti! Türkçe söylediklerini sonra gene kendi, bir de Fransızca bir nutukla tekrarlamıştı. O vakitki milletler arası konuşmalarda en önde gelmesi adeta gelenek olmuş diplomatlık dili sayılan Fransızca bir nutukla... Onun öyle kolay, öyle esprili, öyle düzgün, öyle sempatik Fransızca konuşması bizleri de, Macarları da kendine hayran bırakmıştı.

Bizim nutuklar onlarınkinden hiç aşağı kalmıyordu, hatta denebilir ki üstündü. Fakat onların hep bir ağızdan milli Macar havaları okumaları toptan bilip hep bir tertip birlikte okuyabileceğimiz milli havalarımız henüz yoktu... E öyle ciddi yerde ilk ağızda "hamsi koydum" da okunmazdı... Onun için biz bu işte o gece geri kaldıktı...[1]

"Milli havalar"ın okunabilmesine daha zaman vardı. Balkan Savaşı'yla başlayan ve Birinci Dünya Savaşı'yla devam edip Milli Mücadele'yle sonlanacak, tam 12 yıl sürecek çok acılı yılların başlangıç yıllarındayız çünkü...

Dört günlük bu kısa Kolojvar ziyaretinin çok bilinmeyen ve bahsedilmeyen bir yönü daha var. Macar öğrencileri, üçüncü günlerinde, İstanbullular için ilk "milli maç" provası olarak da görülebilecek bir maç daha oynadılar. Türk takımlarının tümünden oluşturulan "İstanbul'un en maruf oyuncuları" ile 17 Haziran 1911 Pazartesi günü oynayıp 1-0 yenildikleri karşılaşma, aslında ilk milli maç olarak tarihe geçmeyi hak etmiştir.

Sıcak bir dostluk ortamı içinde geçen bu gezi boyunca, Galatasaraylılar Macar konuklarına misafirperverliğin her türünü gösterdi.

14 Nisan 1911 Cuma günü iki takım, tarihî bir maç için o günlerde adı Kadıköy İttihat Spor Kulübü sahası olmuş olan eski Union Club sahasında karşı karşıya geldi. Bu maça Ahmet Robenson, Neşet, Bojkov, Hüseyin, Hasan, Bekir, R. Rees, Fuad Hüsnü, Celal, İdris, Emin

1. *Galatasaray ve Futbol*, s. 159.

Bülend 11'iyle çıkan Galatasaray rakibiyle 1-1 berabere kaldı. İkinci maç 16 Nisan 1911 Pazar günü, yine aynı statta yapıldı. Bu maça da Ahmet Robenson, Neşet, Bojkov, Ahmet Cevat, Hasan, Bekir, R. Rees, Hüseyin, Celal, İdris, Cyrille 11'iyle çıkan Galatasaray ilk maçtakinden daha iyi bir oyun ortaya koydu ve rakibini 3-1 mağlup etti.

Bu maçlar, Galatasaray'ın tarihe ilk kez yabancı bir takımla oynayan, yabancılara ilk gol atan ve hepsinden önemlisi de bir yabancı takımı ilk kez mağlup eden Türk takımı olarak geçmesine yol açtı.[1]

Kolojvar'ın, 17 Nisan 1911 Pazartesi günü "İstanbul karması" ile oynadığı ve 1-0 mağlup olduğu maçtan sonraki gün ülkelerine dönmek üzere *Dacia* vapuruna binerken Galatasaray'ı ülkelerine davet etmeleri, yeni bir tarih sayfasının daha açılmasını sağlayacaktı.

Bir Türk takımının ilk yurtdışı futbol turnesi, tam altı ay sonra Galata Limanı'nda başlayacaktı...

1. Bu maça ilişkin 18 Nisan 1911 tarihli *Ziya* gazetesinin 23. sayısında yayımlanan haber: "Üç seneden beri İstanbul futbol müsabaka meydanlarının mağlup olmayan pehlivanı Galatasaray oyuncularıyla boy ölçüşmek üzere ta Macaristan'dan buraya kadar gelmiş olan Macar oyuncuları arasında Cuma günü [14 Nisan 1911] icra edilen müsabakada iki taraf yekdiğerini mağlup edememiş, berabere kalmışlardır. Pazar günü [16 Nisan 1911] Kadıköyünde icra edilen ikinci müsabaka bu iki kulüp arasında sonuncu olduğu için iki taraf da zaferi kazanmak için bütün gayretlerini sarfetmişlerdir. Galatasaray Kulübü-ki Mektebi Sultani talebe ve mezunlarından mürekkep bazı en iyi oyuncularının bulunmamasına rağmen Macarlara karşı çıkmaktan çekinmemiştir. Kal'aler tayin edildikten ve bir tarafa, Türk diğer tarafa Macar bayrağı çekildikten sonra oyuna başlandı. Oyunun iptidalarında Macarlar tali'in yardımiyle rüzgarı arkalarına alarak oynadıkları için Galatasaray oyuncuları biraz sıkışmışlar hatta rakiplerine bir sayı bile kazandırmışlardır. Fakat Galatasarayın müdafaatı şedidesi Macarların pek mühim hücumlarını akım bırakmıştır.

İkinci partiye başlanıldığı zaman Galatasaraylılar yine biraz gevşek davranmışlarsa da biraz sonra pek ziyade hücuma başlamışlar ve Macar oyuncularının emin ve mahirane gayretlerine rağmen bir sayı kazanmışlardır. Bu ilk galibiyetin neşe ve muvaffakiyeti Galatasaray efradını daha seri ve daha cesurana hücumlara teşvik etmiş ve biraz sonra da ikinci bir sayı daha kazanmışlardır. Bu ikinci sayı Macarların evvelce kazandıkları bir sayının hükmünü izale ve müzaffariyeti Galatasaraylılar cihetine geçirdiği için pek mühim idi. Macarların mahirane oyunu devam etmekle beraber kuvve'i maneviyeleri kırılmış idi. Bu sırada içlerinden birinin şiddetli bir çarpışma neticesinde baygın bir halde oyun mevkiinden harice çıkarılması bütün bütün kuvvetlerini kırmıştı. Fakat beş dakika sonra bu kevi oyuncu seyircilerinin takdiri amiz alkışları arasında yine arkadaşlarına iltihak etmek metanetini gösterdi. Fakat top artık mütemadiyen Macarların mevkiini tehlikeye düşürecek yerlerde dolaşıyordu. Nihayet Galatasaraylıların sedit bir kaç hücümu pek mahir Macar oyuncularını fena halde şaşırttı. Bu şaşkınlık arasında Galatasaraylılar üçüncü bir sayı daha kazandılar ve biraz sonra bu meşhur oyun genç ve mahir ve mükemmel Galatasaray oyuncularının müzaffariyeti tammesiyle hitam buldu. Macarların bir sayısına karşılık Galatasaraylılar üç sayı yapmışlardı.

Galatasaray Kulübünün muzafferiyeti çayırdaki halkın medid [devamlı] alkışlarına mazhar oldu. Terbiye'i bedeniyenin futbol gibi en mühim şubesinde pek az bir müddet zarfında büyük bir meharet ve çeviklik iktisap ederek İstanbul şehrinde namağlup bir futbol heyeti teşkil eden Galatasaraylıları şayanı tebrik görür ve gençlerimizin bu muzaffariyetinden dolayı iftihar ederiz. Galatasaray kulübünden Hasan, Celal, Bekir, Hüseyin, Ahmet Robenson beyler hakikaten pek mükemmelen oynamışlardır."



BİRLİKTE – Bir Avrupa takımının, bir Türk takımıyla maç yapmak üzere ilk kez İstanbul'a gelişi, şehirde büyük heyecana neden olmuştu. Kolojvar ve Galatasaray futbolcularının çektirdikleri hatıra fotoğrafı. Alttaki fotoğraf çok net olmasa da oynanan karşılaşmalardan elimizde bulunan "en iyi" fotoğraf...





MİLLİ MAÇ GİBİ – Kolojvar takımının İstanbul ziyaretinde, Galatasaray'la oynadıkları iki karşılaşmanın ardından 17 Nisan 1911 Pazartesi günü İttihat Spor Sahası'nda çıktıkları maç, tarihe resmî olarak geçmese de ilk fiilî milli maç sayılabilir. Bu maçta Kolojvar'ın karşısına çıkan İstanbul Muhteliti (Karması) takımı, İstanbul'un değişik takımlarının en iyi oyuncularından oluşuyordu ve bu anlamda gerçekten bir Milli Takım gibiydi. Bu karşılaşmayı İstanbul Karması 1-0 kazandı.

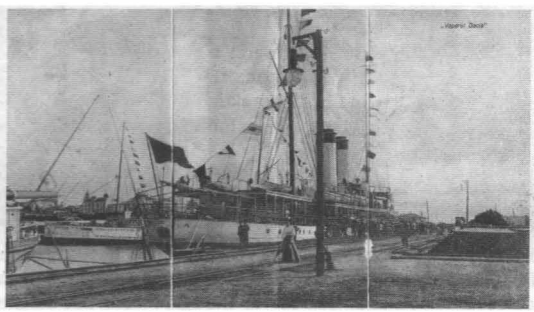


HATIRA KUPALARI – Galatasaray'ın Beyoğlu'ndaki müzesinde bulunan ve Kolojvar maçlarının hatırası olan üç kupadan ilki, 3-1 kazanılan maçın anısına verilen kupa. Gövdesinde çeşitli çiçek ve yaprak motifleri bulunan bu kupanın ön yüzünde "Kolosvar Galata Sérai Football Clubs 1911", arka yüzünde ise Osmanlıca olarak "Macar Galatasaray Hatırası 1327" yazıyor.
Ortada: Bu kupa, Kolojvar gezisinin organizasyon komitesinin her iki takıma hatıra olarak verdiği bir anı.
Sağda: Eylül ayında yapılan Macaristan ziyaretinden getirilen bu kupa, Kolojvar'ın Galatasaray'a hediyesi. Kupanın üzerine Macarca "Koloxsvar Sx. Kirl Varos Emlekül A Török Testvéreknek 1911 Ix 26" yazısı işlenmiş.



MODERNİTE – Türk takımlarının Macarlarla başladığı ilk uluslararası sportif ilişkiler, bir süre daha yine onlarla devam etti. 1911 yılında start alan ve önce Macar takımı Kolojvar'ın İstanbul'a gelmesi, ardından iki Fenerbahçeli takviyesiyle Türk takımı Galatasaray'ın 21 günlük ilk yurtdışı turnesiyle devam eden bu temaslar, 1911'in ardından da hız kesmeksizin devam etti. 1914 yılında yine Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan takımlar İstanbul'a geldi. Her temasta, karşılıklı yemekler ve centilmence oynanan karşılaşmalar, o dönemde henüz kurulmamış "Milli Takım" teması görevini görüyordu.

BEYAZ VAPUR – Galatasaray kafilesini götürüp getiren Romanya'nın *Dacia* yolcu vapuru "Oryantal Vapur" olarak anılıyordu. Dört şehri kapsayan bir rotası vardı. Karadeniz kıyısındaki Köstence'den (Constanza) kalkıyor, İstanbul'a geliyor, oradan Pire'ye uğrayıp son durak olarak Mısır'ın İskenderiye şehrine yanaşıyordu.



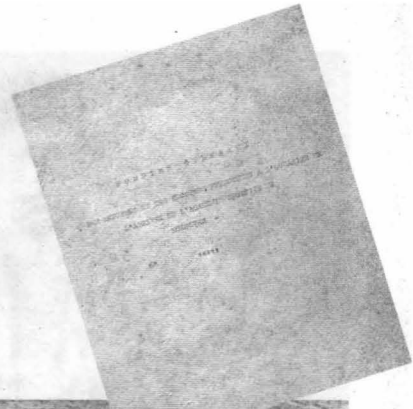


MODERN STAD – İstanbul'un ilk yabancı misafirlerini ağırlayabileceği stat, yani eski Union Club, şimdiki İttihat Spor Sahası, artık Avrupa'daki statlara benziyordu. Dört bir yanı açık değildi, etrafı katranlı tahta perdeden duvarla çevrilmişti. Ama en önemlisi, Marsilya kiremidiyle örtülü tavanıyla basamaklı tribünü olan "Avrupai" bir stadyumdu.



KOLOJVAR – Onlar da aslında yeni kurulmuş, henüz dört yaşında bir kulüptü. Onların da ilk "ülke dışı" temasıydı. Soldaki fotoğrafın hatıra olarak imzalanmış büyük versiyonu, çerçevelenmiş olarak Galatasaray Beyoğlu Müzesi'nde sergileniyor.

SON KURUŞA KADAR – Ali Sami'nin titizliğine ve "söz uçar, yazı kalır" felsefesinden hareketle her şeyi kayda geçirme alışkanlığına müthiş bir örnek, Kolojvar'lıların İstanbul ziyareti için yapılan tüm harcamaları ve elde edilen tüm gelirleri tek tek kayda geçirip bir rapor haline getirmesi olabilir. Kapalıçarşı'da yaptırılan kupaların maliyetinden tutun İttihat Sahası'na ödenen kira bedeline, kulüp üyelerinden alınan ödentilerden gişe gelirlerine kadar her şey tek tek yazılmış. Bu kayıtlar sayfalarca sürüyor, sadece bir kısmını buraya alıyorum. Son satırda Galatasaray'ın 2475.25 kuruş kâr ettiği dikkati çekiyor.



5°- Dépenses à l'Union-Club

Objets :		Références :
L'atelier	P. 65	Beady Bey ,présent
Le restaurateur	600	Beady, Youssouf, Ibrahim Beys, présents;
A Beady Bey	5	
Clous, ficelle	7	
Alcool lampes, huile lutteurs	20	
Manuel	5	
Réparation tente musiciens	10	
Sacs pour le bourboum	15	A Néchet Bey
Voiture	12	
Pourboire à Ibrahim	120	Hamid, Rachid; Youssouf Beys présents-
Pour rentrer les chaises	30	
Pour rentrer les poutres	15	
Oeufs, cuillère	8	Abdurrahmann Bey.
Au Guichetier Hamzik	60	(Reçu ,ci-joint pour 400
Location Chaises(avec frais)	432	chaises à 1,50 P. piece)-
Déblayage piste	892	Youssouf Bey en a connaissance.
Total :	P. 1795	

6°- Dépenses personnelles, déplacements :

Voiture	P. 10	
Barque	20	Pour rentrer tard à Cadi-Keuy
Voiture	15	Pour aller et retour chez Ali Bey Djebbara
Poste	2	
Barque	5	Plusieurs fois à Sirkedji
Voiture	15	Au nérassiérat(Prince Adam)
Voiture	5	Pour aller au Club le jour du jeux
Barque	10	Aller et retour de la pointe du Sérafi à
Total:P.	82-	Cadi-Keuy pour chercher les médailles)

7°-Dépenses des contrats

Au Club de Colosvar	P. 4860	(45 Ltqs) Reçu,ci-joint,au Président, M R.Kuntner, donné en présence de M. E.Mamovill, Ahmed et Beady Beys.
Loyer à l'Union Club	P. 2808	(26 Ltqs.)-Suivant reçu, ci-joint de M. K. Whitall et contrat annexé de l'U-Club
Total :	P. 7668	

TOTAL GENERAL DES DEPENSES EFFECTUEES PAR : ALI SAMY BEY	1°- P. 514.75	Pour le Club
	2°-P. 720	Billets et autres
	3°- P. 2316.50	Pour les prix
	4°- P. 389	Pour les Hongrois
	5°- P. 1796	A l'Union-Club
	6°- P. 82	Pour déplacements
	7°- P. 7668	80 % Hongrois et loyer.
Total des dépenses :	P. 13486.25	(Voir recettes pour réduction de 7 Ltqs aux loyers

RECETTES :

Vente aux guichets, le I4 Avril	P.	5866	
" " " " I6 "	"	3070	
" " " " I7 "	"	2658.50	
			II594.50
		40	
Vente de Rachid Bey		20	
Vente de Hassan Bey		I08	
Vente d'Emine Bey		I026	
Vente de M. K. Whittall			
Vente de Djevdet Bey(Sélim Ef.et princes)		432	
		I40	
Inscriptions concours chasse		I070	
Vente d'Ahmed Robinson Bey		677	
Vente(versée)de Youssouf Bey		I45	
Vente(versée)d'Assym Bey			3658 --
Vente d'Ali Samy Bey :		I080	
A S.M. I. Le Sultan		I080	
A Djebbara zadé Ali Bey		2I6	
A M. Huguenin		I08	
Au Prince Aziz		324	
A.S.A Youssouf Izzeddine Ef.		25	
M. Hanoum (billet Youssouf Bey)		25	
V. Hanoum		25	
Medjid Bey		25	
Ali Fouad Bey(Billet Youssouf Bey)		I0	
A Aziz Bey		5	
A Mazhar Bey		5	
A M. Mascas		35	
A diverses personnes			2963
Total des recettes	P.	:	I82I5.50

BALANCE

Dépenses	Youssouf Bey	677	
"	Ahmed Bey	I487	
"	Assym Bey	90	
"	Ali Samy Bey	I3486.25	
			I5740.25
Recettes			I82I5.50
Profit pour le Club de Galata-Séraï :		P.	2475.25
Reçu de M.K.Whitall, pour les prix de I9I0-I9II :		P.	756 --
Total en Caisse le I9/2 Mai I9II-		:P.	323I.25

Ali Samy

****

18. BÖLÜM

HAYALLERE YOLCULUK

> Martı gibi beyaz bir Rumanya gemisi, kendi güvertesinde toplanmış Galatasaraylıları, Galata rıhtımından aldı; bir vakitler dedelerinin akın ederek fetheylediği, içinde devlet kurduğu ve o devleti muhtar edip yabancı saldırganlara karşı koruduğu "Erdil"e doğru götürdü... Yolcularımızı ne heyecanla uğurladık! Bugünki gibi hatırlıyorum...[1]

Böylece 1911 Eylül ayının 9'unda Galatasaray ilk yurtdışı futbol turnesine çıkmak üzere *Dacia* gemisiyle yola çıktı.

Hedef, Karadeniz kıyısındaki Constanza (Köstence) Limanı'ydı. Oradan trene binecekler, saatler süren bir yolculuğun sonunda önce Bükreş'e, oradan da Kolojvar'a gidecekler, orada iki maç yaptıktan sonra tekrar trene binecekler ve bu sefer altı saat yol gidip Budapeşte'ye varacaklar, orada da bir maç yapacaklardı. Toplam 1.750 kilometrelik bu uzun yolculuğun ardından yine trenle geri dönecekler, bu sefer dönüş yolunda Bükreş'te trenden inip son bir maç daha yapacaklar ve nihayet Köstence'ye dönüp aynı yolcu gemisine, İstanbul'a (oradan da Pire'ye ve İskenderiye'ye) gidecek *Dacia* yolcu vapuruna yetişeceklerdi.

Bu tarihî yolculuk sadece sportif amaçlı değildi elbette. Kulübü kuralı henüz altı yıl olmuş, daha yeni işe girip çalışmaya başlayan

1. *Galatasaray ve Futbol*, s. 157.

genç yöneticiler için başa çıkmaları güç, masraflı yolculuğa devlet de destek olmuştu. Onların desteğinin amacı da elbette sadece sportif olamazdı.

Türklerin Avrupa'ya bu ilk çıkışlarının esas nedeni yüzyıllar içerisinde Avrupa topraklarında oluşmuş Türk imajını sarsmak, yerini daha modern bir çehrenin aldığını gösterebilmekti.

Bu çaba, dönenim siyasi politikasına da çok uyuyordu. Yıllarca Avrupa'da sürgünde muhalefeti devam ettirmek zorunda kalan Jön Türkler'in ikinci kuşağı olan ve Batı'ya daha açık görünen İttihat ve Terakki'nin, parçalanmakta olan Osmanlı İmparatorluğu'na destek sağlayabilmesinin araçlarından biriydi. Modern, çağa ayak uydurmak için elinden gelen tüm gayreti gösteren, eski imajını silmeye kararlı Türk...

Nitekim Ali Sami Bey'in yıllar sonra Hasnun Galip binasının açılışında yaptığı konuşmayı haberleştiren *Cumhuriyet* gazetesi, bu Avrupa seyahatinde Galatasaraylıların yaşadıklarını ve karşılaştıkları bakış açısını onun ağzından şöyle anlatır:

> İlk Türk spor kulübü olarak, ilk defa olmak üzere spor âlemimizde Garp ile temasa geçerek Avrupa'ya seyahat tertip etmiştir... Ali Sami Bey, Türk sporcularının Avrupa seyahatleri esnasında... sporla alakadar olmayan ahalinin sadece Türkleri görmek için geldiklerini, bizim de kendilerine benzediğimizi görünce adeta inkisare uğramış gibi şaşırdıklarını hikâye etmiştir. Çünkü Avrupalılar Türk denince ale-i acaib, korkunç bir mahluk tasavvur ederler...[1]

Bu tarihî ilk turne öncesinde birçok hazırlık yapıldı.

Nisan ayında İstanbul'a gelen Macarlarla geliştirdikleri arkadaşlık ve aldıkları davetin hemen ardından bu seyahati gerçekleştirebilmek için bir komite kurdular. Başkan Hamid Hüsnü Bey'di. Ahmet Bey (Robenson), Asım Tevfik Bey, para işlerinden sorumlu Cevdet Bey (Kalpakçıoğlu), Yusuf Celal ve Celal Hüsnü Bey üyeliğe seçildiler.

Komite hemen çalışmalara başladı. Önce her ayrıntısı düşünülmüş bir talimatname hazırlandı. Zamanlama "mektebin açılışından

1. *Cumhuriyet*, Sayı 308, 15 Mart 1925.

on beş gün evvel" olarak saptanmıştı, çünkü takımda öğrenciler ve öğretmenler de vardı.

Kimler gidecekti? 70 kişilik bir kontenjana karar verdiler. "Öğretmenler hariç", yaş sınırı getirmişlerdi. 18'den aşağı, 28'den yukarı isim kabul edilmeyecekti. Başvuru serbest ama onay komiteye bağlı olacaktı.

Epey titiz hesaplamalardan sonra tüm seyahat için kişi başı 16 TL tutarında bir ücret saptanmıştı. "Taksitle ve toptan" (ilk taksit beş TL olmak kaydıyla) ama seyahat gününden 15 gün önce muhakkak ödenmesi gereken bu miktar, sadece ve sadece seyahat iptal edilirse geri verilecekti. Sonradan gitmekten vazgeçip parayı geri istemek mümkün değildi.

Seyahatin başka mecburiyetleri de vardı. Katılacaklar yanlarında "birisi siyah olmak üzere (redingot tercih edilir) iki kat elbise, iki fes, birisi siyah olmak üzere iki çift pabuç, altı gömlek, on iki yakalık, biri beyaz olmak üzere iki çift eldiven, biri beyaz biri siyah olmak üzere boyun bağları ve yeter miktarda para" bulunduracaklardı.

"Reisin uyarıları itirazsız" kabul edilecek, içki kullanımı "katiyen" yasak olacaktı. Gidilen yerlerde "hususi bir davet"e gitmek de sadece reisin iznine bağlıydı. Bu kurallara uymayanlar kafileden ânında çıkarılacak, hatta "konsolos vasıtasıyla" ülkeye "iade" olunacaktı!

Şampiyon olan klasik kadrodan bazı eksikler vardı. Başta Kaptan Hasan Basri gelemeyeceğini Mudurnu'dan yazdığı bir mektupla reise şöyle bildirmişti:

Muhterem reisimiz Ali Sami Bey, şu saatte İstanbul'da değil, Anadolu'nun saf ve temiz yerlerindeyim. Size bir söz söylemek cesaretinde bulunduğum için bu bapta kusurumun affını rica ederim. Macaristan seyahatini bensiz yapınız rica ederim. Zira vücudum mutehammil değil. Yoksa bilirsiniz ki Hasan hepinizden evvel böyle şeylere hazırdır. Güzel talimler yaptınız, orada mahçup olmayasınız. Seyahat için Emin Bey'i veyahut Ahmet Robenson Bey'i yahut bizim Kürt Celal'i kaptan yapınız. Başka türlü kulüp dönmez. Benim tarafımdan sizlere bol bol dua. Arkadaşlarımızdan Ahmet, Neşet, Hüsnü, Cevat, Bekir, Emin, İdris, Hüseyin, Katip Ahmet, Hamid, Fuat, Celal beyefendilere ve bütün topçulara selamı mahsus. Kardeşim İstanbul'dan ayrılmazdan evvel bizim bek Boçkof'u gördüm. İkmal imtihanlarının seyahatten on beş gün evvel kabulünü rica etti ve kabul olunmazsa gelemeyeceğini

söyledi. Ona göre çalışıp yapınız. Sonra bek oyuncusuz kalırsınız. Bekir'e ayrıca söyleyiniz ki talim yapsın. Gideceğiniz yer Atina değil, Macaristan'da. Baki bütün cihanda kulübümüzün birinci olmasını Cenabıhak'tan temenni ederim kardeşim.

Takım defansının en önemli isimlerinden Bojkof'un Macaristan'a gelmekte tereddüdü ve ikna çalışmalarının epey sürdüğü yine Hasan Basri'nin 26 Temmuz 1911 tarihinde Ali Sami Bey'e gönderdiği şu mektuptan daha iyi anlaşılıyor:

Azizim, İstanbul'dan mufarakatımdan bir iki gün evvel bizim Bojkof'u gördüm. Kendisi iki dersten ikmale kalmış. Bana hitaben: "Ben Macaristan'a gelemeyeceğim, zira seyahatten sonra imtihanlar olacak." Kendisini ikna etmek için çok çalıştım ve muvaffak da oldum. Yalnız bir şartla... O da imtihanların seyahatımızdan on beş gün evveli olmak. Siz de çalışınız da oyuncularımızı memnun edelim. (...) Avrupa'ya sipariş ettiğimiz şeyler geldi mi? Geldi ise benim için en iyisi alınsın. Zira merkez müdafii giyecek dikkat lazım, şaka değil kaptan... Bekir'e benim tarafımdan yani kaptan tarafından söyleyiniz, durmayıp talim yapsın, yoksa oraya geldiğim zaman çok ama pek çok haşlarım sonra da darılırım...

Bojkof'un yanı sıra defansın bir diğer belkemiği Neşet de son anda yaşadığı talihsizliği mektupla haber veriyor:

Cumartesi gecesi sirkten avdet ederken rakip olduğum beygirin yuvarlanması ile ayağım altında kaldı. Yine uğraşa uğraşa hayvanı kaldırıp üstüne binerek güç hâl ile eve gelebildim. Ertesi gün muayeneye gelen Beşiktaş Jimlastik Kulubü Doktoru [mektubun orijinalinde böyle yazılmış] ayağımda kırık yok ise de bir sene kadar futbolu terk etmekliğimi yoksa halimin vahim olabileceğini söyledi. Doktor zaten beni tanırdı. Halisane ihtarda bulundu. Ayağımda gayet cuzi bir topallık var. Mamafih futbol oynamamaya katiyyen karar verdim. Zaten Macaristan seyahatine iştirak kelimenin bütün manası ile gayri mümkün. Kış vakti ligte de bir faydam olamayacak. Binaenaleyh beni kulüp azalığından, kusurumla beraber affınızı rica ile, ihtiramatı faikamın kabulünü istirham eylerim efendim.

Yapılan ilk planlamaya göre seyahat rotasına Selanik'in de dahil edildiğini görüyoruz. Ali Sami, babası o şehrin valisi olduğu için yaz tatilinde Selanik'e giden takımın oyuncularından Adnan Bey'e gönderdiği mektupta, seyahatten en az 15 gün önce İstanbul'da ol-

masının yanı sıra kendisinden orada "en güçlü" takımlarla iki maç ayarlaması konusunda yardımlarını isterken, geziye ilişkin ilginç bazı ayrıntılar da veriyor:

> Amatör kulüpleri nizamnamesi maddeleri gereğince her kulüp masraflarından, yol masrafı tediyeyle mükellef olup biz de bu kaideye uyarak Macarlara bin kurondan ziyade para verdik. Ve elan onlardan aynı şeraiti talep etmekteyiz. Selanik'e gelince, orası tabii spor açısından ziyaret edeceğimiz diğer şehirlerin ehemmiyetine haiz olmadığı cihetle, şartları hafifleterek yalnız yirmi beş lira garanti istemeyi münasip gördük. Söz konusu yirmi beş lira temin edildikten sonra kalacak net hasılatın yüzde ellisi donanma ianesine, diğer yarısı da şehriniz kulubüne tahsis olacaktır.

Organizasyon komitesi bir yandan oyuncuların toparlanmasına çaba gösterirken diğer yandan sık sık telgraflaşarak Kolojvar takımının yöneticileriyle de planlamayı yapıyorlardı. Bu telgraf yazışmalarında ilginç bir detay var. İlk defa bir yabancı takımla maç yapacak olan Türklerin, Avrupa'da giderek yerleşen kurallardan da bu yazışmalar vasıtasıyla haberdar olmaları ilgi çekici. Osmanlı İmparatorluğu'nda henüz "federasyon" fikri bile olmadığı için, Kolojvar'lı idareci dostları, herhangi bir maç yapmak istediklerinde yetkili kurumun haberdar edilmesi gerektiğini Ali Sami Bey'e şu telgrafta bildirirken, dönüşte oynamayı planladıkları Bükreş'teki maç için de önerilerde bulunuyor, yardım edebileceklerini söylüyorlar:

Sevgili dostum Ali Sami Bey,
Mektubunuzu aldım. Ziyadesi ile memnun olduk. Bu ayın yani Eylül'ün 17. günü buraya teşrif edeceğinizi bildirmiştiniz. Fakat 17. günü burada milli gün olduğundan maatteessüf vaktimiz müsait değildir. Zatıalinizi Eylül'ün 24. ile 26. günü arasında bekliyoruz. Cemiyetinize küçük bir yardım olmak üzere "560" kron ihta ediyoruz, hasılattan da % 80.
"Sevgili Sami Bey, biliyorsunuz ki bu zikrettiğim milli cemiyetin [Uluslararası Futbol Federasyonu] haberi olmak lazımdır. Haberi olursa daha iyidir. Bunun için zatınız yazarsanız biz burada icabına bakarız. Yazarsınız ki Galatasaray kulübün azası olarak [maç yapmak] istiyoruz.
Bükreş'te [maç] oynamak arzu ederseniz bu efendiye yazarsınız: VIEREK BUAREST BULEVARDUL Carol 36. Zannederiz ki bu kulupten bir oyun için

"200" frank talep edersiniz. Tekrar ederiz ki bu ayın 22. ile 23. de buraya teşrif edersiniz. Yirmi dördüncü Pazar günü birinci oyun mübaşaret edecektir. "Osmanlı dostlarımızı memnuniyetle kabul ediyoruz. Yaşasın Osmanlı-Macar dostluğu. Baki hüsn-ü mülakat.

Ve nihayet çok uzun ve yorucu geçen vapur, ardından tren yolculuğunun sonunda 70 kişilik Galatasaray kafilesi Transilvanya'nın merkez şehri Kolojvar'a vardığında, vakit gece yarısı olmuştu.

Yorgun Galatasaraylıları büyük bir süpriz bekliyordu. Ali Sami Bey'in, "Gece olduğu halde Kolojvar şehri ahalisinin bir kısm-ı mühimi Türk misafirlerini karşılamaya çıkmıştı,"[1] diyerek hatırladığı o gecenin sonrasında bir de misafirlere yemek verdi Kolojvar Spor Akademisi'nin yöneticileri. Yemekte "Darülfünun muallimlerinden şayan-ı hürmet bir zat Türk gençlerine hitaben" bir konuşma yapar: "Siz buraya vaktiyle tank sayesinde galiben gelmiştiniz. Lakin emin olunuz ki bu günkü gelişiniz daha şanlı, memleketimizin atisi için daha mühim bir galibiyettir. Unutmayınız, oyunda yenilseniz bile memleketinize avdet ettiğiniz zaman galip geldik deyiniz, çünkü geçen sefer Macarların topraklarını kazanmış idiniz, bu sefer muhabbetlerini kazandınız."

Tarihin ilk yurtdışı maçına 24 Eylül 1911 Pazar günü çıktı Galatasaray gençleri. Takımın antrenörü, hem futbolcusu hem de çalıştırıcısı Emin Bülend, kaptanı Ahmed Robenson idi. Sahaya çıkan takımda iki Fenerbahçeli isim de vardı. Birincisi, eski Galatasaray oyuncusu, Galatasaray kurucularının tanıdığı, Ali Sami Bey'in av arkadaşı Galip Kulaksızoğlu. Diğeri de, İstanbul'un o dönemdeki en iyi oyuncularından olan "Dalaklı" lakabıyla anılan Hüseyin (Eden). Takımın diğer isimleri Suphi Neşet Beken, İsmet, Ahmet Cevat Baydar, Hasan Basri Bütün, Bekir Sıtkı Bircan, İdris, Celal İbrahim idi.

Yurtdışındaki bu ilk maç 5-1 gibi farklı bir yenilgiyle sona erdi. Bir gün aralıkla, salı günü oynanan maç da farklı bir sonuç getirmedi: 4-1. Maçın ardından yine trene binerek altı saatlik yolla gittikleri Budapeşte'de kendilerini bekleyen, Kolojvar'dan daha güçlü bir başka takım vardı. Ferencvaros, Türk gençlerini daha da farklı yendi: 7-1.

Türk gençleri, Avrupa futboluyla tanışıyordu!

1. *Spor Âlemi*, Sayı 8, 17 Şubat 1920.

Altı günde oynanan üç maç ve yenen 16 gol, kafilenin moralini ve yaşadıkları mutluluğu bozmaya yetmişti. Anlaşılan, seyahat öncesi yaşanan büyük umutların daha ilk maçta kırılması ve bunu diğer hezimetlerin takip etmesi kafile içinde de huzursuzluğun ve hatta büyük tartışmaların doğmasına yol açtı.

Bu seyahat sonrası Galatasaray'da adeta bir temizlik harekâtı yapıldığını, kafilenin futbolcularından biri olan (ve sadece dönüş yolundaki son maçta oynayabilen) Aydınoğlu Raşit Bey öncülüğünde bir grubun da ayrılarak Altınordu'nun doğmasına yol açacak hareketi başlattığını ama geziye katılan ünlü İttihatçı ve kulübe sürgünden döndükten sonra üye olan, "Bobby"nin abisi Dr. Hamid Hüsnü'nün de kulüpten ayrılarak Fenerbahçe'ye geçtiğini biliyoruz.

Turnede neler yaşandığına dair anılarda ve kayıtlarda çok somut anlatılar yok. Ama "ima edilen" bazı değerlendirmeler göze çarpıyor.

Örneğin, başkan Ali Sami Bey, dönüşte yaptığı bir değerlendirmede, oldukça sert geçen bir hesaplaşma yaşandığını şu cümlelerde gösteriyor:

> Filvaki Galatasaray Macaristan'a idmansız ve natamam olarak gittiğinden mağlup oldu. Fakat bu mağlubiyet kendisine aczini gösterdi. Lüzum-u terakkiyi anlattı. Ve bilhassa ecnebi muhitinde bizde maateessül henüz layık olduğu ehemmiyelle telaki edilmeyen terbiye, bedeniyenin efrad, millet arasında ne kuvai bır irtibat, ne derin bir samimiyet uyandırdığını hissettirdi. Oyuncular anladılar ki futbolda idman ve çeviklik kadar ahlak da, terbiye-i milliye de lazımdır. Ve kalplerinde arzu ile beraber memleketlerinde sporun her zaman unutulmuş olmasından dolayı derin bir tesir uyandı. Avdetten sonra Galatasaray daha iyi idrak edebildiği terbiye-i bedeniyenin gayesine hizmet edebilecek maneviyatta olmayan bazı azasından vazgeçmeye o sene futbola ve Türklerin sporda kazanmış oldukları mevkinin muhafazasını şayan-ı takdir bir gayretle çalışan Fenerbahçe Kulübü'ne terk etmeye mecbur oldu.[1]

Ali Sami Yen'in istifasından sonra başkanlık koltuğuna oturan Refik Cevdet, yaşanan ayrışmayı daha net cümlelerle özetliyor:

1. *Spor Âlemi*, Sayı 8, 17 Şubat 1920.

> Macaristan'dan avdetten sonra Galatasaray Terbiye-i Bedeniye Kulübü geçirdiği mühim istihsaleden sonra kendini toplamış, azası arasında tehadus eden ihtilaf, efkarı ihtilafa müncer olarak evvelkinden daha kuvvetli olarak idman sahasına atılmıştır. 1327 [1911] senesinde küçük Ahmet Bey, Josef Oberle ve bir sene sonra biraderi Emil Oberle Bey iştiraklen kulübün vaziyetini düzeltmiş ve mevkiini arttırmıştır.[1]

Anlaşıldığı kadarıyla kafilede seyahat sırasında oluşan ve Refik Cevdet'in "aza arasında meydana gelen ihtilaf" olarak tanımladığı kavganın içeriğini Ali Sami Bey "futbolda idman ve çeviklik kadar ahlak ve milli terbiye de lazımdır" şeklinde tanımlarken dönüşte yaşanacak tasfiyenin gerçek nedenini açıklamış oluyordu.

Galatasaray'ın ikinci takımı olarak başlayan, İttihat ve Terakki'nin aktif milliyetçi üyesi Aydınoğlu Raşit Bey'in önderliğindeki Progress International'ın "bağımsızlaşarak", iktidardaki İttihat ve Terakki Fırkası'nın futboldaki doğrudan aparatı olan Altınordu İdman Yurdu'nun tohumları bu turneyle atılmıştır diyebiliriz.

Aylarca hazırlanılan turnede peş peşe yaşanan farklı mağlubiyetlerin ardından dönüş yolunda trenden inerek Bükreş'te yaptıkları maç, Türk kafilesi için beklenmedik şekilde moral kaynağı oldu. Ekim ayının ilk gününde Bükreş karmasıyla yapılan maçta çok iyi bir futbol sergileyen ve her haliyle rakibine üstünlük sağlayan Galatasaray maçı da tarihî bir skorla 11-1 kazanmayı başardı.

Romanya'da kazanılan bu maç, tarihlere bir Türk takımının yurtdışında kazandığı ilk maç olarak geçmişti.[2]

1. *Galatasaray Arşivi*, s. 22.

2. Mehmet Ali Oral, *Spor Âlemi*'nin Ekim 1911 tarihli nüshasından bu ilk galibiyeti renkli bir dille anlatırken Hasan Basri'ye adeta özel bir iltimas geçmiş: "... Romanya'nın hükümet merkezi Bükreş şehrindeyiz. Yeni yapılmış olan 'krallık stadyumu' o zamana göre geniş bir alaka ifade eden on bine yakın bir seyirci kalabalığıyla tıklım tıklım... Başta kral olmak üzere Veliahd Karol, Kraliçe, prensesler, ecnebi sefirler, bizim maslahatgüzârımız ve kadınlı erkekli pek çok güzide zevat huzurunda Bükreşli Romen, Macar, Rus, Leh, İtalyan elemanlardan kurulu bir muhtelit ile Türkiye şampiyonu Galatasaray takımı karşı karşıya dizildiler. Romenler, beyaz kırmızı yollu fanilaları, Türkler sarı kırmızı parçalı gömlekleri ile... Hakem, Alman Konsolosu Vidman. Türkiye'nin şampiyon kulübü şu kadro ile yer almış: Hüsnü, Neşet, Aydınoğlu Raşid-Celâl İbrahim, Hasan Basri, Bekir Sıtkı, Ahmet, İdris, Gâlib Kulaksızzâde, Dalaklı Hüseyin, Emin Bülend...
Takım kaptanımız Emin Bülend. Kin şâiri...
Mûtad merasimden sonra başlayan maçın hemen ilk dakikalarından itibaren Türklerin ezici bir hâkimiyete geçtikleri görülüyor. Zamanına göre orta haf meşhur Hasan'ın emsalsiz tekniği, Celâl'in bir kaya parçası halindeki mücadeleli oyunu, İdris ve Hüseyin'in dehşetli şutları derhâl kendini gösteriyor.

Son maçta gelen farklı galibiyet ve bütün bu turneden çıkarılan dersler eşliğinde İstanbul'a dönen Galatasaraylılar o güne kadar duymadıkları tarzda bir özgüveni benliklerine kadar hissetmenin yanı sıra yine çok önemli başka kazanımlar da elde etmişlerdi.

Takım olmanın bambaşka bir şey olduğunu ilk kez görmüşlerdi.

Futbolu hızlı ve doğrudan sonuca gidecek şekilde oynamanın yarattığı büyük farkı görmüşler, bunun da apayrı bir çalışma düzeniyle teknik gerektirdiğini öğrenmişlerdi.

Yine bu süreçte, bizzat Ali Sami Bey'in de işaret ettiği gibi, Türk futbolcusunun aynı zamanda futbolun 90 dakika olduğunu kavraması ve rakibinin performansı ile etkinliği karşısında yılmayıp sonuna kadar mücadele etmeyi de öğrenmesi gerekiyordu.

Kısacası, yurtiçindeki başarılardan sonra yurtdışında da başarılı olmak için çok çalışmaları gerektiğini ve hepsinden önemlisi, mevcut düşünce yapılarını değiştirip geliştirmeleri gerektiğini kavramışlardı.

Kolojvar'daki son gece üniversite binasında verilen yemekte, Kolojvar Spor Akademisi'nin rektörü şu tarihî konuşmayı yapıyordu:

> Belki futbolda çok yeni olduğunuz için burada oyunları kaybettiniz ama bizim kalbimizi kazandınız. Buradan galip olarak ayrılan sizlersiniz."[1]

Henüz bir çeyrek geçmiştir ki; hepsi de o günün bir 'Şükrü'sü olan Emin Bülend'in ortalarından yapılmış birbirinden güzel dört gol... Hüseyin, Gâlib, İdris ve Hasan'ın eseri olan bu golleri yine Hasan, Emin Bülend, Hüseyin, İdris tamamlayarak birinci devre sekiz sıfır Galatasaray'ın lehine bitmiştir.

"İkinci devrede akınların daima Emin Bülend tarafından tehlike yarattığını fark edip mütemadiyen Romenlerin sağ hafı değiştirmeleri, kendi rolü olmadığı halde santraforların sadece santrahaf Hasan'ı marke etmeye kalkması, başak renkli sarı kalecilerinin Dalaklı Hüseyin'e gidip artık gol atmaması için yalvarması bu tarihî maçın unutulmaz safhalarındandır. Oyun artık Galatasaray'ın temposu ve bilgili hareketleri ile âhenkdar bir manzara almıştı. Başta kral olmak üzere herkes Türkleri alkışlıyordu. Hele on birinci golden sonra lehimize verilen penaltıyı Celâl'in kaleciye bağışlaması üstün bir intiba uyandırmıştı.

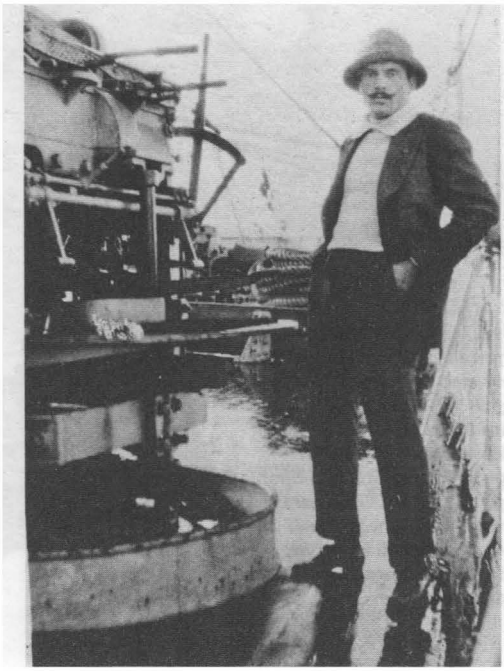
Hasan o gün belki hayatının en parlak maçını çıkarmıştı. Halk kendisini sahadan çıkarken esrarengiz bir şey seyreder gibi seyrediyordu. Kral yanındakilere teveccüh ederek Hasan için 'bu bir şeytandır' deyip, bu müstesna Türk futbolcusunun yüksek kabiliyeti ve randımanı karşısında hayret ve takdirini gizliyemiyordu."

1. *İdman*, 1912.



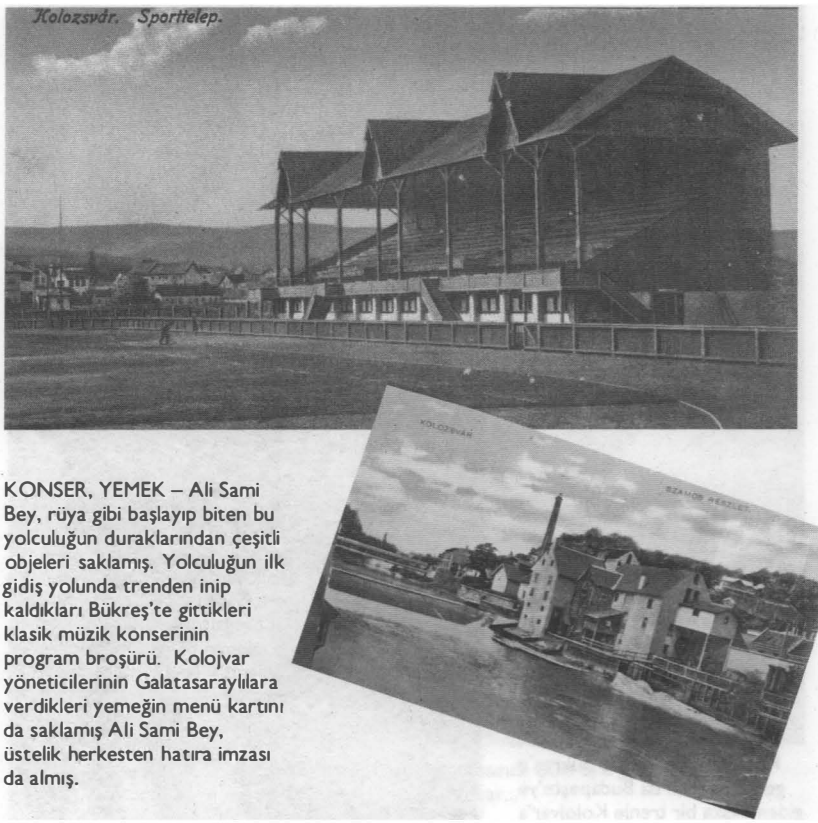
TRENDE – Bu harika fotoğraf, ilk turne yolculuğu sırasında Bükreş'e giden trende çekilmiş. Yüzler gülüyor, heyecan yüksek, gençlikleri var...





YOLCULUK – Bir Türk takımının ilk yurtdışı yolculuğu, bir eylül sabahı Galata Limanı'nda başladı. Her hafta bir kere İskenderiye-Pire-İstanbul-Köstence seferi yapan *Dacia* isimli yolcu vapuruna binen Galatasaraylılar, Köstence'den trenle Bükreş'e geçip, oradan da Budapeşte'ye giden başka bir trenle Kolojvar'a vardılar.





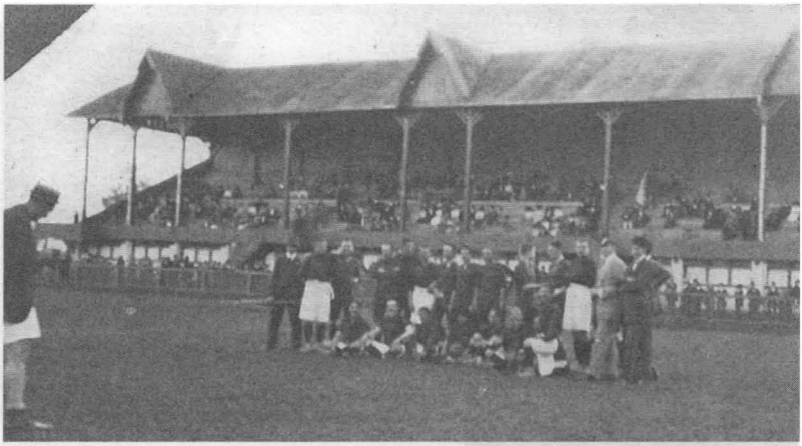
KONSER, YEMEK – Ali Sami Bey, rüya gibi başlayıp biten bu yolculuğun duraklarından çeşitli objeleri saklamış. Yolculuğun ilk gidiş yolunda trenden inip kaldıkları Bükreş'te gittikleri klasik müzik konserinin program broşürü. Kolojvar yöneticilerinin Galatasaraylılara verdikleri yemeğin menü kartını da saklamış Ali Sami Bey, üstelik herkesten hatıra imzası da almış.







ŞAİRE SAYGI – Ruslara karşı savaşırken ölen Macarların büyük şairi Sandar Petöfi'nin Budapeşte'deki heykeline çelenk koyan ve bir konuşma yapan, Galatasaray'ın oyuncusu (aynı zamanda çalıştırıcısı) Emin Bülend, aynı zamanda çok iyi bir şairdi.
Alttaki fotoğraf, Kolojvar'da oynanan ilk maçın öncesinde iki takımın bir arada poz verdiği fotoğraf. En sağda Ali Sami Bey, onun hemen altında Emin Bülend... Topu elinde tutan Celal İbrahim... Alt sıranın en başında Kaptan Ahmet Robenson...









SAHADA TÜRKLER – Yıllarca Avrupa'da adını savaşarak duyuran Türklerin 1911'deki ilk sportif sahne almalarını ölümsüzleştiren bu fotoğrafta, aynı zamanda fotoğraf alma süreci de kadrajın içerisinde kalmış.
Ortadaki fotoğraf, Kolojvar sokaklarındaki bir geçit resmi sırasında alınmış. Otelin üst katından çekilen bu fotoğrafta, sokaktaki geçidi izlemek için aşağı inen Galatasaraylılardan bir grup var. Alttaki fotoğraflarda Türk kafilesinin bir kısmı şehir halkıyla hep beraber poz vermiş.



19. BÖLÜM

ÖNCÜLERİN ÇİLESİ

Tam on yıl sonra gerçekleşebildi ikinci turne. Hem de Kurtuluş Savaşı'nın verildiği günlerde.

İstanbul'daki futbol hayatının, sanki Anadolu'da bir bağımsızlık savaşı yokmuş gibi devam ediyor olması çok daha ayrıntılı araştırılması gereken bir konu. Lig oynanıyor, şehirde bulunan İngiliz ve Fransız askerlerinin oluşturdukları takımlarla düzenli olarak maçlar yapılıyor.

Dostluk fotoğrafları, maçlara gelen seyircilerin görüntüleri, gazetelerde yer alan maç yorumları... Anlaşılıyor ki, İstanbul'da işgal günlerinde de gündelik hayat kesintiye uğramaksızın devam ediyor. Bir yandan görünenin altında kaynamakta olan ve kaçınılmaz sona doğru yaklaşan siyasi ve askerî mücadele, diğer yanda henüz onuncu yılını yeni bitirmiş ve Birinci Dünya Savaşı yenilgisinin ardından tüm ayrıcalıklarını kaybederek yeniden bir yaşama/ayakta kalma mücadelesi veren kulüpler.

Bu dönemde gelen ikinci kuşak futbolcularla beraber hâlâ şehir içinde sıkışıp kalmış olan "futbol âlemi"ni genişletmeye, bir eşik atlatmaya çalışan, orta yaşa yaklaşmış ilk kuşak futbolcular, daha doğrusu bu yeni dönemin kulüp yöneticileri...

İşte 1921 yılındaki bu ikinci gezinin öyküsü hem dönemin manzarasını, "futbol âlemi"nin iç dinamiğini ve gündemini verebilir hem de bugünümüze ışık tutabilir.

Hazırlıkları aylar süren bu macera, Türkiye'de futbolun yurtdışı başarı perspektifini hâlâ ayakta tutmaya çalışan kulüpler arasında Galatasaray'ın neden ilk sıralarda anıldığını da net bir biçimde anlatır. Galatasaray'ın bir Avrupa kulübü olabilmek için mücadeleye bir günde başlamadığını, 2000 yılındaki o ilk Avrupa kupasını yıllar süren epey zahmetli ve yıpratıcı bir inadın toplamı olarak elde ettiğini birazdan anlatacağım öyküyü okuduğunuzda daha iyi anlayacaksınız.

Galatasaray'ın 1921 seyahatinin tüm öyküsünü, dönemin Galatasaray yönetiminde genel kaptanlık yapan Yusuf Ziya'nın 1921 yılının Aralık ayında, seyahatin tamamlanmasının ardından yazdığı rapordan, dönemin gazetelerinden ve Galatasaray içinde yapılan tüm yazışmalardan takip edeceğiz.

Yusuf Ziya, ilk Avrupa seyahati fikrinin bir yıl önce, 1920'nin sonbaharında ortaya çıktığını söylüyor. Amaç, 1905 yılından bu yana külüp üyelerinin "senelerce göstermiş oldukları fedakârane ikdamlarına bir mükafat" verebilmek, Avrupa'nın büyük kulüpleriyle karşılaşarak Galatasaray'ın durumunu görebilmek ve daha yapılabilecek ne gibi çalışmalar olabileceğini yerinde saptayabilmekti.

Galatasaray Yönetim Kurulu, kulüplerle ilk ilişkilerin kurulmasında Yusuf Ziya'yı görevlendirdi. Başlangıçta gizli yürütülen bu ilişki kurma çabalarında ilk olarak İtalya, İsviçre, Almanya ve Avusturya ülkeleriyle temasa geçildi. Avrupa seyahatini bir tur haline getirebilmek ve mümkün olduğu kadar birbirlerine yakın tarihlerde, farklı ülkelerin takımlarıyla çok sayıda maç yapabilmekti hedef.

Ve ilk temas İtalya'dan gelen mektupla kurulmuş oldu. İtalya Federasyonu'na gönderilen mektubun karşılığında alınan cevabi yazıda, Galatasaray'ın İtalya'da bulunacağı süre içerisindeki masraflarının karşılanabileceği ve "şimendüferleri temin ettikleri" belirtiliyordu.

Galatasaray'ın bütçesinin, o dönemde böyle uzun süreli tasarlanan bir seyahati karşılamaya yetmeyeceği çok açıktı. Günün ekonomik koşullarında Avrupa seyahati düzenleme fikri "hayal"den öte bir şey değildi. Bu yüzden, Avrupa kulüplerinin desteği isteniyordu. Galatasaray, karşılık olarak gönderdiği mektupta, "hiç olmazsa İtalya'ya kadar olan vapur masrafının nısfını deruhte etmeleri"ni talep etti.

İtalya'dan cevap beklenirken, bir başka temas kurulan ülkeden ilk güzel haber geldi. İsviçre'den gelen mektup, Galatasaray'ın maç

teklifine teşekkür ediyor ve federasyon olarak İsviçre kulüpleriyle temasa geçtiklerini bildiriyordu.

Tam bu sırada Almanya'dan da bir mektup geldi ve daha ayrıntılı bilgi istendi. Bunu Avusturya'nın mektubu izledi. Dört ülkeden birden arka arkaya gelen mektuplar Galatasaray yöneticilerini heyecanlandırmıştı. Hayal gibi görülen bu seyahat acaba gerçekleşiyor muydu?

1921 Şubat'ının sonuna doğru İtalya'dan beklenen ikinci cevap mektubu da geldi. İtalya "vapur masrafı"nı maalesef kabul etmiyordu. Yusuf Ziya, raporunda "Biz de çarnaçar oradan vazgeçmek mecburiyetinde kaldık," diyor. İtalya takımlarıyla maç yapma hayali suya düşmüştü.

Bu arada bir başka ve daha önemli zorluk da ufukta belirmişti. Tasarlanan seyahat programının Avrupa şampiyonasıyla çakışma ihtimali söz konusuydu. Seyahatin bu oyunlar başlamadan yapılması gerekiyordu. Her ne kadar Türkiye'den takım katılmasa da, Avrupa ülkelerinin takımları bu oyunlara katılıyor ve kupa için mücadele ediyorlardı. İtalya'nın –masrafları kabul etmese de– önerdiği bir diğer alternatife göre maçların eylüle kaydırılması teklifi bu yüzden reddedilmek zorundaydı.

Ancak Galatasaray yine de pes etmedi ve ismi belirtilmeyen bir İtalyan kulübüyle doğrudan ilişkiye girerek programa uygun bir maç tarihi alma teklifi yaptı. İlişkiler olumlu yönde seyrederken, bu sefer de Uluslararası Futbol Cemiyeti'nin, yani günümüzün FIFA'sının talebi üzerine bu İtalyan kulübünün maç yapmasının yasaklandığı haberi geldi. Çaresiz bir şekilde bir İtalyan kulübü bulma çabalarına son verildi. Gözler diğer Avrupa ülkelerine çevrilmişti...

İtalya'yla yaşanan ve sonu olumsuz biten bu temas umutları azaltmıştı. Ama Galatasaray, İsviçre kulüpleriyle yaşayacaklarını bilse, belki de bu temas çabalarından bile vazgeçebilirdi. Yusuf Ziya, "İtalyan kulüpleriyle tesadüf ettiğimiz müşkilat, İsviçre'de bizi beklemekte olanların yanında hiç mertebesinde," diyordu.

Hikâye çok ilginçti. İlk olarak Lozan Kulübü bir mektup göndererek Galatasaray'a dört rakip bulduğunu haber vermişti. Galatasaray'dan giden cevabi yazıda 28 Ağustos-4 Eylül 1921 tarihleri arası uygun olarak gösterilmiş ve maç başına 1.200 İsviçre frangı talep edilmişti. Her şey tamamdı.

Ama son anda bir diğer engel çıktı. Bu sefer İsviçre Futbol Federasyonu, Türkiye'nin FA'ya (Football Association-Uluslararası Futbol Cemiyeti) dahil olmadığını ileri sürerek maçların yapılmasına izin vermiyordu. Galatasaray için İsviçre Federasyonu'na başvurarak izin istemekten başka çare yoktu. Ancak izin istemek için yapılan başvuru daha büyük sorunlara yol açmıştı.

Galatasaray'ın istediği izin, Uluslararası Futbol Cemiyeti'ne, yani FA'ya bildirilmişti! Yusuf Ziya'nın dediği gibi, "Mesele daha fena bir hal kesp" etmişti! Football Association kâtibi, bu maçların yasak olduğunu, Galatasaray için Avrupa'da maç yapmanın "gayrikabil bir keyfiyet" olduğunu bildiriyordu.

Oysaki Galatasaray'ın bir Avrupa seferi yapacağı artık duyulmuş, İstanbul gazetelerinde de yer almaya başlamıştı. Bu haberler müthiş bir itibar artışına neden olmuştu. Bu noktadan sonra seyahatin suya düşmesi Galatasaray'a prestij kaybettirecekti. Galatasaray Yönetim Kurulu'nda konu konuşuluyor, Yusuf Ziya'ya destek olarak Sırrı Fazıl Bey de yanına veriliyordu.[1]

1. Galatasaray'ın bu oynama "izni"ni alabilmesi, o dönemin en önemli olaylarından biri sayılabilir. Tahsilini İsviçre'de yapan ve orada futbol oynadığı bilinen Galatasaray genel kaptanı Yusuf Ziya'nın bu iznin alınması için kulüp adına yürüttüğü birçok yazışmanın asıl kopyaları hâlâ müzede saklanıyor. Fransızca yapılan yazışmalarda, Yusuf Ziya'nın İsviçre'deki arkadaşlıklarını devreye sokup sokmadığını bilemiyoruz ama İsviçre'den gelen şu telgraf, epey süren yazışmaların mutlu sona ulaştığını gösteriyor. Yazışmada FIFA izninden bahsedilmesi Türkiye için bir ilktir:
"Petit-Lancy le 23 julllet 1921
Au Galatasaray Sporting Club,
Constantinople
Monsieur le Président et Messieurs,
La F.İ.F.A vient de nous informer que la Fédération Turque de Football a demandé son admission auprès de la Fédération de Football Association et que par conséquant, celle-ci autorise provisoirement les matches que les clubs dépendants de votre Association pourraient conclure avec leş Clubs des autres Fédérations Nationales, affiliées à la F.İ.F.A.
Par conséquent, nous autorisons le match que vouz avez prévu pour fin Août contre Le Lausanne Sport à Lausanne.
Nous vous présentons, Monsieur le Président, nos salutations les meilleures.
Pour le Délégué İnternational
Le Secrétaire Général
K. Gassmann"
"FIFA bize Türk Futbol Federasyonu'nun (Football Ass. Fed.) müracaatla kendisinin de kabulunu talep etmiş bulunduğunu bildirmiş olduğundan kendi federasyonunuza bağlı kulüplerin muvakkaten FIFA azası bulunan kulüplerle maç yapmasını kabul etmiştir.
Bu itibarla Ağustos sonu yapmayı düşündüğünüz Lozan'daki 'Lozan Spor' maçının yapılmasına izin vermekteyiz.
Saygılarımızın kabulünü dileriz sayın başkan."
Galatasaray Beyoğlu Müzesi arşivi.

Temmuz ayına gelinmişti ve ortada kesinleşen bir program hâlâ yoktu. Bir buçuk ay kalmıştı. Aksilikler ise bitecek gibi değildi.

Bu arada, Lozan'da kulübün yönetimi istifa etmiş, yerine yenileri gelmişti! Yeni yönetim, eskilerin tüm bağlantılarını reddetmiş, üstelik Galatasaray'la yapacakları maç gününe de bir başka takımla maç koymuşlardı. Galatasaray bu durumu öğrendiğinde telgrafla "şiddetle" protesto etmişti ama çare yoktu. Üstelik artık Galatasaray'ın gezi programını değiştirmesi de imkânsızdı. Mütakere Komisyonu'ndan alınan yurtdışına çıkış izni 25 Ağustos 1921'de bitiyordu.

22 Ağustos'ta kalkacak vapura binmek zorundaydı Galatasaraylı futbolcular. Bu vapur kaçarsa, 29 Ağustos'a kadar beklenecekti, bu da alınan izin süresinin bitmesi demekti.

Son bir çabayla Lozan ve Cenevre'de iki takım ayarlandı. Bu sefer de ilk planlananın dışında kulüp kasasından para çıkmak zorundaydı. (Yeni takımlarla 700 franga anlaşıldı, oysaki öncekinde 3.200 franktı anlaşılan tutar. 1.200 frank masraflar tutuyordu. Dolayısıyla 500 frank açık kalmıştı.)

Bu arada Çekoslovakya Cumhuriyeti'nden beklenmeyen bir davet geldi. 6 Eylül 1921 tarihi için bağlantı hemen kesinleştirildi. Avusturya'yla olan ilişkilerde ise çok şükür ki başlangıcından itibaren hiç sorun çıkmamıştı.

Artık yola çıkma zamanı gelmişti. 21 Ağustos'ta ilk grup Venedik vapuruyla, ikinci grup bir gün sonraki Napoli vapuruyla yola çıktı. Galatasaray'ın Avrupa seferi başlamıştı. 28 Ağustos'ta Lozan'da iki grup birleşecekti.

Şimdi birkaç ay geriye dönelim ve 6 Mayıs 1921'e gidelim.

Avrupa seyahati hazırlıkları hummalı bir şekilde sürerken, Galatasaray yöneticileri arasında bir tartışma çıkmıştı. Emin Bülend Bey, fikri desteklemekle birlikte, Balaşbella Efendi ve özellikle Ali Sami Bey, başka bir isim altında Avrupa'ya gidilmesini istiyorlardı, çünkü anlaşıldığı kadarıyla, Galatasaray'ın "kendi başına" bu geziyi planlaması diğer İstanbul kulüplerinde huzursuzluk yaratmıştı.

Gelen tepkilere karşılık olarak, Ali Sami Bey, başka takımlardan da kafileye oyuncu alınmasını istemişti.[1] Kulüp başkanının bu

1. Ali Sami Bey, kulüp içi bir mektubunda bunu şöyle anlatıyor: "Galatasaraylı arkadaşları bu hususta ikna ettikten ve tam selahiyet aldıktan sonra birinci sınıf kulüplerimize müracaat ettim. Akdedilen bir içtimada –ki Süleymaniye ve Anadolu murahhas göndermemişlerdir– kulübümüzün hiçbir teferrüt gayesi takip etmediğini, renk ve isim meseleleri hususunda dahi hiçbir

isteği yerine getirildi ve diğer kulüplere yazı yazılarak, "ismen belirtilerek" bazı futbolcular istendi: İttihat Spor'dan Bekir Bey, Fenerbahçe'den Galip, Zeki, Kamil beyler ve Altınordu'dan Cafer Bey. Bu oyuncuların talep edilmesi de yeni bir tartışma yaratınıştı. Gazete sütunlarında gidip gitmemeleri tartışılıyordu.

Sadece Galatasaray dışındaki futbolcuların gidip gitmemesi değil, bu turnenin yapılıp yapılmaması da hararetle tartışılan konulardan biriydi. Dönemin İstanbul gazeteleri bu konuda ikiye bölünmüştü. Turnenin yapılmaması gerektiğini savunan gazeteler, geziye siyasal nedenlerle de karşı çıkıyorlardı:

> Geçen mevsim ortalarına doğru şâyi ola ola nihayet bu günlerimize kadar ulaşan ve artık herkesçe eni boyu ve şekli anlaşılan bu seyahat hakkında şimdiye kadar mecmuamızın beyanı mütalaadan tehaşi etmesi, yanlış anlaşılmasından dolayı idi.
> Bugün bu tehlike mevcut olsun olmasın o teşebbüs o kadar karışık bir şekil aldı ki, bir nebze bile olsun bundan bahis herhalde faydasız olmayacaktır.
> "Galatasaray Kulübü bütün diğer kulüpler gibi Avrupa'ya bir takım göndermekte –bizim memleketimizde– elbette muhtardır. Fakat bunu kendi kendine takyid eden birçok avamil var ki, onları şerh etmek isteriz.
> Seyahat edilecek memleketlerle Türkiye'nin vaziyeti siyasiyesi, futbol gibi azim varidat milliyenin çarpışmasını müstelzim sporları yapmaya müsait olacak derecede kesbi samimiyet ve zarafet etmiş midir?
> 1. Gidilecek memleketlerin hemen ekserisinde memurini siyasiyemiz yoktur. Maksadı pek tabii olan birçok müşkülatı kim halledecek? Ve hini hacette Türk futbolcularını kim koruyacaktır?
> 2. Acaba dedikleri gibi bu husus sarfı tekarrür eden sermaye, yirmi yirmi beş kişiyi oralarda terfih edecek miktarda mıdır? Avrupa'da parasız kalmak tehlikesi def edilmiş midir?
> 3. Düveli merkezi ile yani Almanya, Avusturya ve Macaristan ile Avrupa'da beynelmilel spor temasları hâlen boykot halindedir. Hatta son defa İsviçre'de selahiyettar zevattan aldığımız mektupla bu cihet için nazarı dikkatimiz celb edilmişti. Acaba Türkiye de bi meyana dahil midir? Değil midir?

ısrarda bulunmayacağını söyledim. Fenerbahçe Kulübü bilakaydü şart muavenet vâdetti, fakat Altınordu ile İttihat Spor kulüpleri bazı mazeretler beyan ederek müsbet bir netice elde edilemedi. Ve ondan sonradır ki seyahat komitesi bizzat oyunculara müracaata mecbur kaldı. İş şekli makulunu kaybetmişdi, bittabi nakıs oldu." Galatasaray Beyoğlu Müzesi arşivi.

4. Götürülen takım her gittiği yerde mağlup olmak ve nihayet beş on senedir yalnız mağlubiyet elemleriyle uğraşan Türklere bir de spor hezimeti kaydetmek vaziyetine düşmeyecek kadar kavi yapılmış mıdır?
5. Heyetin şeklen spor fakat aslen adeta siyasi bir şekilde olması pek tabii olan temaslar beyninde Türklerin cemiyet hayatı nıktasından kıymetini tanıtmak ve Avrupa'ya iyi bir fikir vermek için vucüdu lazım hasail, kendileriyle onları sevk eden arkadaşlar da tamamen mevcut mudur?
İşte bu sualleri yalnız serd ile iktifa ediyoruz ve cevaplarını seyahatin neticesine talik ediyoruz.[1]

Gazete sütunlarında neredeyse bir yıl boyunca ateşli bir şekilde devam eden bu tartışmaların bir de "takımsal" boyutu var. Örneğin, kurulalı henüz bir-iki yıl olmuş Union Kulübü'nün de Fransa'dan maç "daveti" aldığı dedikodusu yayılıyor. Dedikoduyu yayan da bir Union Kulübü yöneticisi![2]

Elbette turnenin yapılmasını destekleyen, özellikle Avrupa'yla futbol ilişkisinin kurulmasının öneminin farkında olanlar da vardı. Bu turne hazırlıkları dolayısıyla, maç yapılacak kulüplerden çok Avrupa'da artık kurulmuş olan spor örgütleriyle Türkiye'nin bir ilişki başlatması açısından bir ilk adım olacaktı bu turne.[3]

1. *Spor Âlemi*, Sayı 11, Ağustos 1921.

2. Nitekim bu aniden çıkan davet haberinin, futbolcularını turneye göndermek istemeyen kulüp yöneticilerinin eseri olduğu anlaşılıyor ve seyahate karşı çıkan basın tarafından bile sertçe eleştiriliyor: "Ancak aklımıza bir türlü mülayim gelmeyen cihet daha dün doğan ve hayatı bir seneye varmayan Ünyon Kulübün, Türkiye'yi sporda temsile yeltenmesi ve Fransa'nın da bunları davet etmesidir. Maahaza kendine kıymet vermek için Pera Kulübü'nü Pazar Ligi icad edip de onu bile doğru dürüst mağlup edemeyerek kendilerini küçük düşürmemek için bu derece çatmalara mevki vermeye çalışanlar, Galatasaray'a adam vermemek için Fransa'ya bir seyahat yapmaya ve orada da (Pera) kulübüne karşı elde ettikleri parlak galebeler gibi muvaffakiyetler teminine teşebbüs edeceklerdir." *Spor Âlemi*, Sayı 12, Ağustos 1921.

3. "Galatasaray bununla ikinci defa Avrupa'ya seyahat ediyor. Harbiden çok evvel olan birinci seyahatle bugünkü arasında şerait itibarıyla büyük farklar vardır. O zamanki şeraitin birçokları lehimize iken, bugün oldukça mühim müşkülat arasında yapılan bu ikinci seyahatin herhalde hüsnü suretle intacı son derece ehemmiyetle matlubdur.

Galatasaray Kulübü'nün Umuni Kaptanının tahtı riyasetinde giden bu takım, İsviçre – Almanya – İtalya – Avusturya ve Çekoslovakya'da oyunlar yapacak ve alettahmin iki buçuk ay sonra avdet edeceklerdir.

Oyunlar hakkında fazla nikbin olmak doğru olmadığı gibi futbolda mühim bir mevkii olan o memleketlerde galebeye intizar etmek de nabemahaldir. Esasen bu seyahatle elde edilmek istenen netice oyun kazanmak değil, Türklerin sporda bir vahit kıymet olduğunu oralarda tanıtmak keyfiyetidir.

Yazışmalar hızlanıp somut sonuçlar alınmaya başlandıkça hava turne lehine dönmeye başladı. Hatta bazı rakipler seyahati o kadar benimsemişti ki, sanki kendileri düzenliyor gibi, Yusuf Ziya'nın deyişiyle "muhayyel seyahat programı bile neşretmekten" kendilerini alamamışlardı.

Birçok tartışma ve çekişmenin sonunda Galatasaray kafilesine dışarıdan beş futbolcu alındı[1] ve yola çıkıldı.[2]

Futbolculara bazı katı kurallar getirildi. "Modern Türk futbolcusu" imgesinin Avrupa'da yerleştirilebilmesi için, öncesinde "dans kursu" bile açıldı. Futbolculara imzalatılan "taahhütname"de "Dans öğrenmek için açılacak derslere bizim oyuncular devem etmek mecburiyetindedirler" şartı 7. maddeye konulmuş.[3]

Bugünkü profesyonellik çağında ironi gibi gelebilir ama seyahata katılan her futbolcu 50 Osmanlı lirası verecekti. Böylece 900 ila 1.000 lira toplanacaktı.

Federasyonun tarihi tesisine müsadif olan bu teşebbüsün en mesud tesiri de işte budur. Gün geçtikçe gösterdiği büyük ihtisas sebebiyle artık bir nizam altına alınmak zarureti tahakkuk eden futbolun ve onun yanında atletizm mesaisinin Avrupa ile temaslar sebebiyle aramızda daha ciddi ve muntazam telekkisi mecburiyeti bizler için çok mühim bir saiki terakki olacak ve günün birinde ihrazında katiyen şüphemiz bulunmayan spor mevkii şerefinin elde edilmesine büyük yardımı dokunacaktır. Avrupa'nın spor anasırı mürekkebesinden böyle fırsatlar gözeterek temaslar temin etmek suretiyle medeni spor teşkilatı arasına girdiğimiz gündür ki kendimize ait mezayanın, hasailin izharına ait büyük bir adım atmış olacağız. Türklerin en büyük nakisesi kendi mezayasını ahara tanıtmamak, göstermemektir. Sporda bu manii izale eylediği içindir ki biz bu seyahata, olanca mezahirine rağmen büyük bir kıymet veriyoruz." *Spor Âlemi*, Sayı 10, Temmuz 1921.

1. Gezi başlamadan önce, futbolcuların birbirlerine alışabilmesi için şehirdeki İskoçyalılar ile ve de yine Bolşevik Devrimi sonrası İstanbul'a akın eden Rus mültecilerinden oluşan Rus Mültecileri takımları ile hazırlık maçları yapılmış. İkisinin de kazanıldığı maçlarda Fenerbahçe'den Çağatay, İsmet, Galip ve Zeki, İttihat Spor'dan da Refik Osman ve Bekir'in oynadıkları görülüyor. Galatasaray'dan ise Nüzhet Öniş, Suat, Nihat Bekdik, Balaşa ve Necib Şahin var.

2. "Galatasaray iki kafile halinde Avrupa'ya çıkmıştır. 21 Ağustos 1921'de giden ilk kafile Bekir-Refik-Ahmet-Cevat Cafer ve Nüshet'ten müteşekkildir ve bu birinci kafile *Aventino* vaporu ile Venediğe oradan da ilk maçın yapılacağı İsviçre'nin Lozan şehrine gitmişlerdir. İkinci kafile Başkanları Cevdet ,·umumi Kaptanları Yusuf Ziya ve idare memurları Tahir olmak üzere futbolculardan Zeki-İsmet-Galib-Nedim-Fazıl-Balaşa-Nihat-Necib Şahin-Edip-Mücteba 22 Ağustos 1921 Pazartesi günü *Adriya* vaporu ile Venedik yolu ile Lozan'a gitmişlerdir. Ustrumcalı Hüseyin bu ikinci kafileye Venedik'de iltihak etmiştir. Galatasaray Reisi Ali Sami Bey kafileye Almanya'da iltihak edecektir." *Aylık Ansiklopedi*, Ağustos 1921.

3. Talimatname'nin disiplin maddeleri dışında "giyim-kuşam" kısmı ilgi çekici: "1-Seyahate iştirak edeceklerde elzem bulunan eşya: Birisi siyah veyahut lacivert olmak üzere laakal iki kat elbise, kapot veya müsamba, üç dört kat çamaşır, baş, üst fırçası ve saire, iki adet beyaz futbol pantalonu, bir çift futbol potini, traş makinesi, yarım duzine katı yakalık, siyah ve sair renklerde boyun bağı, lüzumu kadar yumuşak yakalık, siyah ve sair renklerde boyun bağı, el çantagı, elde taşınabilecek cesamette bavul (boş)"

Ancak bazı eksikler vardı, bunu da Galatasaray yöneticileri kendi ceplerinden tamamlamışlardı. Çünkü Galatasaray'ın "şahsiyeti müneviyesi, namusu ile fevkalade alakası olan bu seyahatin muktesi" söz konusuydu. Son anda bulunan parayla İstanbul'dan ayrılmak mümkün olmuştu.

Yusuf Ziya'nın yazdıklarından anlaşılıyor ki, Avrupa'da oynanan maçların sonuçları hiç parlak olmadığı gibi başka sorunlara da yol açmış. Lozan'da yapılan ve mağlubiyetle sonuçlanan ilk maç ve skor (7-2) sonrası takım içinde meydana gelen bazı tartışmalar diğer maçlara da sirayet etmiş. Galatasaraylılar dışındaki oyuncuların bu tartışmaların merkezinde olduğu Yusuf Ziya'nın şu cümlelerinden anlaşılıyor: "Galatasaray, sırf kendi takımiyle gitmiş olsa idi, her halde takım İstanbul'a avdetinde gayri kabili mağlup takım olurdu. Bundan baada inzibat daha iyi temin edilirdi."[1]

1921 yılının Ağustos sonlarında başlayıp Ekim ayının sonunda biten bu iki aylık turnede tam dört ülkeye gidildi. İsviçre, Almanya, Çekoslovakya ve Macaristan'da 17 maç yapıldı. Türkiye tarihinin en uzun süren seyahati olan bu turnede 17 şehirde oynanan 17 karşılaşmada sadece üç galibiyet alınabildi, 11 maç mağlubiyetle tamamlandı ve üç maç da berabere bitti. Atılan 22 gole karşılık yenen 71 golle bu turne sportif açıdan içler acısıydı.[2]

20 kişilik kafileyle, bu kadar önemli ve "dağdalı" bir seyahat sırasında çıkan aksaklıklar sırasında organizatör konumunda "serinkanlı" olması gereken Yusuf Ziya'nın bile "asabiyet içinde" olduğunu itiraf etmesinden, takımdaki karışıklıktan kaynaklanan disiplin sorunlarının önemli noktalara geldiği anlaşılıyor.[3]

1. Yolculuk başlamadan önce alınacağı hemen hemen belli olan birçok mağlubiyet öncesinde, dönüşteki tartışmaların önünü kesebilmek için gidecek olan takımın "Milli Takım" değil, Galatasaray olduğunu, dolayısıyla "Avrupa'da yapılacak maçlarda galib veya mağlub olacak takımın Galatasaray olacağını" kulüp yönetimi dönemin eleştirel gazetelerinden *İleri*'ye bir mektupla bildirmiş. Galatasaray Beyoğlu Müzesi, 7.8.1337 tarihli yazı.

2. Tüm maçlar şöyle: Lozanspor 7-2; Servet 10-0; Föniks 1-0; Saarbrücken 5-3; Germania 2-1; Föniks 1-1; Ballspielclub 1-4; Germania 0-1; Arminia 5-3; Wolgenbutt 1-1; Hamburg S/V 6-0; Sportverein 0-1; F.C. Nurnberg 6-0; Gustmutz 7-0; Sparta 12-0; Bratislava Karması 4-2; Mühendis Üniversitesi 3-3.

3. Farklı mağlubiyetlerle ve üzerine eklenen takım içi tartışmalarla zaten çok uzun bir zaman dilimine yayılmış olan turneyi takip edenlerden *Spor Âlemi* gazetesi muhabiri İsmet Uluğ, skor açısından epey kötü olan manzaranın nedenlerini şöyle sıralıyor:
"Kıymetli sporcularımızdan İsmet Bey'den aldığımız bir mektupta, Ali Sami Bey'in geldiği günden itibaren galibiyet gözüktüğünü yazıyor ve mağlubiyetlerin sebeplerini de ayrıca aşağıdaki maddelerle bildiriyordu:

Bu seyahatin Galatasaray'a ne kazandırdığını Yusuf Ziya çok kısa, çok çarpıcı ve net bir cümleyle şöyle özetliyor: "Avrupa'da spor noktai nazarında ne kazandık sualine gelince... Oldukça büyük faideler temin edilmiş, bizde de bir varlık olduğu Avrupa'ya ispat edilmiştir."

Yusuf Ziya raporunu kendisinden sonra gelecek Galatasaraylı yöneticilere şöyle bir nasihatte bulunarak bitiriyor: "Bundan böyle kulübün menafii, idareye memur olacak olan rafakadan bir istirhamda bulunacağım. O da bu kadar mühim fedakârlıklar ihtiyariyle Avrupa kulüpleri ile tesisine muvakkaf olduğumuz revabıtı daha ziyade takviye etsinler."

Bu uzun turnenin gidilen ülkelerde nasıl karşılandığını, ülkelerine ilk kez gelen Türk takımının nasıl algılandığını, o dönemin İsviçre, Almanya, Çekoslovakya ve Macaristan basınından izleyebilme şansına çok şükür ki sahibiz. O ülkelerdeki gazetelerden kesilip ülkeye getirilen ve tercümesi yaptırılarak bir rapor haline getirilmiş bu maç sonrası yankıları paylaşıyorum:

> MAAŞALLAH. [Bu kelime aynen yazılmış]. Türkler sıra ile oyun meydanında gözüktüler. Onların da bizim gibi insanlar olduklarını hayretle gördük. Biz onların başlarında kırmızı fesler ve şalvarlarla sıçrayışlarını bekliyorduk. Fakat onlar Türklerin de futbolu bizim gibi oynadıklarını gösterdiler. Müsabaka sırasında anlaşılmayacak bir tarzda birbirleriyle konuşuyorlardı. Nurnberg'de Türkiye şampiyonu vasıl olabildi. Birçok yerlerde şampiyon kelimesi duyulduğu zaman taaccüple bekleniyordu, çünkü Türklerde futbolu oynayan ve bilhassa şampiyonların da bulunduğunu hiç

1. Yorgunluk ki pek azimdir. Birçok oyunları dört saat uyku ile oynuyoruz. Seyahat müşkülatı da ilave edilirse bilmem ne kadar tahammül edebileceğiz.
2. Arkadaşlarımızın yaraları ve bu yaralar iyi olmadan tekrar maçların yapılması.
3. Sahalara alışamamak, çünkü bazıları küçük ve bazıları da biçilmemiş çayırlar üzerinde oynanıyor.
4. Hasımlarımızın bize karşı büyük itinalar ile hazırlanmış olmaları.
5. Avrupa oyunlarına ademi ülfetimiz.
6. Sebebin en büyüğünü teşkil eden de takım yapılamaması ve birbirimize alışmamakla beraber bazı kuvvetsiz arkadaşlarımızın aramızda bulunmasıdır ki, bunların kısmı azamı def edilebilir çareler olduğunu düşünerek Türklerin kuvvetli bir takımla Avrupa'nın pek çok şehirlerinde muvaffakiyet kazanacaklarını ümit ediyorum. Hatta buralarda birçok kulüpler, Bekir, Zeki, Refik beyler ile bana bizzat müracaat ederek, burada kalmamızı rica ettiler ve tahsillerimizin de ikmalini deruhde ettiklerini bildirdilerse de bunların kabil olamayacağını söyledik. Yalnız Bekir ve Refik beylerin kabul etmek ihtimalleri vardır.", *Spor Âlemi*, 1921.

bilmiyorduk. İşte şampiyon Galatasaray takımı sahaya çıktığı zaman bütün tribünlerdeki halk, İstanbul'da haremlerde geçirdikleri hayattan bir eser görmek için koşmuşlar ve halkın ekserisini da kadınlar teşkil ediyordu. (Almanya)

Acaba bir cinci meydanı mı idi? Tatil günü olmadığı halde dokuz binden fazla seyirci toplanmıştı. Bunların çoğu futbol meraklılarından ziyade tabii eğlence görmeye gelenlerden ibaretti. Halk fesli, geniş şalvarlı, kılıçlı ve bellerindeki kuşağa birer revolver sıkıştırılmış Türk göreceklerini zan ediyorlardı. Hâlbuki Türkler medenileştirilmiş, müzeyyen renkli formaları ile meydana çıktılar. Vakıa futbol oynadılar, fakat nasıl oynadılar, bunu kat'iyen sormayınız. Müsabakayı Sparta kulübü sıfıra karşı on iki sayı yapmıştı. Arzu ettiği taktirde bir o kadar daha yapabilirdi. Sparta'nın onuncu golünden sonra ahali kalecinin hatırı için de bir gol diye bağırıyordu. Bu da gecikmedi Türklere bir sayı daha yapıldı. Bunun üzerine bir tane de hakem için diye bağırdılar.Türkler birdenbire Çekoslovak lisanına âşina gözükerek seyircilerin arzusu üzerine on ikinciyi de kendileri yaparak oyunu bitirdiler. Velhasıl bu oyun adeta kedi ile farenin müsabakası gibiydi. (Çekoslovakya)

HİLAL ALTINDA. Vaktiyle Türkler Viyana önünde, nidası ahali ancak bu kadar heyecana düşürebilmişti. Müsabakayı seyre gelen halk yirmi bin kadar tahmin ediliyor. Bu müsabaka birçok noktalardan şayanı dikkat bazı mesailin tetkikine sebep olabilir. Evvela bir millet ya kuvvetli bir takım yahut halkı fazla getirtmek için acayip şahsiyetler ile müsabaka yaparlar. Mesela Çinlilerin uzun saçları ile topa vuruşlarını tasavvur ediniz. Bizim ahali için ne hoş bir manzara ve yahut siyah zencilerden mürekkep bir timdeki oyuncuların sıçrayışları herhalde pek çok halkı celb edebilir. Şimdiki hasmınızı da ayni gruptan zan ederek fazla halk toplamıştı. Fakat Türklerin arasında adeta koşan ve bizler gibi oynayan şahsiyetlere rast geldik. Pek yorgun bulunmalarına rağmen iyi çarpıştılar. Bir de Türklerin lehine olmak üzere şunu ilave edelim ki bu defa harp zamanındaki âdetlerine mugayir olarak (haremsiz) seyahate çıkmışlar. Aslı düşünülürse kendilerinde görülecek en iyi şeyleri evlerinde bırakmışlar. Cenabıhak'tan temenni ederiz ki Hazreti Muhammed ve bütün diğer peygamberler Türklerin bu felaketli seyahatlerinde muhafaza buyursun. (Almanya)

Görüldüğü gibi, Avrupa'daki Türk algısı berbat. Alınan kötü sonuçlar da gazetelerde dalga konusu olmuş, eğlencelik yazılar yazılmasına yol açmış. Kulüp içi yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla Türk kafilesi Macaristan'da epey tatsız bir muameleye maruz kalmış. Turne raporunda şöyle yazılmış Budapeşte'deki maç için:

> Türkiye'den Avrupa'ya bir spor turnesi yapmak için gelen ve o memleketin en güzide takımlarından biri olan Galatasaray'a uzun gezi dolayısı ile yorgun da olsa hiçbir takım çıkartmaya lüzum dahi görmeyerek sırf mademki buraya kadar geldiler öyleyse kendilerine bir takım çıkartalım demeleri de yakışık almaz çirkin bir hareketti. Bu davranış şekli bizleri değil, fakat Türk ırkından olan birçok Macar teşekkülünü de gücendirmişti.

Macaristan'da maruz kalınan muamelenin ardından, dönemin Osmanlı Büyükelçisi Vekili Enis Behiç Bey, kulübe bir yazı göndermiş ve o sırada Budapeşte'de bulunamadığı için özür dileyerek şöyle devam etmiş:

> ...Oyun verdikleri "Macar Futbol Cemiyeti"nin –ki asıl Macarlığın en müzeci olmayan azadan mürekkeptir– sırf bezirgânca muamelesine uğramış olmaları tabii Macaristan'dan fena bir duygu ile vatanlarına dönmelerine sebep oldu. Hâlbuki burada Türklüğe karşı ırkdaşlık duygusu ve hakiki, temiz Macar kanına mensup Hristiyan halkın içinde "Turan fikri" ile bu uğurda ictimai, ilmi ve hırsi faaliyetler pek geniş bir sahaya hâkimdir. (Buradaki) binlerce azadan müteşekkil "Macar Turan Derneği" –ki bu derneğin ben de azayı esasiyesindenim– buraya ansızın gelmiş olan Türk futbolcularının lazım geldiği gibi izaz ve ikram görmemiş olarak Peşte'den geçmiş olmalarına pek ziyade müteessiftir. Buna dair yazmış oldukları mektubu leffen takdim ediyorum. Herhalde gelecek ilk baharda ve yahut yazın bilhassa Macaristan için bir yeni futbol takımı gönderilir ise, muhtelif Macar şehirlerinde oyunlar vererek kulübünüzce hem nakden, hem de manen istifade edileceğine ve vaktiyle gerek bendeniz, gerek "Turan Derneği" ve sair itimada şayan milli cemiyetler keyfiyetten haberder edileceğimiz cihetle, önceden her noktanın müzakere ve temin edilmiş olacağına ümidvarım.

Gerçekten de Macaristan Turan Cemiyeti adını taşıyan kuruluş, Galatasaray'a gönderdiği mektupta Macarlar adına özür diliyor ve

o derneğin "Macarlık ruhu"yla hiçbir ilgisi olmadığını, onların "Bolşevik ırk" olduğunu yazıyor!

Türk takımlarının 1911'de başlayan ilk yurtdışı tecrübeleri (Galatasaray'ın Macaristan seyahatinin ardından Fenerbahçe de 1914 Haziran'ında Rusya'ya gitmişti[1]) 1921'deki bu zorlu ama büyük açılımın ardından birkaç yıllık aralarla da olsa devam etti. Resmî Avrupa kupalarına katılımların başladığı 1950'li yılların sonuna kadar yurtdışı teması konusunda Galatasaray'ın daha aktif olduğunu görüyoruz. Galatasaray 1930 yılında Romanya, Almanya ve Avusturya, 1935 yılında Macaristan ve Romanya, 1938'de Yugoslavya, 1950'de İngiltere, 1951'de Yunanistan, 1953'te İsrail, 1954'te de Yunanistan turnelerine çıkarken, Fenerbahçe 1925'teki Bulgaristan seyahatinden 24 yıl sonra 1948'de Atina'ya gitti. 1948-1953 arasındaki beş yılda, arayı kapatmak istercesine tam beş turne (İsrail, Suriye, Yunanistan, İngiltere ve Rusya) gerçekleştirdi.

Şüphesiz ki tüm bu turnelerin içerisinde en çarpıcı olanı 1950 yılında futbolun beşiğine, İngiltere'ye yapılan ilk yolculuktu.

"Bir Müslüman için Kâbe ne ise, bir futbolcu için de Londra o imiş. Bu seyahatten sonra buna iyice kanaat getirdim."

1950 yılının Eylül ayında adeta bir hızlı film çekimi gibi geçen on günlük yorucu seyahatin ardından Galatasaray takımının kaptanı Gündüz Kılıç, seyahati bu cümlelerle özetliyordu.

Eğer iki yıl önce Londra'da yapılan olimpiyatlara katılmış Milli Takım'ı ayrı tutarsak, ilk kez bir Türk kulübü futbolun beşiğine gitmişti. İngiltere seyahatinin fikir babası, teknik direktörlüğe getirilen Donald Lochead'di. Lochead, deneyimi ve babacanlığıyla Galatasaray'a gelir gelmez damgasını vurmaya başlamıştı. Takımın ağabeyi, lideri ve bir önceki yıldaki oyuncu-teknik direktörü, "Umumi Kaptan" Gündüz Kılıç'ı ağır bularak yedek bırakması şaşkınlık yaratmış ama sonraları Baba Gündüz'ün de anlatacağı gibi, oyuncuyu kendine getirmişti. Herkesten daha çok koşan ve daha çok çalışan Gündüz, oyunculuğunun son dönemlerinde yılın sporcusu seçilmeyi bile başarmıştı. İşte Lochead, 1950-1951 Sezonu başlamadan önce,

1. 1914 Haziran ayında Odessa'ya yapılan bu seyahat, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ilişkileri yumuşatma amaçlı bir Babıâli hamlesiydi. Seyahatin siyasi arka planı için bkz: Önder Kocatürk, "Fenerbahçe Futbol Takımının Rusya Seyahati (8-22 Haziran 1914)", *Journal of Turkish Studies*, 10/9 Yaz, 2015.

ağırlıkla kendisi üzerinden yürüyen bir hazırlık süreciyle İngiltere seyahatini organize etmişti.

Londra merkezli maç organizasyonları için yapılan yazışmaların, giden gelen telgrafların yükü epey tutuyordu. "Futbolun beşiği"ne ilk defa gidilecek olması son derece titiz bir çalışmayı gerektiriyordu. Futbolcuların kıyafetleri, dış görünüşleri, Galatasaray logosu diktirilen çantalar, maçlarda değiştokuş yapılacak flamalar, orada yöneticilere hediye edilecek özel hazırlanmış lokum tabakları, çini tabaklar ve diğer her şey özenle hazırlandı, yaptırıldı.

Sonuçta, Galatasaray takımı Londra'da beş maç organize etmeyi başardı. Başarmıştı başarmasına ancak bir de problem söz konusuydu. Programa göre takım iki günde bir maç yapmak zorunda kalacaktı! Hatta iki gün üst üste maç oynanmak zorundaydı (13 Eylül'de Sunderland ve ertesi gün Queens Park Rangers)... Üstelik son iki maç (Coventry ve Brighton) Londra'dan biraz uzaktaydı ve trenle gidilip gelinecekti.

Sezon başı olması dolayısıyla takımın İstanbul'da önceden hazırlık çalışması yapması da mümkün olmamıştı. Unutmayalım, o dönemde futbol takımları haftada iki-üç antrenman yaparlardı! Bugünkü gibi günde iki antrenman yapılacak bir profesyonelleşme düzeyi söz konusu bile değildi. Oynanan maçların sonuçları Galatasaray açısından pek iyi olmasa da, bu turne, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı ittifakı içinde kendisine yer arayan Türkiye'nin savaşın galiplerinden ve o günlerde oluşturulmakta olan yeni dünyanın mimarlarından İngiltere'ye futbol yoluyla gönderdiği bir mesajdı aynı zamanda.

Elbette Türkiye'de futbol denilince akla gelen ilk takımlardan olan ve yine o günlerde geçmişteki etkinlikleri dolayısıyla en fazla uluslararası tecrübeye sahip kulüp durumundaki Galatasaray için bir anlamda görev niteliğinde olan bu turnenin futbolcular üzerinde yarattığı etki oldukça büyüktü. Galatasaraylı futbolcular, İngiltere'de oldukları süre içerisinde sadece maç yapmakla kalmamışlar, fırsat buldukça maç da seyretmişlerdi. Karşılaştıkları takımlar İngiltere'nin çok üst düzey takımları değildi belki ama tribünlerden seyrettikleri maçlarda özellikle Arsenal takımından ama en çok da İngiltere'deki "futbol havası"ndan epeyce etkilenmişlerdi.

İngiltere turnesi sonrası, yaşadıklarını yazıya döken Gündüz Kılıç'ın makalesi hem dönemin havası hem de İngiltere'deki futbol

sevgisi, kuralları ve oyuna yaklaşımın futbolcular üzerindeki etkisi hakkında fikir veriyor.

Aynı zamanda takım kaptanı da olan ve futbol oynarken eli kalem tutan "Baba" Gündüz, *Galatasaray Spor Gazetesi*'nde "İngiltere Seyahatinden Alınacak Dersler" başlığıyla yayımlanan yazısında, genel tespitini "İngiltere'de futbol memleketin belli başlı bir endüstrisi olmuştur. Her yaştan ve tabakadan halk futbol maçlarını gıpta edilecek bir alaka ve anlayışla seyretmektedirler," şeklinde yaptıktan sonra gördüklerini aktarmaya önce altyapıdan başlıyor: "Baştan aşağı çimenlik ve düzlük olan adada futbol sahasından bol bir şeye rastlamadık. Çocuk, delikanlı, orta yaşlı, hatta ihtiyar İngilizler usanmadan bu sahalardan bol bol faydalanıyorlar."

İngilizlerin futbol sevgisi de Galatasaraylı futbolcuları oldukça etkileyen yönlerden biri olmuş. Sıradan vatandaşların bile futbolu çok iyi bilmeleri, hakkında çokça konuşmaları, gerek radyolarda, gerek (Türkiye için çok yeni olan) televizyonda futbolun geniş yer tutması ve elbette her maçta dolan tribünler... Galatasaray maçlarının duyurularını, günler öncesinden afişlerle şehrin her tarafında gördüklerinde şaşırdıkları gibi gurur da duymuşlar. Futbolcuların İngiltere'de gördükleri ilgi de Galatasaraylıların dikkatini çeken bir yön olmuş. Adeta birer film yıldızı gibi ilgi gören futbolcuların davranışlarında en ufak bir değişiklik bile olmaması, daha açık deyimle asla şımarmamaları, Gündüz Kılıç'ın profesyonelleşme ve iş ciddiyeti konusunda yazmasına neden olmuş. Futbolcuların kulüple olan ilişkisini, "Tam manasıyla kulübün bir müstahdemi, bir işçisidir. Kontratı müddetince kulübün şartlarına harfiyen boyun eğer," şeklinde anlatan Kılıç, tribünden seyrettikleri Arsenal maçında gördüğü bir enstantaneyi konuyla şöyle bağlıyor: "Arsenal maçında hakemin bir oyuncuya ihtarında veya yanına çağırmasında o meşhur oyuncuların nasıl koşarak yanına gittiklerine ve adeta esas duruşta kendisini dinlediklerine yakından şahit oldum. İngiltere'de futbolcu ne kadar meşhur olursa olsun mütevazı ve itaatkârdır." Futbolcuların anılarından, bugün bize normal gelen bazı şeylerin onlara yeni ve alışılmadık geldiğini anlıyoruz.

Örneğin, menajerlik sistemi, kulüplerin "sahipleri"nin olması ve elbette hakemler! Neden derseniz, Türkiye'de hakemlik otoritesinin o dönemde çok yüksek olmadığını biliyoruz. Hakemin tavrı-

na, kararına kızan takımların sahadan çekilmeleri, kimi takımların bazı hakemleri istemedikleri için maça çıkmamaları, hatta ısrarlar üzerine yurtdışından hakem getirilmesi bilinmeyen şeyler değil. Bu nedenle olsa gerek, İngiltere'de hakemlerin mutlak otorite olmaları futbolcuların en çok konuştukları yeniliklerden biri. Gündüz Kılıç, bunu kelimelere şöyle döküyor:

> (...) Oyun başlar başlamaz hakem amiri mutlaktır. Hakemin prensibi mümkün olduğu kadar az düdük çalarak oyunu bozmamaya çalışmaktır. Kasti hareketlere ise zerre kadar müsamaha etmez ve hemen cezalandırır. Ancak oyunda bir sakatlanma hadisesi olduğu zaman oyunu hemen durdurur. Sert bir düdükle saha kenarında bekleyen ilkyardım ekibini sahaya çağırır. Hemen oracıkta çabuk bir tedavi mümkünse oyuncuyu tedavi ettirerek oyunu başlatır. Tedavi gecikecekse oyuncuyu saha dışına çıkartır. Tabii bu hadiseler olurken "hakem, saatine bak" gibi seyirci ikazlarını işitmezsiniz, çünkü hakemin oyunu durdurma düdüğü ile beraber kronometresinin durdurma düğmesine de bastığını herkes çok iyi bilir.

İngiltere'den "öğrenilenler" arasında ilgimizi çekenlerden biri de maç öncesi ısınmak için sahaya çıkan takımlar! Evet, bugün bizim için gayet normal gelse de, Türkiye'de 1950 yılına kadar böyle bir âdet yokmuş demek ki. Galatasaray (ve diğer takımlar) o zamana kadar sadece soyunma odasında ısındığı ve doğrudan maçı oynamak için sahaya çıktığından, Kılıç yazısında adeta çok ilginç bir gözlemmiş gibi, "Takımlar sahaya ayrı ayrı dağınık olarak ve 3-4 topla çıkarlar, hiçbir seremoniye tabi olmadan rahat rahat eşofman vuruşlarını yaparlar," diyor.

Ve seyirciler... Topu topu beş maç yapan Galatasaray futbolcularının en çok etkilendikleri futbol aktörü...

Futbolu bilen, pozisyonu süzebilen, sahadaki futbolcuyla empati yapabilen ve rakip olmalarına rağmen yan yana oturabilen seyircinin önünde oynama deneyimi bizimkileri müthiş etkilemiş. Gündüz Kılıç, makalesinde seyirciye ilişkin olarak şunları yazmış:

> Bir futbolcu kendi sahasında ve kendi seyircisi önünde oynuyorsa bu avantajdır denilir. Doğru bir yargıdır ama ben her zaman arkadaşlarıma kendi seyircimizin ekseriyeti futbolu bilmedikçe onla-

rın önünde oynamak dezavantajdır demişimdir. Alkışlamasının ve yuhalamasının vaktini bilmeyen bir seyirci kitlesi bazen futbolcuyu oynayacağı varsa bile oynatmaz. İngiltere'de futbol seyircisinin olgunluğuna hayran kaldım. Maçları asla tuttukları kulübün taraftarlarıyla öbek öbek seyretmiyorlar. Seyirciler tuttukları takımın renklerini taşıyan atkı, giysi veya şapkalarıyla canının istediği yere gidip oturabiliyorlar. Maç başlayınca kendi takımından olsun olmasın her güzel hareketi alkışlıyor, rakip oyuncuları da candan takdir ediyorlar. Kendi takımının kazanmasını istemekle birlikte seyircinin bir arzusu da güzel bir maç seyretmektir.

İngiltere gezisi önce Galatasaray'da birçok şeyi değiştirdi. 10 gün gibi çok kısa süren bir seyahatin bir takım üzerinde bu kadar kalıcı bir etkisi olmasını, İngiltere'de karşılaşılan futbol ikliminin inanılmaz sıcaklığıyla izah etmek mümkün.

Daha sonra takımın başına geçen Gündüz Kılıç, gerçekten İngiltere'de gördüğü sistemi Galatasaray'da uygulamaya başladı. Birçok futbolcunun ve yöneticinin anısından biliyoruz ki, Kılıç gerçek bir "İngiliz sistemli menajer"di. Tek tek yazdığı gibi, takımın programını yapıyor, hangi oyuncunun ne gibi antrenmana tabi tutulacağını programlıyordu. Özellikle vurguladığı gibi, "idareciler kesinlikle ona karışamıyordu." Tıpkı kendi döneminde yaşandığı gibi! Galatasaray idarecileri, aynı şekilde, maçların ilan edilen saatte başlaması konusunu da bir medeniyet göstergesi olarak görmeye ve ülkede uygulanması için özellikle vurgulamaya başladı. İngiltere'de duydukları ve bizzat yaşadıkları, "Saatini ya Greenwich ile yahut başlama vuruşu ile ayar et," deyişinin Türkiye'de de geçerli olması için mücadele ettiler.





ALMANYA'DA – Galatasaray'ın 1930 yılında Romanya, Almanya ve Avusturya'yı içeren bu turnesi kulübün çok zorlu günler geçirdiği bir döneme denk gelmişti. 1929'a gelindiğinde futbolda üst üste olmak üzere dördüncü kez şampiyonluğa ulaşan Galatasaray idari anlamda bir kriz yaşıyordu. Daha sonra Ateş-Güneş bölünmesine yol açacak olan bu krizin tam ortasına denk gelen 25. yıl kutlamaları kısa süreli bir barış ortamı yaratmıştı. İşte bu dönemde düzenlenen üçüncü Avrupa turnesi, küskünlüklerin geçici de olsa rafa kaldırıldığı futbolla dolu günlerdi. Dokuz gün süren turnede kafile başkanlığını Suphi Batur yaptı. Aslan Nihat'ın liderliğinde dokuz günde beş maç yapan Galatasaray takımı maçların tümünü kaybetti.



NADİREN VERİLEN FAUL! – 1935 yılının Ağustos ayında Macaristan/ Budapeşte ve Romanya/Bükreş'te 20 günde beş maç yaptı Galatasaray. Takımı takviye amacıyla Beşiktaş'tan üç oyuncu alınmıştı (Hüsnü, Faruk ve Eşref). Son maçın sahası Muslih Peykoğlu'nun *Cumhuriyet*'e yaptığı açıklamalara göre "adeta bir koyun ağılı" idi. Üstelik saha küçüktü. Peykoğlu'nun gazeteye verdiği demeçte ilginç bir ayrıntı dikkati çekiyordu: "Romanya İngiliz sistemiyle oynadığı için faul cezası nadiren verilmiş, hakemler 'sadece endbol, taç, korner gibi şeyleri' çalmış hiç favul cezası vermemişlerdir." Muslih Peykoğlu oyun olarak da şu değerlendirmeyi yapıyordu: "Komşularımızın topu ayaklarında katiyen tutmadıkları, sırasında ayaktan ayağa, sırasında da boş yerlere uzun paslar verdikleri gözüküyordu."

Alttaki fotoğraf: Galatasaray ve Borovo Batta futbol takımları sahada tören sırasında, 16.06.1938. Ali Sami Yen en solda açık takım elbisesiyle.





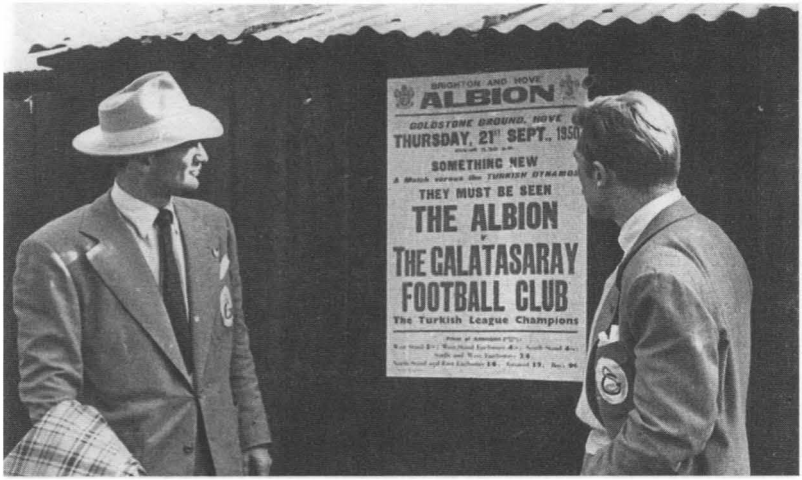






OTELDE, ATİNA'DA – Galatasaray kafilesi Yugoslavya seyahatinde oynadığı üçüncü maç olan ve 4-0 galibiyetle sona eren Bata maçı öncesi yemekte, 16.6.38. Bu fotoğraf Ali Sami Yen'in kişisel albümünde "Bata'da Galatasaraylı futbolcular öğle yemeği yerken – biz antrenörle yedik" notuyla yer alıyor.

1951 yılının rotası, komşu ülke Yunanistan'dı. Gündüz Kılıç'ın liderliğindeki Galatasaray kadrosu Türkiye'deki ligler başlamadan önce düzenlenen bu turnede dört maç yaptı. Her maçta binlerce seyircinin doldurduğu statlarda oynayan ve büyük ilgi gören Galatasaray tüm maçlarını kazanmayı başardı.





İNGİLTERE'DE TÜRKLER – Sarı-kırmızılı takım bu seyahatinde İngiltere'de on gün içinde beş maç oynadı. Bu turne boyunca oynanan maçlarda sarı kırmızılı formayı giyenler ise şu isimlerden oluşmaktaydı: Turgay Şeren, Naci Özkaya, Musa Sezer, Bülent Eken, Reha Eken, Gündüz Kılıç, Muzaffer Tokaç, Rober Eryol, Coşkun Özarı. Genç takımdan ise Musa, Muhtar gibi takviyeler yapılmıştı.









20. BÖLÜM

EZELÎ REKABETİN KÖKENİ

Galatasaray-Fenerbahçe arasındaki rekabete ilişkin yazmaya, 18. Bölüm'de anlattığım gezi ve gezinin fotoğraflarından başlamamız gerekiyor.

Bu gezi –deyim yerindeyse– iki takım arasındaki rekabetin ilk tohumlarının atıldığı zamandır.

Fotoğraflara biraz daha dikkatli baktığınızda, kulübün kurucusu olan Ali Sami'yi "ikinci plan"da görürsünüz.

En önde kısa boylu ama şık giyinmiş, fesli ve bıyıklı birisi dikkati çeker. Sadece kafilenin değil, Galatasaray'ın da "reis"i gibidir adeta. Fotoğraflarda hep en öndedir. Ali Sami arkalarda, futbolcu "arkadaşları" nın yanındadır genellikle.



Aynı kişi, Galatasaray'ın o ölümsüz ilk şampiyonluk fotoğrafında da vardır. Hani okul müdürü Tevfik Fikret'le çektirdikleri o fotoğrafta...

Hatta bir adım daha ileri gidelim. Fotoğrafta, Galatasaray'la kurucu ya da futbolcu olmadan olabilen tek kişidir o şahıs!

Doktor Hamid Hüsnü...

Doktor Hamid Hüsnü (Kayacan), İs-



tanbul'un futbol çevresine, 1908 Devrimi'nin ardından sürgünde bulunduğu Paris'ten döndüğünde katıldı.

Döndüğünde gerçek bir özgürlük kahramanıydı. İttihat ve Terakki'nin en etkili isimlerinden biri olduğu için Abdülhamid tarafından Fizan'a sürülmüş, oradan kaçıp Paris'e geçmişti. Meslektaşı ve eski arkadaşı Dr. Nazım Bey de Paris'te sürgündeydi ve birlikte muhalefete devam etmişlerdi.

Doktor Hamid Hüsnü İstanbul'a döndüğünde, gerçek bir futbol tutkunu olan ve yıllarca yasak olmasına rağmen "Bobby" takma adıyla takımlarda oynayan kardeşi Fuad Hüsnü Galatasaray'da oynuyordu. 1907'de Fenerbahçe de kurulmuştu ama henüz ortada yoktu, devam edip etmeyeceği bile şüpheliydi... Galatasaray ise hem ligde oynuyor hem de diğer takımlarla kafa kafaya mücadele edebiliyordu.

İşte o şampiyonluk fotoğrafında, sürgünden yeni dönmüş olan Dr. Hamid Hüsnü'nün bulunma nedeni budur. Fotoğrafta olmaması rica bile edilemeyecek kadar güçlü bir figürdür. Kardeşi zaten o takımda oynamaktadır ve artık devir İttihat ve Terakki devridir.

Nitekim Dr. Hamid Hüsnü Galatasaray'a üye de olmuştur hemen. Üstelik 40 numaralı üye!

Zaten bu yüzden 1911'deki ilk turnenin kafilesinin reisi odur. Kafilede Ali Sami Bey de olmasına rağmen...

Ama 18. Bölüm'de biraz uzunca anlattığım "bölünme" o gezide başlar. Aydınoğlu Raşit'in de bulunduğu o gezi... Nitekim gezi sonrası Galatasaray'dan ayrılanlar tam da onlardır: Dr. Hamid Hüsnü ve Aydınoğlu Raşit Bey...

Bu arada Fenerbahçe bir varoluş savaşı vermektedir. Hamid Hüsnü, İttihat ve Terakki'nin en seçkin ve güçlü isimleriyle, Hulusi Bey, Sabri Bey gibi aktif görev alacak ve kulübü birdenbire ihya ede-

cek arkadaşlarıyla birlikte Fenerbahçe'ye geçer. Sadece geçmekle de kalmaz, birkaç ay sonra Fenerbahçe başkanı da oluverir.[1]

Dr. Hamid Hüsnü bu "geçiş"i yıllar sonraki bir söyleşisinde "işyerine yakınlık" gibi oldukça naif bir anlatıya[2] bağlasa da, gelişmeler ve isimler, görüldüğü gibi, yeni kurulmuş bir kulübe adeta planlı olarak el konulmasını göstermektedir.

Bu büyük kopuş, Galatasaray'ın resmî tarihinde ve konuşmalarda "avdetten sonra Galatasaray daha iyi idrak edebildiği terbiye-i bedeniyenin gayesine hizmet edebilecek maneviyatta olmayan bazı azasından vazgeçmeye, o sene futbola ve Türklerin sporda kazanmış oldukları mevkinin muhafazasını şayan-ı takdir bir gayretle çalışan Fenerbahçe Kulübü'ne terk etmeye mecbur oldu" şeklinde ifade edilse de, kökeni gayet politiktir.

1. Osmanlı arşivlerinden Fenerbahçe'nin resmî kuruluş başvurusunu bulan tarihçi Erhan Afyoncu, belgenin altında başkan olarak Dr. Hamid Hüsnü Bey'in imzasının bulunduğunu belirttikten sonra şunları ekliyor: "Fenerbahçe Kulübü'nün tescil edildiği dönemde başkanlığı Hamid Hüsnü Bey yürütüyordu. Hamid Hüsnü Bey, İttihat ve Terakki'nin önde gelen liderlerinden ve ileride Fenerbahçe başkanlığını yapacak olan Dr. Nazım Bey'in sağ koluydu. Bahriye amirali Hüseyin Hüsnü Paşa'nın iki oğlundan biri olup kardeşi de ilk Türk futbolcularından Fuad Hüsnü Bey'dir. 1912'de Fenerbahçe'ye başkan olmuştu. Hamid Hüsnü Bey kulüp tüzüğünde değişikliğe giderek Fenerbahçe'yi futbol kulübünden spor kulübüne dönüştürdü. O yıllarda Balkan Savaşı'nın da etkisiyle Türk milliyetçiliği ülküsü hâkim bir fikir olarak yaygınlaşıyordu. İttihat ve Terakki iktidarı da Osmanlıcılıktan Türk milliyetçiliği fikrine daha fazla yaklaşmıştı. Nitekim bu yıllarda düzenlenmeye başlanan Ergenekon şenlikleri vesilesi ile gençlere Türk milliyetçiliği ve vatanseverlik fikri aşılanıyordu. Ergenekon şenlikleri kapsamında jimnastikten atletizme, güreşten bisiklet yarışlarına kadar birçok sportif gösteri yapılıyor, gençlere sağlam bir beyin yanında, sağlam bir vücuda sahip olmanın gerekliliği öğretiliyordu. Başkan Hamid Hüsnü Bey, Fenerbahçe Spor Kulübü'nü İttihat ve Terakki'nin hedefi doğrultusunda yönetecekti. Aynı yıllarda Beşiktaş ve Galatasaray kulüpleri de milliyetçilik ve vatanseverlik duygusunu ön planda tutarak spor faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Nitekim o dönemin ifadesiyle idmancılık ile vatanseverliğin aynı potada düşünülmesinin bir göstergesi olarak Çanakkale Savaşı başladığında her kulüpten sporcular gönüllü olarak cepheye koşacaklardır." Erhan Koyuncu, "Fenerbahçe'nin Kuruluş Belgesi", *Sabah*, 3 Haziran 2018

2. "Galatasaray'ın yurtdışına yaptığı ilk Macaristan seyahatinin kafile reisi idim. Macaristan'dan döndükten sonra bir gün hâlen zahire borsasında bulunan sevgili ahbabım Yahya Berki (Yahya Berki Karagözoğlu) muayenehaneme geldi. Dereden tepeden konuşurken bana: 'Bugün gel seni bir yere götüreyim,' dedi ve beraberce çıkarak Kadıköy'e geçtik. Yahya beni Altıyol ağzında iki sokağı birleştiren müselles şeklindeki bir evin tavan arasına çıkardı. Burası Fenerbahçe Kulübü idi. Fenerbahçeliler beni büyük bir samimiyet ve hürmetle karşıladılar. O gün geç vakte kadar beraberce oturduk, çay içip sohbet ettik. Bu yuvanın sıcak havası üzerimde silinmez bir intiba bırakmıştı. Evim Erenköy'de olduğu için her akşam muayenehaneden eve dönerken bu tavan arasına uğruyor ve Fenerbahçelilerin arasında tatlı saatler geçiriyordum. Bir gün Fenerbahçeliler bana, bu samimi yuvanın reisliğini teklif ettiler. Bu vazifenin daha imtiyazlı bir şahsa verilmesi icap ettiğini söyleyerek bu samimi teklifi reddettim ve Fenerbahçe Kulübü'nün riyasetine gelmesi için Erenköy'deki evimin komşusu Nafia Nazırı Hulusi Bey'den (Mehmet Hulusi Bey) ricada bulundum. Hulusi Bey bu ricamı kabul ederek, Fenerbahçe'nin fahri reisliğini üzerine aldı. Bu arada ben de Galatasaray'dan istifa ederek Fenerbahçelilerin arasına katıldım."

Açık ki Galatasaray, saraya yakın ve onu içeren yapısal mektep kökleri nedeniyle İttihatçıların radikal isimleri olan Dr. Hamid Hüsnü'yü ve Aydınoğlu Raşit'i bünyesel olarak kabul edememiş, inisiyatif verememiştir.

İşte bu nedenle Dr. Hamid Hüsnü'nün 1912'deki yeni adresi, tam da o sıralarda varoluş mücadelesi veren, kapanmak ya da Üsküdar Kulübü'yle birleşerek varlığını sürdürmek ikilemlerini yaşayan Fenerbahçe olmuştur.

Aydınoğlu Raşit Bey'in de aynı gezi sonrası Galatasaray'dan ayrılarak Altınordu'yu kurduğunu biliyoruz.

Fenerbahçe, Galatasaray'la siyasal kopuş yaşayan isimleri bünyesine alarak hem can suyu edinmiş hem de rekabetin başlamasına elbette farkında olmadan neden olmuştur.

Kanımca, rekabetin tarihteki başlangıç noktası tam da burasıdır. Çünkü incelendiğinde görülüyor ki, 1912, hatta 1913 yılına kadar, Galatasaray-Fenerbahçe rekabeti adına ortada sözü edilebilecek hiçbir somut olay yoktur. Zaten ilk maç 1909'un başında oynanmıştır. Tam tersine, Fenerbahçe'nin lige o yıl katılmasıyla İngiliz ve Rum takımlarına karşı "milliyetçilik kardeşliği" denebilecek bir işbirliği vardır.

Galatasaray'ın o dönemki "ezelî rakibi", Kadıköy ve ardından Rumların takımı Elpis'ti. Maçları sert ve hatta bazen kavgalı geçerdi. Özellikle Elpis'le olan maçlar millileşmiş, "milli rekabet" olmuştu.[1]

Ama Dr. Hamid Hüsnü'nün, kendisi gibi Paris'ten dönen siyasi kardeşi ve meslektaşı Dr. Nazım'la birlikte Fenerbahçe'ye geçişleriyle, özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası İttihat ve Terakki'nin bir spor üssü olan bu kulübün, fırkanın yandaş medyası olan gazetelerde öne çıkarılması aynı döneme rastlar. Nitekim bu gezi ve sonrasındaki kopuş Galatasaray'ı o kadar etkilemiştir ki, çok güçsüzleştiği için o yıl İstanbul Ligi'ne katılamamış ve Fenerbahçe şampiyon olmuştur.

1. O dönem futbol da oynayan efsanevi boksör Sabri Mahir anılarında, "Kavgalarımdan bir tanesi o zaman pek meşhur olmuştu. Devrek futbol çayırında İngilizler'i hemen o gün mağlup eden takımımızla oynayan Rumlar, (hatta kulübün adı da Elpis idi) mağlup olacaklarını anlayarak asabileşmiş, tekme vurmaya, çarpmaya başlamışlardı. Ben de kızdım, Rumları dövmeye, [mavi-beyaz] formalarını çıkartmaya başladım. Kavga o kadar büyüdü ki tahta perde yıkıldı." der. Senaî Hulusi, "Boksör Sabri Mahir Bey", *Spor Âlemi*, 6 Kanunuevvel 1338, Cilt IV, Sayı 11, s. 6-7.

Geçmişteki sekiz-dokuz yılda başarıları ve öncülüğüyle popüler olan Galatasaray artık ikinci plandadır. İngilizlerin ve Rumların ülkeden çıkarılmalarıyla meydan Türk takımlarına kalmıştır ve "Osmanlıcı" damgasını taşıyan Galatasaray futbol meydanında gücüyle orantısız bir dışlanmışlıkla karşı karşıyadır adeta.

Oluşan bu rekabeti ilk kez seslendirerek yazıya döken kaynak, 31 Mayıs 1913 tarihli *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin "spor" sütununda "Haftalık Musahâbe" (Dertleşme) başlığı altında yayımlanan "Galatasaray-Fenerbahçe, Futbol" yazısıdır. O gün oynanan Galatasaray-Fenerbahçe maçı dolayısıyla yazılan bu yazıyı, tarihî önemi nedeniyle buraya alıyorum:

> Bu iki kulüb, Osmanlı dünyasında önemli bir yer tutmaktadır. Onbeş onaltı sene evvel İstanbul'da ticaretle meşgul olan İngilizler, jimnastiğe karşı tabiatlarında olan tutku ve yatkınlık sebebiyle, bazı pazar günleri Kadıköy çayırında eğlenirlerdi. Daha sonra, Kadıköyü'nde oturan Rumlardan birkaç tanesi bunlarla beraber oynamaya başladılar. O zamanlar Galatasaray Lisesi'nin geniş bahçelerinde, teneffüs zamanlarını jimnastik, esir alma vesaire gibi beden terbiyesine ayıran talebe, birkaç def'a adı geçen talimlere devam etti ki, aradan çok geçmedi, futbol onlar için alışkanlık halini aldı. Biraz sonra Galatasaray Lisesi bahçelerinde taraf taraf top oyunları oynanmağa başladı. Düzensiz yapılan bu eğlenceler, bazı oyuncular yetiştirdi ve şu suretle birkaç okullunun Kadıköy futbol oyunlarına devam edebilmelerini sağladı. Çeşit çeşit zorluklara uğrayan Galatasaray talebesi, her şeye rağmen gayelerinden caymadılar ve yavaş yavaş gayretli bir topluluk şeklini kazandılar. Bu hususta bazı kimselerin, özellikle Ali Sami Bey'le Cevdet ve Ahmed Robenson beylerin gayretini tebrik etmek lazım gelir.
> Aceni kulüb iki sene kadar acı mağlubiyetlere uğradı; fakat üyesi hiç de bezginlik göstermedi. Sonunda sarf ettikleri gayret ve faaliyet sayesinde talihin yüzünü kendilerine çevirdiler ve üç sene hiç aralıksız birinci gelerek, yeni teşkil edilen İttihad Kulübü'nün tesis etdiği şilde "Galatasaray" nâmını kazıtmağa muvaffak oldular. Çeşitli ülkeler gençlerinin birbirini karşılıklı ziyâret etmelerinin faydalarına inanan bu genç Osmanlı kulübü, İtalya harbinden evvel Macarları Osmanlı'nın başşehrine dâvet etti ve ayrıca kendisi de orayı ziyâret ederek, zümrüd gibi Macar ovalarını, Peşte ve Kolojvar'ı gezdiler ve bir topluluğun kırk elli sene içinde ne büyük eserler vücuda getirebileceğini gördüler.

Fenerbahçe Kulübü beş altı sene evvel teşekkül ederek, oldukça zorlu bir başlangıçtan sonra meydana çıktı, üç dört sene çalıştıktan sonra, nihayet iki sene evvel, ikinci derecede bir kulüp olarak lige dahil oldu. Gayesindeki ciddiyet ve şiddet sayesinde, geçen sene İstanbul Şampiyonluğu'nu da kazandı, bu sene ise, İstanbul'daki mevcud birinci sınıf kulüpler arasında genel bir müsabaka tertip olunamadığı için, Fenerbahçe bu senenin de şampiyonluğunu iddiâ ediyordu. Diğer kulüpler ve en çok da Galatasaray Kulübü bu iddiâyı kabul etmiyor ve Fenerbahçe'yi müsabakaya dâvet ediyordu. Fenerbahçe bu dâveti kabul etti ve bir ay evvel umumi müsabakalar sırasında maçlarını yaptılar. O gün Fenerbahçe altı gol ile mağlup oldu. Müteşebbis ve metin tanıdığımız Fenerbahçe'nin genç âzâsı, ikinci bir maçın yapılmasına talip oldular.

Geçen pazar günü pek ciddi ve ciddi olduğu kadar da heyecanlı bir maça seyirci olduk. Fenerbahçe pek mükemmel idman etmişti. Evvelki kalecisi yerine, usta bir kaleci koymuştu; bu kalecinin bütün oyun süresince büyük yararlılığı görüldü ve çok alkışlandı. Buna karşılık, Sultani oyuncuları arasında ikisinin idmansız olarak maça dahil olduğu görülüyordu. Bunlar maçın ikinci yarısında kesildiler ve arkadaşlarını çok uğraştırdılar. Galatasaray'dan Celal ve Bekir beylerin müdafaaları birçok golü önledi. Ahmed Bey'in her zamanki çevikliği ve çabukluğu, her türlü takdirin üstünde idi. Fenerbahçe'nin kaptanı Kâmil Bey'le Nuri Bey pek güzel oynadılar ve birçok alkışları dâvet ettiler. Oyuncular arasındaki bu sıkı rekabet, seyircilere de bulaştı ve karşılıklı güzel hareketler, karşılıklı alkış ve takdirleri dâvet eyledi.

Emin Bülend Bey, ordudan yeni dönmüş ve idmanlarını da yeteri kadar tamamlamamış olduğundan, üç dört def'a, gayet uygun fırsatları kullanamadı. Bu kahraman gönüllü, yine hücumlarına devam ediyor ve ayni zamanda arkadaşlarını yüreklendiriyordu.

Fenerbahçe'nin kalesi o gün de iki def'a gol olması muhakkak iken, Galatasaray forvetlerinin acelesi ve Fenerbahçe müdafilerinin gayreti sayesinde tehlike atlatılmış oldu. Maç bitmek üzere idi. İki taraf da gol yapmağa muvaffak olamamıştı. Son dakikalarda Galatasaray'ın sol açığı Emin Bülend Bey kendisine gönderilen önemli bir pastan yararlanarak kuvvetli bir şut ile topu kaleye yolladı. Kaleci, fevkalâde bir çabuklukla topu tuttu. Fakat şutun şiddeti, kaleciyi de kale içine yolladı. Kaleci topu geri attı ise de hakem, "Gol!" dedi. Ve topu merkeze getirdi. Fenerbahçe protesto etti. Hakem kararını vermişti; kararından vazgeçmedi. Fenerbah-

çeli oyunculardan ikisi son derece gücenmiş ve alınmış olarak oyunu terk ettiler. Arkadaşları da aynı şekilde çekilmek zorunda kaldılar.

Meseleyi biraz açıklayalım: Bu muâmele haklı mı idi? İstanbul'un iki birinci kulübü aralarında anlaşarak bir hakem seçmişler. Hakemin vereceği kararlara uyacaklarını belirtmişler. Her hakemin verdiği karar haklı olmayacağı gibi, hakem de kararında hata yapabilir. Hakem Raşid Bey ciddi bir gençtir ve aynı zamanda bir sportmendir. Bundan dolayı kendisini tarafgirlikle suçlamayalım ve biraz da onu dinleyelim: "Galatasaray lehine iki def'a penaltı (on iki adımdan kaleye şut) vermek gerekirdi ki neticede gol olacağı muhakkak gibidir. Hâlbuki böyle önemli bir maçta iki büyük kulübün bu gibi adi fırsatlardan yararlanmalarını uygun görmediğimden 'frikik' (kalecinin önünde müdafiler de bulunarak atılan şut) verdim ki gol yapılması mümkün değildir. Galatasaraylılar benim bu hareketimle Fenerbahçe'yi tuttuğuma, kayırdığıma karar verdiler," diyor.

İyice düşünelim; bir taraf, bir kulüp müsabaka meydanını terk etmişse mağlubdur. Fakat bu mağlubiyet, sayı ile mağlubiyetten daha kötüdür, çünkü beceriksizliğe işarettir. Fenerbahçe oyuncularından, andığımız iki şahsın şimdi pişman olduklarını sanıyoruz. Çünkü öyle ciddi gençlerden, başka türlü bir düşünce bekleyemeyiz. İkinci olarak, sahayı terk etmek, karşıdaki kulübe hakarettir. Galatasaraylı oyuncular böyle düşünüyor ve güceniyorlar. Bir anlık sinir ile yapılan, yukarıdaki davranışdan dolayı, iki kulüp arasında kırgınlık olmamasını can ve gönülden temenni eder, yeni bir maç için uyuşmalarını ve aralarındaki sevgiyi kuvvetlendirmelerini bekleriz.

Yazıda "Hakem Raşid Bey" olarak tanımlananın, Galatasaray'dan ayrılarak Altınordu'yu kuran sıkı İttihatçı Aydınoğlu Raşit Bey olması çok büyük olasılık.

1913 yılının 25 Mayıs'ında oynanan bu maçın ilk kez bir "derbi havası" taşıdığını görüyoruz. Yukarıda da yazdığım gibi, 1911 sonundaki turne sonrası yaşanan ayrılığın başlattığı sürecin, yani o iki yılın birikiminin ürünü bu "gerginlik."

Nitekim aynı yılın sonlarına doğru, 26 Ekim 1913'te oynanan iki takım arasındaki bir maçı anlatan yazı, artık ortaya çıkmış olan "hava"nın tarihini tam da böyle anlatıyor:

> Dünkü eğlencelerin en önemli olanı şüphesiz Galatasaray-Fener arasında seyrettiğimiz maç idi. Üsküdar bölgesi kumandanı Cafer Tayyar Bey'in emriyle dâvet olunan askerî musiki takımı, hoş ve güzel havalar çalarak eğlencelere başka bir neşe ve güzellik veriyordu. Bu iki kulüp, son iki üç seneden beri, birbirinin aman vermez rakibidir. Fakat şiddetli rekabet eski kardeşliği bozmuyor. Pek ziyâde teşekküre değer olan bu noktayı kaydettikden sonra asıl müsabakaya gelelim. Taraflar sahaya çıktıkları zaman tüm seyirciler müthiş bir heyecana kapıldılar. Bazılarının iki kulüpden birine biraz fazla sevgi gösterdikleri hissolunuyordu. Birçokları da bahse tutuşmuşlardı. Çalan düdükle beraber; top hızla sağa sola gitmeye başladı. Oyuncuların hücumlarda gösterdikleri ustalık ve şiddet, seyirciler arasındaki heyecanı daha da artırdı, iki tarafın birbirine layık rakipler olduğu artık açıkça görülüyordu.[1]

Burada başlayan rekabetin çıkış nedeni zamanla unutuldu elbette. Futbol sahalarına giderek sertleşen bir biçimde yayılan rekabet ruhu, hem futbolun Türkiye'de kuşaklar boyunca en sevilen spor olmasına hizmet etti hem de belli bir gerilimi hep gündemde tutarak karşılıklı gelişmenin-ilerlemenin yolunu –en azından– açık tuttu.

Nitekim iktidara yakınlığın getirdiği belli ölçüdeki pervasız kurala uymama halini, 1913 yılının devamında sık sık görüyoruz. Büyük Fırka katılımlarının ardından "birinci sınıflar arasında genel bir müsabaka tertip olunamadığı halde" şampiyonluk iddia etmek, ardından 13. Bölüm'de anlattığım gibi şilt konusunda katı bir tutumla kazanana vermemek, hatta sezon başladıktan sonra yeni takımlarla başka bir "lig" kurarak şildi vermemenin "bahanesi"ni yaratmak gibi birbiri ardından gelen futbol dışı "siyasa", rekabeti daha da kızıştırdı.

Giderek sertleşen bu rekabetin köşe taşlarını oluşturan ya da birikimlerin patlama noktaları diyebileceğimiz karşılaşmalara tarihî süreci içerisinde bakabiliriz artık sanıyorum.

Görüldüğü gibi, tarihte ilk yarılmayı başlatan karşılaşmayı 1913 yılının 13 Mayıs'ına tarihleyebiliriz. Macaristan dönüşünde yaşanan ve 1912 yılının tümüne yayılan –arka planı siyasi olan– yarıl-

1. *Tasvir-i Efkâr*, 27 Ekim 1913.

manın sahaya ilk yansımasıydı bu maç. Çok zorlu geçen bir yılın sonunda, 1913 yılında ilk kez karşı karşıya geldiklerinde birçok şey değişmişti. Ali Sami Bey'in daha birkaç yıl önce iki takımın kardeşliğine ilişkin yazdığı birçok güzel söze rağmen neredeyse aynı semtin çocuklarında (Galatasaray kurucularının da çoğu Kadıköy yakasında oturuyorlardı) ve özellikle birbirlerini yakından tanıyan kulüp yöneticilerinde gerilim artık ortaya çıkmıştı.

Tarihte "Galatasaray-Fenerbahçe Bayramı" adı verilen, daha doğru bir söyleyişle o günlerde öyle adlandırılan bazı maçlar var. Bunlardan ilki, işte bu gerilimli 1912 yılının ardından 5 Mayıs 1913'te oynanan maçtır. Neredeyse bir yıl sonra ilk kez iki takımı karşı karşıya getiren bu maçın bir gazetedeki anlatımının başlangıcı şöyle:

> (...) Günün en güzel maçı, Galatasaray ile Fenerbahçe kulübleri arasında 1913 yılı kupası için yapılan müsabaka idi. Böyle genel bir yarış, yılda bir def'a tertib ediliyordu. Birkaç seneden beri İstanbul Şampiyonası'nı Galatasaray kazanıyordu. Fakat geçen sene, Macaristan seyahatinden sonra bazı bildik sebepler dışında, yaşanılan olaylardan dolayı, kulüb zayıf düşmüştü. Netice, şampiyonaya giremedi. Dahil olan beş kulüb arasında Fenerbahçe Kulübü diğerlerine üstünlük sağladı, birinci olarak ilân edildi. Yeni yetişen bu Türk kulübü, İngiliz vesair kulüblere karşı elde ettiği üstünlükten dolayı, tebrike lâyık idi. O zamandan beri, durumunu koruyordu. Galatasaray Kulübü bu sene işlerini yoluna koyarak, yeniden müsabakalara dahil oldu. Ve devamlı olarak galip gelmeye başladı. Bu iki kulüb bu sene ilk defa karşı karşıya geliyorlardı. Esasen aralarında mevcut olan kardeşçe rekabet, gayet şık bir kupanın ödül olarak gösterilmesinden dolayı, daha da önem kazanıyordu.[1]

Bu maçın tam 6-0 Galatasaray tarafından kazanılmasıyla 1912'nin bir tür rövanşı alınmış oluyordu.

Burada biraz duraklayıp hızlı bir tarih geçişi yapalım. Bilindiği gibi, iki takımın kuruluş tarihlerinin farklı olmasının yanı sıra, birbirleriyle ilk maçlarını oynamaları da görece geç olmuştur ve 1909 yılının Ocak ayına uzanır. Benim dönüm noktası ve rekabetin baş-

1. *Tasvir-i Efkâr*, 12 Mayıs 1913.

langıcı olduğunu iddia ettiğim 1913 Mayıs ayına kadar olan dönemde, yani dört yıllık süre boyunca oynadıkları sekiz maç vardı ve tümü Galatasaray'ın galibiyetiyle sonuçlanmıştı. 1909-1913 yılları arasındaki bu mutlak Galatasaray egemenliği dönemine meşhur ve şu âna kadar kırılamamış olan 7-0'lık resmî lig maçı da girer.

Büyük kırılma, Macaristan turnesi sonrasındaki ayrılmalarla Galatasaray'ın güçsüzleştiği, Fenerbahçe'nin güce ulaştığı 1912 sonunda başlar, 1913 boyunca devam eder. O yıl "bayram" kapsamında mayıs ayında oynanan iki maç, başlamış olan bu gerilimi sahada açığa çıkarır. İlk maçın 6-0 bitmesinin ardından oynanan ikinci maç, yukarıda yazdığımız gibi, ilk kez yarıda kalır. Hemen ardından başlayan şilt tartışması sonrasında devir artık Fenerbahçe devridir. 1915 yılı sonundaki maçın da basit bir nedenden dolayı yarıda kalmasıyla[1] rekabet bugüne kadar ulaşan "raya" oturmuştur.

Kısacası 1914-1923 yılları arası, yani Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından Ankara hareketinin başarıya ulaştığı 1923 yılına kadar Fenerbahçe hemen bütün karşılaşmalarda üstündür ve rekabette artık durumu lehine çevirmiştir. Galatasaray şampiyon olsa bile yenilmektedir. Hatta 1916-1917 Sezonu'nda Fenerbahçe'nin "esas" rakibi, kendisinden epey futbolcu alıp şampiyon olan Altınordu olmuştur diyebiliriz.

Bu uzun sürecin Galatasaray'da belirli düzeyde bir tansiyon yarattığı çok açık. Mekteb-i Sultani'nin Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki ayrıcalıklı konumunun ve avantajlarının faydalarını gören kulübün, ülkede yeni oluşan iktidar dengesinden uzak kalmasının çekingenlikle karışık hırçınlığından da söz edilebilir.

Osmanlı İmparatorluğu'na 60 sadrazam, üç şeyhülislam, 23 kaptanıderya yetiştiren bir okuldan bahsediyoruz. *Enderun Mektebi*'nin fonksiyonları esasen Tanzimat'tan sonra Mekteb-i Sultani'ye geçmişti[2] ve Galatasaraylılık genel seyirciden soyutlanmıştı. Osmanlı'ya onca vezir, sefir, şeyhülislam ve kaptanıderya, Cumhuri-

1. İstanbul Futbol Ligi'nin sona ermesinin ardından 1915-1916 Sezonu'nda ilk kez düzenlenen Cuma Ligi'nde iki takım 29 Ekim 1915 tarihinde karşı karşıya geldi. Maç 2-1'lik Fenerbahçe üstünlüğüyle devam ederken, oyunun sertleşmesi ve sık sık yaşanan tartışmalar nedeniyle hakem tarafından 65. dakikada tatil edildi.

2. İlber Ortaylı, "İstanbul'un Mekânsal Yapısının Tarihsel Evrimine Bakış", *Amme İdaresi*, Cilt 10, Sayı 2, Ankara, 1977.

yet'e hariciyeci ve yüksek bürokrat vermiş, yani devlet yönetmiş bir okuldan çıkıp olgunlaşma sürecini onun çevresinde tamamlayan bir kulübün, yöneticisiyle, yandaşıyla genel kitleye tepeden bakışı buydu.[1]

İşte bu yıllardır "normalleşmiş" ayrıcalıklı dünyada, "kapıları açık olduğu için", yani "sokakta" kurulduğu için yeni bir siyasi elite, üstelik kısa zamanda iktidara yerleşmiş bir yeni yönetici sınıfa hızla yaslanan ve kulübün anahtarlarını hiç gocunmaksızın teslim eden Fenerbahçe'nin kazandığı hızlı ve büyük başarının Galatasaray'da tahmin edemeyeceğimiz bir "sarsıntı" yaratmış olması epey muhtemeldir.[2]

Galatasaray kurucularından Ruşen Eşref bu duygu-durumu gayet açık bir şekilde şöyle anlatır:

> Fenerbahçe doğmuş da olsa Galatasaray gene ilk göz ağrısı idi; fakat diyebiliriz ki o doğuştan sonra pek en gözde olmadı. Çünkü Galatasaray bir mektepti; bir kültür ocağı. Onun kendine göre bir geleneği, daha yekpare tutumlu bir seviyesi, bir çerçevesi vardı. O, şehire kolay katılamazdı; şehir ona kolay sokulamazdı. Günün siyaseti, partinin tutması gibi şeyler ona pek işlemezdi. Yeni doğan kardeş ise bir semtti; doğrudan doğruya şehirden bir parça. O, şehirden her çevre ile daha kolay ve girgin temas edebilirdi. Şehir ona daha çabuk sokulabilir ve katılabilirdi. Meşrutiyette iktidara gelen hükümet, diyelim İttihat ve Terakki, mektepten, ocaktan çok semti tuttu... Onun için dilediği muhitten üye ve oyuncu derleme genişliği de bu kolaylığa eklenince o kardeşin itibarı da daha kısa zamanda yayıldı.[3]

İşte bu temelde 111 yıldır devam etmekte olan, geçmişinde birçok maçın yarıda kalmasına, büyük kavgalara, dudak uçuklatan cezalara sahne olan "ezelî rekabet", aslında tam da "çıkış nedenine" çok benzeyen bir başka dönüşümle katlanarak devam ediyor.

1. Kurthan Fişek, *Spor Yönetimi*, SBF Yayınları, Ankara, 1980.

2. Bu "travma"ya ilişkin olarak Melih Şabanoğlu, kitabında Galatasaray'ın ilk renklerinin aslında "sarı-siyah" iken neden kurucular tarafından yıllar sonra "sarı-lacivert" olarak anlatıldığını ilginç bir şekilde açıklar. Şabanoğlu'na göre rekabet ve en popüler kulüp iddiasında geride kalan Galatasaray'ın o renkleri de adeta sahiplenerek "ilk" ve "kurucu" olma duygusunu tahkim ediyordu. Melih Şabanoğlu, *Kuruluş: Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Spor Kulübü'ne Türkiye'de Futbolun Erken Çağı (1904-1907)*, s. 175-176.

3. *Galatasaray ve Futbol*, s. 120-121.

O "başka dönüşüm", Galatasaray'ın 1910'ların ikinci yarısından itibaren yaşamaya başladığı "popülerlikte" geri planda kalmasının ürettiği huzursuz halin, 1980'lerin sonlarından itibaren ilginç bir şekilde artık Fenerbahçe'ye geçmesi...

Önce Derwall-Denizli uyumu, altyapıdaki modernleşme ve "gurbetçi futbolcu" devrimiyle Galatasaray'ın uzun süredir devam eden sportif başarısızlık döneminin bitmesi, onu izleyen Avrupa açılımıyla başlayan "popülerleşme" sürecinin, 2000 yılında ilk Avrupa Kupası'nın Türkiye'ye getirilmesiyle adeta patlama noktasına ulaşması ve "taraftar anketleri"nde on yıllardır hep önde olduğu bilinen Fenerbahçe'nin artık ikinci sıraya düşmesi, rekabette bambaşka, postmodern bir "kırılma" yarattı.

Eski "iktidar yakınlığı" ayrıcalıklarının alışıldık metotlarının iflas etmesiyle, belki de Türkiye'nin uzun futbol tarihi içerisinde ilk defa "kriminal" boyuta taşınmasıyla gün yüzüne çıkan bir kırılma...

Şike ve teşvik priminin her dönemde yaygın olduğu, hatta "teşvik primi"nin "normal" karşılandığı ve başka bir rekabete yol açtığı günlerden soruşturma, mahkeme, dinleme kayıtları, gözaltılar, hapishane günlerine...

Burada 2011 yılında ilk kez resmen saptanan ve ortaya konan delilleri süreç içerisinde Avrupa futbol mahkemeleri ve futbol örgütleri tarafından kabul edilerek cezalandırılan şike olayının "kumpas", "komplo" yönüne değinmeyeceğim elbette. Bu, çok uzun bir siyasi tartışma alanını ve ülkenin hâlâ hesaplaşmasını tamamlamadığını düşündüğüm muğlak ve karanlık bir dönemini içeriyor.

Siyasilerin futboldaki resmi geçidi hiç de bir-iki kişiyle sınırlı değil. Mehmet Ağar'dan Muhsin Batur'a, Semra Özal'dan Tayyip Erdoğan'a, Fethullah Gülen'den Sedat Peker'e, Alaaddin Çakıcı'ya çok geniş bir yelpazeyi kapsıyor.

Dolayısıyla tarihî perspektiften baktığımızda, nasıl 1910'lardan itibaren İttihat ve Terakki, kulüpleri etkilemiş ve karşılıklı çıkar sağlamaya yönelik siyasi ağırlık oluşturmuşsa, 1930'lu, 40'lı, 50'li, 60'lı, 70'li, 80'li, 90'lı yılların tümünde de aynı tarz bir "çıkar ilişkisi" somut örnekleriyle karşımızda duruyor.

Her iktidar değişikliğinde üye defterlerini açıp yeni iktidarın içerisinde bir "üye" bulmak kulüplerin ilk refleksi olmuştu. Çünkü Türkiye'de varlığını sürdüren siyasi geleneğin 1900'lerden bu yana

çok değiştiğini söylemek mümkün değil. "Bal tutan parmağını yalayabiliyor" hâlâ maalesef. Bu nedenle, epey somut kanıtları olan bir şike dosyasının, bunca patırtı gürültü arasında bile Türkiye sınırları içerisinde karşılığının olmaması hiç şaşırtıcı değil.

Ama Fenerbahçe'nin yöneticilerinin, cezası ancak uluslararası mahkemelerce kesilen o arka arkaya birçok maçı etkilemeye ve istedikleri gibi sonuçlandırmaya yönelik girişimlerinin arkasında sadece kişisel başarı egolarının yattığını söylemek doğru olmaz. Kanımca bunda ezelî rekabette geride kalmanın yarattığı panik durumunun da epey rolü var.

Nitekim sadece popülerlik olarak değil, sportif başarılardaki sayısal kriterlerde de geride kalınınca perde arkası güncel çabaların yanı sıra, tarihsel absürd bir arkeoloji çalışması da ortaya çıkıyor.

2000'lerden itibaren formalarda sergilenmeye başlanılan "beş şampiyonluğa bir yıldız" uygulaması, 1980'lerin sonundan itibaren geriye düşüşünün en azından görsel simgeselliğini ortadan kaldırmak isteyen Fenerbahçe'nin zorlama tarih arkeolojisine başvurmasına yol açtı. Bu "absürt" arayışın arka planına bakmamız şart.

2014 yılında, dönemin yönetiminin desteğiyle, Bedri Baykam gibi medyatik bir üyenin öncülüğünde başlatılan çalışma bir grup kulüp üyesi tarihçinin iddialarına dayanıyor. Buna göre, 1959 öncesinde oynanan bir dizi futbol organizasyonundan "ulusal" nitelik taşıdığını düşündükleri ikisinde, Milli Küme ve Türkiye Futbol Birinciliği'nde elde edilen tüm birinciliklerin de sayılması isteniyor.

Bu durumdan en kârlı çıkan takım Fenerbahçe oluyor ve var olan 19 şampiyonluklarına dokuz tane daha ekleyebiliyorlar.

İlginç bir şekilde, bu iddianın arka zeminini hazırlayan sınırlı sayıdaki tarihçi grubu, tezin içinde barındırdığı büyük açmazların bilincinde olduklarından ilginç bir yönteme başvuruyorlar ve başka ülkelerden –ânında çürütülebilen– örneklerle kamuoyunu ikna etmeye soyunuyorlar. Büyük umutlarla başkan seçilen Ali Koç döneminde de sportif başarısızlıklar birbirini takip edince, başta kulüp üyeleri olmak üzere tüm camiada tedirginlik baş gösterdi, büyük vaatlerle beslenen desteğin yerini tereddüt dolu bir bekleyiş aldı. İşte böylesi bir ortamda adeta bir "havuç" gibi öne sürülen ve epey pahalı bir medya/PR kampanyasıyla gündemde tutulmaya çalışılan bu iddiaya biraz daha yakından bakalım.

Bu iki organizasyonun tarihî detaylarına inildiğinde hem "ulusal" olmadıkları ortaya çıkıyor hem de temsilî olamadıkları. Daha da vahimi, bu iki organizasyonun aynı yıl içerisinde tam dokuz kez oynandığı, dolayısıyla her yıla iki şampiyon çıkması gibi bir absürdlük içerdiği anlaşılıyor.

Milli Küme ve Türkiye Futbol Birinciliği/Şampiyonası, öncelikle tam dokuz kez aynı sezon, birkaç ay aralıkla oynanmış. Dolayısıyla birden fazla şampiyon çıkmış. Hatta inceleyince görüyoruz ki, bazen aynı takımın iki organizasyonda birden birinci olma ihtimali bile ortaya çıkmış. Mesela 1940'da Milli Küme'yi kazanan Fenerbahçe, aynı yıl öbür organizasyonda final oynamış. Dolayısıyla dahil edilmesini istedikleri 1924-1951 yılları arasında, yani 28 yılda toplam 28 değil, 56 şampiyonluğun "sayılması" gerektiği iddia ediliyor. Düzenlenemeyen sezonları da çıkarsak yine 44 yeni şampiyon ilan etmek gerekiyor!

Her yılın tek şampiyonu olması ilkesi gibi, aynı kurallara göre oynanan tek bir organizasyonun uzun soluklu, deplasmanlı ve elbette "ulusal" düzeyde katılımlı mücadelenin ürünü olması gibi kriterleri gerektiren "şampiyonluk" bu tezde yok.

Fenerbahçe'nin tezi geçerli olsa, örneğin 1944 yılının "şampiyonu" hem Milli Küme birincisi Beşiktaş, hem de Türkiye Futbol Birinciliği birincisi Fenerbahçe olacak. Bu tam dokuz sezon boyunca tekrarlandığı için ortaya garip bir manzara çıkıyor.

Aynı sezonda iki farklı organizasyon, iki şampiyon... Bu, bugün oynanmakta olan Türkiye Süper Ligi ile Türkiye Kupası organizayonlarına ilginç bir biçimde denk geliyor. Üstelik "eleme" usülü oynanan bugünkü Türkiye Kupası organizasyonun aynısı, yani "eleme" usulü Fenerbahçe'nin talep ettiği üç birinciliğin adını taşıyan Türkiye Futbol Birinciliği'nin aynısı... O zaman 1962-1963 Sezonu'ndan bu yana oynanan bütün Türkiye Kupası şampiyonluklarının da şampiyonluk/yıldız sistemi hesabına dahil edilmesi gibi çok absürd bir durum ortaya çıkıyor.

Sadece ismen değil, organizasyon formatı olarak da büyük bir sorunu içerisinde barındırıyor bu tez.

1924-1951 arasındaki Türkiye Futbol Birinciliği'nin formatı aynı bizim şu anki Türkiye Kupası gibi. Yenilen eleniyor. Lig formatında değil yani. Türkiye Futbol Birinciliği, İstanbul'dan tek takımın katıldığı, formatından dolayı sıralamanın yapılmadığı bir organizasyon.

Fenerbahçe'nin bu organizasyondan talep ettiği üç şampiyonluğun (1933, 1935, 1944) açılımına baktığımızda durumun vahameti iyice ortaya çıkıyor: Çok kısa zaman diliminde oynanan çok az sayıdaki maçla ulaşılan birincilikler... Örneğin, şampiyonluk istenen 1933 yılındaki organizasyonda, Fenerbahçe 1 haftada biri hükmen dört maç, toplam 20 günde beş maç yapmış.[1] 1935 yılındaki organizasyonda ise 14 günde dört maç oynamışlar.[2] 1944 yılındaki organizasyon ise çok daha hızlı, dört günde üç maçla birinciliğe ulaşmışlar.[3]

Böylesi bir organizasyondan "şampiyonluk" istenmesi bir tarafa, ülke içerisindeki farklı amatör takımları sınırlı da olsa bir kupa organizasyonu içerisinde toplamaya yönelik olduğu bilinen bir çabanın bugün sanki yeni keşfedilerek "Türkiye'nin tek ulusal organizasyonu" olduğu iddiası anlaşılır değil. Türkiye Futbol Birinciliği'nin amatör takımlara yönelik içeriği o kadar açık ve belirgin ki, tarihî kayıtlara ve ayrıntılara girdiğimizde buna ilişkin epey malzeme ortaya çıkıyor. Görülüyor ki, zaten İstanbul'dan tek bir takımın katıldığı, Ankara'nın ricasıyla katıldığı için angarya olarak gördüğü bu kısa süreli turnuva, çoğu zaman İstanbul takımlarının esas ligi olan İstanbul Futbol Ligi'ne tesadüf ettiğinden temsilî olmaktan öteye gitmemiş.

Örneğin 22 Eylül 1940'taki Türkiye Futbol Birinciliği final maçı olan Fenerbahçe-Eskişehir Demirspor karşılaşması, aynı gün Fenerbahçe'nin İstanbul'daki lig maçına denk gelmiş. Fenerbahçe, İstanbul'da Beşiktaş'la oynayacağı maça A takımını çıkarırken, Ankara'daki Türkiye Futbol Birinciliği final maçına, yani tam üç şampiyonluk talep ettikleri organizasyona ise B takımını, yani yedeklerini göndermiş.

Organizayona verilen bu "önem" derecesi, dönemin gazetelerinde de belirgin bir şekilde dikkati çekiyor. İstanbul Ligi öne çıka-

1. Fenerbahçe'nin oynadığı maç sayısı ve rakipleri şöyle: 20 Ekim 1933 Fenerbahçe 12-0 Adapazarı İY; 21 Ekim 1933 Fenerbahçe H-0 Bursa Sanatkaran (maça çıkmamış); 25 Ekim 1933 Fenerbahçe 4-1 Gençlerbirliği; 27 Ekim 1933 Fenerbahçe 3-0 Trabzon İdman Ocağı; 10 Kasım 1933 Fenerbahçe 8-0 İzmirspor.

2. 25 Ağustos 1935 Fenerbahçe 8-0 Çanakkale Türkgücü; 29 Ağustos 1935 Fenerbahçe 5-1 Balıkesir Spor Yurdu; 4 Eylül 1935 Fenerbahçe 9-0 Adana Torosspor; 8 Eylül 1935 Fenerbahçe 3-1 Altınordu.

3. 27 Mayıs 1944 Fenerbahçe 2-1 Harp Okulu; 28 Mayıs 1944 Fenerbahçe 5-1 Göztepe; 30 Mayıs 1944 Fenerbahçe 4-2 Mersin İdman Yurdu.

rılıyor, Türkiye Futbol Birinciliği'nin final maçı tek satırlık bir haber olarak geçiyor. Üstelik, örneğin Fenerbahçe'nin biri şampiyonluk maçı olmak üzere aynı gün iki maç birden yapmasına da hiç "takılmamaları" Ankara'daki organizasyonun ülke futbolunu temsil yeteneği olmayan angarya olarak kabul edildiğini gösteriyor.

Benzeri "angarya organizasyon" örnekleri epeyce var. Aynı organizasyondan kara mizah örneği bir başka "final maçı" 12 Haziran 1950 yılında, İzmir'de oynanmış. Türkiye Futbol Birinciliği'nin şampiyonunun belirleneceği o gün, Gençlerbirliği'yle oynayacak olan Beşiktaş takımı, aynı saatlerde turne için gittiği Amerika Birleşik Devletleri'nde maça çıkmış!

Nitekim bu tip garabetlerin kaynağı olan gerçek resmi, dönemin spor yazarlarından Halit Kıvanç bir yazısında şöyle aktarmış:

> ... Mahalli ligler bittikten ve esasen futbolda ileri üç şehir için bir çeşni olmaktan başka işe yaramayan Milli Eğitim Oyunları da sona erdikten sonra yangından mal kaçırırcasına bir sürat ve şaşkınlık içinde Türkiye Birinciliği yapılıveriyor. Neticede ortada kalan takımın Türkiye'nin hakiki birincisi olup olmadığını sporla uzak veya yakından ilgili her şahıs layikiyle takdir eder. Şu halde gaye kendimizi avutmak olmadığına göre bu şampiyonayı daha makul ve daha mantıki esaslara istinad ettirmek icabeder.[1]

Alıntıda "Milli Eğitim Oyunları" olarak geçen, Fenerbahçe'nin istediği dokuz yeni şampiyonluğun altısını içeren Milli Küme organizasyonu. Bu organizasyon da yıllar içerisinde birçok kez isim değiştirmiş: "Milli Küme", "Maarif Kupası", "Milli Eğitim Mükafatı"...

Fenerbahçe'nin "tezi", içerisinde bir başka ilginç çelişki, hatta kendisini inkâr barındırıyor. Kulübün yayımladığı listeye göre, 1937 yılında sadece Milli Küme birincisinin "şampiyon" sayılması talep ediliyor. 1937 Türkiye Futbol Birinciliği turnuvası yapılmamış olarak farz ediliyor. Tarih arşivlerine girildiğinde ortaya çıkıyor ki, bu sene o organizasyon da yapılmış ve Bafraspor isimli amatör bir kulüp "şampiyon" olmuş![2]

1. *Milliyet*, 20 Ağustos 1950.

2. *Akşam*, 17 Kasım 1937. 1937 Türkiye Futbol Birinciliği turnuvası, Afyon, Adana, Eskişehir ve Samsun bölgelerinden gelen takımlar arasında 13-16 Kasım tarihleri arasında yapıldı. 13

Fenerbahçe'nin 1937 ve hatta 1938 yıllarını kendi listesine neden dahil etmediğini merak ettiğimizde ilginç bir yanıt alıyoruz: "O senelerde İstanbul'dan o turnuvaya takım katılmadı, çünkü Milli Küme organizasyonu başladı!" Yani "şampiyonluk" istenen diğer organizasyon!

Fenerbahçe'nin bugün şampiyonluk "istediği" organizasyona katılmamasının temel nedeni, aynı ay, hem de bir hafta önce yani 7 Kasım 1937'de İstanbul Futbol Ligi'nin başlamış olması. Türkiye Futbol Şampiyonası kasıma denk gelince, yani çakışınca Fenerbahçe bu amatör takımlar turnuvasına doğal olarak katılmıyor.

Türkiye Futbol Birinciliği tamamen amatör seviyede konumlanan bir turnuva olduğu için birincisinin (yani "Türkiye şampiyonu"nun!) diğer bir turnuva olan Milli Küme'nin sonuncu olan takımının yerini alması bile planlanmış.

> Lig maçları 20 gün sonra bütün mıntıkalarda birden başlayacak. Bu müsabakalardan sonra bir taraftan Milli Küme maçları oynanırken diğer taraftan da bütün mıntıka birincileri arasında bir şampiyona yapılacaktır.
> Futbol maçlarının başlayacağına dair olan haberler hafta içerisinde müspet bir şekle girdi. Yalnız İstanbul değil, Ankara'yı, İzmir'i, bütün mıntıkalarımızı hep birden alakadar eden bu mesele etrafında hafta içinde yaptığımız temas ve araştırmalar neticesinde topladığımız malumatı şöylece okuyucularımıza veriyoruz:
> Futbol Federasyonu Başkanlığı futbol lig maçlarına bütün mıntıkalarda birden başlanmasını tespit etmiştir. Başlama günü Teşrinievvel'in 17 veya 24 tarihlerinde düşen Pazar günüdür. Bu iki tarihten biri üzerine verilecek kat-i karar, ancak mıntıkalardan federasyona gelecek cevaplar üzerine olacaktır. Mıntıkalar bilhassa Milli Küme'ye dahil bundan İstanbul Ankara'da maçlara aşağı yukarı hazır vaziyette oldukları için müsabakaların bu üç Milli Küme mıntıkasında hemen önümüzdeki ayın 17. günü başlaması çok muhtemeldir.

Kasım 1937 Cumartesi, Afyon Grubu'ndan gelen Akyeşil (İzmit), Adana Grubu'ndan gelen Adana İdman Yurdu'yla oynamış ve maçı 9-1 kazanmış. 15 Kasım Pazartesi de sahaya Samsun Grubu'ndan gelen Bafra İdman Yurdu ile Eskişehir Grubu'ndan gelen Balıkesir İdman Ocağı çıkmış. Aslında sahaya o gün Eskişehir Grubu adına Nazilli Menderes İdman Yurdu çıkacakmış. Ama anlaşılan bir tartışma olmuş, Nazilli maça çıkmamış, Balıkesir hükmen galip gelmiş (Bafra bu maçta Balıkesir'i 3-1 yenmiş). 16 Kasım Salı günü sabah erkenden önce üçüncülük maçı oynanmış (Adana İdman Yurdu 0-4 Balıkesir İdman Birliği), öğlen 12.30'da da Bafra, Akyeşil'i 3-1 yenerek birinci olmuş.

> Bu maçlar neticesinde İstanbul'dan dört, Ankara ve İzmir'den iki, cem'an sekiz takım Milli Küme maçlarına başlarken, İstanbul, Ankara, İzmir'de Milli Küme haricinde kalan takımların birincileri ile diğer mıntıka şampiyonları arasında eski Türkiye futbol birincilikleri şeklinde bir Mıntıka Şampiyonası yapılacaktır. Böylece lig maçlarından sonra hem Milli Küme, hem de Türkiye Mıntıkalar Şampiyonası yapılmış olacaktır.
> Sene sonunda Mıntıkalar Şampiyonu ile Milli Küme'nin sonuncu takımları arasında terfi müsabakaları yapılması ihtimali de mevcuttur.[1]

Bu şu demek aslında: Bir organizasyonun birincisinin diğer organizasyona "küme yükseldiği" iki farklı "yerel lig"in ikisinden de dokuz şampiyonluk istemek.

Belgenin de gösterdiği gibi, dönemin "jargonu"nda bu organizasyon, yani Türkiye Futbol Birinciliği "Türkiye Mıntıkalar Şampiyonası" olarak geçiyor. İsminde geçen "Türkiye" kelimesi, içinden şampiyonluk çıkarılabilecek ve "yıldız hesabı"na dahil edilebilecek "ulusal ölçekte deplasmanlı bir lig" olmasına yetmiyor görüldüğü gibi. Eninde sonunda, bir "mıntıkalar şampiyonası"... Yani "bölgesel turnuva". Zaten yukarıdaki dipnotlarda geçen takımların isimleri de bu konuda yeterince fikir veriyor. Sanırım, bundan dolayı Fenerbahçe 1937'deki turnuvaya doğru bir kararla katılmıyor. İstanbul Ligi mi, Türkiye Futbol Şampiyonası mı? Tabii ki lig... Seyirci orada, heyecan orada, para orada... İleri sürülen tezi kendi kendine çürüttüğü için olsa gerek, bu iddianın sahipleri, o sene diğer organizasyonu (Milli Küme/Milli Eğitim Kupası/Milli Eğitim Mükafatı/Maarif Kupası) esas almış ve 1937 Türkiye Futbol Birinciliği'ni de oynanmadı kabul etmiş! Tabii bu arada, Bafraspor'un şampiyonluğu tarihten adeta silinmiş.

Milli Küme organizasyonuna geçtiğimizde de ulusal olması için gerekli asgari şartın olmadığını tespit ediyoruz. Çünkü sadece üç şehirden takım ve üstelik onların sadece ilk dördünün "davet" usulü katılımı var. Oysa Adana, Trabzon, Konya, Bursa, Eskişehir, Antalya, Adapazarı, Balıkesir, hepsinin o sene çıkan şampiyonları var ve katılamıyorlar Milli Küme'ye. Bu temsil sorunu yüzünden

1. *Kırmızı-Beyaz* dergisi, 27 Eylül 1937

Milli Küme'ye giden takım sayıları "lig" olmasına yetmeyecek kadar az sayıda kalıyor. 1946'da sadece altı takım, 1940'ta sekiz takım katılmış örneğin. Organizasyonun esas ligin ardından yapılması nedeniyle çıkan zorluklardan dolayı, Fenerbahçe bile 1938 yılında kendi isteğiyle organizasyondan beşinci haftada çekilmiş.

Nasıl kuralsız bir organizasyon olduğuna dair bir başka örnek 1939'dan. Galatasaray ve Ankara Demirspor maçları aynı puanla bitirince ikisi arasında oynanacak iki maçın daha ilki yarıda kalıyor. Çünkü Ankara, "Maç yapmayın, averajı iyi olan takımı (Galatasaray) şampiyon yaptım!" diye bir tebliğ gönderiyor!

Milli Küme de kısa bir organizasyon. Mart, nisan veya mayıs aylarında yapılıyor tüm maçlar. İki günde bir maç yaparak[1] hızla (en fazla bir buçuk ayda) bitiriliyor Milli Küme. Çünkü futbolcular yorgun. Esas liglerinden çıkmşlar. Milli Küme de tamamen İstanbul Futbol Ligi'ne göre ayarlanıyor. Bazen İstanbul Ligi'nde maçlar bitmemiş oluyor ve kulüpler başvurup bu angarya organizasyonu istemiyorlar. Ankara kimi zaman "Tamam, yorgunsanız yapmayalım," bile diyor (1942).

Esas soru aklınıza gelmiş olabilir: "Madem ulusal ligdi bu, niye devam etmedi?" Güzel soru. Büyük bir angarya olan Milli Küme, İstanbul kulüplerinin rica minnet devlet büyüklerini ikna etmesiyle kaldırılıyor! Yani örneğimizden gidersek, Fenerbahçe de istemiyor! Sadece bu iki organizasyon mu var sorusuna gelemedik bile. Araştırdığınızda görüyorsunuz ki, ülkenin değişik illerinde ve bölgelerinde çok fazla organizasyon, çok fazla şampiyon var. Tüm Türkiye'yi kapsayan deplasmanlı bir format ancak 1950'li yılların sonunda oluşturulabilmiş.

Fenerbahçe'nin, tezinin gerçekteki çok dar kapsamını bir kelime oyunuyla aşmaya çalışması da dikkatlerden kaçmıyor. Kulübün resmî sitesindeki ilgili bölümde, istenen şampiyonluklar "1932-1933 Türkiye Futbol Birinciliği Şampiyonluğu", "1934-35 Türkiye Futbol Birinciliği Şampiyonluğu" vd. şeklinde sunulmuş. Sanki bir "sezon" var gibi sunularak, o "sezon"un 1932'de başlayıp 1933'te de-

1. 1940 yılındaki maçlarda, 25 Mayıs'ta Fenerbahçe Altay'ı 9-2 yenmiş. Bir gün sonra, yani 26 Mayıs'ta, bu sefer Altınordu'yu 7-0 yenmiş. Yani iki günde yapılan iki maçta tam 16 gol atmış.

vam ettiği ve sonlandığı, yani bugünkü ligler gibi "uzun soluklu bir maraton" olduğu algısı yaratılmak istenmiş. Oysa gerçek böyle değil. Örneğin, 1932 yılındaki o turnuva 14-21 Ekim tarihleri arasında İzmir'de yapılmış ve İstanbulspor birinci olmuş. Fenerbahçe'nin sitesine koyduğu turnuva, 1933 yılının 25-28 Ekim tarihleri arasında Ankara'daki İstiklal sahasında yapılmış. 25 Ekim 1933'te iki maç. Ertesi gün bir maç daha. Ertesi gün bir maç. 28'inde final maçı oynanıyor. Hakem Fenerbahçe lehine penaltı verince seyirci sahaya girmiş ve maç yarıda kalmış! 10 Kasım'da bu sefer İzmir'e alınmış ve İzmirspor'u tam 8-0 yenerek birinci olmuşlar!

"1934-1935" yazılan da yanlış elbette. 1934 turnuvasının galibi Beşiktaş oysaki... "2. Türkiye Şampiyonluğu" adını verdikleri turnuva 4-8 Eylül 1935 tarihleri arasında oynanmış! Sadece tek yıl, sadece dört güne iki maç. (4 Eylül'de amatör Adana Toros takımını 9-0, 8 Eylül'de de Altınordu'yu 3-1 yenerek birinci olmuşlar.) Bu "sezon" tarihlemesinin Türkiye Futbol Birinciliği'ne gitme "şartı" olan İstanbul Birinciliği şartından dolayı yapıldığını iddia etmek, Süper Lig'de şampiyon olmak için Süper Lig'de olma şartı gibi, zaten tartışması bile söz konusu olamayacak doğal bir durumu tez haline getirmekle eşanlamlı.

Dahası, bu tezi savunanların ileri sürdüğü "Sadece grup finalleri yazılırsa oynanan maç sayısı elbette az çıkar" itirazının arka planına baktığımızda da benzer bir durumla karşılaşıyoruz. Fenerbahçe grup/bölge finallerinde de dört günde iki maç yapmış. ("Balıkesir Grubu": 25 Ağustos'ta amatör Çanakkale Türkgücü'nü 8-0, 29'unda da Balıkesir Spor Yurdu'nu 5-1 yenip "oraya" gelmişler.)

Söylemeye gerek bile yok, iki ardışık yıllı sezon, gerçekten başlangıç ve bitiş tarihleri o iki farklı yıla denkse kullanılır. Bu da uzun soluklu, aylarca süren lig statüsünden dolayı böyle. Sekiz gün içerisinde amatör takımlara sekizer, dokuzar gol atılarak yapılan bir turnuvadan yola çıkarak şampiyonluk istemenin bir karşılığı yok elbette.

Fenerbahçe'nin tezinde, bu yazdıklarımın dışında da birçok "kör" nokta var. Dönemin koşullarından, kuralların oturmamasından kaynaklanan, bugün için kabul edilemeyecek birçok olayla karşılaşıyoruz. Türkiye Futbol Birinciliği'ni TFF düzenlemiyor mesela. Bugünkü Kulüpler Birliği tarzı Türk İdman Cemiyetleri Birliği düzenlemiş. Kural yok, devamlılık yok. İsteyen katılıyor, istemeyen

katılmıyor. Düşme yok, çıkma yok. İsteyen hakem kararına kızıp ligden çekilebiliyor, ceza filan yok. Seneye tekrar katılabiliyor. Zaten her sene yapılacak mı, yapılmayacak mı, son anda belli oluyor. Bu yüzden de 28 yılın 10'unda yapılamamış.

Başka uygulamalar da var. "Hükümet zoruyla" bazı sezonlarda kulüpler birleştirilmiş. İzmir'den tek takım katılacağı için mesela üç kulübü valilik zoruyla birleştirip "Üçok" diye bir takım yaratmışlar ve Milli Küme'ye göndermişler. Dönemin tek parti iktidarı CHP'nin "kontrollü" spor politikasının ürünü olan uygulamalar...

Fenerbahçe Kulübü, tezlerinin içindeki kendilerini zora sokan "aynı yılda iki şampiyon" açmazını Arjantin'deki *Apertura/Clausura* (Açılış Ligi/Kapanış Ligi) uygulamasını örnek vererek aşmaya çabalıyor. Ama bu "örnek" başlı başına kendini inkâr ediyor. Evet, Arjantin'de böyle bir uygulama var ama aynı takımlar arasında oynanıyor! İddia çerçevesinde ele alırsak, temmuzdaki Milli Küme eğer "Açılış Ligi" ise örneğin Bafraspor, Adana, Balıkesir, Akyeşil'in de orada olması gerekirdi. Kasımdaki Türkiye Futbol Birinciliği "Kapanış Ligi" ise Fenerbahçe, Güneş vd.'nin de orada oynamaları gerekirdi...

Tez sahiplerinin verdiği "Almanya örneği"nin bizzat kendisi iddianın tersini gösteriyor. Almanya'da futbol –aynen bizim gibi– 1900'lerin başında başlıyor. Süper Lig'in 1959'da başlaması gibi, onların Bundesliga'sı da 1963'te başlıyor. Onlar da bir dolu bölgesel lig, farklı formatlardan kaynaklanan temsil sorunu vb. nedeniyle şampiyonlukları 1963'ten başlatmışlar. Yıldız ve lig gelir sisteminde 56 yıllık Bundesliga sonuçları geçerli kabul edilmiş.

Almanya, 1903'ten bu yana yapılan organizasyonlarda birinci olan her takımın adını, verilen şampiyonluk kupasının üzerinde yazma geleneği başlatmış. Doğrusu bizde de böylesi simgesel bir geleneğin başlatılmasını sanırım herkes ister. Mesela Türkiye'deki 20'den fazla bölgesel lig şampiyonlarının da, Cuma Ligi'nin de, Pazar Ligi'nin de şampiyonları neden yazılı olmasın kupada? Imogene'in de... Cadi-Keuy'ün de... Bafra İdman Yurdu'nun da... Adana Demirspor'un da...

Toparlayalım. Bunlar tarihsel gerçekler. Eğilip bükülemez, değiştirilemez. Dolayısıyla tarihsel açıdan baktığımızda, bu tezin savunulabilir hiçbir tarafı yok. O zaman işin "duygusal" bir yönü ola-

bilir mi acaba diye bir soru gelmiyor değil aklımıza. Daha çok şampiyonluk, naklen yayın pastasından daha çok pay demek çünkü...

Kazanılan tüm kupalar değerlidir. Her kulübün kazandığı kupalar, tarihinin bir parçasıdır. Farklı organizasyonlardan alınmış şampiyonluklar, birincilikler –bu mantıkla– şampiyonluk hesabına mı girmeli? Hayır, onlar müzelerde kalmalı, tarihin bir parçası olarak sergilenmeli.

Kim bilir, ezelî rekabete tarihi böylesine bir zorlamayla karıştırmak da "rekabet"in bir parçasıdır belki de...



İLK MAÇ: 2 OCAK 1909 – Papazınbağı Çayırı'nda yapılan bu ilk derbi maçından olduğu tahmin edilen fotoğraf. 2-0 Galatasaray'ın galibiyetiyle biten bu maçın golleri Emin Bülend'den gelmişti.



GALATASARAY'IN 40 NUMARALI ÜYESİ FENERBAHÇE BAŞKANI – Dr. Hamid Hüsnü Kayacan'ın Galatasaray'dan 1912 yılında Fenerbahçe'ye geçişi, Fenerbahçe'nin büyümesine ve giderek güçlenmesine yol açan tarihî ve rekabet açısından çok önemli bir dönüm noktası olmuştu.



DEĞİŞMEYEN – 23 Şubat 1934'te oynanan karşılaşma, yarıda kalmasının yanı sıra, sonrasında verilen büyük cezalarla, Beşiktaş'ın aradan sıyrılıp şampiyon olmasına yol açmıştı.







DÖRT GÜNLÜK SEZON – 2014 yılında, Bedri Baykam liderliğindeki bir grup Fenerbahçelinin inisiyatifiyle başlayan, kulübün de 2018 yılından itibaren resmî olarak sahiplenerek kampanyasını başlattığı, Türkiye Ligi organizasyonu öncesinde **oynanan organizasyonlardan ikisinin yıldız/ şampiyonluk hesabına eklenmesi iddiası, birkaç günü kapsayan elemeli kupa organizasyonu olan Türkiye Futbol Birinciliği ile sadece üç ilin katıldığı Milli Küme Birinciliği organizasyonunu içeriyor.**



Lig maçları dün başladı

Beşiktaş, Fenerbahçeyi 2-1 mağlûp etti

Galatasaray, İstanbulspora; Vefa, Süleymaniyeyi yendi. Fenerbahçe Ankarada da yenildi

Demir spor Türkiye şampiyonu



Demirspor Türkiye şampiyonu

Fenerbahçe Ankarada 3-1 mağlûp oldu

Ankara 22 (Akşam) — Türkiye futbol şampiyonluğu için Fenerbahçe ile Eskişehir Demirspor takımları bugün karşılaştılar. Fenerbahçe sâha kaptanı ile sahaya çıktı. Birinci devre müsâvi bir oyundan sonra, 1-0 Fenerbahçe aleyhine bitti. Demirsporlular ikinci devrede de iki gol çıkardılar. Fenerli oyuncuların son dakikalarda attıkları bir golle oyun 2-1 Fener aleyhine neticelendi.

Maçtan sonra, stadın şeref tribünü önünde, Demirspor ve Fenerbahçe sporcularına kısa bir hitâbede bulunan Harbiye Vekili B. Şükrü Saraçoğlu, galib takımı tebrik ederek, tribünleri doldurup binlerce halkın uzun alkışları arasında şampiyonluk şûralı takımı kaptanına verdi.

ÖNEM SIRASI – 1959 öncesindeki futbol organizasyonlarında en çok ilgi çeken, takip edilen ve kulüplerin bütün gücünü yoğunlaştırdığı organizasyon İstanbul Ligi'ydi. Bu nedenle, **diğer** organizasyonlar bu ligden kalan zamanlarda oynanır, kulüpler de çakışma anlarında A takımlarını İstanbul Ligi'ne, yedek takımlarını diğer organizasyonlara gönderirdi.

İki organizasyon, aynı başlıkta iki haber. Biri İstanbul Futbol Ligi, büyük puntoyla ve en önde. Diğeri Ankara'da yapılan mıntıka turnuvası. İkisinde de Fenerbahçe maçı var. Ama "esas" Fenerbahçe İstanbul'da, yedekler Türkiye Şampiyonası finalinde...



15.05.1950, Milliyet, Sayfa 5

Beşiktaş dün Amerikaya gitti

Beşiktaş takımı dün Pan Amerikan uçağiyle Nevyorka hareket etmiştir. Takımda 17 oyuncu ve 5 idareci vardır.



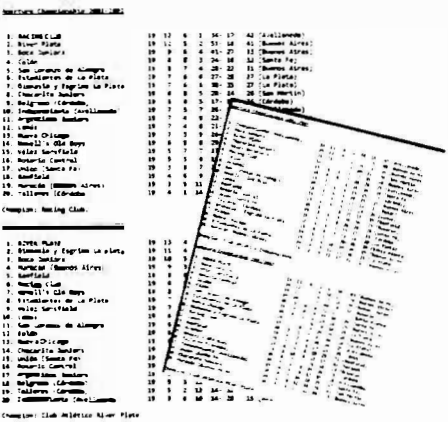
Göztepe Türkiye futbol şampiyonluğunu kazandı

İzmir 11 (Telefonla) — Bugün 1950 yılı Türkiye futbol birincilikleriniin son karşılaşması yapılmış ve Göztepe Türkiye futbol şampiyonu olmuştur. Yapılan karşılaşmanın sonunda İzmir bölgesi futbol birinciliği ve Türkiye birinciliği şildi, törenle Vali Osman Sabri Adal tarafından Göztepe takımına verilmiştir. Vali gencleri tebrik etmiştir.

Bugün yapılan son karşılaşmalarda Göztepe, Kâğıdspor 3-0, Gencler Birliği Beşiktaşı 2-1 yendiler.

ANGARYA – Türkiye Futbol Birinciliği, tek maçlık elemeli ve kısa süren bir organizasyon olmasının yanı sıra, bazen katılan İstanbul takımının bir başka organizasyonuna denk gelebiliyordu. 1950 Türkiye Futbol Birinciliği'ne katılan Beşiktaş'ın final maçları, Beşiktaş takımının Amerika turnesine denk geldiği için İzmir'deki finallere yedek takımın da yedeği gönderilmiş.

		MİLLÎ EĞİTİM KUPASI	TÜRKİYE FUTBOL BİRİNCİLİĞİ
1	1937	Fenerbahçe	Bafraspor
2	1938	Güneş	Eskişehir Demirspor
3	1940	Fenerbahçe	Eskişehir Demirspor
4	1941	Beşiktaş	Gençlerbirliği
5	1944	Beşiktaş	Fenerbahçe
6	1945	Fenerbahçe	Harp Okulu
7	1946	Fenerbahçe	Gençlerbirliği
8	1947	Beşiktaş	Ankara Demirspor
9	1950	Fenerbahçe	Göztepe



"AÇILIŞ/KAPANIŞ" – Fenerbahçe Spor Kulübü'nün "28 Şampiyonluk" kampanyasında, aynı organizasyonların aynı yıla denk geldiği dokuz sezonda mecburen oluşan 18 şampiyon takım gerçeği üzerine mecburen geliştirdiği ve dünyadan örnek olarak gösterdiği Arjantin Açılış-Kapanış Ligi, aynı takımların katıldığı organizasyonlar. Bu örnekten yola çıkıldığında, örneğin yukarıdaki listede yer alan iki organizasyonun birinci takımlarının o yılki diğer organizasyonda da yer alması gerekiyor ki, tarihî kayıtlarda o sezonlarda (ve elbette diğer sezonlarda da) böyle bir atılımın olmadığı biliniyor...



SPOR

Bafraspor

Ankaradaki maçı kazanarak Türkiye futbol şampiyonu oldu

Ankara 16 (Telefonla) — Türkiye futbol grup birincilikleri müsabakaları bugün neticelendi. Afyon grupu şampiyonluğunu kazanarak Ankaraya gelen İzmitin Akyeşil takımı geçen cumartesi günü ilk maçını yaparak Adanaları 9 - 1 gibi büyük bir farkla yenmişti.

İlk maçını dün Balıkesirlilerle yapan Karadeniz şampiyonu Bafraspor da 3-1 galib gelmişti.

Galibler bugün öğle üzeri şehir stadyomunda karşılaştılar, Bafra takımı 3 - 1 Akyeşili yenerek Türkiye şampiyonu oldu.

SPOR

Karadeniz şampiyonu Bafraspor, Türkiye grup şampiyonu oldu

Dünkü maçta Bafraspor Akyeşili 3-1, Balıkesir de Adana İdman yurdunu 4-0 yendi

Türkiye grup şampiyonluğunu kazanan Bafra Spor takımı

Bafra Spor takımına yenilen Kocaeli Akyeşil takımı

BAFRA MUCİZESİ – Fenerbahçe Spor Kulübü'nün iddiasında "yapılmadı" olarak not düşülen 1937 yılı Türkiye Futbol Birinciliği'nin yapıldığı, Ankara'da oynanan final maçında Bafraspor'un Akyeşil'i 3-1 yenerek "şampiyon" olduğu, değiştirilemez ve silinemez bir tarihî gerçek olarak duruyor.

Bafraspor'un şampiyonluğunun neden "sayılmadığı"na dair herhangi bir açıklama getirilemediği için, o yıl Milli Küme organizasyonunun başlamış olması ve İstanbul takımlarının oraya katılmış olmasını gösteren bazı yazarların, aynı "açıklama"yı iki organizasyonun aynı anda oynandığı dokuz sezon için yapmamaları büyük açmaz olarak orta yerde duruyor.



Milli Eğitim Maçları bu hafta sona eriyor

Milli Eğitim maçlarına puan durumu

ÜÇ MİLLİ "TÜRKİYE" LİGİ

Oynandığı birçok sezonda adı değiştirilerek Milli Eğitim Kupası, Maarif Kupası, Maarif Mükafatı olarak oynanan Milli Küme karşılaşmaları, tüm ülkeyi temsil etmekten uzak niteliğiyle sadece üç ili kapsayan bir organizasyondu. Oysa o dönemde, maddi durumu elverişli olmayan birçok kulüp için yerel ligler de vardı. Trabzon, Adana, Eskişehir, Bursa, Çukurova gibi liglerin dışında, futbolu kitlelere sevdirmeye yönelik birçok farklı organizasyon da oynanıyordu.



21. BÖLÜM

KAHVELER, LOKALLER, YANGINLAR

Futbolun başlangıç dönemlerine ilişkin hemen her anlatıda "kahveler" yer alır. Futbolcuların buluştukları, toplantı yaptıkları, maçlardan önce toplandıkları, soyunup giyindikleri, stat yakınlarındaysa devre arasında gidip ısındıkları, nefeslendikleri, belki de bir sıcak çay-limonla enerji topladıkları mekânlar olarak kahveler...

Hurşit Ağa'nın kahvesi, Lazari'nin kahvesi, Lambo'nun dükkânı, Bulgar Sütçü, Amir Bey'in kahvesi, İhsan Kıraathanesi...

Türkiye futbolunun ilk dönemlerinde ve sonrasında her birinin büyük rolü var. Bu bölümde anılardan ve elimizdeki belgelerden derleyebildiklerimi aktararak kahvelerin futboldaki rolüne biraz gireceğim.

Aslında kahvelerin futboldaki merkezî rolünü sadece 1900'lerin başına bağlamak doğru olmaz. Bugün bile kahveler –artık Süper Lig kulüpleri için olmasa da– hâlâ futbolun konuşulduğu, kulüp yöneticilerinin buluştuğu mekânlar olmaya devam ediyor.

Akmerkez'deki endüstriyel futbolun buluşma mekânı, postmodern "futbol kahvesi" Paper Moon'a gelmeden uğrayacağımız hâlâ çok durak var.

Bir anıyla başlayayım.

Çoğu insanın Metin Oktay'a ait zannettiği, fotoğrafta gördüğünüz şu müthiş güzel, uçarak atılan kafanın başaktörü, unutulmaz



büyük futbolcu Suat Mamat' la buluşmak için epey uğraşıp telefonunu bulduğumda yaptığım ilk konuşmayı hiç unutmuyorum.

"Yarın kahveye gelin, orada konuşalım," demişti Suat Mamat.

Biraz şaşırmıştım, çünkü Suat Mamat'ın o zaman (2013) 84 yaşına girmek üzere olduğunu biliyordum. Hâlâ kahveye gitmesi, bize röportaj randevusunu oraya vermesi aklımı karıştırmıştı biraz...

Gidince daha iyi anladım "kahve"nin önemini.

Bakırköy'de Mert Kıraathanesi'inde buluştuk. Kahvede kâğıt oynayan arkadaşlarını sessizce seyrederken buldum Suat Mamat'ı. Yanında kardeşi Reşat Mamat vardı. Suat Mamat 83, Reşat Mamat 77 yaşındaydı. İkisi de dinç, ikisi de enerjik, ikisi de tertemiz ve bakımlı.

Geldiğimizi görünce masadan kalktılar, biraz daha sessiz bir köşesine geçtik kahvenin... Çaylar geldi, televizyonun sesi kısıldı hemen.

> "Bizim semt burası," dedi Suat Mamat ve devam etti: "Ben doğma büyüme Bakırköylüyüm. Evim hemen alt sokakta. Ama artık tanıyamıyorum Bakırköy'ü, şaşırıyorum. Bildiğim Bakırköy değil burası, bambaşka olmuş. Apartmanlar, yüksek binalar... Boş yer hiç kalmadı. Benim gençliğimde sayfiye yeriydi burası. Her taraf deniz. Bahçeler vardı, boş çayırlar vardı. Kırlangıç balıklarını görürdünüz. Evimizin bahçesi meyve ağacı doluydu, 10 tane arı kovanı vardı babamın. Babam Demir Yolları'nda memurdu. Futbol sahası vardı. Barışgücü'nün sahası vardı, İstiklal diye bir takımın sahasında oynardık. Şimdi hiçbiri kalmadı. Bakırköy denilen yer o benim bildiğim yer değil artık."[1]

Semt kültüründen bahsediyordu büyük topçu. İstanbul'un bazı semtlerinin, hele Bakırköy'ün semt kültürüne biraz aşina olun-

1. Mehmet Şenol, "Kafaların Ustası, Röyaşataların Hastası", *Galatasaray*, sayı 129, Ekim 2013.

ca, neden kahvede buluştuğumuzu anlamak kolaylaşıyordu. Semtin insanlarında azalmalar da olsa devam eden ortak buluşma, sohbet etme kültürünün son demlerini yaşıyorlar. Gazeteci Can Dündar'ın deyimiyle, "suların musluktan içildiği, Saatli Maarif'in okunduğu, sokakların karanlık, yıldızların parlak olduğu zamanlar." Evlerin badanalı, mahallelerin bekçili olduğu, haberlerin radyodan dinlendiği zamanlar. Şimdiki gibi herkesin yoğun, yorgun ve tek başına olduğu değil, herkesin kendi düşünü kurduğu, kendi hayatını oynadığı zamanlar...

Bu topraklarda Türklerin kurduğu ilk takım olan Siyah Çoraplılar da bir kahvede kurulmuştu. Kadıköy'de Hurşit'in kahvesiydi orası. Hatta kahvenin sahibi Hurşit, Siyah Çoraplılar'ın ilk kurucuları arasında geçiyordu. O takımda oynayan, kuruculardan Fuad Hüsnü (Kayacan), "Siyah Çoraplılar" olarak geçirdiği anılarında Hurşit'i şöyle anlatıyor:

> Bu kulübün kurucuları arasında Reşat Danyal Bey, Kemani Nuri Bey, Hafız Mehmet, Hafız Mustafa, Emcet, Nurettin Bey, Mazhar Bey ve ben vardım. Lokalimiz, Papazın Çayırı'nın karşısında Hurşit Ağa'nın kahvesiydi. Üşüdüğümüz zaman oraya sığınır, çay, kahve içerdik. Galatasaray, "Siyah Çoraplılar"dan beş yıl sonra, 1905'te kurulmuştur...[1]

Papazın Çayırı'nın karşısında sadece Hurşit'in kahvesi yoktu. Türk futbolunun doğuşuna tanıklık eden bir kahve daha vardı, Lazari'nin kahvesi.

Lazari'nin kahvesi de Papazınbağı Çayırı'nın "karşısındaki köşe başı"ndaydı. Bu kahvenin önemi çayırda oynamak isteyen herkesin buluştuğu bir yer olmasıydı. Bir "soyunma odası"ydı kahve aynı zamanda. Çayıra yakınlığından dolayı, İstanbul'daki ilk futbolcular olan genç İngiliz "idmancılar"ın yeriydi. Galatasaray'ın lige alındıktan sonra oynadığı ve ilk resmî maç olan Imogene karşılaşmasının öncesini anlatan Ruşen Eşref şöyle der:

> O gün maç, gerçi saat on dörtte başlayacaktı. Fakat oynayacakların hemen hepsi daha saat on ikiden gelmişler, çayırın ortasına

1. *Hayat*, 9 Mart 1961.

> toplanmışlardı. Ancak soyunacakların üst-başlarını muhafaza edecek yer gerekti. Muhafaza şöyle dursun, her şeyden önce soyunabilecek bir yer!
> Biliyorduk ki İmojenliler gidip Papazınbağı Çayırı karşısındaki köşebaşında Lazari'nin kahvesinde rahat rahat soyunacaklar![1]

Lazari'nin kahvesinin İngilizlerin soyunma odası olduğu, lige yeni başlayacak heyecanlı genç öğrencilerin kahveye o ilk günlerde giremedikleri, biraz daha ilerideki Kuşdili Çayırı'nın köşesindeki Zeynel Ağa'nın dükkânında soyunup eşyalarını orada bıraktıktan sonra koşarak Papazınbağı Çayırı'na geldikleri anlaşılıyor. Zeynel Ağa, elbette bu hizmeti karşılıksız yapmıyor. "Birer muhallebi, aşure, kaymaklı ekmek kadayıfı" yeme karşılığında dükkânının öğrencilerin soyunma odası işlevi görmesini kabul ediyor.

Anılardan, Zeynel Ağa'nın Arnavut olduğunu, "hilali" gömleğinin (yakası ay biçimli gömlek) kollarını dirseklerine kadar sıvadığını, küt burunlu, sert kalın sesli ve sırım gibi sağlam yapılı olduğunu biliyoruz. Galatasaray'ın ilk futbolcuları, bu daracık muhallebicinin arka tarafında bulunan, bahçeye bakan küçük bir odasında, aşure ve muhallebi kokularının kümes kokusuna karıştığı odamsı bir yerde hemencecik soyunup eşyalarını orada bırakarak "çayıra fidan gibi" çıkmışlardı.

İngilizlerin, Lazari'nin kahvesinde "kalantor müşteriler gibi ağırlanışı"ndan, öğrenciler dükkânda "sığınma müşteri" olarak görülürken İngilizlerin kahvede "beklenen misafirler" olarak itibar görmelerinden yakınır Ruşen Eşref.

Ancak anlaşıldığı kadarıyla, Türk öğrencilerin Lazari'nin kahvesini kullanmalarına izin vermeyen ne İngilizler ne de kahvenin sahibi Lazari'dir. Kahveye girmeyi yasak eden, o bölgenin zabiti Celal Bey'dir. Celal Bey, görev bilinci olan bir polis olarak, Türklerin futbol oynamasına engel olmak istiyordu ama Mekteb-i Sultani öğrencilerinin ayrıcalıklarının da farkındaydı. Anılardan yansıdığı kadarıyla, futbol seyretmeyi de seviyordu. Bu yüzden Lazari'nin kahvesine Türk öğrencilerin elini kolunu sallaya sallaya girmelerini engelliyor ama biraz ilerideki Zeynel'in muhallebici dükkânında soyunmalarını da görmezden geliyordu:

1. *Galatasaray ve Futbol*, s. 63.

> Gerçek olan şudur ki, Lazari'nin kahvesinde Galatasaraylıları soyunup giyinmeye bırakmıyordu, bırakamıyordu. Böylece kambur Lazari'nin tıkırında giden kârından bir kısımına ket vurduğu –çünkü bol para bırakan İmojen her hafta gelmezdi; Kadıköy olsun, Elpis olsun Galatasaray kadar konsomasyon yapmazdı; zira onlar o semttendi, spor geyimli gelirlerdi, onun için masrafları çok olmazdı– ve bizleri Lazari'nin alaturka Rum hovardameşrep misafirliğinden, gayet tertibince demlendirilmiş limonlu çayından, kahvehanenin arka bahçesindeki duvara asma musluklu tenekenin yüz göz yıkamağa elverişli kolaylığından mahrum bıraktığı gibi sonunda Kuşdili Çayırı'nın ucundaki muhallebici Zeynel Ağa'nın dükkânı üstündeki ekşi kokulu daracık bekâr odasından da etmişti![1]

Burada kısa bir parantez açmak gerekiyor. Aslına bakılırsa, Türk futbol tarihini yazanların çoğu zaman abartarak anlattıkları futbolun ilk dönemlerine ilişkin "yasak"ın gerçek olmakla birlikte "sınırları"nın epey tartışmalı olduğu söylenebilir. Kadıköy zabiti Celal Bey örneğindeki gibi, yasağın "sınırı"nın epeyce esnek tutulmuş olma olasılığı bir hayli yüksek gibi görünüyor. Evet, Lazari'nin kahvesinde soyunmakla Zeynel Ağa'nın üst katındaki dar bekâr odasında soyunmak konfor açısından farklı ama sonuçta Galatasaray futbolcuları, orada da soyunsalar, Papazın Çayırı'nda maçlarını yaptılar. Büyük olasılıkla da futbolu seven Celal onları seyrediyordu, hatta Ruşen Eşref'in kitabının bir yerinde yazdığı gibi, "milli gururuna hoş geliyor"du.

Kahvenin sahibi kambur Lazari'nin, kahvenin arkasındaki bahçenin duvarına musluklu su tenekesi asmayı akıl edebilmesi, futbolculara yönelik hizmet çeşitliliği üretmesindeki yaratıcılığını ve elbette uyanıklığını gösteriyor.

Nitekim Lazari, Meşrutiyet sonrası artık özgürce oynanabilen futbol sahalarında maç seyretmek isteyenlere yeni bir hizmet daha sunuyor:

> Seyretme işi, Papazınbağı Çayırı'nda, sonlara doğru şöyle böyle biraz daha kolaylığa kavuştu. Neden denecek olursa, Lazari bir

1. *Galatasaray ve Futbol*, s. 75.

tertip bulmuştu. Emniyet ettiği hatırlı seyircilere dükkânın bir çırağı yolu ile kırk paraya mı, altmış paraya mı, yoksa yüz parayı mı ne, –geçmiş gün, şimdi pek doğrusu doğrusuna hatırlayamayacağım– hasır iskemle kiralardı! Amma, dediğim gibi, yalnız hatırlı müşterilere; bir de pek ara sıra Moda'nın maçlarını, Komberle Haytonun nefis anlaşmalı oyunlarını seyre gelen Modalı birkaç İngiliz Misê'ler: Vitol'ler, La Fonten'ler gibi...

1909 yılında Union Club'ın kurulması, Lazari'nin kahvesinin önemini çok azalttı. Zaten beş dakika olan devre aralarında koşarak kahveye gidip tenekeden akan ip gibi suyla biriken teri silmeye, bir limonlu çay içip nefeslenmeye, yine bir yarım limon yiyerek enerji toplamaya gerek kalmadı. Tahta perdelerle çevrelenerek "bedava" seyircinin önü kesildi, gölgelikli ilk tribün ve o tribünün altına da maç oynayacak futbolcular için ilk soyunma odası yapıldı. Hatta duş bile kondu o odanın yanına. Ruşen Eşref'in deyimiyle "muhallebici Zeynel Ağa'nın yukarı kattaki daracık odasında, salep fincanları, boza bardakları çalkalamaya yarar teneke ibriklerden çinko leğenlere su döküle döküle şöyle üstünkörü yüz göz, saç baş yıkayıp temizlendim sanılmaya, Lazari'nin kahvesinde bahçe duvarına asılmış petrol tenekesine lehimli musluktan iplik gibi bir sızıntının ihsan edeceği suyla sözüm ona arınmaya" veda edildi.

Galatasaray'ın en zor günleri, Birinci Dünya Savaşı'nın son günlerine doğru başlar, savaş sonrası işgal günlerinde de devam eder. Bu zor günlerde spor kulüpleri de kendi paylarına düşeni almışlardı. Çoğu oyuncuları ve kulüp üyeleri savaş için değişik cephelere giden takımların sahaya mücadele edecek bir ekibi sürebilmeleri o günlerin şartlarında hiç de kolay bir iş değildi. Galatasaray, 1917-1918 Sezonu'nda birçok maça çıkaracak oyuncu bile bulamamış, dolayısıyla da birçok karşılaşmada hükmen mağlup sayılmıştı. Ayrıca takımlar bir şekilde 11 kişiyi bir araya getirip sahaya çıkmayı başarmış olsalar da, bu kez karşılarına malzeme sorunu çıkmaktaydı. O günlerde yurtdışından ama özellikle de İngiltere'den ithal edilen başta top ve krampon olmak üzere bilumum futbol malzemesinin ithalatının artık yapılamaması başlı başına bir sorundu. Sahaya çıkan oyuncular ya eski püskü kramponlarla futbol oynamaya çalışıyorlar ya da krampon niyetine ayaklarına her ne geçirdilerse topun peşinden onunla koşuyorlardı. Bu arada birçok takımın, bira-

kın krampon ve nizami ölçülere uygun top bulmayı, ekonomik problemlerden dolayı üzerlerine giyecek doğru düzgün forma bile bulamadıkları görülmekteydi. Kimi takımlar eğer sahaya çıkarabilecek 11 adamı bulabilmişlerse üzerlerine forma olarak ne giydiklerine bile bakmıyorlar, bu yüzden de sahaya birbirinden farklı formalar giymiş takımlarla çıkıyorlardı. Hatta kimi zaman bazı oyuncular forma ya da formaya benzer bir şeyler bile bulamadıklarından ötürü üzerlerindeki fanilalarla sahaya çıkıyorlardı.

1918 yılında imzalanan mütarekeden İstanbul'un işgal edildiği sürece değin Galatasaray sportif konulardan ziyade daha çok mali problemler ve içine düştüğü idari sorunlarla boğuşmak zorunda kalmıştı. Gerçekten de yaşananlar kolay kolay altından kalkılabilecek cinsten zorluklar değildi. Galatasaray'ın karşısına çıkan ilk büyük zorluk, savaşın kaybedilmesi sonrasında müttefik devletlerin ilk taleplerinden birisi olarak İttihat ve Terakki yönetimi tarafından el konulan yabancılara ait mülklerin asıl sahiplerine iadelerini istemeleri olmuştu. Bu bağlamda, el konularak Galatasaray'a verilen Fenerbahçe'deki lokalin, eski sahibi Mösyö Dee Lomerer'e verilmesi mecburiyeti ortaya çıkmıştı. Binayı vermemek için o günlerde çeşitli idari makamlar nezdinde girişimlerde bulunan Ali Sami Bey, en son olarak da binanın sahibini ikna yoluna gitmiş, ancak Dee Lomerer'in hiçbir teklifi kabul etmemesi üzerine binayı tahliye etmek zorunda kalmıştı. Zaten o günlerin koşulları altında başka çıkar yol da yoktu. Aksi takdirde binaya el konulması, hem de içindeki her şeyle birlikte müsadere edilmesi tehlikesi söz konusuydu. Ali Sami Bey, Galatasaray Lisesi Müdürü Salih Arif Bey'i ikna etmiş, tüm kupalar ve şiltler emaneten okulun bir odasına taşınmıştı.

Lokalin 27 Mart 1919'da boşaltılmasıyla birlikte kulübün içine düştüğü mali ve idari zorlukları daha fazla göğüsleyemeyeceğini düşünen Ali Sami Bey de 8 Mayıs 1919 tarihinde sözlü olarak kulüp başkanlığından istifa etti. Sadece kulüp değil, kendisi de maddi sıkıntı yaşamaya başlamıştı. Bahriye Mektebi'ndeki görevinden İttihat ve Terakki'nin iktidardan düşmesi sonrasında ayrılmak zorunda kalmıştı ve o günlerde başka bir gelir kaynağı da yoktu. O güne dek aralıksız başkanlık yapan Ali Sami'nin bu kararı, Galatasaray tarihindeki ilk seçimli kongrenin yapılmasına neden oldu. Lisenin bir odasında toplanan 60 üye, başkanlığı devam ettirmesi için çok ısrar

etti ama kararından vazgeçiremedi. Bunun üzerine Refik Cevdet (Kalpakçıoğlu) başkan oldu. Tahir (Kevkep) Bey'in ikinci başkan olarak seçildiği bu kongrede yönetim kurulu üyeliklerine de Ruşen Eşref, Yusuf Ziya, Sedat Rıza ile Rıza seçilmişlerdi.

Ali Sami Bey'in kuruluşundan bu yana sürdürdüğü başkanlığı bırakması ve kulübün o günün koşullarında mükemmel denebilecek sosyal tesislerini kaybetmesi, Galatasaray adına yeni bir dönemin ama özellikle de zor bir dönemin başlangıcı oldu.

En önemli sorun şuydu. Galatasaray'ın lokali yoktu. Bir araya gelebilecekleri bir yer bulmak, eldeki çok kıt imkânlarla mümkün de değildi. İşte Cumhuriyet'in ilanına kadar süren bu sıkıntılı dönemde, Galatasaraylılar nereyi bulabilirlerse orada toplanarak kulübü yaşatma savaşını sürdürdüler. Spor karşılaşmaları yaşanan olağanüstü koşullar dolayısıyla zaten yapılamıyordu. Üstelik 16 Mart 1920 günü güvenlik gerekçesiyle İstanbul'a asker çıkaran Müttefik Orduları Komutanlığı da her türlü toplantı ve açık hava etkinliğini yasaklamıştı.

İşte Fenerbahçe'deki lokalin boşaltılmasından sonraki ilk lokal, Galata Köprüsü'nün adalar iskelesi tarafındaki Amir Bey'in kahvesi oldu.

Amir Bey'in kahvesi iki yıl süreyle Galatasaraylıların yeri oldu. Yönetim orada toplandı, futbolcular maçlara gitmeden önce kahvede bir araya geldi. Kahveden çıkmak ancak 1920 sonlarında mümkün oldu. Yazıhaneler yeni "lokaller" olmuştu. Sırrı Bey'in yazıhanesine geçilmiş, bir müddet sonra da Faik Bey'in Tarlabaşı'ndaki yazıhanesine taşınmışlardı. 1922 yılı ile 1923 yıllarında ise sırayla Yusuf Ziya, Fazıl ve Selahattin beylerin evleri lokal olarak kullanıldı. Nihayet 1923 yılının sonuna doğru, Elhamra Sineması'nın üstündeki iki oda lokal olarak kiralanmıştı. Kulübün deyim yerindeyse göçebeler gibi oradan oraya devam eden bu gezginlik hali ancak 1924 yılında Hasnun Galip Sokak'taki lokal binasına taşınması ve daha sonraki yıllarda burasını satın alarak kendi mülkü haline getirmesiyle sona ermişti.

Mütareke döneminde İstanbul'da yaşayan Amerikalıların sporla ilişkisi, ilginç bir biçimde, bölümün başlığıyla bağlanıyor.

Savaşın ardından İstanbul'daki zor hayatın kulüpleri çok etkilediğinden bahsetmiştim. Bazen üç hafta boyunca elektriğin kesile-

bildiği, kömür sıkıntısından dolayı vapurların çalışamadığı, çöplerin toplanamadığı, enflasyonun yüzde 1000'in üzerine çıktığı, halkın inanılmaz bir yoksullukla baş etmeye çalıştığı günler. Ama tıpkı bugünler gibi, "parası olan"ın her şeyi bulabileceği bir şehir... Amerika'dan İstanbul'a gelecek Amerikalı diplomatlar ve vatandaşları için "İstanbul raporu" hazırlayan diplomat Luther Fowle'nin sözleriyle "Sağlığı yerinde olan yetişkinler için yaşam koşulları genellikle kaç paran olduğuna bağlı. Parası olanlar için bulunmayacak yiyecek çeşidi hemen hemen yok gibi."[1]

İşte İstanbul'da yaşayan ve sayıları, aileleriyle birlikte 1.000'i geçen Amerikalılar kolonisi için nefes alanlarından biriydi Beyoğlu'nun arka sokaklarından birindeki o üç katlı bina... Katlardan birini oturup müzik dinleyebilecekleri, sohbet edebilecekleri bir lokal olarak düzenlemişlerdi. Üst katı ise İstanbul Limanı'nda demirli çok sayıdaki Amerikan savaş gemisinde görevli Amerikalı denizcilerin en sevdikleri spora ayırmışlardı: Boks.

Bir boks ringi yapmışlardı. Haftada bir burada toplanıyorlar ve aralarında boks maçları (bazen de güreş) yapıyorlardı. Sadece Amerikalıların girebildiği bu hafta sonu etkinliklerinde bazen salonda 600-700 Amerikalı denizcinin toplandığı olurdu.[2]

Ortada bir ring, dövüşen boksörler, neşeyle bağıran genç denizciler, salonu dolduran "Amerikan havaları" müzik... Beyoğlu'nun arka sokağındaki o binada küçük bir Amerika yaratmışlardı. Sadece Amerikalılar değil, birçok ulustan boksörler çıkardı o ringe. İngilizler, Filipinliler, Fransızlar, hatta Türkler...

Milli Mücadele sonrası İstanbul'daki işgal bitince şehirdeki yabancı askerler de ülkelerine döndüler. Çoğu orada edindikleri yerleri eşyalarıyla birlikte sattılar kısa zamanda. Satamadıklarını da bırakıp gittiler. O boks salonu da öylesine tüm eşyalarıyla bırakılan yerlerden biriydi. Bir süre Türk boksörler kullandı orayı. Satın almak da istediler ancak güçleri yetmedi. Beyoğlu'nun kulübü olan Galatasaray'da boks o dönem oldukça yaygın yapılan bir daldı. Galatasaray talip oldu binaya. 1925 yılında kiralandığında, Ali Sami Bey, çok kısa süren ikinci kezki başkanlığına (2 ay 20 gün) denk gelen 25 Mart'taki açılış günü konuşmasında, "Galatasaraylılar kimse-

1. Hakan Özoğlu, "İşgal Altındaki İstanbul", *Al Jazeera Türk*,16 Mart 2015.
2. *Cumhuriyet*, Sayı 308, 15 Mart 1925.

den muavenet aramadan kendi aralarında fedakârlık yaparak burasını tuttular," dese de binanın alınmasında dönemin İş Bankası müdürü Ali Haydar Şekip'in katkısı çok büyüktü. Nitekim Ali Sami Bey'in o yıl haziran ayında istifasıyla çok kısa süreli (1 ay 20 gün) "geçiş" başkanlığı yapan Ahmet Robenson'un ardından, eylülde genç yaşında Galatasaray başkanı oldu Ali Haydar Şekip. Görünüşe göre, çok uzun süre başkanlık yapmaya da talip gibiydi. Ancak göreve gelmesinden sadece iki ay sonra, Maslak'ta geçirdiği bir trafik kazasında vefat etti. İşte onun büyük katkılarıyla alınmış olan Hasnun Galip binası, Galatasaray'ın yıllar sonra kavuştuğu lokal olarak bugüne kadar geldi.

Amir Bey kahvesinin Galatasaray tarihinin bu çok zorlu döneminde oynadığı tarihî rolün bir benzerini, Üsküdar'daki bir kahve, Fenerbahçe için oynadı. Mühürdar Gazinosu, 1870'lerden itibaren Kadıköylülerin gittiği bol ağaçlı Mühürdar Bahçesi içerisinde olan bir buluşma yeriydi. (Küçük Moda'da, tepede, plajın üstünde, mehtabın çok iyi seyredildiği mütevazı bir kahvehane-meyhane vardı, şimdiki Bomonti Bahçesi. Eski Mühürdar Bahçesi tamamen ortadan kalktı.)[1]

Mühürdar Gazinosu'ndaki buluşma, Fenerbahçe için adeta tamam mı, devam mı toplantısıydı. Üsküdar Anadolu Kulübü'yle birleşme ve yeni bir yönetim kurulu oluşturma toplantısı olacaktı bu. Üsküdar'dan gelenler arasında Burhaneddin Belge de vardı. Toplantının uzun ve epey elektrikli geçtiği anlaşılıyor anılarda anlatılanlardan. Burhan Felek, belli belirsiz bir şekilde iki kulübün "farklı dünya"lardan olması nedeniyle birleşmenin gerçekleşmediğini söylüyor:

> 1908 civarlarında Anadolu Kulübü bir ara Fenerbahçe ile birleşme kararı aldı idi. Bu işi ne suretle tanıdığımı hatırlamadığım, Fenerbahçe ve Moda kulüpleri başkanlıklarında bulunmuş ve geçen sene bir göz ameliyatı için gittiği Ankara'da oranın basıncına dayanamayarak hayata gözlerini yummuş olan pek aziz dostum ve yaşıtım Tevfik Taşçı Bey'in delaleti ile yaptık. Ama yürümedi. Neden yürümedi? O devirde Üsküdarlı bir genç ile Kadıköylü gencin cemiyet ve toplumdaki vazife ve telakkileri birbirinden ayrı idi. Üsküdarlı genç, Türk mekteplerinde okurdu. Kadıköylü gençlerin

1. Murat Belge, *İstanbul Gezi Rehberi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993, s. 317-320.

hepsi orada bulunan Fransız mektebinde [Saint-Joseph'i kastediyor] okumuşlardı. Uzatmayalım, olmadı ve ayrıldık.[1]

Mühürdar Gazinosu'ndaki aynı toplantıyı, Fenerbahçe adına katılanlardan Nasuhi Esat Bey (Baydar) ise daha farklı anlatıyor.

Esat Bey, öncesinde de bazı birleşme görüşmeleri yapılarak ortak karara varıldığını ve o buluşmanın yönetim kurulu oluşturmak için yapıldığını açıklıyor önce: "Bu yeni arkadaşlarla birkaç egzersiz yaptık ve bir gün yeni idare heyeti teşkil etmek üzere Mühürdar Gazinosu'nda toplandık. Vaki birleşmenin umumi şeraiti esas itibarıyla takarrür etmişti. Bu şartlarda Üsküdarlı rufekadan birkaçını idareci olarak intihap ve idare tarzına müteallik bir takım teferruatı tespit etmekten ibaretti."[2]

Katılımcıların oturuş düzeninden toplantının nasıl seyredeceği hemen belli olmuş:

> Fakat daha içtimaya başlarken, Fenerbahçelilerin bir arada, Üsküdarlıların da ayrı bir grup halinde bulunmaları gösterdi ki ittihat planı arzu ediliyor, fakat bu samimi değildir. Nitekim bize iltihak eden arkadaşlar evvela kulüp isminin Üsküdar Fenerbahçe olmazsa, Fenerbahçe Üsküdar şekline ifrağını teklif ettiler. Birleşmek arzusu kendi taraflarından izhar edildiğine göre Fenerbahçe namını tebdile lüzum olmadığı cevabı verildi. O halde isimleri büsbütün değiştirelim dediler ve Kadıköy ile Üsküdar arasında ne kadar marufca semt ismi varsa saydılar ve aynı cevabı verdik. O zaman idare heyeti azasının adedi ile beş veya yedi azadan kaçının Fenerbahçe'den ve kaçının Üsküdar'dan olacağı görüşülmek istenildi. En tehlikeli mevzuya temas edilmiş ve pürüzlü mütalaaların fena neticeler vermesine imkân bırakmamak zamanı artık gelmişti. Zira bu iki karanlık nokta tenvir edilmezse Üsküdarlılar bizden kalabalık oldukları için öyle bir emrivaki meydana gelirdi ki Fenerbahçe Futbol Kulübü'nün mevcudiyetinden vazgeçerdik.

Nasuhi Esat Bey, bu tarihî toplantının nasıl sonuçlandığını şöyle anlatıyor:

1. Burhan Felek, "Üsküdar'a Gazel", *Milliyet*, 1971; Şehir Üniversitesi Taha Toros arşivi.
2. *Türkiye Spor Ansiklopedisi*, 6 Haziran 1943.

Fakat o küçük mevcudiyeti bir iki seneden beri beslemiş olan kuvvetli kıymet ve dostluk da zail olur giderdi. Binaenaleyh Üsküdarlı arkadaşlardan muratlarının ne olduğunu sarahatle söylemelerini talep ettik. Maksatları Fenerbahçe'yi yok etmek miydi yahut sureti haktan görünüp birleşme arzusunu izhar ettikten sonra Üsküdar Kulübü'ne Fener'in birkaç iyi futbolcusunu almak için bir manevra mı çevirmek istiyorlardı? Muarızlarımız arasında birkaç hukuk talebesi vardı ki hazmedemedikleri hukuk nazariyatının cemiyetlere, içtimalara, müzakere ve intihaplara dair ne kadar kaideleri varsa bunları serdederek haklarını ispat etmek istediler. Fenerbahçe'nin o zamanki reisi Ayetullah Bey'di. Bu zat Fransız mekteplerinde tahsil etmiş ve hep ecnebi muhitlerinde yaşamış olduğu için Türkçe'yi suhuletle söyleyemezdi. Hukukçuların tumturaklı nazariyeleri karşısında bunalıp aynı selasetle cevap vermekten aciz kalınca ayağa kalktı ve Fenerbahçe'nin idare heyeti eskisi gibi kalacak, siz de bizlere tabi olacaksınız hükmünü tebliğ etti. Bu celadet karşısında biz şaşırıp birbirimize bakmaya başladık. Üsküdarlılardan biri, Fenerbahçeli arkadaşlar reylerini beyan etmemişken reis beyin hangi hakka istinaden idare heyetinin değiştirilmeyeceğini bu kadar kat'iyetle beyana cesaret ettiğini bizlere dönerek ve hususiyetimizden istiane ederek sordu. Ayet şu cevabı verdi: "Fransız kralı XIV. Louis, '*La loi, c'est moi*!' dermiş. Ben de Fenerbahçe benimdir diyorum." Fenerbahçe'nin mevcudiyetini bu kadar şiddetle müdafaa eden Ayetullah Bey'i hukuk nazariyatına feda edemezdik. Fakat bir de müzakere adabı vardı. Sekiz on kişi fikirlerini söylememişken reisin müstebit bir hükümdar gibi müzakereyi kesivermesi hiç olmazsa ayıptı. Bizler bu düşünce içinde mütehayyir kararsız iken Üsküdarlılar aynı zemberekle müteharrik imişçesine hep birden ayağa kalktılar ve gazinoyu terk ettiler. Birleşme akim kaldı. Üsküdarlılar biraz daha sabretselerdi ruhlarımızdaki ani buhrandan istifade ederek belki muratlarına nail olacaklardı. Fakat Fenerbahçe, Üsküdar Kulübü gibi Fındıklı meclisi mebusanına has nazariyat münakaşaları arasında çoktan maziye karışmış bulunacaktı...

Fenerbahçe'nin de kuruluş yıllarında yer sorunu vardır. Kuruluşunun ardından üç yıl boyunca onların da başlıca toplanma yeri bir kahve, Cevizlik'teki Yervant'ın kahvesiydi. Galatasaray'ın 1910'ların sonunda yaşadığı güçlükleri Fenerbahçeliler de başlangıçta yaşamışlar, Yahya Bey'in iskeledeki meşrubat dükkânını lokal

olarak kullanırlarken 1908-1909 yıllarına tarihlenen yukarıda anlattığım başka bir kulüple birleşmenin adeta kıyısından dönmüşlerdi.

Ama Fenerbahçe de, yaşadığı bu güçlüklerin ardından 1908 Devrimi sonrası tüm Türk kulüplerinin yararlandığı "malzeme-bina" ihyasından payını aldı. Galatasaray'a Fenerbahçe'deki villa, Fenerbahçe'ye de Kuşdili Çayırı'nın tam karşısındaki bina düştü. Hazine'ye ait olan bu iki katlı, bahçeli villa, aslında Uhuvvet Kulübü adıyla kumarhane olarak işletilen bir yerdi. Önceki bölümlerde ayrıntılı olarak anlattığımız, Galatasaray'dan Fenerbahçe'ye geçen ünlü İttihatçı kahraman Doktor Hamid Hüsnü'nün başkanlığı döneminde, önce iki odası, birkaç ay sonra da bütün bina 80 lira yıllık bedelle Hamid Bey adına ama Fenerbahçe'nin kullanımı için Hazine-i Hassa'dan kiralandı. Kaynaklar, daha sonra köşkün bir bölümünün gazinocu Hamdi Bey'e kiralandığını yazsa da, Fenerbahçe "geniş misafir ve jimnastik salonları, yönetim kurulu odası, müzesi, kütüphanesi, temsil sahnesi, büfesi, soyunma odaları, duşları, ağaçlarla gölgeli büyük bahçesi, sonraları tenis kortuna çevrilen beton paten pisti, bahçenin güneyinde dere kenarına yaptırılan büyük kayıkhanesi, yine daha sonra kulüp lokaliyle futbol sahası arasında yapılacak iki mükemmel toprak kortuyla"[1] bu lokali 18 yıl boyunca kullandı. 1914 yılı Fenerbahçe için her açıdan müthiş bir yıl olmuştu. Galatasaray'ı ilk kez o sene yendiler ve şiltte ikinci kez şampiyon oldular.

Fenerbahçe'den bahsetmişken, bu iki kulübün simge isimlerinin bir araya gelip toplandığı, tarihe geçen bir başka kahveden de bahsedelim.

Cağaloğlu Yokuşu'ndaki meşhur İhsan Kıraathanesi, iki kulübün hem futbolcularının hem de yöneticilerinin buluştuğu ve sohbet ettiği bir kahveydi.

Aslında İhsan Kıraathanesi, Cağaloğlu'nda olduğu için gazetecilerin toplanma yeriydi. Taha Toros kitabında bu kahveyi aynı zamanda "bürokratların tercih ettiği, (...) öğle aralarında vilayet binası ve çevre devlet kurumlarında çalışan devlet memurlarının buluşup, zamanın güncel konuları hakkında konuştukları"[2] bir mekân olarak anlatıyor.

1. C. Argun, "Carlos Gunnera", www.medium.com, 5 Haziran 2016.
2. Taha Toros, *Kahvenin Öyküsü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988, s. 75.

Vilayetin karşısındaki köşede, yerinde şimdi bir işhanı yükselen İhsan Kıraathanesi 19. yüzyılın sonlarında ve 1950'ye kadar Türkiye'nin haber merkezi durumundaydı. Yüksekte çıkıntı halinde büyük bir kahvehane olan İhsan Kıraathanesi'nde gazeteciler toplanır, muhabirler özel olmayan rutin haberlerini değiştokuş ederlerdi. Havadis borsası durumundaki İhsan Kıraathanesi hem bir buluşma yeri hem de gözetleme kulesi gibiydi. Babıâli'ye girip çıkanlar, önemli kişiler hep buradan geçerdi.[1]

1950'ler Türk basınının ünlü simalarından Hikmet Feridun Es, İhsan Kıraathanesi'ni şöyle anlatıyor:

> Oysa İhsan Kıraathanesi... Penceresinden baktınız mı? Valiyi görmeye gelen politikacılar, yabancı donanmaların komutanları, ecnebi sefirler... Hemen yanında Defterdarlık, Türk Ocağı, Belediye... Var mı İhsan gibisi? Biz yine oraya dönelim. İşte masaların başında Türkiye Haber Borsası'nın en ünlü simaları, haber kralları... Fuat Duyar, Mekki Sait, Sabahattin Sönmez, Burunsuz Tevfik, Burhaneddin Ali Sadettin, Ragıp Esatlı... Ve ötekiler...[2]

İhsan Kıraathanesi'nin müdavimleri sadece Es'in sıraladığı isimler miydi? Elbette hayır. Galatasaraylılar ve Fenerbahçeliler de müdavimler arasındaydı. Bugün artık sadece sahaflarda bulunabilen 1944 yılı tarihli anı kitabında Sedad Taylan, bu kahvenin pek bilinmeyen bir yönünü, bir futbol mekânı olduğunu anlatıyor:

> Eskiden İstanbul vilayetinin karşısında "İhsan Kıraathanesi" adıyla maruf bir kahve vardı. Bugün bir doğramacının işgal ettiği bu salon 15 sene evvel başta Fenerbahçe ve Galatasaraylılar olmak üzere geniş bir sporcu zümresinin toplanma yeriydi. Her gün öğle paydosunda bu kıraathanede birçok futbolcuları ve kulüp idarecilerini görmek imkân dahilinde idi.
> Burarın müdavimleri o zamanın en tanınmış sporcuları ve idarecileriydi. Mesela Galatasaraylı Yusuf Ziya, Sadun Galip, merhum Sedat Rıza, Arslan Nihat, Müslih Hoca, Leblebi Mehmet, Bek Ali, M. Nazif, Ulvi, Ömer Besim, Kemal Rıfat; Fenerbahçeli Zeki Rıza,

1. "İhsan Kıraathanesi", *İstanbul Kültür Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 3, İstanbul, 1944.

2. Hikmet Feridun Es, "Babıali'nin Sinirlerini Elinde Tutan Adam", *Yıllarboyu Tarih*, Sayı 10, Ekim 1980, s. 60.

Doktor İsmet, Kadri, Bedri, Alaaddin, Sabih, Hamit, Nedim, bugün Fen Fakültesi'nin dekanı bulunan Fenerbahçe'nin sol hafı Fahir, ilk Türk futbolcusu Fuad Hüsnü, eski *Spor Âlemi* sahibi ve bugün Ankara Radyosu'nda kendisini bize zevkle dinlettiren Sait Çelebi bu kahvenin en sadık müşterilerini teşkil ederlerdi. Bu saydıklarımdan başka daha birçok sporcular ve bilhassa bu iki kulübün taraftarları günün öğle saatlerini daima burada geçirirlerdi.

Fakat Fenerbahçe ve Galatasaraylılar o zamanki şiddetli rekabet taassubu dolayısıyla yek diğerleriyle hemen hiç konuşmazlardı. Salonun bir köşesini Galatasaraylılar, diğer köşesini de Fenerbahçeliler işgal ederlerdi. Spor sahasında başlayan bu rekabet iki kulüp taraftarlarını normal hayat sahasında bile hissedilir derecede birbirinden ayırmıştı. Hatta milli ve temsilî maçlar için yapılan seyahatlerde bile vapurda, trende, otelde ve toplu gezmelerde her iki takım oyuncuları da bu ayrılığı muhafaza etmeye çalışırlardı.

Bugün böyle tabii bir toplantı yeri bulunmadığı muhakkak. Hâlbuki o zaman bu kıraathanede geçen her günün iki saati insana ne kadar kısa gelirdi. Bilhassa Fenerbahçe-Galatasaray maçları arifelerinde ve maçlardan sonra bu salon ne heyecanlı münakaşalara sahne olurdu. Maçın ertesi günü galip takımın bir kısmı ve taraftarları tam vaktinde kahveye gelirler ve bol bir neşe içinde rakip takımın futbolcularını ve taraftarlarını beklerlerdi. Tabii o gün yenilen takımdan ve taraftarlarından kahveye gelen pek az olurdu. Gelenler de galiplerin kat'iyen ağır olmayan şakalarına sabırla tahammül ederlerdi.

Eğer maçı Fenerbahçe kazanmışsa, muhakkak ki İhsan Kıraathanesi'nde mebzul kahkahalara ve Galatasaraylılara tatlı tatlı takılarak en fazla konuşan Sait Çelebi olurdu. Fakat Fenerbahçe maçı kaybetmişse, İhsan Kıraathanesi bu sadık müdaviminden birkaç gün mahrum kalırdı.

Yine bir öğle üzeri İhsan Kıraathanesi'nde oturuyorduk. Yanımda bir gazeteci arkadaş vardı. Hemen bitişik masada da o zaman İstanbul vilayetinde mühim bir vazifesi olan bir zat oturuyordu. O zamanki meşhur futbolcuların isimlerini bilen fakat kendilerini tanımayan bu zat, gazeteci arkadaşa hangisinin Zeki, hangisinin Nihat, hangisinin Alaaddin olduğunu soruyor, arkadaş da teker teker hepsini gösteriyor ve izahat veriyordu.

Arada geniş bir rekabet de olsa, böyle bir rekabetin iki grup halinde oturmalarına kâfi bir sebep teşkil edemeyeceğini ileri süren bu zatla, spor işlerinde bilgisine inandığım gazeteci arkadaş arasında aşağı yukarı şöyle bir muhavere olmuştu:

"Peki, bunlar milli veya temsilî müsabakalarda nasıl beraber oynuyorlar?"
"Netice itibarıyla milli bir maçtır. Tabii birleşecekler ve birlikte oynayacaklar."
"İdman Cemiyetleri İttifakı bu rekabeti giderme çarelerini aramıyor mu?"
"Bu rekabet senelerden beri her iki kulübün iliklerine işlemiştir. İdman Cemiyetleri İttifakı, eğer bu rekabeti önlemeye çalışırsa ki, bunu yapacak kudrette değildir. Esasen bu rekabetin devam etmesi ve hatta bir iki kulübün daha bu rekabeti yapacak bir kuvvete gelmesi Türk futbolu için çok faydalı olur. Bu iki kulübün ezelî rekabeti Türk futbolunun bir sembolü olarak daima devam edecektir."
"Gazeteci arkadaşım bu sözlerinde kat'iyyen yanılmamıştı. Galatasaray-Fenerbahçe rekabeti aşağı yukarı şeklini muhafaza ederek devam ederken bu arada üçüncü bir kulüp daha yetişerek bu rekabeti paylaşmıştı. Eskiden Fenerbahçe, Galatasaray'a inhisar eden bu rekabete bir de Beşiktaş Kulübü ortak olmuş ve bu üç kulübün rekabeti Türk futbolunun ilerlemesini daha süratleştirmiştir.
İhsan Kıraathanesi'nin revaçta bulunduğu devirlerde Türk milli takımının on birini hemen hemen bu iki güzide kulübün futbolcuları teşkil ederdi. Bu kıraathanede birbirinden uzakta oturan bu gençler milli ve temsilî maçlarda aynı formayı giydikleri zaman bütün kalpleriyle birleşirlerdi. Ertesi günü İhsan Kıraathanesi'ne gidenler onları yine eskisi gibi ayrı ayrı masalarda oturur görürlerdi.
Vilayetin karşısındaki bol camlı eski kıraathanenin önünden ne zaman geçsem saçları her gün biraz daha ağaran eski futbol yıldızlarının, onlarla beraber ihtiyarlayan bu salonda on beş sene evvel ne hararetli münakaşalar yaptıklarını adeta işitir gibi olurum. Belki onlar da yolları düştükçe buradan geçerken ihtiyar İhsan Kıraathanesi'ni hatırlarlar ve bir an bile olsa on beş sene evveline dönmekten kendilerini alamazlar.[1]

Fenerbahçeli eski futbolcu Sedad Taylan, "ezelî rekabet"in hem rekabet hem dostluk yönünü bir arada yaşayan bir kuşağın temsilcisi olarak, aynı hararette yaşanan bu iki duyguyu çok güzel aktarmış.

Hazır Cağaloğlu'ndayken bu sefer bir başka kahveye uğrayalım: İkbal Kıraathanesi.

1. Sedad Taylan, *Fenerbahçe'den Hatıralar*, Işık Matbaası, İstanbul, 1944

İkbal Kıraathanesi'nin kuruluş tarihi kesin olarak belli değil. Eldeki kaynaklardan 20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren açık olduğu anlaşılıyor. Kıraathane 1965 yılına kadar faaliyet göstermiş. Yeri Nuruosmaniye Caddesi'nin Vezirhan Caddesi'yle kesiştiği sol köşedeymiş. İkbal'i kimin işlettiği kayıt altına alınmış değil. Sadece son sahibinin Malik Bey isimli bir kişi olduğuna dair bilgi mevcut.[1] İkbal Kahvesi aydınların buluşma mekânı olarak edebiyat anılarına yansıdığı kadarıyla iki döneme ayrılabilir. İlk bilinen dönem, Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında özellikle *Dergâh* dergisi ekibinin uğrağı olarak bilindigi dönem. İkinci dönem ise Orhan Kemal ve onunla hem arkadaş hem de usta-çırak ilişkisi içinde bulunan ekibin dönemi. Salâh Birsel, yazar Orhan Kemal'in 1951 yılında Adana'dan İstanbul'a gelmesiyle İkbal'de onun etrafında bir edebiyat çevresi oluştuğunu yazar.[2] 1950'li yıllardan itibaren İkbal, Orhan Kemal'le o kadar özdeşleşmiştir ki, ölümünden iki yıl sonra *Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi* isimli bir kitap bile yayımlandı.[3] Semih Balcıoğlu ondan bahsederken, "Babıâli'de şöyle bir dolaştığınız zaman, devrin en önemli yazar çizerlerinden birkaçına rastlardınız. İkbal Kıraathanesi'nde Orhan Kemal'in oturduğunu herkes bilirdi," der.[4] Haldun Taner, Orhan Kemal'in kahveyi, "evi gibi gördüğünü, çalışmalarının gözlem mekânı olarak benimsediğini" söyler.[5]

İkbal Kahvesi'nin futbolla kesiştiği yer tam da burası, yani Orhan Kemal'dir.

Ünlü edebiyatçı Orhan Kemal, kelimenin gerçek anlamıyla bir futbolcudur. Adını değiştirmeden önce, yani "Mehmet Raşit Öğütçü" olduğu gençlik döneminde Adana'da futbol oynamıştır. Orhan Kemal futbola olan tutkusunu *Avare Yıllar* kitabında anlatır:

> İşte o yıllar... Yığınla futbol hastasından biri de bendim. Ağustos güneşinin kasıp kavurduğu sıcak altında oynanan futbol... Mahalle futbol kulübümüz... Lâf aramızda, iyi penaltı atardım. İyi bir

1. *Kahvenin Öyküsü*, s. 83.
2. Salâh Birsel, *Kahveler Kitabı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1983, s. 335.
3. Nurer Uğurlu, *Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi*, Cem Yayınları, İstanbul, 1972.
4. Semih Balcıoğlu, *Önce Çizdim Sonra Yazdım*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 126.
5. Haldun Taner, *Ölürse Tenler Ölür Canlar Ölesi Değil*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 117.

santrfordum ha... Bir iki gol her maç sağlamdı. Sonra Giritli'nin kahvesi... Okula filan bir tekme yallah dediğimiz yıllar... Okulda roman, hikâye, umumiyetle edebiyattan nefret ederdim. Varsa futbol, yoksa futbol... Edebiyat sevgisi bende çok sonra, hayata atılıp Hanya'yı Konya'yı anladıktan sonra başladı."[1]

1930'lu yılların başında Adanaspor, Torosspor ve Seyhanspor forması giyen Orhan Kemal'in futbol sevgisi birçok yapıtına da yansımıştır. Örneğin otobiyografik *Baba Evi* romanında, mahalle gençleri yakın kasabalardan birine maç yapmak için teklif mektubu yazarlar ve aralarından Kasafan Cemal'e mektubu postaya atmasını söylerler. Gerisini birlikte okuyalım:

Bir pazar sabahı gene her zamanki gibi, çapaklı gözlerimizle, Ahmet Efendi'nin kahvesinde toplandık. Yirmi Altılık, gene sağa sola adamlar yolladı, kendi kendine takım dizdi bozdu, vara yoğa sövdü saydı. Nihayet kamyona bindik ve kamyon yirmi delikanlının neşeli kahkahalarıyla kalktı. Kasabaya öğleden az evvel vardık. Yolda öyle bağırıp çağırmıştık ki, karınlarımız açlıktan zil çalıyordu. (...) Kulüp binasının önünde durduk. Fakat hayret! Kulübün büyük, tahta kapısında kocaman bir kilit.

"Bu da nesi?"

İlk önce Yirmi Altılık atladı. "Dalga mı geçiyorsun?" demek isteyerek kilidi yokladı. Kilidin hiç şakası yoktu. Yorgi'nin endişeyle büyüyen gözleri, insana korku veriyordu. Yirmi Altılık, harap, döndü:

"Ne yapacağız? (...)"

"Yoksa mektubumuzu almadılar mı?"

"Şuradan şuraya, imkân var mı? Görülmüş şey mi?"

Aklımıza birden Kasafan Cemal geldi, onun iri vücudunu, kocaman kafasında kurşuni bebekli gözlerini aradık. Hayret! Kasafan Cemal yoktu... Hâlbuki sabahleyin bizimle beraberdi...

Birkaç çocuk kamyona sokulmuş, bize bakıyorlardı.

Kulübün idarecilerine haberler uçuruldu, geldiler ama... Mektubumuzu almamışlar. Esasen, bir maç için de hazırlıklı değillermiş. Oyuncularının birçoğu bilmem ne köyünde patozda çalışmaktaymış, genel kaptan İzmir'deymiş... İstersek egzersiz mahiyetinde...(...) Çaresiz razı olduk ve ikindi üstü bir egzersiz

1. Orhan Kemal, *Avare Yıllar*, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2007, s. 24.

> yapmayı kabullendik. Kamyoncu, parasını peşin almıştı, çekti gitti, idareciler çekti gitti, küçük, büyük oğlanlar çekti gittiler. Her birimiz birer kenarda, kimimiz bir köşeye düşünceli düşünceli işiyor, kimimizin başı yumrukları arasında, kimimiz din iman dümdüz gidiyorduk. (...)

Orhan Kemal'in Giritli'nin kahvesinde başlayıp, Ahmet Efendi'nin kahvesinde devam eden futbol merakı, yıllar sonra İkbal Kahvesi'nde, üstelik yaşı da epey ilerledikten ve artık büyük bir romancı olarak bilindiği dönemde unutulmaz bir futbol maçının düzenlenmesine sebep olur.

İkbal Kahvesi'nin edebiyatçı müdavimleri ya da Orhan Kemal'in çevresi, aralarında yakın arkadaşı Haldun Taner, Ülkü Tamer, Adnan Özyalçıner'in de bulunduğu bir edebiyatçılar takımı oluştururlar. 1964'te oynanan bu maç, futbolun edebiyatla buluştuğu ve doğal olarak arkasından birbirinden güzel edebî metinlerin doğmasına yol açan bir buluşma oldu. O yıllarda 1964'te Haldun Taner Tiyatrosu'nun oynadığı *Keşanlı Ali Destanı* fırtınası esiyordu. Herkes oyundan bahsediyor ve de onlardan: Haldun Taner, Gülriz Sururi, Engin Cezzar, Erol Günaydın, Aydemir Akbaş, Aziz Basmacı, Çetin İpekkaya...

İşte tiyatrocu Haldun Taner'in oyuncu ekibiyle İkbal Kahvesi'nin Orhan Kemal etrafındaki edebiyatçılarını karşı karşıya getiren bir maçtı bu.

Altunizade'de, Nazım Hikmet'in oğlu Memet Fuat'ın evinin yanındaki sahada düzenli aralıklarla aralarında maç yaptıklarını sonradan üretilen o öykülerden öğreniyoruz zaten. O maçlara katılan birçok ünlü edebiyatçı var. "Adnan Özyalçıner, Kemal Özer, Onat Kutlar, Ferit Öngeren, Cemal Süreya olurdu. Edip Cansever ve Asım Bezirci de gelirlerdi arada sırada. Memet Fuat zaten hep olurdu. Fakat ceketini hiç çıkarmazdı. Santrada durur, ayağına gelen topları harika paslarla dağıtırdı."

Bu arkadaş grubu, ünlü şair ve Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi çevresinden olan Ülkü Tamer'in inisiyatifiyle Altunizade'de bir araya geliyor. Ülkü Tamer, "O vakit ben *Keşanlı Ali*'de oynuyorum ama oyunun reklam işleriyle de ilgileniyorum. Keşan'dan 10 tane Ali getirmiştim galaya ama bu arada da bir maç yapalım istiyordum. *Keşanlı Ali*'nin oyuncularıyla, edebiyatçılar birliği maçı olsun dedik.

Ancak oyuncuların kadrosunda oynamak istemiyordum. 'Edebiyatçıyım, arkadaşlarla olmam lazım gelir,' dedim..."

Ayarlamalar tamamlanıyor. Maç yine Altunizade'de, Memet Fuat'ın evinin yanındaki sahada, 8 Haziran Pazartesi günü oynanacak. Formalar alınıyor. Tiyatrocular takımının başındaki Haldun Taner Galatasaraylı olduğundan, Galatasaray Spor Kulübü'nden alıyor formaları, Ülkü Tamer ise okulu Robert Kolej'den. Hakem de saptanmış: Halit Kıvanç.[1]

Edebiyatçıların teknik direktörü Fazıl Hüsnü Dağlarca! "Fazıl'ın Aslanları" diye çağırıyorlar onları. Türk Edebiyatçılar Birliği'nin de başkanı aynı zamanda... Edebiyatçıların kaptanı elbette Orhan Kemal, santrfor. Yanında Ülkü Tamer, takımda Şükran Kurdakul, Adnan Özyalçıner, Egemen Berköz, Nurer Uğurlu, Feridun Aksın, Mehmet Seyda. Devre arası büyük karikatürist Bedri Koraman girmiş oyuna.

Tiyatrocuların kaptanı ise Haldun Taner. Çetin İpekkaya, Engin Cezzar, Erol Günaydın, Aydemir Akbaş, Aziz Basmacı var takımda... Maçın başlama vuruşunu Gülriz Sururi yapmış. Oyunda kabadayıyı oynayan, saçlarını usturaya vurdurmuş "Keşanlı Ali" Engin Cezzar, büyük romancı Orhan Kemal... Seyirciler de müthiş. Edebiyatçılar pankartla gelmişler... Tezahüratları da "Ho ho..."

Erken öten horozun başı kesilirmiş,
Bitmez tükenmez ki başın kesile kesile
Öt ki kara dağlar allana,
Aç eller tok tarlalara çullana.

Bu şiirden dolayı, Dağlarca'yı bahaneyle tutuklamışlar ama elbette susturamamışlar.

Deki kapadın beni sen
Üzerimde yüz bin kilit
Yüz bin demirler içine
Yazılarım dışardadır.

1. Maçın hakemi Halit Kıvanç'ın o unutulmaz günü anlattığı yazı için: http://www.orhankemal.org/links/44.htm.

Maç 5-3 bitmiş, edebiyatçılar kazanmış. Ülkü Tamer tam üç gol atmış. Maçın son golünü Orhan Kemal atıyor.

> Öyle bir penaltı attı ki, kaleciyi ters köşeye yatırdı. Harika bir gol olmuştu. Maçtan sonra Orhan'ı omuzlara aldık fakat beni bir hafta tiyatroya sokmadılar o goller yüzünden.

Bu maçın çok renkli hikâyesini edebiyatçıların kalecisi Adnan Özyalçıner, *Alaycı Öyküler* kitabında çok güzel anlatıyor... Kitabın editörü ve o maçın yıldızı Ülkü Tamer dayanamamış, Adnan Özyalçıner'in öyküsünün sonuna kendi imzasıyla bir not eklemiş:

> Şiirim için isteyen istediğini söyleyebilir, ama 1964 Yazı'ndaki santrforluğuma laf ettirmem.[1]

Maçtan sonra yapılması gerekeni yapmışlar elbette. "Çok keyifli günlerdi Altunizade günleri. Maçtan sonra toplu halde Salacak'a gidip, orada içki içer, yemek yerdik. Asıl beklenen keyif oydu belki..."

İkbal Kahvesi 1965'te kapandı. Ardından yazdığı bir yazıda kaptan ve santrfor Orhan Kemal şöyle diyordu:

> Evet, İkbal öldü. Kahkahalarımızın sindiğine inandığım tozlu aynalar, öfkeli yumruklarımı kimbilir ne kadar yemiş masaların mermerleri, bizi sırtlarında taşımış iskemleler, kahvelerimizi, çaylarımızı hâlâ yudumladığımız, susuzluğumuzu giderdiğimiz bardaklar, fincanlar falan satıldı.
> Peki biz şimdi ne yapacağız? Yeni bir kahve mi? Belki değil, muhakkak. Sanmıyorum neredeyse yüzyıla yaklaşan bir süre içinde, kimbilir kaç edebiyatçı sanatçı kuşağına kucak açmış İkbal'in yerini hiçbir ama hiçbir kahve tutamaz...

Evet, Türkiye futbolunun başlangıç dönemine damgasını vurmuş kahvelerin hiçbiri artık yok, yerlerinde onların izini anımsatan hiçbir şey de yok. Geçmişin izlerini aramaya meraklı bazı futbol tutkunları, Kadıköy'ün, Beyoğlu'nun, Galata'nın, Beyazıt'ın, Babıâli'nin sokaklarında en azından coğrafi olarak yerlerini konumlandı-

1. Adnan Özyalçıner, *Alaycı Öyküler-Aradakiler*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2001.

rabilmek için umutsuzca turlar atıyorlar. Türkiye gibi göçebe kültürünün hâlâ büyük ağırlık taşıdığı toplumlarda, en azından tarihin bir kısmının kalıcı olarak yazıya dökülebilmesiyle nefes alanlar bu arayışı son nefeslerine kadar sürdürecek.

Maç sonuçlarından belki de daha önemli bu çaba...

Tarihin izlerinin "kül olması"na ilişkin iki İstanbul kulübünün yaşadığı iki büyük yangından bahsederek bu bölümü tamamlamak istiyorum: 1907 lise yangını ve 1932 Kuşdili Lokali yangını.

Mekteb-i Sultani'nin 1907 yılı Mart ayında geçirdiği yangın, Galatasaray Spor Kulübü'nün tarihini sonsuza dek değiştirecek kadar önemli bir etkiye yol açtığı için anlatılması şart.

Mekteb-i Sultani tarihindeki en büyük yangın, Fransız ikinci müdürün dairesindeki sobanın parlaması sonucu meydana gelmişti. Tatil günü olduğundan çok az öğrenci vardı, bu yüzden can kaybı olmadı. Ancak okulun kütüphanesi ve arşivi yangından kurtulamadı. Yanan eşyalar arasında İstanbul'da avlanan beş metre uzunluğunda bir balık iskeleti de vardı.

1908 yılında İkinci Meşrutiyet ilan edildiğinde, yani "hürriyet" futbola da geldiğinde Mekteb-i Sultani artık Beyoğlu'nda değildi.

Eğitimin devam edebilmesi için yakınlarda çok yer aranmış ama bulunamamış ve sonunda Anadolu yakasındaki Beylerbeyi Sarayı'nın yanında, hastane olarak kullanılan bir binada karar kılınmıştı. Beylerbeyi'ndeki bu yeni yeri okula çevirebilmek için epey para harcandı ama hiçbir zaman gerçek okul gibi olmadı orası.

1909 yılına kadar, yani iki yıl boyunca kullanılan bu yeni "okul", yetersizliğinden dolayı okulda okuyan öğrencilerin belki de en mutlu olduğu, kendilerini en özgür hissettiği günlere şahit oldu!

İşte tam da bu nedenle, futbolu delicesine seven, kulübü yeni kuran ve takımda oynayan genç öğrenciler için bulunmaz bir fırsat yakalandı.

Bir kere futbolun merkezi olan, sahaların bulunduğu Kadıköy'e çok yaklaşmışlardı. Siste, kötü havada, kömür bittiğinde bir türlü çalışmayan veya sık sık "dümeni kitlenen" 49 ve 50 numaralı vapurlara bağlı kalmalarına gerek kalmamıştı. Beylerbeyi'nden Kadıköy'e yürüyerek gidebiliyorlardı artık. Maçtan sonra da hemen okula hızlıca dönebiliyorlardı. Hatta maç için okuldan kaçabiliyorlardı bile,

çünkü okula giriş çıkışlar hiç olmadığı kadar rahatlamıştı. Taşınılan yerin fiziki yetersizliklerinden dolayı, giriş çıkış kontrolü bütün çabalara rağmen mecburen azalmıştı.

Tek kata yayılmış, bahçeye bakan, birbirlerinden çok ince bir duvarla ayrılmış bitişik dört adet tahta baraka sınıf yapılmıştı. Ama okuyanlar için, hele takımda oynayanlar için çok büyük bir artısı vardı: Karşıya geçme telaşı olmadığı için geç kalmaya pek aldırış edilmiyordu. "Günün ilerlemiş saatlerine kadar çayırda kalınırdı. Sonra gene kestirme kara yollarından seğirtilir, yirmi beş otuz öğrenci birden mektebe kafile halinde dönülürdü." "Baraka Sultani"-de disiplin o kadar gevşemişti ki, Kadıköy çayırlarına maç oynamak için değil, seyretmek için gidenlerin bile dönüşlerinde hiçbir mazaret uydurmalarına gerek kalmadan okula girmeleri mümkündü.

Galatasaray'ın tarihinde çok özel bir yeri olan, İstanbul'daki futbolun kurucu takımı diyebileceğimiz Cadi-Keuy'ü ilk defa yendiği maç, tam da işte bu Beylerbeyi günlerine rastlar. Bu tarihî maçtan, hava kararduktan sonra Beylerbeyi'ndeki yatakhanelere galibiyetin büyük coşkusuyla dönen 30 kadar Galatasaraylı futbolcu-seyirci öğrenciden biri olan Ruşen Eşref, dönüş hikâyesini şöyle anlatır:

> Gecenin ilerlemesi, kendi zorluğunu üzerimizde gitgide belirtir oluyordu ve neşeli topluluğun beraberliğini aksatıyordu. Kimin başını alıp öne gittiği, kimin dermanı tükenip geride kaldığı ayırd edilemiyordu. Artık sesler, gösterici ve buluşturucu fenerler yerine kullanılmaya başlandı.
> Biraz daha sonra, geçmekte olduğumuz yerlerin, nereleri olduğu bilinmeyen boşluklarına doğru ilerlendikçe "Bekir! Celal! Mahir! Şu! Bu!" diye isim çağırmalar havaya akis akis fırlatılmağa başlandı; toplanma sağlayacak işaret fişenkleri gibi...
> Bir nokta geldi ki sesler de birleştirmeğe yaramaz oldu. O zaman, en geride kalan gruplardan biri, koşma yarışlarında kullanılır tabancalardan birini nasılsa bir ya da iki el sıkıvermiş! En öndekiler bu tedbirsizliği farkedince boy boy arkaya doğru haykırarak silah sesinin kesilmesini istediler.

Bir öğrencinin gece yarısı yaptığı bu "tedbirsizlik", temmuzda ilan edilecek olan "hürriyet"ten birkaç ay önce yaşandığı için, üstelik de farkında olmadan önlerinden geçtikleri Şehzade Abdülmecid'in kasrı civarında olunca "Kasr-ı necabet penahisninin önünden

geçerken silah endaht etmişler, üstelik kafile beraberinde bombaya müşabih yuvarlak bir nesne taşımakta oldukları da mesmuat cümlesinden" şeklindeki bir jurnalle öğrencilere geri dönmesi kaçınılmazdı. Nitekim topluca Yıldız'a götürülen Galatasaray öğrencilerinin, sözcülüklerini yapan futbolculardan Cavalı Abdülmuttalip'in, futbol topunun ağzındaki meşin bağları söküp iç lastiğini söndürerek bomba olmadığını ispat etmesiyle sorgudan kurtulduklarını anlatıyor Ruşen Eşref.

Sultani yangınının, Kadıköy'deki futbol çayırlarına yürüme mesafesindeki Beylerbeyi'ne taşınmaya neden olmasının, Galatasaray futbol takımı oyuncularının futbolunu çok ilerlettiği ve o yılın sonunda şampiyonluğa taşıdığı şüphesiz.

Nitekim iki yıl süren onarımın ardından 1909'da tekrar Beyoğlu'na dönen takım, ilk şampiyonluğunu kazanmasının ardından, her futbolcunun verdiği birer mecidiyeyle Beyoğlu'ndaki bir fotoğrafçı dükkânıyla anlaşarak okulun yeni müdürü Tevfik Fikret'le, bir yıllığına muhafaza etmek üzere aldıkları şiltle o ölümsüz fotoğrafı çektireceklerdir.

Benzeri bir felaketi 1932 yılının Haziran ayında Fenerbahçe yaşadı. 1914 yılında dönemin başkanı Doktor Hamid Hüsnü'nün alıp Fenerbahçe'nin kulüp merkezi olarak kullandığı, Kuşdili'ndeki göz kamaştırıcı güzellikteki lokal yandı.

Sabaha doğru başlayan yangına gece yarısı çıktığı için hemen müdahale edilememişti. Sabah gün ışıdığında felaketin boyutu ortaya çıktı. 18 yıl boyunca Fenerbahçe'ye hizmet eden, kulübün 25 yıllık tarihinin bütün kupalarının saklandığı bu şık bina adeta kül olmuştu. Yananlar sadece 140-150 adet olduğu tahmin edilen kupalar ve şiltler değildi. Spor malzemeleri, kitaplar ve kulüp evrakları da yok olmuştu. Fenerbahçe tarihçisi Rüştü Dağlaroğlu yangının yaşandığı günden henüz 20 gün önce yeni stadın açılışının yapılması nedeniyle o gece lokalde büyük coşkulu bir ortam olduğunu anlatıyor:

> 5 Haziran 1932 Pazar akşamüstü, kulüp cıvıl cıvıldı. Fenerbahçe, tarihinde ilk kez yabancı bir teknik direktöre merhaba diyordu, herkeste büyük bir heyecan hâkimdi. Lokaliyle, yeni stadıyla mağrur Fenerbahçelilerde yeni teknik direktörleri Macar Jozsef

Schweng'in devrim yapacağı beklentisi hâkimdi. Keyifli bir günün sonunda daha hava kararmadan herkes evlerine dağılmış, kulüp her zaman olduğu gibi emektar bekçi Lambo'ya emanet edilmişti. Sabaha karşı iki sularında, alevler gecenin karanlığını aydınlatırken Kuşdili semti "Fenerbahçe yanıyor yetişin!" feryatlarıyla ayaklanır. Kül olan o her varlıktan değerli aziz yuva nasıl oldu da bu felâkete uğradı? Dikkatsizlik mi, elektrik kontağı mı, kasıt mıydı bu? Soru hâlâ cevapsız, ancak yara ebedidir.

Yangından duyulan şüphe ilgi çekici. Aslında bu şüphe için birtakım nedenler de yok değil. Bölümün başında anlattığımız gibi, bu iki katlı lokal, "Uhuvvet Kulübü" adını taşıyan bir derneğin yeriydi ve İstanbul'un oldukça varlıklı bir kesimi için çok da gizli olmayan bir kumarhaneydi. Lokalden çıkarılmaları Uhuvvet Kulübü yöneticilerinin tepkisine yol açmıştı. Hele binayı önce kiralayan Doktor Hamid Hüsnü'nün lokalin bir kısmını gazinocu Hamdi Bey'e kiralaması, dernek yöneticilerinin hukuki itirazlarına da yol açmış, sorun ancak Padişah Reşat'ın kararıyla Hamid Bey'e satılarak, yani satın almayla çözülebilmişti. Ancak gazinocu Hamdi Bey'in lokalin müştemilatı olan bir yapıda faaliyetlerine devam ettiği biliniyor. Lokale ilişkin –arada tarih farkı da olsa– bir çıkar çatışması olabilmesi akla geliyor.

İkinci ve biraz daha "makul" bir şüphe ise lokal yangını öncesinde Fenerbahçe'nin, bilindik esnekliğiyle, devri biten İttihat ve Terakki döneminin ardından iktidarın yeni sahibi Atatürk kadrolarından çok önemli bir ismin, Maliye Bakanı Şükrü Saracoğlu'nun himayesine girmeyi başarmış olmasıyla, İttihat Spor'a ait olan stadı kolaylıkla alması ve hatta yenileyerek açabilmiş olması.

Kitapta adını sık sık andığımız ünlü İttihatçı Aydınoğlu Raşit Bey'in elinden kayıp giden, bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak anlatacağımız bu stadın el değiştirme olayına karşı bir tepki olduğu da bazı Fenerbahçeliler tarafından örtük de olsa dile getiriliyor.

Aydınoğlu Raşit Bey'in 1923'te *İdman* dergisinde epey bir tanıtımın ardından yayımlamaya başladıktan hemen sonra alelacele yarıda bıraktığı ve sadece okul günlerinde kalan anıları, İttihat ve Terakki dönemine, kurduğu Progress International'a, Altınordu'ya ve işlettiği İttihat Spor Sahası'nı Union Club'dan nasıl devralabildiğine dair, yani esas merak edilen hiçbir konuya ilişkin tek bir satır içer-

miyor. Zaten bu süreçten sonra Raşit Bey'in o döneme ilişkin ketumiyetini sürdürdüğünü biliyoruz. Bu yüzden bu "şüphe" de şüphe olarak kalmaya mahkûm.

Yangının hemen sonrasında Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinde bir yardım kampanyası başlatıldı. Atatürk'ün 500 lira bağış yaparak katıldığı bu kampanyalarda toplam 1.811 lira toplandı. Ancak hiçbir maddi güç kaybolan kupaların yerini alabilecek kadar büyük değildi. Bu nedenle, Fenerbahçe Müzesi'nin kuruluşu sırasında, yöneticilerin Galatasaray Müzesi'nden yararlanmaları sürpriz sayılmazdı.

Rüştü Dağlaroğlu, yok olan kupa ve şiltlerin tam listesini vermiş kitabında. Listede tek tek sıralanan 100'ü aşkın kupa ve şilt arasında, meşhur on yıllık şildin, yine kitabımızda arka planını aktardığımız Harington Kupası'nın da olduğunu görüyoruz. Bir diğer dikkatimizi çeken ise özellikle işgal döneminde alınan, şehzade ve eşleri adına konan kupalar ve işgalci takımlara karşı oynanan maçlarda verilen hatıra şiltler, vazolar... 1919 Mart ayında "Patrie'yi 5-1 yenen Fenerbahçe'ye Fransızların hediyesi Sevres mamulü vazo", aynı yılın Mayıs ayında "İskoçları 5-0 yenerek kazanılan şilt", 1920 Ekim ayında "Fransızları 4-1 yenerek kazanılan Şehzade Kadir Kupası", 1921'de "Altınordu-Anadolu Muhteliti'ni 3-1 yenerek kazanılan Hilaliahmer Kupası", "Şehzade Ömer Faruk Kupası", "Şehzade Ali Vasıf Kupası", 1922'de kazanılan "Şehzade Ziyaettin Kupası", 1923'te "5-1'lik Goldstream galibiyeti kupası" ve aynı maç için hediye edilen "Sabiha Sultan Kupası" ile "Ömer Faruk futbolcu heykeli" dikkati çekiyor. Bu dönemde kulübün başkanlığını Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin yaptığını hatırlatmakta fayda var.

Yangında yandığı açıklanan[1] hatıra defterinin ilginç bir şekilde yıllar sonra, 1944 yılında "bilinmeyen biri tarafından *Vatan* gazete-

1. Fenerbahçe, yangın sonrası yaptığı açıklamada bu kaybı özellikle vurgulamış: "Kupalarımız, bayraklarımız yanmıştır; fakat, yüreğimizdeki hatıralar canlılığını kaybetmeyecektir. Başta Ulu Gazimiz olmak üzere, kulübümüzün mesaisini takdir eden kıymetli yazıları taşıyan hatıra defterimiz kül olmuştur. Fakat bizim emeklerimizi takdir etmiş olan büyük şeflerimiz, memleketini seven, memleketin ideallerine candan bağlı, çalışkan, tesanüt ve muhabbet çerçevesi içinde Türk Gençliği'ni yine himaye edeceklerdir. Hayatın mütemadi bir mücadele olduğunu, mücadelesiz, ızdırapsız, emeksiz, elemsiz, hayatta gerek fert ve gerek millet itibarıyla muvaffak olmak imkânı olmayacağını Türk Gençliği'ne hatırlatan büyük Gazi'nin nasihatleri bu elemli günlerimizde bizim için en büyük teselli ve kuvvet menbaı olacaktır. Fenerbahçelileri, kulübümüzün maruz kaldığı felaket nisbetinde büyük olan vazifeye davet ediyoruz."

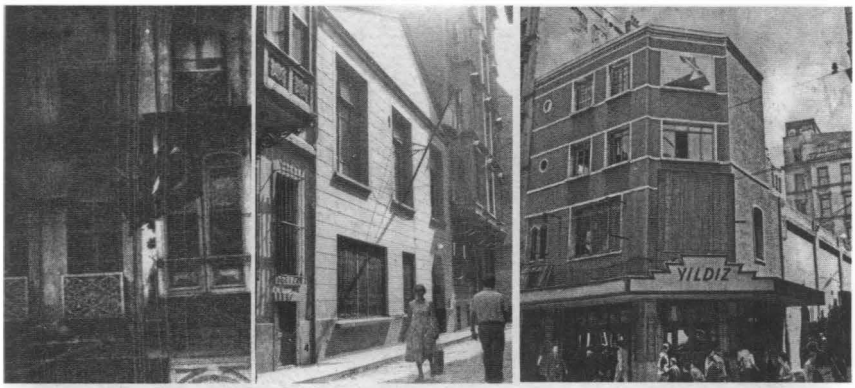
sinde yazıişleri müdürü Kemal Onan'ın masasına" bırakıldığını ve "yalnız maroken kabının kısmen yanmış olmasının büyük sevinç" yarattığını biliyoruz. Bu yangında sadece giriş katındaki bazı objeler, bekçi Lambo ve o civarda oturduğu için yardıma koşan futbolcu Fazıl (Arzık) tarafından kurtarılabilmiş. Ali Sami Bey'in av arkadaşı Said Selahattin'in avlarından olan ve lokalin salonunda asılı on hayvan başı, bir piyano, birkaç amatör yarıştan alınan kupa, "kılıç ve kalkanlı madenî şövalye" ile on civarındaki sandalye kurtarılabilenler arasında sayılmış ve bugün Fenerbahçe Müzesi'nde sergileniyor.



LAZARİ'NİN KAHVESİ – Türk futbolunun doğuşuna tanıklık eden Lazari'nin kahvesi, Papazınbağı Çayırı'nın "karşısındaki köşe başı"ndaydı. İlk Türk futbolcuların anılarında önemli yer tutan bu kahveden kalan tek fotoğraf, Ali Sami Bey'in kişisel fotoğraf albümünde de yer alıyor. Lazari, bugüne ulaşan anlatılardan anlaşıldığı kadarıyla, kahvesinin bulunduğu coğrafi konumun stratejik önemini çabuk kavramış ve bir süre sonra futbolculara sadece bir soyunma odası ve toplanma yeri olarak değil, futbolseverler için de rahatça maç seyredebilecekleri sandalye gibi yardımcı "ekipmanı" kiralayarak da hizmet etmiş. (üstte).

Galatasaray'ın Fenerbahçe'deki lokali (altta), ancak Birinci Dünya Savaşı süresince kulübe hizmet edebildi. Bina zaten Osmanlı Bankası başkâtibi İngiliz uyruklu Mr. Dee Lumerer'in villasıydı. Savaşı mağlup bitiren Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti, ateşkes sonrası galipler tarafından işgal edilince, vatandaşlarına ait gayrimenkuller ve diğer mallar hızla sahiplerine geri verildi. Galatasaray da dört yıl kullandığı bu binayı terk etmek zorunda kalanlardandı. Beau Rivage (Muhteşem Sahil) adını taşıyan bu tek katlı villa, geniş taraçalı, taş yapılı, krem duvarlı, yeşil panjurlu bir binaydı.





GÖÇEBE HAYAT – Galatasaray'ın kayıtlarına göre, 1924 yılında taşınılan Hasnun Galip binasına (üstte, sağda) kadar kullanılan binalar ve yerler şöyle sıralanıyor:

1904-1908
- Lazari'nin kahvesi
- Lambo'nun muhallebici dükkânı
- Bulgar sütçü (Beyoğlu'nda Galatasaray'dan İngiliz Konsolosluğu'na giden dar sokaktaydı.)

1911-1914
- Etoile Sineması üst katı (alttaki fotoğraf. Beyoğlu İstiklal Caddesi'ndeki Etoile Sineması'nın adı 1933'te Yıldız Sineması olarak değişmişti. Bugün yerinde bir banka şubesi var)

1916-1919
- Fenerbahçe'deki Societa Operaya İtalyana binası

1919-1920
- Amir Bey'in kahvesi (Galata Köprüsü'nün yanındaki adalar iskelesindeydi.)

1921
- Sırrı Bey'in yazıhanesi
- Faik Soydanbay'ın dükkânı (Beyoğlu Tarlabaşı'ndaydı)

1922
- Villa Kutro (Büyükada'da Yusuf Ziya Öniş-Fazıl Öziş-Selahattin Kormaç'ın yazlık yalılarıydı. Bütün kulüp evrakları oraya taşınmıştı.)

1923
- Su Terazisi Sokağı'ndaki lokal
- Elhamra Apartmanı'nda iki oda (üstte, soldaki fotoğraf)

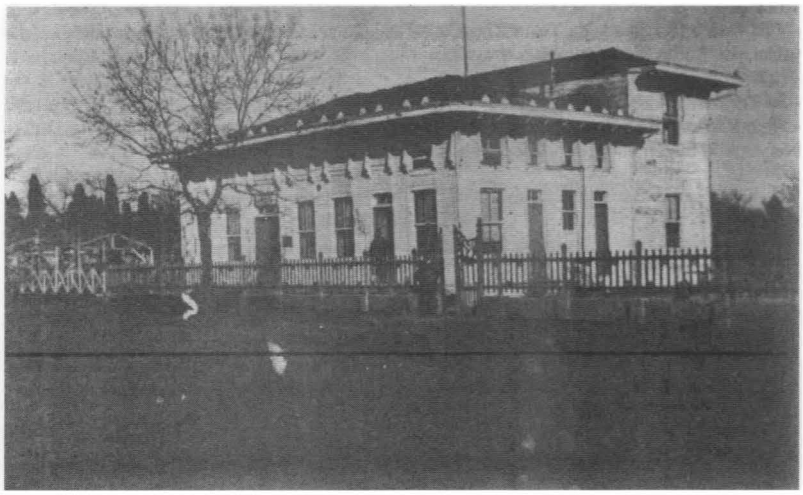
Ne yazık ki bugün elimizde sadece beş binanın fotoğrafı bulunuyor.





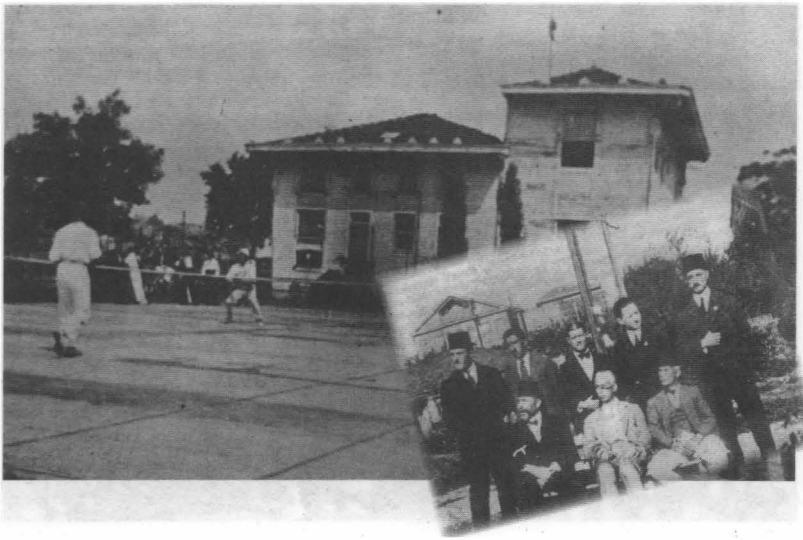
MÜHÜRDAR GAZİNOSU – Mühürdar Gazinosu (üstte), 1870'lerden itibaren Kadıköylülerin gittiği bol ağaçlı Mühürdar Bahçesi içerisinde olan bir buluşma yeriydi. Şimdiki Bomonti Bahçesi. Eski Mühürdar Bahçesi tamamen ortadan kalktı.

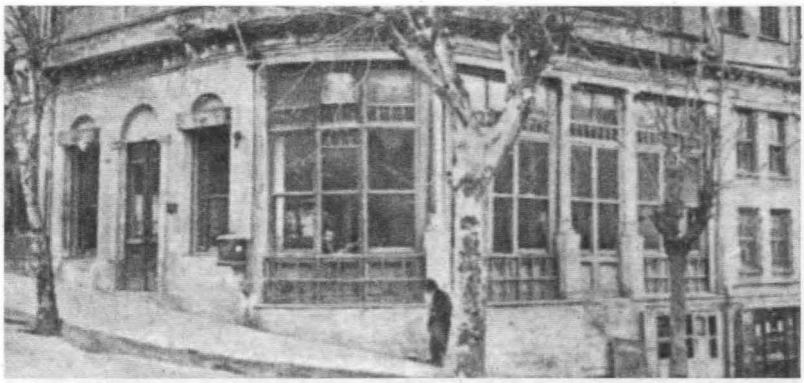
Fenerbahçe'nin şilt şampiyonluğunun ardından yerleştiği iki katlı, Kuşdili Çayırı'na bakan muhteşem Kuşdili **Lokali...**





KUŞDİLİ LOKALİ – Uhuvvet Kulübü adıyla kumarhane olarak işletilen bu villa, Doktor Hamid Hüsnü'nün (alttaki küçük fotoğrafta, oturanlardan ortada) başkanlığı döneminde, önce iki odası, birkaç ay sonra da bütünü 80 lira yıllık bedelle Hamid Bey adına Fenerbahçe'nin kullanımı için Hazine-i Hassa'dan kiralandı. Beton pisti sonradan tenis kortuna çevrildi, bahçesinin güneyinde dere kenarına kayıkhane yaptırıldı. Fenerbahçe, bu lokali 18 yıl boyunca kullandı.







İHSAN VE İKBAL – İhsan Kıraathanesi, gazatecilerin yanı sıra futbolcuların ve kulüp yöneticilerinin de bir araya geldikleri bir kahveydi.

İkbal Kıraathanesi'nde ünlü yazar ve eski futbolcu Orhan Kemal'in etrafında toplanan edebiyat ve futbol temalı çevre, 1960'larda birçok edebiyat yapıtına malzeme olan "Tiyatrocular-Edebiyatçılar" futbol maçının yapılmasını sağladı. İki takımın kaptanı, solda Orhan Kemal, sağda Haldun Taner. Ortadaki hakem Halit Kıvanç (solda).

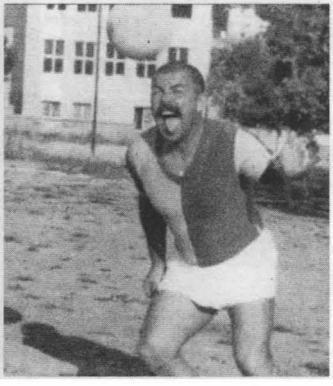
İki takım bir arada (altta).











GÜZEL OYUN – Altunizade'deki toprak sahada oynanan maçın başlama vuruşunu Gülriz Sururi yapmıştı (üstte).

Tiyatrocular, atak halinde; solda Erol Günaydın, sağında Aydemir Akbaş (sağ sütunda üstten ikinci fotoğraf)

O yıl kapalı gişe oynayan *Keşanlı Ali* oyununda kabadayıyı oynayan, saçlarını kazıtmış Engin Cezzar (sağda), Tiyatrocular takımının oyuncusuydu.

Edebiyatçıların 5-3'lük galibiyetiyle biten maçta son golü atan Orhan Kemal omuzlarda (altta).



YANGIN VE FUTBOL – Mekteb-i Sultani'de 1907 yılının Mart ayında çıkan yangın, eğitimin Beylerbeyi'nde bulunan barakalarda yapılmasına, bu taşınmanın da mektepte okuyan hevesli Galatasaraylı futbolcuların, sahaların bulunduğu Kadıköy'e rahatlıkla yürüyerek gidip gelmelerine, daha çok maç yapabilmelerine neden oldu.

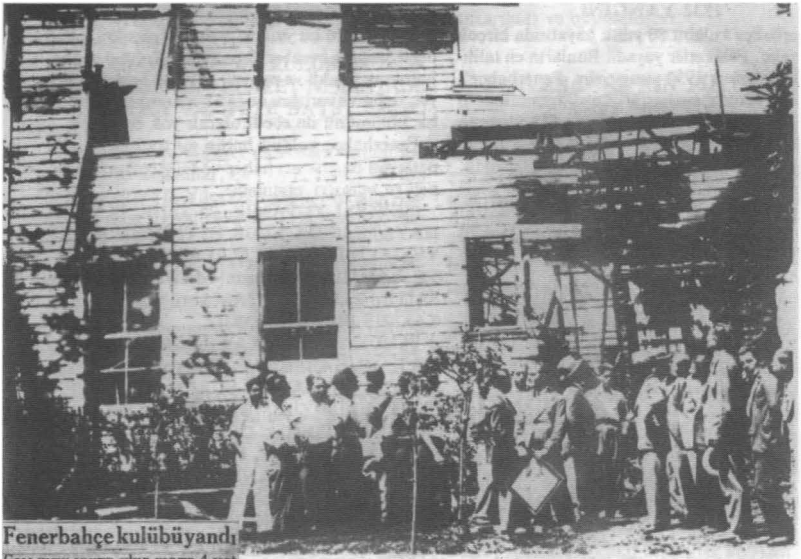


Fenerbahçe kulübü yandı

Gece yarısı ansızın çıkan yangın 4 saat sürdü ve hiç bir şey kurtarılamadı

YOK OLAN GEÇMİŞ – Kuşdili Lokali'nde 1932 yılının Haziran ayında çıkan yangın, Fenerbahçe'nin kuruluşundan o güne saklanan 25 yıllık tarihinin birçok hatırasını da yok etti.

Fenerbahçe'nin efsane futbolcusu Zeki Rıza (Sporel) Bey ve Alaeddin Bey, yangından kurtarılabilen az sayıdaki kupayla (sağda).





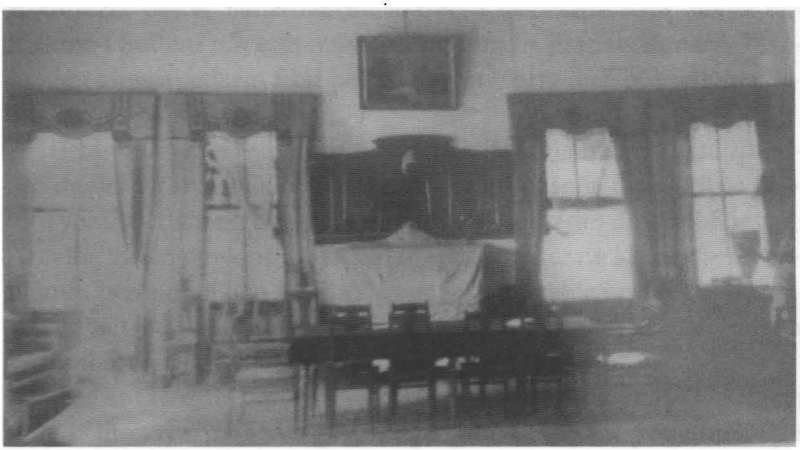
Fenerbahçe kulübü yandı

Gece yarısı ansızın çıkan yangın 4 saat sürdü ve hiç bir şey kurtarılamadı

Yeni bir kulüp binası yapılması için bir Teberru listesi açıyoruz

YAZIŞMALAR, DEFTERLER, MEKTUPLAR – Yangında yaklaşık 150 şilt ve kupanın yandığı saptanmıştı. Fenerbahçe'de bulunan meşhur on yıllık İstanbul Şildi de yananlar arasındaydı. Çeşitli branşların kupalarının yanı sıra kulübün tüm evrakları, yazışmaları ve tutulan defterler de kül olmuştu.

Kuşdili Lokali'nin alt salonunun yangından önceki yerleşimini gösteren büyük olasılıkla tek fotoğraf, kulübün yayımladığı *Asr-i Fener* kitabında yer alıyor (altta).





22. BÖLÜM

YMCA, STAT, OLİMPİYAT

Bu bölümde, futbol tarihimizin çoğunlukla "geri plan"da tutulan bir sayfasını aralamak istiyorum.

Bir misyonerlik kuruluşu olan YMCA'nın Türk sporunun başlangıcındaki önemli rolünü...

Bir zamanlar bu topraklarda yapılmış, pek haberimizin olmadığı bir olimpiyat denemesini...

İşgal dönemine ait bütün o hamasi "milliyetçi" diskurun parçalanışını, futbolda "para"nın tüm milliyetçilikleri aşan gücünü...

Bir Galatasaray kurucusu Ahmet Robenson'dan manifaturacı Abdülaziz Bey'e, Fenerbahçeli idareci Çelebizade Said Tevfik'ten Mekteb-i Sultani'nin etüt abisi Joseph Borg'a, Fransız Bankası Pereire'den olimpiyatların fikir babası Baron Pierre de Coubertin'e uzanan karmaşık ilişkiler ağını...

İstanbul statlarının tarihini yazmak, aslında İstanbul kulüplerinin devlet ve siyasetle olan giderek organikleşmiş ilişkilerinin tarihini yazmak demek. Bugün İstanbul'daki üç stadın da sahibi devlet. Araziler zaten devletin. Taraftarlar arasında her ne kadar "sen yapmadın, benimkini ben yaptım" kısır rekabet çekişmesi sürse de, aslen devlet ya yapıyor, ya kredisini veriyor ya da kendisine bağlı kurumlar aracılığıyla sponsor olarak devrede oluyor.

Bu kulüplerin borçlarının toplamı 2020 itibarıyla yaklaşık on milyar lira civarında. Ve görüldüğü gibi, kulüpleri yönetmek için

gelenler de –tüzük gereği sırtlarında yumurta küfesi olmadığından ve en kötüsü bir daha seçilemeyeceklerinden– bu borç yükünü azaltmak için esas olarak yüzlerini yine Ankara'ya dönüyorlar. Bu alışkanlık, tarihten geliyor. 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla "almaya" alıştırılmış bir İstanbul futbol dünyası var. Müsadere edilen spor malzemelerinin, kotraların, binaların kulüplere devredilmesiyle başlayıp –savaş yenilgisi ve ardından gelen fakirlik yılları dışında– bugüne kadar gelen bir "al-ver" ilişkisi bu.

Bu ilişkide kulüplerin ne "kazandığı" somut olarak belli, peki Ankara ne kazanıyor diye bir soru gelebilir akla. Ankara –ya da o anda iktidarı elinde tutanlar– öncelikle saygınlık kazanıyorlar, gelecekte kendi "hobi"lerine yer açmak için spor camialarını manevi olarak borçlandırıyorlar ve tabii esas olarak, özellikle futbol peşindeki geniş gençlik topluluğunu devlet-vatandaşlık ilişkisinde Türkiye'de özellikle belirgin olan "biat"ı ve gönüllü razı olma mekanizmalarını her daim taze tutuyorlar.

Spor kulüpleri, temsil ettikleri kitleler ne kadar farklı düşüncelerde olurlarsa olsunlar, iktidarla her zaman barışık ve her zaman uyumlu olmak zorunda. Bu nedenle, her seçilen yönetim ilk iş olarak saraydan randevu talebinde bulunup gelecek cevabı beklemeye koyuluyor.

Randevuya gelecek yanıtın süresinin, iktidarın yönetimlere olan "onay derecesini" göstermek gibi sembolik bir anlamı olduğunu pek kimse bilmez. Bazı yönetimler taleplerine asla yanıt alamazken, bazıları da en kısa sürede saraya "çıkıp" birlikte fotoğraf verme ayrıcalığına kavuşurlar. O "fotoğraf", aynı zamanda alt bürokraside ve bakanlıklarda "işleri çözecek" olanlara "hamili kart yakinimdir" mesajı anlamı da taşır.

İşte bu nedenle, örneğin Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş başkanları o fotoğrafı alabilmek için epey mesai harcarlar. Bir dönemin Fenerbahçe başkan yardımcısı (Mahmut Uslu), zamanın başbakanını ziyaret ettikten sonra kendisine soru yönelten bir gazeteciye, "Birçok önemli meselemiz var bizim. Belki bu görüşmenin sporla ilgili olan kısmı yüzde 10'dur. Fenerbahçe Kulübü'nün bin tane şeyi vardır," dediğinde aslında doğruyu söyler. O "işler" çeşitlidir.

Döneme uyum gösteremeyen, konjonktürü "kesemeyenler"in maruz kaldığı muameleler böylece sona erdirilebilir. Örneğin, bir

buçuk yıl boyunca kapalı kalan "Seyrantepe Metrosu" aniden açılıverir. Yıllardır basit üç okul inşaatı karşılığında Kadıköy'ün en değerli arazilerinden birini kulübe devrettiremeyenlerin yerine gelenler aniden o "izni" alırlar. Ülkenin en popüler takımlarından Galatasaray, sarayın yapımından hemen sonra, "meşruiyet" krizini en yoğun yaşadığı bir dönemde oraya götürülür ve meşrulaştırma görevi yaptırılır, "yakınlık" fotoğraflanır. Beşiktaş'ın "çapkın" olduğu söylenen yakışıklı başkanı, stadını yaptırabilmek için cuma namazlarını kaçırmaz. Trabzonspor başkanları derseniz, zaten ya parti mitinglerine katılabilecek kadar "açık"tır ya da ekonomiden ve içişlerinden sorumlu bakanların "kolaylıkta" yarışabilecekleri kadar dobradır.

Yazdığım gibi, eskiden beri böyle. İktidarlar değiştikçe, apar topar başkanlar değişebiliyor bu kulüplerde... Eskiden bunlar daha "sessiz" oluyordu. Şimdi, bu çok "gürültülü" iletişim çağının tam göbeğinde, herkes tarafından görülebiliyor.

Bir örnek vereyim. 1950 yılında, Cumhuriyet tarihinin ilk iktidar değişikliği yaşanıp Demokrat Parti iktidara geldiğinde kulüplerde de "apar topar" değişiklik yaşanmıştı.

Bu konuda en hızlı uyum gösterme yeteneğine sahip olan Fenerbahçe, "tek parti CHP"sine uygun olarak 1934 yılında başkanlık koltuğuna oturttuğu Şükrü Saracoğlu'nu hemen indirip aynı yılın sonunda Demokrat Parti Rize milletvekili Osman Kavrakoğlu'nu başkan yapmıştı. Fenerbahçe'nin ardından Beşiktaş da hemen başkanını değiştirerek DP Çanakkale milletvekili Nuri Togay'ı başkanlığa getirmişti. Bu konvoya biraz gecikmeli olarak katılan Galatasaray, Celal Bayar'ın başkan değişikliğini arzuladığı "duyumları" üzerine önce Yusuf Ziya Öniş'i, sonra da DP İzmir milletvekili Sadık Giz'i –kulüp olarak teklif ederek– başkanlık koltuğuna oturtmuştu.

İşte bu kulüp-iktidar ilişkilerinin kendisini belli ettiği mecralardan biridir statların hikâyeleri. Statlar bölümünün ilk kısmını, yani Papazın Çayırı'ndan Union Club Sahası'na, oradan da İttihat Spor Sahası'na geçişin hikâyesini yazmıştım. Kaldığımız yerden devam edelim.

İttihat Spor'dan Fenerbahçe Stadı olmaya geçişin hikâyesiyle başlayalım.

Ankara'da oluşturulan yeni iktidarla İttihatçılar arasında 1923'ten sonra da bir süre devam eden "içsavaş"ı biliyoruz. Mustafa Kemal'in savaşın galibi olarak elinde tuttuğu iktidarı, savaşın sona ermesinin ardından –savaşın tüm ön hazırlığını yaptıkları ve üst kadroların kendilerinden olması gerekçeleriyle– geri isteyen İttihat ve Terakki'ye teslim etmemesi büyük bir gerilim yaratmıştı. Tarih kitaplarında hiç yazmayan bu gayriresmi "içsavaş", bu nedenle yıllarca İstanbul'a bile gitmeyen Mustafa Kemal'in, kendisinin önderliğini bir türlü kabul edemeyen İttihatçı kadroları kesin olarak tasfiye ettiği ve İzmir suikastı yargılamalarının tamamlanması sonucu mutlak zafere ulaştığı 1926 yılı sonuna kadar sürer. İşte, İttihat Spor Sahası'nı sahibi olan İttihatçı Aydınoğlu Raşit Bey'in elinden almak için bu tasfiyenin bitmesini beklemek gerekmişti. Tasfiyelerin ardından İttihat Spor Sahası'na sıranın gelmesi çok uzun sürmedi.

İktidarın pekiştirilmesi aşamasında, mübadele sürecini de başarıyla yönetmesi sayesinde Ankara bürokrasisinde hızla yükselip yıldızı parlayan (Varlık Vergisi'nin de altında imzası olan) dönemin Maliye Bakanı Şükrü Saracoğlu, İttihat Spor Sahası'nın İttihatçılardan alınarak Fenerbahçe'ye verilmesini sağlayan "formülü" de hızla buluverdi.

İttihat Spor Kulübü başkanı Aydınoğlu Raşit Bey'in sahayı devretmekte biraz "gecikmesi", Saracoğlu'nun tek maddelik bir kanun teklifini dönemin meclisine sunmasına neden oldu.

Madde şuydu: "Aynı semtte kurulmuş olan ve faaliyet gösteren spor kulüplerinin sayısı birden fazla ise, o semtte üye sayısı daha fazla olan kulüp faaliyetine devam eder."[1]

Elbette bu "şartı" karşılayan tek kulüp Fenerbahçe'ydi. "Üye sayısı az olan" faaliyetlerine devam edemediği için İttihat Spor Kulübü kapatıldı. Başkan Aydınoğlu Raşit Bey'in "işletmeci" olarak üzerinde tuttuğu imtiyazı devretmek zorunda kalması da fazla gecikmedi. Tek maddelik bir yasayla sorun çözülmüştü. Stadın mülkiyetinin sahibi İttihat Spor kapandığı için sahanın mülkiyeti Milli Emlak'a geçmişti.

Kulüp kapandığı için "işletme hakkı" kapanan kulübün başkanından alınmış, "semtin en çok üyesine sahip" kulübe verilmişti!

1. Yalçın Doğan, *Fenerbahçe Cumhuriyeti*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 55.

Şükrü Saracoğlu, "operasyon"un ilk aşamasını bu yasayla çözerken stadın mülkiyetini Milli Emlak'tan alıp Fenerbahçe'ye geçirmenin önü de açılmıştı.

1929'un Eylül sonlarında işletmeciliğini aldığı stadı, yaptığı yeni düzenlemelerle ("saha demir kazık ve borularla çevrelenmiş, atletizm pisti düzene konmuş" olarak) Vali Muhittin Üstündağ'ın 13 Mayıs 1932'de kestiği kurdeleyle ve törenlerle açtı Fenerbahçe. Şükrü Saracoğlu 1932'de artık hazine bakanı değil, adalet bakanıydı. Operasyonun ikinci aşamasını bu şapkasıyla yaptı. Kuşdili Lokali Yangını'nın yarattığı mağduriyet ortamının sıcaklığında, Fenerbahçe önce "menafi-i umumiye hadim kulüpler" statüsüne alındı.

Ardından, 1213 sayılı, 6 Temmuz 1932 tarihli kararla, işletmesi Fenerbahçe'de olan stadın mülkiyeti de olağanüstü uygun, sembolik bir ücret karşılığı Fenerbahçe'ye verildi.[1] Böylece yeni Türkiye Cumhuryeti'nde resmî olarak tapusuyla ilk stat sahibi olan kulüp Fenerbahçe olmuştu. İlginç bir şekilde, stadın tapusuna sahip olan Fenerbahçe ayağına gelen bu altın fırsatı uzun süreli tutamamıştır.

Futbolun başlangıcı ve merkezi olan Kadıköy'ün ilk alternatifi 1919 yılında ortaya çıktı.

Taksim'in tam ortasında bulunan ve 1800'lü yılların başında kapıkulu askerlerinin topçu sınıfı için yapılan kışla, 1900'lü yıllara gelindiğinde de bu işlevini sürdürüyordu. Hatta önündeki büyük boş arazide askerler talim yaptığı için oraya "Talimhane" deniyordu.

Taksim Topçu Kışlası, Selimiye Kışlası'nın Avrupa yakasındaki karşılığıydı. Uzun kanatları ve çok geniş avlusuyla bir tür "oryantal

1. Rüştü Dağlaroğlu, kitabında bu devir hikâyesini şöyle anlatıyor: "... İttihat Spor Sahası, 1929 yılında Fenerbahçe Kulübü tarafından Milli Emlak idaresinden kiralandı ve "Fenerbahçe Stadı" adı altında 25 Eylül 1929'da yapılan törenle tekrar hizmete kondu. İşte bu tarihten itibaren, Fenerbahçe Kulübü stadın imarı işine girişmiş, saha demir kazık ve borularla çevrelenmiş, atletizm pisti düzene konmuş ve 13 Mayıs 1932'de 150 Fenerbahçeli sporcunun katıldığı açılma töreninde, kordelayı Vali Muhittin Üstündağ kesmiştir. Kuşdili'ndeki kulüp binası 5/6 Haziran 1932 gecesi yanınca, Fenerbahçe Kulübü, kiracısı olduğu stat ile içindeki lokali satın almaya girişti. Yurdun en sevilmiş spor kulübünün, uğradığı felâket nedeniyle, bu girişimi olumlu ve hatta sempati ile karşılanmış ve dönemin sporsever Adliye Vekili Şükrü Saracoğlu'nun delâletiyle, sahanın, İstanbul Vilayeti İdare Heyetince takdir olunacak bedeli 10 taksitte alınmak üzere, 1080 sayılı kanun hükümlerine göre, menafii umûmiye ye hâ-dim müesseseler arasında bulunan Fenerbahçe'ye devri, Maliye Vekâleti'nin 6 Temmuz 1932 gün ve 1213 sayılı yazısıyla yapılan teklif üzerine, icra vekilleri heyetinin 13 Temmuz tarihli toplantısında uygun görülmüştür. Satın alma işi 10 ayda bitirildi ve takriri 27 Mayıs 1933'de verilerek, aynı tarihli tapu senediyle, stat 9 bin liraya (1000 Reşat altını) Fenerbahçe kulübünün malı oldu." *1907-1987 Fenerbahçe Spor Klübü Tarihi*, s. 76.

pasta mimarisi" olarak tanımlanabilecek ünlü giriş cephesiyle bölgenin merkezi olmuştu. Bu yüzden sadece "askerî" yönüyle kalmadı, zamanla bir tür kamusal işlev de gördü. Özellikle Batı tipi yaşamın yavaş yavaş görülmeye başlandığı İstanbul'da cambaz gösterileri ve at yarışları kışlanın tam ortasındaki geniş alanda yapılıyordu. Hatta İstanbul'a gelip Efes'e gidecek veya Patrikhane'yi ziyaret edecek Rum hacıların konaklamasının da burada yapılmasına izin veriliyordu. Bu çok işlevlilik örneklerinden biri de avlunun güreş alanı olarak kullanılmasıdır.[1]

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan Savaşı'yla birlikte daha da hızlanan büyük ekonomik sıkıntılara bulabildiği bir çözüm, şehrin tam merkezindeki büyük yapıyı satmak oldu. Dönemin İstanbul Belediye Başkanı Cemil Topuzlu, anılarında, belediyeye para istemek için gittiği Maliye Bakanı Rifat Bey'in kendisine "Paşa, biz sizden daha kötü durumdayız. Askerin yiyeceği yok. Osmanlı tarihinde ilk kez, askeri besleyebilmek için kışlayı satmak zorunda kalıyorum. Dün Taksim Kışlası'yla Talimhane Meydanı'nı yabancı bir şirkete, bir Fransız bankasına verdim," dediğini, hem Topçu Kışlası hem de Talimhane Meydanı'nın satıldığını anlatır.[2]

Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesinden sonra Topçu Kışlası'nın adı artık Makmahon olmuştu. İstanbul'a gelen İngilizler, kışlaya Mısır'daki komutanları Henry McMahon'un adını vermişti. Kışlanın ortasındaki büyük avlu hâlâ başka amaçlar için de kullanılmaya devam ediyordu. Örneğin 1917 Devrimi sonrası İstanbul'a gelen on binlerce Beyaz Rus'un eğlencelerinden biri olan "bahisli" at yarışlarının yeri de orasıydı. İngiliz askerlerin tutkusu olan futbolu kendi aralarında oynadıkları yer de tam karşıdaki geniş arazi, Talimhane'ydi. İşgal döneminin birçok maçı da burada yapılmıştı.

İşgal dönemi İstanbul'undaki futbolu sadece Fenerbahçe'nin işgal takımlarıyla yaptığı maçlarla sınırlandırmak resmin tamamını görmemek olur. Yeni adıyla Makmahon Kışlası'nın ortasındaki büyük avlunun da dahil olduğu, bambaşka bir spor hareketliliğinin yaşandığı bir dönemden bahsediyoruz aslında.

1. Sermed Muhtar Alus, avludaki ilk spor organizasyonunun 1909'da Kurtdereli Mehmed, Filiz Nurullah, Macar Çaya ve Rus Baradonot isimli pehlivanların katıldığı profesyonel güreş yarışmaları olduğunu yazar. Sermet Muhtar Alus, *İstanbul Kazan Ben Kepçe*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

2. Cemil Topuzlu, *Seksen Yıllık Hatıralarım*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1982.

Bu noktada uzun bir parantez açmamız gerekiyor.

İstanbul'daki yabancıların spora olan ilgilerinin merkezlerinden biri de YMCA'dır. "Young Men Christian Association" (Genç Hıristiyan Erkekler Cemiyeti), şehrin değişik yerlerinde kurduğu jimnastikhanelerle zaten 1913 yılından beri biliniyordu.

YMCA'nın Türk sporundaki etkisi aslında yeterince incelenmemiştir. 1913'te Tepebaşı'ndaki Fresco Apartmanı'nda başladıkları faaliyetleri işgal döneminde daha da arttı. YMCA'nın "keşşaflık ve izcilik"le başlattığı faaliyetlerin Galatasaray dahil birçok kulübü etkilediğini biliyoruz. Modern sporu Batılılılardan öğrenen gençlik çağındaki Türklerin ve özellikle Osmanlı anasırından gayrimüslimlerin özellikle YMCA çevresini taklit etmekle başlayan spor tutkuları giderek kurallı sporu bir arada yapmaya başlamalarına yol açmıştır.

Zaten Batı tipi eğitimi örnek alması için kurulan ve Fransız hocaların desteğinde, o dönem Osmanlı İmparatorluğu için ilk Batılı eğitim kurumlarından olan Mekteb-i Sultani'de başlayan jimnastik derslerinin öğrencileri etkilememesi düşünülemezdi. İşte YMCA, bu anlamda sadece spor değil, aynı zamanda bir yaşam tarzı (zinde olmak, zayıf olmak, sağlıklı olmak, güzel giyinmek, özenli olmak, temiz olmak, yüzmek, tenis oynamak, vücuduna önem vermek vd.) da vaat ediyordu.[1]

YMCA'nın İstanbul'da çıkardığı periyodik dergiler var. 1920 yılında yayımlanan *Young Men of Turkey* (Türkiye Genç Erkekleri) dergisinin, bölümün albümüne de koyduğumuz kapağındaki masonik bir simge olan üçgen aynı zamanda YMCA'nın da simgesi ve "beden, akıl ve ruhun birlikteliğini" simgeliyor. İstanbul YMCA'nın kuruluş amacı şöyle yazılmış:

> Dünyanın her tarafında olduğu gibi YMCA Cemiyeti Terbiye Dairesi'nin buradaki maksadı da hareket-ı bedeniye, rekreatif [yaratıcı ve tenezzühi] oyunlar ve terbiye-i sıhhiye vasıtasıyla sağlam ve kabiliyetli bir erkeklik istihsali için yegâne yol olan, erkek ve çocukların en yüksek bedenî, fikrî ve ahlâki inkişaf ve tenemmülerini temine çalışmaktır.

1. Zafer Toprak, "Vay Em Si Ey (YMCA) Jimnastikhaneleri", *Toplumsal Tarih*, Sayı 2, Ocak 1994.

İstanbul YMCA Cemiyeti'nin Beyoğlu'nda iki, Yeniköy'de ve Suadiye'de birer tane olmak üzere banyolu, sıcak duşlu, elbise dolaplı dört modern jimnastikhanesi vardı. Bir önceki bölümde ayrıntılı yazdığımız gibi, Galatasaray'ın Hasnun Galip'teki binasının Amerikalı denizcilerin hafta sonları boks müsabakaları yaptığı bir YMCA salonu olduğu da biliniyor.[1]

YMCA'nın Taksim Stadı'yla ilişkisi, ilginç bir şekilde Galatasaray'ın kurucularından olan Ahmet Robenson ve Sabri Mahir isimlerinden geçiyor.

Türkiye'de izciliğin ve basketbolun kurucularından olduğu bilinen Ahmet Robenson, soyadından da anlaşılabileceği gibi, Hindistan'dan göç eden bir İngiliz ailenin çocuğu ve YMCA'nın Beyoğlu Şubesi Beden Terbiyesi Dairesi müdürü.

Ahmet Robenson'u, bir diğer Galatasaray kurucusu ve ilk takımında oynayan futbolcusu olan Sabri Mahir'le birlikte tıpkı Union Club (ve daha sonra o yöntemi aynen devam ettiren İttihat Spor)

1. YMCA'nın sınıflarında, gençlerin yanı sıra İstanbul'da ticaret yapan işinsanları için de spor yapma saatleri var. Jimnastik dışında boks, hentbol, tenis ve eskrim sporları da öğretiliyor ve yapılıyor. Her üye için rutin sağlık kontrolleri yapılıyor. Tanımlanmış spor kıyafetleri (kolsuz beyaz jimnastik fanilası, beyaz kısa pantolon, beyaz jimnastik pabuçları) giyme zorunluluğu getirilmiş. Hafta içi spor eğitimlerinin yanı sıra hafta sonları çeşitli turnuvalar yapılıyor. Her cumartesi akşamı "Cumartesi Spor Suareleri" var. Sağlıkla ve beden terbiyesiyle ilgili Türkçe, İngilizce ve Fransızca kitaplar, dergiler var ve tümü şubeler içinde kurulmuş YMCA kütüphanesinde üyelerin kullanımına açık. Şubelerde sağlık üzerine konferanslar düzenleniyor. YMCA, Cumhuriyet döneminde şube sayısı dörtten ikiye düşse de faaliyetlerine devam etmiş. Hatta Karadeniz kıyılarında bir yaz kampı (Camp Perry) bile açmış. YMCA'nın sağlıkla ilgili oluşturduğu 15 ilke bir broşür haline getirilmiş. Bugün de geçerli bu ilkeler şöyle:

1. İşgal ettiğiniz her odayı havalandırınız.
2. Hafif, gevşek ve mesamatlı elbise giyiniz.
3. Açık hava meşguliyetleri ve tenezzühleri arayınız.
4. Mümkünse açıkta uyuyunuz.
5. Derin nefes alınız.
6. Fazla yemek ve fazla sikletten sakınınız.
7. Et ve yumurtayı seyrek yiyiniz.
8. Bazen sert, bazen hacımlı ve bazen çiğ gıda yiyiniz.
9. Yavaş yiyiniz.
10. Teman, muntazam ve sık olarak ifrazatta bulununuz.
11. Dik durunuz, dik oturunuz ve dik yürüyünüz.
12. Zehir ve bulaşıkların vücudunuza girmesine müsaade etmeyiniz.
13. Dişleriniz, diş etlerinizi ve dilinizi temiz tutunuz.
14. Mutedil bir surette çalışınız, oynayınız, istirahat ediniz ve uyuyunuz.
15. Sakin, münşerih [eğlenceli] ve müferrih (olumlu) olunuz.

"Vay Em si Ey (YMCA) Jimnastikhaneleri"

gibi ülkenin özel stat işletmesi olacak olan Taksim Stadı'nın ortağı haline getiren süreç, tam da işgal yıllarında başladı.

Aslında birer "misyonerlik" noktası olan YMCA'nın jimnastikhanelerinin aynı zamanda şehre spor sevgisini, iyi giyinmeyi, atletik vücut sahibi olma tutkusunu aşıladığı bir dönemdir işgal günleri. Ve bu günlerde bu çevrelerle ilişkisi çok kuvvetli olan bir isim öne çıkar: Çelebizade Said Tevfik Bey...

Said Çelebi, gerçekten çok ilginç bir isimdir. Hem girişimci hem de sporcu... Fenerbahçe'de futbol oynamıştır. Dönemin İngilizlere özenerek kurulan çim hokeyi takımında yer almıştır. Sadece sporcu olarak değil, sporu bıraktıktan sonra da kulüp içerisinde etkin olmuş, idarecilik yapmıştır.

Said Çelebi, çok yönlü bir isimdi. 1919'dan itibaren İstanbul'da haftalık bir spor dergisi çıkarmaya başlamıştı. Perşembe günleri yayınlanan epey hacimli *Spor Âlemi* dergisinde, 1910'lu yılların en önemli spor simgeleri "Bobby" Fuad Hüsnü, Burhan Felek, Rıza Salih, Suat Hayri (Ürgüplü), Alaeddin Esad, Baha (Konuralp) ve Vildan (Aşir) gibi isimler yazıyordu.

Spor Âlemi, Osmanlı'ya Batı'yı hedef ve örnek gösteren bir misyon üstlenmişti. YMCA'nın İstanbul'a getirdiği yeni soluğu benimsemiş, imparatorluk topraklarında da sporun Batı'nın aldığı yol doğrultusunda gelişmesini hedefleyen bir yayın politikası izliyordu.

Said Çelebi, aynı zamanda parlak bir girişimciydi. *Spor Âlemi*'yle başladığı spor sektörüne ticari girişini, İşgal Kuvvetleri'ne ve orayı Osmanlı'nın zor döneminde satın almış olan Fransız bankasına boş avluyu bir stat haline getirme teklifi yaparak bir adım daha ileri taşıdı.

Bu "kiralama" nasıl mümkün olabildi?

Evet, *Spor Âlemi* dergisi, modern spor propagandasının adeta merkezî yayın organıydı ve Çelebi Said'in adı bu dergiyi çıkaran bir isim olarak artık bütün spor oganizasyonlarında geçiyordu.[1] Fran-

1. Dönemin en uzun süren yayın faaliyeti olan (1919-1928) *Spor Âlemi* dergisi, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişin spor alanındaki tezahürü sayılabilir. Batı'nın bütün sporları 15 günde bir çıkan bu dergide yer alır. Avrupa ve Amerika'daki bütün spor haberleri gecikmeksizin dergide yayımlanır. Daha ilk sayıdan itibaren İhsan Vasfi "Avrupa Postası" başlığı altında "spor sütunu"na yer verir. İhsan Vasfi Avrupa'da sporu şu satırlarla tanımlar: "Spor alem-i medeniyetin hakiki bir ihtiyacı haline giriyor, Avrupa'da gazetelerin spora verdikleri ehemmiyet bunu ispat eder. İngilizler harbi spor yaparak kazandılar, biz de bu sütunda sporun Avrupa'da ve Amerika'da aldığı rağbeti göstermeye çalışacağız."

sız bankasına avluyu kiralama teklifini de dergi aracılığıyla çağrı[1] olarak yapmıştı ama sırf bundan dolayı teklifin kabul edilmesi elbette mümkün değildi.

Fransızların bu teklifi kabul etmesinin arka planında esasen bambaşka bir "fikir" yatıyordu:

Olimpiyatlar!

Evet, olimpiyatlar.

Bu noktada, spor tarihimizin pek bilinmeyen ve araştırılmamış sularına giriyoruz.

Olimpiyatların fikir babası Baron Pierre de Coubertin'in Olimpiyat Derneği'ne üye olmayan ülkeleri bünyesine almak için dünya turuna çıktığı, bu kapsamda İstanbul'a da geldiği çok bilinmez.

Ve İstanbul'a geldiğinde, Galatasaray'da öğretmenlik yapan arkadaşı Fransız Juery aracılığıyla Galatasaraylı jimnastik öğretmeni Selim Sırrı'yla tanıştığı, Tokatlıyan'da birlikte yemek yedikleri ve Baron Coubertin'in kendisine bir teklif yaptığı da...

Spor türleri, spor pedagojisi, jimnastik, spor kulüpleri sıksık gündeme gelir. Çelebizade Said Tevfik'in yanı sıra Ahmed Robenson, Abidin Daver, Selim Sırrı, Burhan Asaf, Kadri Raşid Paşa, Galatasaray jimnastik muallimi Faik Bey, Doktor Mazhar Osman, Ahmed Cevad, Yusuf Ziya, Ahmed İhsan gibi dönemin ünlü simalarının yazıları yer alır.
"Nasıl Futbol oynuyoruz", "Zai Ettiğimiz İdmancılarımız", "Amerika'da Türk İdmancılarımız", "Küçük Çocuklarda Spor", "Muallim Selim Sırrı Bey ve Terbiye-i Bedeniyyede Meslegi", "Avrupa'da İdmancılarımız", "Deniz Sporları", "Kotra Seyahatı", "Oxford-Cambridge Darülfünun Sandal Yarışları", "Kadınlarda Spor", "Spor ve Ahlakiyyat", "Olimpiyat Oyunlarına Hazırlık", "Barfiks, Halkalar, Barparalel", "Galatasaray Hatıraları", "Tıbbiye'de Spor Hayatı", "Mekâtib-i Bahriyyemizde Spor", "Deniz ve Denizcilik" derginin ilk cildinde atılan başlıklardan birkaçı.
Spor Âlemi dergisiyle ilgili daha geniş bilgi için: Zafer Toprak, "Türkiye'de Sporun Tarihi – *Spor Âlemi* dergisi ve Türkiye'de İdman" *Tombak – Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, Sayı 20, 1998, s. 5-9.

1. *Spor Âlemi*'nin Şehremini Cemil Paşa'ya açık bir "arıza" ya da dilekçeyle başvurusu derginin 6 Kasım 1919 tarihli ilk sayısında yer alıyor. "Açık" dilekçeye göre yapılması gereken "güzel meydanlar, iyi sahalar hazırlamak ve teşekkül etmiş idman kulüplerine yardım ve hatta yaşatmak"tır: "İstanbul'daki halkımızı cumaları veyahut tatilleri sokak aralarında dolaşmaktan kurtarmak için ve aynı zamanda spora teşvik dolayısıyla Kadıköyü'nde olduğu gibi (Kadıköyü'nde halkın spora bigane olanı heman nadirdir. Onlar da ya yaşı kırkı geçkin veyahut kadınlardır. Hatta onların bir kısmı bile bazı mühim zamanlarda spora geliyorlar.) İstanbul'da da ya parkların arasında veyahud şehrimizin her tarafını işgal eden vasi yangın harabeleri üzerinde büyük bir spor meydanı yapılması ve duhuliye ile girilmesi gerekir. Böylece İstanbul halkı ve gençleri kahve köşelerinden, tavla ve benzeri oyunlardan, gazinolarda nargile fokurdatmaktan kurtarılacaktır. Bunu Şehremaneti de üstlenebilir. Birçok belediye bahçelerine malik bulunan Şehremaneti'mizin bir de belediye spor meydanında teşebbüsatta bulunmasını idmancılık Cemil Paşamızdan tekrar tekrar rica eder." Bkz: Agy.

Dostum Mösyö Juery sizin spor meraklısı olduğunuzu söyledi. Ben de çocukluğumdan beri spor âşıkıyım. Fransa ve İngiltere üniversitelerini bitirdikten sonra kendimi bütün varlığımla spora verdim. Birçok eserler yazdım, konferanslar verdim. Nihayet asırlardan beri unutulmuş olan olimpiyatları yeniden diriltmeğe karar verdim. Oldukça bir servete sahibim. Bu paraları idealimin tahakkuku için sarfetmeye ahtettim.

Yalnız vaktiyle Yunanistan'da milli olan bu oyunları milletler arasında bir anlaşmaya vasıta yapmak için ona beynelminel bir mahiyet verdim. 1896'dan beri İngiltere'den başlayarak Avrupa'nın birçok devletlerinin başşehirlerine gittim Ve o beldelerden bir zatı murahhas seçtim. Onlar benim kendi memleketleri nezdinde bir nevi sefirimdirler. Kendi memleketlerinde birer milli olimpiyat komitesi kuracaklar ve her dört senede bir Avrupa ve Amerika şehirlerinden birinde yapılacak olimpiyat müsabakalarına spor yüzünden para kazanmamış, amatör gençleri lisans vererek gönderecekler. İşte sizi de Türkiye'den murahhas seçiyorum.[1]

1922'de hızla bir stat olarak düzenlenen o boş avluda, okuyanlar belki inanamayabilir ama tam 70'in üzerindeki atletizm örgütünün katılımıyla bir "mini" olimpiyat düzenlendi.

İşte Selim Sırrı Bey, 1921 yılında o "mini olimpiyatlar"ın yapılabilmesi için oluşturulan bir organizasyon komitesine davet ettiği Said Çelebi'yle birlikte olimpiyatlar tarihinin ülkemizde pek bilinmeyen bir sayfasını oluşturmuşlardır.

Her ne kadar Said Çelebi, hatıralarında bütün süreci tek başına yürütmüş ve kararları almış gibi anlatmış olsa da, aslında çoğunluğu yabancılardan oluşan geniş bir hazırlık komitesinin varlığı söz konusuydu. Komite, sonraki toplantılarda yeni katılımlarla genişlemişti. Tüm hazırlıklar YMCA'nın merkezinde yapılıyor, oradan koordine ediliyordu.[2]

Eski Topçu Kışlası'nın tam ortasındaki geniş, sadece İstanbul'a sığınmış Beyaz Rusların arada sırada at yarışlarında bahis oynattık-

1. Selim Sırrı Tarcan, *Yeni ve Eski Olimpiyatlar*, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1948.

2. Komite şu isimlerden oluşuyordu: 1922 Atletizm ve Futbol Oyunları ya da Şampiyonası için 5 Mart günü, Beyoğlu'nda Taksim Sokağı No 17'de V. Papazian, L. Belcowitz, Burhaneddin Bey, C.Z. Said Bey, N.A. Gorodetzky, N.J. Ratiani, V. Arzrouni, P.H. Robinson ye P.P. Phillips bir araya geldiler. Görev dağılımı da şöyle yapıldı: P.P. Phillips komiteye başkan, P.H. Robinson sekreter ve *Spor Âlemi* dergisinin editörü Said Bey muhasip seçildiler.

ları boş avlu, bu toprakların tarihinin ilk "mini olimpiyatları"na en uygun "tesis" olabileceği için bu komite tarafından Fransız bankasından talep edilmişti. Yapılacak oyunların öyle üst düzey "hamileri", "onur kurulu", "danışma komitesi" ve "genel komitesi" vardı ki... Liste İstanbul'daki Amerika Yüksek Komiseri Amiral Mark L. Bristol'den başlıyor, İşgal Kuvvetleri başkumandanı Charles Harington'a, oradan Fransız İşgal Kuvvetleri komutanı General Charpy'ye, Amerikan konsolosu Ravndal'a kadar uzuyordu.

YMCA'yı olimpiyatlarla, Selim Sırrı'yı Said Bey'le, olimpiyatların babası Baron Pierre de Coubertin'i Topçu Kışlası'nı Osmanlı hükümetinden satın alan Fransız bankacılarla, Fenerbahçe'nin hokey takımı oyuncusu ve sonraki yılların ünlü radyo spikeri Said Çelebi'yi Galatasaray kurucuları Ahmet Robenson ve Sabri Mahir'le birleştiren müthiş bir ağ...

Hazırlık komitesi adına görevlendirilen Said Çelebi'nin yer olarak önce Kadıköy'ü düşündüğünü ama "gayrimüslimlerin organizasyonu"na tepki olarak Aydınoğlu Raşit'in teklifi geri çevirdiğini, bunun üzerine YMCA'nın şube müdürü Ahmed Robenson'un Said Çelebi'yi Galatasaray Lisesi'nde etüt abiliği yapan ve aynı zamanda Rusların bahis yarışlarında kullandığı boş kışla avlusunu yöneten Joseph Borg'le tanıştırdığını biliyoruz.[1]

Ahmet Robenson'un devreye girmesiyle Joseph Borg'le anlaşan ve gerek ortaklık için, gerekse sahanın hazırlanması için gereken yüklü miktardaki parayı da (3.000 TL) bir şekilde bulan Said Çelebi, Türklerin oyunlara katılmaması kararı alınmasıyla çok zor durumda kaldıysa da işin ticari yönünü düşünerek devam kararı aldı. İşgalin ortasında sportif açıdan zorlu bir karardı bu, çünkü şehirdeki direnişi örgütleyen İttihatçılar da boş durmamış ve İttihat Spor Kulübü yönetiminde "alternatif oyunlar" düzenlemeye karar verdiklerini ilan etmişlerdi.

Bu "milli" alternatif, organizasyon komitesini ve Said Çelebi'yi elbette yıldırmadı. Kışlanın oyunlara göre düzenlenmesi işine girişmişlerdi bile. Kışlanın bugün Cumhuriyet Caddesi adıyla anılan büyük giriş kapısının yer aldığı binanın avlu duvarlarına iki ahşap tribün yaptırdılar, Mete Caddesi'ne bakan tarafını da zemini meyil-

1. Çelebizade Said Tevfik, "Kırk Yılın Hatıraları-Taksim Stadı Nasıl ve Niçin Yapılmıştı", *Ulus*, 14 Eylül 1947.

li olarak yükselterek açık tribün haline getirdiler. Bu arada iki ahşap tribün arasına bir de şeref balkonu yaptırdılar.

Sahanın etrafını da ahşap malzemeyle çevirince güzel bir stadyum, yani Taksim Stadı ortaya çıkmıştı.

İşte burada, işgal döneminde –1922 yılı Mayıs ve Haziran aylarında– düzenlenen ve 1924 yılında Paris'te yapılacak olan ana olimpiyatların bir provası olan bu organizasyon, gerçekten ayrı bir incelemeye konu olabilecek kadar büyük çaptadır. Türkiye topraklarında yapılmasına rağmen birkaç Türk sporcu dışında tamamen dönemin İstanbul'unun gayrimüslim okullarındaki amatör sporcuları kapsamıştır.

Toplam 1447 sporcunun katılımıyla gerçekleştirilen İstanbul Oyunları'na 44 ekip katıldı. Bunlardan 12'si Ermeni, 11'i Rum, 2'si Musevi kulübüydü. Türkler İstanbul Oyunları'na Anadolu'da sürmekte olan savaş nedeniyle ilgi göstermemişlerse de, Kadıköy Union Kulübü programda tek Türk kulübü olarak gözüküyordu.

Ayrıca Mühendis Mektebi ve Üsküdar Lisesi sporcuları arasında da Türkler vardı. Union Grecque başlığı altında yer alan Rum kulüpleri şunlardı: Tatavla Kulübü, Arnavutköy Kulübü, Tarabya Olimpia Kulübü, Büyükdere Kulübü, Beyoğlu Hermis Kulübü, Beşiktaş Kulübü, Ortaköy Kulübü, Cibali Kulübü, Makriköy (Bakırköy) Kulübü, Boyacıköy Kulübü ve Beyoğlu Kulübü. Ermeni kulüpler Union Armenienne (UCPSA) bünyesinde gösteriliyordu: Beyoğlu Kulübü, Üsküdar Kulübü, Samatya Kulübü, Balat Kulübü, Kadıköy Kulübü, Bebek Kulübü, San Stefano (Yeşilköy) Kulübü, Kuleli Kulübü, Proti Kulübü, Boğaziçi Kulübü ve Beşiktaş Kulübü. YMCA'nın İstanbul'daki dört şubesi (İstanbul, Beyoğlu, Denizciler Kulübü ve Rus Şubesi Mayak), İngiliz Constantinople Civilian Athletic Club, Union İsraclite bünyesinde yer alan Maccabi Kulübü ve Rus Kulübü oyunlara katılan diğer kesimlerdi. Oyunlarda İstanbul'daki okullar ve yetimhaneler de yer almıştı.

Sloganı "Herkes İçin Spor, Herkes İçin Oyun ve Evrensel Sağlık" olan ve tam adı "İstanbul Atletizm ve Futbol Oyunları" olarak ilan edilen organizasyonun resmî dili Fransızcaydı. Her yıl yapılması planlandığı için ismin başına *annual* sözcüğü de eklenmişti.

Ayrıntılı bir yönetmeliği olan oyunlara katılacak kulüplerden on lira kayıt ücreti alındı ve oyunlar biletli seyredilebildi. Bugün

sosyal medyada dolaşımda olan ve muhtemelen birçoğumuzun iç geçirerek, "Eskiden ne güzelmiş, kadınlar da futbol maçları seyredermiş," dediğimiz kadın seyircilerin olduğu tribün fotoğraflarının hemen tümü bu oyunlardan alınmıştır.

Ağırlık atletizm yarışlarındaydı. 100 metre yarışından gülle atmaya, sırıkla atlamadan üç adım atlamaya kadar her dal vardı. Futbol maçları ayrıca İstanbul Şampiyonası adı altında yapıldı. Basketbol, voleybol, dans ve jimnastik diğer spor dallarıydı. Yarışlar sırasında beş kronometre tutulacak, bunlardan üçü uyum içerisinde olduğu takdirde resmî sonuç bu ölçüm olacaktı. Birinciye altın, ikinciye gümüş, üçüncüye bronz madalya verilecekti. Özel yarışlarda özel ödüller söz konusuydu. Futbol şampiyonu olan takım gümüşle bezenmiş bir şiltle ödüllendirilecekti. Resmî programda yer alan yarışların yanı sıra değişik spor etkinliklerinden örnekler de sergilendi.[1]

Oyunlar sırasında Osmanlı Bahriyesi Mızıkası marşlar çalıyordu. Tramvay Kumpanyası yolculara kolaylık olsun diye Taksim Stadı önünde durak ihdas etmişti.

Karşılaşmalar 11 Haziran akşamı bir "defile"yle son buldu. Bu büyük gösteriye yarışlarda yer alan tüm ekipler katılıyordu. Sahaya giriş sırasına göre önde bando, onun ardında tek kız takımı Esayan Kız Okulu ve sırasıyla Yakın Doğu Yardım Yetimhanesi, Saint Benoit Koleji, Bowen Okulu, Mühendishane, Saint-Joseph Koleji, Kuleli Ermeni Yetimhanesi, Robert Kolej, Üsküdar Lisesi, Zoğrafyon Lisesi yer alıyordu.

Tüm ekiplerin geçişini Organizasyon Komitesi'ninki izliyordu. Yarışmaların sonuçları o günlerde İstanbul'da çıkan *Le Miscle* adlı dergide yer alıyordu.

Mini olimpiyatlardan sonra Taksim Stadı artık bir spor merkezi olmuştu. Maçların gördüğü ilgi 31 Temmuz 1922'de kurulan, bugünkü Türkiye Futbol Federasyonu'nun karşılığı olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın, ilk milli maçın burada oynanması konusunda karar almasını sağladı. Cumhuriyet'in ilanından sonra da bu işlevini 1939 yılına kadar devam ettirdi. Stadyum sadece futbol

1. Zafer Toprak, "Taksim Stadı'nda Mini-Olimpiyat 1922", *Toplumsal Tarih*, Sayı 4, Nisan 1994.

karşılaşmalarına değil, her türlü spor müsabakasına, 19 Mayıs Spor ve İdman Bayramı kutlamalarına, çeşitli eğlence ve etkinliklere de ev sahipliği yaptı.

Oyunların tamamlanmasından sonra, Türk kulüplerine karşı mahcup olan Said Çelebi, bu sefer benzeri bir oyun organizasyonu yapmak istemiş. Başlangıçta epey tepki toplamasına, aleyhinde yazılar çıkmasına rağmen, stadı mini olimpiyatlar sırasındaki ortağı Joseph Borg'den kiralayarak gerçekleştirdi bunu.

Said Bey, stadın işletmecisi olarak sürekli halkın ilgisini çekecek futbol maçları oynatmak zorundaydı. Artan milli heyecanı sahaya yansıtarak çok sayıda "milli" nitelikli karma maçlar organize etti. Bu maçlarda Türklere "rakip" olarak yine kendisinin bizzat oluşturduğu İngiliz, Rum ve Ermeni karma takımlarını sahaya çıkardı.

Said Çelebi, bütün bu "milli" teşebbüslerine rağmen takdir edilmediğini söyler. İngiliz Kara Askerleri Muhteliti'ne karşı oluşturduğu "gayriresmi" milli takımın maçı kazanmasının ardından gazetelerin "Milli Takımın Kahir Galebesi", "Yaşa Milli Takım", "Var Ol Milli Takım" serlevhalarıyla donandığını ama "bütün bu alkışlamalar arasında bu işleri başaran ve memlekete bir stadyum kazandıran Çelebi'ye kimsenin bir satır ayırmadığını" yazar.

Said Çelebi, futbolun merkezini Kadıköy'den Taksim'e taşımayı başarmıştır. İşgal askerlerinin ve Türklerin ortak futbol tutkusunu o kadar ustaca yönlendirmiştir ki, statta maçlar sabah dokuzda başlıyor, akşama kadar sürüyordu. Bir dolu savaş gemisi... *HMS Malaya, HMS Iron Duke*... Bir dolu birlik... HMS Gold Stream, Grenadier Guards... Sürekli yeni kupa organizasyonları... Bu takımlarla oynayan Fenerbahçe, Galatasaray... Stat para basıyor, futbol tutkunları İstanbul'da artık kökleşen maçların müşterisi oluyordu.

Taksim Stadı adeta günümüzün halı sahaları gibi çalışıyordu. Sabah 09.00'da 150 lira, saat 11.00'de 250 lira, 13.00'te 200 lira, saat 15.00'te 300 lira! O saatten sonraki maçlar hem biletliydi hem de kira parası alınırdı. Parası çıkışmayan "torpido takımları"nın maç yapacakları yer ise karşıdaki Talimhane arazisiydi.

Said Çelebi anılarında bu paraları "Borg ve oğlu Piyer'in topladığını" söylese de bunun doğru olması pek mümkün değil.

Said Çelebi'nin anılarında çok ilginç bir bölüm var. O dönemde aynı zamanda Fenerbahçe'nin yönetim kurulunda da olan Said Çele-

bi, "cemiyetlerden gelen aylık yardımlar" kesildiği için mali vaziyetleri bozuk olan Fenerbahçe'ye İngilizlerle maç yaptırmayı kabul ettirdiğini ve bu maç için müstecirden (yani Borg'den) hisse istediğini ve yüzde 25 hisse aldığını yazıyor. Bu maçtan Fenerbahçe'nin "hoşuna gidecek bir yekunu cebine indirdiğini" yazan Çelebi, ilgi yüksek olunca Galatasaray ve Altınordu'nun da sıraya girdiğini ekliyor!

Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasıyla İstanbul'dan apar topar ayrılan Borg'un hisselerini devralan Said Çelebi, aylığı 200 lirayla stadı yeniden tek başına işletmeye başladı. Ancak işgal sonra erdiği için artık maç yapmak isteyen envaiçeşit takım da kalmamıştı. Üstelik sadece bir tatil günü (cuma) vardı. Kendisine bir ortak buldu Said Bey: Ateşli Fenerbahçeli, *Akşam* gazetesi sahiplerinden Ali Naci Bey...

Birlikte yeni bir hareketlilik yaratmak için kolları sıvadılar. Milli rüzgârın şiddeti, akla hemen yabancı takımlarla maç organize etmeyi getiriyordu. Başarılı, seyirci garantili ve tutan bir formüldü bu. Bir yandan tribünler yükseltilip kapasite artırılırken, diğer yandan Avrupa'da takım bulma arayışları sürüyordu. Bir seferinde Said Çelebi, iki aya yakın süren bir Avrupa gezisine çıkarak birçok takımı İstanbul'a getirip maç yaptırmak üzere anlaşmalar yaptı.

Bu süreçte Said Çelebi ile ortağı Ali Naci Bey arasında anlaşmazlıklar çıkmaya başladı. Stat güzel işler yapmaya başlasa da (pazarları gayrimüslimler maç yapıyordu. Okullar arası futbol turnuvası düzenlemeye ve tribünlerin üst katına büyükçe bir boks salonu yaptırarak yoğun ilgi çeken boks maçları düzenlemeye başlamışlardı) parasal anlaşmazlık giderek büyüdü.

Ortağıyla aralarındaki problem nedeniyle hissesini, dönemin meşhur boksörlerinden Sabri Mahir'in kardeşi, Terakki Manifatura Mağazası'nın sahibi Menazırzade Abdülaziz Bey'e devretti. Abdülaziz Bey diğer ortağın da hisselerini satın alarak stadın tamamına sahip oldu.

İyi tüccar Abdülaziz Bey, kadınların maçlara girmesini ücretsiz yapıp ön sıraları onlara verdi. Stadın kapısı önündeki büyük karatahtanın üzerine tebeşirle koskoca bir "Hanımlara Bedava" yazdırmıştı. Yaklaşık sekiz bin kişi alabilen stadyumda sadece futbol değil, güreş, atletizm ve bisiklet karşılaşmaları da yapılıyordu.

Ancak kulüplerle hasılat paylaşımı sorunu devam ediyordu. Takımlar olmadan stadın işletilmesi ve para kazanması mümkün

değildi elbette. Kulüpler de artık birleşmeye başlamış ve "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nı (TİCİ) kurmuştu. 1923 yılı yaz mevsiminin sonunda Abdülaziz Bey, TİCİ'ye bağlı bir tür yetkili Yürütme Komitesi olan "Futbol Hey'eti Mütehidesi" ile masaya oturmak zorunda kaldı. Üç İstanbul kulübünü temsilen bir ortaklık kuruldu.

Komitenin başkanı Galatasaraylı Yusuf Ziya Bey, Fenerbahçeli Zeki Rıza ve Beşiktaşlı Ahmet Şerafettin Bey, Taksim Stadı'nın işletmesini Abdülaziz Bey'den devraldılar. Stadı taze güç olarak yeniden elden geçirdiler. Mevcut tribünleri ve şeref balkonunu büyüttüler. Şeref Bey'in hayatını kaybetmesinden sonra, hisseleri Galatasaray'ın bölünmesiyle ortaya çıkan yeni güç Güneş Kulübü'ne geçti.

Taksim Stadı, devletin güçlü desteğini arkasına alarak hisseleri de toplayan Güneş Kulübü için ciddi bir gelir kaynağı olmuştu. Zaten 200 metre ileride bulunan kulüp merkezinde düzenlenen bütün etkinliklerin, tiyatro ve sinema gösterilerinin, seminerlerin, kursların giderleri bilet gelirlerinden karşılanıyordu. Taksim Stadı'nın eski kiracısı, şimdi orada oynanan maçların spor spikeri olmuştu.

Çelebizade Said Bey, 1933 yılında stattan ilk radyo yayınını maçı anlatarak gerçekleştirdi. Taksim Stadı'nın futbolseverlere yaşattığı ilklerden biri de bir gece maçının oynanmasıydı. 9 Eylül 1933'te, saat 21.00'deki Fenerbahçe-Beyoğluspor karşılaşmasını ordudan alınan –geceleri gökyüzüne tutularak düşman uçaklarını görünür kılıp daha kolay hedef alınmasını sağlamak maksadıyla kullanılan– ve kışlanın saçaklarına yerleştirilen projektörler aydınlatıyordu. Bu maç koyu kireç bulamacına batırılıp kuruması için sıralanan toplarla oynanmıştı.

Taksim Stadı, 1940'lara doğru yaklaşırken eğlencenin-sporun merkezi olmaya devam ediyordu. Şimdiki Cumhuriyet Caddesi'ne bakan bölümde yer alan Liverpool ve Denebola gibi bar ve restoranlarla bölge İngiltere havasını devam ettiriyordu.

Ancak Atatürk'ün ölümü, hisselerin sahibi Güneş'in kapanması, Yusuf Ziya Bey'in zor bir siyasi sürece girmesi, şehrin giderek büyümeye başlamasıyla, "devletleştirme" esaslı "hükümet politikası"nın bir özel girişim örneği olarak Taksim Stadı'nın yerine "daha büyük, daha iyi" ama kendi kontrolünde bir stat kurma kararı bu devrin sonunu getirdi.

1939 yılında Dolmabahçe'de, eski has ahırların olduğu yere yeni bir stat yapılmasına karar verildiğinde, dönemin valisi ve belediye başkanı Lütfi Kırdar'ın başlattığı imar hamlesinin ilk kararı stadın kapatılması oldu. Fransız şehir plancısı Henry Proust, stadın yerine büyük bir şehir parkı yapılmasını öngörüyordu.

Proust'un çizdiği Gezi Parkı planı bugünküyle sınırlı değildi. Gezi Parkı, bugünkü Ceylan ve Hilton otellerinin olduğu alanlar da dahil olmak üzere Harbiye'deki park alanına ve Dolmabahçe sırtlarındaki alana kadar uzanan bir bütün olarak tasavvur edilmişti.

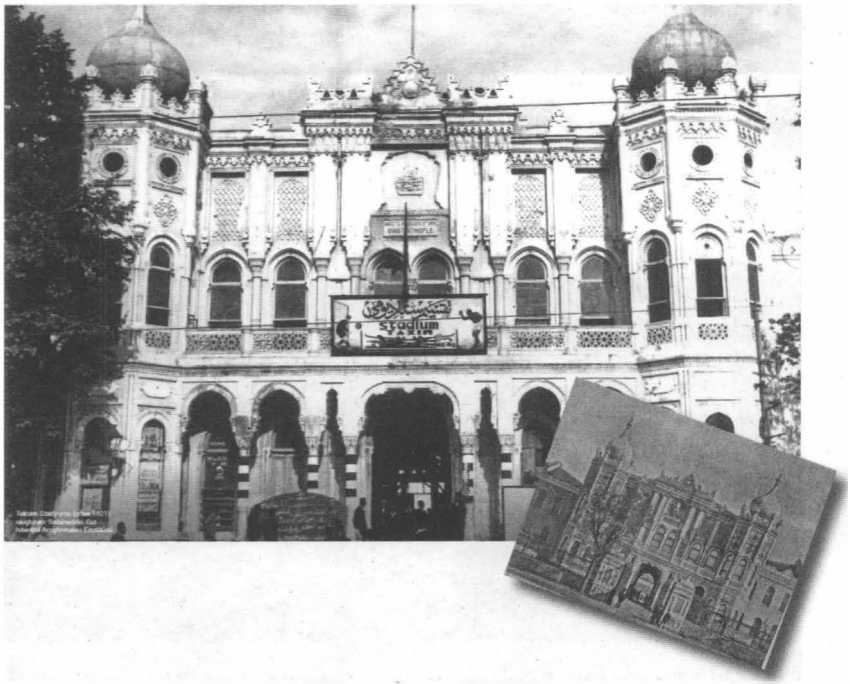
Kışla ve stat kısım kısım yıkıldıktan sonra, planlanan düzenlemelerin çok azı uygulanabildi. Ahırların yerini Taksim Meydanı aldı. Öndeki Talimhane, apartmanlar inşa edilerek modern bir konut bölgesi oldu.

Taksim Stadı tarihe karışırken aynı yıl temeli atılan Dolmabahçe'deki yeni stadın yapımı araya giren İkinci Dünya Savaşı yüzünden ertelendi. Yeni stat ancak 1947 yılında hizmete girebildi. Aradaki yıllarda Beşiktaş ve Galatasaray lig maçlarını şimdiki Çırağan Kempinski Oteli'nin yeni binasının olduğu yerdeki Şeref Stadı'nda oynarken Fenerbahçe karşıda, kendi sahasında oynadı.

Beyoğlu'nun kozmopolit yapısına uygun bir şekilde değişik milliyetlerden onlarca takıma ev sahipliği yapan, mini olimpiyatlardan milli maçlara, güreşten boksa, at yarışlarından bisiklete birçok farklı spor dalına hizmet eden Taksim Stadı artık eski fotoğraflarda ve anılarda kaldı...

Buyrun birbirinden güzel fotoğraflarla Taksim Stadı'nın 18 yıl süren unutulmayacak hikâyesine...



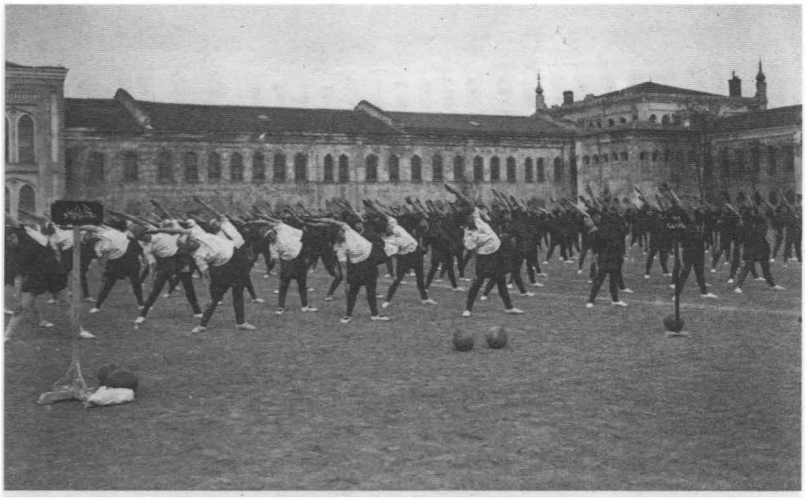


TOP ARABALARI – Topçu Kışlası'nın "topçu alayı"nın konakladığı günlerinden elimizde olan tek fotoğraf, en üstte yer alıyor. Arkada görünen ahırlar, 1920'lerde Fransız bankasının stat olarak kullanılmasına izin vermesinden sonra yıkılarak tribün haline getirildi.
Alttaki fotoğraftan küçük olan, henüz stat olmadan önceki Topçu Kışlası girişi, büyük fotoğraf ise –üzerindeki tabeladan da anlaşılabileceği gibi– artık Taksim Stadı olan Topçu Kışlası'nın girişi kapısı.





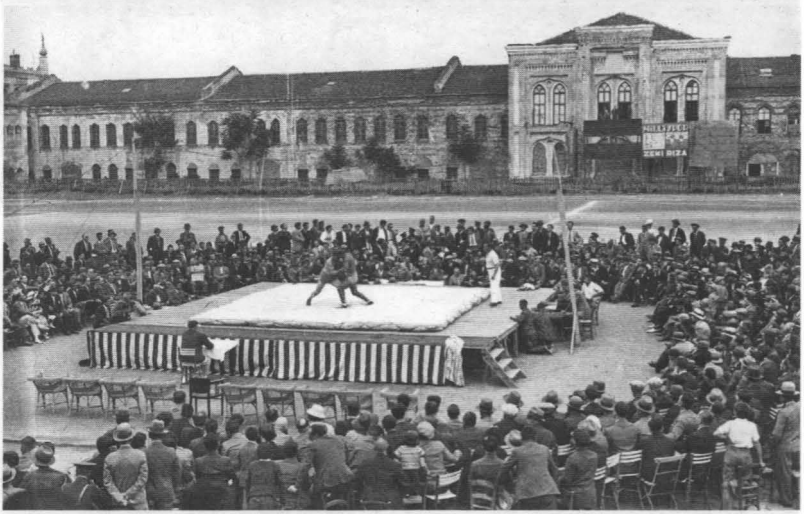
FRANSIZLARIN KIŞLASI – Bu sayfada yer alan iki fotoğraf da Topçu Kışlası'nın Fransızlara satılmasının ardından işgalle birlikte İstanbul'a gelen Fransa'nın Senegalli Müslüman askerlerinin kullanımında olduğu günlere ait. 1922 tarihli üstteki fotoğraflar, stadın önündeki Talimhane arazisini gösteriyor. Bağımsızlık günü kutlamalarına ait bu fotoğraf, Türk futbolunun Avrupa yakasındaki en önemli top alanı olan Talimhane arsasını gösteriyor.Taksim Stadı'nda maç yapmaya parası yetmeyenler için bedava futbol sahası burasıydı. Fotoğraflar Suna ve İnan Kıraç Fotoğraf Koleksiyonu'ndan.





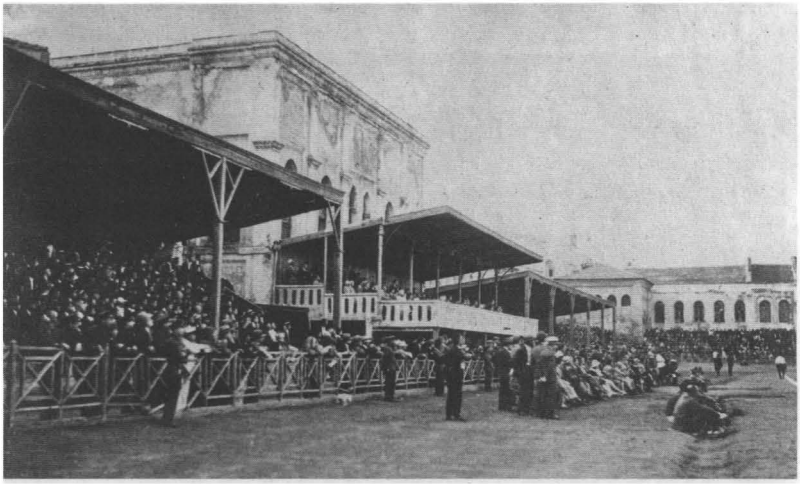
19 MAYIS, KONSER, GÜREŞ, YARIŞ – Taksim Stadı'nın 18 yıllık müthiş tarihinden kalan, futbol dışındaki işlevlerini gösteren bazı fotoğrafları bu ve sonraki sayfada bulabilirsiniz. Suna ve İnan Kıraç Vakfı Fotoğraf Koleksiyonu'nda yer alan bu fotoğraflar, 1930'lu yıllara ait ve bir kısmı ünlü fotoğrafçı Selahattin Giz tarafından çekilmiş. Yukarıdaki fotoğraf ilk 19 Mayıs töreninden, adı henüz "1. İdman Bayramı" iken, 1928 yılından. Taksim Stadı'nda 1930'lu yıllara ait bir klasik müzik konseri fotoğrafı. Sonraki sayfada yer alan güreş fotoğrafı ise 1929 yılına ait.

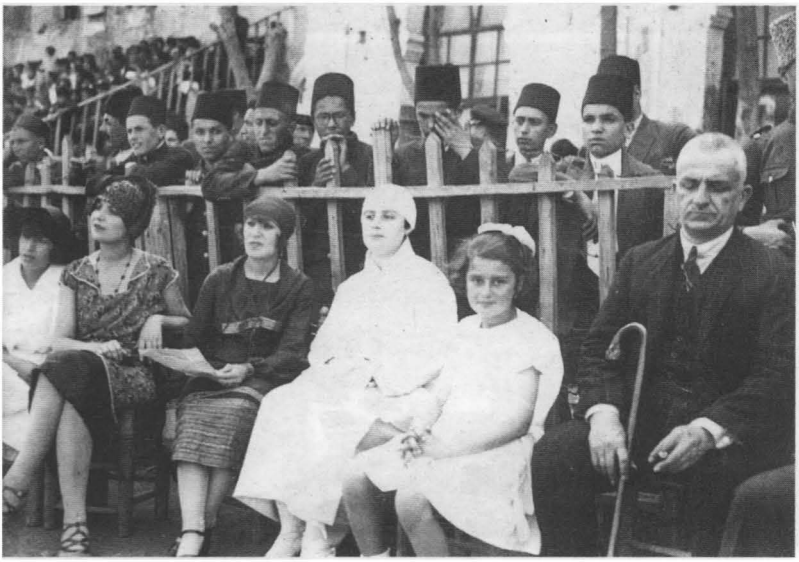






GÖRÜCÜYE ÇIKAN KÖPEKBALIĞI – Eser Tutel, çocukluğuna dair Taksim Stadı anılarını aktardığı, *Bütün Dünya* dergisinde çıkan yazısında, sağdaki fotoğrafın hikâyesini şöyle anlatıyor: "Hiç unutmam, babam, nasılsa altı-yedi metre uzunluğunda koskoca bir köpekbalığı yakalayan balıkçıların bu deniz canavarlarını getirip günlerce bu stadın ortasında halka teşhir ettiklerini anlatırdı. Sonunda bu korkunç balık azmanı, açıkta durmaktan kokmaya başlamış da, balıkçılar çaresiz onu apar topar alıp götürmek zorunda kalmışlar."





ECNEBİ TAKIMLAR GELİNCE – Taksim Stadı'nın en çok seyirci çektiği ve dolayısıyla müstecirlerine iyi gelir getirdiği bilinen organizasyonlar, Türk takımlarıyla İstanbul'a gelen yabancı takımların oynadığı maçlardı. Çelebizade Said Tevfik Bey, bunu bildiği için sürekli yurtdışından takım getirmek için çabalar, uzun turnelere çıkıp anlaşmalar yapardı. Fotoğraflarda yer alan kadın seyirciler, o dönemin "şıklığını", "nezih" futbol seyircisini gösteriyor. Taksim Stadı'nda genellikle güçlü olsun diye her takımın iyi oyuncularının bir araya getirildiği "İstanbul Muhteliti" adı verilen takımlara karşı oynayanlar "ecnebi" takımların İstanbul'daki büyükelçiliklerinde görev yapanlar olurdu.





ŞEHRİN MERKEZİ – Taksim'deki Topçu Kışlası'nın stada çevrildiği 20'li yılların sonuna ait bu fotoğraflarda, meşhur stat girişinin Talimhane'ye baktığı görülüyor. Selahattin Giz Arşivi'nden olan küçük fotoğraf ise bugün turistik otellerin olduğu ama bir zamanlar maçlar yapılan boş Talimhane arazisinin, apartmanların yapımına başlanmadan hemen önceki hali.
Üstteki fotoğraf Suna ve İnan Kıraç Fotoğraf Koleksiyonu'ndan. Kesin olarak teyit edemesek de, koleksiyonda "Taksim Stadyumu'nda, Fenerbahçe'nin İngiliz İşgal Birlikleri'nden oluşan karma takım 2-1 yenerek General Harington Kupası'nı kazandığı ünlü maç" yazısı ve "1923 Haziran" tarihiyle yer almış.



TEK BİLET – En üstteki fotoğraf 1931 yılı Mayıs ayından. Yine bir "ecnebi" takımla (Olimpiakos) bir Türk takımı (Fenerbahçe) maç yapacak, seyirci stada akın etmiş. Soldaki bina, Şehzadebaşı'ndaki Letafet Apartmanı. Etkili bir boykot sonunda stadı Said Çelebi'den devralacak olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, bu apartmandaki Kumkapı Kulübü'nün salonunda kuruldu.
Sağdaki, Taksim Stadı'nda oynanan bir maça, üstelik de bir derbiye ait bugüne kadar ulaşan bildiğimiz tek biletin fotoğrafı...



YIKIM – 25 Mart 1940'taki son lig maçının oynandığı tarihe kadar oldukça yoğun bir şekilde kullanılan Taksim Stadyumu, lig maçlarının sona ermesiyle birlikte yıkılmaya başlandı. Uzun süren bir planlama sürecinden sonra yıkımın başlangıcını, o tarihlerde de oldukça önem verilen lig maçlarının bitimi belirledi.1940 yılına ait gazetelerde bu yıkım sürecine ait irili ufaklı onlarca haber var. Yıkımın bir ara durdurulması da başarılmış ama 1940 yılı sonlarında, Taksim Kışlası yıkıldıktan sonra yapılacak olan, ağaçlarla çevrili, sırf yayalara mahsus olacak yeni gezinti yerinin adının "İnönü Esplanadı" ve "İnönü Gezgisi" olarak belirlendiği belediyece açıklanıyor ve yıkım hızlanıyor. Henry Proust ve ekibinin hazırladığı bu proje hiçbir zaman uygulanamadı. Proust, bugünkü Taksim Gezi Parkı'nı, Gümüşsuyu'na ve Teşvikiye'ye kadar gidecek dev bir şehir parkı olarak planlamıştı.

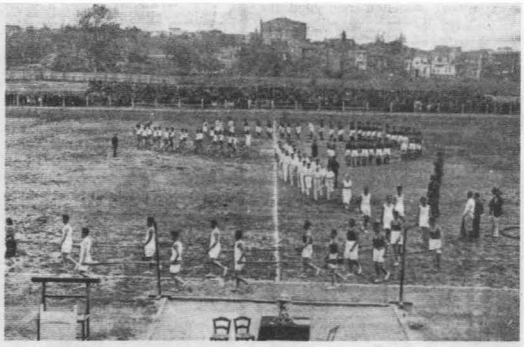






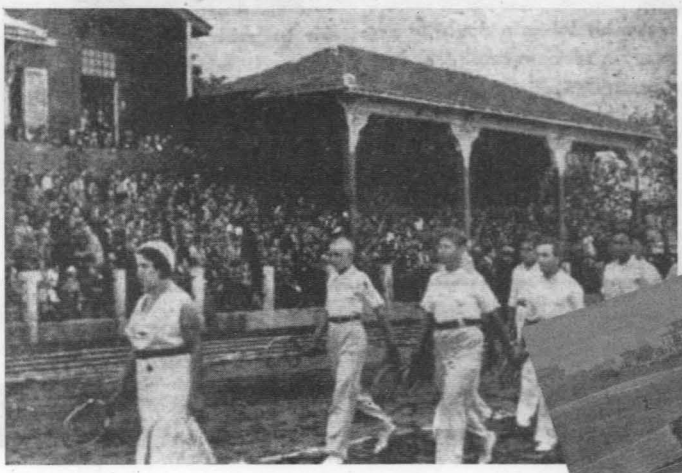
ÇELEBİZADE SAİD BEY, ABDÜLAZİZ BEY – Sonraki yıllarda spor spikeri olarak iyice ünlenecek olan Said Bey, Taksim Stadı'nı bir dönem işletse de parasal güçlüklerden dolayı, Galatasaray takımının ilk futbolcularından, daha sonra ise boks yaparak Avrupa çapında üne kavuşan Sabri Mahir'in kardeşi Abdülaziz Bey'le (soldaki oval çerçeveli fotoğraf) ortak oldu. 1933 yılında stattan ilk radyo naklen yayınını yaptı (en üstteki fotoğraf). Said Bey, futbolcuları yaka mikrofonuyla tanıştırıyor (üstte).
Solda, Çelebizade Said Bey futbolculuk döneminde.
Soldan sağa: Burhaneddin, Aydınoğlu Raşit Bey ve Çelebizade Said Tevfik Bey. İşgal döneminde önde gelen İttihatçılardan olan Raşit Bey'le arası "ecnebilerle iş yaptığı için" epey bozulmuştu.

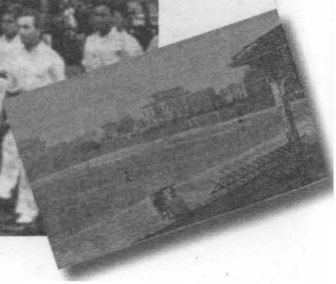
KANUNLA STAT – Tek maddelik kararla Fenerbahçe'ye geçen stat, adını değiştirdikten sonra 1931'de dışarısıyla olan ilişkisi tamamen kesilerek yeniden açılır. 1932 Mayıs ayındaki yeni açılışa ait bu fotoğraflarda da görüldüğü gibi, eski Papazınbağı Bahçesi, dönemin en modern stadı olmuştur. Fenerbahçe Stadı, 1940 yılına kadar Taksim Stadı ile birlikte, ancak ağırlıkla Fenerbahçe futbol takımı tarafından kullanıldı.



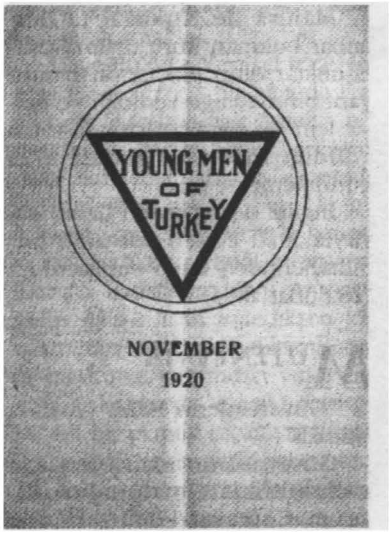


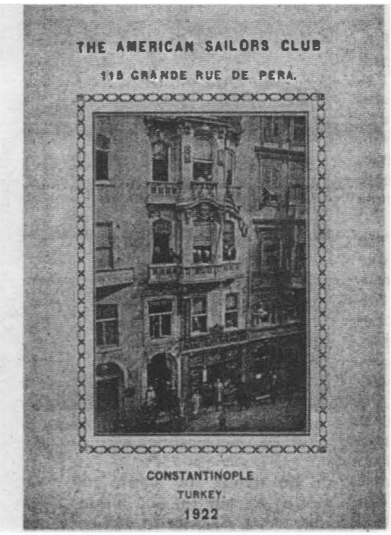




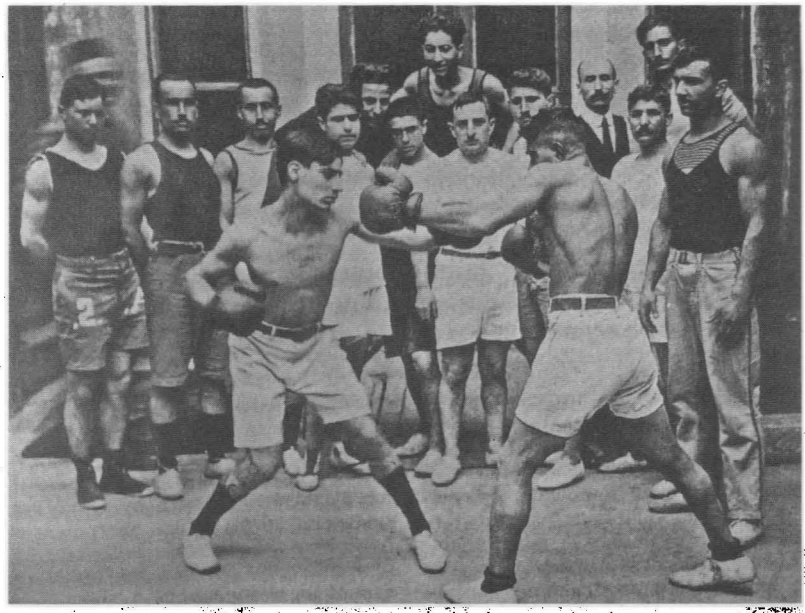








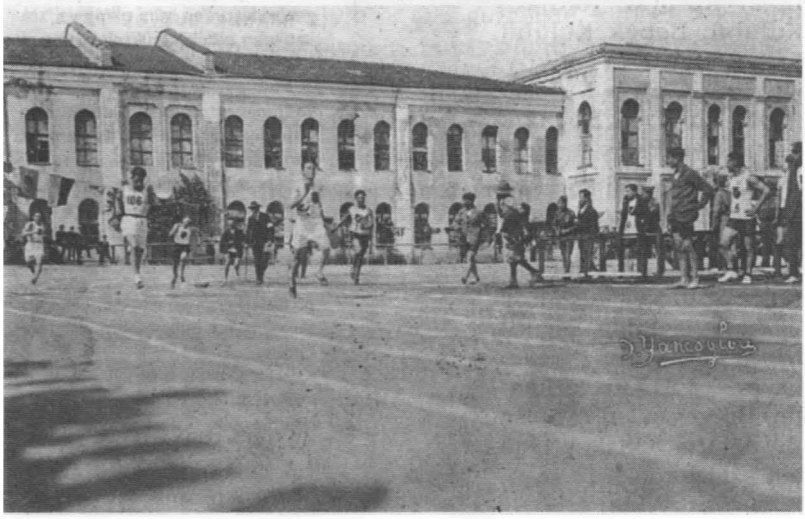
YOUNG MEN CHRISTIAN ASSOCIATION – Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kez 1881 yılında Robert Kolej'de oluşturulan, ağırlıkla Protestan mezhebi misyonerliği faaliyetini yürüten YMCA'nın sembolü olarak kullanılan ve "beden, akıl ve ruh"un birlikteliği anlamına gelen üçgen, Eski Ahit'te geçen "Tanrınız Rabbi bütün yüreğinizle, bütün canınızla, bütün gücünüzle seveceksiniz" ve Luka 10.27'de geçen: "Tanrın Rabbi bütün yüreğinle, bütün canınla, bütün gücünle ve bütün aklınla seveceksin" cümlelerinden üretilmiş. YMCA, Beyoğlu'ndaki iki şubesinde de aktif olarak birçok modern spor etkinliğini ülke topraklarında başlatmıştı.





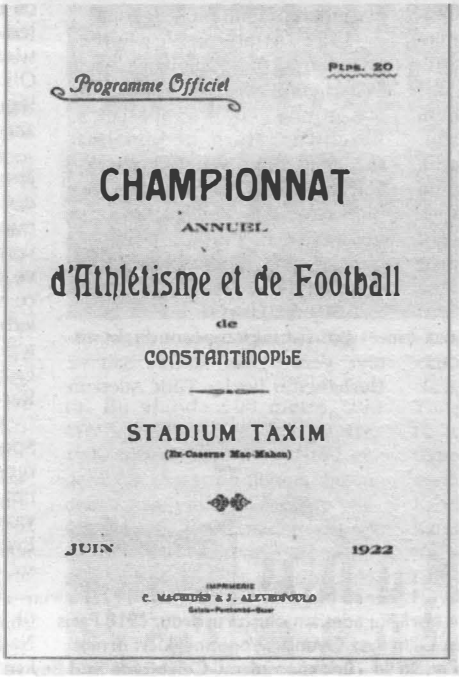
SPOR, MİSYONERLİK – YMCA'nın faaliyetleri dönemin gazetelerini ikiye bölmüştü. *Sebilürreşad* gibi islamcı gazeteler derneğin misyonerlik faaliyetlerinin altını çizerken, *Tanin* gazetesi, derneğin üyelerinin yarısına yakınının Müslüman olmasından hareketle YMCA'yı "ilim ve irfana muhtaç olan memleketimiz için bir terbiye ocağı" olarak tanımlıyordu.





MİNİ OLİMPİYATLAR –Toplam beş gün (21, 26, 28 Mayıs ve 9-11 Haziran 1922) süren İstanbul Atletizm ve Futbol Oyunları'nın ağırlığını atletizm oluşturuyordu. 1918 Paris Müttefiklerarası Oyunları ve Uluslararası Olimpiyat Oyunları yönetmelikleri örnek alınarak hazırlanmıştı. Hazırlık Komitesi'ndeki iki Türk spor adamı, Çelebizade Said Bey ve Burhan (Belge) Bey, Türk kulüplerin oyunlara katılmama kararı üzerine, Ahmed Robenson'un Beyoğlu'nda Glavani Çıkmazı'ndaki evine giderek durumu anlatıp yardım istemişler. Hatta İttihat Spor'un Müslüman sporcular arasında "alternatif olimpiyat" düzenleyeceklerini ilan etmeleri üzerine açılışı bile erteletmişler. Said Bey, hatıralarında atletler yeni piste alışık olmadığı için derecelerin yüksek olmadığını, "bin bir emekle Darphane'de hususi olarak" yaptırdığı madalyaları, yarışları kazanan yabancı şampiyonların göğüslerine "yüreği sızlamasına rağmen" taktıklarını yazar.




Programme Officiel

PIAS. 20

CHAMPIONNAT

ANNUEL

d'Athlétisme et de Football

de

CONSTANTINOPLE

STADIUM TAXIM

(En-Caserne Mac-Mahon)

JUIN 1922

IMPRIMERIE
C. MACRIDIS & J. ALEXIEFFOULO

İTTİHATÇI DARBESİ – Ayrıntılı hazırlık çalışmalarının ardından gerçekleştirilen mini olimpiyatlara katılımın oldukça yüksek olması, 1922 yılında İstanbul nüfusundaki gayrimüslim sayısının, okulların ve yetimhanelerin fazla olduğunu da gösteriyordu. Oyunlar kapsamında gerçekleştirilen "futbol turnuvası"nın finali Ermeni ve Rum gençleri arasında yapılmış ve milliyet sınırı tanımayan olağan futbol geleneği gereği kavga çıktığı için yarıda kalmış. Ermeni gençler, protesto ederek sahadan çekilince şampiyonluk kupası Rum gençlerin olmuş.

Kendilerine Türk Birliği adını veren İstanbul'daki Türk kulüplerinin, Galatasaray üyesi Sırrı'nın Ömer Abit Han'ında yaptıkları toplantıda, YMCA'nın işin içinde olması nedeniyle katılmaktan vazgeçmeleriyle bilet satışlarının düşmesinden endişe eden Organizasyon Komitesi, yine de oyun günlerinin tamamında yeni yapılan tribünleri doldurmayı başarmış.

Çelebizade Said Bey, hatıralarında sahanın düzenlenmesi için yapılan masrafı böylece çıkarabildiklerini ama "şilt ve afiş paralarının ziyan olarak kaldığını" yazıyor.



23. BÖLÜM

"İKİ DİREK ARASI"

MADAM MAYRİK, ÇOBAN MEHMET, KAZANCI TAHSİN

Galatasaray'ın 30'lu ve 40'lı yılları, bugüne kadar etkisi devam eden bir "içine kapanma" dönemidir.

Tutuculuk, muhafazakârlık, gelenekleri korumak, elde olanın değerini kaybettirmemek... Çağın gerisinde kalmak...

Nereden baktığımıza bağlı olarak tanımlanabilir bu 20 yıl.

Örneğin, bu 20 yılın tam 18 yılı şampiyonluk elde edilemeden tamamlanmıştır. Kulübün seyirci azlığını vurgulamak için kullanılan "iki direk arası"na sıkışmış Galatasaray o zaman başlar. Kitlelerle buluşamadan, aslında buluşmayı da istemeden geçen yıllar... Kulübü idare edenlerin "mektepli", hatta aynı zamanda mektep idarecileri olduğu, kulübün sporcu havuzunun tamamen değilse de çoğunlukla "mektep"ten oluşturulmaya çalışıldığı yıllar...

Galatasaray Kulübü ile Galatasaray Lisesi arasında kuruluştan gelen bir bağ var, biliyoruz. Daha önceki bölümlerde uzun uzun anlattım da bunu.

Peki, Galatasaray'ın lise kökeninin sportif nedenleri var mıydı? Vardı elbette.

Ama bu çok güçlü bir sportif neden miydi ki lise-kulüp bağını ısrarla tutmaya çalıştılar? Kulübün sportif açıdan liseden daha geniş kesimlere açılması, futbolcu/sporcu kaynağını genişletmesi gerektiğini ileri sürenleri neden hep baskı altında tuttular?

Güneş gibi sert ve acı bir bölünmeye neden olacak ve Kemal

Onar'ın deyişiyle "Galatasaray'ın 50 yılına mal olacak" sertlikteki bu tutuculuktan neden hiç geri adım atmadılar?

Galiba biraz da bu inat, aslında pek yazılmayan, Galatasaray'ın 18 yıllık bir dönemine mal olmuştur. 18 yıl şampiyonluk alamadan geçmiştir.

Peki, lisede nasıl bir mekanizma vardı da Galatasaray'a futbolcu verebiliyordu?

1920'li yıllar Galatasaray'da ikinci güçlü futbolcu kuşağını yetiştirmişti... Leblebi Mehmet, Nihat, Ulvi, Muslih, Bekir, Zeki, Mithat... 1920'lerin mektep-takım simgesi olan Aslan Nihat 1930'lara gelindiğinde futbolu artık bırakmıştı. Yeni isimler geliyordu elbette: Gündüz, Taylor Bülent (Ediz), Haşim (Birkan), Eşfak (Aykaç)...

Lisede futbol vardı. Sınıfların takımları vardı. En önemlisi, futbol oynayabilecekleri bir sahaları, Grand Cour vardı. Çok mu iyi futbolcular yetiştiriyordu lise? Başka yerden oyuncu çıkmıyor muydu? Elbette çıkıyordu ama liseden çıkmak tercih sebebiydi. Bu yüzden liseden sürekli takviye yapılmaya çalışılıyordu.

1935 yılında takıma giren Gündüz Kılıç, okuldaki ilk maçını anlatırken, aynı zamanda futbolun o dönemdeki (1932) okul öğrencilerinin hayatlarının merkezinde nasıl yer aldığını da anlatıyor:

> Mektebimizin Ortaköy'deki şubesinde kuvvetli bir futbol takımı olduğunu işitip duruyorduk. İşte bu meşhur takım ile bizim sınıf maç yapacaktı. İlk defa tam futbol kıyafetleri içinde ve bize çok büyük gelen "Grand-Cour" sahasında oynayacaktık. Sabahtan hazırlıklar başladı. Büyük sınıflardaki ağabeylerden malzeme tedarik edildi...[1]

Okulda çok yoğun bir futbol gündemi olduğu anlaşılıyor. Nitekim Kılıç, "Altıncı sınıftan itibaren, sınıflar arası lig maçları başlıyordu ve arkadaşlar çoktan takımı hazırlamışlar, beni de santrfor koymuşlardı," diye devam ediyor:

> Fakat aksiliğe bakın ki, bize ilk maçta mektebin en kuvvetli takımı olan ve içlerinde kulübün birinci takımında oynayan Cici Necdet,

1. 2008 Galatasaray Spor Gazetesi, 1947-51 Aktaran Mehmet Emin Kunt, *Baba Gündüz*, s. 24, Maviağaç Yayınları, İstanbul, 2008.

> Fazıl ve Kadri'nin bulunduğu sınıf düştü. Maçta 7-1 gibi pek büyük bir hezimete uğradık. Sahadan çıkarken biri omuzuma vurdu. Döndüm, karşımda Müdür Muavinimiz Muslih Hoca duruyordu. Hoca bana "Sıskalığına bakmadan boyuna çalım yapıp kendini yoruyorsun. Sen bu sene futbol filan oynama, kilo almaya bak," dedi. "Peki hocam," deyip boynumu büküp uzaklaşırken, arkadaşlardan biri yanıma gelip maç esnasında hoca ve yanındakilerin, "Bu çocuk iyi yetişecek," gibi şeyler konuştuklarını işittiğini söyleyince dünyalar benim oldu.[1]

Sınıflar arasında oynanan lig organizasyonu... Maçları izleyen okul yöneticileri, aynı zamanda kulübün yöneticileri... Yanlarında diğer idareciler... Uzun vadeli değerlendirmeler ("Sen bu sene kilo al")... Tipik bir altyapı izleme komitesi...

İşte büyük olasılıkla 20'li yıllarda geçerli olan bu "sistem"in, 30'lu yıllarda da devam etmesi isteniyordu, çünkü "sistem" 20'li yıllar boyunca sonuç vermişti. Şampiyonluklar ve kupalar birbirini takip etmişti... Ama 30'lar için bu sistemin artık işlemeyebileceğini düşünen bir akım da boy göstermişti. 3 Şubat 1933 tarihinde toplanan kongre ve bu kongre sonrasında yaşanan büyük bölünme, Yusuf Ziya Bey'in istifasının ardından iki yıl boyunca süren çeşitli istifalar, kendi içine "kapanan" Galatasaray'ı yarattı. İsmi, ilk olmaktan kaynaklanan ayrıcalığı, çok güçlü bir mektebe dayanmaktan gelen prestiji vardı ama futbolda başkaları da vardı... Güneş'i kuranlar, özgürce "her yerden" transferler yaparak çok güçlü takım kurmuşlardı. Oyuncu seçme havuzunu bütün şehre, hatta civar illere yayan takımlar ortaya çıkmıştı. Beşiktaş onlardan biriydi. Fenerbahçe zaten o gücü 1920'lerden itibaren kullanmaya başlamıştı.

Galatasaraylılar için adeta kanıksanan bu başarılar zinciri 1931 yılındaki şampiyonlukla son buldu. Başarılarla dolu yılların ardından şampiyonluklardan uzak bir zaman dilimi başladı. İçine düştüğü ağır sorunlar dolayısıyla mücadeleyi daha çok kulüp içinde vermeye başladı. Uzun bir araydı bu, 1948-1949 Sezonu'nda dönmek üzere oldukça uzun, tam 18 yıllık bir ara...

1931-1949 yılları arasında, Galatasaray kendi içine kapanırken gerçekten o meşhur "iki direk arasında seyircisi olan kulüp" idi...

1. Kunt (2008), s. 25.

Galatasaray'ın o günlerini yaşayan ve iyi hatırlayan kuşaktan, 2008'de kaybettiğimiz rahmetli Muzaffer Bozok, onunla yaptığım söyleşide "Maçlara kimler giderdi?" sorusuna şöyle yanıt vermişti:

> Galatasaray maçlarını tabii ki lise öğrencileri takip ederdi. Maç olduğu zaman lise binasında biletler dağıtılırdı, alır giderdik. Tabii lise dışından da seyirci olurdu statlarda. Ama Galatasaray'ın seyircisi belliydi, hepimiz birbirimizi tanırdık neredeyse. Deplasmanlara tabii herkes gidemezdi ama gidenler olurdu. Deplasman dediğimiz de genellikle Ankara ve İzmir'di.[1]

O dönemlerin Galatasaray'ı küçük bir üçgen içerisinde hayatını sürdüren adeta otonom bir yapıya bürünmüştü...

Hasnun Galip'teki kulüp lokali... 200 metre ilerideki mektep... 200 metre ilerideki Taksim Stadı... Üçgenin sadece Taksim Stadı bacağı, yaz ayları geldiğinde Bebek'teki Denizcilik Lokali olarak değişirdi.

Lokal... Yani kulüp... O da tamamen kendi içerisinde yaşayan küçük bir yapıydı. Amatör ruh, sosyal bir yapı, sayısı çok sınırlı bir "aile" yaratmıştı. Yöneticilerin iş çıkışlarında buluştuğu, futbolcuların maçtan önce, maçtan sonra, antrenmanlardan önce ve sonra buluştukları, "kirlilerini" bıraktıkları, "temiz" eşofmanlarını, formalarını aldıkları buluşma noktası... Ve bu küçük ailenin ayrılmaz parçaları haline gelen isimleri.

Örneğin, o lokalin "ev sahibi" Madam Mayrik...

Galatasaray'ın "gücü, kuvveti" Çoban Mehmet...

Daha sonra oğlu Ahmet ve torunu Erkan'la birlikte Galatasaray'ın, Florya'nın, stadın 75 yılının ayrılmaz parçası haline gelecek Kazancı ailesinin babası Tahsin...

Madam Mayrik, o günlerin aslında tarihe geçirilmesi gereken, kulübün "gayriresmi" günlük hayatının en önemli figürlerindendi. *Galatasaray 100. Yıl* belgesellerinin çekimleri sırasında röportaj yaptığım, o günleri yaşamış ve bugün hayatta olmayan birçok Galatasaraylı, kulübün tarihini anlatırken, sanki çok doğal bir parçasıymış gibi anlatırlardı onu...

1. Mehmet Şenol, *Yakın Tarihten Anılar, Galatasaray*, Sayı 30, Şubat 2005.

"Madam", kulübü açandı, kapatandı. "Madam", maçlar sonrası kirlenen tüm formaları yıkayan, ütüleyendi... "Madam", maçlardan önce oynayacak çocuklara tertemiz formaları veren ve "yırtmadan getirin" diyendi... Yemekleri yapandı, geleni gideni kontrol edendi, futbolcuların sırdaşıydı. Kısacası kulübün her şeyiydi, "annesi"ydi...

> Lise ve kulüp iç içeydi. Hasnun Galip'deki kulüpte olurduk hep. Kulüp bizim her şeyimizdi. Küçük bir aile gibiydik. Kulüpte çalışan Ermeni bir kadın vardı. "Madam" derdik, herkes öyle derdi. Kocası vardı, "lop" (sandviç) satardı. Madam kulübün bekçisi gibiydi, orada kalırdı yanlış hatırlamıyorsam. Futbolcuların maçlardan sonra formalarını o yıkardı. Etrafı o temizlerdi. Hatta bize borç para verirdi. Kızı vardı, kimseyi yanına sokmazdı! 1940'larda, dediğim gibi, kulüp küçük bir camiadan ibaretti.[1]

Lokale kalorifer tesisatının yapıldığı 1948 yılında, yaşanan bu büyük "dekorasyon değişikliği" üzerine, dönemin *Galatasaray Spor Gazetesi*'nde çıkan "Yuvamız" başlıklı bir yazıda, Galatasaray'ın kaptanı Gündüz "evi" şöyle gezdirir okuyuculara:

> Kulübün bulunduğu sokağa girer girmez sarı kırmızı renkler size gülmeye başlar. Köşedeki berberin yanındaki dükkân, kulübün karşısındaki terzi ve ekseriya kapıda duran ateşli Galatasaraylılardan Muzaffer Bozok'a ait otomobil hep renklerimizle süslenmiştir. Kulübün kapısında büyütülmüş bir Galatasaray arması bizleri selamlar.
> Bizler, evin devamlı müdavimleri, ilk evvel sağdaki koridordan geçer, kaç yıldır hepimizin binbir kahrını çeken Madam'ın odasına girip onun hatırını sorarız. Madam Mayrik, orada ya futbol çoraplarını örmekte ya da formaları yıkamaktadır. O aynı zamanda bizlerin en yakın ve candan sırdaşıdır. Bu itibarla bazılarımızı okşar, bazılarımıza da nasihat verir...[2]

Futbol sezonu bittiğinde madamın işi bitmezdi. Bebek'teki lokale geçerdi. Yönetim Kurulu karar defterlerinde her yıl onun için bir karar alınırdı:

1. "Yakın Tarihten Anılar", s. 92.
2. Gündüz Kılıç, "Evimiz", *Galatasaray Spor Gazetesi*, 17 Mayıs 1948.

Tarih: 30.5.1945, Karar No: 36. Mevcut: Muslih Peykoğlu, M. Rıza Kuğu, Suphi Batur, Ömer Besim Koşalay, Dr. Ali Tanrıyar ve Turgut Atakol
4- Mevsimin gelmiş olmasına binaen Madam Mari'nin de Bebek'de vazife görmesine[1]

O dönemi yaşayanlar madamın sporcular için hazırladığı "zeytinyağlı dolma"ları hiç unutmuyor ya da yarışa girecekler için özel hazırladığı, kendi elleriyle sıkıp şişelere koyduğu portakal sularını:

Kürek yarışlarına gidilirken Mayrik'in kulüpten yapıp getirdiği ve nasılsa bir iki kez yiyebildiğim meşhur zeytinyağlı dolmaları, soğuk etleri, sandviçleri, domatesleri, salatalıkları, su ve gazozu da bu arada zikretmekte yarar var. O tarihlerde ne Pepsi, ne Coca Cola, ne de şişelerde meyve suları vardı, ama onların yerine Mayrik'in sıkıp hazırladığı ve şişelere doldurduğu hakiki meyve suları vardı.

Kemal Onar, üç ciltlik kitabında ve bu kitabın yazarıyla gerçekleştirdiği yüz yüze birçok sohbetinde madamın kulüpteki güçlü konumunu anlatır. Güneş bölünmesi sırasında yaşananları anlatırken, madamın dönemin Galatasaray futbolcularıyla olan ilişkisinin anne-evlat boyutundaki samimiliğini de hissettirir:

Güneş ayrılığı Galatasaray'ı etkilemekte devam ediyor. Kaybettiği futbolcuların yanında bir de Güneş'e geçme yatkınlığı gösterenler var. Bu hareketler açık bir şekilde yapılsa ne gam. Böyle yapılmıyor. Gizli pazarlıklar sürüyor, bir kısım futbolcularla Güneş idarecileri arasında. Bu da üzüyor, rahatsız ediyor camiayı. Herkese şüpheli nazarlarla bakılıyor. Bu olaylardan en ziyade etkilenenlerden biri de Madam. Malzemeci Madam'ı genç kuşaklar pek tanımazlar. O kulübün temel direklerinden biriydi. Oyuncuları evladı gibi severdi. Her maç dönüşü, sonucu sorar, "iyi" ise oyuncuları şapur şupur öperdi. "Fena" ise "Allah belanızı versin!" derdi. Bela okuması boldu. Ya üzüntüsü? Suratından düşen bin parça olur, kimseyle konuşmaz, asık suratı kara bulutlar gibi çökerdi etrafa. Onu en fazla çileden çıkaran da Cici Necdet'di. Hem de sırdaşı

1. Kemal Onar, *Hatırladıklarımdan* (3 Cilt), Varlık Yayınları, İstanbul, 2010.

olmasına karşın. Evet, Madam, Cici'nin sırdaşıydı. Sevgilisinin salonda beklediğini maç dönüşü Cici'ye gizlice haber veren oydu. Ama Cici de ona takılmaktan ayrı bir zevk alırdı.
Madam "Güneş'e kim gidiyor?" diye sorduğu vakit, Cici "Ben!" diye karşılık verirdi. Ve Madam'ın tek ve son sözü: "Allah belanı versin!"[1]

Bugünkü tanımıyla futbol endüstrisinin çerçevesinde tüm aktörlerin çok farklı işlevleri olduğu dönemler. O dönemde kulübün "işlevi", sporculara imkân sağlamaktan çok "isim sağlamak" olarak görülebilirdi. Bir kere futbolcular ve sporcular her türlü spor malzemelerini kendileri alıyorlar, yapıyorlar ya da yaptırıyorlardı. Formalar da özel yapım değildi elbette, üzerindeki Galatasaray armalarını da Yüksek Kaldırım'daki mağazadan alıyorlardı. Hatta kulübe aidat ödüyorlardı sporcular. Futbolcular haftada iki gün, salı ve perşembe günleri idman yapıyorlardı. Önce sahanın etrafında bilinçsiz birkaç tur (belki 15-20 tur), sonra çift kale ve paydos...

Kulübün, lokalin 1940'lardaki manzarasını Galatasaray'ın eski başkanlarından Ali Uras, çok canlı bir şekilde tasvir eder. 1946 yılına ait bir Yönetim Kurulu karar defterinde geçen "Ali Uras namındaki sporcunun kulüp lokalinde kaybolan ceketinin tazmini için 90 lira masraf yapılmasına" şeklinde yazılmış ilginç kararın arkasındaki hikâyeyi anlatırken söz kendiliğinden doğal olarak Madam Mayrik'e geliyor:

Tıp Fakültesi'nde talebeyim. Şükran'la da aşağı yukarı bir yıllık nişanlıyız ve o akşam onların Cihangir'deki evlerine yemeğe gideceğim antrenmandan sonra. Yeni aldığım takım elbisemi giyip öyle gelmişim kulübe. Soyunduk, yukarı antrenmana çıktık.
Bilmem kulübün eski halini hatırlar mısınız? Kapı hep aynı yerdedir. Kapıdan içeri girince karşınıza bir duvar ve duvarın önünde bir vestiyer gelir. Vestiyerin iki tarafında içeriye doğru uzanan birer koridor vardı. Salon tarafındaki koridordan girince Mayrik'in odasına ve WC'ye gidersiniz, sağdaki koridordan girince arka arkaya iki soyunma odası ve duş vardı, oraya girersiniz. Mayrik de kim diye sorabilirsiniz. Her ne kadar daha önce söz et-

1. *Hatırladıklarımdan*, , s. 345.

> mişsem de, kişiliğine uygun olarak ondan bir kez daha bahsetmek, onu bir kez daha anmak boynumuzun borcudur.
> Mayrik, kondüktörün eşidir. Oğlu vardı, Agop Kevropyan, kulüpte bir süre kâtiplik de yapmıştı. Mayrik kulüpte her şeydi. Malzemeci, temizlikçi, vekilharç, müdür, her şeydi. Onun devrinde bütün sporcular onu hem severler, hem çekinirlerdi. Bizim gibi çurçurlar değil, en ünlüler dahi. Sözünü hiç esirgemezdi. O zaman ne çamaşır makinesi vardı, ne de takım takım formalar. Formaları, donları, tozlukları elleri ile yıkar, kurutur, ütüler, söküklerini dikerdi. Toprağı bol olsun. Mayrik'in odasından, hem vestiyere doğru ve hem de birinci soyunma odasına doğru birer göz pencere vardı. 50 x 50 cm. pencere. Pencereden o isterse her iki tarafa da bakardı, siz bakamazdınız. Bakmaya kalksanız ve fark etse, "Karga gibi ne bakosun?" diye sormaz, adeta azarlardı. Kimi mi? Herkesi...[1]

Madamın bugüne kadar ulaşan birkaç fotoğrafı var elimizde. Bunlardan bir tanesi bir aile fotoğrafı. Uras'ın anlattıklarından da anlaşılabileceği gibi, her ferdiyle Galatasaray için çalışan bir aile Kevropyan'lar. Oğlu Agop da kulüpte idari işlerde çalışmış. Kocası Aram ise tramvay kondüktörü. Evleri de anlaşıldığı kadarıyla kulübün hemen yakınında.

Çoban Mehmet...

Galatasaray'ın 1930'lu, 40'lı yıllarından kalan fotoğraflarda o mutlaka vardır...

Mecidiyeköy'deki stadın 1938 yılındaki ilk temel atma töreninden arılarda kalan tek fotoğrafta Çoban Mehmet vardır. Yanındaki Galatasaraylı yöneticiler ve sporcular ellerinde kürek temel çukuru kazarlarken o kurban kesmektedir...

1935'te, Galatasaray'ın 20. kuruluş yılında, mektebin bahçesinde toplanan tüm eski-yeni sporcular ve eski-yeni yöneticiler hep birlikte Taksim'e kutlama yürüyüşü yaparlarken kafilenin en önünde o vardır.

Kuruculardan Abidin Daver'in tanımıyla, "Galatasaraylılar, Çoban Mehmet'in çelik pazıları ile taşıdığı şanlı Türk bayrağının ve daima onu takip eden sarı kırmızı bayrağın arkasında, uzun bir ka-

1. *Hatırladıklarımdan*, s. 352.

file halinde, İstiklâl Caddesi'ni dolduran halkın alkışları arasında Taksim stadyumuna"[1] giderlerken...

Galatasaray 1928 yılında Gazi Kupası'nı Fenerbahçe'yi 4-0 yenerek kazandığında, Taksim Stadı'ndan Hasnun Galip'teki kulüp merkezine kupa onun ellerinde taşınmıştır...

Kulübün bazen güç, bazen "boy gösterme", bazen "yıldırma" gerektiren işlerinde de Çoban Mehmet hep hazırdır. Galatasaray'ın Bebek'teki lokalinin ihalesinde başka kulüpler veya kişiler devreye girebilir korkusuyla "encümen"in kapısını tutan Çoban Mehmet'tir.[2]

1. *Galatasaray Denizcileri*, GSK Yayını, İstanbul, 1934, s. 4.

2. Osman Müeyyet Binzet, "Belki 15 Liradan Daha Ucuza Alırsın!", Sayı 15, *Galatasaray*, Haziran 1951, s. 13.
Müeyyet Binzet'in yazısında, Gündüz Kılıç'ın babası olan, Atatürk'ün en yakın arkadaşı Kılıç Ali'nin siyasi gücünü kullanarak imkânsızı başardığı ve Bebek'teki lokalin Galatasaray'a verilmesini sağladığı da anlaşılıyor. Bu ilginç yazının tamamını buraya alıyorum:
"Geçen Cumartesi günü, kulübümüzün Bebek'teki denizcilik lokalinin açılış törenine gittim. Galatasaray'a ait her şey gibi o kadar şirindi ki. Bir harabeye dönen ahşap baraka, Amerikan mecmualarında hasretle seyrettiğimiz mini mini bir cennete dönmüştü. Sanki sihirli bir el rıhtımın, kayıkhanenin, lokalin üzerinde dolaşmış, şeklini, rengini, kederli kederli çehresini değiştirmişti. Lokal gülüyor, deniz gülüyor, misafirler can alıcı, ferah verici renk ve rahatlık içinde neşeleniyorlardı.
Ali Sami Yen, Galatasaray denizciliğinin tarihçesini anlatırken, bu lokale 1933 senesinde naklettiğimizi kayıt buyurmuştu. Yanılmıyorsam tarih daha sonra olacak. Kira vermemek için, Mısır Sefarethanesi'nin yanında, Ali Haydar Bey ve akrabalarının tasarrufunda olan büyük yalıya nakledilmiş, futalar yalının geniş salonlarına çekilmişti. Rıhtım çok yüksek ve iskele olmadığı için, eksersizden yorgun, bitap dönen çocuklar, bellerine kadar denize girerek, futalarını omuzlayarak, saatlerce uğraşarak rıhtıma çıkartıyorlardı. İçeriye taşımak ayrıca bir dert idi. Bütün bu külfet ve meşakkatler yetmiyormuş gibi, binanın damı akıyor, en küçük bir yağmurda içerideki eşya harap oluyordu. Belediye müsaade etmediği için en küçük bir tamir yapmanın imkânı yoktu.
Bekir (Macur), Nevin (Hassan), Nezih (Ulagay), İlhan (Ulagay), Bedii (Gorbon) ve sair gençler, gizli olarak ve geceleyin tamirat yapmağı, damı aktarmağı düşündüler ve bir gece yarısı işe başladılar. Ne yazık ki, çekiç, testere sesi duyan bekçi, devriye polise haber verdi. Kimisi saklandı, kimisi haber verdi, kimisi kaçtı. Suçüstü yakalananlar da karakolu boyladılar. Kulübün mali vaziyeti o kadar fena idi ki, çocuklara tarh olan para cezasını, talebe haftalıklarından arttırarak ödemeğe mecbur oldular.
O zamanlar denizcilik kaptanı olan (hâlen kurmay binbaşı) Emin'in himmetiyle Bebek iskelesi yanındaki eski lokale yeniden nakledildi. Burası da lokal olmaktan uzak, harap bir kayıkhaneden ibaretti. Fakat hiç olmazsa, futaları kolayca denize indirmek ve kızakla içeriye almak mümkündü. Çocukların gözü Bebek belediye bahçesinin yanında yine belediyeye ait eski (Türkuaz) binasında. Yapılan istimzaçlara, Vali Muhittin Bey ret cevabı veriyordu. Belediye projesinde, bütün bu ada müstakbel bir otel sahası olacakmış. Galatasaray'a kiraladığı takdirde tahliyesi güç olurmuş.
Kalktuk, vefakar Kılıç Ali Bey'e gittik, derdimizi anlattık. Ne yaptı etti, bütün bu mümanaatlara rağmen daimî encümenden, sabık Türkuaz mahallinin arttırma suretiyle kiraya verilmesi kararını aldı. Çıkan ilân Bebek'te deniz kenarında kahve yeri idi. Kirası da 15 lira. Endişe içinde idik. Bu güzelim yere ya başka talip çıkarsa ve gelip olmayacak fiyatla arttırırlarsa, ya rakip kulüpler malümattar olur, işimizi bozarlarsa; velhasıl rahat ve huzurumuz kaçtı. İdare heyeti müzayede için beni tevkil etmişti.

Kimdi bu kulübün her şeyi, gücü kuvveti olan Çoban Mehmet?

Balıkesir'in bir köyünde, Bel'de doğmuş, 1922 yılında askerliğini yaparken cüssesi ve kuvvetiyle komutanının dikkatini çekmişti. Öğrendiler ki, meşhur Kurtdereli Mehmed Pehlivan'ın çırağıydı Çoban Mehmet. Eşi benzeri görülmemiş bir gücü vardı onun...

Güreşe merakı bilinen Mustafa Kemal Atatürk'e haber salındı hemen. Atatürk'ün Muhafız alay komutanı General İsmail Hakkı Tekçe'ye getirildi Çoban Mehmet.

İşte Atatürk'ün zaten çok sevdiği, takip ettiği, hatta para yardımı yapıp mektup yazdığı[1] Kurtdereli Mehmed'in öğrencisi olan Çoban Mehmet'le tanışması bu kanalla hızla gerçekleşti.

Ve orada başlar Çoban Mehmet'in köyünden koparak geldiği ve bir daha da hiç kopmadığı İstanbul macerası. Önce bir ev bulundu ona. Fatih'te bir arsa verildi, oraya kendi adını verdiği bir ev yaptı. Ardından, esas işi olan güreş yapmaya fırsat bulabileceği bir iş. Çünkü o dönem güreş elbette para getirmiyordu. Galatasaray bu

Yanıma Çoban Mehmet'i aldım. Ne olur ne olmaz, başka talip çıktığı takdirde, maraza çıkaracak gücüm yetmediği için, Çoban'a dayanacaktım. İçim hop hop ediyordu. Daimî encümen salonunun önündeki sofaya her geleni rakip ve düşman olarak tahayyül ediyor, içim burkuluyordu. Nihayet sıra bizim işimize gelmişti.

Ben içeriye girerken, Çoban kapıyı tuttu. Benim arkamdan, içeriye kimseyi bırakmayacaktı. Encümen kâtibi bir şeyler söyledi. Adeta imtihana girmiş, helecandan nutku tutulan talebeye dönmüştüm. Bir aralık, Bebek'teki kahve yerinin aylık icarı 15 liradan Galatasaray Spor Kulübü'ne verildiğini anladım. Belediyeye gitmezden evvel, Muslih Hoca, 'Bak, belki de 15 liradan daha ucuza alırsın.' demişti. İster toyluk, ister gençlik, lâf olsun diye ağzımı açacak oldum, encümen azasından bir dayak yemediğim kaldı. Gaf yaptığımı ben de anlamıştım.

İşte bugün, Ali Sami'nin, Osman Dardağan'ın ve idare heyeti arkadaşlarının bilgili kafa ve ellerinden çıkararak, iftiharla girdiğimiz bu lokalin hikâyesi böyle başladı."

1. Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984, s. 166

Atatürk'ün Kurtdereli Mehmed Pehlivan'a mektup yazmasının sebebi, 1931 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin (Çocuk Esirgeme Kurumu) düzenlediği yağlı güreşlerde hakem olan Kurtdereli'nin Hakimiyet-i Milliye muhabirine söylediği, "...Güreşirken bütün Türk milletini arkamda hisseder ve onun şerefini korumak için her şeyi yapardım. Ve sanki bütün Türk milletinin kuvvetinin arkamdan dayandığını hissederdim," cümlesinin onu çok etkilemesiydi. Prof. Dr. Afet İnan, Atatürk'le olan hatıralarında, bu güreşleri bizzat güreş yapılan yere Atatürk'le beraber gelerek seyrettiğini şöyle anlatıyor: "... Atatürk'e hakem mevkiinde oturan yaşlanan Kurtdereli'yi gösterdiler ve onun hakkında bazı şeyler söylediler. Bu sözler Atatürk'ün hislerinin en derin noktasına tesir etmiş ve bu hal gözlerinden akan birkaç damla yaşla belirmişti. O gün (12 Kasım) Çankaya'ya döner dönmez eski baş pehlivana bir mektup yazar ve bu, mektubu bir mükafatla beraber Kılıç Ali ve Salih Bozok ile gece yarısı Kurtdereli'ye verilmek üzere gönderir. Kurtdereli, Suyolcu Mehmet Pehlivan ile kaldığı Zafer Oteli'nde uykudan kaldırılır. Atatürk'ün gönderdiği nakdi mükafat (1.000 TL) ile taltifkâr mektubunu ihtiyar pehlivana verirler." Atatürk'ün Kurtdereli Mehmed'e gönderdiği 1.000 TL için İş Bankası'na mektup yazması ve, "Bu para, birinci kanun aylığımdan faiziyle kesilecektir," demesi bugünleri düşündüğümüzde epeydir unuttuğumuz bir duyarlılığı simgeliyor.

noktada devreye girdi. Yöneticilerinin çoğunun bankacı olması, özellikle İş Bankası'yla yakın ilişkiler, Çoban Mehmet'in İş Bankası'nın Sirkeci'deki tütün deposunda bekçi olarak düzenli iş sahibi olmasını sağladı. Güreş, iş, Galatasaray, sonraki yıllarda bu dünyadan göç edene kadar Çoban Mehmet'in hayatının eksenini oluşturdu. Oğlu Galatasaray Lisesi'inde okudu, torunlarına kadar uzayacak bir sarı-kırmızı geleneğinin başlangıç noktası oldu.

Ev ve işin ardından elbette bir hoca tutuldu Çoban'a. 1928 Olimpiyatı yaklaşmaktaydı. Doğuştan "pehlivan" Çoban çok güçlüydü, önüne geleni devirebiliyordu ama profesyonel güreşi de iyice öğrenmesi gerekiyordu. Macaristan'dan getirtilen antrenör Raoul Peter'in eline verildi. Güreş tekniklerini öğretti Macar hoca ona ve ilk kez 1927 yılında Budapeşte'de yapılan Avrupa Şampiyonası'nda giydiği milli mayoyu tam 20 yıl boyunca aralıksız taşıdı Çoban Mehmet. Bugüne kadar bu rekora ulaşabilen kimse olmadı. Grekoromen stilde yarıştığı Balkan Şampiyonaları'nda 1933, 1934, 1935, 1937 ve 1940'ta beş kez şampiyonluk kazanırken 1932'de ise ikinci oldu. 34 yaşında Avrupa üçüncüsü oldu. 1946 yılında Stockholm'da düzenlenen Avrupa Serbest Güreş Şampiyonası'nda yine bronz madalya kazandı.

Atatürk'ün, o yıllarda her yıl üst üste Balkan şampiyonu olan ve Rusya'da parlak galibiyetler kazanan Güreş Milli Takımımızın elemanlarını, özellikle de güleç yüzlü ağır sıklet şampiyonu Çoban Mehmet'i çok sevdiği biliniyor. Atatürk bazen İstanbul'da, Florya Köşkü'ndeyken, Çoban Mehmet, Büyük Mustafa'yla (Çakmak) birlikte bu fırsatı kaçırmaz ve birlikte Florya Plajı'na gider, orada etraflarını çeviren büyük meraklı topluluğunun ortasında, kumlar üzerinde güreş tutarlardı. Atatürk, Belediye Plajı'nın kumsalında cereyan eden bu güreşi görür görmez hemen köşkten dışarı çıkar, haber salıp pehlivanları yanına çağırtırdı. Kimi zaman da güreş tuttukları yere gelip seyrederdi onları. Güreşçiler Atatürk'ü görünce hemen yanına yaklaşır ve kendisini selamlarlar, elini öperlerdi. Atatürk kendileriyle konuşur, şakalaşır, sonra da çok defa Çoban Mehmet ile Büyük Mustafa'yı kumlar üzerinde güreştirip merakla izlerdi. Köşke dönerken, yaverine gerekli emri vermeyi de hiçbir zaman unutmazdı. 15 dakika sonra pehlivanlar yıkanmış ve giyinmiş olarak köşkte bulunurlardı.[1] Çoban Mehmet'e takılan, onun zeki cevapları karşısında pek keyifle-

1. "Çankaya'da Huzur Güreşleri", *Yıllarboyu Tarih*, Sayı 6, Haziran 1980, s. 17.

nen Atatürk kendileriyle sohbette bulunur, onlara yemek yedirir ve ayrılırlarken de yaveri vasıtasıyla ceplerine birer zarf koydurtmayı ihmal etmezdi. Zarfın içinden, o zamanlar için pek büyük bir maddi değer ifade eden en az 50 lira çıkardı.[1]

Çoban Mehmet'in Atatürk hakkındaki şu sözleri ilginçtir:

> Atatürk güreşten çok iyi anlardı. Buna, bizlere huzurunda yaptırdığı güreşlerde çok şahit olmuşumdur. Biz güreşirken, yaptığımız hataları veya iyi hareketleri anında sezer, bize ihtarda bulunur veya takdirlerini bildiren sözler söylerdi. O'nun iltifatlarına nail olmak, bizler için sevinç ve gururların en büyüğü olurdu...[2]

Atatürk'ün Çoban Mehmet'le ilgili ilginç bir anısı var.

1935 yılında, güreşçilerimizin İstanbul'a gelen Alman Dortmund Güreş Kulübü'nü 7-0 yendiğini haber alan Atatürk, bütün güreşçi ve idarecileri Florya'daki Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne davet eder. Cevat Abbas Gürer ve Cevdet Kerim güreşçileri kapıda karşılayıp sıraya dizerler. Köşkten güler yüzle gelen Atatürk, Almanlar karşısında muvaffak bir sonuç alan güreşçileri teker teker tokalaşarak kutlar. Atatürk'ün sağ tarafında Türk takımı, sol tarafında Alman güreşçileri yer alır. Atatürk güreşçilere çeşitli sorular sorar. Bu arada, özel bir sevgi duyduğu sevimli ağır sıklet şampiyonu Çoban Mehmet'e takılır. "Sen herkesi kolayca yeniyorsun Mehmet," diyerek şakayla bir elense çeker. Boş bulunan Çoban sendeleyince de, "Anladım, sen böyle yumuşak duracaksın. Kendini kuvvetsiz gösterip benimle güreş yapıp yeneceksin, değil mi? Seninle güreş tutsak beni de yenebilir misin?" der. Koca Çoban çocuksu bir mahcubiyet içinde başını önüne eğerek, "Sizi yedi düvel yenemedi, ben nasıl yenebilirim?" diye cevap verir. Atatürk, Çoban Mehmet'in bu esprili cevabı karşısında çok duygulanır ve aslan yapılı ağır sıklet şampiyonumuzu alnından öper.[3]

Bir önceki bölümde ayrıntılı olarak tanıttığımız, Taksim Stadı'nın ilk müstecirlerinden ve daha sonra spor spikeri olarak büyük

1. Özbay Güven, "Atatürk'ün Güreş Sevgisi", *Marmara'nın Sesi*, Sayı 33, Mayıs 1987.
2. Cem Atabeyoğlu, *Atatürk ve Spor*, Hisarbank Kültür Yayınları, İstanbul, 1981, s. 20.
3. Agy.

ün kazanan Said Çelebi'nin de yer aldığı, Çoban Mehmet'li bir diğer anıyı da buraya alalım.

19 Eylül 1933 Çarşamba gecesi, İstanbul'da Maksim Gazinosu salonunda yapılan Türkiye-İtalya milli grekoromen karşılaşmasının radyodan naklen yayınını Dolmabahçe Sarayı'nda ilgiyle dinleyen Atatürk heyecanını yenememiş ve müsabakaları görmek üzere beraberindekilerle birlikte kalkıp Maksim'e gelmiş. Atatürk'ün Maksim'e gelmek için Dolmabahçe Sarayı'ndan ayrılmak üzere bulunduğu haberi radyo spikeri Said Çelebi'ye iletildiğinde, salon zaten hıncahınç dolu olduğu için büyük bir telaş ve heyecana kapılmış. Said Çelebi, hatıralarında o günü şöyle anlatır:

> ...Başım sıkıştığında her zaman olduğu gibi çeneme müracaat ettim. Mikrofonu bırakıp yüksekçe bir yere çıktım. Avazım çıktığı kadar, "Gazi Hazretleri teşrif ediyorlar, yer açın," diye bağırdım. O mahşerî kalabalık bir anda heyecan içinde dalgalanıverdi. Millet birbirini çiğnercesine yol açtı. En ön sıraya koltuklar kondu. Bu sırada Gazi Hazretleri, beraberlerindekilerle birlikte kapıdan göründüler.[1]

O gün Çoban Mehmet rakibini dört dakika 55 saniyede tuşlamış. İkinci gün yapılan güreşlerde, rakibini altı dakika 31 saniyede, üçüncü günkü rakibi Konditon'u üç dakika 41 saniyede tuşladıktan sonra, o alkış uğultusu arasında Çoban ayağa kalktığı vakit, ilk hareketi ringin karşı cephesindeki koltuklarda maçı seyreden Gazi Mustafa Kemal'e bakmak olmuş. Oradan takdirkâr bir bakışı en kıymetli mükâfat olarak aldıktan sonra, reveranslar yaparak geri geri çekilmiş ve bir çocuk gibi sevinerek güreş ringinden atlayıp soyunma odasına gitmiş. Çoban Mehmet, bu en heyecanlı ânını soyunma odasında şöyle anlatıyor:

> Bizim için ne büyük şeref! En unutulmaz güreşimi işte bu gece Ulu Gazi'nin bakışları altında yaptım. Rakibim o değil, onun üç misli kuvvette dahi olsaydı evelallah gene galip gelecektim. Yüreğim öyle bir coşmuştu ki...[2]

1. Halûk San, *Belgeleri İle Türk Spor Tarihinde Atatürk*, Türk Spor Vakfı Yayınları, İstanbul, 1981, s. 107

2. *Türkspor*, Sayı 52, 1933.

Atatürk'ün aniden Maksim'e gelmesi öyle büyük olay olmuş ki, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın 25 Ekim 1933 günü Ankara'da yapılan VII. Genel Kongresi'nde Güreş Federasyonu Başkanı Ahmet Fetgeri Aşeni'nin raporunda şöyle yer almış:

> ... 19 Eylül 1933 günü İtalyanlarla yapılan üçüncü müsabakayı büyük ve kıymetli vücutlarıyla şereflendiren Ulu Gazi'miz, Maksim Salonu'nun fazla izdihamını görünce kudretli muhakemeleriyle bu salonda müsabakaların yapılamayacağını işaret buyurdular. Ve açılması mümkün olan havalandırma yerlerinin derhâl açılmasını emrettiler. Nitekim müsabakayı şereflendirmek suretiyle Türk gençliğine en büyük şerefini kazandırmış olan Büyük Gazi'mize salonun müsaadesizliği yüzünden borcumuz olan istirahatle esbabının temiz edilememiş olması, Federasyonumuzu harikulade müteessir ve muazzep etmiştir. Hiç şüphe yoktur ki, alâkadar bütün makam ve zevat da bizim duyduğumuz teessürü aynen duymuşlardır....

Aynı raporda, biraz daha abartılarak her yıl o gün "Ulu Gazi Güreşleri" isimli bir turnuva düzenleneceği de yazılmış:

> ...19 Eylül 1933 Çarşamba akşamı İstanbul'da Maksim Salonu'nda İtalyanlarla yaptığımız üçüncü güreş müsabakası eşsiz Büyük Gazi'mizin yüksek huzurlarıyla pek büyük şerefe mazhar olmuştur. Güreşçilerimiz yüce rehberlerinin önünde çarpışmak saadetine kavuşmuşlar, bu suretle en bahtiyar ve en tarihî günlerini yaşamışlardır. Şimdiye kadar hiçbir spor branşının ulaşamadığı bu büyük zafere güreşimiz, erişmiştir. Sporumuzun erdiği şerefli günü her sene kutlamak amacıyla, 19 Eylül günleri bütün güreş bölgelerinde Ulu Gazi Güreşleri adı altında müsabakalar yapmak istiyoruz. Bu bayramın büyük kongremizce kabul ve tasdik edilmesini teklif ve rica ediyoruz.

Güreş Federasyonu'nun bu teklifi Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın VII. Genel Kongresi'nde oybirliğiyle kabul da edilmiş, hatta birkaç yıl "19 Eylül Atatürk Güreş Günü" müsabakaları yapılmış ama Atatürk'ün ölümünden sonra bu güreşler devam etmemiş.

Kendisiyle Fatih At Pazarı Testereciler Sokağı 13 numaralı evine giderek röportaj yapan ünlü gazeteci Hikmet Feridun Es'e söyledikleriyle bitirelim. Hayatta en çok korktuğu şeyin birisiyle kavga etmek olduğunu söylemiş Çoban Mehmet:

İnsan kızdı mı, cürmü, kuvveti kadar bir şeyler yapar. Yumruğumu hiddetle birisine kaldırsam bile hemen kendimi toplarım, ne yapıyorsun Çoban diye kendimi geri çekerim. Sonra "hayattaki gayesi"ni şöyle anlatmış:

> İçime gelen kasaveti atarım, gamı kovarım... Hiç gönlüme gam, kasavet yerleştirmek istemem. Belki bu sebepten kuvvetliyimdir. Hayatta en büyük gayem, şöyle elime ayda 90 lira geçmeli. Günde iki lira boğazıma, sırf kendi boğazıma harcetmeliyim. Bir lira da eve. Şöyle bahçeli evim olsun, bu bahçede idman yapayım. İşte gayem budur.[1]

Çoban, 55 yaşına kadar güreşti. Balıkesir'in bir köyünden çıkıp Atatürk'ün sofrasına konuk olmuş, Galatasaray'ın tarihinde yaşadığı dönemde izini bırakan, o müthiş cüssesine rağmen çocuksu saflığı, her zaman güleç yüzüyle, ünlü güreş yazarı Ali Gümüş'ün tanımıyla "insanlık hamuru mükemmel, bir devrin sembol sporcusu, dünyada eşi-benzeri bulunmayan" Mehmet Çoban, bu güzel insan, 8 Mayıs 1969 tarihinde vefat etti.

Kazancı ailesi...

"Bebek lokaline bekçi olarak Tahsin'in (Kazancı) alınmasına..."

21 Eylül 1942 tarihli ve Tevfik Ali Çınar, Osman Dardağan, İhsan İpekçi, Adnan Akıska, Fuat Aray, Şefik Uras imzalı bu yönetim kurulu kararıyla, bir başka aileye kapılarını açtı Galatasaray...

Tahsin Efendi, Bebek'te bir benzincide ve garajda bekçilik yaparken işe alındı. Galatasaray lokalinin caddeye bakan kısmındaki küçük bir bölümüne karısı ve çocuğuyla birlikte taşındı. Kışları lokal kapalıyken bile oraya gözcülük etti.

Tahsin Efendi'nin oğlu Ahmet, kulüp içinde büyüdü. 1950'lerden itibaren o da kulüp içerisinde çalışmaya başladı. Lokal artık kışları da açık kalmaya başlamıştı. Ahmet de büfeye, mutfağa yardım ediyor, malzeme almaya gönderiliyordu. Önce "yukarı"ya, yani kulübün merkezinin bulunduğu Hasnun Galip Sokak'a, oradan da Florya'ya, futbol takımına alındı.

1. *Yedigün*, 8 Ağustos 1934.

Adeta Bebek lokalinde "doğan" ve büyüyen küçük Ahmet, artık Gündüz Kılıç'ın yönetmeye başladığı takımın malzeme sorumlusuydu.

1994 yılında vefat edinceye kadar tam 42 yıl, bir gün bile aksatmadan futbol takımıyla birlikte yaşadı, onlarla nefes aldı, onlarla üzüldü, sevindi. Kendisinin yerini almak için oğlu Erkan'ı hazırladı. Erkan Kazancı, babasının ölümünden sonra Galatasaray futbol takımının değişmez elemanlarından biri, masörü oldu. Erkan, kelimenin gerçek anlamıyla Galatasaray'da, Ali Sami Yen Stadı'nın yanındaki evde doğmuştu. O ev, Metin Oktay gibi Galatasaraylı futbolcuların da çok iyi bildiği, bazen kaldıkları bir evdi. Aynı zamanda kulüp üyesi olan, onunla uzun süre çalışan Fatih Terim'in deyimiyle "Ahmet Amca'nın emaneti" Erkan, babasından devraldığı o emaneti daha da ileri taşımış ve Türkiye Futbol Federasyonu Sağlık Kurulu Üyesi, Futbol Masörleri ve Masözleri Derneği başkanı olmuştu. 2017 yılında beklenmedik bir anda vefat etti. O da 40 yılını Galatasaray'a vermişti...

Kısacası, Galatasaray küçük bir aile olarak yaşamayı seçti 1930'lu ve hatta 1940'lı yıllarda...

Bu yılların önemli bir bölümünü de kendisinden ayrılanlarla mücadele etmeye adadı ne yazık ki... Eğer bölünme olmasaydı ne olurdu sorusunun yanıtını biraz da Güneş'in başarılarında bulabiliriz.

Her şey olup bittikten, "yıllar kaybolduktan" sonra, 1951 yılında tekrar Galatasaray başkanlığına davet edilen Yusuf Ziya'nın gelir gelmez gerçekleştirdiği ve tüm üyeleri çok mutlu eden ilk icraatından sonraki genel hissiyatı aktaran Kemal Onar'ın anlatımında buram buram kokan hayıflanma, kaçan fırsatın büyüklüğü konusunda belki bir ipucu verebilir:

> (Bebek lokalinin büyük restorasyonu) Galatasaray'da sosyal yaşamın başlangıcı oldu. Galatasaray ve Galatasaraylılar için yine de yaşam bakımından geç kalmış bir atılımdı. Galatasaray gibi Şark'ın Garp'a açılan penceresi, 500 yıllık bir eğitim kurumunun mensupları, 1925'lerde smokin, frak, tuvalet giyen genç ve modern Türkiye'nin elit bir grubu için sosyal faaliyetlere 1951 yılında başlamak biraz geç kalmak değil mi idi? Genç ve modern Türkiye'de ve hatta Osmanlı'da ilk spor yapan, tiyatro dalında ilk sahneye çıkan kadınlara sahip olmanın övüncünü taşıyan Galatasaray için bu geç

kalmış bir atılım değil mi idi? Galatasaray 1933'deki fikir ayrılığından doğan parçalanma ile spor kulübü yönetimi ve futbol adına en azından elli yıl geri kalmışlığını belki de sosyal açıdan böylece gidermeye çalışıyordu. 1933'te ayrılanların başını çeken Yusuf Ziya Öniş bu kez yıllar sonra yeniden Galatasaray Spor Kulübü'nün reisi idi. Yusuf Ziya Öniş 1933 yılında bir fikir anlaşmazlığından, çok sevdiği Galatasaray'dan kopup arkadaşları ile Güneş Kulübü'nü kurmuştu. Amacı fikrini gerçekleştirmekti. Gerçekleştirdi de... Profesyonelliğe dönük olarak kurduğu Güneş takımını çağdaş bir seviyeye çıkarmıştı. Takımı, kısa zamanda şampiyon yapmıştı. Yalnız şampiyon yapmakla kalmamış, ayrıca seviyeli futboldan da örnekler vermiş, güreş, atletizm ve kürekte takımları şampiyon olmuştu. Amacına ulaştıktan sonra ve beslediği fikrin olumlu sonucunu herkese kabul ettirdikten sonra Güneş Kulübü'nün faaliyetini noktalamıştı. Genel istek üzerine yine eski kulübüne dönen Yusuf Ziya Öniş başkanlığa seçilmişti ama spordan elini ayağını çekmiş, hevesini ve heyecanını bir kenara atmış olarak...[1]

Galatasaray Kulübü'nün üçüncü başkanı olan, ilk Futbol Federasyonu'nun başkanlığını da yapan Yusuf Ziya Bey dünyadaki gelişmeleri iyi takip eden, uzak görüşlü ve örgütçü bir kişiydi. Futbol Federasyonu başkanlığı sırasında hazırladığı veya yabancı dillerden Türkçe'ye tercüme ettirdiği yönetmeliklerle Türk futbolunun idari anlamda altyapısını oluşturan, Milli Takım'ın başındaki Billy Hunter gibi bir teknik adamın ülkesine dönmesine fırsat vermeyerek onu Galatasaray'a kazandıran ve ülke futbolunun gelişimine Galatasaray aracılığıyla önemli katkılar yapan Yusuf Ziya Bey'in 30'lu yıllardaki en büyük amacı, futbol kulüplerinin Batı'daki gibi profesyonel bir yapılanma içinde kendilerini yenilemesini sağlamaktı.

Bunun, kulübün liseyle bağlarını manevi anlamda koruyor olsa da, geniş kitlelere açılarak profesyonel bir idare altında yönetilmesini sağlamaktan geçtiğini düşünüyordu. Bu konuda Galatasaraylı gençleri de etrafına alarak düşüncelerini hayata geçirmek yolunda birtakım girişimlerde bulunmuşsa da, bunu gerçekleştirmek bir türlü mümkün olamamıştı.

Bu arada profesyonelleşme, gençlerden oluşan bir yönetim kurulması ve kulübün kitlelere açılması yönündeki girişimlerin yaşlı

1. *Hatırladıklarım*, s. 345.

kuşak yöneticiler tarafından engellenmesi fikir ayrılıklarının doğmasına sebep olmuştu. Bu ayrılık bir müddet sonra muhalefetin kulüp dışına taşması ve kamuoyu önünde aleni bir şekilde yapılmasıyla giderek derinleşmiş ve ayrılıktan öteye hizipleşmeye dönüşmüştü. Söz konusu hizipleşme her ne kadar sportif gerekçelerden doğmuşsa da, bir müddet sonra dönemin siyasal sorunlarından da etkilenmekten azade kalmamıştı.

Bu gelişme giderek konunun sportif olandan siyasal olana doğru kaymasına sebep olmuş ve sorun bambaşka bir mecrada ilerlemeye başlamıştı. Galatasaray'dan ayrılanların giderek daha güçlü bir şekilde dillendirdikleri gerçek, Galatasaray Kulübü'nü idare edenlerin değişen Türkiye gerçeklerinden habersiz tutucular olduğu yönündeydi.

Bu arada 1933 yılında istifalarla başlayan ve 1935 yılında Güneş'in lige katılımıyla son noktası konulan bu süreçte Galatasaraylıların durumu ise bambaşka bir seyir takip etmekteydi. Galatasaraylılar çok yakın arkadaşlarının kurduğu bir rakiple uğraşmaktan ve kendi gelecekleri konusunda sürekli olarak endişe duymaktan diğer rakipleriyle doğru dürüst ilgilenemez hale gelmişlerdi.

Hatta onların neler yaptıklarını, kendileri bu iç meseleleriyle boğuşurken onların hangi aşamaları kaydettiklerini de takip edemez durumdaydılar. Bu durum Galatasaray'ın sadece rakiplerinden geri kalmasına sebep olmuyor, aynı zamanda sinirlerin de alabildiğine bozulmasına yol açıyordu. İşte 23 Şubat 1934 günü oynanan ve ezelî rekabet tarihinin en büyük kavgasının yaşanmasına neden olan Fenerbahçe maçı[1] bu durumun açık ispatıydı.

1. 23 Şubat 1934 tarihinde Taksim Stadı'nda Galatasaray ile Fenerbahçe arasında oynanan lig maçı o güne değin iki takım arasındaki maçlarda görülmemiş bir kavgaya sahne olmuş ve tarihlere bu tatsız olaylarla mal olmuştu. Sürekli yağan yağmur dolayısıla kaygan ve çamurlu bir zeminde yapılan maç, bu sebepten dolayı alabildiğine zor koşullar altında oynanmaktaydı. Sahanın iyi futbol oynamaya elverişsiz oluşunun yanı sıra top kontrolünün zor olması ve teknik yönü ağır basan bir futboldan ziyade güce dayalı bir maç oynanması oyunun da giderek sertleşmesine neden olmaktaydı. Karşılaşmanın 60. dakikasında Galatasaraylı Kadri'nin Fenerbahçeli Reşat'a tekme atması, buna karşılık Kadri'nin üzerine koşan Fenerbahçeli Fikret'in Galatasaraylı Tevfik tarafından engellenmesi ve deyim yerinde ise karga tulumba sahanın dışına çıkarılması bir anda ortalığın karışmasına sebep olmuştu. İki takımın tüm oyuncularının katılımıyla sahanın her tarafına yayılan kavga bir kısım seyircinin de olaylara müdahil olmasıyla daha da genişleyerek iyice çığırından çıkmıştı. Bu arada Fenerbahçe kalecisi Hüsamettin'in tribünlere çıkarak orada oturmakta olan Galatasaray antrenörüne saldırması olayların daha da büyümesine sebep olmuş, güvenlik kuvvetleri olayları ancak güç kullanarak bastırabilmişti. Böylece o güne değin rastlanmamış tarzdaki olaylar sebebiyle Galata-

Güneş Kulübü'nün ortaya çıkışı ve bu süreçte yaşanan gerilimler, görüleceği üzere, Galatasaraylılar üzerinde olumsuz etki yapmıştı. Takım bu yüzden eski günlerindeki başarılı çizgisinden uzaklaştığı gibi çıktığı her karşılaşmada sinir harbi yaşar olmuştu. Bu durum kimi zaman 1934 yılındaki Fenerbahçe maçında görüleceği üzere vahim boyutlara ulaşmış, oyuncular o güne değin görmedikleri tarzda ağır cezalar alarak sahalardan uzak kalmışlardı. Bu da, sonuçta Galatasaray'ın sahaya genç oyunculardan kurulu takımlarla çıkmasına ve ligin zirvesinden de iyiden iyiye uzak kalmasına yol açmıştı.

Özellikle de, 1937-1938 Sezonu'nda Güneş Kulübü'nün başta Eşfak Aykaç olmak üzere Galatasaray'ın o dönemki oyuncularına, hem de çok önemli bir şampiyonluk maçı öncesinde yaptığı transfer teklifi, bu tarz girişimlerin artık Güneş camiasında normal karşılandığını hatta sıradan olaylarmış gibi değerlendirildiğini göstermesi açısından dikkat çekiciydi.[1]

saray-Fenerbahçe maçı yarım kalmış ve hemen maç sonrası toplanan futbol mıntıka heyeti geç vakitlere kadar yaptığı toplantı sonucunda olayları değerlendirerek, sebep olanlar hakkında yine o güne değin rastlanmamış boyutta cezalar verilmesini kararlaştırmıştı. Ertesi gün yayımlanan gazeteler olayları ve sonrasında verilen cezaları şu şekilde okuyucularına duyurmaktaydılar.

"... Hadisede en ziyade kabahatli görülen Fenerbahçe kalecisi Hüsamettin Bey'e müebbet boykot, Fenerbahçe'den Fikret ve Galatasaray'dan Tevfik Bey'lere altışar ay boykot, hadiseye iştirak ettikleri heyetçe tespit olunan Fenerbahçeli Yaşar, Cevat, Reşat, Esat, Süleyman, Muzaffer ve Lebib Bey'lerle, Galatasaray'dan Avni, Nihat, Kadri, Lütfü, İbrahim, Necdet ve Fazıl Bey'lere ikişer ay boykot cezası verilmiştir..."

Galatasaray ile Fenerbahçe arasında çıkan olaylar nedeniyle yarım kalan bu maç ve sonrasında her iki takımın birçok önemli oyuncusunun ceza alması ligin özelikle ikinci yarısında Galatasaray ile Fenerbahçe'nin şampiyonluk yarışından kopmasına neden oldu. Bu durum Beşiktaş'ın işine yaramış ve siyah beyazlılar lig şampiyonluğunu rahat bir şekilde kazanmıştır.

1. O transfer öyküsünü yıllar sonra Süleyman Tekil'e anlatan Eşfak Aykaç'ın söyledikleri 30'lardaki futbol ortamı, transfer süreçleri ve futbolcuların yaşamı gibi konularda da olağanüstü güzel ayrıntılar içeriyor. Özellikle Ayaspaşa'daki Güneş lokaline gittikleri günü anlatırken verdiği detaylar, Güneş'in o günün futbol dünyasında yarattığı büyük "farkı" çok güzel betimliyor:

"... Bizler, aradaki soğukluğun sebebini pek bilmemekle beraber, ateşli birer Güneş muarızı idik. O kadar Güneş muarızı idik ki, futbolcu arkadaşlardan ismini zikretmek istemediğim biri, Güneş Kulübü ileri gelenlerinden birinin kızıyla olan münasebetini kesti. Bir akşamüzeri, ben ve Gündüz Kılıç, köprüde, kendilerine rastladığımız Güneşli futbolculardan Rasih Minkari ve Rıza'ya (Köprülü) bilâ lüzum sataştık... Umumi havanın böyle olduğu sıralarda, Güneş Kulübü idarecileri bütün Galatasaray camiasında bir bomba tesiri yapan aşağıda anlatacağım vak'ayı yarattılar...Galiba 1936 senesinde idi. O sene, Galatasaray takımı Milli Küme Şampiyonluğuna gidiyordu. Bir hafta evvel Ankara'da oynayıp yendiğimiz Ankaragücü takımıyla ertesi Pazar İstanbul'da oynayacak ve kazandığımız takdirde, son Beşiktaş maçını kaybetsek de şampiyon olacaktık. İstanbul'da oynayacağımız Ankaragücü maçından bir gün evvel, hafif bir antrenman yaptıktan sonra kulübe geldik. Mevsim hayli ilerlemiş olduğu için Kınalı adaya yazlığa gitmiş bulunuyorduk. Duşumu yapıp adaya gitmek üzere kapısından çıkarken takımın

sol açığı olan Bülent Edis yanıma yaklaştı ve 'Nereye?' dedi. 'Adaya gidiyorum.' 'Gitme.' 'Neden?' Ve Bülent anlattı. Galatasaray'la Güneş arasında mevcut soğukluğu ortadan kaldırmak yolunda bir adım atmak için, Eşref Şefik, bizleri, yani beni, Gündüz'ü, Bülent'i ve Haşim'i Novotni'de akşam yemeğine davet ediyormuş. Yemek yedikten sonra gider Bülent'in Şişli'de, Hürriyet Abidesine giden yol üzerindeki apartmanında kalırmışız. Ertesi gün nasıl olsa maç varmış. Maçtan sonra da Adaya gidermişim. Yahu dedim, sen delirdin mi? Eşref Şefik'le bizi Novotni'de görürlerse kıyameti koparırlar, Bu olacak bir şey değil... Uzatmayayım, akşamın saat sekizi sularında, Gündüz, Bülent ve ben Novotni'nin kapısından içeri girdiğimiz zaman, bizi; merhum Masör Danyal Tepedelenli karşıladı. İçimizde garip bir huzursuzluk, gazinonun bahçesinde bir masaya yerleştik. Biraz sonra Haşim de gelince bizim kadro tamam oldu. Ancak davet sahibi Eşref Şefik Üstadımız henüz meydanlarda yoktu. Biz Eşref Şefiği beklerken, Ahmet Bey diye takdim ettikleri bir zat geldi, masaya oturdu. Onu takiben bu defa da Hamza Bey namında biri yanımızda yer aldı. Bu zevatın o zamanlar Güneş Kulübü mensuplarından Lâz Ahmet ve Kürt Hamza diye maruf kişiler olduğundan haberdar değildik. Bu tanımadık, bilmedik şahısların huzurlarıyla huzurumuz büsbütün kaçmışken Eşref Şefik nihayet gözüktüler. Eşref Şefik gençliğinde de tıpkı bu günkü gibi, sevimli, hoş sohbet ve tatlı zatti. Onun iltihakıyla içimizi kaplamış olan huzursuzluk yavaş yavaş dağılıyor, yerini içki masalarının mutat neşesini bırakıyordu. Kadehler dolup boşaldıkça muhabbet koyulaştı. Muhabbet koyulaştıkça ertesi günkü maçın endişeleri siliniyor, eğlencenin dört başı mamur olmasından gayrı bir şey düşünmüyorduk. Kafalarımız o kadar dumanlanmıştı ki, Eşref Şefik'in arada bir, çocuklar maç yolundaki usulen yaptığı ikazlara aldırış eden bile yoktu.

Galiba gece yarısına doğru Novotni'den çıktık. Ve içki faslına devam için Akıntı Burnuna gittik. Burada da bir müddet içildi, sonra Beyoğlu'na döndük. Eşref Şefik ve arkadaşları bizi burada bıraktılar. Onlar bu halde evlerine giderlerken, biz de dumanlı delikanlı kafalarımızın emrine uyarak, sabahı barlarda ettik. Bülent'in Şişli'deki evine geldiğimiz zaman tan yeri ağarıyordu. Ailesi yazlığa giderken bütün odaları kilitledikleri için ve ayakta duracak mecalim kalmadığı cihetle, kendimi, oralarda rastladığım bir divanın üzerine attım. Bülent de yerdeki halıya yığılıverdi. Müthiş bir baş ağrısı ile uyandığım zaman, evvela beynim hiç işlemedi. Sonra birdenbire maçı hatırladım ve müteakiben geçirdiğimiz gece aklıma geldi. Müthiş bir nedamet hissine râm olarak ve maç saatinin geçmiş olabileceği endişesiyle ayağa fırladım. Vakit öğleyi biraz geçiyordu. Müsabaka saat üçte olduğu için rahat bir nefes aldım.... İkimizin de müthiş başımız ağrıyordu. Hemen duşun altına girerek biraz kendimize geldik. Sonra giyindik, dışarıda birkaç lokma bir şeyler yiyip, birer aspirin içtikten sonra kulübün yolunu tuttuk. İdarecilerin ve arkadaşların hallerinden olanları öğrendiklerini zannettirecek bir fevkaladelik müşahede etmediğimiz cihetle rahattık. Soyunduk ve sahaya gittik. Galatasaray o gün, Ankaragücü karşısında 4-2 mağlup oldu. Ertesi hafta Beşiktaş'a da 3-2 yenilerek, koskoca şampiyonluğu verdik. Ancak, Ankaragücü mağlubiyetinde Novotni hadisesinin rol oynadığına kani değilim... Öyle zannederim ki, şampiyonluğa mal olan o Ankaragücü mağlubiyetini, takım halinde biz nasıl olsa yeneriz zihniyetine kapılmış olmamızla izah daha yerindedir.

Novotni hadisesi nihayet unutuldu gitti. Bu hadise üzerinden ne kadar zaman sonra idi şimdi hatırlayamıyorum, Galatasaray'la Güneş arasında daha geniş tepkilere yol açan bir ikinci hadisenin tohumları atılıyordu... İki seneden beri Galatasaray birinci takımında oynuyordum. Kulübün, futbolcu çevrelerinde, Güneş kulübünün oyuncularına sağladığı menfaatlerden sık sık bahsediliyor, bunlardan bir kısmına büyük maaşlar ödendiği, bazılarına bütün masrafları kulüp tarafından karşılanmak üzere, Avrupa'da tahsil imkanları temin edildiği söyleniyordu. Bu halin futbolcular üzerinde icra ettiği menfi tesirleri nazarı itibara alan Galatasaray Kulübü İdare Heyeti de aldığı bir karar, kendi futbolcularına, zaruri masraf namı altında bir takım paralar ödemek tarafına gitti. Ancak bu paralar, gülünç denecek kadar cüzi miktarlardı. Mesela, bizlere her antrenman için yetmiş beş kuruş, kazandığımız maçlar için yüz elli kuruş ve mühim maçlar için iki yüz elli kuruş ödenirdi. Fakat bu paralar, Güneş kulübü tarafından ödendiğini duyduklarımıza kıyasen hiç mesahabesinde olduğu için, oraya aktarmak düşüncesi birçok Galatasaraylı futbolcunun fikrini kurcalıyordu. Umumi havanın

bu olduğu sıralarda, bir ikinci davet vuku buldu. Bu sefer, Ayazpaşa'da Üçler apartmanındaki dairelerine ziyaretlerine gidecek, ve ders senesi sonunda Galatasaray'dan ayrılıp Güneş Kulübüne intisap edeceğimizi natık ve üçümüz tarafından imzalı bir taahhütnameyi kendilerine tevdi edecektik. Bu mealde bir taahhütname kaleme alarak, o senenin şeker bayramının arife günü, akşam vakti, Üçler apartmanına gittik. Çaldığımız kapıyı üniformalı bir uşak açtı. Pardesülerimizi çıkardık ve uşağın açtığı kapıdan, Boğaza nazır büyük bir salona dahil olduk. Ancak salona girmemizle, kendimizi gene hole atmamız bir oldu. Zira, içerdeki kalabalık arasında, o zamanki spor alemimizin mâruf pek çok şahsiyetinden başka bir çok Galatasaraylı da vardı. Fakat bizim kendimizi dışarı atmamız herhangi bir faide sağlamadı. Çünkü, merhum Said Çelebi bizleri görmüş ve kalabalığa hitaben: Galatasaray'ın üç kıymetli futbolcusu Yusuf Ziya beyin bayramını tebrike gelmişler, diyerek, huzurumuzu haziruna duyurmuştu. Çaresiz tekrar salona girdik ve bütün kalabalığın teker teker ellerini sıktıktan sonra, gösterilen yere oturduk. Ne çeşit bir sıkıntıya uğradığımız kolayca tahmin edilebilir. Birbirimizle dahi konuşamıyor, süklüm püklüm öyle oturuyorduk. Derken kalabalık dağıldı ve Yusuf Ziya bey, Eşref Şefik ve biz yalnız kaldık. Ziyaret sebebimizle ilgili konulara hiç temas etmeden Yusuf Ziya bey bizle bir müddet konuştu, sonra ileride tekrar görüşeceğimizi ifade ederek çekilip gitti. Bize de kapıdan dışarı çıkmaktan gayri yapacak bir şey kalmamıştı. Kendimizi caddede bulur bulmaz, yapılanın, bizi teşhir etmek ve böylece Galatasaray'ın iç havasını bulandırmak gayesine matuf bir taktik olduğuna hükmettik ve cebimizdeki taahhütnameyi, safiyetimize lânet ede ede yırttık, sonra dağıldık. Ancak, böyle değilmiş. Güneş kulübü, hadiseyi takip eden günlerde, bunun böyle olmadığına inanmamızı gerektiren en mukni teminatları vardı. Biz de Yusuf Ziya beyin huzurundan çıktıktan sonra değiştirdiğimiz Güneşe gitme kararına tekrar döndük. Fakat Yusuf Ziya beyi ziyaret ettiğimiz şuyu bulmuş ve Galatasaray Kulübü ilgililerinin ve bilhassa merhum Muslih Hocanın ısrarlı sorgularından kurtulamaz olmuştuk. Tabii, daima inkar ediyor, ziyareti, bir büyüğe yapılan bir bayram ziyareti diye izaha çalışıyorduk. Hiç unutmam, bu martavallara elbette inanmayan merhum Muslih Hoca, mektepteki odasında bir gün kızmış üzerime yürüyerek: Ulan diye bağırmıştı, ben hem büyüğünüzüm, hem de hocanızım, bana niye gelmediniz de Yusuf Ziya beye gittiniz?

Kulüp yönünden böyle olan işler, mektepteki ve dışarıdaki arkadaşlar yönünden daha parlak değildi. Derste açıktan açığa bir şey söylememekle beraber, aleyhimize bir hava estiği anlaşılıyordu... Her gece yatakhaneye çıkıp karyolama uzanıyor ve ne olacak diye uzun uzun düşünüyordum. Mektebe birinci sınıfından girmiş, ömrümün o ana kadar ki kısmını evimden çok orada geçirmiştim. Galatasaray'dan ayrılmak bana irademin fevkinde bir iş gibi geliyordu. Günler büsbütün yanaşınca anladım ki, bunu yapmama imkan yoktur. Bu düşünce karar haline gelince, içimdeki endişeler birden zail oldu ve Güneş takımı ile Pazarına maç yapacağımız bir haftanın Cuma gecesi... nöbetçi olduğunu bildiğim Muslih Hoca'nın odasından içeri girdim. Hoca masanın başında oturmuş imtihan evrakı tetkik ediyordu. O saatte beni karşısında görünce şaşırdı. Oturdum ve Güneş hikayesinin bütün tafsilatını ilk anından son safhasına kadar, yukarıdan aşağıya anlattım. Hoca aylardır huzurumu kaçıran hadisata böylece vakıf olduktan sonra her halde sonradan inkâr filan etmemden çekinerek, anlattıklarımı yazılı olarak tekrarlamamı istedi. Gecenin geç saatlerine kadar oturarak istediğini yaptım, altını da imzaladıktan sonra kendisine verdim. Ertesi sabahtan itibaren, bütün Galatasaray çevrelerinde yapılan bu ifşaat büyük akisler meydana getirdi. Meselenin Galatasaray-Güneş maçından bir gün evvel şuyu bulması hiddet ve heyecanı büsbütün artırmıştı. Bu arada sorguya çekilen Bülent'le Haşim, bir yandan kulübün, olanlara bütün tafsilatıyla vakıf bulunmasını bir türlü izah edemiyorlar, beri yandan da inkara devam ediyorlardı. Fakat benim yazılı ifşaatım kendilerine gösterilince, diyecek lâkırdı bulamadılar. Ve meşhur 7-0 lık Galatasaray Güneş maçının bir iki saat evvelini böyle idrak ettik. Hiç unutmam, bizleri vaktinden evvel soyundurarak, kulübün üstündeki kapalı salonda topladılar. Galatasaraylı bütün erkân orada idi. Kimisi heyecanlı, kimisi hazin, kimisi ateşli nutuklar söylendi, ağlaşıldı, kucaklaşıldı ve stada hareket edildi. Hakikat odur ki, Galatasaray takımı, o günkü hava içinde, manen iyice takviye olmuş, futbol müsabakaları için çok lüzumlu hırs ve iman cevherleriyle dolmuştu.

İlginçtir ki, 1920'li yıllar boyunca Galatasaray aslında profesyonelliğin gereği doğrultusunda hareket etmişti. Yusuf Ziya inisiyatifi aldığı için olsa gerek, İskoç Billy Hunter ile başarıdan başarıya koşmuş, bu dönemde üst üste şampiyonluklar da kazanmış ama en önemlisi oynadığı farklı futbolla o günlerde bir çığır açmıştı. Kulübün içe kapanmasında elbette 1929 Büyük Ekonomik Buhranı'nın ve onun arkasından gelen ülkece içe kapanmacı sürecin ve sporun tüm birimleriyle kademeli bir şekilde iktidardaki parti örgütüne bağlanmasının da rolü vardı ama bunlar belki de ikincil faktörlerdi.

Tam bu noktada tarihte unutulmuş ilginç bir yaprağı aralamak faydalı olabilir. Güneş'in kurulmasının ve ülke sporunu etkileyen üst üste gelen başarılarının ardından Galatasaray içinde bir "özeleştiri" sürecinin, elbette geçerli şiarları olan "kol kırılır, yen içinde kalır" kuralları çerçevesinde yaşandığına dair bir ipucu yakalayabiliyoruz.

2 Ocak 1938 tarihinde kurucu başkan Ali Sami Bey'in başkanlığında yapılan toplantıda kulübün Ankara'da da bir şube açma kararı gelmekteydi. Merkezin İstanbul'da olması, buna karşın siyasetin merkezinin yer aldığı Ankara'nın spor dünyasındaki etkinliği göz önüne alındığında, muhtemelen bir eksikliği gidermek ve siyasal erkle daha yakından temas kurabilmek adına böyle bir karar alınmıştı.

Aynı günlerde alınan başka bir karar kulübün kitleselleşme yolundaki girişimlerini göstermesi açısından dikkat çekiciydi. 29 Ocak 1938 tarihinde toplanan kongrede kabul edilen kulüp tarihinin 5. nizamnamesiyle Galatasaray Kulübü'nün diğer kentlerde de şube açması kabul ediliyordu. Buna göre, 100 kişinin bulunması halinde o yörede kulübün nizamnamesindeki ilkelere ters düşmemek kaydıyla şube açılması ve sportif faaliyetlerde bulunulması karara bağlanıyordu.

Bu karar Galatasaray'ın hem kitleselleşme yolunda olduğunu, hem de taraftarlarının artık sadece İstanbul'la sınırlı olmadığını gös-

Buna rağmen maç hezimetle sona erdi. Bunun sebebi hakemdi. Galatasaray o gün ilk iki golü, aslı olmayan iki penaltıdan yedi.
Bu goller, esasen bozulmağa çok müsait sinirlerimizi tamamen bozdu, hepimiz tabii halimizi kaybettik ve oyunumuzda şuur diye bir şey kalmadı. İki oyuncumuz da dışarı çıkarılınca zaten bizden kuvvetli Güneşliler golleri sıraladılar. Hadiseler bu şekilde olup bittikten sonra, benim Güneş'le olan münasebetim kesildi, Bülent ve Haşim ilk karar gereğince bir müddet daha rabıtalarını devam ettirdiler, sonra bu gün dahi meçhulüm bulunan sebeplerle, onların da kulüple hiçbir ilgileri kalmadı. *Galatasaray: Dünden/Bugüne 1905-1982*, s. 23.

termesi açısından önemliydi. Gerçi bu karar alınmasına rağmen uygulamaya geçirildiğine dair bir kayıt bulunmuyor ancak en azından bir kararın alınmış olması bile, yaşanan tüm sürecin dayattığı bir sonuç olarak düşünülebilir.

Bu yıkıcı rekabet ve sebep olduğu ağır hasarın tamiri uzun yıllar aldı. Güneş Kulübü'nün Galatasaray'dan centilmenlik dışı yollarla oyuncu almaktan tutun da, kulüpler arasında paylaşılan stat hasılatının bölüşümüne değin pek çok konuda giriştiği mücadele ve sebep olduğu sorunlar, 30'lu yıllar boyunca Galatasaray'ın spor dışındaki pek çok konuyla uğraşmasına ve zaman zaman her şeyi bir yana bırakarak kendisini savunmak için tüm enerjisini harcamasına sebep olmuştu. Güneş, zamanla kazandığı özgüvene paralel olarak her şey mubah anlayışından hareket etmiş ve giderek pervasızlaşan bir yönetim anlayışını benimsemişti.[1]

Ne var ki, bu kez kapıdaki sorun bambaşka boyuttaydı. Avrupa kıtası üzerinde karabulutlar toplanmaya devam ediyor, Batı'daki ufuk giderek kararıyordu. Bir başka deyişle önce Avrupa, arkasından da tüm dünya büyük felaketlere yol açacak bir savaşa doğru sürükleniyordu. Bu durum her konuda olduğu gibi kaçınılmaz olarak spor kulüplerinin geleceklerine de yansıyor, bir anlamda onların da ufkunu karartıyordu.

1940'ların sonuna kadar sürecek bu içe kapanmayı bir miktar da olsa aralayacak gelişme, yine "içeriden" geldi. Güneş'e gidenlerin yarattığı boşluğu doldurma girişimleri, Grand Cour'dan Gündüz Kılıç ve Eşfak Aykaç'ı kazandırdı. Gündüz Kılıç, aslında 20'li yıllardaki sınırlı İstanbul çevresinde kulüple özdeşleşmiş ve futbolseverlerin sevgisini kazanarak Galatasaray'a "açılma" fırsatı sunan "Aslan" lakaplı Nihat'tan[2] sonra ikinci fırsattı.

1. Bu anlayışın etkileri o günlerde sadece spor sahalarıyla sınırlı kalmamış, bireysel hesaplaşmalara da yansımıştı. Öyle ki, Güneş Kulübü'nün kurucularından olan Yusuf Ziya Öniş, kendisi ile aynı yerde, yani İş Bankası'nın Yeni Cami şubesinde görev yapmakta olan Adnan Akıska'yı yakasına taktığı Galatasaray rozetini çıkarması için uyarmıştı. Daha sonraki yıllarda Galatasaray başkanlığı da yapacak olan Adnan Akıska da bu uyarıyı, "Ölürüm de Galatasaray rozetini çıkarmam," diyerek reddetmişti. Bunun üzerine, Adnan Akıska bir anlamda sürgün olarak İş Bankası'nın Trabzon şubesine tayin edilmiş.

2. 1902 yılında dünyaya gelen Nihat Bekdik, futbola Galatasaray Lisesi'nde öğrenci iken başlamıştı. 1916'dan 1936'ya değin aralıksız olarak giydiği sarı kırmızı formayla birçok şampiyonluklar kazanmış, sayısız zaferlere imza atmıştı. İlk Milli Takım'ın kadrosunda da yer alan Nihat Bekdik, on defa kaptan olmak üzere milli formayı da 21 kez giymişti. Aynı zamanda

Ama şansızlık, İkinci Dünya Savaşıyla ekonomik ve sosyal buhranların birbiri ardına yaşandıkları zamanların da denk gelmesiydi. Öyle dönemdi ki milli maç zaten pek yapılmıyordu. Maçlar hemen hemen çoğunlukla İstanbul'da yapılıyordu. Üstelik yine savaş dolayısıyla futbolcular da askere alınmış, Beden Terbiyesi Kanunu'nda değişikliğe gidilmişti. 3350 sayılı yasaya eklenen bir maddeyle "gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburiyeti" getirilmişti. Spor Seferberliği altında savaş hazırlığı programı yürürlüğe konmuş ve spor kulüpleri de bu konuda sorumlu kılınmışlardı. 12 yaşından 45 yaşına kadar olan erkekler ile 30 yaşına kadar olan kadınlar program dahiline alınıyor ve haftanın yedi günü en az dört saat beden eğitimi yapmakla yükümlü tutuluyorlardı. Beden eğitimi çalışmaları için katılımcılara kahverengi üniformalar dağıtılmış, eğitimler de önce tahta tüfeklerle, sonrasında ise gerçek tüfeklerle yapılır olmuştu. Spor faaliyetinden ziyade askerî eğitimi andıran bu faaliyetler özellikle 1941 yılında yoğunlaşmıştı. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'ne atanan Cemil Taner Paşa bu süreçte kulüpleri gezip teftişler yapıyor, faaliyetlerini incelediği kulüplere birer flama dağıtıyordu. Kulüplerin var olan faaliyetlerinin arasına yenilerinin girmesine, hem de zorunlu bir şekilde girmesine sebep olan bu girişimle kulüplerin etkinlikleri, savaş süresince doğrudan merkezî yönetim tarafından yönlendirilir olmuştu

Dünyadaki savaş ve ülkedeki ekonomik bunalım, tıpkı Birinci Dünya Savaşı günlerinde olduğu gibi malzeme sıkıntısını had safhaya ulaştırmıştı. Futbolcuların değil üzerlerine giyecekleri eşofman ya da ayaklarına giyecekleri yeni kramponlar bulmak, üzerlerine geçirecekleri doğru düzgün forma bulmak bile imkânsız hale gelmişti. Herkes elindeki malzemeyi azami ölçüde uzun süre kullanmaya gayret ediyordu. Eskiyenin yerini yenisiyle değiştirmek hiç de kolay değildi. Hatta o günlerin koşullarında mümkün bile değildi.

çok başarılı bir atlet olan Nihat Bekdik, futbolu bıraktıktan sonra da spordan kopmamış, yelkencilik ve binicilikle uğraşmıştı. Eşofmanının yakasına taktığı bir aslan rozeti nedeni ile zamanla lakabı da "Aslan" olan Nihat Bekdik, 1960 İhtilali olduğu sırada Demokrat Parti milletvekili olduğundan ötürü Yassıada'ya düşmüş, oradayken bozulan sağlığı dolayısıyla da bir daha eski günlerine dönememişti. 1972 yılında uzun bir rahatsızlık dönemi sonrasında hayata veda eden Aslan Nihat, bu anlamda hem futbolculuğu hem de kişiliğiyle Galatasaray'ın sembol isimlerinden olmuş ve sarı kırmızılı tarihin önemli unsurlarından birisi olarak kayıtlara geçmişti.

İşte ekmek, şeker gibi temel gıda maddelerinin bile karneyle kısıtlı miktarda dağıtıldığı, içilen çaylara şeker niyetine üzümlerin atıldığı bugünlerde, pamuk ve pamuklu dokumanın da karneye bağlanmış olması dolayısıyla kulüplerin yeterli miktarda pamuklu kumaş temin edilememesinden ötürü eski püskü formalarla sahaya çıkmaları eleştiri konusu olmuştu. Bu arada muhtemelen İngilizlerin aracılığıyla Mısır'dan gönderilen formaların takımlara dağıtılmasıyla, 1943 yılında bu sorun bir ölçüde de olsa aşıldı. "Bir ölçüde", çünkü gönderilen formalar dört parçaya bölünmüş olup, sol üst ile sağ alt ve sağ üst ile sol altlarının aynı renklerden oluşan kare biçiminde tasarlanmış olması ortaya ilginç bir manzaranın çıkmasına sebep olmuştu. Bu yüzden tüm takımlar sahaya aynı tarzdaki formalarla çıkmak zorunda kalıyordu! Bu ilginç görünümlü manzaranın tek farkını takımların formalarının renklerinin sarı kırmızı, siyah beyaz, sarı lacivert ya da yeşil kırmızı olmaları oluşturmaktaydı.

Çalkantılarla geçen ve büyük bunalımların yaşandığı yıllardan sonra 1946 yılında Sinop'tan milletvekili seçilen, aynı yıl Galatasaray Spor Kulübü'nün başkanlığına da getirilen Suphi Batur'la birlikte Galatasaray, geleneklerinden ve kökeninden koparmaksızın profesyonelleşmeye doğru giden bir süreci gecikmeli de olsa başlattı. Uzun yıllar süren savaşlar dönemi sona ermiş, Türkiye'de de tek parti iktidarı dönemi kapanırken demokrasi rüzgârları esmeye başlamıştı. Aynı yıllar Türkiye'de futbolun profesyonelleşmeye başladığı yıllar da olacaktı. Ve artık futbol mücadelesi 50'li yıllardan itibaren sadece ülke içinde verilmeyecek, düzenli olarak organize edilen Avrupa kupaları ile heyecan anlamında yeni bir boyut daha kazanacaktı.

Kısacası Türk futbolunun adına yeni bir dönemin kapılarının aralandığı günlere gelinmişti. Takımın başına getirilen İngiliz Peter Molley'in gelişiyle tıpkı 1920'li yıllarda Billy Hunter döneminde olduğu gibi benzer bir ivme bir kez daha yakalandı. Molley, teknik değişikliklerin yanı sıra disiplinli bir antrenman programıyla takımın kondisyonunu da en üst seviyeye çıkararak, sahaya geçmiş yıllardakinden çok farklı bir Galatasaray sürmüştü.

Yanında ise, Galatasaray'ı 18 yıl sonra yeniden İstanbul şampiyonluğuyla "açılma" dönemini başlatacak bir "baba" vardı...





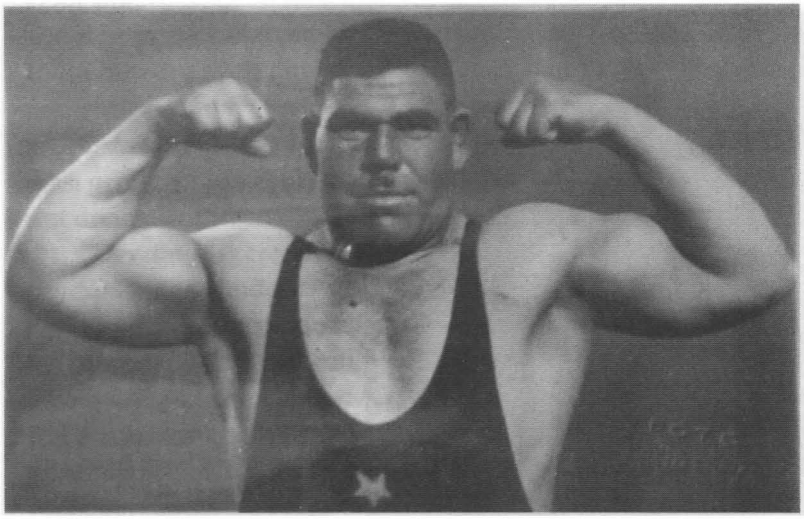


"RE RERE RA RA RA" SESLERİYLE DÖNÜŞ – Mayrik ailesi bir arada. Sol sayfadaki fotoğraf, soldan sağa: Mari Kevropyan, Agop Kevropyan, Aram Kevropyan. Aram kondüktördü. Tek çocukları Agop şimdi nerede, kim bilir! Bu sayfadaki iki fotoğraf, Galatasaray denizcileri 1941 yılındaki kürek yarışlarından kupalarla dönerken çekilmiş. Kemal Onar Arşivi'ndeki bu fotoğraflardan üsttekinde Madam'ın oğlu Agop da var.

(Sağdaki küçük fotoğrafta) Çoban Mehmet, her zamanki gibi o ağır Türk bayrağını kafilenin en önünde taşıyor. 25. yıl kutlamaları ve Galatasaraylılar kulüpten yaklaşık 300 metre ilerideki Taksim Stadı'na yürüyerek gidiyorlar. Arkada bütün Galatasaray sporcuları ve idareciler. Bu gelenek, en son 2005 yılında uygulandı, bir daha da yapılmadı.



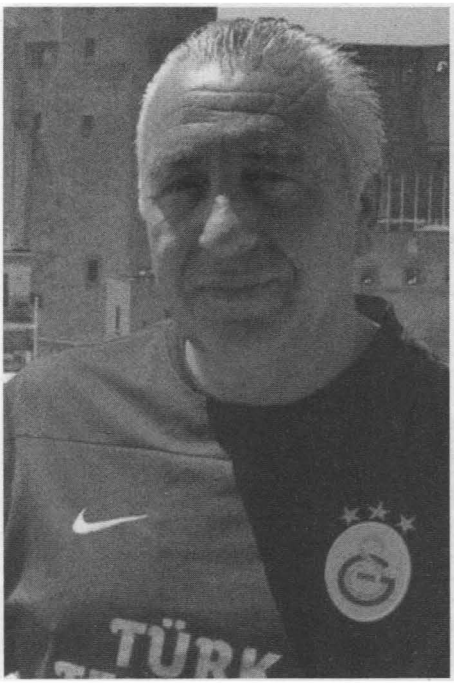
ÇOBAN, NECDET, HAŞİM – 33. kuruluş yıldönümü. Taksim Atatürk Anıtı önünde. Önde, ortada Çoban Mehmet, sağında Necdet Cici ve solunda Haşim Birkan...



ÇOBAN MEHMET'İN GÜLÜŞÜ – Ağır siklet güreş şampiyonu Mehmet Çoban 120 kiloydu ama yanda gördüğünüz doğal gülüşüyle müthiş bir sempati ve cana yakınlık duygusu uyandırırdı. Onu son dönemlerinde sık sık ziyaret eden güreş yazarı Ali Gümüş, bir yazısında şöyle der: "Fatih Kulübü'nde Adnan Yurdaer'le kapışırdı. Son dönemlerinde Adnan Hoca 125, Çoban 145 kilo vardı. Kalın göbeklerini mindere eğer, el enselerle kapışmaya başlarlar, bizler de onları izlerdik. Merhum, badembıyık bırakır, başına mavi bere takar, apartman gibi caddelerde yürürdü."



"BİSMİLLAH..." – Mecidiyeköy'de yapılacak olan Galatasaray Stadı'nın 1938 yılındaki ilk temel atma töreninden tek ama müthiş bir fotoğraf. Aralık ayı. Galatasaraylılar toplanmış. Kulübün her işine bakan milli güreşçi Çoban Mehmet kurban kesiyor. Bugün adına kupa yarışları yapılan Mavro Besim (Atalay) temel kazığı çukurunu açıyor.



ERKAN KAZANCI – Kazancı ailesinin üçüncü kuşağı Erkan Kazancı, 40 yılı aşkın bir süre masör olarak futbol takımının değişmez figürüydü. Defalarca ısrar etmemize rağmen, bir türlü karşılıklı oturup Kazancı ailesinin tüm geçmişini, dedesi Tahsin'i, babası Ahmet Kazancı'yı tüm hatırladıklarıyla anlatturamadan 2017 yılında çok erken ayrıldı aramızdan...



24. BÖLÜM

"İÇERİDEN" DEVRİM

Galatasaray'ın tam 18 yıl süren, bir önceki bölümde uzun uzadıya anlattığım "kapanma" döneminin nasıl sona erdiğini anlatmaya geldi sıra...

Bugün de biliniyor ki, değişmesi zor bir camia Galatasaray. Uzun bir süre ayak diretiyor, içindeki muhafazakârlar ya da gelenekselciler önüne set çekiyor.

O zaman Galatasaray'da "devrim"in öncüsünün içeriden çıkması gerekiyor ki kabul edilebilsin, uyum gösterilebilsin, sınama ve test dönemi bittikten sonra da desteklenebilsin...

"Devrimci" gerçekten de içeriden çıktı. Mektepliydi. Futbolcuydu. Zaman içinde kendisini gösterdi, ispat etti.

Kendisinin "onaylanması"nı sağlayacak birincil özelliklere zaten sahipti. Liseli olmasının yanı sıra takıma henüz 19 yaşındayken girmişti. Fiziki özellikleri de hayranlık uyandırıyordu. O dönemin futbolcularında pek alışıldık olmayan bir boyu vardı: 1.85. Heybetli görünüyordu, fiziki gücüyle santrfor olarak bugünün aranan özelliklerine sahipti: Yıpratıcı, top hâkimiyeti iyi, fırsatçı, kondisyonlu...

"Saygınlık'ın başka ölçütleri de kendisinde toplanmıştı. Aileden "seçkin"di. Babası Atatürk'ün hep yanındaydı. Yaz aylarında sık sık geldiği Florya'da rahatlıkla onun köşküne girip çıkabiliyordu. Öyle ki, Atatürk, "Ya şu futbol dediğiniz nedir, nasıl oynanır,

bana bir anlatsana," dediğinde, onu karşısına alıp kâğıda çizecek, uzun uzun anlatacak kadar yakın.[1]

Ve çevresinden, futbolcu arkadaşlarından hemen ayrılacak kadar iyi eğitimli, kültürlü, okumayı seven, sinemayı, müziği takip eden, çok yönlü... Ama bu müthiş özelliklerine rağmen kendisini arkadaşlarından ayrı görmeyecek kadar mütevazı. Asla ukala ve burnu büyük, her şeyi ben bilirimci değil...

1. Gündüz Kılıç bu olayı şöyle anlatır: "Ankara'da yeni bir eve taşınmıştık. Babam Kılıç Ali o yerleşme telaşı ve kargaşalığı içinde bile her sabah ev halkına ısrarla bir hususu hatırlatmadan işe gitmezdi. 'Aman bozdolabında ahududu şurubu ile kuru fasulye, pilav bulundurmayı unutmayın.' Bu tembihlerin çok önemli bir nedeni vardı. Atatürk daima yanında bulunanların özel hayatları ile yakından ilgilenir, onların nerede, nasıl yaşadıklarını gözleriyle görmek isterdi. Bunun için er geç yeni evimize de gelecekti. Babamın buzdolabında bulundurulmasını istedikleri de ona ikram edilince en makbulüne geçecek şeylerdi.

Atatürk bir öğleden sonra geliverdi evimize. O gün evde benden başka kimsecikler yoktu. Büyük misafirimizi karşılayıp ağırlamak için nasıl telaşlandığımı hiç unutmam. Atatürk'ün yanında sadece yaveri vardı. Heyecandan titreye titreye, mahcubiyetten kızara bozara kendilerini salona aldım. Babamı sordu. Mecliste olduğunu, emrederse telefon edip hemen çağırabileceğimi söyledim. 'Hayır,' dedi, 'zaten biraz istiharat edip gideceğim.' Atatürk'ün karşısında bir süre ne yapacağımı, ne diyeceğimi bilemeden öyle ayakta şaşkın kaldım. Damdan düşer gibi, 'Efendim kuru fasulye, pilav veya ahududu şerbeti emreder misiniz?' diye sordum. 'Bilseydim yemek yemeden gelirdim. Ama soğuk olursa birer ahududu şerbeti içeriz,' deyip anlatılmaz tatlılıkta gülümsedi. Mutfağa koşup ahududu şerbeti getirdim. 'Gel şöyle otur da seninle konuşalım biraz,' diye bana karşısındaki koltuğu gösterdi...

Oturdum ama içimin yağları da eridi. İşin asıl zor kısmının bundan sonra başlayacağını hissediyordum, çünkü Atatürk'ün özellikle gençlere, değişik zeka soruları sorduğunu biliyordum. Mahcup olmak korkusu bütün benliğimi sarmıştı. Fakat çok şükür, bana sordukları korktuğum türden olmadı.

O sıralarda Milli Futbol Takımımız, Halkevleri Takımı adı altında, Rusya'da 5-6 maç yapmış ve fena sonuçlar almıştı. Yaşımın genç olmasına rağmen ben de o kadroda vardım. Ülkesinde olup biten her şeyle ilgilenen Atatürk'ün, Rusya yenilgileri de gözünden kaçmamıştı. İlk sorusu, 'Niçin yenildiniz?' oldu. Kem küm ederek bir şeyler söylemeye çalıştım. Atatürk, pek üstelemeden ikinci sorusunu sordu. 'Peki bu yenilgiler seni çok üzdü mü?' dedi. Son derece üzüldüğümü anlatmaya çalışırken bir el hareketiyle beni susturup kendi konuştu:

'Dünyada yenilmeyen kimse, yenilmeyen ordu, yenilmeyen takım, yenilmeyen kumandan yoktur. Yenilgilerden sonra üzülmek de tabiidir. Ancak bu üzüntü insanın maneviyatını yok edecek, onu çökertecek seviyeye varmamalıdır. Yenilen hemen toparlanmalı, kendini yeneni yenmek için olanca gücüyle azmiyle daha çok çalışmalıdır,' dedi.

Sonra futbolun nasıl oynandığını anlatmamı istedi. Hemen bir kâğıt kalem aldım. Oyun sahasını çizerek, o zamanki deyimiyle müdafileri, muavinleri ve muhacimleri yerlerine yerleştirip, onların görevlerini ve ana kaideler ile hedeflerini anlattım.

Atatürk, 'Yahu desene, bizim harp oyunları gibi bir şey sizin oyun da. Sizin işte de strateji bilgisi ve kurmay kafası ister,' diye önemser önemser başını salladı.

Konuşması bitince de babamın yatağına uzanıp şöyle biraz dinlenmek istediğini söyledi. Kendisinden izin isteyip hemen babamın odasına seyirttim. Acaleci ellerimle becerebildiğim kadar çarşafları, yastık yüzlerini değiştirdim. Dolaptan da temiz bir pijama çıkarıp yatağın üzerine yerleştirdim. Koşup Atatürk'e 'Buyurun efendim!' dedim.
Gündüz Kılıç, "Futbolda da Kurmay Kafası İster", *Hürriyet*, 10 Kasım 1973.

Kısacası, Galatasaray'ı lise duvarları içerisine kapayıp sadece kendilerine ait dar bir çevrede tutmayı adeta yaşam biçimi yapmış, yayılmak-büyümek-beğenilmek gibi dertleri hiç olmayan ikinci yönetici-üye kuşağının kulüp üzerindeki on yıllardır süren hâkimiyetini kırabilecek bütün özellikleri üzerinde barındıran tek isim oydu.

Gönüllü bir "bayrak teslimi" diyebiliriz buna. Yıllarca kulübü anlattığımız gibi idare edenler, onun adım adım kurduğu ve sınırlarını akılla, beceriyle genişlettiği "imparatorluk"a, vaat ettiği geleceğe, daha futbolculuğunun jübilesini yapmadan ikna olmuşlardı.

Futbolu bırakıp "işin başına" geçtiğinde, artık kapısı bile destursuz vurulamayacak kadar çekingen bir saygınlık yaratmıştı. Başkan olmadan başkandı. Teknik direktörün çok ötesinde bir genel menajerdi.

> O günlerde kulübe hulul etmenin, nüfus sahibi olmanın yolları Gündüz Kılıç'tan geçerdi. Belki şimdilerde o günleri yaşayanlardan, kulübün içinde olan ve bugün sayıları çok az olan kişilerden bazıları bunu reddedebilirler ama gerçek buydu. Yönetim Kuruluna girmek, birçok kişi için Gündüz Kılıç'ın o kişinin ismini ortaya atması ile gerçekleşirdi.
> "Galatasaray'ın bırakalım kitlelerle buluşmasını, kendi içindeki, yakın çevresindeki Galatasaraylıların bile kulübe ilgi duyması, adım atması O'nun yarattığı bu 'cezbedici, davetkâr, çağıran ortam' ile başladı. Kulübe üye olan ya da olmayan Galatasaraylıların (mektepli ya da mektepsiz) kulüple ilişkilerini pekiştirmeye başladıkları yıllar 1951 sonrasına tekabül eder. Bu, kulüpte sosyal bir faaliyet olmadığı için, Hasnun Galip'teki kulüp lokaline devam edenlerin sayısının azlığından kaynaklanırdı bana göre.[1]

Gündüz Kılıç...

Galatasaray tarihinde gerçekten bir "devrim"den söz edilecekse, 18 yıllık o suskunluğu bitirerek kulübü bambaşka, yepyeni sulara sokan odur; onun farklı bir şekilde anlatılması gerekir.

Galatasaray tarihinde gerçekten bir "devrim"den söz edilecekse, bunun öncüsü 18 yıllık suskunluğu bitirerek kulübü bambaşka, yepyeni sulara sokan Gündüz Kılıç'tır. Bunun içindir ki, farklı bir şekilde anlatılması gerekir.

1. *Hatırladıklarımdan*, s. 173.

Onun oynadığı rolü en güzel Attilâ İlhan dile getirir:

> Ben (İzmir'den İstanbul'a) geldim ve gördüm ki, kafamda yarattığım imgeyle hiç ilgisi yok burada gördüklerimin. Halkın takımı değildik çünkü. Eyvah dedim kendi kendime, bu adamlar çok alafranga. Bir çare bulmak lazım. İşte o çareyi Gündüz Kılıç buldu. Türkiye'de Fransız sermayesinin ve Fransız misyonerlerinin kurduğu bir okulda yetişen çocuklar, aristokrat bir hava içinde böyle bir takım kurmuşlardı. Seyircileri bile farklıydı. Dolayısıyla halka mal olmadığı için de yürümüyordu işler. İşte Gündüz Kılıç'ın başarıları burada çok önemli bir iş yaptı. Üç büyük takım içinde üçüncülükten yukarı çıkamıyorduk. Hele 40'lı yıllarda, Beşiktaş hepimizin anasını ağlatıyordu. Üst üste durmadan şampiyon oluyorlardı. Çok iyi hatırlıyorum o günleri. Şeref Stadı'na gidiyoruz ama, "Bu inekler gene bizi yenecek, dur bakalım kaç tane yiyeceğiz!" diyorduk hep. Gündüz, o yıllarda Galatasaray'ın üç büyüklerin içinde hatırı sayılır bir yer edinmesine neden oldu. Bu, seyirci sayısını çok etkiledi. Bu da başarıyı etkiledi, çünkü bizim o kibar seyircimiz takımı coşturamıyordu. Bu yeni oluşmaya başlayan taife ise her türlü etkileyebiliyordu sahadaki çocukları. Neticede o kalabalık geldi ve Galatasaray halkın takımı oldu... Metin Oktay'ın da Galatasaray'ın popülerleşmesinde etkisi oldu tabii ama yine Gündüz vardı o takımın başında. Takım ruhu diye bir şeyden söz edecek olursak bunu Galatasaray'a getiren isim Gündüz Kılıç'tır diyorum. O zaman hepimiz takımla özdeşleşmeye başladık. Daha evvel öyle bir şey olmuyordu. Gündüz, harp meydanından gelmiş bir isimdi...[1]

Evet, Gündüz Kılıç 18 yıllık aranın sona erdirildiği 1949 yılı şampiyonluğunda takımda oynuyordu, kaptandı. Ama Peter Molley'in en büyük yardımcısıydı aynı zamanda. Dil biliyordu, modern bakış açısı ve daha önemlisi futbolla ilgisinden çok daha fazla bilgisi vardı. Hem Fransızca, hem Almanca, hem de İngilizce bildiği için futbolla ilgili kitapları yurtdışından getirtiyor, okuyor, taktik konulara bir futbolcu olarak müthiş kafa yoruyordu.

1950, Türkiye'de yepyeni bir sayfanın açıldığı yıldır. Tıpkı Galatasaray gibi "içe kapanan" ülkenin de "açıldığı" yıl... 1946 yılında

1. Mehmet Şenol, "Attilâ İlhan'ın Galatasaray'ı", *Galatasaray*, Sayı 16, Kasım 2003.

tartışmalı bir ortamda da olsa yapılan seçimlerle çok partili rejime doğru önemli bir adım atan Türkiye'de demokratik bir yönetim kurma yolundaki esas değişim 1950 yılında yapılan genel seçimlerle yaşanmıştı. O seçimle birlikte Türkiye'de değişen sadece tek parti iktidarı olmadı, önceki yıllardan çok daha farklı bir ortamın da kapıları aralandı. Geçerliliği tartışmasız olan birçok konunun da değişmesine yol açtı. Kapalı bir ekonomiden liberalleşme sürecine, ağırlıklı kesimi kırsal bölgelerde yaşayan bir ülkeden kentleşmeye, devlet eliyle yürütülen sanayileşme hamlelerinden özel sektörün ortaya çıkmasına ve dışarıdaki dünya ile bütünleşmeye değin birçok konuda, geçmiş dönemin politikalarından farklı uygulamalar devreye sokuldu.

Elbette bu değişimin spora yönelik yansımaları da olacaktı. Bu değişiklikler çok kısa zamanda gözle görünür olmasa da, akıp giden yıllar içinde uygulanan politikaların etkisiyle spor kulüpleri de bu bağlamda yeni dönemin sonuçlarından birisi olarak değişip dönüşecekti. Gazeteler için spor, özellikle futbol artık başlı başına bir alandı. Eskiden sütunlarda yer alan futbol artık sayfa boyutuna geçiyordu.[1] Bununla da kalmıyor, yavaş yavaş anlık izlenebilir hale geliyor, naklen yayınlar dönemine geçişin ilk adımları atılıyordu.[2]

Her şeyden önce kırsal kesimden kentlere akan yüz binler dolayısıyla o güne değin farkında bile olmadıkları bir kitleyle tanışacaklar ve dolayısıyla da gerçek anlamda kitleselleşme yoluna gireceklerdi.

1. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, ülkede gazetelerde de önemli değişimler yaşandı. Savaş döneminin kâğıt sıkıntısı aşıldıktan sonra kontroller de gevşeyince hem habercilikte, hem de spor gazeteciliğinde büyük bir değişim yaşandı. Doğan Koloğlu kitabında ilk olarak *Vatan*'ın ardından da 1948 Olimpiyatı sırasındaki yayınlarıyla *Hürriyet*'in girişimleriyle sporun günlük hayatın bir kısmı haline geldiğini, spor haberlerini en son sayfadan vermeye başlayan *Milliyet*'in ardından diğer gazetelerin de "arka sayfadan okunur gazete" modasına katıldığını yazar.
Doğan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006, s. 120-128.

2. Radyonun yaygınlaşması, İstanbul Radyosu'nun faaliyete geçmesi ve yayınları arasında futbola geniş yer vermesi, profesyonel futbolun ve futbolcunun Anadolu'daki spor meraklılarına ulaşmasını mümkün kıldı. 50'li yıllarda, radyonun yanı sıra sinema salonlarında futbol maçlarının haftalık özetlerinin yayınlanması futbolu daha geniş kitlelere yaydı. Televizyondaki ilk naklen maç yayını 1966 yılına kadar geri gider.
Özden Cankaya, *Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi: TRT 1927-2000*, YKY, İstanbul, 2003.
Ömer Serim, *Türk Televizyon Tarihi 1952-2006*, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2007.

Bu gelişme bir müddet sonra popülerleşmeyi de beraberinde getirecek ve kulüpler sadece tarihsel kökenlerinden gelen geleneklere göre değil, aynı zamanda kamuoyunun da isteğine göre belirleyeceklerdi yönetim politikalarını.

Bu bağlamda, artık dar bir çevreden değil, ülkenin hangi köşesinden olursa olsun yetenekli yıldız adayları transfer edilecekti. Kulüpler bir adım atarken sadece kongre üyelerini değil, aynı zamanda artık bir vakıa haline gelmiş olan taraftarı da göz önüne alacaklardı. Bütün bunlar kaçınılmaz bir şekilde kulüpleri profesyonelleşmeye doğru götürecek, bunu gerçekleştirebilmek için de yeni başkan profillerinin ve yönetim yapılarının ortaya çıkması gerekecekti.

Yani söz konusu profesyonelliği kısıtlı imkânlarıyla hayata geçirmeleri mümkün olmayan kulüpler cebinde parası olan başkanları iş başına getirecek ya da o yıllarda yeni yeni palazlanan yerli sermayeyle daha yakın ilişkiye gireceklerdi.

Kısacası spor, ama özellikle de futbol, profesyonelleşme sürecine doğru adım atarken, siyasetle eskisinden çok daha farklı boyutlarda içli dışlı olacaktı. Ondan da önemlisi, futbol sermaye ile de iç içe geçmekteydi ki, bu durum Türkiye için oldukça yeni bir olguydu ve spor dünyasındaki olumlu olumsuz tüm etkileri ilerleyen yıllarda ortaya çıkacaktı.

İşte Gündüz Kılıç, bu değişimi kavrayabilecek kıvrak zekâya, 20 yıla yakın süredir futbolun tam "içinde" olduğu için değişmesi gerekenleri görebilecek deneyime ve elbette bunun liderliğini yapabilmesi için gereken tüm donanıma sahipti.

Örneğin ilk kez o dönemde, onun inisiyatifi ve önerisiyle ufku müthiş genişleten bir turne yapıldı. Bu kez seçilen ülke futbolun beşiği olan ve Galatasaray'ın kuruluş manifestosunda yenmek için hedef gösterilen İngiltere'ydi. İlk kez bir Türk takımı futbol maçları oynamak için İngiltere'ye gidiyordu.

Gündüz Kılıç –oyuncu olmasına rağmen– aynı zamanda mektep "geleneği"ni takip etmesinin bir sonucu olarak, daha sonra yıllarca kalıcı olacak gencecik bir öğrenciyi, Turgay'ı (Şeren) da takıma kazandırıyordu.

Yeni sayfa, Galatasaray'ın "yönetim tarzı"nı da etkiliyordu. Bir devir kapanıyor, yenisi açılıyordu. Sembolik bir tesadüfle, kurucu Ali Sami Yen'in vefatı tam o yıla rastladı. 1920'li yılları sürekli tek-

rarlanan olağanüstü kongrelerin gölgesinde geçiren ve idari anlamda bir istikrar sağlayamayan Galatasaray, daha önce bahsettiğimiz gibi, bir türlü çözemediği sorunlarının kaçınılmaz bir neticesi olarak 30'lu yıllarda bölünmeyi de yaşamak durumunda kalmıştı. 1940'lı yılların sonuna doğru, Suphi Batur'un kişisel gayretleriyle bir toparlanma sürecine girmişti. 1946 yılında başkanlığa seçilen Suphi Batur, aynı yıl Demokrat Parti'den milletvekili olmuştu. Dönemin muhalefet partisine mensup bir milletvekili olarak Suphi Batur döneminde kulüp belli oranda istikrar kazanmış ve daha önce yıllarca uzak kaldığı şampiyonluklara bu dönemde yeniden ulaşır olmuştu.

Ancak bir müddet sonra Suphi Batur'un Demokrat Parti yönetimiyle fikir ayrılığına düşmesi ve partisinden istifa ederek Millet Partisi'ne geçmesi, 1950 yılına gelindiğinde hem kendisinin, hem de Galatasaray'ın kaderini etkilemiş bulunmaktaydı. Batur, 1950 yılında Millet Partisi'nden girdiği seçimlerde başarılı olamamış ve milletvekili seçilememişti. Yeni Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın, kendisine siyasal anlamda muhalif olan bir ismin Galatasaray Spor Kulübü'nün başında olmasına sıcak bakmadığını belli etmesi, 1951 yılında Galatasaray'da yeni bir kongrenin toplanmasını zorunlu kılmıştı. Siyasal erkin açıkça olmasa da dolaylı yollardan gösterdiği tepkinin yanı sıra, yönetimine yönelik olarak kulüp içinde dile getirilen çeşitli iddialar, bir müddet sonra Suphi Batur'un yürütmekte olduğu görevini bırakmasına neden olmuştu. Kitleler üzerindeki etkisi ve önemi dolayısıyla her zaman için siyasetin ilgi alanında olan futbol, çok partili dönemde de başka metot ve yaklaşımlarla da olsa, bu yerini korumaya devam etmişti.

İşte bu yaklaşımın bir sonucu olarak, dönemin siyasal erki tarafından uygun bir isim olarak görülmeyen Suphi Batur, Galatasaray başkanlığını bırakmış ve yerine Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın da seçilmesini arzu ettiği Yusuf Ziya Öniş seçilmişti. İlk Futbol Federasyonu başkanı olan ve Galatasaray'da başkanlık yaptıktan sonra Ateş-Güneş Kulübü'nün kurucuları arasında yer alan, sporda, özellikle de futbolda profesyonelliği savunan ve o tarihlerde Denizcilik Bankası genel müdürlüğü görevini yürüten Yusuf Ziya Öniş, 23 Ocak 1951 tarihinde yapılan kongrede bir kez daha Galatasaray Spor Kulübü'nün başkanlığına seçilmişti. Hem de geride kalan yıllarda yaşananlara rağmen...

Bu gelişme, aslında Türk futbolunun profesyonelleşmeye adım atmak üzere olduğu bir sürece denk gelmişti. Yani Yusuf Ziya Öniş'in yıllar önce savundukları, 1951 yılına gelindiğinde bir öneri olmaktan çıkıp gerçekleşmeye doğru yönelmiş bulunmaktaydı. Evet, Türk futboluna artık profesyonellik geliyor, bambaşka bir dönemin kapıları açılıyordu.[1] Dahası, 1951 yılında Futbol Federasyonu başkanlığı koltuğuna oturan kişi eski bir Galatasaraylı olan ve Yusuf Ziya Öniş'le Güneş deneyimini yaşamış olan Ulvi Yenal'dı.

1. Gizli profesyonelliğin önüne geçebilmek ve sporun amatör bir ruhla yapılmasını sağlamak için 1941 yılında bir Amatörlük Yönetmeliği çıkarılmıştı. Çıkarılan bu yönetmelik, gizli profesyonelliğe yönelik çok açık hükümler taşıması ve ağır yaptırımlar uygulanmasını hükme bağlamasına rağmen, gizli profesyonelliğin önüne geçememişti. İşte var olan bu gerçeği legal bir prosedüre bağlamak ve kalıcı hale getirmek adına Futbol Federasyonu 1951 yılında kulüpleri toplantıya çağırmıştı. Özellikle aralarındaki rekabet dolayısıyla hemen hemen hiçbir konuda anlaşamayan ve mutabakat oluşturamayan İstanbul kulüpleri bu kez işin içinde profesyonellik meselesinin olması dolayısıyla kolayca anlaşmışlardı.

Profesyonelliğe geçişteki tek zorluk ise kulüplerin hepsinin birer amatör kuruluş olmalarıydı. O günlerde üzerinde tartışılan tek konu spor kulüplerinin profesyonelliğe nasıl geçecekleriydi. Futbol Federasyonu Başkanı Ulvi Yenal, bu sorunun aşılması noktasında bir öneri geliştirerek tüm kulüplerin dikkatine sunmuştu. Bu öneriye göre, kulüpler yine amatör statülerini koruyacaklar, ancak istedikleri oyuncularıyla mukavele imzalayabileceklerdi. Profesyonel takım kuran kulüpler, amatör liglere de takım çıkaracaklardı.

Ulvi Yenal'ın bu önerisi doğrultusunda, 1951 yılının Ağustos ayında Ankara'da bir araya gelen Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü yetkilileri ve kulüp temsilcileri 61 maddelik "Profesyonel Futbol Talimatnamesi"ni hazırladılar. Önce Merkez Danışma Kurulu tarafından onaylanan talimatname, 24 Eylül 1951 gününden itibaren de resmî olarak yürürlüğe girmiş bulunmaktaydı. Artık Türkiye'de de futbol profesyoneldi. Futbol dünyasının yürürlüğe giren bu yönetmeliğin ilkelerine göre şekillenmesi Türk futbolu adına yeni bir dönemin başlangıcıydı. Böylece Galatasaraylıların yıllardır verdikleri mücadele, yine Galatasaraylıların girişimciliğiyle hayata geçirilmiş, futbolda yeni bir dönemin kapıları da yine Galatasaraylıların öncülüğünde açılmıştı.

Bu dönemdeki amatör-gizli profesyonel ayrımının ilginç sonuçlarından biri de Galatasaray'ın kazandığı Amatör Türkiye Şampiyonluğu sürecidir. 1952 yılında ilk kez oynanan İstanbul Profesyonel Ligi'nde, 40'lı yıllardan gelen güçlü kadrosu ve şampiyonluk tecrübesiyle Beşiktaş bir kez daha şampiyon olmuştu. Bu ilk profesyonel ligde Galatasaray ikinci, Fenerbahçe ise üçüncü olmuştu. Bu arada profesyonellik sürecine geçilirken, kulüplerin durumu göz önüne alınarak profesyonel lig maçlarının yanı sıra yapılması kararlaştırılan amatör lig maçları da devam etmekteydi. Böylece biri profesyonel, diğeri de amatör olmak üzere iki ayrı lig mücadelesi oluştu. 1953 yılında Galatasaray amatör takımı İstanbul amatör liginde şampiyonluğu kazanarak Türkiye Şampiyonası'na katılmaya hak kazanmıştı. Türkiye Şampiyonası finallerinde Galatasaray, Ankara şampiyonu Havagücü ve İzmir şampiyonu Göztepe'nin önünde amatör takımlar arası Türkiye şampiyonluğunu kazandı. Şampiyonluğu kazanan kadronun oyuncularının bir kısmının profesyonel takımdaki amatör oyuncular olması da dikkat çekiciydi. Liglerdeki amatör, profesyonel ayrımı kesin bir şekilde ortadan kalkana dek varlığını koruyacak olan bu ikili yapı, ister istemez bu tarz ilginç, hatta kimi zaman tartışmalı görüntülerin ortaya çıkmasına sebep olmaktaydı. 1953 yılında amatör futbol takımları arasında Türkiye şampiyonu olan Galatasaray'ın kadrosu ise şu oyunculardan oluşmaktaydı: Turgay Şeren, Bülent Eken, Coşkun Özarı, Muzaffer Tokaç, Günay Kayarlar, İsfendiyar Açıksöz, Suat Mamat, Günaydın Özyurt, Ali Soydan, Bülent Varol, Necmi Erdoğdu.

Siyasal idareden örgütsel yapılanmaya değin Türkiye her şeyiyle futbolda profesyonelleşmeye hazırdı.

Bu süreçte Gündüz Kılıç, dönüşümü gerçekleştirecek tek isimdi. Zaten gücü artık o kadar belirgindi ki, daha futbolcu iken yönetime girmiş ve teknik konulardan sorumlu yönetici olmuştu. Jübilesinin ardından –çok kısa süren bir hocalık başlangıç denemesinden sonra– Galatasaray'ın başında teknik patron olmuştu. Profesyonelliğin devreye girdiği o yıllarda, Gündüz Kılıç da Galatasaray'a teknik direktör olmuş ve yine o yıllarda Türkiye'de bilinmeyen "menajerlik sistemi"ni de devreye sokmuştu. Tam yetkiliydi. Bu yeni sistemde, futbolcu seçimi, takımın oluşturulması ve idaresi gibi konular yönetimin tekelinden çıkarılarak tamamen teknik patronun sorumluluğuna verilmişti.

Oyuncu seçimi ve transferi gibi konularda da yetkili olan Gündüz Kılıç, "futbolun mutfağı"ndan yetişmiş olmasının da etkisiyle, İzmirspor forması altında top koşturan ve İstanbul futbol kamuoyunun dikkatlerini üzerinde toplamayı başaran Metin Oktay isimli bir gencin, belki de Beşiktaş'ta bitecek olan transfer sürecinin yönünü değiştirmeyi başardı. Oyalanmadan, hızlı ve reaktif davranarak değişmekte olan Galatasaray'ın kaderinin ve geleceğinin daha da hızla biçimlenmesini sağladı.

Metin Oktay'ın takıma katılması 1955 yılına gelindiğinde Galatasaray'ın gerçek anlamda kitleselleşmesinin de yolunu açmıştı.[1]

1. Metin Oktay gibi yetenekli bir futbolcunun ortaya çıkışı o güne değin rekabeti daha çok spor sahalarında sürdüren Galatasaray ile Fenerbahçe'nin yeni bir kulvarda, yani transfer piyasasında da yarışa girişmelerine yol açmıştı. Artık profesyonelleşmiş bir ligde oynuyor olmanın getirdiği zorunluluktan ötürü, sadece ihtiyacı ölçüsünde oyuncu transferiyle yetinmek istemeyen kulüpler, gözlerini Türkiye'nin dört bir yanındaki yetenekli gençlere dikmişlerdi. İşte Metin Oktay da bunlardan birisiydi. Hatta o günlerin koşullarında en önde gelenlerindendi.
1954 yılında İzmirsporla iki yıllığına mukavele yapmış olan Metin Oktay'ın 1955 yılında, daha kulübüyle bir yıllık sözleşmesi mevcutken Galatasaray'a nasıl transfer olacağı o günlerde tartışma konusu olmuştu. Bu arada, transferden daha fazla komisyon almak ve piyasayı kızıştırmak amacındaki kimi simsarların ortalığa yaydıkları haberler gerilimi daha da artırmaktaydı. Temmuz ayının hemen başında, Galatasaray Spor Kulübü, Metin Oktay ile 5.000 TL karşılığı anlaşmaya vardığını kamuoyuna duyurmuştu. Kulüpten yapılan bir başka açıklamada, Metin Oktay'ın İzmirspor ile olan mukavelesinde, "Kendi istediği zaman mukaveleyi bozmakta serbesttir," diye bir hüküm olduğu ve dolayısıyla da Galatasaray'a transferinin önünde bir engel olmadığı duyurulmuştu. Tam bu açıklamaların yapıldığı günlerde, basına yansıyan kimi haberlerde ise Fenerbahçe'nin Metin Oktay ile 7.500 TL karşılığında anlaşmaya vardığı iddia edilmişti.

İzmir'den çıkıp gelen kendi halinde bir halk çocuğu, o güne değin "lisenin takımı" olarak bilinen Galatasaray Kulübü'nün gerçek anlamda kitlelerle buluşmasına sebep olmuştu. Bunu yaparken sadece muhteşem futbolu ve birbirinden şık golleriyle değil, aynı zamanda en az onlar kadar efendi kişiliği ve adam gibi adam duruşuyla da etkili olmuştu.

Kısacası, büyük kitlelerin kırsal yörelerden kentlere aktığı ve kentlerin eskisinden çok daha farklı bir çehreye büründüğü bugünlerde, Metin Oktay da yeni tip halk kahramanlarından biri olarak ortaya çıkmıştı. Bu yeni tarzdaki halk kahramanlarının en önemli özelliği sanat dünyasından, politika çevrelerinden ya da elit bir kesimden değil, doğrudan doğruya sokaktaki adamın içinden gelmeleriydi. Ve yakın zamanlara kadar önemsenmeyen tozlu topraklı futbol sahalarından birer kahraman olarak yükseliyor, hatta kahraman olmak bir yana, bu yeni dönemde, Metin Oktay gibiler değişen ve dönüşen toplumun sembolleri olarak parlıyorlardı. Kısacası, onlar değişen ve eskisine göre her geçen gün farklılaşan Türkiye'nin yeni çehresini yansıtıyorlardı. İşte bu sebeptendir ki, o dönemde doğan pek çok erkek çocuğuna Metin adı veriliyor, o ve onun gibi yeni dönemin yıldızları, sonrasında yıllar geçse de o toplumun gönlünde bir daha yerleri değişmemek üzere taht kuruyorlardı.

1959 yılının sonlarına gelindiğinde, görev yaptığı birkaç yıllık süre içinde Galatasaray adına önemli işlere imza atan Sadık Giz'in[1]

Muhtemelen İzmirsporlu yöneticilerin piyasayı kızıştırmak için ortaya attıkları bu haberin gerçek olmadığı kısa zamanda anlaşılmıştı, çünkü Fenerbahçe'nin o günlerde, böylesine yüksek meblağlar ödeyerek yıldız oyuncu transfer etmek bir yana, elinin altındaki kendi oyuncularının transfer taksitlerini ödeyebilecek gücü dahi yoktu. Mali açıdan sıkıntılı bir süreçten geçen Fenerbahçe'nin Galatasaray'ın elinden Metin Oktay'ı alabilmesi mümkün görünmüyordu. Burada esas ikna edilmesi gerekenler böylesine değerli bir oyuncunun ucuza gitmesini istemeyen ve dolayısıyla da transfere yönelik pazarlığı deyim yerinde ise sürekli olarak yokuşa süren İzmirsporlu yöneticilerdi. Metin Oktay'ı ellerinden kaçırmamak için ne gerekiyorsa yapıyorlardı. Öyle ki, garson kılığına girerek, Metin Oktay'ı izlemek için İzmir'e gelen Necdet Çobanlı ve Gündüz Kılıç'ı kaldıkları otelde izlemişler ve olan biteni casus filmlerine taş çıkaracak yöntemlerle takip etmeye çalışmışlardı. Ancak Galatasaray'a transfer olmayı aklına çoktan beri koymuş olan Metin Oktay, tercihini Galatasaray'dan yana kullanmış ve 1955 yılının Temmuz ayında kendisini ebediyen sarı kırmızılı yapan imzayı atmıştı.

1. Sadık Giz'in nasıl üye listeleri taranarak bulunduğu ve başkan yapıldığı, Galatasaray'ın tarihinin ilginç bir sayfasıdır. Kemal Onar'ın anılarında aktardığı bu sayfanın bir diğer ilginç özelliği de, Gündüz Kılıç'ın onayı alınarak yapılmış olmasıdır. Kılıç'ın kulüpteki gücü ve hâkimiyetini gösteren –ve "lokal hayatı"nın da ipuçlarını veren– bu ilginç anıyı buraya alıyorum:

"O dönemlerde –ki Demokrat Parti iktidarı devriydi– Fenerbahçe ve Beşiktaş'ın reisleri

başkanlığı bırakması, yeni bir kongrenin toplanmasını zorunlu kılmıştı. Sadık Giz'in ortada belirgin bir sorun veya istifasını gerektirecek bir neden yokken başkanlığı bırakmasının nedeni anlaşılamamıştı. Muhtemelen tansiyonun sürekli yükseldiği ülke ortamına bakarak, politika ile kulüp yöneticiliğinin bir arada gitmeyeceğini düşünmüştü.

Hangi gerekçeye dayanırsa dayansın, sonuçta Galatasaray'da yeni başkanı belirlemek için kongrenin toplanmasına karar verilmişti. 2 Ocak 1960 günü toplanan kongrede Refik Selimoğlu başkanlığa seçilmiş, böylece Galatasaray tarihinde yeni bir dönem baş-

Demokrat Parti milletvekiliydiler. Fenerbahçe Reisi Agah Erozan aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi Meclis Reis Vekiliydi. Beşiktaş'ın reisi ise Nuri Togay'dı. 1956 yılının ikinci yarısında, bizim lokalde birtakım büyüklerimiz ile kısa zamanda büyükler safına katılan başkaları fısıl fısıl bu konuları konuşmaya başlamışlardı, niye onların başında milletvekili var da bizim başımızda bir milletvekili yok diye. Tabii bu konuşmaların fısıltı şeklinde ve kulübün o zamanki reisi Refik Selimoğlu Bey'in gıyabında yapıldığını ayrıca söylemeye gerek yok. O sıralarda, o günlerde kulübe hulul etmenin, nüfus sahibi olmanın yolları Gündüz Kılıç'tan geçerdi. Belki o günleri yaşayanlardan, şimdilerde kulübün içinde olan ve bugün sayıları çok az olan kişilerden bazıları bunu reddedebilirler ama gerçek buydu. Yönetim Kuruluna girmek, birçok kişi için Gündüz Kılıç'ın o kişinin ismini ortaya atması ile gerçekleşirdi. Galatasaraylı olduklarını sonradan hatırlayıp, hem de mektebini bitirmiş olmalarına rağmen medarımaişet motorunu adamakıllı çalıştırıp, bir eli yağda, bir eli balda duruma geldikten sonra kulübe gelenler olduğu gibi, şöhreti, parayı, pulu yakalamak için kulübe sokuluverenler de olurdu. Bir başka gerçek de, kulübe üye olan ya da olmayan Galatasaraylıların (mektepli ya da mektepsiz) kulüple ilişkilerini pekiştirmeye başladıkları yıllar 1951'den sonra başlar. Bu, kulüpte sosyal bir faaliyet olmadığı için, Hasnun Galip Sokağı'ndaki kulüp lokaline devam edenlerin sayısının azlığından kaynaklanırdı bana göre.

Hasnun Galip Sokağı'nın zemin katındaki lokali bir gözünüzün önüne getirin. O zamanlar cadde tarafında İdare Heyeti odası, dibe dönük tarafta kulüp müdürünün odası vardı. Lokal olarak kala kala 70-80 metrekare bir yer kalıyordu. Köşelerde sabit sedir şeklinde oturma yerleri, büyük, hantal koltuklar ve küçük küçük masalar, kapıdan girilince hemen hizasında oldukça yer işgal eden ama boş duran bir bar vardı. Her akşam işten çıkınca oraya giderdik. Bugün belki gülünç gelebilir ama kulübe geldiğimizde önce kapıyı şöyle bir aralayıp içeri bakardık. Ali Sami Bey, Cevdet Kalpakçıoğlu, Tevfik Ali Çınar, Kadri Dağ, Adnan Akıska, Osman Müeyyet Binzet ve bunlar gibi büyüklerimiz içeride iseler, bizler dışarıda ayak üstü sohbet ederdik. Bazılarımız ama çok az sayıda kişi kapı ile İdare Heyeti odası arasındaki Gündüz Kılıç'ın odasına girme şansına sahiptik. Eğer içeride oturup sohbet ediyor idi isek, büyüklerimiz içeri girdiğinde derhâl ayağa kalkar, onlara saygılarımızı ifade eder, hemen yerimizi onlara terk eder, onlar ellerini uzatırlarsa ellerini sıkar, halimizi hatırımızı sorarlarsa kısa ve küçük cümlelerle cevap verirdik. Maçlardan sonra mutlaka tekrar kulübe gelir, maç üzerinde konuşur, galip gelmişsek hiçbir hatayı, hiçbir kusuru görmez, övgüler yağdırır, kaybetmişsek ne hakemin tarafgirliğini bırakırdık, ne de rakiplerimizin davranışını... İşte böyle fısıl fısıl konuşmaların kuvveden fiile çıkması için büyüklerimiz daha sonra Gündüz Kılıç'a gidip onun da desteğini aldıktan sonra isim aramaya başladılar ve sicilde Sadık Giz'in kaydını buldular. Araya bilemiyorum kimleri koydular, Sadık Giz'le görüştüler, Refik Selimoğlu'nu ikna ettiler ve mutat zamanında, 11 Ocak 1957'de seçimler yapıldı." *Hatırladıklarımdan*, s. 156.

lamıştı. Daha doğrusunu söylemek gerekirse, bazı özel dönemler hariç diğer kulüpler gibi başbakanları ya da milletvekillerini kulüp başkanı yapmak gibi bir alışkanlığı ve geleneği olmayan Galatasaray, Sadık Giz'in başkanlıktan ayrılmasıyla bir anlamda her zamanki konumuna da dönmüş oluyordu.

1960 yılında sokaklarda gerilimin giderek arttığı, üniversitelerde hemen her gün gösterilerin yapıldığı günlerde, Galatasaray Spor Kulübü'nde de geçmiş yıllarda başlanmış ancak bir türlü bitirilemeyen işlerin bir sonuca bağlanması konusunda neler yapılabileceği tartışılır olmuştu. Adanın yeniden imarından, yıllardır bir türlü tamamlanamayan, hatta tamamlanmak bir yana bir türlü başlanamayan stat inşaatı gibi konulara bu tartışmalarda öncelik veriliyordu.

1959 yılından itibaren giderek gerilen ortamın bir türlü normalleşememesi, nihayetinde Cumhuriyet dönemindeki ilk askerî darbenin de yolunu açmış bulunmaktaydı. Demokrat Parti iktidarı, bir grup subayın öncülüğünde başlatılan darbeyle devrilmiş, yönetime Türk Silahlı Kuvvetleri adına el konmuştu. Artık Türkiye'de öncekilerden daha farklı olan bir dönemin kapıları açılmaktaydı. Bu dönemin yeniliği, sadece politik ortamın yeniden şekillendirilmesinden kaynaklanmıyor, aynı zamanda farklı toplumsal kesimlerin yeni politik taleplerle sahneye çıkmasıyla da vücut buluyordu.

Bu durum elbette her alana olduğu gibi spor dünyasına da yansımaktaydı. 1950'den sonra başlayan bu yeni dönemde, spor artık kitlelerin gelişimindeki bir araç olmaktan çıkmış, tam tersine, kitlelerin eğlencesi haline gelmişti. Bu, kalabalıkları kendisine çeken kimi spor branşları için daha fazla geçerliydi. Elbette en başta da futbol olmak üzere.[1]

1. 1950'lerin profesyonel futbol/futbolcu akımı ile başlayan "yıldız futbolcu" yaratma sürecini inceleyen Sevecen Tunç, değişimin yaşandığı bu yıllarda futbolda profesyonelliğin kabulüyle, toplumun futbola bakışını ve oyunun değişen anlam dünyasını futbolcu özelinde keşfediyor. Futbolcuların yine bu dönemde ilk defa –"futbol sahası" dışında– farklı kamusal ve özel alanlardaki halleriyle görünür olmasını, magazinsel içeriği ile ilgi çeken ve dönemin liberal politikalarıyla son derece uyumlu bir aktüalite dergisi olan *Hayat*'ın 1959'da yayınladığı röportaj dizilerinden yola çıkarak inceliyor. Türkiye'de futbolun amatör geçmişinden sıyrılarak profesyonel/endüstriyel bir geleceğe yelken açtığı 1950'li yıllarda, profesyonel futbolcunun da artan bir kamusal merakın nesnesi haline geldiğini ortaya koyuyor. *Hayat*'ın "Hususi Hayatlarında Meşhur Futbolcularımız" başlıklı dizisinde sırasıyla şu futbolcular konuk olmuştu: Galatasaray'dan Metin Oktay, Fenerbahçe'den Lefter Küçükandonyadis, Fenerbahçe'den Naci Erdem, Galatasaray'dan Turgay Şeren, Kasımpaşa'dan Recep Adanır,

Kitlelerin ilgisini fazlaca çekmeyen sporlar artık yavaş yavaş meraklılarıyla baş başa kalırken, başta futbol olmak üzere büyük kitleleri kendisine bağlayan branşlar ise çoktan profesyonelleşmeye başlamışlardı. Hatta 1960'lara gelindiğinde profesyonelliğe çoktan geçmişlerdi. Futbolun giderek bir şova dönüşmesine yol açan bu durum büyük paraların harcanmasını, sansasyonel transferlerin yapılmasını ve önceki yıllarda rastlanılmadığı şekilde kıyasıya bir rekabetin yaşanmasını da beraberinde getirmişti. Öyle ki, futbola duyulan ilgi Yeşilçam'ın iştahını kabartmış, bir süre sonra art arda futbol konulu sinema filmleri çekilmeye başlanmıştı. Ünlü yönetmen Atıf Yılmaz *Taçsız Kral* filmini çekerken neredeyse bütün Galatasaraylıları oynatmayı başarmıştı.[1]

Karagümrük'ten Kadri Aytaç, Fenerbahçe'den Can Bartu, Basri Dirimlili, Ergun Öztuna, Beşiktaş'tan Nazmi Bilge, Vefa'dan Hilmi Kiremitçi ve Galatasaray'dan Ergun Ercins. Üç ay devam eden bu dizinin ardından okuyucuların "ısrarlı mektupları"nı göz önünde bulunduran dergi, birkaç sayı sonra "Futbol Sahalarının Genç Yıldızları" başlığıyla on bölümlük yeni bir yazı dizisi başlatacaktı. Bu seferki konukları Beşiktaş'tan Necmi Mutlu, Fenerbahçe'den Mustafa Güven ve Yüksel Gündüz, Beşiktaş'tan Arif Özataç, Birol Pekel ve Şenol Birol, Galatasaray'dan Erol Kaynak ve Mustafa Yürür, Karagümrük'ten Aydın Yelken ve Vefa'dan Özer Kanra idi.

Sevecen Tunç, "Hayat'ın Yıldızları: 1950'lerin Türkiyesi'nde Tüketim Kültürü, Futbol ve Şöhret", *Toplum ve Bilim*, Sayı 130, İstanbul, 2014.

Semiral Bilbaşar, *"Hususi Hayatlarında Meşhur Futbolcularımız"*, *Hayat*, yıl 4, Sayı 44-66, 1959

1. Futbolu konu alan sinema filmlerinin başlaması da bu döneme denk geliyor. Galatasaraylı Bülent Eken'in oynadığı, Kani Kıpçak'ın *Ölünceye Kadar Seninim*, Seyfi Havaeri'nin *Dümbüllü Sporcu*, Mehmet Muhtar ile Orhan Atadeniz'in *İstanbul Yıldızları*, Hulki Saner'in *Sevmek Günah mı*, Nejat Saydam'ın *Şenol Birol Gool* ve Atıf Yılmaz'ın *Taçsız Kral* filmleri futbol kitleselleşmesi döneminin filmleri olarak göze çarpıyor.

Tunca Arslan, *Futbol ve Sinema: Meşin Yuvarlağın Beyaz Perde Serüveni*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003.

Gündüz Kılıç dönemini yansıtan meşhur *Gol Kralı* filminin yönetmeni olan Atıf Yılmaz, kendisiyle yapılan söyleşide şöyle diyor: "Kadroda tüm Galatasaray camiası vardı. Gündüz Kılıç, o zamanki Galatasaray kadrosu, Galatasaray yönetimi. Tümü filmde vardır. O bakımdan, yani belge olması açısından çok önemlidir. Filmin asıl önemi bence, bugün çoğu yaşamayan Galatasaray'ın geçmişteki başkanları, antrenörleri gibi tüm camianın rol alıp kendi yaşamlarını oynaması. O bakımdan bir belge değeri var. Ama filmin çok iyi olduğunu söyleyemem. Metin'in oyuncu yeteneği yoktu tabii ama çok iyi bir çocuktu. Elinden gelen bütün gayreti gösteriyordu. Ama çok da iyi oynamasına gerek yoktu. Gündüz Kılıç daha iyi oynadı mesela.

Hangi kulüp hatırlamıyorum, onlar Metin'e para teklif etmiş de Metin onu elinin tersiyle itmiş. Mesela bu sahneyi hatırlıyorum. Gerçek para getirdiler. Eliyle iteceği para ne kadarsa... Bankadan iki tane memur geldi korku içinde, çantalarla. Sette onlarca adam var. Adamlar bakıyorlar, paraları kaybolmasın diye. Metin eliyle bir itti, paralar bütün odaya yayıldı. Set işçileri üzerinde yürüyor, dolaşıyor. Adamlar atlıyor, yerden parayı almaya...

İşte 1950'lerden itibaren belirginleşen ve yapılan düzenlemelerle legal bir çerçeve kazanan profesyonellik 1960'lara gelindiğinde Türk futbolunun vazgeçilmez unsurlarından biriydi artık. Bu durum beraberinde olumlu birçok gelişmeye yol açtığı gibi çeşitli olumsuzlukların yaşanmasına da sebep olmuştu. Para aklama operasyonlarının kulüpler üzerinden yapılmasından, futbolcu kaçırmak için ekipler oluşturmaya değin o zamana kadar görülmemiş, duyulmamış yöntemler de futbol dünyasının eşiğinden içeriye adımını atmıştı.

Bu arada Silahlı Kuvvetler yönetime el koyduğunda, o günlerin koşullarına uyum göstermeye yönelik arayışlar da gündeme geldi. Yedek subayların bile her yere üniformalarıyla girip çıktıkları o süreçte, bir dizi sorunla boğuşmakta olan spor kulüpleri de üniformalı birisine müracaat ediyor, bu yoldan çözüme ulaşmaya çalışıyorlardı.

Öyle ki, bu duruma bir müddet sonra transfer konusu bile dahil olmuştu. Bunun bir örneği de 1960 yılında Galatasaray'da yaşanmıştı. 50'li yılların sonuna doğru Galatasaray'dan ayrılan Gündüz Kılıç, 1960 yılında kulübe geri dönmüştü. Galatasaray'a gelirken o yıl çalıştırdığı Feriköy Kulübü'nden Samim Uygun'u da beraberinde getirmişti. Ancak lisans problemi dolayısıyla Samim'in o sene Galatasaray'da oynaması imkânsızdı. Bu arada, Samim Uygun'un Robert Kolej'de öğrenci olduğu öğrenilmiş, bu durum dönemin özel koşullarıyla birleşince döneme özgü bir çözüm yolu bulunmuş ve Samim Galatasaraylı olmuştu.

Sorun Gündüz Kılıç'ın girişimleri ve eski bir arkadaşı olan Yüzbaşı Kemal Öngü'nün çabalarıyla halledilmişti. Yüzbaşı Kemal Öngü'yle birlikte Robert Kolej'e giden Galatasaraylı yöneticiler, ver-

En son finalde gerçek bir maç çektik. Metin'in de o maçta gol atması lazım ama bir türlü atamıyor. Onun da haberi var çekimden. Çünkü hakiki maç, normal olarak düzenlenmiş bir şey değil. Aslında maçı düzenlemek lazımdı ama o zamanki maddi koşullarda bu mümkün değil. Metin atamazsa film bitemeyecek. Lig maçıydı, gol atsın diye dua ettik. Son dakikalarda bir gol attı, film kurtuldu.

O dönemde filmi yapmamızın nedenleri vardı. Galatasaray önemli bir kulüp, Metin de sürekli gol atan, toplumda çok sevilen, star bir futbolcuydu. Futbolda bir mitti. Etrafında Gündüz ağabeylerin olduğu zengin ve kalabalık bir kadro, oyuncu kadrosu da o dönemin önemli isimlerindendi. Ama beklenen işi yapmadı."

Mehmet Şenol, "Atıf Yılmaz: 'Gündüz Kılıç Filmde Daha İyi Oynamıştı!'", *Galatasaray*, Sayı 30, Şubat 2005.

dikleri dilekçede Samim Uygun'un bu okulun öğrencisi olup olmadığını sormuşlar, eğer öğrencisi ise kaçıncı sınıfta olduğu, hangi tarihte okula kaydolduğu gibi birtakım başka bilgileri de kendilerine vermelerini talep etmişlerdi. Belki olağanüstü bir dönemde olunmasa ve işin içine üniformalı biri girmese okulun kabul etmeyeceği böylesi bir talep, herhangi bir engelle karşılaşmaksızın işleme konmuş ve istenen bilgiler Galatasaraylılara verilmişti. Söz konusu yazının alınması sonrasında, Samim'in sivil lisansı iptal edilmiş ve kendisine Galatasaray adına lisenin öğrencisi olarak yeniden ve farklı bir statüde lisans çıkarılmıştı. Böylece olağanüstü dönemlerin olağanüstü koşullarından yararlanarak bir transfer sorunu çözülmüş ve Samim Uygun giymeyi çok arzuladığı sarı kırmızılı formaya kavuşmuştu.

Galatasaray'ın Gündüz Kılıç'ın önderliğinde genişlediği ve sevildiği bu döneminin son aşamasında, iki farklı dönemin iki simge isminin birbiri ardından hayata veda etmeleri simgeseldi. İlk olarak, 12 Ekim 1960 günü Yusuf Ziya Öniş hayata veda etti. Arkasından da, 27 Aralık 1960 günü Muslih Peykoğlu aramızdan ayrıldı.

Yusuf Ziya ve Muslih Peykoğlu, birbirinin zıddı iki Galatasaray'ı temsil ediyordu. Yıllarca birbirleriyle bu yüzden kavga etmişler, kulübün bölünmesine yol açacak kadar ileri gitmişlerdi.

Her ikisi de Galatasaray futbol takımında top koşturmuştu. Yine her ikisi de Galatasaray Kulübü'nde başkanlık koltuğuna oturarak kulübün tarihindeki bir döneme imzalarını atmışlardı.

1892 yılında dünyaya gelen Yusuf Ziya Öniş, yurtdışında edindiği bilgi ve birikimi Türkiye'de de uygulama alanına dökmek istemiş, belki de ortamın hazır olmadığı bir zamanda kulüplerin profesyonelliği meselesini gündeme getirmişti. Bu düşüncelerini üyesi olduğu Galatasaray Kulübü bünyesinde hayata geçirmeye giriştiğinde bunun için uygun fırsatı bulamamış ve çok sevdiği Galatasaray Spor Kulübü'nden ayrılmayı göze alarak Güneş Kulübü'nün kuruluşuna öncülük etmişti. Atatürk'ün ölümü sonrasında koşulların değişmesi dolayısıyla Güneş Kulübü'nün kapanması üzerine de Galatasaray'a dönmüştü. Türkiye'nin ilk Futbol Federasyonu başkanı olan ve Galatasaray'da değişik dönemlerde başkanlık yapan Yusuf Ziya Öniş, ömrünün son yıllarında Sarıyer Kulübü'yle ilgilenmiş ve bu kulübün gelişmesi için yoğun çaba harcamıştı. 1960'taki

ölümünden sonra adı Sarıyer'deki stada verilen Yusuf Ziya Öniş, hem iş dünyasında, hem de spor camiasında aldığı üst düzey görevler ve bu görevleri yerine getirirken sergilediği kararlı yönetim anlayışından dolayı "İmparator" olarak adlandırılmıştı.

Galatasaray Lisesi'nin "Muslih Hoca"sı ise daha mütevazı bir yaşam çizgisi takip etmiş ve hayatını neredeyse delicesine bir aşkla bağlı olduğu Galatasaray Lisesi'ne ve onun öğrencilerine adamıştı. 1905 yılında dünyaya gelmiş olan Muslih Hoca, 16 yaşındayken giydiği A takımı formasını 1921 yılından 1932'ye değin aralıksız taşımıştı. Döneminin en iyi sol açıklarından birisi olarak kabul edilen Muslih Peykoğlu, sekiz defa da A milli formayı giymişti. 1944-1946 yılları arasında son derece zor koşullar altında Galatasaray başkanlığı yapan, kulübün sıkıntılı bir dönemini en az hasarla atlatmasını sağlayan Muslih Hoca, Yusuf Ziya Öniş'in aksine, her zaman için amatörlüğü ve kulübün Galatasaray Lisesi'yle olan bağlarını sıkı sıkıya korumasını savunmuştu. Bu açıdan bakıldığında, savunduğu görüşleri ve ilkeleri itibarıyla Yusuf Ziya Öniş'in tam tersi bir görüntü vermekteydi. Yusuf Ziya Öniş'in kulüpçülüğün profesyonellik ve dolayısı ile parayla olacağı yönündeki anlayışına karşın, Muslih Hoca bu işlerin öncelikle yürek işi olduğunu savunmuştu.

İşte bu iki farklı bakış açısına sahip iki başkan sahneye veda ederken, yepyeni bir isim, yeni fikirleri ve duruşuyla Gündüz Kılıç, çok farklı ve artık geri döndürülemeyecek bir Galatasaray'ın tohumlarını çoktan atmıştı bile...

Gündüz Kılıç, Galatasaray'ı bambaşka bir şekilde tanımlamayı başarmıştı. Ona bir "his takımı" derken, "Bir halatı hep birlikte çekenlerin, hep birlikte üzülüp, hep beraber sevinmesini bilenlerin takımıdır," derken yepyeni bir tanım yaptığının farkındaydı. Herkesi davet eden, on yıllardır kapalı olan duvarlarda gedik açan bir çağrıydı bu...

Galatasaray gibi bir okul takımının, gelenekselcilerin her zaman ağırlıkta ve söz sahibi olduğu bir kulübün, geleneğinden, kuruluşunun gerçeklerinden kopmadan yeni çağa adım atmasını bir daha geri döndürülemeyecek biçimde sağlayan oydu. Avamlığa kaçmayan, Anadolu seviciliğine hiç girmeyen duruşuyla, bilgisiyle, yeniliklere, yeni fikirlere hep açık olmasıyla kazandı saygınlığını.

Sırf İngiltere'de kurslara gitmek için bir sezon takım çalıştırmayan, yeni fikirleri, yeni futbol oyunlarını görmek için uzun bir dünya turuna çıkan başka kim vardı ondan başka?

İlginç bir şekilde, sadece bu özellikleriyle getirdiği başarılarla[1] geniş halk kitlelerince çok sevildi, Galatasaray'ın kitlelerle kucaklaştığı yeni dönemin önünü açtı.

1. Gündüz Kılıç'ı efsane yapan duruşu, görev yaptığı kısa dönemde dört şampiyonluk birden getirdi Galatasaray'a. Aralıklarla teknik direktör olduğu bu on yılın ilk üç yılında (1954-1957) iki şampiyonluk kazandırdığı gibi ilk Avrupa kapısını da aralamıştı. İkinci gelişinde (1960-1963) Milli Lig başlamıştı. Bu gelişinde de iki buçuk sezon kaldı, iki lig şampiyonluğu ve bir Türkiye Kupası kazandırdı. Kadıköy'deki 5-0'lık galibiyet, son haftaya lider giren Beşiktaş'ı deplasmanda Metin Oktay'ın golüyle 1-0 yenerek elde edilen son dakika şampiyonluğu ve elbette tarihinde ilk kez Şampiyon Kulüpler Kupası'nda çeyrek final unutulmaz anlardandı.

Gündüz Kılıç son kez 1964-1967 arasında çalıştırdı Galatasaray'ı. Yine dört kupa aldı (iki Türkiye Kupası, bir Cumhurbaşkanlığı Kupası ve bir TSYD Kupası) ama kendi hayatı ile birlikte takımın en önemli futbolcularının hayatını da altüst eden günler yaşadı. Turgay Şeren ile Metin Oktay'ı kadro dışı bıraktı, eşi Melahat Hanım futbolcu tartışmalarında taraf oldu. Sonrasında teknik direktörlük kariyerine son verdi, *Milliyet* ve *Hürriyet* gazetelerinde spor yazarlığı yapmaya başladı. Hiç bırakamadığı, günde üç paket içtiği Bafra sigarası onun akciğerlerini de bitirdi. 1980 yılında, üstelik 17 Mayıs günü vefat etti.

Gündüz Kılıç'ın futbolculuk ve teknik direktörlük yaşamındaki bütün maçlarıyla gazete sütunlarında çıkan yazılarının büyük çoğunluğu şu kitapta bir araya getirilmiştir:

Mehmet Emin Kunt, *Baba Gündüz*, Maviağaç Yayınları, İstanbul, 2008.



OKUL TAKIMINDAN MİLYONLARA – Galatasaray'ın okuldan futbolcu yetiştirmekle yetinmeyip "daha iyi" futbolcuları bulup kadroya kazandırmak için özel bir gayret sarf etmeye başlaması Gündüz Kılıç'la birlikte hızlandı. Kılıç'ın 19 yıllık futbolculuk hayatında oluşturduğu müthiş ilişki ağı, Metin Oktay gibi, İstanbul dışından da birçok genç futbolcuyu keşfetmesini sağlamış ve Galatasaray, transfer piyasasının öne çıkan takımı olmaya başladıkça, kulübe başarılarla birlikte yeni seyirci de getirmişti.





FUTBOLCU GÜNDÜZ – "Baba" lakabı, temiz oyunu, babacanlığı ve efendiliğinden dolayı oyunculuk günlerinde takılmıştı. Futbolcu olarak geçen 19 yılını, *Resimli Spor Dünyası*'nın 1951 Şubat sayısında kendisi şöyle özetlemiş: "Futbola Galatasaray Lisesi'nde başladım. Altıncı sınıfta iken sınıflar arası yapılan maçlarda fiilen oynadım. Günler, aylar, seneler geçtikçe, biz de boş durmadık, mütemadiyen çalıştım. Nihayet mektep takımında yer aldım. Burada nazarı çekmiş olacağım, 1934-1935 senesinde Galatasaray Kulübü'ne davet edildim. Bir sene B Takımı'nda oynadıktan sonra birinci takımda, bir sene sonra da 1936'da Milli Takım'da yer aldım. Aynı sene içinde tahsilimi yapmak için Almanya'ya gittim. Orada da boş durmadım. Hannover 96 takımına girdim, oynamaya başladım. Almanya'dan geldikten sonra tekrar Galatasaray'a girdim. İki sene askerlik yaptım, bu müddet zarfında da yine takımda yer aldım. Terhisten sonra vazife dolayısı ile Zonguldak'a, oradan Ankara'ya geçtim. Ankara'da iken Galatasaraylıların kurduğu Stadyom takımında oynadım. Birkaç ay sonra ikinci defa askere alındım. Uçaksavar alayında bulunduğum için aynı ismi taşıyan takımda oynadım. İkinci defa terhis oldum. Bu defa, Devlet Demiryolları Beden Terbiyesi Şubesi'ne memur olarak girdim. Dolayısı ile Ankara Demirspor'da da birkaç sene oynadıktan sonra tekrar Galatasaray'a geldim."

18 YIL SONRA ŞAMPİYON – "Baba" Gündüz'ün Galatasaray'ın başına geçtikten sonra kazandırdığı 1954-1955 Sezonu şampiyonluğu ve hemen ardından Metin Oktay'ı da transfer ederek daha da güçlenmesiyle gelen İstanbul Ligi'ndeki üst üste ikinci şampiyonluk, onun teknik direktörlük kariyerinin ilk yıllarına denk gelmişti. Üst üste iki şampiyonluk başarısını 1961-1962 ve 1962-1963'te de tekrarlayacaktı.

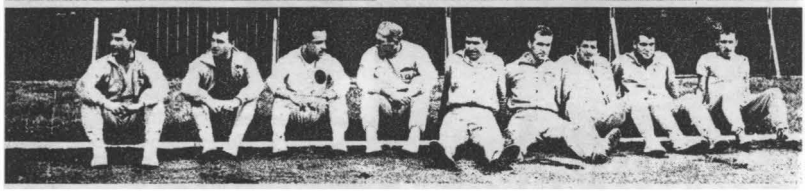














"SAVAŞ ALANI"NDAN GELMENİN AVANTAJI –

Tam 19 yıl futbol oynayan, sezonların kısa olduğu yıllarda Galatasaray'da 139 kez maça çıkıp kaptanlık yapan Gündüz Kılıç, takım olmanın, futbolcu olmanın ne olduğunu çok iyi biliyordu. Onlarla birlikte yaşıyor, onların "Baba"sı olarak her türlü sıkıntılarında yanlarında oluyor, coşkuyu ve sevinci de paylaşıyordu.

Onun bu yakınlığı ve babacanlığı futbolcuları da çok mutlu ediyordu. O dönemin deyişlerinden biri haline gelen, "Allah Gündüz Kılıç tarafından genç yaşında keşfedilmeyi nasip etsin!" sözü tam da bu özelliğini anlatıyordu.





MEKTUP – Metin Oktay, ancak bir sezon dayanabildiği ve geri döndüğü İtalya'nın Palermo takımına giderken, çok güçlü yazı yeteneği olan Gündüz Kılıç, Palermo başkanına şöyle bir mektup yazmıştı:

Sinyor Casimiro Vizzini
Palermo Union Sportiva Kulübü Başkanı
Palermo İtalya
17.7.1961, İstanbul

Sayın Sinyor,
Sizinle tanışmıyoruz. Hemen kendimi tanıtmam lazım. Ben Galatasaray Futbol Takımı'nın menajeriyim. Yani Metin Oktay'ın eski menajeri. Artık Metin Palermo'lu oldu. Kaç günden beri kulübünüzle anlaşma hikâyelerini gazetelerde okuyor, resimlerini görüyoruz. Fakat bilmem nedense anlaşılmaz derecede katılaşan, uyuşan hislerimle, olanları bir türlü değerlendiremiyordum. Bugün, Metin memleketimizdeki erişilmez şöhretinin içlerinden gelerek, inanarak başyazıcıları olmuş Türk basını mensuplarına bir veda ziyafeti verdi.
Ben de davetliydim. Hepimiz görünüşte çok neşeliydik. Amma hepimiz de hissediyorduk ki, bu içlerimizi sızlatan, müşterek bir acıyı örtmeye çalışan yapmacık, feragat dokulu ve son derecede rutubetli bir neşe idi. Nitekim Metin toplantının sonlarında birdenbire sararan bir yüzle ayağa kalktı. Gözlerindeki nem damlalaşarak boşanmasın diye, kendini tuta tuta titrek bir sesle konuştu.
Memleketinden, anasından, kulübünden, arkadaşlarından ayrılmanın, yapayalnızlığın, yabancılığın soğuk koynuna atılmanın üzüntülerini öyle duyarak anlatıyor, oralarda da onu yalnız bırakmamamız için öyle çocuğumsu yalvarıyordu ki, sizinle yaptığı görüşmelere, hatta resmî mukaveleye rağmen, hâlâ donuk, inanamaz kalmış içim birdenbire kopasıya burkuluverdi. Metin sahiden gidiyordu.
Hayır! Hudutsuz kederimin size kırılmaya kadar genişleyebileceğini düşünmeyin sakın. Zira serinkanlı düşünebildikçe biliyorum ki zamanı gelince azı diş eti yarar, çıkar. Su kaynayınca kabından taşar. Evlat da kısmeti çıkınca evden kaçar. Bütün bunlara da kimse mâni olamaz. Kısmet dedim de aklıma geliverdi. Ne yalan söyleyeyim, size karşılık şimdi hakiki duygumuz da, sevgili oğlumuzu iç güveyliğine kabullenen zengin bir kayınpedere karşı duyulabilecek kekremsi hislerden pek de farklı değil doğrusu.
Ah sinyor! Belki, sizce basit bir mukavele ile bağladığınız o insanın size neler kazandırdığını ve kazandıracağını katiyen bilemezsiniz.
Mükemmel bir futbolcu. Her sezon riyazi (aritmetik) bir katiyet gibi, söylediği kadar gol atan bir futbol kralı. Gençliğine rağmen inanılmaz derecede olgun, karakter sahibi bir insan.
Herkese yardıma hazır bir hayırsever. Hayır, hayır, bütün bunlar hiçbir şey değil. Siz Palermo'ya hiçbir kulübe nasip olmayan muazzam bir taraftar kitlesi kazandırıverdiniz. Şimdi Palermo Union Sportiva'ya kalben bağlı 30 milyon Türk taraftarınız var, inanın.
Küçücük Türk yavrularından tutun da, beli bükük ihtiyar Türk ninelerine kadar Metin'in başarısına dua edecek, Metin'in atacağı golleri gözleyecek, dolayısıyla Palermo'nun zaferlerini bekleyecek otuz milyon Türk dostunuz var artık. Siz bu kadar üzerinde titrenen bir kıymete sahip olduğunuzu nereden bilebilirsiniz ki. Ne olur, ona iyi bakın. Ona babacan davranın. Ne kadar büyürse büyüsün, daima sevgiye, şefkate muhtaçtır Metin. Belki de muhitine cömertçe dağıttığı sevgi ve şefkat akümülatörlerini şarj edebilmek için.
Eminim ki birkaç yıl sonra, memleket hasretine dayanamayıp vatanının sahalarına koşacak olan Metin'in arkasından siz de bana tıpkı benim gibi gözyaşlarınızla ıslatacağınız bir mektup yollayacak ve hislerimi o zaman daha iyi anlayacaksınız. Metinimiz İtalya'da Allah'tan sonra size emanet sinyor.
Sevgi ve saygılarımla.

Gündüz Kılıç





SOYUNMA ODASINDA – 1950 Bu harika fotoğrafı çeken ünlü spor fotoğrafçısı rahmetli İsmet Gümüşdere, o anı bize şöyle anlatmıştı:

"Gündüz Kılıç benim çok sevdiğim bir ağabeyimdi. Maçlardan önce birtakım kritikler yaparım kendi kendime. Soyunma odalarını, idmanları takip ederim. Takip ettiğim bazı futbolcular üzerinde yoğunlaşırım. Maç saati geldiği zaman da o adamların benim düşündüğüm gibi aynı sınırlar içinde olduğunu da görürüm. Onu da çekerim. Gündüz Kılıç da hep maçlardan önce gelir, bütün futbolcuların formalarını masaya kendisi tek tek dizer, futbol ayakkabılarını, kalecilerin kazaklarını koyar ve onları beklerdi. Bu işine sahip çıkmanın, işini sevmenin bir örneği olarak bana birtakım öğeler verdi. Ben Gündüz Ağabey'in o anki görüntüsünden feyz aldım."

Galatasaray, Sayı 6, Aralık 2002.







İKİ EKOL – Yusuf Ziya Öniş'in (solda ve en üstte) fırtınaya yarattığı dönemde, Galatasaray'ı da ortak etmek isteyip bir türlü başaramadığı açılmanın önüne set çeken lise yönetimleri, 1930'lara ve 40'lara damgasını vurdu. Fethi İsfendiyaroğlu (1933), Ethem Menemencioğlu (1934-1935), Saim Gogen (1936-1937), Sedat Ziya Kantoğlu (1937-1938 ve 1944), Nizan Nuri (1939), Adnan Akıska (1939), Tevfik Ali Çınar (1940-1942), Osman Dardağan (1942-1943) ve Muslihittin Peykoğlu'nun (1944-1946) başkanlık yaptığı bu dönemlerde, kulüpte kendine yetmeye çalışan, mektep öğrencilerinden futbolcu çıkaran anlayış hâkimdi. Muslih "Hoca", hem eski bir milli oyuncu hem mektebin müdürü hem kulüp idarecisiydi.

Muslih Hoca'nın Yönetim Kurulu (üstte), adeta o dönemin başkan ve ileri gelenlerini içeriyor: (soldan sağa) Suat Hayri Ürgüplü-Saim Gogen-Osman Müeyyet Binzet-Adil Yurdakul-Ömer Besim Koşalay-Muslih Peykoğlu-Bekir Macur-Sedat Ziya Kantoğlu.





Dün toplanan Galatasaray kongresi Sadık Giz'i reis seçti

Memleketin büyük spor kuruluşlarından olan Galatasaray umumî heyeti dün kulüp lokalinde toplanarak yeni idare heyetini seçmiştir. Galatasaray kongresinin büyük ehemmiyeti sayesinde hadar yetkili bir kalabalık toplantısında bulunmuştur. Bu kongrede yeni idare heyetini seçmek üzere iki aday gösterilmiş olması ve haftalarca mühim grupların bu kasanın bu defa mücadelenin arasında bir aday gösterilmesinden dolayı büyük bir heyecan ve sporcularda büyük bir alaka uyandırdığı bir kongre olmuştur. Kongrenin başkanlığını Dr. Hamit Zübeyr Koşalay yürütmüştür. Kongrenin başkanlığını Dr. Hamit Zübeyr Koşalay yürütmüştür. Kongrenin başkanlığını Dr. Hamit Zübeyr Koşalay yürütmüştür.





ÜYE LİSTESİNDEN DEMOKRAT PARTİ MİLLETVEKİLİ ARAMAK – 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ve 27 yıllık tek parti devrinin bitmesiyle İstanbul kulüpleri başkan değiştirme yarışına girdi. Fenerbahçe Agah Erozan'ı, Beşiktaş da Nuri Togay'ı bulmuştu. Dönemin başkanı Refik Selimoğlu'na gidildi, durum anlatıldı ve ikna edildi. Üye listesinden Sinop Milletvekili Sadık Giz bulundu, apar topar yapılan bir Genel Kurul ile başkan seçildi. Üstteki fotoğrafta da görüldüğü gibi, Demokrat Parti genel başkanı Adnan Menderes'in epey yakın çevresinden olan Sadık Giz, iki yıla yakın süren Galatasaray başkanlığı süresince kulübüne büyük hizmetlerde bulundu. Üstteki fotoğrafta ve gazete kupüründe de görüldüğü gibi, eski başkan Refik Selimoğlu, Giz'in Yönetim Kurulu'nda yer almayı kabul eden belki de ilk başkanlık yapmış kişi oldu.

25. BÖLÜM

KARA KEDİ

Galatasaray Müzesi'nin en nadide eserleri nelerdir diye sorsanız, müzeye epey girip çıkmışlığı olan biri olarak, tereddütsüz ilk sıralara *Kara Kedi*'yi koyardım.

Kara Kedi'yi bilmeyenlere biraz ayrıntılı anlatmam lazım. *Kara Kedi*, bir dergi. Ama bildiğimiz dergiler gibi matbaada basılan, çoğaltılıp satılan dergilerden değil. Dünyada tek bir kopyası olan bir dergi! Elle yazılmış, elle çizilmiş... Neye mi? Küçük bir deftere... Her sayısı defterin yapraklarında birbirini takip ediyor ve yaklaşık 250-300 sayfadan oluşuyor... Bu dergi 1920'li yıllarda Galatasaray Lisesi'nde çıktı. Okurları da Galatasaray Lisesi öğrencileriydi. Madem tek kopya, o halde nasıl okunuyordu diye soracak olursanız, yazıldıktan sonra okul içerisinde, öğrenciler arasında elden ele dolaşarak okunuyordu. Bu okuma yolculuğunun ardından tekrar derginin sahibine, "yazarı"na geri dönüyordu. Ta ki yazarı ve yazarları "yeni sayı"sını bitirene, yani defterin birkaç yaprağını daha doldurana kadar...

Defterlerin kendi başına taşıdığı inanılmaz büyük tarihî önem ve sanatsal değerinin yanı sıra Galatasaray Spor Kulübü açısından da müthiş bir önemi var. Evet, Galatasaray'ın alametifarikası olan "Galatasaray logosu" ilk olarak bu defterlerin içindeki sayfalardan birine çizildi. Birazdan daha ayrıntılı anlatacağımız bir sürecin sonunda da resmî logo haline geldi. Adı *Kara Kedi* olan "dergi"nin toplam 36 sayısını içeren o iki defter, Galatasaray Müzesi'nin en-

vanterinde en değerli parçalardan biri olarak güvenli bir yerde saklanıyor ve sergileneceği günü bekliyor.

Önce bu defterlerin, bu derginin sahibine, sahiplerine, başyazarına, çizerlerine biraz daha yakından bakalım.

Defterin sahibi, derginin başyazarı ve çizeri Ahmet Ayetullah isimli bir öğrenciydi. Galatasaray Spor Kulübü'nün kurulduğu yılda, 1905'te doğmuştu. On yaşındayken Galatasaray Lisesi'ne girmiş, 1926 yılında mezun olmuştu. Daha sonra tıp okumak üzere Mekteb-i Tıbbiye'ye gitmiş, 1931 yılında oradan da mezun olmuştu. Ancak Ahmet Ayetullah'ın talihsizliği onu iki ay sonra yakaladı. Henüz 26 yaşındayken, doktor olmasının sadece iki ay sonrasında hayata veda etti. Galatasaray Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olan babası Mehmet Emin'in, hazin bir cümleyle "parlayıp da birden batan yıldızlar gibi sönüp giden" şeklinde tanımladığı Ahmet Ayetullah'ın dergisi Kara Kedi, vefatından hemen bir yıl sonra sonra babası Mehmet Emin tarafından Galatasaray Müzesi'ne getirildi ve bağışlandı.

Babasının defterleri müzeye bağışlarken yazdığı kısa mektup, Kara Kedi'nin ilk sayfasına yapıştırılmış. Mehmet Emin, mektupta oğlunu kısaca şu cümlelerle anlatıyor:

> Mekteb-i Sultanî'de bulunduğu müddetçe gerek mektebin hey'at-ı talimiyesine... gerekse rüfeka-yı irfanına karşı muhabbetle memzuc bir hürmet-i fevkalade beslerdi. Hele mektebini pek severdi. Bugün her biri bir irfan-ı mücessem-i istikbal olacak olan talebenin elyevm serpuşlarında görülen [gayın sin] tırazı çire-desti-i maharetidir. Arkadaşlarına karşı ebedî bir yadigâr-ı hürmetidir. Vasiyeti mucibince mektebin kitaphanesine bir hatıra-i hazinâne olmak üzere bıraktığım şu: *Kara Kedi* risalesi rüfeka-yı kemâlâtının harîm samimiyetinde yazılmış bir eser-i güzide-i sebatıdır.

Kara Kedi dergisinin sayfaları Ahmet Ayetullah'ın hazin yaşam öyküsünü hatırlatsa da, aynı zamanda 1920'lerin Galatasaray Lisesi'ndeki gündelik hayatın en canlı ve estetik belgesi olarak ilgiyi hak ediyor.

Ama önce "logo"nun hikâyesini anlatarak başlayalım. Cumhuriyet'in ilan edildiği yıl olan 1923'te, Galatasaray'ın 1919'dan itibaren kesintisiz olarak yapılmaya başlanan kongrelerinden birisi daha gerçekleştirildi. Kulüp henüz 18 yaşındaydı ve bu kongreye özellik-

le gençler daha çok ilgi göstermişti. Ancak bu kongrenin tarihe geçen bir özelliği daha vardı. Bir kulübün sahip olması gereken bir alametifarikaya, yani kendisine özgü sembole kavuştuğu kongreydi aynı zamanda.

Amblemin ortaya çıkışı kendi halinde, sessiz sedasız, mütevazı Ahmet Ayetullah isimli bu gencin kalemi sayesinde olmuştu. Arkadaşlarının kısaca Ayet olarak çağırdıkları Ayetullah, kendisi gibi bir dergi çıkarmaya ve bu sayede Galatasaraylı öğrencilerin sesi olmaya meraklı olan arkadaşı Şinasi'yle birlikte çıkarmaktaydı *Kara Kedi*'yi. Daha önce yazdığımız gibi, dergi öyle matbaada basılan bildik dergilerden değildi. Tüm arkadaşların katılımıyla hazırlanıyor ve Ayet'in inci gibi elyazısıyla yazılıyordu. Yani söz konusu dergi tam anlamıyla el emeği, göz nuru bir çabanın ürünüydü.

Ağırlıklı olarak arkadaşı Şinasi'yle birlikte hazırladıkları *Kara Kedi*'nin çizeri olan Ayet, lise 1. sınıf öğrencisiydi ve inanılmaz bir çizgi yeteneğine sahipti. Karakalem çalışmaları, Ayet'in müthiş gözlem yeteneğiyle birleştiğinde dönemin yatakhane kültürü, lise gündelik hayatı, İstanbul yaşamı, Beyoğlu ve değişik olaylar üzerinde canlı bir arşiv oluşturuyordu.

İşte o müthiş çalışmaların birinde, Ayet, kendi zevkine göre bulduğu ve geliştirdiği dekoratif unsurlar ya da elle çizilmiş resimler ile süslediği derginin bir sayfasında herkesin dikkatini çeken bir figür kullanmıştı. Harf devrimi öncesinde kullanılan alfabenin G ve S'ye karşılık gelen *gayın* ve *sin* harflerini ahenkli bir tasarımla birlikte çizmiş, her zaman yaptığını yaparak, ortasına da kendi dergisinin adını ve "logo"sunu, o sevimli kara kedisini yerleştirmişti!

Çizim, hemen herkesin çok hoşuna gitmişti. "Galata" ve "Saray" kelimelerinin baş harflerinin çok şık bir tasarımla istiflenerek bir araya getirilmesinden oluşan –tabii ki kara kedisiz!– bu amblemin kulüp yöneticilerine gösterilmesi kararı verildi.

İşte kulübün 1923 yılında toplanan kongresi bu çalışmanın heyete sunulması ve kabul edilmesi için çok iyi bir fırsattı. Kendi halinde, sessiz bir kişiliğe sahip Ayet'in o heyecanlı kongre ortamında kendi çalışmasını ortaya çıkarması biraz zordu ama daha atılgan karakterli, yakın dergi arkadaşı Şinasi, *gayın, sin*'li resmi Ayet'ten alarak kongreye sunmaya karar vermişti.

Ancak sonuçta o da çok gençti. Bir noktadan sonra elindeki bu

amblemle ortaya çıkmaya cesaret edememişti. Daha "oturaklı", "sözü geçen" bir üyeye ihtiyaç vardı. Şinasi'nin yanı başında oturan Doktor Namık (Canko) bir girişimde bulunmuş ve Şinasi'nin elindeki taslağı alarak kürsüye çıkmıştı.

Doktor Namık konuşmasına, "Arkadaşlar, genç kardeşlerimizden Şinasi Reşit kongremize bir rozet şekli getirmiştir. Kulübümüzün remzi ve rozetimiz olarak kabul edilmesini teklif ederim..." diyerek başladı. Sonrasında da Şinasi'den aldığı, büyük bir resim kâğıdına çizilmiş olan sarı kırmızı *gayın sin*'i ortaya çıkardı. Resmin ortaya çıkmasıyla birlikte salonda büyük bir alkış koptu ve tüm Galatasaraylıların gönülden ittifakıyla üzerinde hiçbir tartışma olmaksızın bu amblem kabul edildi. Tüm dünyadaki önde gelen kulüpler gibi Galatasaray'ın da bir amblemi, kendisini sembollerle tanıtmasını sağlayacak bir logosu vardı artık.

Ayet'in, eliyle yazdığı öğrenci dergisinin kapağı için tasarladığı amblemin kulübün resmî logosu haline gelmesi ve kongrenin aldığı kararla kullanımına işlerlik kazandırılması sonrasında, söz konusu amblem ilk kez 1925 yılında, yeni kurulmuş olan Galatasaray talebe sandığının zarf ve mektup kâğıtlarında kullanılmıştı. Daha sonrasında ise lise öğrencilerinin kasketlerine ve ceketlerine işlendi. Elbette aynı yıllardan itibaren hangi branşta sahaya çıkarsa çıksın, tüm Galatasaraylı sporcuların formalarına da.

Ayet, dergisinin dördüncü "fevkalade" sayısında, "Dinleyiniz" başlığıyla önce neden bu dergiyi çıkarma kararı verdiğini anlatıyor:

> Farz ediyorum ki *Kara Kedi*'yi işitmeyen, okumayan yoktur... Fakat acaba büyük kitle-i karîn arasında herkes fikir ve gayemizi anlayabilmişler midir? Vakıa biz şimdiye kadar maksadımızdan, silkimizden hiç bahsetmedik. İşte şimdi sene başını fırsat ittihaz ederek düşündüğümüzü söylüyoruz: Aziz kariler... Şu okuduğunuz *Kara Kedi*'lerin her birisi nedir, biliyor musunuz! Ben bunları tatlı maziye birer inci tanesi gibi gömülen, hatıratımızdır diyorum... Bunlardan hepimiz mütelezziz oluruz... Bunlar hepimizi memnun eder. Güleriz. İçindeki bazı hakikatlere de, hatalara da güleriz. Fakat biliyor musunuz, bunlar sonra hepimizi ağlatacak... Ağlatmazsa bile mahzun edecek. Onun için, aziz kariler, *Kara Kedi*'leri üzmeyin. Dikkat edin ki yırtılmasınlar, incinmesinler...

> Günler geçtikçe bu yavru "kedi"ler büyüyecek, büyüyecek. Ciltlenecek. Kütüphanede saklanacak. Artık orada da duramayacak. Çünkü ihtiyarlayacak. Mahfazalar içine girecek. Ve en mutena yerlerde saklanacak... Sonra... Sonra üzülmesin, hırpalanmasın diye ancak senede bir defa ziyaret olunacak. İşte muhterem ve muazzez karilerim. Ben bunları düşündükçe bir kat daha şevkim artıyor. Daha gayretli oluyorum. Etrafımda her gördüğüm hadiseyi o incilerin arasına sıkıştırıvermek istiyorum...

Ahmet Ayetullah, derginin adını neden *Kara Kedi* koyduğunu üçüncü sayıya yazdıkları bir masalla anlatıyor:

> Küçüklüğümden beri işittiğim bir masal vardır: *Kara Kedi* masalı. Sıcak bir kış odasında... Ortada bir mangal tepeleme dolu... Misafirler gelmiş. Ben o akşam o kadar keyifliyim ki... Misafirlerin birinin yanına sokulmuş... adeta korkumu vücutlarının hararetine tevdi ediyorum. Böyle en ziyade sokulduğum kimse de komşumuzun kızı idi. O bana o kadar yüz vermişti ki hemen en ufak bir şey için ona koşar, korkuyor gibi yapar, boyuna sırnaşırdım. Hele bazı böyle kış gecelerinde yanından ayrılmazdım. İşte yine böyle bir geceydi... Oda sigara dumanlarıyla dolmuş. Öteden beriden konuşuluyor. Ben hemen –Hayriye Ablamın– yanına koştum. O beni kucağına aldı. Okşadı, yanaklarımdan öptü. Bu iltifat beni şımartmaya kâfi değil mi? "Masal isterim de masal..." Nihayet kandırdım. O akşam bana korkunç bir kara kedi masalı söyledi. O saçma masalı burada zikretmek istemem. Fakat o gece bu masal bana o kadar tesir etmişti ki her korkunç kelimede bir parça daha sokula sokula oracıkta ısınmış, uyuyuvermişim... Şimdi büyüdüm... Ama hâlâ o saçma masalı aynı korku ile, aynı yerde, uzun müddet dinliyor gibi olurum... Gözlerim derin derin dalar...

Kara Kedi'nin diğer yönlerine bakalım biraz da. Derginin haftada bir çıktığını, üçüncü sayının bir yerinde yer alan, "Pazartesi günlerini sabırsızlıkla bekleyiniz. Yegâne mizah mecmuası *Kara Kedi*'yi yalnız o gün okuyabilirsiniz," ilanından anlıyoruz. İki yıl boyunca yazılmış dergi ve tam 36 sayı çıkarılmış. Bazı haftalar, sınavların, derslerin yoğunlaştığı dönemlerde ve tabii ki tatil döneminde yayınına ara vermiş. Dönemin bütün gündelik hayatı, özellikle de Galatasaray Lisesi'ndeki okul ve yatakhane hayatı üzerine müthiş bilgiler veren, gözlemler içeren, olağanüstü çizgiler barındıran dergi,

bugün bir sanat eseri olarak yeniden okunması ve paylaşılması gereken edebî çalışmaları içeriyor... Mizahi yaklaşım derginin üslubuna da hâkim. Öğrenciler tarafından yazılıyor olması, birçok "özel iletişim" bilgilerine yol açıyor. Özellikle Galatasaray Lisesi'nin okul ve yatakhane kültürünün çok güzel örnekleri var dergide... Yatakhane hayatının getirdiği öğrenci dayanışması kadar, öğrencinin yalnızlığıyla kendisini geliştirmesi süreci de derginin kimi yazılarında yakından izlenebiliyor. Derginin daha ilk sayısında yer alan "ilk yazı" bu konuda bir fikir veriyor:

> Ben öyle zannediyorum ki bir talebeyi yatakhaneci kadar kimse tanıyamaz. Mesela farz ediniz ki bir yatakhanecisiniz. Sizin ilk önce nazarınıza çarpacak olan şey temizlik meselesidir. Tabiidir ki yatakların en temizini bildiğiniz gibi en "kirli"sini de bilirsiniz. Hatta bazı öyle "pis"ler olur ki yatağına elinizi sürmeye iğrenirsiniz. Ama ne çare ki vazifeniz. Elinizi yorgana değdirip ucunu biraz kaldırdınız mı derhal sıcak, leş kokulu bir hava yüzünüze çarpar. Gayriihtiyari geri çekilirsiniz... Fakat vazife... Lakin müşahedatınız bununla kalmaz. Bir de bakarsınız yastık yüzü yok. Biraz şöyle yatağın ucunu kaldırdınız mı insanın potinini silmeye bile razı olamayacağı derecede kirli bir bez parçası bulursunuz! Sakın bunu yanlışlıkla mektebe gelmiş eski bir tahta bezi veya bir paçavra zannetmeyiniz. Ellerinizde çevirip de iyice tetkik edecek olursanız bunun eski bir yastık yüzü olduğunu anlarsınız. Öff! Bu ne koku? Zannedersiniz ki dolabın altında bir fare ölmüş. Hemen dolabı kaldırır bakarsınız... Hayretlerle altında muşamba gibi olmuş bir eski çorap olduğunu görürsünüz...

Kara Kedi imzasıyla yayımlanan yazı, mizahi yönünün yanı sıra gözlem ve tasvir gücünü de gösteriyor. Okul öğretmenleri hakkındaki yazılar, okuldaki hoşgörü düzeyini yansıtıyor. Öğretmenlerin hiçbirisi, öğrencilerin keskin kaleminin kurbanı olmaktan kaçamıyor. Yine ilk sayıdan, Ayet'in harika bir karikatürüyle de desteklenen bir örnek verelim:

> Mühim bir müracaat: Muhterem muallimlerimizden Şemi Efendi ahîren Maarif Vekâleti'ne bir layiha vererek muallimin odasından sınıflara gitmenin çok müşkül olduğunu ve hükümet tarafından koridorlara tramvay inşasını teklif etmişse de bilahare bu fikrinden nükul etmiştir.

Dergi, öğrencilerin kendi aralarındaki takılmalarına ilişkin birbirinden komik hikâyeler, anıştırmalar, değindirmeler, takılmalar içeriyor. Adeta herkes birbiri hakkında mizahi şeyler yazıyor ve elbette okurken eğleniyorlar. Derginin değişik sayılarında, bir önceki sayılarda değinilen konulardan ortaya çıkan "cevap hakları" kullanılıyor. Ayet, ikinci sayıda, derginin nasıl çıktığına dair soru soran "Atıf Bey'e" mâni şeklinde bir yanıt vermiş:

Ben bu mecmuayı kendim düzerim
Kendim söyler sokaklarda gezerim

Öğrenciler arasındaki eğlenceli takılmalardan birkaç örnek verelim:

* Hararetin kesretinden dolayı sınıfta yanıklar çoğalmış. Bunları teskin etmek için sınıfın her bir köşesine buz neşreden birer vantilatör efendi vaz olunmuştur. Tembeller Tekkesi postnişini Ali Bey Beylerbeyi "ayları" çekerken coşmuş ve göbek atmakta iken polis hafiyesi Hafız ve Hikmet Efendiler tarafından cürm-i meşhud halinde yakalanmıştır.

* Dün akşam Koca Kafa Âli Efendi derse çalışmak bahanesiyle ellerine iki çekiç almış, kafasının sağına, soluna indirirken şakakları patlamış. Celp edilen doktor netice-i tedavide açıkta kaldığı zannolunan beyninin yerinde iki mermer parçası keşfetmiştir...

* Geçen gün bir gürültü oldu. Bazıları bunu bir "combinaison" tecrübesi zannetmişler. Hataya mahal kalmamak üzere tahkikatta bulunduk. Maalesef bu *experience sena*'nın bir *décomposition* imiş. İşitilen gürültü pek basit bir hikmet-i tabiiye kaidesiyle hallolunabilir: *Sena* sahibi, hararetli bir *discours* esnasında fazla sallanmaktan başı döner ve muvazenesini kaybederek yere yuvarlanır... Mesele bundan ibaret...

İsim Tebdili: Mesut Efendi'nin "Zeytin" "Açık Baş" gibi müteaddit isimleri var ise de hiçbirisi tamamıyla kendisine tevafuk etmemektedir. Dün merasim-i mahsusa ile yeni bir isim takılmıştır: İsimleri ber-vech-i zir mukayyet huff az "Urfa" "Kurt" ilh. Efendiler huzur-ı Mesudî'de el pençe divan serfüru berde-i takdim ve ihtiram olarak makam-ı mahsusa birkaç defa: "Ebu Esad Mesud el Mirdohî... Mirdohî... Mirdohî... Mird... Oooooh..." diye zikretmek suretiyle merasime hitam vermişlerdir.

* Bundan iki gece evvel, sınıfımız muteberânından tüccardan Cahit Bey, rüyasında futbol egzersizi yaparken ayağını fazlaca sallamış ve o hızla yatağından fırlayarak (güm) diye başka bir karyolaya düşmüştür. Bunu işiten Rıza Efendi tenis üzerinde tecrübe yapmak istemiş ve maatteessüf ilk tecrübede kazaen top diye burnuna bir yumruk indirmiştir. Geçmiş olsun.

* Mide mütehassısı doktor bey her gün yemekten yarım saat evvel –aç karnına– uzamış tırnaklarını yiyerek mide yapıyor!

* Kaç günden beri havanın sıcak gitmesini fırsat ittihaz eden Şeyh el Ukala Efendi ortalığa bir parça serinlik vermek için islim koyuvermiştir...

Mecdi Efendi'ye: İtizar Makalenizi yazın neşredebileceğimizden arz-ı itizar olunur.

Müsabaka: En güzel bir "espri" yapıp mecmuamıza gönderene "Sente"nin (?) meşhur eseri "Çiçila" (?) hediye edilecektir.

Derginin ilk sayfasında genellikle *Kara Kedi* imzasıyla yazılan komik bir "deneme" yazısı yer alıyor. Şinasi'nin kaleme aldığını sandığımız bu yazılar, bazen öğrenciler tarafından beğenilmiyor. *Kara Kedi*, bu "eleştiri"leri bekletmeden bir sonraki sayıda yanıtlıyor. Derginin yedinci sayısında, bir önceki sayıda çıkan başmakaleye getirilen eleştirilere şöyle eğlenceli bir yanıt verilmiş:

> Geçen haftaki bizim makale buz gibi olmuş da... Ne yapalım her vakit de sıcak olmaz ya... Birinci sayfadan üşüyenler ikinciyi çevirsinler. Orada muhakkak canlanırlar. Hem sade bizimki değil ya. Geçen gün ben Akbaba'yı okudum da buz kestim. Ama onların muharrirleri bahtiyar. Çünkü hiç olmazsa soğuk yazdıklarını karileri gidip suratına vurmaz ya... Halbuki bana gelip doğrudan doğruya söylüyorlar: "Sizin *Kara Kedi*'nin başmakalesi amma da buzdu ha!.. Onu kim yazmıştı?" Zavallı ben ilk önce gelenlerin hepsine bir türlü meram anlatmaya uğraştım, baktım ki tıraşla olacak gibi değil... Artık her gelene mütevekkilâne cevap verdim: "Evet, baş muharriri değiştireceğim. İyi yazamıyor." Zavallı ben, oturdum şimdi halime acıyorum. Ben, bin itina ile o kadar yazı yazayım da, hem de nasıl? Her muharrir gibi değil. Bazen aklıma bir fıkra, bir mevzu geliyor. Gece yarısı hemen yataktan fırlıyorum. Kalem, kâğıt zaten başucumda. Derhal kaydediyorum. Eve gidince de rahat durmuyorum. Benim odam ta tepede... Pencerenin önüne oturuyorum. Gölgelerden... damdaki kara kedilerden...

kuşlardan... bülbüllerden hatta kargalardan güzellik çalıp size getirmeye uğraşıyorum da... Hoş şimdi böyle yaptığım yok ya... Ben soğuk bile yazsam bizim muharrirler ateş gibi.

Dergide, daha önce değindiğimiz gibi, zamanla kolektif bir hava oluşuyor. İlk sayılara daha çok Ayet ile Şinasi yazı ve çizimleriyle damgalarını vursalar da üçüncü sayıdan sonra katılım artıyor ve birçok "muharrir" dergiye katkıda bulunmaya başlıyor. Atılan imzalarda sık sık Tuhaf Tabanca, Tartine, Bîcân, Hırpanî, Tepegöz gibi takma isimler, lakaplar kullanılıyor. Kimisi fıkra yazıyor, kimisi piyes, kimisi okulda geçen bir olayı anlatıyor, kimisi bir arkadaşını "sarakazaya" alıyor...

Derginin "tashihi"ni "Mirdohi Hazretleri" yapıyor. Bazen "rakip" gazeteler de çıkıyor ya da çıkma girişimleri oluyor. *Kara Kedi*, diğer öğrencilerin çıkarma teşebbüsünde bulundukları *Buz* isimli bir gazete için "yazı heyeti"ni, biraz da dalga geçerek, şöyle öneriyor: "Sermuharrir: 'Tiraje' sahibi Atuf Bey; ressam Tevfik Bey. (Bilhassa insan resimlerinde vücudu evvela yapıp kafayı sonradan ilave etmekle iştihar etmiştir.) Şair: Esedî, Afif (senatör), mühim bir uzv-ı bârid: Ağabey! Bilhassa senatör Nuri Efendi tertip ve tezyin ile iştigal etmeyi taahhüt eylemelidir. Nihat Bey'e de bir vazife vermeyi düşündük fakat bütün senatörler orada olduğu için istinkâf etmiştir."

Dergide dönemin tarihî günlerinden kesitler ve o anların halkın, öğrencinin gündelik yaşamına yansımaları da yer alıyor. Yine Kemterin'in "İnkisar'ı Hayal" adını taşıyan hikâyesi, savaşın sonlarına doğru, Kayzer Wilhelm II'nin, Sultan Mehmet Reşat'ın davetlisi olarak 15 Ekim 1917'de İstanbul'a gelişine denk geliyor ancak kız-erkek "ilişkileri"ne dair komik ayrıntılarla bitiyor!

Almanya imparatorunun geldiği gündü. İmparator geçtikten sonra ortalık karmakarışık oldu. Ne ise biz de cereyana kapılarak Karaköy'e kadar geldik. Burada bilmem nasıl oldu... Bir yere sıkıştım kaldım... Bir adım ileri atmak kabil değil... Bir de etrafıma baktım ki... o... Bir kız mektebinin ortasındayım... Azıcık kımıldanayım dedim. Kabil mi? Ellerim iğne darbelerinden delik deşik oldu. Düşünün vaziyeti... Kımıldamak yok. Kollar iki yana sarkmış, sağdan soldan cız bız... Ayaklar havada! Aman Yarabbi... Yanımda erkek namına kimse yok. Doğrusu utandım... Kıpkırmızı kesil-

dim. Tam bu esnada burnumun dibinde bir hanım dikilmesin mi? Ay nefesim darlaşıyor, boğulacağım... Onun vücudu benimkine yapışmış. Buram buram ter kokusu. Bu hanım bana ağzımı açıp nefes alacak ufak bir yer bile bırakmıyor. Balıketinde bir taze... Güneş tepemizde fıkır fıkır... Vücutlar da öyle fıkır fıkır... Bu müşkül vaziyette bir müddet didiştik... Artık halim kalmadı... "Aman küçükhanım, dedim, azıcık müsaade edin de lütfen bir parça nefes alayım!" O, yüzünü birdenbire çevirince hâp hâp burun buruna geldik... Bir de ne göreyim: Altmışlık bir muşmula!

Yine dönemin ilginç bir coğrafi ve futbol tasvirini 25. sayıdaki bir yazıdan takip edebiliyoruz. "Kasımpaşa'da Bir Perşembe" başlığını taşıyan yazıda, yazar Beyoğlu'ndan Kasımpaşa'ya maç yapmaya gidişini anlatıyor. Anlatırken de 1923 yılının İstanbul'u adeta gözlerimizin önünde canlanıyor:

Yolu bilmiyordum. Yanımdakiler de bilmiyorlardı... Ne ise o gün gidenleri takip suretiyle ilerledik. Beyoğlu caddelerinden geçen birisi arka tarafının hiç böyle bir manzara arz edeceğini tahayyül edemez. Sarp dik bir dağ... Yuvarlana yuvarlana aşağıya kadar indik. Kel bir mezarlığın seyrek iki-üç "servi"leri arasından geçiyorduk... Bir-iki kırık mezar taşı. Ufacık dar bir köşede iki üç çocuk yalın ayak, başı açık top oynuyorlar... Kaleler iki kırık mezar taşından ibaret. Eski Bahriye Nezareti'nin kapısına geldiğimiz vakit bütün güruhu orada toplanmış bulduk. Nöbetçi bırakmak istemiyormuş. Hayret! Hani Galatasaray bu sahayı Perşembe günleri kendine tahsis ettirmişti? Derken bir iki çocukla nöbetçinin konuştuğunu işittim. Nefer soruyordu:
"Bu hangi kulüp?"
Bu söz öyle âni bir tesir yapmıştı ki herkesin daima kalbinden ayırmadığı ve her fırsatta tekrarından haz duyduğu bir kelimeyi yek ahenk olarak ve hiç kekelemeksizin kalbinden fışkırttı:
"Galatasaray Kulübü!.."
Nöbetçi afalladı. Sersem sersem bakınırken az kalsın elinden silahı düşüyordu... Bu esnada herkes içeri girmişti: Sahilde sıra sıra dizilmiş uyuklayan harap gemiler Galatasaray'ın bugünkü futboldaki vaziyetini temsil ediyor gibi idi. Fakat bu ölü gemileri diriltmek için durmadan çalışıyorlar... Boyuyorlar... Ben burayı hiç görmemiştim, bu vesile ile görmüş olduğumdan dolayı memnun oldum. Burada iki tane saha varmış. Gayet iyi. Hele bizim mektepte

top oynayanlar buraya hiç yadırgamadan alışacaklar. Çünkü aşağı yukarı sahaların *grand cour*'la farkı yok. Birinin kaleleri muntazam fakat mini minicik. Öbürününkiler de kim bilir çok gol yemekten mi nedir, beli çökmüş. Ne ise şöyle yukarıya doğru çıktık: Nemli bir çimen... Duvarın dibine dizin dizin dizildiler... Herkes soyunmaya başladı. Bir dakikanın içinde çimenlerin üstü küme küme paçavra yığınlarıyla doldu.

Dergi, sayıları ilerledikçe mizahını oturtuyor iyice. Rakipsizliğini tehdit eden edebiyat dergisi *Birlik* ile tatlı atışmalarla dergi üzerinden hem birbirlerini takip ediyorlar, hem de "dokundurma"yı ihmal etmiyorlar. Bir yandan, "Mektebimizin yegâne edebî mecmuası olan Birlik'in üçüncü sayısını sabırsızlıkla bekleyiniz," spotuyla kardeş derginin duyurusunu gönüllü olarak yüklenirken, diğer yandan da sadece *Birlik* dergisini değil, diğer kısa ömürlü dergi denemelerini veya doğmadan ölen projeleri de "ti"ye almayı ihmal etmiyor:

"Birlik" artık batıyor
"Gölge" de top atıyor
Önüne rast gelene
"*Kara Kedi*" çatıyor.
Gülmek için doğmuşum
Taçlarda bir tuğmuşum
Ben bir kara kediyim
Nice "Sıçan" boğmuşum.
Hey "Kedi" arslan mısın
Korkusuz bir "Can" mısın
Çatma, sonra herkesler
Seni fena anmasın.

Derginin altıncı sayısında, okulda yapılan bir yarış maceralı bir biçimde anlatılıyor. A. Afif'in yazdığı yazıda *Cross-country* adı verilen yarışa katılan öğrencilerden tek tek görüş alınmış ya da alınmış "gibi" yapılmış ve mizahi yanıtlarla süslenmiş.

Örneğin, yarışa katılanlardan Kerim, "Son turda Yahya Bey tarafından doğru gelen bir koku beni hızlı koşmaya icbar etti, galiba ondan ikinci geldim," derken, Hayri, "Size gizli bir şey söyleyeyim mi? Ben bir tur mutfağa saklandım, dinlendim. Böyle olduğu halde

yarıştan sonra bayıldım. Fakat zannetmeyiniz ki yorgunluktan. Vatana gürbüz vücutlu, pulâd yürekli evlatlar yetiştiğini gördüm, iftihar ettim. Bir ani fenalık içime çöktü. Dünkü tedenni günlerini hatırladım, bayıldım," diyor!

Suat: "Yarışı neden terk ettiğimi mi soruyorsunuz? Söyleyemem. O benim sırrımdır. Benimle beraber mezara girecektir."

Vedat: "Ben koşuyu kendim için koştum. Yoksa maksadım birincilik değil. İhtimal gördünüz, yarıştan sonra hâlâ koşuyordum." (Burada kendisine, "Birinci gelebilir miydiniz?" diye sordum... Gözlerini semaya dikip baktı.)

Hasan: "Son tur muydu ne idi. Mutfağın önünden geçiyordum. Mektebin âsar-dîde, sağır, beyaz kedisi orada duruyordu. Birden silkindi. Ayın on dördü gibi sultan oldu. Beni kapınca götürdü. İdare memurunun odasına girdik. Sultan elindeki değnekle odanın kapısına dokununca mükemmel bir daire oldu. Sonrasını söyleyemem."

Ferhan: "İkinci turda bir apartmanın üstünde dalgalanan birkaç çamaşır gördüm. Şekline bakılırsa erkek çamaşırı lakin uçkurlu olması kalbimde şüphe uyandırdı. Bunları temaşaya daldım. Bu hafta o apartmanı ziyaret ederek sahibine ne çamaşırı olduğunu soracağım."

"Herkesten evvel *time keeper* Hakkı Bey'in maharetini zikretmek lazımdır. Mumaileyhin bir dikkat-i mahsusa ile tuttuğu saniyesiz saate nazaran 'Jean Bouin'nin 20 senelik dünya rekoru kırılmıştır (25'6"). Hakem Adil Bey turları saymayı unutmuş ve bu suretle beşinci turda yorgunluktan telef olacak birkaç kişinin hayatını kurtarmıştır."

Derginin başlangıcında pek olmasa da, ilerleyen sayılarında futbolla ilgili yazılar da yer alıyor. Özellikle futbol tutkunu öğrencilerin kalemlerinden çıkan futbol yazıları ilgi çekici... Daha çok Galatasaray futbol takımıyla ilgili yazıların altında imzası bulunan "Kulak Misafiri" lakaplı öğrenci, derginin 12. sayısında dönemin futbol yazarlarının "edebî" cümlelerini derlemiş:

"İngiliz kalesi yine bulutlar arasında yine bir gol görüyordu."

Spor Âlemi

"İstanbul seması yine bulutlar arasında bir güneş görüyordu."

Refik Halit

"Bu müstesna oyuncu şahane bir şutuyla Alman kalesini sarsmıştı."

(Bekir Almanya'da) *Spor Âlemi*

"Bu müstesna kadın şahane bir nazarıyla kalbgâhını sarsmıştı."

Halit Ziya

"İngiliz merkezi ve sol cenahının kombinezonu, Nihat Bey'in cansiperâne hücumları ile akîm kalıyor, bütün teşebbüsleri boğuyor, oyuncunun karşısında kırılıyordu."

Çanakkale Hatıratı

"İngiliz merkez, ve sol cenahının savletleri Türk ordusunun cansiperâne hücumları ile akîm kalıyor, bütün teşebbüsleri boğuyor, ordunun karşısında kırılıyordu. (....) Hakemin son hazin bir düdüğü oyunun hitam bulduğunu ihbar ediyordu."

Akşam, Ali Naci

"Güneşin son hazin bir ışığı günün hitam bulduğunu ihbar ediyordu."

Çalıkuşu, Reşat Nuri

Galatasaray Kulübü'nün logosunu çizmiş olmaktan dolayı Ayet'in dergide herhangi bir özel yazısına rastlamadık. Ancak logonun kongrede kabulünden sonra hazırlanan logolu rozetlere ilişkin yine espri yüklü şöyle bir bölüm ikinci yılın ilk sayısında dikkatimizi çekiyor:

"Almanya'ya ısmarlanan Galatasaray'ın rozetleri geldi, geliyor. Ne ise artık her Galatasaraylı yakasına bir tane takıp ortaya çıkacak. Buna imrenen 'Fener' de Çin'e bir rozet ısmarlamıştır. Bu rozet ufak bir 'fener'den ibarettir. Fakat Fenerliler hususiyet göstermek için bunu yakalarına değil, bilakis burunlarına takacaklardır."

Kara Kedi ikinci yılına da 19. sayısından itibaren ulaşmayı başarıyor. Burada dikkatimizi çeken derginin "sahibi" kısmının konması. 20. sayıda derginin girişine "Sahibi: Kemterîn" yazılıyor. 21. sayıdan itibaren de ilginç bir adres bölümü ve mizahi bir "telefon numarası" ekleniyor:

Telgraf adresi: Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti İstanbul vilayeti Beyoğlu nahiyesi Galatasaray Sultanisi *K. Kedi*

Telefon: Beyoğlu –12345678987–654321–

Kara Kedi, çok revaçta bir dergi haline gelip adeta "profesyonelleşme"nin ironisini yapmaktadır artık...

Derginin bazı bölümlerinde, lisede okuyan ender sayıdaki Fenerbahçeli öğrencilere "uygulanan" muamelenin de mizahi örnekleri verilir. 21. sayıda "Bir Müracaat" başlığı altında şöyle bir yazı vardır:

> Bahçede oynattırılmayan birkaç Fenerli aza, odunlukta ufak bir kulüp açmak için müracaat etmeye karar vermişlerdir.

20. sayıda, bir diğer örnek ise şöyle hikâyeleştirilir:

> Geçen sene Vildan "kamer"i bir teneke Silivri yoğurduna benzetiyordu. Olur ya!.. Geçenlerde bir arkadaşımla aramızda şöyle bir muhavere cereyan etti:
> "Yahu, haberin var mı?"
> "Ne o!"
> "Bu sene bizden de bir ikisi 'Fener'e girmiş... Vallahi bu olmaz... Aramızda yaşatmamalıyız...'
> Doğrusu bu sözün üstüne ben korktum. Gizlice sağıma soluma baktım. Tesadüfen –tabir-i caiz ise– "Fenerli bir Galatasaraylı" geçer de kalbini kırmış oluruz... Sonra belki darılışırız... Belki de bana garez olur... E dünyanın bin türlü hali var... Keser, biçer... Ben böyle şeylerden korkarım... Kulağına doğru eğilerek usul usul sordum:
> "Azizim, bu kadar kızdıracak ne yaptılar?"
> Arkadaşım fena halde coşmuş, benim yavaş söylediğime ehemmiyet bile vermedi, bağıra bağıra söylendi:
> "Rezalet, canım efendim. Galatasaray'ın içinde Fener rozeti... Kabil değil... Havsalam almıyor... Ama ne oldu haberin yok mu?"
> "Yok!.." Elini kaldırdı... Sonra havadan yere hızla indirerek dedi ki:
> "... İşte böyle Bedri Bey, Rumların şapkası gibi onu aşağıya indirdi!.."
> "Aman birader ne diyorsun... Pek büyüttün!.."
> "Azizem ben buna benzetiyorum. Teşbihte hata olmaz.
>
> Bihterîn

1920'li yıllarda rekabet de artık başlamış ve hız kazanmıştır. Bir derbi maçı öncesi, başlığa özellikle "ciddi" yazılarak, okurlar arasında bir "bir müsabaka tertip" ederler. İki soru sorulur:

1- Galatasaray-Fenerbahçe maçında hangi taraf galip gelecek?

2- İlk golü hangi taraf atacak?

Ödüller ise şöyledir. Birinciye: Bir adet Galatasaray rozeti; İkinciye: Galatasaray-Fenerbahçe timlerinin bu maçtaki birer fotoğrafları; Üçüncüye: *Kara Kedi* heyetinin bir adet grup halinde fotoğrafı.

Yarışmanın koşulları ise söyle anlatılır: 1- Cevaplar nihayet bir Teşrinisani Perşembe sabahına kadar gönderilmelidir. 2- İsim, sınıf, numara, şube okunaklı yazılmalıdır. Okunamayanlar müsabakaya ithal edilmeyeceklerdir. Nam-ı müstear kabul olunmaz. 3- Cevaplar vazıh, kati, kısa ve mümkün olduğu kadar temiz tutulmalı, aynı zamanda imzayı da ihtiva etmelidir. 4- Mükâfatlar kura ile tespit edilecektir. 5- Cevaplar altıncı sınıfta 74-117-46-227 Efendilere."

Artık bir "İçindekiler" bölümünün de yer aldığı 22. sayıda, gelen cevapların az olduğu özellikle belirtilerek sorular tekrar sorulur. Aynı sayıda yer alan "ufak haberler" bölümünde, derbi maçında öğrencilerden oluşan bir bandonun yer aldığını ve "Fener kalesinin yanına gideceği"ni öğreniyoruz!

Bu arada, yarışmanın sonuçları 23. sayıda açıklanır. 19 öğrenci doğru cevap vermiştir. Ve, "İşbu efendiler arasından kura keşidesiyle birinci çıkan Rasih Efendi'ye bir adet Galatasaray rozeti verilmiştir. İkinci 395 Mehmet Efendi'ye, 50 Sehbal Efendilere mev'ud kartpostallar verilecektir."

Derginin 22. sayısında, Romanya-Türkiye maçıyla ilgili hiçbir yerde bulamayacağımız çok ilginç bilgiler, "Kulak Misafiri"nin kaleme aldığı mizahi bir yazının içinde bulunabiliyor:

> Burada stadyum müdürü Sait Bey'i tebrik etmeyi bir vecibe addediyoruz. Mumaileyh otuz kuruş masraf ederek kireç almış, muntazam çizgiler çizdirmiş ve ağları yamatmıştır. Fiyatlar bedava denilecek kadar ucuzdu. Çelebizade Sait Bey, bu vatanperver genç o kadar masraflarla yüzlerce amele, günlerle sa'yına mukabil yaptırdığı kadifeli tribünlerin parasını feda etmiş, duhul fiyatlarını ucuz yapmış, sırf halk maç görsün diye zarara girmiştir. Gazetemiz Sait Bey'e tribün parasını bir an evvel çıkarmasını temenni eder. Bilhassa herkesin kesesine elverişiyle olmak üzere temaşa mahalleri birçok kısımlara ayrılmıştır: Minare [20] kuruş, bilumum damlar [15] kuruş, pencereler [10] kuruş, pencerelere asılmak [9] kuruş, ağaçlar [7,5] kuruştur. Ayakta durmak meccani idi.

Yazıda futbol seyircisine dair, bugünden pek de farklı olmayan ilginç gözlemlerin olduğu bir bölüm var. Bugünle karşılaştırmak çok mümkün görünüyor...

> Evvela Romanyalılar çıktı. Mızıka oyuncuları rahatsız etmemek için olacak gayet yavaş çalıyordu. Hatta ben işitmedim desem yalan söylemiş olmayacağım. Derken bizimkiler fırladı. Romanyalıları korkutmak için halk patırtı yapmaya, bağırmaya, ellerini birbirine vurmaya, dişlerini göstermeye başladılar. Yani gol atarlarsa Türkler adam yerler demek istiyorlardı. Oyun başladı. Hakem ahali idi. Bize aut olursa halk bir ağızdan "oh", onlara olursa "ah", onlara faul olursa "yaşa", bize olursa "oha" diye bağırıyorlardı. Oyuncular da güzel güzel işitiyorlardı.

Dergi 36. sayıda sona eriyor. Ayet okuldan mezun oluyor. Son sayısında olmasa bile yine de bir "Sonsöz" yazısı yazmış yazarımız:

> *Kara Kedi*'ye yardım eden bütün arkadaşlarıma alenen teşekkürü bugüne kadar geciktirdim fakat bu teşekkür sonuncu olmayacak... Ben, hayatta da aynı samimiyetle çalışmak ve mecmuamızı idame ettirmek ümit ve gayesindeyim... Bir gün, ey kariler, pencerenizin önünde oturmuş tuluu temaşa ederken kulağınıza müvezziinizin sesi gelecek: *Kara Kedi*...Yeni çıkan *Kara Kedi*... *Kara Kedi.* Hemen merak edip alacaksınız... İmzalar hiç yabancı değil: Cinol, Hırpan, Misafir, Kemter... ilh... Ben işte bu hayal işte meşbu olarak arkadaşlarıma teşekkürle veda ediyorum.

Evet, *Kara Kedi* müzede, tıpkı Ayet'in dediği gibi, "muhafazalar içinde" özenle korunuyor, "hırpalanmasın" diye sık sık elden geçiriliyor. Tarihi olmak, geçmişi olmak, logosunu ilk çizildiği günkü haliyle hâlâ elinde tutuyor olmak...

Galiba "gelenek" dediğimiz tam da bu...



AHMET AYETULLAH –

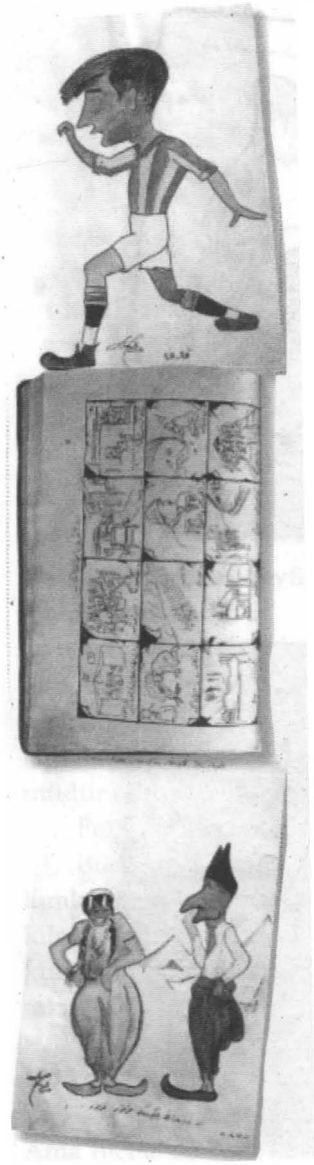
Kara Kedi dergisini çıkaran öğrenci Ayetullah, henüz 26 yaşındayken, doktor olmasının sadece iki ay sonrasında vefat etti.

Babasının *Kara Kedi* defterini Beyoğlu Müzesi'ne bağışlarken yazdığı kısa mektup, defterin ilk sayfalarına yapıştırılmış. Baba Mehmet Emin, mektubunda oğlunun maharetli elleriyle çizdiği ve şimdi her öğrencinin şapkasında olan *gayın sin*'in, oğlunun arkadaşlarına ebedî bir anı olarak kalacağını yazmış.



LOGO OLACAK OLAN ÇİZİM – Ahmet Ayetullah'ın defterine çizdiği ve içerisine arkadaşlarıyla çıkardığı derginin simgesi olan "kara kedi"yi yerleştirdiği orijinal sayfa, bugün Galatasaray'ın Beyoğlu Müzesi'nde bulunuyor ve sergileniyor.

İki defterden oluşan derginin tıpkıbasımının yapılması, Galatasaray'ın birçok meşguliyetinin arasında atlanmış önemsiz bir ayrıntı gibi görünse de, tarihî bir çalışma olacağı açık...

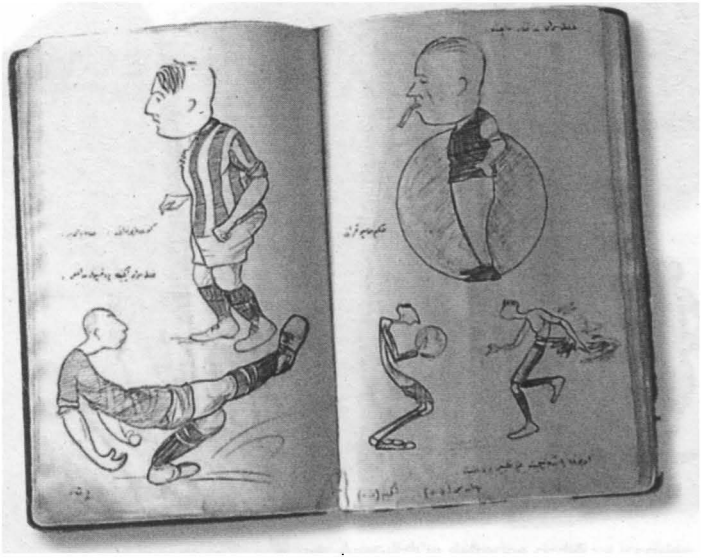








.....



ÇİZİMLER – *Kara Kedi*'nin sayfalarında, öykülerin ve okul içi talebe yaşamının yer aldığı konular dışında, Ahmet Ayetullah'ın 1920'lerin İstanbul futbolunun futbolcularını, hakemlerini ve Fenerbahçe'yle olan rekabeti yansıtan birbirinden güzel çizimleri de var.

26. BÖLÜM

58 TALEBE...

Galatasaraylıların Tevfik Fikret'le olan ilişkisinin "doğası"nı hep merak etmişimdir.

Aslında mektep kökenli olanların bu ilgisini anlamak mümkün. Çünkü sonuçta okuldan mezun olmuş, müdürlüğünü yapmış bir isim, aynı zamanda kısa müdürlük döneminde liseye çok büyük katkılarda bulunmuş. Adıyla anılan konferans salonu, kütüphane, müdür odası hem onun döneminde yapılmış.

Peki Galatasaray Spor Kulübü'yle ilgisi?

Bildiğimiz, bir tek o meşhur fotoğraf var. İlk şampiyon olan takımla okulun müdürü olarak çektirdiği o fotoğraf. O fotoğrafın çekilmesini kabul etmesi bile, lisenin öğrencilerinin ağırlıkta olduğu kulübü okulun bir parçası gibi gördüğünü gösteriyor. Bir tür okul takımı gibi...

Tevfik Fikret, o fotoğrafı çektirdikten sonra altı yıl daha yaşadı. 1915 yılının Ağustos ayında bu dünyadan ayrılana kadar Galatasaray, çok büyük adımlar attı. Üzerine üç şampiyonluk daha gördü. Ama hiçbir tarihsel kayıtta, Tevfik Fikret ile Galatasaray'ın tekrar bir araya geldiği bir buluşma, bir toplantı, bir ziyaret kaydı yok. Tevfik Fikret, Aşiyan'a çekilmiş ve Galatasaray'la olan tüm irtibatını kesmiş gibi.

Gerçekten öyle mi?

Oysa tarihin ilk "öğrenci boykotu" onun için yapılmış bu topraklarda. Dönemin eğitim (maarif) bakanı (nazırı) ile görünüşte teknik bir neden üzerinden karşı karşıya gelmiş ve istifa ederek okuldan ayrılınca, o kısa dönem içerisinde yaptıklarıyla, duruşuyla o kadar sevdirmiş ki kendisi, Sultani öğrencileri derslere girmemişler, "avare avare" caddede yürümüşler, dönme kararını beklemişler.

İşte kitabın son bölümünü, artık yönetsel bir refleks olarak kalmamış olsa da kişilerin vicdanlarında hâlâ yaşayan, aslında Galatasaray'ı bence Galatasaray yapan bu "inat"a, bu "asi"liğe ayırmak istiyorum.

Şu sürekli konuşulan "ben vicdanı hür..." sözünün sporda çok ender gördüğümüz tavır alışlarını, gerçekte kaybolan "Galatasaray değerleri"nden en önemlisini simgeleyen Tevfik Fikret'in o direnişine...

Romantik bir direniş, evet. Sonuçta peşinden giden öğrenciler –58 kişi dışında– sınıflara geri dönmek zorunda kaldı. Sonunda "düzen" galip geldi, Tevfik Fikret, Galatasaray'a dönemedi. Beş-altı yıl sonra da zaten yüksek olan şekeri organlarını iflas ettirdi ve henüz 48'inde hayata veda etti.

Ama benim gibi, tanıdığım birçok Galatasaraylı gibi, hâlâ Tevfik Fikret'i Galatasaray'ın değerleriyle bir tutan bir kuşak varlığını sürdürebiliyorsa, aslında çoktan dönmüş sayılabilir yuvasına...

Bu romantik direnişin ve onunla birlikte mektebe geri dönmeyen 58 öğrencinin o dönem çerçevesinde düşünüldüğünde bana hâlâ inanılmaz gelen direniş öyküsünün, bugün "Galatasaray değerleri" olarak sınıflanan tanımlara vurduğu damganın çok kalıcı olduğunu görüyorum. O okuldan yüzlerce hoca, onlarca müdür geçti ama hiçbiri onun etkisini bırakmadı. Kulübü kuranlarda da –tam o âna denk düştüğü ve o fotoğrafla da somutlanarak ölümsüzleştiği için– büyük etki yarattı.

Galatasaray'ın geleceğinde de –bugün de dahil– etkisi sürüyor onun.

Çünkü coşku, mücadele, vefa, his, direniş... Bunlar Galatasaray'a Tevfik Fikret'ten kalan tanımlamalar... 6 Ocak 1909 ile 9 Nisan 1910 arasındaki, bir yılı biraz aşan o kısacık dönemde atılan tohumlar...

O günleri yaşayanların bilinçaltında öyle bir etki yaratmış ki, bugün hâlâ Galatasaray'ın egemenlere direnmesi, pes etmemesi, öz-

gürlüğünü koruması, biat etmemeyi seçmesi gerektiği anlarda o geliyor akla sadece... O ve o meşhur sözü:

"Ben fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür..."

Evet, Tevfik Fikret iflah olmaz bir romantikti. İlkeleri vardı, bir kere inandı mı ondan geri adım atmıyordu.

Mustafa Kemal'in, "Biz inkılabın ruhunu ondan aldık," sözünün arkasında Fikret'in hayatını biçimlendiren Aydınlanma hayali yatıyordu. İçinde yetiştiği, büyüdüğü Doğu toplumu örneği imparatorluk topraklarındaki hayat tarzından, halkı sürekli geride ve muhafazakâr tutan dünya görüşünden kopma isteği, ona ve yakın çevresindeki arkadaşlarına bu topraklardan kaçıp gitme hayali kurduruyordu.[1]

1. Tevfik Fikret'in 31 yaşındayken arkadaşlarıyla çıkardıkları *Servet-i Fünun* dergisi döneminde kurdukları Yeşilyurt Hayali gibi. Siyasetin yasak, baskının müthiş, Sultan Hamid'in hafiyelerinin her yerde olduğu, en ufak bir "muhalif" satırda bile karakola çağrıldıkları nefes alınamaz günlerde yaşattıkları bir hayal Sarıçam... Derginin başyazarı Fikret'in öncülüğüyle, bir grup arkadaşın İstanbul'u terk edip başka bir yerde daha iyi özgür bir hayat kurma hayalinin gerçekleşeceği "yer"in adını da Fikret koymuş: Yeşil Yurt! "Yeşil Yurt", bir ütopya, hayallerdeki ideal. Mutluluğun, özgürlüğün sınırsız olduğu, aynı kafadaki arkadaşlarıyla bir koloni gibi yaşayacakları hayali yer. Bunalmış dergiciler, her şeyi bırakıp şevkle o "Yeşil Yurt"un neresi olabileceğini araştırmaya başlıyorlar. Dergide ara sıra çevirileri yayımlanan ve İstanbul'daki elçilik gemilerine eşlik eden *Karakol* gemisinin ikinci kaptanı olan 23 yaşındaki Mehmet Rauf, bir görev sırasında İngilizlerin *Imogene* gemisinin kaptanıyla bu konuyu konuşurken duyuyor Yeni Zelanda ülkesinin ismini... Kaptan Bain, "Azizim Rauf," diyor. "İngiltere'de muhaceret için herkes bilhassa New Zeland'a gidiyorlar. Orası gayet münbit ve mahsüldar, iklimi, ab u havası pek latif bir yerdir. Muhaceret heyetleri için neşr olunan rehberlerden getireyim. Okur, tetkik eder, karar verirsiniz." Mehmet Rauf heyecanlanıyor:

"Hemen Fikret'e koştum, müjdeyi verdim, hep birden İngiltere'den gelecek kitapları beklemeğe başladık. Ve geldiği vakit bunlarda teşebbüsümüzün muvaffakiyeti için o kadar ümit verecek vaadler bulduk ki, bu adeta bir saadet oldu."

Yeni Zelanda, resimli broşürlerin de gelmesiyle müthiş coşku yaratıyor. Karar veriliyor; o coşkuyla Tevfik Fikret, "Yeşil Yurt" şiirini yazıyor: "Bahara benzetilir bir yeşil saadettir / Gülümseyen ovanın, vech-i pür-gubârında."

Derginin çevresinden Doktor Esad'ın göç yolculuğu için gerekli parayı Ankara'da çiftliğini satarak bulabileceğini söylemesiyle hazırlıklar başlıyor. Esad Paşa, çiftliği satmaya Ankara'ya giderken önden Hüseyin Cahid ve Hüseyin Kazım'ın Yeni Zelanda'ya gidip bakmasına karar veriliyor. Bir süre sonra Ankara'dan dönüyor ve kötü haberi veriyor; şehirden çok uzak olduğu için tek bir alıcı bile bulamadığı için çiftliği satamadığını söylüyor. Hayal kırıklığına uğrayan gruba bu sefer maliyede memurluk yapan Hüseyin Kazım başka bir öneri getiriyor: Kazım'ın babasının Manisa Sarıçam köyündeki büyük çiftliğine hep birlikte göç edip orada yaşamak. Çöken Yeni Zelanda hayalinin yerini Sarıçam köyü alıyor. Öğretmen olan Cahid, önden bakması için Manisa'ya gönderiliyor. Bir hafta kalıyor köyde Cahid. Geziyor, köy halkıyla konuşuyor. Çiftliği karış karış geziyor. Hatta dönüşte Fikret'e göstermek üzere çiftliğin fotoğraflarını çekiyor. Tevfik Fikret heyecanla Cahid'in dönüşünü beklerken ünlü "Berid-i Ümid" (Ümit Habercisi) şiirini yazıyor. Hüseyin Cahid, bir hafta sonra İstanbul'a dönüyor: "Fikret, bu köyün yanında çam ağaçlarıyla muhat bir tepecik olduğunu gördü ve bir an için 'Yeşil Yurt'u burada kurabileceğini düşündü." Fikret, gerçekten de Sarıçam'a göç

Tevfik Fikret'te bu bir adım daha ileri gitmiş, o "düzeni" devam ettiren ve kökeni-simgesi olan en baştaki isimden, hayatı boyunca iktidarda olan sultandan duygusal bir nefret etme düzeyine varmıştı.

Evet, "1 numara"dan nefret ediyordu. Öylesine bir nefret ki, bir suikast teşebbüsünden sağ kurtulduğunda yazdığı şiirde suikastı hazırlayanları coşkuyla selamlayıp, kurtulduğuna üzülecek kadar...[1]

En yakın arkadaşlarını sadece "devlet"le, yani sultanla bir şekilde bağlantılı hale getirdiği için yaptıkları işten dolayı bile konuşmayacak kadar...[2]

etme planlamalarını hemen yapmaya başlıyor. Fikret, fotoğraftaki o tepeyi çok seviyor, inşa edip içinde hep birlikte yaşayacakları büyük konağı çiziyor. Kaptırıyor kendini... Ancak realite kâbus gibi. Arkadaşları, Fikret'in hayali peşinde aylardır oyun gibi yaşadıkları bu maceranın gerçekliğini sorgulamaya başlıyor. Kimi ütopyanın yanında, kimi imkânsız olduğunu düşünüyor. Sonunda çoğunluk vazgeçiyor. Bir tek Hüseyin Kazım köye gitmiş ve bir yıl çiftçilik yapmış ama 1908 Devrimi'nin heyecanıyla geri dönmüş. Bir daha da dönmemiş köye... Hüseyin Kazım anılarında şunu yazmış: "Üstada karşı müşkül bir mevkide idik: Onun hayâlâtına vücut vermek ve buna taraftar görünmek kabil değildi; çünkü tahayyül ettiği tarz-ı hayata biz mani olacaktık. Bir hayli günler düşündü ve neticede bu hülyadan da vaz geçti!"

Fikret, yaşanan büyük hayal kırıklığı sonrası, o meşhur dizedeki gibi, "yalnız gideceksin doğru bildiğin yolda" diyerek kendi Yeşil Yurt'una girişti. Yıllar süren planlama sonrası Aksaray'daki baba evini satıp ve üstüne borç da alarak kendi cennetini, Aşiyan'ı kurdu.

Hüseyin Kazım Kadri, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000.

1. 1906 yılında bir Ermeni anarşist tarafından Abdülhamit'e suikast düzenlenir. Arabasına konan bomba, Abdülhamit'in birkaç dakika gecikmesi sonucu, (boşuna) patlar. Despot kurtulur, ancak küçük hesaplardan arınmış soylu sanatçılara özgü bir tavırla Fikret ünlü "Bir Lahza-i Teahhur" (Bir Anlık Gecikme) şiirini yazar. Şiir elyazması çoğaltılıp dağıtılır. Ancak Meşrutiyet'in ilanından sonra yayımlanabilir:

... Ey şanlı avcı, tuzağını boşuna kurmadın!
Attın ... Fakat yazık ki, yazıklar ki vurmadın!...
O durmayan zaman bir dakikacık dursaydı,
Yahud o durmasaydı da, o taç devrilseydi,
Kanlı bir cinayete benzese de bu iş
Bir iyilik olurdu, benzeri yüzyıllardır görülmemiş. (...)
Ama unutmasın şunu aşağılık tarih:
Bir ulusu çiğnemekle bugün eğlenen alçak,
Bir anlık gecikmeye borçlu bu keyfini ancak!

2. Aralarında sonradan çıkan büyük tartışmalara ve hatta kavgalara karşın, Tevfik Fikret'i en iyi tanıyanlardan biri de Hüseyin Cahit Yalçın, Fikret'in kendisine küsmesini kitabında şöyle anlatıyor:

"En çok Abdülhamit ve zorbalığa karşı konuşurken coşardı. Yanımızda yabancı bulunmadığı zamanlar, söyleşi konusu edebiyattan sonra bu idi ... Kanlıca'da oturmak, onun beni bir kez iyice haşlaması için bir fırsat oldu. Ay ışığında Mihrabad Tepesi ve dolayları çok güzel olurdu ve böyle gecelerde doğallıkla eve kapanıp uyumaya olanak yoktu. İşte bu aylı gecelerden biri Abdülhamit'in tahta çıktığı 19 Ağustos'a (31 Ağustos) rastlamıştı. Ertesi gün ben ay ışığının

Belki bu yüzden onu muhafazakârlar hiç sevmedi. Batıcı, dinsiz, İslam düşmanı ve bir hakaret sözü olarak "farmasonların başı" olarak gördüler... Bugün Galatasaray'ın toplantılarını gerçekleştirdiği, kendi yaptığı için onun adı verilen salonu yaparken, "altında mescit vardı oranın, üstüne tiyatro salonu yapıyor dinsiz" diye yazılar yazdılar... Aynı şekilde, 31 Mart Vakası'nın başrolündeki gericilerin "asıl kâfir, kafası kesilecek asıl gâvur" olarak niteledikleri Fikret'i almak için mektebe geleceklerini haber alan İttihat ve Terakki yöneticilerinin uyarılarına, "Ne kaçması? Ben okulun önüne çıkacağım, ölümü çiğnemeden buradan içeriye kimse giremez," diyerek dışarı çıkıp beklerken, o gün Taksim'deki Avcı taburunda bulunan grubun Galatasaray'a gelmemesi Fikret'in aleyhine işleyen o tavrı elbette bitirmez.

Sonuçta devrimi en büyük coşkuyla selamlayan Tevfik Fikret olmuştur. Sultan Abdülhamid'i gerileten ve II. Meşrutiyet'i ilan ettiren en büyük güç olan İttihat ve Terakki'ye duyduğu o coşkulu şükran duygusuyla önce kendisine önerilen maarif vekili olma önerisini reddedip Mekteb-i Sultani müdürlüğü teklifini kabul eder Fikret.

Tek bir şartla: Bey'den "mektep idaresinin bütün mesuliyeti kendisine bırakılmak ve işine karışılmaması..."

Bu şartı hemen kabul eden o zamanki Maarif Nazırı Abdurrahman Şeref, zaten Fikret'in öğrenci olduğu dönemden öğretmenidir. Onun hassas yapısını, hatta öğretmenlikten de istifasını zaten o dönemden bilmektedir.[1]

güzelliğinden söz ederken kaşları çatıldı. Abdülhamit'in tahta çıktığı bir gecede, benim bu yıkıma, doğanın güzelliğini ayırt edebilecek kadar ilgisiz kalışımı acı bir biçimde yüzüme çarptı."

Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebiyat Anılan*, (yay. haz.) Rauf Mutluay Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1975, s. 137. 1141 Yalçın: s. 138.

1. Abdurrahman Şeref Bey (1835-1925) anılarında, "Okulda bu denli yumuşak ve uysal olan Fikret, memuriyette başka bir kişi oluvermişti. Yaşının ilerlemesiyle muhakemesinin artması kalbinde o kadar ciddi duygular ve fikrinde o kadar ince düşünceler uyandırmıştı ki, merhum bizim memuriyet hayatına bir türlü alışamamıştı. Bir süre Bab-ı Ali devlet dairelerine devam ederek gördüğü haller ruhuna acıdan başka bir şey vermediğinden kalemi terkedip gitmiş ve geri dönmesi için yapılan ricaları kabul etmemişti. Galatasaray Lisesi müdürlüğüne geldiğimde, Tevfik Fikret'i orada öğretmen buldum. Ertesi yıl –okulun– bütçesinde tüm maaşlar yüzde on azaltıldı. Tevfik Fikret istifa etti. Öğretmen maaşından kesinti yapılmasını ve maaş kesmek suretiyle bütçenin düzeltilmesini bir türlü zihnine sığdıramıyordu. Kendisine bir çok kez izahat verdim, ricalar ettim, amirlik ve hocalık nüfuzumu kullandım bir türlü etkileyemedim ve sakinleştiremedim. Mantıksız bir hükümete hizmet etmeye vicdanı bir türlü tahammül etmiyordu. Hükümetin her türlü zorbalığına alışmış memurlar grubunun içinde Tevfik Fik-

Bu serbestlikle aslında Yeşil Yurt hayalini gerçekleştiremeyen 30'lu yaşların Mehmet Tevfik'i, 1909'da gençlere yönelik topyekûn devasa bir "aydınlanma projesi" başlatır.

İşte bu sırada efsaneleşir Tevfik Fikret. Öylesine değişik, yepyeni fikirler ve elbette daha önemlisi bir öğretmenin, hele bir müdürün hiç alışık olunmayan davranışlarını sergiler ki, çok kısa sürede herkesin en sevdiği en bağlandığı isim olur.

1907 Yangını'nda harap olmuş okulu fiziki olarak yeniden elden geçirmekle başlar. Daha geniş sınıflar, yemekhaneler, spor salonları, tiyatro salonu, laboratuvarlar, müzik salonu, revir... Okulu fiziki olarak da tam anlamıyla "Şark'ın Garp'a açılan penceresi" yapar.[1]

ret'in ortaya çıkması bir mucize idi. Devam ile koşullu olmayan Bab-ı Ali aylığını, birkaç gün ders vermeye karşın ziyadesiyle ödenmesi öngörülen okul aylığını ayağı ile tepmesini garip görenler çok idi. İşte onu resmi hayatta eşsiz kılan bu tür ciddiyetleridir." Abdurrahman Şeref Bey, onun alışılmışın ötesindeki bir başka davranışını (daha) anlatır. "Bir garip halini daha anlatayım. Öğretmenlikten ayrıldığında, çalıştığı halde karşılığını alamadığı dört aylığı kalmıştı. Ramazan geldi. Yakın arkadaşlarından Nurullah Bey, Fikret'in sıkıntı içinde bulunduğundan söz etti. Lise ile ilişkisini kestiği için birikmiş aylıklarının verilmesini istedik ve bunu sağladık. Parayı okulun veznedarı ile evine gönderdik. Dört maaşın birden çıkmasına birdenbire şaşmış. Veznedar efendi, bu maaşların herkese verilmediğini, okuldan kesin çıkış yaptığı için yalnız kendisine ödendiğini söylemiş. Fikret, özel bir ödemeyi kabul edemeyeceğini kesinlikle bildirmiş. Veznedar paraları geri getirdi. Muhasebe defterinden çıkmış paralar yeniden gelir (irad) olarak gösterildi ve aylıklar herkesle birlikte çıktıkça ona da birer birer ödendi." İsmail Hakkı Ertaylan, bu olayı, Abdurrahman Şeref Bey'in sözünü ettiği, muhasebeci Kadri Bey'den ayrıca soruşturmuş. Kadri Bey olayı birinci ağızdan şöyle anlatmış: "Mektepte öğretmendi, aylarca maaş çıkmaz, herkes sıkıntı içinde kalırdı. O zaman Fikret'in de sıkıntıda olduğunu müdür Abdurrahman Bey biliyordu. Beni çağırdı. Gecikmiş maaşlarını benimle gönderdi. Gittim. Güler yüzle karşıladı. Ziyaretimden memnun oldu. Müdürün selamını söyledim, teşekkür etti. Ziyaret nedenini anlattım, gülümsedi.

Ya ... Herkese aylık verildi mi efendim dedi. – Hayır daha verilmedi fakat müdür beyefendi size gönderdi, dedim. Aynı tebessümle teşekkür etti. Herkesin aylığı ödenmeden para alamayacağını, arkadaşlarının sıkıntıları ile dayanışma içinde olmanın kendisi için büyük bir onur olduğunu söyledi. Israr ettim: 'Niçin beni zevkimden mahrum etmek istiyorsunuz?' dedi. Kabul ettiremedim..."

İsmail Hikmet Ertaylan, *Tevfik Fikret Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, Emekli Öğretmenler Cemiyeti, İstanbul, 1963, s. 46-47.

1. Bugün bile Galatasaray Lisesi'ni tanımlayan bu söz, Fikret'in şiirindeki bir dizedir. Kişiliğinin oluşmasında Galatasaray Lisesi'ni, o zamanki adıyla Sultani'yi çok önemsemiş, yaşamının sonlarına doğru yazdığı ve *Haluk'un Defteri* yapıtında yayınladığı "Sultani"ye (Ocak 1909 / Nisan 1910) şiiriinde okulun, ilkgençlik yıllarında kendisini gericilikten, softalıktan nasıl koruduğunu şiirselleştirmiştir:

... Ey gençliğin sığınağı,
Ey gençlikle zekanın barınağı, ben de bir zaman
Ben de gizlendim altında geniş kanatlarının.
Sen sakladın ruhumu çevrenin ışığı karartan
Boğucu soluğundan; evet sen kucakladın

Bir "medeniyet projesi" gibi detaylara giriyordu Fikret. Beyaz örtülü masalarda, porselen tabaklarda yemek yiyordu öğrenciler. Bahçe bakımlı hale geldi. Kendisi de koridorlardaydı. Bazen mutfağa iniyor, aşçılara başka tür yemek yapmayı, bazen elinden süpürgeyi alıp hademeye başka türlü işini nasıl daha iyi yapabileceğini gösteriyor, bazen bahçıvana tohum ekmesini, kilerdekilere ekmek kesmesini öğretiyordu. Dönemin ünlü ruh hekimi Prof. Mazhar Osman'ı ve Dr. Adnan Adıvar'ı da okula alarak okul hekimliğini ve öğrencileri düzenli sağlık kontrolünden geçirmeyi başlattı. Okulun eğitmen kadrosunu da sürekli zenginleştiriyordu. Değerli gördüğü, bildiği insanları, arkadaşlarını mektebin eğitim kadrosuna katıyordu.[1] Müdür olmadan önce de edebiyat derslerine girdiği için öğretmen olarak da zaten çok seviliyordu. Öğrencilerinden Ruşen Eşref'e göre, hiçbir öğretmenin dersi onunki kadar çekici değildi. Öğrenciler dersi çıt çıkarmadan izliyorlardı, Fuzuli'yi, Şeyh Galip'i, Abdülhak Hamit'i, Namık Kemal'i ilk kez ondan dinlemişlerdi.

Ama Mehmet Fikret'in asıl büyük "devrimi", klasik eğitim yöntemini de yavaş yavaş delmesindeydi. Serol Teber, bu topraklarda öğrencilerin "tartışmalı toplantılar" yapıp düşüncelerini özgürce ifade etmelerini, her şeyi sorgulamalarını isteyen bir "yönetim" anlayışının bu dönemde olduğunu söyler.[2]

Tuttun, önüm bütün uçurum, ben düşmekteyken.
Bilmezliğin, softalığın dudağından kaçan adın.
Gel dinle, ruhumuzda ne sevinçli ezgiler
Canlandırır, ne anlar titretir, ne akpak
Efsaneler, ne güldürüler söyletir, neler
Uyandırır, neler yaşatır!..
Düşünceye korunak,
Umuda sığınak olan sevecen kucağın,
Ey görkemli pir, ikiyüzlü olmayan bir ocak
Uygarlık perisine; ona en sırdaş, en yakın
Sensin; biraz düşünme ve kurtulma duygusu
Taşıyan yurt çocukları hep sende beslenen,
Senden hayat alanlardır.
En ateşli hak sesi
Senden kopar koparsa, bu boşlukta ansızın;
Düşünce dünyasının en canlı aynası sensin...
Düşünce özlemine açık bir ufuktur Batı
Sen ise Doğunun bu ufka ilk açılan kapısı!

1. Ruşen Eşref Ünaydın, *Tevfik Fikret, Hayatına Dair Hatıralar*, (yay. haz.) Songül Taş, Anı Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 144.

2. Serol Teber, *Aşiyan'daki Kâhin Tevfik Fikret'in Melankolik Dünyası*, Okuyan Us Yayınları, İstanbul, 2002.

Bu, gerçekten Osmanlı için fazladır. Hatta aslında "devrim"in sahibi görünen ve çok kısa sürede kafa yapısı olarak devirmek istediği sultan zihniyetiyle pek bir farkı olmadığı ortaya çıkan İttihat ve Terakki için de fazladır.

İttihat ve Terakki ile Tevfik Fikret arasındaki anlaşmazlık, görünüşte "teknik" bir meseleden çıkmıştır.

Yeni Eğitim Bakanı Emrullah Efendi yeni bir talimatnameyle Mekteb-i Sultani öğretmenlerini iki tipe ayırıyordu: "Aylıklı" ve "ücretli". "Aylıklılar" kadrolu olanlar olacaktı. "Ücretliler" ise asıl görevi başka yerde olup mektepte ders verenler... Bu ayrımla verilecek ücretler de değişiyor, Fikret'in zenginleştirdiği eğitici kadrosu dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalıyordu. Doğal olarak bu karar, Fikret'in müdürlüğü kabul etme şartını da hükümsüz hale getiriyordu.

Kararın uygulanması ise ders nazırının sorumluluğuna bırakılmıştı. Ders nazırı Salih Keramet Bey iki aylık bir denemeden sonra kararı çok sakıncalı ve mantıksız bulduğunu, aylıklı öğretmenlerin çoğunun yabancı olmasından dolayı, ücret kesiminde sadece Türk öğretmenlerin mağdur olduğunu belirten bir yazıyı okul müdürüne gönderdi. Tevfik Fikret de öğretmenler arasında yapılan bu ayrımı çok haksız buluyor ve şekli ne olursa olsun okula bağlandıktan, görevini hakkıyla yerine getirdikten sonra, öğretmenler arasında hiçbir fark görülmemesi gerektiğini düşünüyordu. Bu doğrultudaki kararını ders nazırının yazısıyla birlikte Emrullah Efendi'ye göndererek, emrin değiştirilmesini talep etti. Fakat nezaretin cevabı "kararın değiştirilmesinin uygun olmayacağı" yönünde oldu. Bunun üzerine önce ders nazırı, 9 Nisan 1910 günü de Tevfik Fikret, nezaretin müdürlük görevine müdahalede bulunduğu gerekçesiyle istifa etti.[1]

1. Emrullah Efendi Tevfik Fikret'in istifasını resmî olarak değil, özel bir mektupla yazdığını ileri sürerek önce kabul etmek istemedi ve Tevfik Fikret'in görevine devam etmesini tavsiye etti. Fakat Tevfik Fikret Emrullah Efendi'nin tavsiyesine oldukça ağır bir karşılık vererek, istifasında ısrar etti. Maarif Nezareti'ne gönderdiği istifa yazısında, Mekteb-i Sultani müdürlüğünü tam yetki şartı ile kabul ettiğini ve şimdiye kadar bu koşullarda görev ve sorumluluğunu büyük bir ciddiyetle yerine getirdiğini bildirerek, söz konusu kararı hem haksız hem de kendisine yapılmış bir müdahale olarak algıladığını vurgulayarak, mektebin işlerine karışılmak istenildiği zaman ihtiyatlıca hareket edilmesini tavsiye ediyordu. Tevfik Fikret'in Nezarete gönderdiği cevabın en ilginç ve daha sonra en çok eleştirilecek kısmı şuydu: "Başka mekteplere karışmam; fakat Mekteb-i Sultani, emin olunuz ki memuriyetli muallimlerinden müşteki (şikâyetçi) değil, hele bunların büyük bir kısmından bilakis pek müteşekkir ve müstefittir (faydalanan). Ders nazırımızın bu hususdaki mütalaanın ceffelkalem iptaliyle kararınızı tagayyür (değişme) napezi (kabul edilemez) bir hükm-ü kanuni ehemmiyetinde tekrar tebliğ ve teyit buyurmamanıza taacüp ve teessüf ederim. Mektebin bütçesinde ve nizamna-

Tevfik Fikret'in o güne kadar ektiği tohumların nasıl yeşerdiğini, bu dönüm noktasından sonra gelişen olaylar gösteriyor.

Öncelikle bu istifanın arkasındaki dayatmayı görmüştü Fikret. İstenmeyen, mektebe getirmeye başladığı o sakıncalı kültürdü: Öğrencilerin kendi aralarında tartışma grubu kurduğu, tiyatro yaptığı, yeni laboratuvarlarda deneyler yaptığı, modern sporları öğrendiği "ortam" ve onu yaratanlar (o ve okula getirdiği öğretmenler) istenmiyordu. Nitekim Tevfik Fikret'e yakınlığı bilinen gazetelere tezkerenin gönderilmemiş olması dikkat çekiciydi. Diğer yandan, tezkere gönderilen gazetelerin çoğu da yazının üslubundan dolayı habere ciddi tepki göstermişlerdi. Bilhassa Sultani'deki idare değişikliğinin "Şairin yerine âlim geldi" ibaresiyle açıklanmış olması, arkada yatan tavrı çok net gösteriyordu. Romantizm değil, "âlim" kisvesinde bir tür biat...

Tevfik Fikret'in gazetelerde çalışan arkadaşları karşı çıktılar önce. *Tanin* gazetesi, aynı gün Sultani müdürü Tevfik Fikret Bey'le ders nazırı Keramet Bey'in istifa ettiğini duyurdu ve "Sultani'nin ancak Fikret sayesinde büyük gelişmeler gösterdiğini, bu bakımdan istifanın çok teessüfe değer bir olay olduğunu, okul öğretmenlerinden bazılarının nezarete başvurarak istifanın geri aldırılmasına çalıştıklarını, öğrenciler arasında büyük bir teessür bulunduğunu, hatta son sınıf öğrencilerinden birçoğunun da nezarete başvurarak Tevfik Fikret'in müdürlükte bırakılmasını istediklerini, bu hâle göre, Tevfik Fikret müdürlüğe dönmediği takdirde, öğretmenlerden ve öğrencilerden birçoğunun da okuldan ayrılmalarının muhtemel bulunduğu"nu yazdı.[1] Tabii doğru bulanlar da vardı. Bir diğer gazete, *Tasvir-i Efkâr*, kararı destekliyordu. Hele "koskoca" bir nazıra "suret-i katiyyede tavsiye ederim" ne demekti? Ast-üst ilişkisi ve disiplin yerle bir olurdu.

Maarif Nazırı Emrullah Efendi, ertesi gün aşağılayıcı "şair-âlim" açıklamasını düzeltmeye çalışıp o ifadenin "Mekteb-i Sultani tedrisatında daha fazla ilme ve fenne önem verileceği anlamına gel-

me-i esasisinde idarenin malumatı olmaksızın, reyi sorulmaksızın, tecviz edilen tadilat gibi bu da bir eser-i tahakkümdür ve işte bu gibi asar-ı tahakküm "ifa-yı hizmete cidden manidir." Emrullah Efendi, bir hayli ağır bir dille yazılmış bu yazı üzerine Tevfik Fikret'in istifasını kabul etti ve Darülfünun müderrisi (İstanbul öğretim üyesi) Salih Zeki Bey'i vekaleten Mekteb-i Sultani müdürlüğüne getirdi.
Salih K. Nigar, *Tevfik Fikret, İnkılâp Şairinin İzleri*, Kenan Basımevi, İstanbul, 1942, s. 92-94.

1. *Tanin*, 10 Nisan 1910, (aktaran) Oya Dağlar, "Emrullah Efendi-Tevfik Fikret Anlaşmazlığı", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, Aralık 2006.

diği"ni söylese de ok yaydan çıkmıştı bir kere. Yakın arkadaşı Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Tanin*'deki yazısı, Fikret'in istifa haberini alan Robert Kolej idaresinin derhal kendisine görev teklif etmesini de "insan kadrinin bilinmesi" şeklinde yorumlayarak zihniyet farklılığına dikkat çekiyor, *Sabah* gazetesi, Sadrazam Hakkı Paşa'yı olaya el koymaya çağırıyordu. Dönemin mizah gazeteleri *Karagöz* ile *Kalem*'de öğrencilerin ve kamuoyunun Fikret'e beslediği sempatiyi gösteren birer karikatür çıkmıştı.

Gazetelerde bunlar yazılırken esas gelişmeler okulda oluyordu. Talebelerin bir kısmı derse girmeme kararı aldılar. Dahası Tevfik Fikret okula dönmediği takdirde okuldan ayrılacaklarını bildiren bir kâğıt imzalayıp okul idaresine bırakmışlardı. Okuldaki birçok öğretmen de olaydan duydukları rahatsızlığı idareye bildirmişti. Fakat okul idaresi tepkileri yatıştırmak için herhangi bir girişimde bulunmamış ve sessiz kalmayı tercih etmişti. Diğer taraftan, bu karmaşa içinde belletici Konstantis Efendi'nin gözdağı vermek amacıyla öğrencilerden birini dövmesi, öğrencilerin iyice sabrını taşırmıştı.

Sonunda öğrenciler dersleri boykot etme kararı alarak, 12 Nisan Salı sabahından itibaren derse girmeyeceklerini ders nazırına bildirdiler. Ayrıca boykot kararını bir telgrafla sadrazama şu şekilde ilettiler:

> Makam-ı Sadaret-i Uzmâya
> Biz Mekteb-i Sultani talebesi, bugün mektebi kat'iyyen terkettik. Bu hareketimizi nizamat-ı hükümete olmak üzere değil, ancak mektebimizi bu hâl-i mükemmeliyete isal ve tedrisat-ü irşidât-i hâkimanesiyle bizleri kendisine ebediyyen medyun-u şükran eden pederimiz Tevfik Fikter Bey'e karşı beslediğimiz hissiyât-ı minnetkârânenin bir nişanesi olarak kabul ve müşarünileyhi müdüriyete iade ile me'yus-ü bîvâye kalan ve peder-i manevisinden cüda bırakılan bu evlâd-ı vatanı ve zavallı mektebi bu hâl-i perişaniden tahlis ile böyle bir müessese-i irfanın zaman-ı sadaret-penahilerinde yıkılmamasını hamiyet-i münevverenizden terakki-i vatan namına istirham eyleriz.[1]

Böylece 12 Nisan Salı sabahı, aralarında veliaht Abdülmecid Efendi'nin oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin de bulunduğu beş

1. *Tanin*, "Emrullah Efendi-Tevfik Fikret Anlaşmazlığı", 13 Nisan 1910.

yüzden fazla olduğu iddia edilen öğrenci, düzenli bir şekilde ikişer ikişer okuldan çıkıp Beyoğlu sokaklarına dağıldı. Ülke topraklarının ilk öğrenci boykotu başlamıştı.

Boykot'un "terbiyeli bir dil" kullanması, Fikret'i destekleyen gazetelerin eleştirilerini sürdürmesini güçlendiriyordu. Aslında hoş karşılanmayacak bir hareketti ama "talebenin idareci ve öğretmenlerine hürmet ve sevgi beslemelerine ve bu duygularını gösteren davranış içine girmelerine de bir şey denilemez"di. Bir başka gazete de "ve ilim ve irfan sahibi oldukları bilinen Sultani öğrencilerinin kötü bir şey yapmayacakları konusunda emin olduklarını" ama esas sorumlunun "Sultani'nin idare ve tedrisatında hiçbir değişiklik meydana gelmeyeceği konusunda öğrencileri ikna edemeyen nezaret" olduğunu yazıyordu.

Sultani öğrencilerinin boykotuna Robert Kolej öğrencilerinden de destek geldi. Robert Kolej öğrencileri *Tanin* gazetesine gönderdikleri bir yazıda, olaydan duydukları üzüntüyü dile getirerek, Sultani öğrencilerinin bu hareketlerinde arkalarında oldukları mesajını verdiler.

Talebelerin eylemini "haddini aşan bir hareket" olarak niteleyen diğer gazeteler ise, artık talebenin "zorlaması"yla görevine dönmesinin kötü örnek olacağını yazıyordu.

Olay öğrenci velileri üzerinde de büyük bir şaşkınlık ve üzüntü yaratmıştı. Gazetelerde 12 Nisan Salı sabahı boykot haberlerini okuyan veliler büyük bir telaşa kapılmış ve bazıları çocuğunun iyi olduğunu öğrenebilmek için okul binasına gelerek, çocuklarını beraberce götürmüşlerdi. Okulu terk eden Bulgar talebeleri ise hükümetler nezdinde bir sorun yaratabileceği endişesiyle, Bulgaristan Sefarethanesi Tercümanlığı tarafından derhal okula iade edilmişlerdi. Fakat öğrencilerin büyük çoğunluğu boykota devam ederek sabahtan akşama kadar sokaklarda dolaşmaktaydı. Bu durumdan şikâyetçi olan veliler çocuklarını Robert Kolej'e vermek mecburiyetinde kalacaklarını söylüyorlardı. Bazıları da gazeteleri tek tek dolaşarak olaya çözüm bulunması için aracı olmalarını istiyor, yazdıkları yazılarla ilgilileri uyarmaya çalışıyorlardı.

14 Nisan günü *Tanin* gazetesinde yayımlanan bir yazıda velilerden biri, öğrencilerin bu durumunun büyük bir teessüre neden olduğunu fakat Maarif Nezareti'nin böyle önemli bir zamanda gös-

termiş olduğu lakayt tavrının çok daha üzücü olduğunu belirtiyor ve yazıyı şu şekilde bitiriyordu: "Mektep kapanmış kimin umurunda! Dersler okunmuyormuş kimin umurunda! Çocuklar avare olmuş, sokaklarda dolaşmaya başlamış, mektep bozulacakmış, kimin umurunda! Mesut memleket."

Aynı şekilde başka bir velinin "Talebenin Ahval-i Ruhiyesi ve İstifa Meselesi" başlıklı yazısında Maarif Nezareti şiddetle tenkit ediliyor ve yaşanan olaylar Türk eğitim hayatında yeni bir anlayışın yerleşmesi için çok önemli bir tecrübe olarak yorumlanıyordu. Veliye göre, iyi bir eğitimin, iyi bir öğretmenin talebenin psikolojisi üzerinde nasıl bir etki bırarakabileceğini bilmeyenler, Tevfik Fikret'in istifasının ardından yaşanan olayları takip ederek bunu anlayabilirlerdi. Artık okullarda baskı, değnek, hakaret gibi şiddete dayanan disiplin anlayışı kalkmalı ve onun yerine talebenin maneviyatına hitap edecek bir eğitim anlayışı kabul edilmeliydi.

Emrullah Efendi'yi tenkit edenlerin yanında onu destekleyen veliler de vardı. Örneğin bir hanımefendi tarafından *Tanin* gazetesine gönderilen bir mektupta, Tevfik Fikret öğrencileri boykota teşvik etmekle suçlanıyordu. Hanım okuyucu, "Tevfik Fikret Bey'in talebeyi bir kelimeyle yerine iade etmesi ihtimal ki kâbil olduğu halde sessiz kalmasını kendisinin ahlakı ile bağdaştıramadığı"nı ifade ediyordu.

Gazetede bu yazıyı okuyan boykotçu öğrenciler, cevap olarak gazeteye şu yazıyı gönderdiler:

> Mektebi terk ettiğimiz geçen Salı gününden itibaren sevgili müdürümüze birçok defa aramızdan seçtiğimiz arkadaşlarımızı gönderdik. Her defasında Fikret Beyefendi, "Mektepten çıkmamalı idiniz, mektebe geri dönmeniz gerekmektedir," sözlerini tekrar tekrar söylemiştir. Fakat biz kendi kararımız gereği mektebe dönmüyoruz. O halde mektubu yazan muhterem hanımefendinin Tevfik Fikret Bey'den yapmasını istediği çağrı çoktan yapılmış bulunmaktadır. Biz ise müdürümüzün geri dönüşüne kadar derslere girmemekte kararlıyız.[1]

Olayın gittikçe büyümesi üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti de harekete geçmiş ve olayın gerçek sebebini izah etmesi için Em-

1. *Tanin*, "Emrullah Efendi-Tevfik Fikret Anlaşmazlığı", 26 Nisan 1910.

rullah Efendi'ye bir takrir göndermişti. Yapılan grup toplantısında Emrullah Efendi'nin açıklaması dinlenerek, Maarif Nazırı'nın icraatı onaylanmıştı. Parti olayla ilgili değerlendirmesini 18 Nisan 1910 tarihinde *İkdam* gazetesine gönderdi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin açıklamasında Tevfik Fikret ile istifa eden öğretmenler şiddetle eleştirilerek şu açıklama yapılıyordu:

> Bu muallimin-i muhtereməye arz ederiz ki; sene-i tedrisiyenin nihayet bulmasına bir-iki ay kalmış iken o müddeti beklemeden şimdiden istifa etmeler, memleketçe onlar hakkında hüsn-ü teesürata mucib olmaz. Biz öyle zannederiz ki, muallim efendiler gittiklerini inkâr-ı umumiyenin muvahezesinden kurtaramazlar çünkü muallim efendiler, Maarif Nazırı'ndan müdür-ü mektepten ziyade evlad-ı vatanı düşünmek mecburiyetindedirler.[1]

Olayın yankıları sürüp giderken Tevfik Fikret de sessizliğini bozup bazı açıklamalar yapma gereğini duydu. Hüseyin Cahit'in 12 Nisan tarihli *Tanin* gazetesinde yayımlanan "Şairin Yerine Âlim" makalesine cevap niteliğinde bir yazı kaleme aldı. Hüseyin Cahit bu makalede Mekteb-i Sultani'den istifa ettikten sonra Fikret'in daha önce görev yaptığı Robert Kolej'e yeniden davet edildiğini yazmıştı. Tevfik Fikret bu yanlışı düzelterek, Sultani'deki göreve başladığından beri kolejle ilgisini kesmediğini ve haftada bir gün kolejde ders verdiğini açıkladı, iki kurum arasındaki eğitim zihniyetine dikkat çekip Emrullah Efendi'ye de hücum etti. Yazısını istifaya mecbur bırakıldığını vurgulayarak, "Oğlu anadan ayıran eller kahrolsun!" ifadesiyle bitirmişti.

Ağır suçlamalar karşısında Emrullah Efendi de Fikret'e hücuma başlamıştı. *Tasvir-i Efkâr* gazetesine gönderdiği demeçte, Emrullah Efendi, Mekteb-i Sultani'nin Maarif Nezareti'ne bağlı bir okul olduğu için nezaretin tedbirlerini uygulamak zorunda olduğunu, aksi halde okulda çıkan ve çıkması muhtemel herhangi bir olaydan Tevfik Fikret Bey değil, bizzat kendisinin sorumlu olacağını belirtiyordu. Emrullah Efendi'ye göre, "işler şahıslarla değil, prensipler ve idari düsturlarla yürürse" ancak sağlam olabilirdi. İstifa mesele-

1. *İkdam*, "Emrullah Efendi-Tevfik Fikret Anlaşmazlığı", 18 Nisan 1910.

sini ise mantıklı bulmak mümkün değildi. Çünkü şikâyet edilen karar iki ay önce tebliğ edilmiş ve defalarca da uygulanmıştı. Şimdi istifaya sebep olarak bu kanunun ileri sürülmesi doğru değildi.

Bu demece Tevfik Fikret çok kızdı ve Emrullah Efendi'ye hitaben yazdığı bir mektupla cevap vermek istedi. Fakat hem nazıra karşı fazla hakaretli bir dil kullandığı hem de hükümeti tenkit eder yollu yazdığı için *Tanin* bu mektubu basmadı. Onun yerine, Salih Keramet Bey'in nazıra yazdığı açık ve çok uzun bir mektup yayımlandı. Salih Keramet bu mektubunda, Mekteb-i Sultani meselesini tüm ayrıntılarıyla anlatıp Emrullah Efendi'nin gerçekleri çarpıttığını yazıyordu.

Zaman geçtikçe olayın yatışması beklenirken günden güne alevlenmekteydi. Boykot eden öğrencilerin arasında Osmanlı Hanedanı'ndan bir şehzadenin bulunması, bir süre sonra olayın devlet kademelerine taşınmasına yol açtı. Veliler arasında bulunan veliaht Abdülmecid olaydan duyduğu rahatsızlığı yazılı olarak önce padişaha bildirdi, ardından da sadrazama ve Meclis-i Mebusan reisi Ahmet Rıza Bey'e birer tezkere yollayarak sorunun halledilmesi için ricada bulundu. Bu şekilde Mekteb-i Sultani meselesi siyasi platforma taşınmış oluyordu. Abdülmecid'in bu müdahalesiyle siyasi bir çözüm yolu arandı ve nitekim bulundu da: İstifa eden öğretmenler yeniden memuriyete atanacak, Maarif Meclisi üyesi Ahmet Naim Bey müdürlüğe getirilecekti. Tevfik Fikret'le ilgili tek bir bahis yoktu.

Boykotu sürdüren öğrenciler bu haberi alınca Talimhane Meydanı'nda toplanarak Dahiliye Nazırı Talat Bey'e telgraf çektiler. Öğrenciler Tevfik Fikret'in geri dönüşüne kadar Ahmet Naim Bey'in vekaleten müdürlüğe getirilmesini uygun karşılıyorlardı.

Geç vakte kadar beklediler. İçişleri Bakanı Talat Bey'den haber gelmedi. Anlaşılan Tevfik Fikret'in üzerini İttihat ve Terakki tamamen çizmişti.

Hükümetin aldığı karara uygun olarak istifa eden öğretmenler görevlerine geri çağırıldılar. Öğrencilerden ise boykota son vererek, bir an önce okula geri dönmeleri istendi. İki öğretmen geri dönmedi: Osmanlı edebiyat öğretmeni Süleyman Fehmi ve kavanin (kanun) öğretmeni Bahattin Bey. Onların yerine başkaları atandı. Vekil olarak müdürlük görevini sürdüren Salih Zeki Bey asil olarak atandı.

Öğrencilere gelince, okuldan ayrılmış olan öğrenciler geri dönmemekte hâlâ ısrar ediyorlardı. Okul idaresinin günlerce gazetelerden yaptığı çağrıya uymadılar. Fakat sonunda Tevfik Fikret'in telkinleri, velilerin ısrar ve baskıları ve hükümetin takındığı kesin tavır üzerine zorunlu olarak derslerine geri döndüler.

Yalnız, içlerinden 58 kişi dönmemekte ısrar etti ve bunların kayıtları okul idaresince silindi.

Fikret artık son kez Aşiyan'a kapanır ve toplumsal sorunlarla bir daha hiçbir şekilde ilgilenmez, hiçbir görev almaz ve burada artık "Sis"in devamı niteliğindeki destansı büyük şiirlerini yazma dönemi başlar. Bunların başında hemen İttihat ve Terakki'yi de eleştiren "Doksan Beş'e Doğru" şiiri vardır ki, Fikret sadece Abdülhamid'i değil, sadece padişahı değil, artık İttihat ve Terakki Partisi'ni de eleştirmeye başlar, hem de çok acı çok sert sözlerle. Neredeyse, bugün bile tekrar etmek cesaret ister. "Doksan Beş'e Doğru" şiiri hakikaten bomba gibidir. Asım Bezirci'nin bugünün Türkçesine uyarlamasıyla kısa bir bölümü:

Bir uğursuz dönem yine çiğnendi antlar
Çiğnendi yazık ulusun yüksek umudu
Yasa diye topraklara süründü alınlar
Yasa diye, yasa diye yasa tepelendi
Boşuna çığlıklar, yine boşuna inilti.

Ardından gelen ve bugün bile kulaklarımızda çınlayan "Yağma Sofrası" şiirinde ise iyiden iyiye saldırıya geçer:

Yiyin efendiler, yiyin,
Bu iç açıcı sofra sizin,
Doyuncaya, tıksırıncaya,
çatlayınca, patlayıncaya kadar yiyin.

Aslına bakarsanız; Fikret'i sağcılar kadar solcular da sevmedi. Öldükten kısa bir süre sonra bile çok büyük eleştiriler yapıldı hakkında. 2004 yılında kaybettiğimiz Serol Teber, "Eğer Mustafa Kemal özellikle cumhurbaşkanı olduktan sonra, Tevfik Fikret'e sahip çıkmasaydı, çok sevmeseydi ve hemen hemen her gece, her oturduğu

masada Tevfik Fikret'i anıp, hem ondan şiirler okuyup hem de başkalarına Fikret'ten şiirler okutmasaydı, sanıyorum Tevfik Fikret'i okul kitaplarında görme fırsatı bulamazdık," der: "Gerçekten de Mustafa Kemal'in yakınları bile Fikret'e çok karşıydılar. Başta Hamdullah Suphi çok karşıydı. "İstiklal Marşı" şiirini de Mehmet Akif'e yazdırtıp, Mustafa Kemal'e kabul ettirten biraz Hamdullah Suphi'nin manipülasyonuydu, yoksa böyle bir karışıklık ortamında dingin düşünme olanağını bulsaydı Mustafa Kemal bu şiiri kabul etmezdi gibi geliyor bana. Çünkü Mehmet Akif'i, kişiliğini hiç sevmediğini biliyoruz şiir güzel olmasına rağmen.[1]

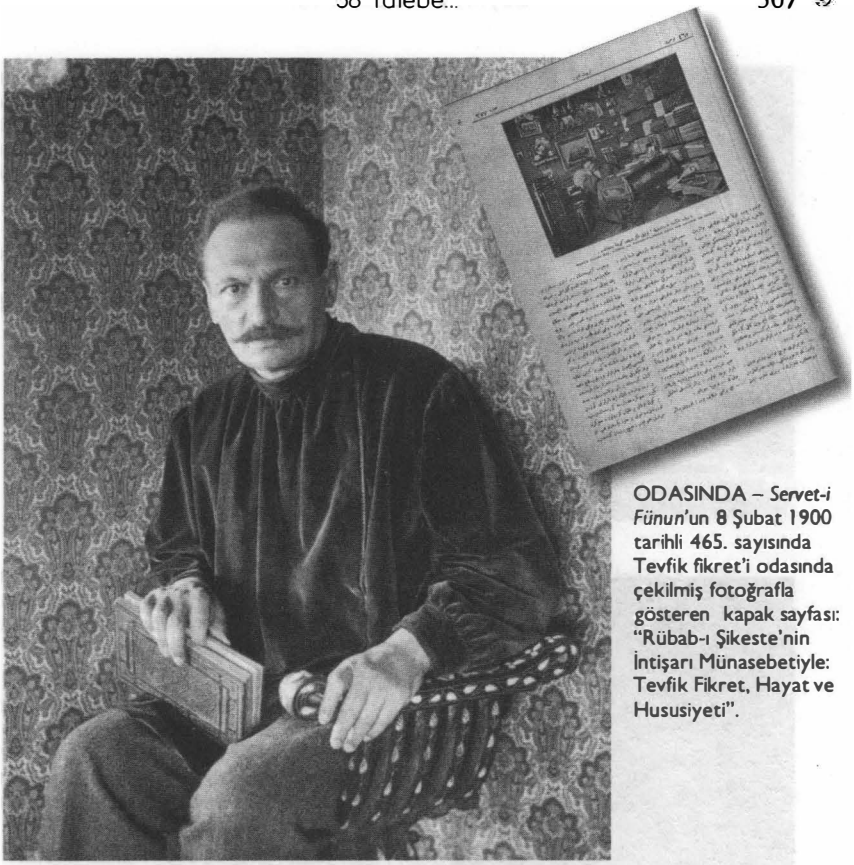
Sonuçta yalnız bir adamdı; romantik bir devrimciydi.

Kendisini takip edenlerle birlikte bugüne de kalıcı bir damga vurarak yaşadı ve sahneden sessiz sedasız çekildi.

Ama o ve peşinden giden 58 öğrencinin asi ruhu, yıllar sonra yine Galatasaray'da hiç umulmayan bir anda hiç umulmadık kişilerde yeniden doğdu...

Sonrasını diğer kitaba bırakalım.

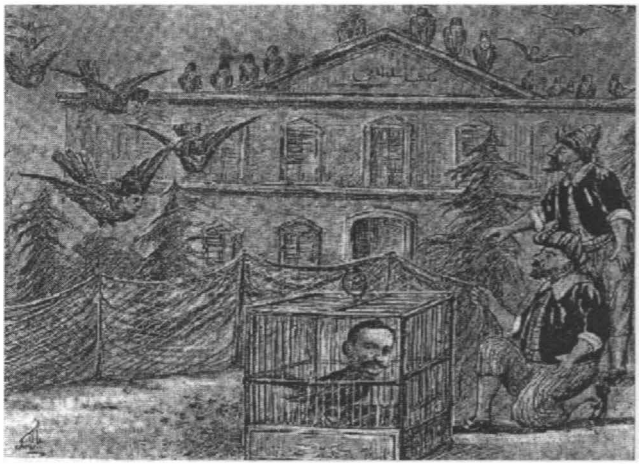
1. Şenol Ayla-Serol Teber, "Didik Didik Freud", Açık Radyo, 23 Aralık 2004, http://www.mavidalga.com/?p=73



ODASINDA – *Servet-i Fünun*'un 8 Şubat 1900 tarihli 465. sayısında Tevfik fikret'i odasında çekilmiş fotoğrafla gösteren kapak sayfası: "Rübab-ı Şikeste'nin İntişarı Münasebetiyle: Tevfik Fikret, Hayat ve Hususiyeti".

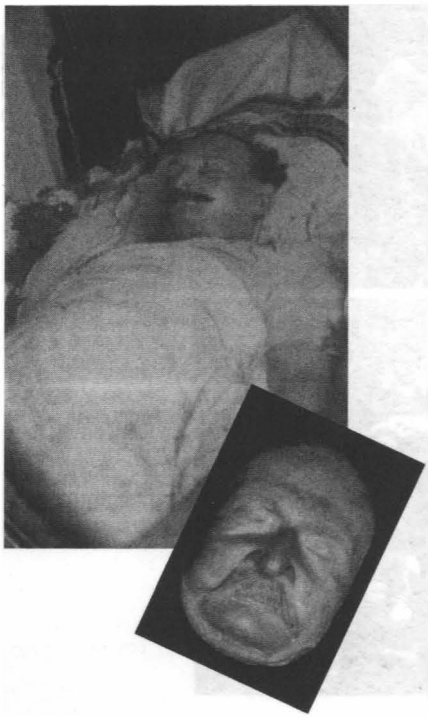


TALEBELERLE – İlk kez şampiyon olan Galatasaray futbol takımıyla okulun bahçesinde çektirdiği bu fotoğraf, Tevfik Fikret'in Sultani müdürlüğü dönemindek kalan tek görsel.



KARAGÖZ – Dönemin mizah gazetesi *Karagöz*'de Fikret'in istifasıyla başlayan öğrenci boykotuna ilişkin cesur bir karikatür.

Binanın üzerinde Mekteb-i Sultani yazıyor.
"Ne yapayım Hacivat! Bu baharın kuşları meclub-i Fikret! Başka çığırtkana gelmiyor."



MASK VE MİHRİ HANIM – Ruşen Eşref Ünaydın'ın tanımlamasıyla, "o gece tüm heyecanlarından ve yorgunluklarından uzak, ölüme ve yaşama, özlediği dinginliğe gülümseyerek" kavuştu.

Öldüğü gün, daha iki gün önce, ölümsüz yüzünü tual üzerinde yaratmaya çalışan ressam Mihri Hanım, siyah çarşafı, siyah peçesi ile simsiyah bir kelebek, şairin matem rengine bürünmüş ilhamı gibi, ayakucunda çırpınıyor; hıçkırıyor, ellerini, kollarına, alnına koyuyordu."

Mihri Müşfik Hanım son günlerinde hemen hemen her gün Aşiyan'a gitmiş, onun portrelerini yapmış, uzun uzun konuşmuş, Fikret'i Fikret'e anlatacak derecede ona yakınlaşmıştır.

Rıza Tevfik Bölükbaşı anılarında, ölüm ânının hemen ardından, "Mihri Hanım ağlaya ağlaya benden rica etti. Fikret'in yüzünün maskesini ve sağ elinin kalıbını almak istedi. Merhumun yazı odasında görmüş olduğum tamamlanmamış portreleri de o yapmış ve bunun için de beş-on gün kadar Fikret'in misafiri olmuştu. Kuşkusuz, ricasını hemen kabul ettim. Zaten alçı ve vazelini yanında hazır getirmişti. Su ve kap hazırladık, gözümüzün önünde o kalıpları yaptı aldı ve Fikret'in henüz sırtında bulanan gömleğini de pek kıymetli bir anı/armağan olarak saklayacağını söyleyip almak istedi ve yine çok ağladı. Merhumun eşinin iznini de alarak bir makasla gömleği kesip Mihri Hanım'a verdim. Teşekkür etti. Alıp gitti," diye anlatır.

KAYNAKÇA

Adnan Giz, *Bir Zamanlar Kadıköy*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988.

Adnan Özyalçıner, *Alaycı Öyküler-Aradakiler*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2001.

Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1984.

Atilla Oral, *Charles Harington: Sömürge Valisi'nin Himayesinde Vahdettin'in İhanetleri ve İşgal İstanbul'u*, Demkar Yayınları, İstanbul, 2013.

Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul 1918-1923*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

Cem Atabeyoğlu, *Atatürk ve Spor*, Hisarbank Kültür Yayınları, İstanbul, 1981.

Cem Atabeyoğlu, *1453-1991 Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi*, Fotospor Yayını, İstanbul, 1991.

Cemal Kutay, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, DİB Yayınları, İstanbul, 1973.

Cemil Topuzlu, *Seksen Yıllık Hatıralarım*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1982.

Dilek Kent, *Erenköy'de Duvarlar*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2011.

Doğan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006.

Doğan Yıldız, *Türk Spor Tarihi*, Eko Matbaası, İstanbul, 1979.

Dr. M. Nazmi Özalp. *Türk Musikisi Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul, 2000.

Dr. Müfid Ekdal, *Bizans Metropolünde İlk Türk Köyü Kadıköy*, Kadıköy Belediye Yayınları, İstanbul, 1996.

Erik Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Haldun Taner, *Ölürse Tenler Ölür Canlar Ölesi Değil*, İstanbul, Cem Yayınevi, İstanbul, 1983.

Halûk San, *Belgeleri ile Türk Spor Tarihinde Atatürk*, Türk Spor Vakfı Yayınları, İstanbul 1981.

Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebiyat Anıları*, Rauf Mutluay (yay. haz.) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1975.

Hüseyin Kazım Kadri, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000.

İsmail Hikmet Ertaylan, *Tevfik Fikret Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, Emekli Öğretmenler Cemiyeti, İstanbul, 1963.

İzzeddin Çalışlar, *TBMM ve Galatasaraylılar 1920-1923*, Galatasaraylılar Derneği Yayını, İstanbul, 2020.

İzzeddin Çalışlar, *Galatasaray Arşivi: Ali Oraloğlu*, Galatasaray Eğitim Vakfı Yayını, İstanbul, 2014.

Kemal Onar, *Hatırladıklarımdan*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2010.

Kurthan Fişek, *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi: Dünyada ve Türkiye'de*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 1983.

Kurthan Fişek, *Spor Yönetimi*, SBF Yayını, Ankara, 1980.

Mehmet Ali Gökaçtı, *Bizim İçin Oyna*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Mehmet Emin Kunt, *Baba Gündüz*, Maviağaç Yayınları, İstanbul, 2008.

Mehmet Yüce, *Alel-itlak Baldın Çıplak: Hatırat, Makalat, Mülakat*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.

Mehmet Yüce, *Osmanlı Melekleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Melih Şabanoğlu, *Kuruluş: Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Spor Kulübü'ne Türkiye'de Futbolun Erken Çağı (1904-1907)*, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

Murat Belge, *İstanbul Gezi Rehberi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993.

Müfid Ekdal, *Kadıköy*, Kadıköy Belediyesi Yayınları, İstanbul, 1996.

Orhan Kemal, *Avare Yıllar*, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2007.

Orhan Şevki, *Azınlık Spor Kulüpleri ve Sporcular*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2019.

Osman Öndeş, *Modalı Vitol Ailesi*, Tarihçi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2012.

Ömer Serim, *Türk Televizyon Tarihi 1952-2006*, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2007.

Özden Cankaya, *Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi: TRT 1927-2000*, YKY, İstanbul, 2003.

Ragıp Ziya Mağden, *Fenerbahçe Batamaz*, Cilt Matbaası, İstanbul, 1961.

Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi (1905-1975)*, SALT-Kadir Has Üniversitesi digital arşivi.

Rıza Tevfik, *Biraz da Ben Konuşayım*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

Ruşen Eşref Ünaydın, *Galatasaray ve Futbol*, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1957.

Ruşen Eşref Ünaydın, *Tevfik Fikret, Hayatına Dair Hatıralar*, (yay. haz.) Songül Taş, Anı Yayıncılık, Ankara, 2019.

Rüştü Dağlaroğlu, *1907-1987 Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi*, Dur Ofset, İstanbul, 1987.

Salâh Birsel, *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*, Karacan Yayınları, İstanbul, 1981.

Salâh Birsel, *Kahveler Kitabı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1983.

Salih K. Nigar, *Tevfik Fikret, İnkılâp Şairinin İzleri*, Kenan Basımevi, İstanbul, 1942.

Uğur Özcan, *İstanbul'da Karadağlı Bir Sefir: Mitar Bakiç*, Balkan Tarihi Cilt 2, (yay. haz.) Prof. Dr. Zafer Gölen ve Yrd. Doç. Dr. Abidin Temizer, Osmanlı Mirası ve Türk Kültürünü Araştırma Derneği Yayınları, 2016.

Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da Spor, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, İstanbul, 2018.

Asr-ı Fener, Fenerbahçe Spor Kulübü 100. Yıl Hatıra Kitabı, İstanbul, 2007.

Bir Numaralı Kurucu Ali Sami Yen-Sergi Kitabı, (yay. haz.) Neslihan Albayrak, GSK Yayını, İstanbul, 2007.

Cem Atabeyoğlu, *1453-1991 Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi*, Fotospor Yayını, İstanbul, 1991.

Doğan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, İstanbul: Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006.

Fethi İ. İsfendiyaroğlu, *Galata Sarayı Tarihi*, GEV Yayınları, İstanbul, 2018.

Galatasaray Spor Tarihi, (yay. haz.) Fethi İsfendiyaroğlu, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1955.

Hacı Hasdemir, *İstanbul'un 100 Spor Kulübü*, İBB Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

Haluk San-Rüştü Dağlaroğlu, *Futbol Tarihi*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1960.

Hıfzı Topuz, *Tevfik Fikret, Galatasaray ve Aydınlanma*, GEV Yayınları, İstanbul, 2018.

M.Ali Oral, *Türkiye Futbol Tarihi (1890-1912)*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1954.

Mehmet Şenol-Atilla Aksoy, *Liderlik İçin Doğdu*, GSK Yayını, İstanbul, 2012.

Mehmet Şenol-Mehmet Ali Gökaçtı, *100 Yılın Öyküsü: Galatasaray Spor Kulübü*, GSK Yayını, İstanbul, 2008.

Müfid Ekdal, *Kadıköy Konakları*, YKY, İstanbul, 2004.

Sermet Muhtar Alus, *30 Sene Evvel İstanbul*, (yay. haz.) Faruk Ilıkan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Utkan Kocatürk, *Atatürk*, Türk Büyükleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989.

Vefa Semenderoğlu-İzzeddin Çalışlar, *Ortak Bellek: 1948 Yılı Galatasaray Lisesi Mezunlarına 50. Yıl Hatırası*, Galatasaraylılar Derneği Yayını, İstanbul, 1998.

Yiğit Akın, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Sedad Taylan, *Fenerbahçe'den Hatıralar*, Işık Matbaası, İstanbul, 1944.

Selim Sırrı Tarcan, *Yeni ve Eski Olimpiyatlar*, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1948.

Semih Balcıoğlu, *Önce Çizdim Sonra Yazdım*, YKY, İstanbul, 2001.

Sermet Muhtar Alus, *Masal Olanlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

Sermet Muhtar Alus, *İstanbul Kazan Ben Kepçe*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

Serol Teber, *Aşiyan'daki Kahin Tevfik Fikret'in Melankolik Dünyası*, Okuyan Us Yayınları, İstanbul, 2002.

Sinan Meydan, *Sarı Lacivert Kurtuluş Savaşı*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2017.

Süleyman Tekil, *Galatasaray: Dünden/Bugüne 1905-1982*, Denklem Matbaası, İstanbul, 1983.

Taha Toros, *Kahvenin Öyküsü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985.

Tunca Arslan, *Futbol ve Sinema: Meşin Yuvarlağın Beyaz Perde Serüveni*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003.

Vala Somalı, *Türk Sporunda Bir Asır: 1903-1996*, Flash Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Vefa Semenderoğlu, *Galatasaray Müzesi*, (Galatasaray Spor Kulübü 90. Yıl Organizasyonu), İstanbul, 1995.

Yalçın Doğan, *Fenerbahçe Cumhuriyeti*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1989.

Galatasaray Denizcileri, GSK Yayını, İstanbul, 1934.

Fenerbahçe Spor Kulübü 50.Yıl Kitabı, İstanbul, 1957.

Galatasaray Spor Kulübü 50. Yıl Kitabı, İstanbul, 1955.

MAKALE/TEZ/ANI/ANSİKLOPEDİ

"Asım Tevfik 50. yıl Röportajı", Taha Toros arşivi, Şehir Üniversitesi.

"Ateş Güneş Dünkü Konferans", *Olimpiyat*, Sayı 151, 1934.

"Ateş-Güneş Kulübü'nün Yılbaşı Eğlencesi", *Olimpiyat*, Sayı 141, 1934.

"Ateş Güneşteki Konferans ve Çay", *Olimpiyat*, Sayı143, 1934.

Atahan Altınordu, "İki İstanbul Hanımefendisi'yle Ali Sami Bey Üzerine", *Galatarasay*, Sayı 89, Nisan 2010.

"Çankaya'da Huzur Güreşleri", *Yıllarboyu Tarih*, No. 6, Haziran 1980.

"Hasan'ın Hayatı ve Hatıraları", *Türkspor*, 1932.

"İdmancı Hatıraları", *Spor Âlemi*, Sayı:13, 2 Temmuz 1339.

"Tarabya'da Dünkü Bahçe Eğlencesi", *Tevhîd-i Efkâr*, 30 Ağustos 1923.

İhsan Fuat Özgen, "Cumhuriyet Döneminde Celal Bayar'ın Siyasi ve İktisadi Faaliyetleri", (yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul, 2007.

"İhsan Kıraathanesi", İstanbul Kültür Sanat Ansiklopedisi, Cilt 3, İstanbul, 1944.

"Kendi İşleri Başında," Kırmızı-Beyaz, Sayı 38, 28 Şubat 1938; Sayı 42, 28 Mart 1938.

Ali Satan-Yasin Özdemir, "İstanbul'un Tahliyesinde Yaşanan Bir Mektup Olayı: General Harington'un Daveti ve Gazeteci VelidEbuzziya'nın Reddi", *Marmara Türkiyat Araştırmaları*, Cilt III, Sayı 1, Bahar 2016.

Burhan Felek, "Üsküdar'a Gazel", *Milliyet*, 1971, Şehir Üniversitesi Taha Toros arşivi, Dosya No: 21.

Burhan Felek, "Yaşadığımız Günler", 1973 Şehir Üniversitesi Taha Toros arşivi, Dosya No: 21.

Cengiz Bektaş, "Özbekler Tekkesi", *Tarih ve Toplum 2*, Sayı 8, Ağustos 1984.

Çelebizade Said Tevfik, "Kırk Yılın Hatıraları-Taksim Stadı Nasıl ve Niçin Yapılmıştı", *Ulus*, 14 Eylül 1947.

Erhan Afyoncu, "Fenerbahçe'nin Kuruluş Belgesi", *Sabah*, 03 Haziran 2018.

Fuad Bey, "Bizde Futbol: Mazi, Hal ve İstikbal", *Spor Âlemi*, Sayı 110, 12 Eylül 1339 (1920).

"Galatasaray'da Neler Oluyor?", *Gol*, Sayı 89, 7 Ocak 1933.

Gündüz Kılıç, "Evimiz", *Galatasaray Spor Gazetesi*, 17 Mayıs 1048.

Gündüz Kılıç, "Futbolda da Kurmay Kafası İster", *Hürriyet*, 10 Kasım 1973.

Gürhan Kınalı, "İkinci Bayar Hükümetini Sarsan Yolsuzluk Hadiselerine İki Örnek: Satie ve İmpeks", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Vakanüvis*, Sayı 2, Güz 2017.

Günver Güneş, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla... İzmir'de Futbol", *Toplumsal Tarih*, Sayı 142, Ekim 2005.

Hakan Özoğlu, "İşgal Altındaki İstanbul", *Al Jazeera Turk*,16 Mart 2015.

Hakan Uzun, "Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk'ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanışı", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt 6, Sayı 24, Kış 2010.

Haluk San, "Eski Şöhretler Ne İş Yapıyorlar?", Şehir Üniversitesi Taha Toros arşivi, 1950.

Hikmet Feridun Es, "Babıali'nin Sinirlerini Elinde Tutan Adam", *Yıllarboyu Tarih*, Sayı 10, Ekim 1980.

İlber Ortaylı, "İstanbul'un Mekansal Yapısının Tarihsel Evrimine Bakış", *Amme İdaresi*, Cilt 10, No 2, Ankara, 1977.

Mehmet Şenol, "Atıf Yılmaz: "Gündüz Kılıç Filmde Daha İyi Oynamıştı!", *Galatarasay*, Sayı 30, Şubat 2005.

Mehmet Şenol, "Atilla İlhan'ın Galatasaray'ı", *Galatarasay*, Sayı 16, Kasım 2003.

Mehmet Şenol, "Fatalite Aliciğim Fatalite", *Galatarasay*, Sayı 84, Haziran-Temmuz 2011.

Mehmet Şenol, "Futbol Çayırları", *Galatarasay*, Sayı 30, Şubat 2005.

Mehmet Şenol, "Futbol Mevsimi", *Galatarasay*, Sayı 30, Şubat 2005.

Mehmet Şenol, "Golü Sahada Oturarak Protesto Ettik", *Galatarasay*, Sayı 74, Mayıs 2011.

Mehmet Şenol, "Mağlup Olduk ama Herkes Bizden Korkuyor", *Galatarasay*, Sayı 75, Haziran 2011.

Mehmet Şenol, "Yakın Tarihten Anılar", *Galatarasay*, Sayı 30, Şubat 2005.

Mehmet Şenol, "Papatya Çiçeği Gibi Sarılı-Siyahlı Ortaya Çıktık", *Galatarasay*, Sayı 73, Nisan 2011.

Mehmet Şenol, "Sen Gelesin Diye Bekliyoruz", *Galatarasay*, Sayı 42, Aralık 2010.

Mehmet Şenol, "Kafaların Ustası, Rövaşataların Hastası", *Galatarasay*, Sayı 129, Ekim 2013.

Mehmet Şenol, "Osmanlı Melekleri: Mehmet Yüce İle Söyleşi", *Galatarasay*, Sayı 139, Eylül 2014.

Mehmet Şenol, "İlk Kez Günışığına Çıkan Bir Belge ve Düşündürdükleri: Belgelerde Another Club", *Galatarasay*, Sayı 112, Mayıs 2012.

Mehmet Şenol, "Şimdi Biz Fakirlere Limon İkram Ediyoruz", *Galatarasay*, Sayı 68, Mart 2011.

Mehmet Yüce, "10 Gümüş Yürek", *Galatarasay*, Sayı 63, 2009.

Melih Şabanoğlu, "Yıldız Hesabında Yepyeni Bir boyut: Elmalar İle Armutlar Toplanır mı?", *Galatarasay*, Sayı 137, Haziran-Temmuz 2014.

Melih Şabanoğlu, "Siyah Çoraplılar Efsanesi", *Galatarasay*, Sayı 142, Aralık 2014.

Mesude Yusra Aslan, "İşgal Yıllarında Bir İstanbul Gazetesi: Dersaadet", İstanbul Üniverstiesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), 2010.

Mesut Yaşar Tufan, "Türkiye ve Balkanlar Yakın Tarihinde Fraşeri Kardeşlerin Yeri", 1 Numaralı Galatasaraylı: Ali Sami Yen Sergi Kitabı, İstanbul, 2011.

Osman Müeyyet Binzet, "Belki 15 liradan daha ucuza alırsın!", *Galatarasay*, Sayı 15, Haziran 1951.

Oya Dağlar, "Emrullah Efendi-Tevfik Fikret Anlaşmazlığı", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler*, Cilt 8, Sayı 2, Aralık 2006.

Önder Kocatürk, "Fenerbahçe Futbol Takımının Rusya Seyahati (8-22 Haziran 1914) *Turkish Studies*, 10/9 Yaz, 2015.

Özbay Güven, "Atatürk'ün Güreş Sevgisi", *Marmara'nın Sesi*, Sayı 33, Mayıs 1987.

Semiral Bilbaşar, "Hususi Hayatlarında Meşhur Futbolcularımız", *Hayat*, Sayı 44-66, 1959.

Senaî Hulusi, "Boksör Sabri Mahir Bey", *Spor Âlemi*, Cilt IV, Sayı 11, 6 Kanunuevvel 1338.

Serhat Küçük, "Cumhuriyetin Biyografik Temellerinden: Mehmet Sabri Toprak", *Akademik Düşünce ve Tarih*, 2018.

Sermet Muhtar Alus, "Spor Tarihimizden Kadıköyü'nde İlk Futbol", *Tarih Hazinesi Mecmuası*, Sayı 6, 31 Ocak 1951.

Sermet Muhtar, "Cuma Tatil, Pazar Hak Getire, Çarşamba Günleri Meclisi Has Günüdür Gidilmez", *Akşam*, 20 Mart 1932.

Sevecen Tunç, "Ateş Güneş Kulübü, 1933-1938", *Tarih ve Toplum*, Güz 2016.

Sevecen Tunç, "Hayat'ın Yıldızları: 1950'lerin Türkiyesi'nde Tüketim Kültürü, Futbol ve Şöhret", *Toplum ve Bilim*, 2014, Birikim Yayınları, İstanbul.

Uğur Özcan, "İstanbul'da Karadağlı Bir Sefir: Mitar Bakiç", *Balkan Tarihi*, Cilt 2, (yay. haz.) Prof. Dr. Zafer Gölen ve Yrd. Doç. Dr. Abidin Temizer, Osmanlı Mirası ve Türk Kültürünü Araştırma Derneği Yayınları, 2016.

Vahide Alev, "Özbekler Tekkesi", *Tarih ve Toplum*, Eylül 1984.

Zafer Toprak, "Taksim Stadı'nda Mini-Olimpiyat 1922", *Toplumsal Tarih*, Sayı 4, Nisan 1994.

Zafer Toprak, "Türkiye'de Sporun Tarihi – Spor Âlemi ve Türkiye'de İdman", *Tombak – Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat*, Sayı 20, 1998,.

Zafer Toprak, "Vay Em Si Ey (YMCA) Jimnastikhaneleri", *Toplumsal Tarih*, Sayı 2, Ocak 1994.

MÜZE/ARŞİV/KÜTÜPHANE

Ali Sami Yen Klasörü, Galatasaray Beyoğlu Müzesi Arşivi

Ankara Üniversitesi Akademik Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri

Cumhuriyet Gazetesi Arşivi

Galatasaray Beyoğlu Müzesi Arşivi

Galatasaray Terbiye-i Bedeniye Kulübü İhsaiyet Defteri (Sayım-İstatistik Defteri), Galatasaray

Beyoğlu Müzesi Arşivi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı

İstanbul Şehir Üniversitesi Koleksiyonu

İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı

Kolojvar Seyahati Belgeleri Klasörü, Galatasaray Beyoğlu Müzesi Arşivi

Levantine Heritage Foundation (http://www.levantineheritage.com/)

Mehmet Şenol Özel Arşivi

Nihat Bekdik Klasörü ve Albümü

Taha Toros Arşivi-Galatasaray Dosyası

WEB

https://docplayer.biz.tr/111559994-Cumhuriyet-donemi-nde-celal-bayar-in-siyasi-ve-iktisadi-faaliyetleri-mayis-1960-doktora-tezi.html (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2020)

http://www.tayproject.org/haberarsiv20096.html (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2020)

https://nostaljihaber.net/burhan-felek-tanidigim-eski-sporcular/ (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2020)

https://arsivinarsivi.blogspot.com/2019/10/en-buyuk-turk-sporcusu-Fenerbahçeli.html) (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2020)

https://www.modadenizkulubu.org.tr/kulubumuz/tarihce) (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2020)

https://medium.com/@cargun/okura-not-epey-uzunca-bir-yaz%C4%B1-109-y%C4%B1l%C4%B1k-fenerbah%C3%A7e-tarihi-gibi-dallan%C4%B1p-budaklan%C4%B1yor-bazen-2be788dee622 (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2020)

https://www.fenerbahce.org/kulup/general-harington-kupasi (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2020)

https://archive.org/details/TimHaringtonLooksBack/page/n109 (Erişim Tarihi: 17 Mart 2020)

https://www.fenerbahce.org/kulup/tarihce (Erişim Tarihi: 23 Haziran 2020)

http://www.orhankemal.org/links/44.htm (Erişim Tarihi: 03 Ocak 2020)

C.Argun, "Carlos Gunnera", www.medium.com, 5 Haziran 2016 (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2020)

SÜRELİ YAYIN

Yeni Posta, 13 Eylül 1933, No 1127

Yeni Posta, 13 Eylül 1933, No 1127

Son Telgraf, 24 Haziran 1939.

Son Posta, 12 Ekim 1940.

Hayat Dergisi, Sayı 24, 6 Haziran 1963

Tevhîd-i Efkâr, 30 Ağustos 1923

Cumhuriyet, 11 Temmuz 1937

Cumhuriyet, 29 Temmuz 1937

Cumhuriyet, 5 Nisan 1938

Milliyet, 3 Ekim 1933,

Son Posta, 31 Temmuz 1937

Ziya, Sayı 23, 18 Nisan 1911

Cumhuriyet, 15 Mart 1925, sy. 308

Spor Âlemi, 17 Şubat 1920, sayı: 8

Spor Âlemi, 17 Şubat 1920, sayı: 8

İdman, 1912

Spor Âlemi, Ağustos 1921, Sayı 11
Spor Âlemi, Ağustos 1921, Sayı 12
Spor Âlemi, Temmuz 1921, Sayı 10
The Levant Tribune, 17 Ocak 1899
Spor Âlemi, 17 Şubat 1920, Sayı 8
Aylık Ansiklopedi, Ağustos 1921
Tasvir-i Efkâr, 27 Ekim 1913.
Tasvir-i Efkâr, 12 Mayıs 1913
Milliyet, 20 Ağustos 1950.
Akşam, 17 Kasım 1937
Kırmızı-Beyaz, 27 Eylül 1937
Hayat, 9 Mart 1961
Cumhuriyet, 15 Mart 1925, Sayı 308
Türkiye Spor Ansiklopedisi, 6 Haziran 1943
2008 Galatasaray Spor Gazetesi, 1947
Türkspor, 1933, No 52
Yedigün, 8 Ağustos 1934
Tanin, 13 Nisan 1910, Dağlar (2006)
Tanin, 14 Nisan 1910
Tanin, 26 Nisan 1910
İkdam, 18 Nisan 1910
Hürriyet, 18 Kasım 1970
Hürriyet, 17 Mart 1972
Hürriyet, 25 Ocak 1974.
Hürriyet, 27 Ocak 1974
Hürriyet, 23 Ocak 1974
Hürriyet, 2 Şubat 1974.

DİĞER

Şenol Ayla-Serol Teber, *"Didik Didik Freud"*, Açık Radyo, 23 Aralık 2004, http://www.mavidalga.com/?p=73

DİZİN

A

Abdül Fraşeri 181, 182, 188, 193

Adnan Menderes 119, 469

Adnan Özyalçıner 365, 366, 367, 509

Adnan Polat 180

Agop Kevropyan 440

Ahmed İhsan 183, 184, 185, 190, 392

Ahmet Ayetullah 472, 473, 475, 490

Ahmet Robenson 49, 145, 191, 196, 277, 278, 287, 297, 356, 383, 390, 394

Akşam Gazetesi 24, 95, 166, 336, 398, 514, 516

Ali Haydar Bey 117, 423

Ali Oraloğlu 157, 192, 239, 509

Ali Sami Yen 41, 43, 50, 51, 64, 132, 156, 159, 164, 173, 180, 181, 182, 183, 187, 195, 198, 199, 200, 201, 260, 277, 291, 317, 318, 423, 430, 448, 510, 513

Ali Uras 421

Altınordu 52, 53, 56, 59, 61, 78, 91, 94, 95, 138, 171, 172, 173, 181, 182, 291, 292, 304, 324, 327, 330, 335, 339, 340, 371, 372, 398, 512

Amir Bey'in kahvesi 347, 354

Anadolu 35, 53, 75, 89, 91, 94, 96, 138, 171, 172, 173, 197, 200, 287, 303, 356, 368, 372, 395, 447, 458

Anadoluhisarı İdman Yurdu 173

Another Team 235, 243

Asım Sonumut 50

Asım Tevfik 49, 50, 157, 239, 240, 241, 252, 257, 261, 262, 263, 286, 511

Aslan Nihat 129, 316, 416, 438

Atıf Yılmaz 455, 456, 512

Attilâ İlhan 446, 513

Aydemir Akbaş 365, 366, 379

Aydınoğlu Raşit Bey 52, 78, 79, 80, 291, 292, 322, 324, 327, 371, 386

Ayetullah Bey 43, 48, 358

Ayşe Hanım 188, 189, 193

Ayvalı Maç 117

B

Bahriye Mühendis Mektebi 195

Balkan Savaşı 51, 155, 168, 170, 269, 277, 323, 388

Baron Pierre de Coubertin 383, 392, 394

Bedri Gürsoy 42, 43

Beker Mağazası 135

Belkıs 48, 53, 56, 188, 189

Beşiktaş 67, 97, 104, 108, 109, 115, 179, 288, 317, 323, 334, 335, 336, 340, 343, 345, 362, 384, 385, 395, 400, 417, 433, 434, 446, 450, 451, 452, 453, 455, 459, 469

Beşiktaşlı Şeref Bey 114

Billy Hunter 431, 436, 439

Bornova Çayırı 136

Burhan Felek 34, 198, 202, 356, 357, 391, 512

C-Ç

Cadi-Keuy 35

Cevdet Kalpakçıoğlu 50, 51, 453

Çelebizade Said Bey 399, 409, 413, 414

Cemil Topuzlu Bey 71, 72, 73, 76, 141, 254, 388, 392, 509

Cevat Abbas Gürer 114, 116, 426

Cici Necdet 129, 416, 420

Çırpıcı Çayırı 137, 141

D

Dacia 273, 278, 281, 285, 295

Darülmuallimin 173

Darüşşafaka 173

Demokrat Parti 28

Doktor Namık (Canko) 474

Dr. Celal İsmail Paşa 187, 188, 189, 190, 193

Dr. Nazım Bey 53, 54, 55, 56, 105, 322, 323, 324

Dr. Suphi Neşet (Beken) 189

E

Eckerlin 193

Elpis 34, 35, 36, 138, 168, 169, 237, 238, 257, 324, 351

Emin Bülend 33, 34, 35, 43, 49, 160, 191, 192, 196, 245, 252, 254, 255, 257, 258, 260, 261, 262, 263, 265, 267, 270, 277, 290, 292, 293, 303, 326, 343

Emine Hanım 188, 189

Emin Raşit Erer 181

Emrullah Efendi 498, 499, 502, 513

Engin Cezzar 365, 366, 379

Erol Günaydın 365, 366, 379

Eşfak Aykaç 416

Eşref Şefik 25, 117, 434, 435

F

Faik (Üstünidman) Bey 265

Fazıl Hüsnü Dağlarca 366

Fenerbahçe 35, 37, 41, 42, 43, 45, 47, 48, 50, 53, 54, 55, 56, 61, 67, 72, 73, 74, 80, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 104, 105, 106, 107, 108, 114, 115, 129, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 153, 158, 159, 164, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 181, 192, 194, 195, 196, 241, 252, 291, 304, 306, 311, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 343, 344, 353, 354, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 380, 381, 384, 385, 386, 387, 388, 391, 394, 397, 398, 399, 400, 406, 407, 410, 417, 423, 432, 433, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 469, 484, 485, 490, 510, 511, 512, 513

Fenerbahçe Müzesi 67, 174, 372, 373

Fraşeriler

Fraşeri 181, 182

Fuad Hüsnü Kayacan 156, 158, 159, 160, 164, 165, 277, 322, 323, 349, 361, 391

Fuat Köprülü 115, 117

G

Galatasaray 7, 19, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 33, 34, 41, 42, 43, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 63, 64, 67, 78, 91, 94, 95, 104, 105, 108, 109, 113, 117, 118, 119, 120, 127, 129, 130, 131, 132, 136, 137, 138, 144, 145, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 164, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 179, 180, 181, 182, 183, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 201, 204, 236, 237, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 251, 252, 254, 255, 257, 258, 260, 261, 262, 263, 265, 267, 269, 270, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 285, 289, 290, 291, 292, 293, 297, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 339, 343, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 358, 359, 361, 362, 366, 368, 369, 370, 372, 374, 375, 380, 383, 384, 385, 389, 390, 392, 394, 397, 398, 399, 400, 409, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 442, 443, 445, 446, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 465, 467, 468, 469, 471, 472, 474, 475, 476, 480, 482, 483, 484, 485, 488, 491, 495, 496, 506, 507, 509, 510, 511, 512, 513, 516

Gazi Büstü 11, 128, 129, 132

Gazinocu Hamdi Bey 359

General Harington 89, 90, 92, 93, 96, 406, 512

Gülruz Sururi 365

Gündüz Kılıç 109, 311, 312, 313, 314, 315, 318, 319, 416, 419, 423, 430, 433, 437, 444, 445, 446, 448, 451, 452, 453, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 463, 465, 467, 512

Güneş 114, 115, 117, 316, 449, 511

H

Haldun Taner 363, 365, 366, 378, 509

Halide Edib Adıvar 93

Halit Kıvanç 336, 366, 378

Harington Kupası 11, 87, 89, 92, 372, 406

Henry McMahon 388

Henry Pears 72, 145, 154, 155, 159, 167

Hikmet Feridun Es 360, 428, 512

Hilâl 173

Horace Armitage Orest 145, 153, 154, 159, 160, 238, 263

Hulusi Bey 53, 322

Hüseyin Cahit Yalçın 494, 495, 509

I-İ

Imojen-Imogene 138

İhsan Kıraathanesi 347, 359, 360, 361, 362, 378, 512

İkbal Kıraathanesi 362

İnci 48, 194

İsmet İnönü 26, 95, 117, 119, 197

İstanbul Futbol Ligi 71, 145, 161, 236, 330, 335, 337, 339

İstanbul Futbol Şampiyonluğu Ligi 173

İş Bankası 26, 27, 45, 114, 118, 356, 363, 424, 425, 437, 495, 509, 510, 511

İstanbul Futbol Ligi 344

İttihat ve Terakki 11, 47, 48, 51, 53, 54, 55, 78, 79, 97, 104, 105, 106, 168, 171, 292, 322, 323, 324, 331, 332, 353, 371, 386

J

James La Fontaine 11, 71, 72, 76, 145, 154, 155, 157, 159, 161, 167, 170, 174, 237, 238, 239, 261, 262, 263

Joseph Borg 383, 394, 397

K

Kağıthane Çayırı 136

Kara Kedi 12, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 478, 479, 481, 483, 485, 486, 487, 490

Karakol 96, 493

Kasafan Cemal 364

Kemal Onan 107, 373

Kemal Onar 50, 415, 420, 430, 440, 452, 509

Kemal Rıfat Kalpakçıoğlu 115

Kılıç Ali 109, 423, 424, 444

Kolojvar 272, 273, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 285, 289, 290, 293, 295, 296, 297, 298, 325

Kulaksızzade Galip 11

Kurtdereli Mehmed Pehlivan 424

Kuşdili Çayırı 72, 138, 139, 140, 141, 242, 244, 263, 350, 351, 359, 376

Kuşdili Lokali 368, 376, 380, 381, 387

L

Lazari'nin kahvesi 135, 347, 374

M

Maarif Kupası 336, 338, 346

Madam Mayrik 418, 419, 421

Mahmut Şevket Paşa 105

Maruf Rıfat Bey 72

Mehmet Baler 36, 44

Mehmet Leblebi 129

Mekteb-i Sultani 48, 55, 104, 135, 154, 156, 160, 164, 189, 191, 194, 196, 241, 243, 270, 330, 331, 350, 368, 383, 389, 498, 499, 500, 508, 510

Menazırzade Abdülaziz Bey 398

Menzil Hattı 97

Metin Oktay 347, 430, 446, 451, 452, 454, 459, 460, 462, 465

Milli Eğitim Mükafatı 336, 338

Milli Eğitim Oyunları 336

Milli Küme 118, 333, 334, 336, 337, 338, 339, 341, 344, 346, 433

Milli Mücadele 54, 96, 109, 277, 355, 398

Milo 11, 49, 50, 51, 52, 63, 64, 66, 67, 255, 258

Mim Mim 95, 96

Moda 34, 35, 36, 37, 44, 45, 71, 73, 106, 136, 138, 144, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 167, 168, 169, 171, 194, 237, 238, 255, 258, 260, 263, 352, 356

Moda Çayırı 136, 157

Muslih Hoca 468

Muslihittin Peykoğlu 129, 468

Mustafa Kemal Atatürk 441

Mühürdar Gazinosu 356, 357, 376

Muslih Hoca 129

Mustafa Kemal Atatürk 11, 26, 27, 45, 54, 89, 98, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 114, 116, 117, 121, 127, 128, 131, 132, 141, 199, 200, 269, 371, 372, 399, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 443, 444, 457, 509, 511, 512, 513

Muzaffer Bozok 418, 419, 513

N

Naim Fraşeri 181, 182, 186

Nasuhi Esat Bey, 357

Nazım Hikmet 365

Necmeddin Sadak 108, 132

Neşet Ömer İrdelp 115

Nihat Topçubaşı 116

Nuri Togay 385, 453, 469

Nüzhet Öniş 306

O-Ö

Osman Kavrakoğlu 385

Ömer Faruk Efendi 88, 91, 93, 372, 500

Orhan Kemal 363, 364, 365, 366, 367, 378, 379, 510

Osman Efendi 155, 156

Özbekler Tekkesi 97, 512, 514

P

Papazın Çayırı / Papazın Bağı Çayırı 35, 71, 72, 138, 140, 141, 237, 239, 263, 349, 351, 385

Pavle 11, 49, 50, 51, 52, 63, 67, 255

Peter Molley 446

Peyami Safa 25

Pietro Canonica 128

Prof. Semavi Eyice 139

Progress 52, 59, 169, 171, 292, 371

R

Raşid Mansur Erer 203

Refet Paşa 87, 90, 91, 92, 93, 197

Refik Cevdet Kalpakçıoğu 251

Refik Selimoğlu 453, 469

Reji Whittall 72

Rıza (Kara) 354

Rıza Tevfik 243, 265, 508, 510

Robert Koleji 274

Rumblers

Rovers 169

Ruşen Eşref Ünaydın 51, 64, 108, 136, 144, 191, 237, 239, 240, 241, 243, 245, 246, 257, 263, 265, 272, 275, 331, 349, 350, 351, 352, 354, 369, 370,497, 508, 510

Rüştü Dağlaroğlu 97, 107, 108, 165, 370, 372, 387, 510

S-Ş

Sabiha Sultan 372

Sabri Toprak 53, 56, 107, 108, 513

Sadık Giz 385, 452, 453, 454, 469

Sadi 188, 189, 190, 192

Sadiye 188, 189, 190, 193

Sait Çelebi 361, 435

Sait Selahattin (Cihanoğlu) 43

Salâh Birsel 36, 363, 510

Salih Arif Bey 196, 353

Samiye Öz 180, 183, 202

Sedad Taylan 360, 362, 511

Serlat Rıza İstek 115

Sermet Muhtar 192, 514

Serol Teber 497, 505, 506, 511, 516

Servet-i Fünun Dergisi 183

Suat Hayri Ürgüplü 468

Şemseddin Sami 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 266

Şişman Yanko 135

Spor Alemi 52, 131, 165, 195, 196, 290, 291, 292, 305, 306, 307, 308, 361, 391, 392, 393, 512, 514, 515, 516

Strugglers 169

Suat Hayri Ürgüplü 26, 119

Suat Mamat 348, 450

Suphi Batur 316, 420, 449

Şükrü Saracoğlu 80, 371, 385, 386, 387

T

Taha Toros 180, 198, 241, 251, 357, 359, 511, 512

Tahir Kevkep 27

Tahsin Kazancı

Ahmet Kazancı 418, 429, 430

Erkan Kazancı 442

Tahsin Nihat 50, 51, 64, 165, 252

Tahtaperde 33, 34, 35, 36, 37

Taksim Stadı 95, 114, 129, 131, 390, 391, 394, 395, 396, 397, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 407, 409, 410, 418, 423, 426, 440, 512, 514

Talat Paşa 53, 78

Talimhane Meydanı 137, 388

Tatavla Çayırı 137

Telefoncular

Kampana 171

Teşkilat-ı Mahsusa 96

Tevfik Fikret 55, 104, 105, 158, 321, 370, 491, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 505, 506, 507, 509, 510, 511, 513

Turgay Şeren 448

Türk İdman Ocağı 173

Türkiye Futbol Şampiyonası

Türkiye Futbol Birinciliği 337, 338

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı

TİCİ 116, 119, 192, 197, 198, 199, 362, 396, 399, 407, 428

Türkspor Dergisi 26, 157, 427, 512, 516

U-Ü

Uhuvvet Kulübü 359, 371, 377

Uyuşturucu Maddeler İnhisarı 197, 198, 199

Ülkü Tamer 365, 366, 367

Ulvi Ziya Yenal 117

Union Club 11, 71, 72, 74, 76, 78, 140, 141, 273, 277, 282, 352, 371, 385, 390

V

Vahdettin 90, 93, 509

Vala Somalı 108, 109, 511

Y

Yervant'ın kahvesi 358

YMCA 12, 383, 389, 390, 391, 393, 394, 395, 411, 412, 414, 514

Yoğurtçu Çayırı 136, 159

Yusuf Celâl 188

Yusuf Ziya Öniş 24, 25, 26, 27, 28, 113, 117, 169, 198, 300, 301, 302, 306, 307, 308, 354, 360, 375, 385, 399, 417, 430, 431, 435, 436, 437, 449, 450, 457, 458, 468

Z

Zeki Rıza Sporel 45

Zeynel Ağa'nın kahvesi 135

Zeynep Tanaçan 180, 181

Ziya Bey 24, 25, 26, 27, 28, 43, 44, 54, 59, 72, 73, 76, 97, 113, 117, 128, 169, 198, 278, 300, 301, 302, 306, 307, 308, 354, 360, 375, 385, 399, 417, 430, 431, 435, 436, 437, 449, 450, 457, 458, 468, 483, 510, 515

Ziya Songülen 72